VALERIU ANANIA

Cartea deschisă a Împărăţiei

De la Betleemul Naşterii la Ierusalimul Învierii

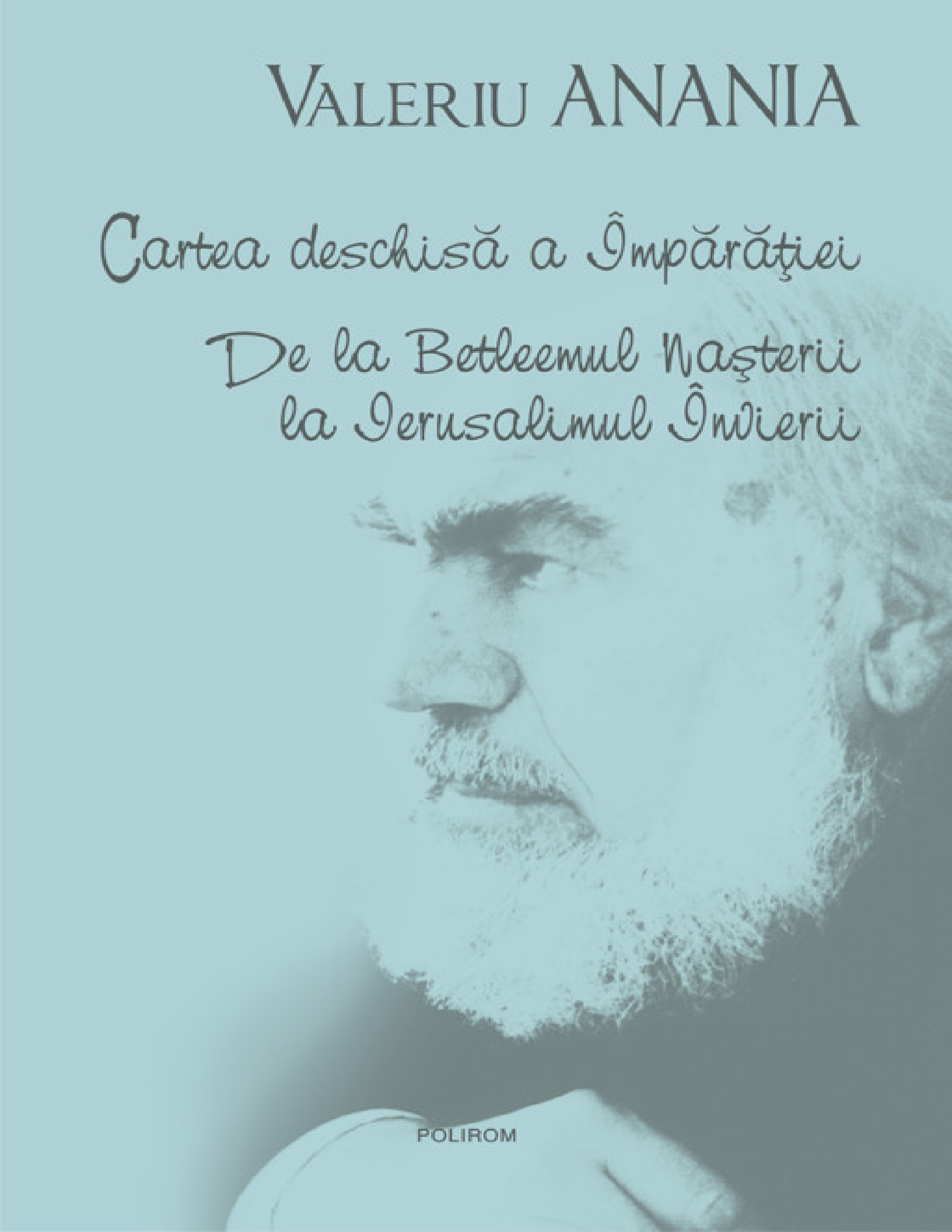

POLIROM

Valeriu Anania

Cartea deschisă a Împărăţiei

O însoţire liturgică pentru preoţi şi mireni.

*

De la Betleemul Naşterii la Ierusalimul Învierii

Scrisori pastorale

Studii introductive de
Jan Nicolae şi Vasile Gordon
Cronologie de Ştefan Iloaie

Editura Polirom
2011

© 2011 by Editura POLIROM pentru prezenta ediţie

www.polirom.ro
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, Bl. B3A, sc. 1, et. 1, sector 4, cod 040031,
O.P 53, P.O. BOX 1-728, 030174

ISBN: 978-973-46-2177-4

Coperta: Radu Răileanu

Cronologie

1921 La 18 martie, în localitatea Glăvile, judeţul Vâlcea, se naşte Valeriu Anania, fiul lui Vasile şi al Anei, născută Mărgăritărescu.

1927-1933 Urmează şcoala primară în comuna natală.

1933-1941 Este elev al Seminarului Central din Bucureşti.

- În clasa a doua de seminar are loc întâlnirea cu Anton Holban, profesor de limba română, în care va găsi sprijinul şi îndrumarea necesare pentru formarea viitorului scriitor şi om de cultură.

1935 Debutează, poetic, cu versurile „Pământ şi cer”, în revista teologică *Ortodoxia*. Va colabora, în decursul vremii, la diferite reviste de teologie: *Biserica Ortodoxă Română*, *Studii Teologice*, *Mitropolia Olteniei* (Craiova), *Glasul Bisericii*, *Telegraful Român* (Sibiu), almanahul şi revista *Credinţa* (Detroit), *Renaşterea* (Cluj-Napoca), *Vestitorul Ortodoxiei*, *Deisis* (Regensburg), *Candela Moldovei* (Iaşi) ş.a.

1937 Debutează, publicistic, cu articolul „Camaradul Anton”, în revista *Vremea*. Mai târziu va colabora şi la alte reviste de cultură: *Dacia rediviva*, *Convorbiri literare*, *Gazeta literară*, *Gândirea*, *Tribuna*, *Amfiteatru*, *Caiete critice*, *Ateneu*, *Albina*, *Luceafărul*, *Magazin istoric*, *Destin* (Madrid), *Revista de istorie şi teorie literară*, *Vatra*, *Steaua*, *Scara* ş.a.

1938 La 26 noiembrie debutează în dramaturgie cu scenariul radiofonic în versuri *Jocul fulgilor*, în regia lui Atanasie Mitric. Aceeaşi piesă, adaptată pentru decor de Eugenia Brebenaru, e reprezentată pe scena Operei Române în februarie 1939. Piesă nepublicată.

1939 La 11 mai, cu concursul lui Nicolae Iorga, o trupă de amatori îi joacă piesa în versuri *La furcărie*, pe scena Teatrului Ligii Culturale, în regia autorului. Piesă nepublicată.

1940 În luna martie, Teatrul „Studio Naţional” din Bucureşti îi reprezintă poemul dramatic *Dochia*, în regia lui Nicolae Kirilov. Piesă nepublicată.

1942 La 2 februarie intră în monahism la Mânăstirea Antim din Bucureşti, primind numele Bartolomeu.

- La 15 februarie este hirotonit ierodiacon; în peregrinările prin ţară, va fi ierodiacon la mânăstirile Polovragi şi Baia de Arieş.

- Îl cunoaşte pe Tudor Arghezi, căruia îi va fi apropiat vreme de un sfert de secol.

1942-1943 Urmează cursuri de diferenţă şi îşi ia bacalaureatul la liceele „Dimitrie Cantemir” şi „Mihai Viteazul”.

1943 În luna iulie, la Sibiu, îl cunoaşte pe Victor Papilian.

194l-1948 Urmează studii superioare de teologie la Bucureşti, Cluj şi Sibiu. Este absolvent al Academiei Teologice „Andreiane” din Sibiu.

1945-1946 Studii incomplete de medicină la Sibiu şi Cluj şi de muzică instrumentală la Cluj. Aici, frecventează şi participă activ la cenaclul literar al lui Victor Papilian, reactivat – după întoarcerea din pribegie a Universităţii clujene – în casa protopopului ortodox Florea Mureşanu; îl cunoaşte pe dramaturgul Ion Luca, de care va fi foarte apropiat între anii 1951 şi 1955, în perioada când Ion Luca locuia la Vatra Dornei.

1946 În Cluj, la o şezătoare literară, îl ascultă pe Gala Galaction – preotul Grigore Pişculescu –, pe care îl va reîntâlni ceva mai târziu la Bucureşti.

- În iunie, ca student al Universităţii din Cluj şi preşedinte al Centrului Studenţesc „Petru Maior”, conduce greva studenţească antirevizionistă şi anticomunistă. Urmează un lung şir de arestări.

- Este expulzat din Cluj.

1947 În perioada iulie-decembrie este stareţ al Mânăstirii Topliţa.

- Iarna, la Cluj, îl cunoaşte pe Lucian Blaga.

1948 În toamnă, la Mânăstirea Bistriţa vâlceană, îl cunoaşte pe patriarhul Justinian, căruia îi va fi colaborator apropiat timp de peste 25 de ani.

1948-1949 Ocupă funcţia de intendent al palatului patriarhal.

1949-1950 Este inspector patriarhal pentru învăţământul bisericesc.

1950-1951 Este asistent al profesorului Teodor M. Popescu, la Catedra de Istorie Bisericească Universală din cadrul Institutului Teologic Universitar din Bucureşti.

195l-1952 Este decan al Centrului de Îndrumare Misionară şi Socială a Clerului, la Curtea de Argeş, unde predă cursuri de istorie bisericească şi omiletică.

1952 Îl cunoaşte pe Vasile Voiculescu.

1952-1958 Este director al bibliotecii patriarhale.

1956 La 14 august moare Victor Papilian.

1958 Este condamnat politic la 25 de ani de muncă silnică, pentru „uneltire contra ordinei sociale”; închis la Securitate, Jilava, Piteşti şi Aiud; eliberat după şase ani şi două luni, în 1964, prin decret general de graţiere.

1962-1964 În detenţie, la Aiud, sub prohibiţia hârtiei şi creionului, „scrie pe creier” şi îşi fixează în memorie piesele de teatru *Steaua Zimbrului* şi *Meşterul Manole*, precum şi numeroase poezii, însumând peste zece mii de versuri.

1963 La 26 aprilie moare Vasile Voiculescu.

1964-1965 Este numit din nou director al bibliotecii patriarhale.

1965-1976 În cadrul Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române din America, funcţionează ca secretar eparhial, consilier cultural, secretar general al Congresului bisericesc, director al Cancelariei eparhiale, director al Departamentului Publicaţiilor, reprezentant al relaţiilor interbisericeşti. Este membru în două comisii ale Conferinţei Permanente a Episcopilor Ortodocşi din America de Nord şi de Sud: Comisia Ecumenică şi Comisia de Studii şi Proiecte. Susţine conferinţe la Detroit, Chicago, Windsor şi Honolulu. Redactor al revistei şi almanahului *Credinţa* şi al casetei de literatură *Noi*.

1966 Debutează editorial cu poemul dramatic *Mioriţa* (Editura pentru Literatură, Bucureşti); volumul apare cu o „Predoslovie” de Tudor Arghezi.

1967 La 14 iulie moare Tudor Arghezi.

- La 29 octombrie primeşte harul preoţiei, fiind hirotonit de episcopul Victorin al Americii; ceva mai târziu, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române îi acordă rangul de arhimandrit. Ulterior, este distins

– pe linie bisericească – cu „Crucea patriarhală”, „Ordinul Sfântului Mormânt” al Patriarhiei Ierusalimului, „Ordinul Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel” al Patriarhiei Antiohiei.

1967-1968 Teatrul „Barbu Delavrancea” din Bucureşti îi pune în scenă poemul dramatic *Mioriţa*, regia şi scenografia fiind semnate de Marietta Sadova, Mircea Marosin şi Zoe Anghel-Stanca.

1968 Apare poemul dramatic în versuri *Meşterul Manole* (Editura pentru Literatură, Bucureşti).

1969 În ianuarie, poemul dramatic *Mioriţa* este transmis de Televiziunea Română.

- La 30 martie, la Teatrul „Al. Davila” din Piteşti are loc premiera poemului dramatic *Meşterul Manole*, în regia Mariettei Sadova; partitura muzicală e interpretată de Corul Madrigal. În turneu, piesa este jucată şi pe scene dramatice din Polonia.

- Poemul *Meşterul Manole* este jucat la Teatrul „Casandra”, de către promoţia clasei Ion Olteanu a Institutului de Artă Teatrală şi Cinematografică din Bucureşti.

- Poemul dramatic *Du-te vreme, vino vreme!* apare la Editura Tineretului.

- Este publicat volumul *Păhărelul cu nectar*, fantezie dramatică în versuri pentru copii (Editura Ion Creangă, Bucureşti).

- Este membru în delegaţia Bisericii Ortodoxe Române care vizitează Bisericile Vechi Orientale din Egipt, Etiopia şi India.

1970 În aprilie, la Teatrul „Al. Davila” din Piteşti este reprezentat poemul dramatic *Mioriţa*, în regia lui Constantin Dinischiotu.

1971 Volumul de versuri *Geneze* este publicat de Editura Cartea Românească.

- Apare poemul dramatic *Steaua Zimbrului* (Editura Eminescu, Bucureşti).

1972 La 30 ianuarie, moare dramaturgul Ion Luca.

- Editura Cartea Românească îi publică volumul de teatru *Poeme cu măşti*, ediţie definitivă.

1973-1974 Teatrul Dramatic din Baia Mare îi pune în scenă poemul dramatic *Steaua Zimbrului*.

1975 În luna noiembrie, poemul dramatic *Steaua Zimbrului* este transmis de Televiziunea Română.

1976 Apare volumul *File de acatist* (versuri), colecţia caietelor *Noi*, ediţie bibliofilă, *hors commerce*, Detroit.

- Este publicat volumul *Istorii agrippine* (versuri) (Cartea Românească, Bucureşti).

1976-1982 Este director al Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române din Bucureşti.

1977 La 26 martie moare patriarhul Justinian Marina.

1978 Devine membru al Uniunii Scriitorilor din România.

1979 La Editura Cartea Românească apare romanul *Străinii din Kipukua*.

1981 Apare ediţia a doua a volumului de versuri *File de acatist* (Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti).

1982 La Editura Eminescu, în seria „Teatru comentat”, apare *Greul pământului*, o pentalogie a mitului românesc, în două volume, care primeşte Premiul de dramaturgie al Uniunii Scriitorilor din România.

- Se pensionează şi se retrage la Mânăstirea Văratec.

1983 Apare volumul de memorii *Rotonda plopilor aprinşi* (Cartea Românească, Bucureşti).

1984 Este publicat volumul *Anamneze* (versuri) (Editura Eminescu, Bucureşti).

1989 Radiodifuziunea Română îi înregistrează amplul poem *Imn Eminescului*, dar cenzura interzice difuzarea, care va avea loc la 16 ianuarie 1990.

1990 Apare volumul de istorie şi exegeză iconografică *Cerurile Oltului. Scoliile arhimandritului Bartolomeu la imaginile fotografice ale lui Dumitru F. Dumitru* (Editura Episcopiei Râmnicului şi Argeşului), cu versiuni în limbile română, franceză şi engleză.

- La Editura Cartea Românească apare volumul de nuvele şi povestiri fantastice *Amintirile peregrinului apter*.

- La 24 decembrie, ajunul Crăciunului, începe munca de revizuire în limba română şi de comentare a Bibliei, începând cu textul Noului Testament, acţiune extinsă ulterior asupra întregii Sfinte Scripturi, pe o perioadă de unsprezece ani.

1991 Este ales preşedinte de onoare al Fundaţiei „Sf. Antim Ivireanul" din Râmnicu-Vâlcea.

- Refuză calitatea de „membru de onoare" al Academiei Române.

- Colaborează la Universitatea Radio cu patru prelegeri despre *Poezia religioasă română modernă*.

1992 Apare volumul *Pro memoria. Acţiunea catolicismului în România interbelică* (Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti).

Imn Eminescului, poem în stil bizantin, este publicat la Editura Cartea Românească.

1993 La 21 ianuarie, Colegiul Electoral Bisericesc îl alege pe arhimandritul Bartolomeu Anania pentru scaunul de Arhiepiscop al Vadului, Feleacului şi Clujului.

- La 7 februarie, în Catedrala arhiepiscopală din Cluj-Napoca, este hirotonit şi instalat arhiereu. Ca arhiepiscop al Clujului, va urmări şi va lupta pentru dinamizarea activităţii pastorale a clerului şi pentru diversificarea ei în funcţie de cerinţele actuale ale societăţii, pentru implicarea Bisericii în acţiunile de asistenţă socială organizate, pentru refacerea legăturilor dintre Biserică şi cultură, pentru îndrumarea expresă a tineretului – de la amvon şi prin diverse întâlniri –, pentru dezvoltarea relaţiilor ecumenice practice prin păstrarea identităţii proprii.

- *Noul Testament. Versiune revizuită, redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania* apare la Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

- La aproape cinci decenii de la scriere, apare piesa de teatru *Hoţul de mărgăritare* (parabolă în patru acte) la Casa de Editură Dokia din Cluj-Napoca, jucată public pentru prima dată în 1992 pe scena teatrului din Turda. În anii următori, piesa se bucură de un succes deosebit pe scenele din întreaga ţară.

- I se acordă titlul de membru de onoare al Senatului Universităţii de Medicină şi Farmacie „Iuliu Haţieganu” din Cluj-Napoca.

- Este ales preşedinte de onoare al Fundaţiei „N. Steinhardt”.

1995 Apare ediţia a doua a *Noului Testament...,* la Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

- Volumul de eseuri teologice şi culturale *Din spumele mării. Pagini despre religie şi cultură* apare, sub îngrijirea şi cu postfaţa lui Sandu Frunză, la Editura Dacia din Cluj-Napoca.

- Este publicat volumul de articole şi studii *Pledoarie pentru Biserica neamului* (Editura Omniscop, Craiova), ediţie îngrijită şi postfaţată de Sandu Frunză.

- Apare ediţia a doua a volumului de memorialistică *Rotonda plopilor aprinşi* (Editura Florile Dalbe, Bucureşti).

- La Salonul de carte de la Oradea, primeşte Premiul special pentru volumul *Din spumele mării*.

1996 Apare *Cartea lui Iov. Versiune revizuită după Septuaginta, redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania* (Editura Anastasia, Bucureşti).

- Volumul de memorii *Clujul universitar al generaţiei 1946 în memoriile lui Valeriu Anania* este publicat de Editura Arhidiecezană din Cluj-Napoca.

- Apare ediţia a treia a volumului în versuri *File de acatist* (Editura Arhidiecezană, Cluj-Napoca).

- Primeşte titlul de „Cetăţean de onoare” al municipiului Cluj-Napoca.

- Este ales Senator de onoare şi membru al Marelui Senat al Universităţii „Babeş-Bolyai” din Cluj-Napoca.

- La Salonul Naţional de Carte din Cluj-Napoca, primeşte Premiul „Cartea anului” pentru volumul *Din spumele mării*.

1997 Apare *Pentateuhul* sau *Cele cinci cărţi ale lui Moise. Versiune revizuită după Septuaginta, redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania* (Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti).

1998 *Cartea Psalmilor* sau *Psaltirea profetului şi regelui David. Versiune revizuită după Septuaginta, redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania* (Editura Arhidiecezană, Cluj-Napoca).

Cântarea Cântărilor. Versiune revizuită, redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania (Editura Anastasia, Bucureşti).

- Apare volumul *Poeme alese* (Editura Dacia, Cluj-Napoca), cu o prefaţă de Liviu Petrescu.

- Ediţia a doua a volumului *Cerurile Oltului* (Editura Pro, Bucureşti).

- Editura Kálvin János a Bisericii Reformate din Ungaria publică, în ediţie bilingvă româno-maghiară, *Noul Testament*, varianta redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania.

1999 *Cartea Profetului Isaia. Versiune revizuită după Septuaginta, redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania* (Editura Anastasia, Bucureşti).

- *Cartea Profetului Ieremia. Versiune revizuită după Septuaginta, redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania* (Editura Anastasia, Bucureşti).

- Apare volumul de studii şi conferinţe *Atitudini* (Editura Arhidiecezană, Cluj-Napoca).

- Ediţia a patra a poemului dramatic *Mioriţa* (Editura Dacia, Cluj-Napoca), cu o „Predoslovie” de Tudor Arghezi şi „Postfaţă” de Liviu Petrescu.

- Primeşte Marele Premiu pentru poezie al Festivalului Internaţional de Poezie „Lucian Blaga”, Cluj-Napoca.

2000 Apare volumul *Poezia Vechiului Testament: Cartea lui Iov, Psaltirea, Proverbele lui Solomon, Ecclesiastul, Cântarea Cântărilor, Plângerile*

lui Ieremia. Versiune revizuită după Septuaginta, redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania (Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti).

- *Cartea Profetului Iezechiel. Versiune revizuită după Septuaginta, redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania* (Editura Anastasia, Bucureşti).

- *Cartea Profetului Daniel şi ale celor doisprezece profeţi mici. Versiune revizuită după Septuaginta, redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania* (Editura Anastasia, Bucureşti).

- Apare ediţia a doua a volumului de nuvele şi povestiri fantastice *Amintirile peregrinului apter* (Editura Paralela 45, Cluj-Napoca).

- *De dincolo de ape*, pagini de jurnal şi alte texte (Editura Dacia, Cluj-Napoca).

- Primeşte diploma şi medalia Academiei de Artă, Cultură şi Istorie din Brazilia.

- Preşedinţia României îi înmânează Medalia jubiliară „Mihai Eminescu” şi Ordinul Naţional pentru Merit în gradul de Mare Cruce.

2001 La 18 martie este sărbătorit la împlinirea a 80 de ani, moment marcat prin volumul omagial *Logos* – ediţie îngrijită de arhid. Ştefan Iloaie –, CD-ul *Arhiepiscopul* – realizator: Radu Preda – şi un spectacol aniversar pe scena Teatrului Naţional din Cluj-Napoca.

- Apare *Apocalipsa Sfântului Ioan. Traducere, introducere şi note de Bartolomeu Valeriu Anania* (Editura Paralela 45, Cluj-Napoca), cu ilustraţii de Albrecht Dürer.

- Ediţia a doua a piesei de teatru *Hoţul de mărgăritare* (Editura Renaşterea, Cluj-Napoca).

- La Editura Renaşterea apar volumul *Bartolomeu Valeriu Anania. In honorem* şi lucrarea *Introducere în citirea Sfintei Scripturi*.

- Este publicată *Biblia sau Sfânta Scriptură, ediţie jubiliară a Sfântului Sinod, versiune diortosită după Septuaginta, redactată şi adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, arhiepiscopul Clujului, sprijinit pe numeroase alte osteneli*. Lucrarea, tipărită deja în mai multe tiraje, se

bucură de un interes deosebit din partea specialiştilor, dar nu mai puţin din partea credincioşilor, pentru noutatea de ordin teologic şi filologic pe care o aduce faţă de variantele româneşti precedente, pentru aşezarea textului într-o limbă română actuală şi mai ales pentru utilitatea celor peste 8. 000 de note subsidiare menite să-i ofere cititorului căi de acces spre adevărul textului; în spaţiul Ortodoxiei româneşti, ediţia jubiliară a Bibliei este prima versiune adnotată. Activitatea de revizuire depusă de arhiepiscopul Bartolomeu este evaluată de către specialişti în întâlnirile ocazionate de prezentarea lucrării către publicul din Bucureşti – la Patriarhie şi Academia Română –, Râmnicu-Vâlcea, Bistriţa, Oradea, Cluj-Napoca; la Craiova, în 2003.

- Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca îi acordă titlul de „Doctor Honoris Causa".

- Primeşte titlul de „Cetăţean de onoare" din partea consiliilor locale Bistriţa, Râmnicu-Vâlcea, Glăvile (jud. Vâlcea) ş.a.

- Premiul pentru opera omnia al Uniunii Scriitorilor, filiala Cluj-Napoca.

2002 Este publicat volumul *Apa cea vie a Ortodoxiei* (Editura Renaşterea, Cluj-Napoca), ce cuprinde cuvântări, articole şi scrisorile pastorale din anii 1993-2001 emise ca arhiepiscop al Clujului; ediţie îngrijită de Nicoleta Pălimaru şi Maria-Elena Ganciu.

- Broşura *Icoana patriei vâlcene* este publicată de Editura Almarom din Râmnicu-Vâlcea.

- Exegeza iconografică, parte a volumului *Cerurile Oltului*, este publicată în Germania, de Franz u. Sternberg Verlag, sub titlul *Bilder vom Reich Gottes. Ikonen und Fresken rumänischer Klöster*.

- I se acordă titlul de „Doctor Honoris Causa" al Universităţii din Oradea.

2003 Apare lucrarea *Atelier biblic. Caiete de lucru* (Editura Renaşterea, Cluj-Napoca), reprezentând munca de analiză şi comparare, la *Noul Testament*, a diferitelor variante de text, din care a rezultat versiunea publicată în ediţia jubiliară a Bibliei.

- Cele mai importante puncte de vedere referitoare la ultima ediţie din Sfânta Scriptură sunt cuprinse în volumul *Primele mărturii despre Biblia jubiliară 2001, versiunea Arhiepiscopului Bartolomeu Valeriu Anania*, ediţie îngrijită de arhid. Ştefan Iloaie (Editura Renaşterea, Cluj-Napoca).

- Prin poetul Mircea Petean, Editura Limes din Cluj-Napoca iniţiază proiectul de publicare a integralei literare Valeriu Anania; apare primul volum din seria „Opera literară": *Străinii din Kipukua*, cu o prefaţă de Aurel Sasu.

- Primeşte titlul de „Doctor Honoris Causa" al Universităţii din Craiova.

2004 Apare lucrarea *Canonul cel Mare* al Sfântului Andrei Criteanul, în diortosirea arhiepiscopului Bartolomeu.

- Ediţia jubiliară a *Sfintei Scripturi*, în format electronic, pe CD, apare cu sprijinul tehnic al Institutului pentru Tehnică de Calcul din Bucureşti.

- La Editura Limes apare al doilea volum din seria „Opera literară": *Amintirile peregrinului apter*, cu prefaţa scriitorului Mircea Muthu

2005 Primeşte titlul de cetăţean de onoare din partea Consiliului local Dej.

- În biserica ştefaniană, primeşte titlul de „Cetăţean de onoare" al localităţii Vad, judeţul Cluj.

- Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române îi publică volumul consistent de exegeză – pasaj cu pasaj – a Liturghiei ortodoxe, sub titlul *Cartea deschisă a Împărăţiei. O însoţire liturgică pentru preoţi şi mireni*.

- La Editura Limes apare al treilea volum din seria „Opera literară": *Rotonda plopilor aprinşi*, cu prefaţa lui Dan C. Mihăilescu.

- La Editura Renaşterea sunt reeditate volumele *Apa cea vie a Ortodoxiei* şi *Pro memoria. Acţiunea catolicismului în România interbelică*.

2006 În urma hotărârii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din 4 noiembrie 2005 de înfiinţare a unei Mitropolii la Cluj, iniţiativă validată de Adunarea Naţională Bisericească la 1 martie 2006, Bartolomeu Anania este instalat – la 25 martie, praznicul Bunei Vestiri –, de către

Patriarhul Teoctist al României, Mitropolit al Clujului, Albei, Crişanei şi Maramureşului. În lunile imediat următoare, Mitropolitul se implică concret în activitatea de dinamizare a vieţii religioase din noua structură bisericească.

- La Editura Renaşterea apare volumul *Sfintele Evanghelii după Matei, Marcu, Luca şi Ioan, versiune diortosită, redactată şi adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, sprijinit pe numeroase alte osteneli*.

- La Editura Limes apare al patrulea volum din seria „Opera literară”: *Poeme*, prefaţat de Petru Poantă.

- Primeşte titlul de „Cetăţean de onoare” al comunei Iara, judeţul Cluj.

2007 Primeşte, din partea redacţiei săptămânalului *Clujeanul*, titlul şi diploma „Clujeanul anului 2006”.

- Editura Limes îi publică piesele de teatru, care constituie volumele 5, 6 şi 7 ale seriei „Opera literară”.

- Primeşte titlul de „Cetăţean de onoare” al comunei Spermezeu.

2008 Pe scena Teatrului Naţional din Cluj-Napoca are loc Gala inaugurală a Fundaţiei „Mitropolitul Bartolomeu”, instituţie ce are drept scop conferirea de burse de studiu, în ţară sau străinătate, tinerilor merituoşi, cu rezultate deosebite la învăţătură şi posibilităţi materiale reduse.

- I se acordă titlul de „Doctor Honoris Causa” al Universităţii „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.

- Volumul omagial *Rotonda unui suflet aprins pentru Dumnezeu şi Neam* (Editura Reîntregirea, Alba Iulia) reuneşte comunicările şi referatele ştiinţifice prezentate la simpozionul naţional „Universul spiritual românesc oglindit în opera Mitropolitului Bartolomeu Anania”.

- La Editura Limes apar volumele 8 şi 9 din seria „Opera literară”, care cuprind publicistica şi sunt prefaţate de Ovidiu Pecican.

- La Editura Polirom apare volumul *Memorii*.

2009 I se acordă titlul de „Doctor Honoris Causa” al Universităţii de Medicină şi Farmacie „Gr. T. Popa” din Iaşi.

- La Editura Renaşterea apare volumul *Cuvinte de învăţătură.*

- La Editura Polirom apar volumele *Amintirile peregrinului apter* şi *Rotonda plopilor aprinşi. De dincolo de ape.*
- Primeşte Premiul special al Uniunii Scriitorilor din România pentru volumul *Memorii*.
- Editura Renaşterea a Arhiepiscopiei Clujului publică *Biblia sau Sfânta Scriptură, versiune diortosită după Septuaginta, redactată, adnotată şi tipărită de Bartolomeu Valeriu Anania, arhiepiscop al Vadului, Feleacului şi Clujului; Mitropolit al Clujului, Albei, Crişanei şi Maramureşului.*
- Primeşte din partea Primăriei Cluj-Napoca titlul de „Senior al cetăţii”.

2010 La Editura Polirom apar romanul *Străinii din Kipukua* şi volumele *Poeme, Teatru I: Meşterul Manole, Steaua Zimbrului*, *Hoţul de mărgăritare* şi *Teatru II: Mioriţa, Du-te vreme, vino vreme!, Greul pământului*, *Păhărelul cu nectar*.
- La 22 noiembrie este ales membru de onoare al Academiei Române.

2011 La 31 ianuarie, Mitropolitul Bartolomeu Valeriu Anania se stinge din viaţă la Cluj-Napoca.

Ştefan Iloaie

Cartea deschisă a Împărăţiei
O însoţire liturgică pentru preoţi şi mireni

Celebrarea credinţei sau
Dumnezeieştile noime ale Sfintei Liturghii

*

Prefaţă: Catehezele liturgice ale Mitropolitului Bartolomeu Anania

Pr. Prof. Jan Nicolae

1. Preliminarii: necesitatea catehezei liturgice

Dintre liniile de forţă ale personalităţii Mitropolitului Bartolomeu Valeriu Anania (1911-2011), cea de propovăduitor al Evangheliei are toate şansele nu doar să-l descrie în profunzime, ci să-l facă roditor în continuare, mult dincolo de orizontul prezentului. Încă din timpul vieţii, activitatea sa predicatorială a început să fie analizată, apreciată[1] şi valorificată pedagogic în calitate de model omiletic[2]. O atenţie sporită merită din plin, alături de omiliile sale liturgice, de cuvântările ocazionale, de scrisorile pastorale, de alocuţiunile şi de celebrele predici de la hramul mânăstirii Nicula, şi catehezele sale liturgice rostite în catedrala din Cluj-Napoca şi reluate ulterior, sub o formă revizuită, în volumul *Cartea deschisă a Împărăţiei. O însoţire liturgică pentru preoţi şi mireni*[3]. Lucrarea reprezintă un autentic ghid catehetic născut dintr-o urgenţă pastorală, clamată adesea în agora noastră teologică, dar numai parţial rezolvată: catehizarea liturgică a credincioşilor. Străduindu-se să împlinească acest deziderat, autorul a pregătit mai întâi un ciclu de patru cateheze, rostite în 1999 în catedrală,

foarte bine primite de credincioşi, reluate ulterior, la cererea acestora, sub o formă înnoită şi sporită într-un ciclu mai amplu de douăsprezece cateheze, rostite în primele douăsprezece duminici ale anului 2004. Acest al doilea ciclu s-a bucurat nu doar de un auditoriu catedral, dar, prin intermediul între timp înfiinţatului post de radio „Renaşterea”, şi de unul herţian. Reacţiile entuziaste la cele auzite s-au concretizat în îndemnul repetat de a publica şi negru pe alb acest catehism liturgic, care însă nu reprezintă, pur şi simplu, „o transcriere a catehezelor, ci o sinteză a lor, îmbogăţită prin lecturi suplimentare şi sugestii critice”, şi care nici nu se doreşte a fi „un manual sau un tratat de Teologie Liturgică”[4].

Genul abordat este numit de către autorul însuşi „cateheze liturgice”, cu referire mai întâi la nucleul catehetic din 1999 şi, ulterior, la cel din 2004. Atunci când prezintă ascultătorilor săi o microistorie a Liturghiilor din cadrul Tradiţiei răsăritene, autorul menţionează că are în vedere în primul rând Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur, în forma sa obişnuită parohială, cu abordări sumare ale Liturghiei Sfântului Vasile cel Mare şi fără vreo atenţie acordată Liturghiei Sfântului Grigore Dialogul (a Darurilor mai-înainte-sfinţite), despre care spune că „nu intră în planul acestor cateheze liturgice”[5].

Cartea deschisă a Împărăţiei îşi propune drept *scop* să ofere un comentariu liturgic punctual (textual), o încadrare a Liturghiei în orizontul aprofundat al Împărăţiei în diferitele ei ipostaze (liturgică, aurorală, plenară), o refacere conştientă şi explicită a legăturii mirenilor (laicilor) cu „poporul sacerdotal” împreună slujitor al Liturghiei, o catehizare mistagogică generală, o recuperare liturgică integrală a Bibliei şi o prezentare desluşită a teodramaticii şi esteticii teologice a cultului într-un orizont istoric şi eshatologic[6]. Calitatea exegezei se întemeiază, *ab initio*, pe un text liturgic diortosit, lămurit, îndreptat, actualizat, primenit, adică „adus la vârsta de acum a limbii române” de însuşi autorul catehezelor, un demers având încuviinţare sinodală şi pus simbolic sub patronajul spiritual al Sfântului Dosoftei, Mitropolitul Moldovei, primul traducător al Liturghiei

(1679) în limba română, declarat model statornic („îndreptar”) şi „marea binecuvântare a lui Dumnezeu asupra Bisericii şi culturii noastre”[7].

Au existat mai multe *variante pentru titlul* acestei cărţi: *Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur* (2001); *Liturghia ca Împărăţie a cerurilor*; *Misterul liturgic al Împărăţiei*, alegându-se, în cele din urmă, *Cartea deschisă a Împărăţiei* (2005), care combină în chip fericit imaginea culturală a unei *opera aperta* cu prevalenţa teologică a temei eshatologice a Împărăţiei, focarul hermeneutic al întregii exegeze. Expresia din titlu, „Cartea deschisă a Împărăţiei”, a căpătat rapid popularitate teologică, pătrunzând în rândul sintagmelor capabile să descrie lapidar şi sugestiv ethosul liturgic ortodox. Astfel, în timp ce Mitropolitul Bartolomeu defineşte Dumnezeiasca Liturghie ca fiind „Cartea deschisă a Împărăţiei”, Sfântul Ioan de Kronstadt vedea în ea „Cerul pe pământ”, întregind astfel viziunea Părintelui Stăniloae, potrivit căreia Liturghia este „înaintarea comună a credincioşilor în Împărăţia Sfintei Treimi”, revenind în cele din urmă la acelaşi mitropolit de fericită memorie, care plasa celebrarea credinţei în centrul existenţei, anunţând „pregustarea vieţii veşnice”[8].

Una dintre formele incipiente ale cărţii de cateheze liturgice era pregătită în manuscris[9] încă din anul 2001, dar ea s-a copt încet, în urma demersului catehetic propriu-zis şi a ecourilor primite în intervalul 2001-2005. În plus, să nu uităm, preocuparea pentru lămurirea datelor credinţei se vede inclusiv în cele peste 8.000 de note infrapaginale din ediţia jubiliară a *Sfintei Scripturi* în diortosirea Mitropolitului Bartolomeu, operă de anvergură care s-a bucurat recent de o reeditare pe măsură[10]. Revenind la catehezele liturgice, imediat după apariţia *Cărţii deschise a Împărăţiei*, Mitropolitul Bartolomeu a propus-o ca model pentru un program catehetic derulat în toate parohiile eparhiei sale, în perioada Postului Crăciunului din anul 2006, comunicatul oficial fiind el însuşi un document important prin fixarea în scris a entuziasmului autorului şi al beneficiarilor direcţi ai muncii sale:

În sesiunea din toamnă a conferinţelor preoţeşti organizate sub preşedenţia Mitropolitului Bartolomeu s-a hotărât demararea unei campanii de catehizare a credincioşilor din întreaga Arhiepiscopie printr-un ciclu de predici, care au ca temă centrală explicarea Sfintei Liturghii. Calendarul acestor predici liturgice este construit pe parcursul celor 6 duminici ale postului Crăciunului, având ca teme principale: Sfânta Liturghie – introducere şi importanţă; cele trei Liturghii în Biserica Ortodoxă – timp de săvârşire; Proscomidia, Liturghia catehumenilor şi Liturghia credincioşilor. Aceste cateheze liturgice au început în 19 noiembrie şi se vor încheia în Ajunul Crăciunului, timp în care nu se vor ţine predici tematice la evangheliile duminicale, ci doar temele propuse pentru explicarea Sfintei Liturghii. Predicile (catehezele, *n.n.)* liturgice din primul ciclu au fost ţinute în catedrală de Înaltpreasfinţitul Bartolomeu în anul 1996, reluate pe parcursul duminicilor din Postul Mare din anul 2004. Ele s-au materializat în volumul *Cartea deschisă a Împărăţiei*. *O însoţire liturgică pentru preoţi şi mireni* al Mitropolitului Bartolomeu, volum ce a avut un ecou deosebit în sufletele credincioşilor. Conlucrarea între preot şi credincios în actul liturgic este o componentă esenţială a vieţii liturgice ortodoxe, motiv pentru care aceste predici îşi propun să-i conştientizeze pe credincioşi de importanţa participării lor la Sfânta Liturghie, ca împreună slujitori cu preotul, explicându-le, în acelaşi timp, şi simbolismul cuvintelor şi gesturilor din ritualul euharistic[11].

2. Vocaţia catehetică a Mitropolitului Bartolomeu: o mărturie

Unul dintre primii analişti ai vocaţiei catehetico-mistagogice a lui Bartolomeu Anania a fost liturgistul clujean Ioan Bizău, care-l integra pe ilustrul său arhiereu în pomelnicul cuprinzător al elitei episcopilor cateheţi ai Bisericii Universale: Ignatie Teoforul, Irineu de Lyon, Ipolit al Romei, Ciprian al Cartaginei, Atanasie cel Mare, Chiril al Ierusalimului, Ambrozie

de Milano, Ioan Gură de Aur, Niceta de Remesiana, Vasile cel Mare, Grigorie de Nyssa, Grigorie de Nazianz, Chiril al Alexandriei, Grigorie cel Mare, Sofronie al Ierusalimului, Andrei Cretanul, Grigorie Palama, Filotei Kokkinos al Constantinopolului, Petru Movilă al Kievului, Varlaam al Moldovei, Simion Ştefan şi Sava Brancovici ai Transilvaniei, Ştefan şi Neofit Cretanul ai Ungrovlahiei, Antim Ivireanul, Teofan Zăvorâtul, Filaret al Moscovei, Andrei Şaguna ş.a., toţi capabili să convertească cultura, să o „răstignească" roditor pe crucea Logosului înomenit:

> După pilda marilor arhierei ai epocii patristice, care au făcut din demnitatea arhieriei slujire liturgică şi iniţiere mistagogică, [arhiepiscopul Bartolomeu] periodic se opreşte asupra universului harismatic al Liturghiei, al Tainelor şi al ierurgiilor prin care Biserica ne împărtăşeşte harul sfinţitor şi îndumnezeitor al Sfântului Duh. Referindu-se la obligaţia esenţială a episcopului de a cunoaşte el însuşi tainele credinţei şi ale vieţii sacramentale şi de a iniţia comunitatea ce stă sub incidenţa jurisdicţiei sale spirituale în pătrunderea acestor taine, *Testamentum Domini* spune: „Deci păstorul (episcopul) să cunoască Tainele de orice fel […]. Aşadar, păstorul trebuie să facă (cu credincioşii) învăţătura mistagogică (pentru ca) ei să ştie ai cui părtaşi se fac prin Sfintele Taine şi a cui pomenire o fac prin Euharistie". Prin experienţa sa mistagogică, Biserica se impune „ca o icoană care înfăţişează un singur trup (o realitate unică şi coerentă) a lucrării Mântuitorului în lume", afirmă Sfântul Nicolae Cabasila[12]. Ea se zideşte, se desăvârşeşte şi se revelează ca trup mistic al lui Hristos prin faptul că „este întruchipată în Sfintele Taine nu ca în simboluri, ci ca mădularele în inimă, ca ramurile în rădăcina plantei sau, precum spune Domnul, ca mlădiţele în viţă (*cf.* In 15, 1-6). Căci nu este vorba doar de o comunitate de nume sau de o simplă asemănare între ele, ci chiar de o identitate de fapt. Căci Sfintele Taine sunt Trupul şi Sângele lui Hristos,

dar sunt totodată hrana şi băutura cea adevărată a Bisericii lui Hristos”[13].

Actualizând teologia lui Cabasila prin exemplul concret oferit de Arhiepiscopul Bartolomeu al Clujului, liturgistul nostru notează, de data aceasta în calitatea lui de martor:

În virtutea paternităţii spirituale, care se reflectă plenar prin mijlocirea Arhieriei, episcopul are chemarea şi competenţa duhovnicească de a iniţia comunităţile eclesiale în universul misticii sacramentale al Liturghiei. De aici faptul că marile centre ale creştinătăţii apostolice şi post-apostolice, care au avut o contribuţie decisivă în istoria Bisericii, au fost centre ale iniţierii în Tainele credinţei, iar celebrele *cateheze mistagogice* prin care Biserica şi-a pus în lucrare vocaţia sacramentală au fost, în marea lor majoritate, cateheze ale episcopilor mistagogi. Asumându-şi acest principiu esenţial al slujirii episcopale, Arhiepiscopul Bartolomeu se opreşte adeseori, cu o dragoste specială, asupra universului sacramental şi liturgic, făcând adică iniţiere mistagogică, desluşind raţiunea sacramentală şi mistică a formelor şi actelor de cult. Având acces, ca om de cultură, la universul simbolului religios şi fiind înzestrat cu simţul metaforei poetice profunde, iniţiază mistagogic şi cultural în virtutea unui principiu care îi este atât de drag: cultul şi cultura sunt şi trebuie să rămână în orice împrejurare dimensiuni convergente ale vieţii religioase[14].

Încrederea credincioşilor în cuvântul rostit are o întemeiere tot de natură liturgică, decurgând din ecoul simţit al cuvântului lui Dumnezeu în cuvântul omului din faţa lor, dar şi dintr-o anumită prestanţă sacerdotală a celui de la amvon şi altar, adică dintr-un bun-simţ liturgic, imposibil de

căpătat şi de menţinut fără înţelegerea rosturilor teologice profunde ale celebrării credinţei. Acelaşi liturgist-martor ne relatează:

> Solemn, însă nu rigid sau crispat, destins, dar nu distrat ori plictisit, Arhiepiscopul Bartolomeu se impune în faţa soborului şi a credincioşilor prezenţi la respectivul act de cult în ipostază sacerdotală, având o ţinută liturgică exemplară şi făcând din acea slujbă o experienţă sacramentală autentică. Imprimă duhul şi ritmul liturghisirii prin propria sa ţinută liturgică, de un hieratism sacerdotal bine temperat, fără să aibă nevoie de anumite demonstraţii pedagogice supărătoare sau umilitoare, la care fac apel arhiereii rutinaţi ori complexaţi, ce uită că sunt sacerdoţi care au intrat în jugul lui Hristos şi nicidecum înlocuitori ai Arhiereului arhiereilor, basculând astfel dumnezeiasca Liturghie din orizontul frumuseţii, rânduielii şi bucuriei în Duhul Sfânt într-un orizont apăsător sau dezordonat, de cazarmă desuetă ori instituţie de corecţie. Se impune şi este receptat ca protos al Liturghiei nu doar pentru că aşa prevede rânduiala tipiconală a demnităţii arhiereşti, ci pentru că îşi asumă Liturghia ca experienţă sacerdotală plenară şi ca sărbătoare a Bisericii, şi deci a tuturor comunităţilor euharistice din cuprinsul Eparhiei sale. Gesturile liturgice, sonoritatea glasului, îngenuncherea şi rezemarea frunţii de dumnezeiescul Altar la vremea rostirii *Simbolului credinţei*, la *Epicleză* şi la cântarea rugăciunii *Tatăl nostru*, ritualul urcării în amvon pentru a împărtăşi cuvântul Evangheliei, toate acestea reprezintă elemente de graţie ale unei lecţii sacerdotale pilduitoare pe care Arhiepiscopul Bartolomeu o propune soborului de liturghisitori şi credincioşilor cuprinşi în lucrarea sacramentală a Liturghiei cu acea naturaleţe părintească ce trebuie să caracterizeze Arhieria în toate împrejurările, şi mai ales atunci când oficiază Liturghia. Arhieria este sacerdoţiu, iniţiere mistagogică, asceză şi exemplu personal, iar nu perimetru de performanţe totalitare, incompatibile cu sacerdoţiul Arhiereului mântuirii noastre[15].

Meritele catehismului liturgic realizat de Mitropolitul Bartolomeu sunt cu atât mai mari cu cât problema catehezei liturgice, a comentariului liturgic[16] şi a raportului dintre propovăduire şi comentariul liturgic, amplu dezbătute în alte spaţii confesionale, nu a atins la noi decât în mod izolat, cu titlu de preocupare strict personală, cotele de atenţie şi concretizare practică[17]. Ceea ce aduce nou Mitropolitul Bartolomeu este, incontestabil, faptul că pune o întreagă cultură în slujba catehezei, făcând-o astfel să grăiască teologic, dar şi pe înţelesul cât mai multor contemporani.

3. Receptarea publică a Cărţii deschise a Împărăţiei

Efortul catehetic al Mitropolitului Bartolomeu confirmă intuiţia fundamentală a lui Homiakov potrivit căreia „cine nu înţelege Liturghia nu înţelege Biserica”. *Cartea deschisă a Împărăţiei* s-a bucurat de o serie de aprecieri[18], recomandări, fiind bogat recenzată[19], dedicându-i-se studii academice[20] şi eseuri în mass-media laică şi religioasă deopotrivă[21]. Această receptare avea să se declanşeze cu oarecare întârziere din cauza contextului bisericesc în care a apărut cartea, autorul ei fiind în egală măsură iniţiatorul noii Mitropolii a Clujului, Albei, Crişanei şi Maramureşului.

Un prim numitor comun al recenziilor şi analizelor pe marginea *Cărţii deschise a Împărăţiei* îl reprezintă constatarea nivelului precar al culturii teologice publice, fapt vizibil în maniera nu de puţine ori superficială de participare la Sfânta Liturghie. Atent observator al vieţii noastre bisericeşti şi culturale, apropiat al Mitropolitului Bartolomeu, Teodor Baconsky constata:

> E de datoria Bisericii să le explice propriilor credincioşi (care, potrivit sondajelor, îi arată atâta încredere) ce gesturi îşi asumă preotul în spaţiul

eclesial, ce acoperire bilbică sau patristică au cuvintele sale, în fine, ce reflex poartă actul liturgic asupra deschiderii creştineşti către Dumnezeu şi semeni. Aşa ceva şi-a propus să întreprindă Arhiepiscopul Clujului, şi nu e de mirare că a izbutit, ştiut fiind că ierarhul nostru e îmbibat cu fineţuri scripturale, eminent orator şi neîntrecut mânuitor al limbii române, pe care desigur că o stăpâneşte, pe seama uceniciei argheziene şi la zenitul îndelungatei sale cariere literare.

Intrând în miezul teologic al cărţii, acelaşi autor face câteva precizări esenţiale despre miza acestei introduceri în celebrarea credinţei:

IPS Bartolomeu reuşeşte să împlinească deopotrivă comentariul aplicat şi situarea Liturghiei în orizontul eshatologic al Împărăţiei cereşti, altfel spus, abordarea actului de cult ca gramatică a preoţiei universale, la care sunt chemaţi toţi cei botezaţi în Hristos. Pentru fericitul cititor ce-şi mai îngăduie luxul grădinăritului sufletesc, volumul nu e doar o sursă de cunoaştere, ci şi o muzicală ocazie de a plonja în taina centrală a creştinismului. Tonul exegezei e omiletic (de altfel, o mare parte din cuprinsul cărţii a fost la început rostit din amvon), iar tehnica expunerii mizează pe anecdota patericală, pe ecoul făcut predecesorilor şi referirea spontană la împrejurările cotidiene. Aş semnala, ca probă că prestigiul tradiţiei nu exclude originalitatea, şi momentele în care autorul devine confesiv, antrenându-se în tensiunea unor dileme personale, expuse „la lumina lumânării”. Asemenea obiectului inefabil pe care îl aproximează prin lentila interpretării omeneşti, *Cartea deschisă a Împărăţiei* se depăşeşte pe sine în văpaia rugăciunii[22].

Al doilea numitor comun al receptării îl vizează pe autorul însuşi, teolog şi cărturar în egală măsură, adică plasat ca nimeni altul în postura de

a mijloci, prin diortosire şi interpretare, textele biblice şi, iată, liturgice publicului românesc actual, mânuitor al unei limbi supuse între timp mai multor modificări la nivel semantic, nu toate de calitate sau necesare. Or, era nevoie de cineva familiarizat cu vârstele limbii şi cu eternitatea liturgică pentru a le repune în dialog. Aşa cum am observat la momentul recenzării, după împlinirea operei vieţii sale prin publicarea ediţiei sinodale jubiliare a Bibliei, în anul 2005, Mitropolitul Bartolomeu a început o muncă de diortosire şi înnoire a cărţilor liturgice folosite în cultul ortodox. Lucrarea de preînnoire a *Liturghierului* i-a oferit prilejul aprofundării misterului liturgic al Împărăţiei şi al prezentării lui într-un mod pe deplin actualizat şi într-o limbă română cu o savoare sărbătorească, în cadrul unui ciclu de cateheze mistagogice. Întreaga experienţă de preot şi cărturar creştin este pusă în valoare în această lucrare. După opera literară care-l recomandă între clasicii literaturii române moderne, Mitropolitul Bartolomeu s-a ostenit să ne lase moştenire o lămurire asupra Dumnezeieştii Liturghii, o explicaţie catehetică, elementară şi profundă, în acelaşi timp, îmbinând cu rafinament şi sobrietate mireasma vechilor Cazanii ca un fel de alt Dosoftei sau Varlaam modern, cu un simţ al nuanţei şi al proprietăţii cuvintelor remarcabil, un adevărat poliglot al graiurilor limbii române.

În interiorul cărţii se află o gravură a lui Gheorghe Russu cu reprezentarea Împărăţiei cerurilor scrisă în pâine pe sfântul disc, o imagine a Bisericii ca popor al lui Dumnezeu adunat în jurul Mielului jertfit de la întemeierea lumii, Iisus Hristos, Mirele Bisericii, Mireasa Mielului. Punctul iniţial şi final al cercului de foc al Liturghiei şi al prezentării ei catehetice este chiar locul de taină în care preotul înscrie, cu candoarea unui copil prins în jocul unei geometrii sacre, în pâinea prescurii şi în lacrima sângerie a vinului de dar, istoria faptelor minunate ale lui Dumnezeu pentru mântuirea lumii. Capitolul dedicat acestui loc tainic, peşteră şi mormânt, Betleem şi Ierusalim liturgic, numit în mod clasic proscomidiar, îi oferă autorului prilejul extinderii orizontului Împărăţiei de la această firidă smerită, dintr-o latură nevăzută a altarului, la cupola Pantocratorului (Atotţiitorului). Mistagogia liturgică descrie elementar această nuntă

mistică, sacramentală, între cer şi pământ, dumnezeire şi umanitate, în Hristos şi în Biserică. Dinamica Împărăţiei Cerurilor este înfăţişată în ipostazele ei succesive, liturgică, auroralǎ şi plenară, într-o poetică mistagogică pe înţelesul tuturor. În astfel de pagini, autorul convoacă nume şi experienţe diverse din varii domenii: estetic, muzical, stilistic, militar, medical, cultural, literar, juridic, etnologic, economic etc. Referinţele, care apar în text cu firescul unei culturi temeinice, acumulate în timp, sunt puse în slujba lămuririi cât mai clar cu putinţă a cuvintelor, a gesturilor şi a tuturor celorlalte elemente ale miezului vieţii Bisericii pe care-l reprezintă Sfânta Liturghie. Alături de nume biblice şi patristice întâlnim atât teologi contemporani precum Dumitru Stăniloae, Sofronie Saharov, Rafail Noica, Nicolae Steinhardt, Ilie Cleopa, Alexander Schmemann, Paul Evdokimov, Ion Bria, Karl Christian Felmy, Kallistos Ware, călugări şi pustnici numiţi şi nenumiţi, dar şi literaţi de talia lui Charles Péguy sau Tudor Arghezi, filosofi precum Constantin Noica sau istorici ai religiei de renumele unui Mircea Eliade. Toată această cultură şi înţelepciune iubitoare se desfăşoară din belşug de-a lungul acestei cărţi de excelentă factură catehetică cu un singur rost: acela al deschiderii Cărţii Vieţii pentru înscrierea în lăuntrul ei a cât mai multor preoţi şi mireni, printr-un spor de înţelegere duhovnicească venită dintr-o cuminecare frecventă şi responsabilă cu Trupul şi cu Sângele Domnului, merindea pe care o îmbie Domnul pelerinilor pe drumul veşniciei. De altfel, acesta este şi cel mai valoros element al catehezelor Mitropolitului Bartolomeu, înnobilarea reciprocă dintre cultură şi cult, întâlnirea firească între logos-ul multiplu al feluritelor domenii şi Logos-ul liturgic asigurând *Cărţii deschise* caracterul pentru moment unic în bibliografia românească.

Al treilea numitor comun din procesul de receptare a catehezelor liturgice este speranţa că prin această carte se trage la nivel sinodal un semnal de alarmă în faţa pericolului, deloc diminuat între timp, al formalismului şi clericalismului în Biserică. Altfel spus, nu doar catehizarea mirenilor este o necesitate, recunoscută ca atare, ci nu mai puţin retrezirea spirituală a slujitorilor altarului, a celor care, săvârşind minunea euharistică

zi de zi, nu mai au fiorul şi profunzimea pe care apropierea de cele sfinte ar trebui să le producă. Remediul pentru aceste patologii spirituale constă în reînvăţarea din interior, prin însăşi experienţa liturgică, a responsabilităţii ce le revine celor care ar trebui să ţină deschisă în faţa lumii cartea Împărăţiei. Perihorezei dintre cler şi popor trebuie să îi corespundă empatia dintre slujitori şi Cel slujit, dintre preoţi şi Preotul din veac. Doar cu un astfel de cler luminat liturgic şi teologic poate avea loc adevărata catehază, cea care nu se mulţumeşte doar să „bată la cap" prin discursuri sau programe, ci să „mişte inimile". Mai departe, participarea activă a laicilor la viaţa Bisericii, o temă foarte dragă Mitropolitului Bartolomeu, nu este realizabilă fără un cler pătruns de misiunea sa, de legătura comunitară fundamentală cu cei care, prin *amin*-ul lor, desăvârşesc slujirea specifică a celor hirotoniţi. Luându-l drept exemplu pe Sfântul Chiril al Ierusalimului, catehetul şi catehumenul deopotrivă au în cele din urmă acces împreună la o taină care îi umple şi îi depăşeşte în acelaşi timp.

În fine, al patrulea numitor comun are în vedere apelul pe care catehezele Mitropolitului Bartolomeu îl lansează la înnoirea liturgică în spiritul Tradiţiei ortodoxe. Contrar opiniei unora, inclusiv teologi, Sfânta Liturghie nu este un corpus static, repetat întocmai la fiecare celebrare a credinţei. Actualizarea mesajului pericopelor evanghelice este simetrică actualizării sensului liturgic propriu-zis, tentaţiile deformării sensului cuvântului evanghelic vizând nu mai puţin şi forma liturgică prin care acesta este transportat şi propovăduit. Mesajul evanghelic şi simbolismul liturgic sunt părţi ale aceluiaşi limbaj. Iată de ce demersul Mitropolitului Bartolomeu, diortositor al Sfintei Scripturi şi tălmăcitor al Sfintei Liturghii, este unul marcat de o coerenţă impecabilă. Aşa cum un pasaj biblic limpede, frazat în consecinţă, eliberat de sintaxa grecească a textului original, improprie limbii române, sprijinit hermeneutic de preţioase note infrapaginale cuprinzând informaţii legate de contextul istoric sau cultural în care respectivul text a fost scris, deschide o cu totul altă înţelegere, tot astfel, o Liturghie trăită nemijlocit, la limita intimă dintre emoţie şi înţelegere, nu mai este nici prea lungă şi cu atât mai puţin „plictisitoare".

4. Registrele erminiei liturgice a Mitropolitului Bartolomeu

Arhimandritul Sofronie (Saharov) aduce aminte de un adevăr care a preocupat exegeza creştină încă din primele sale veacuri:

> Graiul omenesc este menit să exprime realităţile mai multor planuri: planul vieţii de zi cu zi, al nevoilor fireşti; mai este, apropiat acestuia, dar totuşi osebit – cel al simţămintelor şi patimilor sufleteşti primitive; apoi cel al graiului demagogiei politice; al graiului ştiinţific, filosofic, poetic; şi, în sfârşit, mai înalt decât toate – planul şi graiul dumnezeieştii descoperiri, al rugăciunii, al cuvântării de Dumnezeu şi al celorlalte legături între Dumnezeu şi oameni – al Liturghiei[23].

Nu am greşi dacă am citi *Cartea deschisă a Împărăţiei* în această cheie a accesului din treaptă în treaptă de la un limbaj la altul şi de la o trăire la alta a Sfintei Liturghii. Concret, se pot identifica mai multe registre ale erminiei liturgice pe care o face Mitropolitul Bartolomeu:

a. poetic-aforistic; *hic et nunc*[24]: „Aici şi acum, pe pământ, Împărăţia se cucereşte; dincolo şi atunci, se moşteneşte. Aici şi acum, ea creşte în timp; dincolo şi atunci, va fi desăvârşită şi veşnică. Acum şi aici, ea este Biserica; dincolo şi atunci, ea va fi, pur şi simplu, Împărăţia” (*Cartea*..., p. 50); „Văzduhul în care ei (îngerii, *n.n.)* se mişcă nu e altceva decât Bucurie” (p. 56); „Aici, la proscomidie, când preotul proclamă deasupra prescurii pomenirea Domnului Iisus Hristos, el a intrat efectiv în văzduhul sfinţeniei lui Iisus Hristos” (p. 68); prescura şi Maica Domnului: „În acest fel, fiecare om care aduce la altar o prescură pentru Jertfă, el o oferă simbolic, pe Maica Domnului, în numele neamului din care face parte” (p.

69); „Imaginaţi-vă suprafaţa rotundă a discului ca fiind, în mic, imaginea universului” (p. 70); „Preasfânta Născătoare de Dumnezeu pluteşte într-un văzduh numai al ei...” (p. 70); „Fiecare obiect al acoperirii trece prin văzduhul fin al tămâierii” (p. 72); Logosul şi firida: „Asemenea Logosului întrupat, nemărginitul univers duhovnicesc se adună într-o firidă de statura unui om” (p. 73); „faptul că obiectul binecuvântării liturgice nu este Sfânta Treime, ci Împărăţia Acesteia atestă plinătatea Împărăţiei veşnice în care drepţii nu sunt nişte bieţi naufragiaţi scăpaţi (mântuiţi) de la înec, ci fericiţii moştenitori ai Părintelui ceresc” (p. 81); „Rugăciunea pătrunde acum în spaţiile hotărniciilor omeneşti, în ordine descrescândă: ţară, oraşe, sate. [...] Din spaţiile hotărnicite, rugăciunea zboară acum în cele stihiale” (p. 90); „Aceasta e slujba lor, de la început şi-n veşnicie. Aceasta e Liturghia lor în nemărginirea univesului şi-n eternitatea clipei” (p. 109); „dacă îngerii Îl laudă pe Dumnezeu în nemărginirea cerurilor, oamenii o fac pe rotundul pământului” (p. 112); „dacă păcatul este o cădere în jos, căinţa este o cădere în sus...” (p. 114); „E pentru prima oară când actul liturgic ne pune în faţă sfântul jertfelnic, altarul pe care preotul va aduce Sfânta Jertfă, al cărui nimb de slavă se vede încă de pe acum” (p. 117); „El ni se deschide în măsura în care şi noi ne deschidem spre El, aşa cum o floare nu primeşte roua dimineţii dacă nu-şi deschide corola spre cer” (p. 128); „Se observă şi aici principiul comunitar al rugăciunii din Biserică, cel care adună timpul şi înfrânge depărtările” (p. 131); „Dumnezeu (aşa cum remarcă şi monahul Nicolae Steinhardt) are de unde şi se comportă ca un boier” (p. 134); „Rugăciunea nu este o teleconferinţă spaţială, ci o întâlnire cu Dumnezeu” (p. 135); „Dar tocmai acesta a fost rostul întrupării şi jertfei lui Hristos: să ne elibereze din robia constrângătoare a păcatului şi să ne redea robiei zburdalnice a lui Dumnezeu” (p. 113); antropologia paulină: „Repet, duhul nostru nu este altceva decât sufletul, ci un fel de ozon al acestuia, prin care omul se poate pune în legătură cu Duhul lui Dumnezeu” (p. 142); „Omul e «pământ cuvântător»” (p. 142); „Nouă nu ne este dată acalmia certitudinii, dar ni s-a rezervat ceva mai mult, dinamica speranţei” (p. 146); „Ei bine, dragii mei, când porţile Împărăţiei Cerurilor ţi se deschid astfel, ca nişte

braţe părinteşti, mai poţi oare să stai deoparte, fără să-i cânţi lui Dumnezeu laude?” (p. 148); „Prin urmare, moartea nu e altceva decât văzduhul unei întâmpinări întru viaţă” (p. 159); „Orice mormânt de pe lume, fie el şi faraonic, este un sălaş al morţii, al întunericului, al descompunerii, al putrefacţiei, al miasmei, al sinistrei tăceri. Mormântul lui Hristos este exact contrariul: în loc de moarte, viaţă; în loc de urâţenie, frumuseţe; în loc de întuneric, lumină; toate, la superlativ” (p. 162); „Harul în sine are un duh bun, adică o suflare lină, caldă, luminoasă, o boare auroralã ce împânzeşte văzduhul înainte de a deveni rouă, pe care preotul o cere, prin rugăciune, să plutească aici, peste noi, slujitorii din altar, şi peste aceste daruri ce sunt puse înainte, cărora noi le slujim, şi peste tot poporul Tău, cel care, prin jertfă de laudă, este împreună-slujitor. Superbă imagine a Împărăţiei Cerurilor în Biserica lui Hristos!” (p. 164); gestul liturgic din vremea rostirii Crezului: „La începutul rostirii Crezului, preotul ridică procovăţul cel mare de pe sfintele vase, iar în timpul primelor cinci articole îl flutură lin pe deasupra precum adierea unei aripi de înger care vesteşte suflarea Duhului Sfânt” (p. 173); isihasm: „Isihia omului duhovnicesc este liniştea de a se şti nelinişţit” (p. 175); „iată că Amândoi (Tatăl şi Fiul, *n.n.)* se întâlnesc întru una şi aceeaşi iubire pentru om. Poate fi ceva mai emoţionant? Mai cutermurător? Mai luminat în încrengătura cuvintelor şi mai luminător dintru adâncul tainei?...” (p. 184); dar concentrat: „În pâinea şi vinul de pe masă sunt concentrate toate darurile lui Dumnezeu, începând cu sămânţa, continuând cu lumina, pământul, apa, aerul şi căldura şi sfârşind cu fructul la treapta lui finală, lucrătoare, activă, ceea care întreţine viaţa” (p. 188); „«A-ţi da seama precum se cuvine» înseamnă a înţelege în mod raţional taina pe care o ai în faţă şi la care, de fapt, participi, ceea ce e peste putinţa omenească, dar nu în afara putinţei lui Dumnezeu” (p. 192); „îndrăznirea nu e îndrăzneală, obrăznicie, neruşinare, ci curajul omului umil şi împovărat de a se apropia de Dumnezeu” (p. 192); rugăciunea pentru odihna drepţilor acolo unde veghează (străjuieşte, străluceşte) lumina feţei Domnului „înseamnă că lumina lui Dumnezeu, cea neînserată şi pururea fiitoare, nu e o strălucire statică, ci un ochi proniator” (p. 194); „daruri de pârgă” (p.

195); „Crucea materială, «lemnul», a rămas, într-adevăr, pe Golgota, dar ea a devenit duhovnicească în clipa în care Iisus, îmbrăţişând lumea cu crucea rănilor de pe mâini şi picioare, Şi-a iertat, murind, călăii” (p. 199); anghelologie: „Ei însumează etalonul de plinire a voii lui Dumnezu” (p. 204); „Pâinea euharistică se obţine din pâinea materială, sub formă de prescură, extrasă sărbătoreşte din hrana noastră zilnică” (p. 205); *communio sanctorum*: „noi intrăm în comuniune şi cu toţi cei ce alcătuiesc «Împărăţia din firidă», adică Maica Domnului, îngerii, sfinţii, viii şi morţii, pentru care s-au scos miride la proscomidie şi care sunt acum părtaşi la sfinţenia de pe sfântul disc” (p. 215); „Iar dacă Biserica este Împărăţia care a şi venit întru noi, iată-ne pe noi, pe toţi, cei care ne-am împărtăşit dintr-o pâine şi dintr-un potir, de pe-acum moşteni ai Împărăţiei Cerurilor” (p. 244); „Liturghia face un salt în viitor, şi anume în eshaton, dincolo de vreme” (p. 218);

b. teologic-liturgic; îndemn către mireni: „Nu-mi rămâne decât să vă îndemn: Rămâneţi sau reveniţi în Liturghie, voi, mirenii, cei înnobilaţi de Dumnezeu cu preoţie imperială!” (p. 64); merindea veşniciei în traista pelerinului: „Această curgere a Împărăţiei nu e altceva decât o permanentă inserţie a timpului în eternitate. Este exact ceea ce ne oferă Liturghia ortodoxă prin Binecuvântare, Euharistie şi Cuminecare. În prima rugăciune de dinaintea împărtăşirii, Sfântul Vasile cel Mare numeşte Cuminecătura (adică Trupul şi Sângele Domnului) merindea pentru viaţa de veci. Merindea e hrana pe care o poartă cu sine călătorul. Or, ce preţ mai are timpul când tu, călător prin el, porţi în traistă însăşi veşnicia?” (pp. 81-82); graiul Evangheliei: „Aşezată pe sfânta masă şi închisă între scoarţele ei împodobite, Evaghelia era tăcută. Acum, reaşezată la locul ei, e gata să se dechidă – ceea ce va face foarte curând – şi să grăiască” (p. 107); acord fin: „Arta liturgică cere, neapărat, acordarea ei cu timbrul îngeresc” (p. 124); ctitorii înveşniciţi în ctitorie: „de vreme ce ctitorii şi-au asumat, voluntar, obligaţia de a construi un astfel de aşezământ, după ce s-au retras, beneficiarilor le revine obligaţia de a-i pomeni la sfintele slujbe pe toată

durata ctitoriei. Este motivul pentru care ei, fericiţi prin însăşi jertfa pe care au făcut-o, devin pururea pomeniţii în rugăciuni şi în Cartea Vieţii, ca unii care s-au retras doar din relaţia formal-administrativă, dar nu şi din fiinţa ctitoriei lor” (p. 131); teologia Cinei mistice: transsubstanţierea Jertfei de Sine în jertfă nesângeroasă (p. 151); disciplină: „Nu se admite ca preotul să atingă capetele credincioşilor cu sfântul potir” (p. 154); vehicul ceresc: „Rugăciunea este marele vehicul care ne duce pomenirile în faţa lui Dumnezeu, atât pe ale celor adormiţi, cât şi pe ale celor vii” (p. 156); demnitatea confesională: „Vrednic de luare-aminte e faptul că noi, ortodocşii, suntem singurii creştini care rostim Crezul – ca mărturisire de credinţă şi angajare duhovnicească – aşa cum ni l-au lăsat Sfinţii Părinţi, fără nici o ştirbitură şi fără nici un adaos. Prin aceasta suntem întru un gând nu doar noi între noi, ci şi cu Sfinţii Părinţi ai celor două Sinoade Ecumenice şi cu întreagă Biserica cea una şi nedespărţită” (p. 172); lucrarea epicletică a preotului: „El posedă harul Sfântului Duh prin hirotonie, ceea ce înseamnă că nu oricine poate să facă aici (epicleza, *n.n.)* ceea ce face el; simpla rostire a unor cuvinte nu poate avea nici un efect, deoarece rostirea nu mai este slujbă cuvântătoare, ci formulă magică a unui impostor” (p. 209); înţelegerea neînţeleasă: „«A-ţi da seama precum se cuvine» înseamnă a înţelege raţional taina pe care o ai în faţă – şi la care, de fapt, participi –, ceea ce e peste putinţa omenească, dar nu în afara putinţei lui Dumnezeu” (p. 192); eliminarea confuziilor: „E important însă să ştiţi că, în nici un caz, anafura nu se poate substitui Sfintei Cuminecături (Sfintei Împărtăşanii), ea fiind doar pâine binecuvântată, nu prefăcută în trupul Domnului” (p. 194);

c. biblic; contemporaneitate duhovnicească: „În Liturghie, noi devenim contemporani reali ai evenimentelor biblice, de la Geneză până la a Doua Venire” (p. 108); rădăcinile biblice ale Sfintei Liturghii: „Aşa se explică «surpriza» recentă a unui distins pastor protestant din Occident, care asistase de nenumărate ori la Liturghia noastră şi în final «descoperise», cu uimire, că întreaga ei ţesătură este întemeiată pe Biblie” (p. 123); „Doresc

să reţineţi faptul că citirea pericopelor evanghelice şi apostolice [...] nu înseamnă o «pauză» sau o «paranteză» liturgică, că ea face parte din însuşi miezul Sfintei Liturghii, aşa cum era practicată încă din primele veacuri ale Bisericii, când creştinii se adunau Duminica pentru Cina Euharistică" (p. 123); Hristos, Miel îngăduitor şi Secure justiţiară (p. 145); raportul Biblie-Liturghie pretutindeni prezent;

d. filologic, *lingvistic*, *semantic*, *etimologic*; purtarea faţă de cuvinte: „da, cuvintele au suflet, iar cu ele ar trebui să ne purtăm aşa cum se poartă îngerii cu Maica Domnului"[25] ; Atotţiitorul (p. 55); binecuvântare-blagoslovenie (p. 75), termenul „cuvânt" şi familia lui (p. 76), mântuire-izbăvire (p. 86); vremuri-vremuieli (p. 90); slavă-mărire: „purificarea lingvistică nu este mai puţin retrogradă decât cea lingvistică" (p. 98); moştenire-moştenitori-moşteni (p. 102); plinire-plinătate (p. 103); frumuseţea-buna-cuviinţă (p. 103); „rugăciunea neadormită" (p. 111); comunitate-comuniune (pp. 117-118); a dormi-a răposa-repauzaţi (p. 137, p. 140); metalimbajul hristic (p. 138); greşală-păcat (pp. 139-140); familia de cuvinte: a pomeni, pomenire, pomelnic, pomană (p. 154); pogorământ (p. 166); vârtute-virtute (p. 170); întru (p. 172); părtăşie (p. 177); „jertfelnic înţelegător" (Sf. Chiril al Alexandriei, Sf. Dosoftei) (p. 199); Carele (p. 202); pâinea noastră cea de toate zilele – cea spre fiinţă (p. 205); ispită-încercare (pp. 206-207); cuminecare-împărtăşire (p. 214); dania-darul (p. 224); plinirea Legii-plinătatea Bisericii (pp. 224-225); lexiconul liturgic (pp. 227-230);

e. teodramatic; „De la bun început vreau să vă atrag atenţia că structura literară a Liturghiei este aceea a unei piese de teatru. Toată slujba este un dialog între doi parteneri: preotul, pe de o parte, şi credincioşii mireni, pe de alta, cu precizarea că ei, împreună, alcătuiesc un tot" (p. 59); „Dialogul liturgic e un parteneriat duhovnicesc, ceea ce înseamnă că preotul şi mirenii

sunt împreună-slujitori ai aceleiaşi Liturghii” (pp. 60-61); „s-ar părea că ceea ce vă spun eu e foarte frumos, dar mai degrabă imaginar, ideal, utopic, aşa cum bănuiesc că gândiţi. Realitatea actuală ne pune în faţă un popor care vine la slujbă, stă cuminte în biserică, tace cu evlavie şi ascultă cu decenţă, admiră un cor sau îndură un cântăreţ, rugându-se în taină cu vorbele pe care fiecare le ştie de acasă. Când cineva e familiar cu cântările şi le îngână odată cu corul, o face cu timiditate şi cu sentimentul intrusului admonestabil. La urma urmei, dacă Liturghia e o piesă de teatru, ea este, neapărat, şi spectacol. Este ceea ce ni se oferă şi cu care ne-am obişnuit... Nu vă contrazic, aveţi dreptate. Ceea ce se petrece în zilele noastre (şi nu numai de ieri, de alaltăieri!) e nefiresc. În vechime nu a fost aşa, ci tot poporul prezent în biserică dădea răspunsurile liturgice” (p. 63); „Dialogul liturgic nu e o simplă convenţie între două părţi, ci expresia comuniunii între două trepte de slujire” (p. 83); Evanghelia Împărăţiei: „Având în vedere structura dramatică a Liturghiei (despre care v-am vorbit la început), putem invoca şi principiul progresiei artistice. O uvertură cuprinde principalele teme muzicale ale operei; ea se scrie la urmă, dar se cântă la început, în deschiderea operei propriu-zise” (p. 125);

f. simfonic, *muzical*, *armonic*; pledoaria pentru cântarea în comun: „Cântarea în comun era ceva obişnuit nu numai în vremea apostolilor, dar şi în veacurile creştine, până târziu, când a început să se subţieze. Subţierea s-a produs pe măsură ce s-a dezvoltat psaltichia bizantină, cu inflexiunile şi eflorescenţele ei orientale, pe care nu le puteau executa credincioşii de rând, ci numai psalţii şi protopsalţii înzestraţi cu voci melodioase şi anume şcoliţi pentru acest gen de muzică. Au existat însă şi alte motive, de care nu mă ocup acum. Şi la noi, încetul cu încetul, ea a rămas doar pe seama cântăreţilor, deşi în ultimul secol şi jumătate a trecut printr-un proces de simplificare la măsura cerinţelor prozodice ale limbii române, proces început de Macarie şi Anton Pann, apoi continuat şi desăvârşit, mai aproape de vremea noastră, de I. Popescu-Pasărea şi Nicolae Lungu. Ei ne-au lăsat-o

aşa cum o avem astăzi, frumoasă, atrăgătoare, uşor de învăţat şi de memorat” (p. 63); reintroducerea cântării psaltice omofone la Sfânta Liturghie prin hotărâre sinodală: „Această cântare va fi, printre altele, şi o sfântă mărturie a unităţii noastre spirituale” (p. 64); valoarea repetiţiei în Liturghie şi artă cu efecte estetice uimitoare: *Bolero*-ul lui Ravel, cu repetarea de 18 ori a aceleiaşi fraze muzicale (p. 101); uimirea muzicală, doxologică a îngerilor ca martori ai facerii universului: „Dovada o avem tot în Sfânta Scriptură, anume în cuvintele pe care Dumnezeu Însuşi i le adresează la un moment dat lui Iov: Unde erai tu la acea vreme, când stelele se năşteau şi îngerii Mei toţi Mă preamăreau în cor? (Iov 38, 7). Ei bine, Iov nu exista, dar îngerii vedeau aurora universului, cum răsar lumile din bezna nimicului. Vedeau şi tresărau. Vedeau şi se mirau. Vedeau şi se minunau. Vedeau şi se bucurau. Surpriza, mirarea, minunarea, bucuria, iată treptele repezi care stârnesc lauda, aşa cum la noi, într-o sală de concert, izbucnesc aplauzele şi ovaţiile când artistul ne încântă cu nemaiauzita lui performanţă. Preamărirea Creatorului nu e altceva decât bucuria de a fi a creaturii” (p. 110); „Chiar Părintele Stăniloae (care nu avea înzestrare muzicală) admite că «psalmodierea dă aripi cuvântului». [...] Oricum, totul trebuie făcut la măsura bunului-simţ, evitându-se vedetismul pe care ni-l oferă uneori, jenant, câte un preot sau diacon atras de ispita coloraturii cantabile sau contaminat de mirajul cuantumului decibelic” (p. 124); „rugăciunea *Tatăl nostru*, pe care noi o cântăm atât de des în versiunea muzicală a lui Anton Pann...” (p. 139); contrapunct liturgic: „Vorbind de trădare, de chinuri, de suferinţe, ea (rugăciunea preotului, *n.n.)* se desfăşoară, aparent, ca fiind în contradicţie cu cântarea de biruinţă pe care poporul din biserică o intonează triumfal, finalizând-o cu întreitul Osana. În realitate, cele două partituri simultane sunt o compoziţie muzicală contrapunctică, în care tonalitatea minoră se armonizează, întregitor, cu cea majoră, alcătuind o pagină duhovnicească de mare frumuseţe şi profunzime. Ne aflăm în plină antinomie liturgică” (pp. 184-185); simfonia liturgică: „Aşa cum într-o simfonie trecerea de la o temă muzicală la alta se face printr-un interludiu care preia motive melodice din cea veche şi anunţă motivele celei ce

urmează, tot astfel simfonia liturgică îşi are interludiile ei, cum este acesta de acum, care face legătura între epicleză şi cuminecare. Începutul se referă la Darurile Sfinţite, încheierea anunţă Împărtăşirea. Între ele se desfăşoară o ectenie de cerere. Aceasta însă nu este o repetare a celei de după Intrarea Mare, ci «variaţii pe temă» în simfonia liturgică" (p. 197);

g. iconic; virtuţile iconice ale tipologiei biblice: corabia lui Noe, *typos* al Bisericii (pp. 50-51); relaţia dintre Liturghie şi Biserică redată plastic prin descrierea icoanei din pridvorul mânăstirii Hurezi (începutul secolului al XVIII-lea): „În mânăstirea Hurezi, şi anume în pridvorul bisericii-bolniţă, poate fi văzută următoarea scenă, zugrăvită pe la începutul secolului al XVIII-lea: pe apa unui fluviu pluteşte o corabie cu vâsle. În spate, la cârmă, Iisus Hristos. În faţă, la proră, Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel. Pe laturi, trăgând la lopeţi, cuvioşi părinţi. Pe mal, capii ereticilor, cu nişte cârlige lungi în mâini, străduindu-se s-o agaţe şi s-o abată din drum. În mijlocul corabiei, pe un podium, o masă. În jurul mesei, preoţi şi arhierei în odăjdii. Pe masă, o cutie mică, în care poate fi uşor recunoscut un chivot în care se păstrează, de obicei, Sfânta Euharistie, adică trupul şi Sângele Domnului. Aşadar, în aceeaşi navă, Hristos istoric şi Hristos euharistic. Corabia este Biserica, adică Împărăţia cerurilor în devenire, iar în mijlocul ei se află Liturghia, adică Împărăţia cerurilor, statică şi dinamică, în acelaşi timp, oferind pregustarea celei finale, desăvârşite şi veşnice" (pp. 50-51); corabia Bisericii între istorie şi eshaton: „Ea (biserica, *n.n.)* este Împărăţia lui Dumnezeu în mers, nava la a cărei timonă Se află Iisus Hristos, în timp ce pe pânza catargului frontal, în bolta altarului, pluteşte Maica Domnului, cu faţa spre noi, călătorii, încurajându-ne prin cuvinte de taină: «Nu vă temeţi! ; corabia înfruntă furtunile istoriei, dar nu uitaţi că la cârmă Se află Fiul meu»" (p. 58); deosebirea dintre icoană şi tabloul religios: „Tabloul religios se cere admirat, evaluat, ca orice obiect artistic; icoana se vrea contemplată, venerată, îmbrăţişată, sărutată, asemenea unei fiinţe vii pe care o adori şi o iubeşti" (p. 54); arhitectura şi iconografia, arte cu funcţie eshatologică;

Hristos Pantokrator (p. 55); reprezentarea Liturghiei îngereşti (pp. 55-56); sfinţenia icoanelor, a Crucii, a bisericii, a prestolului, a antimisului: „spaţiul concentrat al locaşului liturgic şi, ca atare, al Împărăţiei cerurilor” (p. 58); iconostasul, imaginea stilizată a arborelui lui Iesei (p. 56); Agneţul şi prescura: „Agneţul va fi desprins din trupul prescurii, aşa cum Mielul lui Dumnezeu S-a desprins din trupul Maicii Sale, aceasta fiind, la rândul ei, desprinsă din trupul omenirii”
(p. 68); virtuţile iconice şi simbolice ale „firidei proscomidiarului” ca peşteră a Betleemului liturgic, ale ofrandelor, pomelnicelor, lumânărilor, ale vaselor liturgice, în special ale discului ca imagine cosmică şi eshatologică (p. 65); explicit, ale Evangheliarului (p. 106, p. 113) şi, implicit, ale candelabrului (policandrului) pascal (pp. 106-107); Biserica universală, comuniune a Bisericilor locale, redată ca o pânză freatică ce leagă între ele fântânile (pp. 117-118); setea ontologică: cerbul la izvoarele apelor; Hristos, Viţa euharistică (pp. 150-151); memoria divină drept carte a Vieţii (p. 155); raportul iconic dintre oameni şi heruvimi (p. 153); fântâna cu cruce de pomelnic (p. 157); pomelnicul ctitorilor (p. 158); icoana ortodoxă a Învierii în raport cu cea de tip occidental (p. 162); antimisul-mormânt: „Or, aici, în Liturghie, antimisul desfăcut pe sfânta masă este exact imaginea luminoasă, curată, sfinţitoare a mormântului Domnului” (p. 162); procovăţul cel mare (sfântul aer) – aripă de înger vestind Duhul (p. 173); caterisirea – imaginea morii care merge în gol (pp. 176-177); raportul cruce materială – cruce duhovnicească (p. 199); Sfântul Agneţ şi frângerea neînfrântă (p. 212); sfânta căldură şi venirea Duhului (p. 213); sfântul disc şi comuniunea universală (p. 215); cărbunele sau jăratecul euharistic (p. 217);

h. memorial-cultural; Şaguna şi rolul mirenilor în forurile bisericeşti (p. 60), Tudor Arghezi (*Psalm* din *Litanii*, p. 120), Lucian Blaga (*Tipologia culturii*, p. 53), Constantin Noica (rolul de vector al lui „întru”, *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, *Devenirea întru fiinţă*, p. 172), Brâncuşi (*Coloana*, p. 101); sentimentul constant al unei experienţe noi în

Liturghie (B. Anania), sentimentul unui „început perpetuu” în vremea plimbării zilnice prin acelaşi peisaj (Charles Péguy *via* Dumitru Stăniloae), îndemnul la depăşirea impresiei de uniformitate şi *déjà vu* prin pătrunderea fiecărui creştin în conţinutul mistagogic al Liturghiei (Sf. Ioan de Kronstadt); efectele stilistice ale repetiţiei în artă (*Bolero*-ul lui Ravel şi *Coloana infinită* a lui Brâncuşi) (p. 101); „Izvorul lui Dumnezeu stă de-a pururi la îndemâna omului. Important este ca omului înstrăinat să-i fie sete, să-şi amintească dureros de ceea ce a avut cândva şi să exclame împreună cu un alt chinuit al absenţei divine: *Doamne, izvorul meu şi cântecele mele!*...” (p. 120); sfinţenia semnului crucii de pe fruntea ţăranului la începutul lucrului (p. 90); ofrandele tradiţionale: coliva şi colacii (p. 132); mitologic, teoria reprezentării: Meduza, Centaurul, Zmeul, Muma Pădurii (pp. 152-153); tradiţia fântânii de pomenire: „Frumoasă e tradiţia de a săpa o fântână pentru pomenirea morţilor, într-un loc mai singuratic, unde trecătorii îşi pot astâmpăra setea. Fântâna e străjuită de o cruce, pe piciorul căreia sunt scrise numele morţilor care pot fi pomeniţi de cel ce mulţumeşte. Uneori se asociază două sau mai multe familii, fiecare sădindu-şi crucea cu pomelnicul ei. O astfel de pomană e mai costisitoare, dar ancorată de-a dreptul în veşnicie” (p. 157); memoria liturgică şi culturală: „Pomelnicul ctitorilor se păstrează cu sfinţenie în firida proscomidiarului, în văzul preotului. Există la noi numeroase mânăstiri ctitorite de domnitori, boieri sau vlădici, ale căror pomelnice sunt preţioase nu numai prin vechime şi frumuseţe artistică, dar şi prin însemnări marginale de importanţă istorică” (p. 158); moşteniri culturale, de la Psaltirea în versuri a lui Dosoftei (1643) la Biblia jubiliară a lui Bartolomeu Anania (2001): „Din vechile noastre traduceri se mai păstrează şi astăzi câte ceva frumos în limbajul biblic, în cel liturgic, dar şi în cel literar” (pp. 164-165); valenţele deosebite ale cuvântului „întru” în filosofia lui Constantin Noica (p. 172);

i. memorial, autoreferenţial; pârga ca ofrandă ancestrală obişnuită în satul natal (pp. 66-67); evocarea Liturghiei pascale a sihaştrilor (Părintele Cleopa, p. 61); liturghiile săvârşite în tinereţe pe post de diacon-cântăreţ şi aducător de daruri împreună cu „seninul pustnic” din schitul Pătrunsa, din munţii Olteniei (p. 61); dificultatea de a ierta: „Ştiu cât de greu este să ierţi pe cineva care, în mod conştient, deliberat, calculat, perseverent, ţi-a făcut mult rău. Să vă spun însă ce am auzit eu de la un mare duhovnic: «Persoana pe care nu eşti în stare s-o ierţi e ca o jivină pe care o porţi, de bunăvoie, în cârcă. Iertarea e simplă: îţi scuturi o singură dată, cu putere, grumazul şi scapi de ea. De îndată te simţi uşor şi liber ca o pasăre». Aşa trebuie să-ţi fie sufletul când intri în biserică, la Liturghie” (p. 85); experienţa liturgică personală: „Liturghia este o operă atât de complexă, de nuanţată şi de frumoasă, încât cu greu poate cineva să-i descopere toate adâncurile. V-aş vorbi chiar de propria mea experienţă, din perspectiva vârstei pe care o am. În cei 62 de ani de slujire monahală, ca diacon, preot şi arhiereu, am ascultat şi oficiat Sfânta Liturghie de mai multe mii de ori – fără să fiu agramat –, şi totuşi abia acum, când pregătesc cu grijă cele ce am să vă spun, descopăr în ea înţelesuri şi nuanţe pe care nici măcar nu le-am bănuit. Mai mult, le descopăr chiar în timp ce vă vorbesc, cu senzaţia că de fiecare dată trăiesc o experienţă nouă” (p. 100); participarea personală la bucuria doxologică a îngerilor într-un episod de haiducie duhovnicească de tinereţe petrecut în preajma chiliei bătrânului Veniamin lângă schitul Pătrunsa (pp. 110-111); cuminecarea pascală a sihaştrilor: „Pustnicii se împărtăşeau o dată pe an, în noaptea de Paşti, când ieşeau din singurătatea peşterilor şi se adunau undeva, într-o poiană, într-un loc numai de ei ştiut, unde preoţii săvârşeau Sfânta Liturghie, după care se despărţeau pentru încă un an. Lucrul acesta îl ştiu de la Părintele Cleopa, duhovnicul care, în disputele de acest fel de pe la mijlocul secolului trecut, recomanda moderaţia” (p. 220);

j. spiritual; pasaje memorabile pentru un manual de spirtualitate sacerdotală; proscomidia: „Mai întâi, cred că această jumătate de oră este

cea mai nobilă şi mai frumoasă parte din întreaga slujire preoţească. Aici, în firidă, preotul este desprins de lumea exterioară şi se află doar cu sine însuşi, singur în faţa lui Dumnezeu şi a propriei sale conştiinţe. Nici un ochi omenesc nu pătrunde să-i măsoare aparenţele, să-l controleze sau să-l judece. Aici nu contează dacă el este înalt sau scund, gras sau slab, frumos sau urât, învăţat sau simplu, cu sau fără talent oratoric, cu sau fără virtuţi muzicale, cu sau fără veşminte strălucitoare, familiar sau distant, mândru sau modest, concentrat sau dezinvolt. Singura lui măsură este aceea a harului lucrător" (p. 73); un manual al duhovnicului: „Desigur, atât rugăciunea, cât şi tâlcuirea ei păstrează, inevitabil, criterii şi calapoade omeneşti. Dumnezeu are alte criterii şi alte judecăţi. Dar eu cred că aceste trei trepte în analizarea, circumstanţierea şi iertarea păcatelor pot alcătui sinteza unui manual al duhovnicului" (p. 131); grija de suflet: „Iată de ce noi, ortodocşii, ne rugăm pentru cei repauzaţi şi de ce noi, românii, avem şi întreţinem un puternic cult al morţilor. Or, dacă e normal să cinstim trupul rămas fără suflet, îngrijindu-i mormântul, înzestrându-l cu cruce, curăţindu-l de buruieni şi împodobindu-l cu flori, cu atât mai firesc este să ne îngrijim de sufletul cel nemuritor, despre care niciodată nu ştim precis în ce stare se află, cerând de la Dumnezeu uşurarea, lăsarea şi iertarea păcatelor care-l tulbură şi-l încolăcesc asemenea buruienilor perene" (p. 139); spiritualitate omiletică: „Cuvintele de învăţătură adresate oamenilor, oricât ar fi ele de frumoase, iscusite şi convingătoare, nu au nici un preţ dacă cei ce le ascultă nu văd faptele cele bune ale cuvântătorilor, prin care să-l preamărească pe Tatăl din ceruri" (p. 143); psihologie duhovnicească, disciplina minţii, purificarea inimii de gândurile dăunătoare (Avva Antonie): „Unul din resorturile păcătoase ale gândului este amintirea, mai ales când aceasta se consumă în zonele erosului revolut; ea întreţine voluptatea virtuală şi împiedică sau amână părerea de rău, adică pocăinţa. Gândul însă poate alimenta şi aducerea aminte de răul pe care cineva ţi l-a făcut cândva, ceea ce împiedică iertarea sau, mai mult, poate sugera o răzbunare târzie" (p. 144); spiritualitate sacramentală: „Aşa cum viţa este hrana mlădiţei, tot astfel Hristos este – şi trebuie să fie – hrana noastră. Viţa îşi hrăneşte

mlădiţa prin sevă. Or, nici rugăciunea şi nici milostenia nu pot fi sevă hristică, deoarece, în ambele cazuri, iniţiativa ne aparţine nouă. Fluxul sevei este de la viţă la mlădiţă, nu invers. Ei bine, pentru a ne oferi nouă, oamenilor cu trup material, posibilitatea de a comunica direct şi nemijlocit cu Iisus Cel înălţat la cer, El a instituit comuniunea euharistică, adică modalitatea prin care Hristos – ceresc, nevăzut, real – ni Se oferă prin singura cale de acces la materialitatea noastră, aceea a pâinii şi a vinului, seva-hrană materială devenită sevă-hrană duhovnicească" (p. 151); program spiritual cotidian: „Zi desăvârşită este cea dusă până la capăt fără accidente spectaculoase, fără fracturi semnificative, în curgere vie şi ordonată, asemenea unei ape care nu s-a sfârtecat printre stânci şi nici nu s-a prăvălit prin cascade înainte de a ajunge în ocean. E ziua omului chibzuit, a celui ce şi-a rânduit-o în aşa fel încât diversitatea gândurilor şi preocupărilor să se înscrie într-un program unitar, care însă nu devine monotonie" (p. 165); dimensiunea moral-duhovnicească a segmentului temporal: „Sfinţenia zilei se obţine doar într-un climat de pace lăuntrică" (p. 165); valoarea cuvântului „întru": „reţineţi, vă rog, importanţa cuvântului *întru*, folosit de patru ori în rostirea Crezului. El provine de la latinescul *intra* = în interior, înrudit cu verbul *intro-intrare* = a intra. În vorbirea noastră curentă, *întru* este un arhaism care nu se mai foloseşte decât în combinaţia «într-un», «într-o», iar unii nepricepuţi din ultimele decenii au atins performanţa de a-l alunga din limbajul bisericesc, înlocuindu-l cu obişnuitul *în*. Or, *lăuntru* înseamnă «interior», *înlăuntru* înseamnă «în interior», iar *întru* face parte din structura lui *în*lăun*tru*, ca un înveliş protector. Pe acest cuvânt se întemeiază o întreagă teologie, dar mai ales viaţa duhovnicească" (p. 172); discernământ: „Aşadar, dacă ajungi la înnoirea minţii, adică la spiritul de discernământ, nu-ţi mai trebuie nici un tratat de morală pentru a şti care este voia lui Dumnezeu"
(p. 205); dificultăţile concrete ale iertării: „Dificultatea nu este de a-l înţelege, ci de a-i respecta clauza. Biata noastră condiţie pământeană, fricţiunile sociale, resentimentele, orgoliul rănit, pofta de răzbunare – împinsă uneori până la vendetă – ne împiedică chiar o reprezentare mentală

a iertării totale, până şi a vrăjmaşilor noştri” (pp. 205-206); reţetă duhovnicească pentru deprinderea iertării (p. 206);

k. moral; binecuvântarea ca opus al injuriei, blasfemiei, blestemului: „Din păcate, printre popoarele care cultivă înjurătura de cele sfinte se numără şi al nostru, şi nu puţini au fost moraliştii care au atras atenţia asupra acestui nărav, pe cât de urât, pe atât de degradant. Aici nu mai e vorba de credinţă sau necredinţă; ateul adevărat îl neagă pe Dumnezeu cu decenţă, prin ceea ce consideră el că e argumentaţie, dar nu prin vulgaritatea injuriei. A-L vorbi (sau a-L cuvânta) pe Dumnezeu de bine este a-i rosti numele cel puţin cu respect, dacă nu cu iubire, şi a te referi la opera Lui în duhul adevărului şi al bunei-cuviinţe” (p. 80); „Buna-cuviinţă li se cere şi celor ce sunt doar în trecere prin biserică, fie că spun o rugăciune, aprind o lumânare, lasă un pomelnic sau, pur şi simplu, vor să vadă şi să asculte, cum sunt turiştii” (p. 88); practica injuriei: chipul nefericit şi degradant, vulgar, al înjurăturilor (pp. 93-94); „Prea ne-am obişnuit noi, creştinii, să-L gândim pe Dumnezeu ca pe o abstracţie, ca pe un concept sau, în cel mai bun caz, ca pe o soluţie a disperării, o şansă slavatoare” (p. 120); robia pasiunii nobile (p. 136); puterea molipsitoare a faptei: „Creştinismul e o religie prin excelenţă pragmatică. Întreaga lui teologie, bogată, luxuriantă şi profundă, se focalizează asupra faptei. Enunţurile evanghelice sunt cât se poate de clare, fără echivoc. Pomul se cunoaşte după roadă şi omul după faptă” (p. 143); amartiologie: „Păcatele prin faptă sunt de două categorii: comisive şi omisive. Printre cele comisive pot fi amintite, ca mai grele şi foarte grele, jaful, tâlhăria, spolierea săracilor, desfrâul, sodomia, cruzimea, omuciderea, pruncuciderea. Ele impresionează prin relieful lor puternic, dar şi prin aceea că se află şi sub incidenţa codului penal” (p. 143); omisiunea binelui public: „În ordinea raţiunii dumnezeieşti, omisiunea faptei bune este tot atât de gravă ca şi comiterea unei fapte rele, dacă nu chiar mai gravă. [...] În asemenea cazuri, nu nepăsarea se pedepseşte, ci nesimţirea” (pp. 143-144); judecata lui Dumnezeu-judecata oamenilor: „Nu e un capriciu, ci

dreaptă cumpănire. Orice magistrat judecă după probele care-i sunt accesibile, dar el nu are nici o cale de acces la universul lăuntric al inculpatului, pe când Dumnezeu are. Că dacă fiecare om în parte este singurul care-şi cunoaşte propriul său adânc, cu atât mai mult Dumnezeu Care l-a creat (1 Co 2, 11-15). Tocmai de aceea poate Dumnezeu să judece drept, fiindcă El e în deplină cunoştinţă de cauză, cunoaşte toate datele problemei, are dinainte întregul «dosar» al împricinatului" (p. 145);

l. civic, *public*, *patriotic*, *politic*; drapelul sfinţit ca analogie a icoanei: „În tradiţia românească, drapelul naţional este sfinţit de către Biserică. Sfinţit este drapelul de luptă al fiecărei mari unităţi militare. Când comandantul unităţii îl primeşte astfel din partea Bisericii, el îşi pleacă genunchiul la pământ şi-l sărută ca pe o icoană. Drapelul sfinţit nu mai este un simplu simbol; el face parte integrantă din *fiinţa* unităţii: dacă este pierdut pe câmpul de luptă unitatea se des*fiinţează*" (p. 54); celebrarea victoriilor sportive prin intonarea imnului şi ridicarea drapelului, comuniune simbolică şi emoţională cu comunitatea reprezentată prin aceste simboluri (p. 54); jurnalismul incult: „Cu toate acestea, o seamă de jurnalişti din zilele noastre, încă tributari limbajului oficial ateist, anunţă moartea cuiva (chiar a unui personaj celebru) prin sintagma «a trecut în nefiinţă», ceea ce e cu desăvârşire absurd, deoarece «a trece» înseamnă a părăsi un mediu şi a pătrunde în altul, pe când «nefiinţa» («neantul» sau «nimicul») e însăşi negarea noţiunii de mediu" (p. 137); Bisericile Ortodoxe ca Biserici naţionale, cu puternice implicaţii în viaţa, cultura şi tradiţiile poporului; cultul eroilor: cei ce s-au jertfit pe altarul patriei: ostaşii morţi în războaie de apărare şi tinerii din decembrie 1989, căzuţi „pentru demnitatea noastră" (p. 159); mulţumirea pentru binefaceri ştiute şi neştiute: „În spiritul rugăciunii de faţă, adevăratul creştin se închină când pleacă la drum, se închină cu mulţumire dacă a scăpat teafăr dintr-un accident, dar se închină recunoscător şi când ajunge acasă fără să fi trecut printr-un accident. E necesar să ai încredere în mâna chirurgului care te operează, dar e bine să

ştii că acolo dă şi Dumnezeu o mână de ajutor, fără ca tu să-l fi cerut şi fără ca doctorul s-o ştie. Toate aceste binefaceri se săvârşesc *întru noi*, adică în eul nostru integral, trupesc şi sufletesc, ele fiind nu doar simple conjuncturi, ci şi permanenţe fiinţiale” (p. 182); demnitatea celor cu cetăţenie pământească şi cerească: „de asemenea, slujba cuvântătoare mai cuprinde clerul, lumea întreagă, Biserica, pe cei cu viaţă curată, precum şi cârmuirea specifică fiecărui popor, a cărei stabilitate şi pace trebuie să asigure nu numai liniştea, dar şi demnitatea cetăţenilor” (p. 194);

m. interconfesional, interortodox; arhitectura sacră: bazilica romană, domul gotic, biserica ortodoxă – arhetip Aghia Sofia, „simbol al sinergiei divino-umane, al «transcendentului care coboară» spre credinţa care urcă” (pp. 23-24); binecuvântarea în diversele tradiţii (pp. 78-79); respect: „La rândul tău, şi tu, creştin ortodox, îţi vei păstra buna-cuviinţă când vei intra într-un locaş de rugăciune al unei alte religii sau confesiuni, păzind regulile casei: într-o sinagogă îţi acoperi capul, într-o moschee îţi scoţi încălţămintea. Evlavia în biserică este certificatul tău de bună creştere” (p. 88); „majoritatea grecilor trec pestea ea (ectenia cererilor, *n.n.)*, sărind de la Evanghelie direct la Heruvic” (p. 129); eshatologie comparată: predestinaţia protestanţilor, purgatoriul catolicilor, cultul ortodocşilor, deriva spiritiştilor; opiniile teologilor ruşi şi greci legate de ectenia catehumenilor (pp. 146-147); universalitatea jertfelor rituale şi, implicit, a Euharistiei (p. 188); unitatea de credinţă, dezbinarea prin erezii, încercările de refacere a unităţii prin mişcarea ecumenică contemporană, un optimism moderat legat de rezultatele acesteia, încrederea într-o refacere a unităţii prin lucrarea Duhului Sfânt (p. 201).

5. Slujba cuvântătoare între formalism şi secularism

Posibilitatea înţelegerii şi a tâlcuirii Liturghiei se bazează pe caracterul acesteia de *logiki latreia, rationalem cultum*, expresie paulină (*cf.* Romani 12, 1) care semnifică o slujire cuvântătoare, o închinare logică, teologică, înţelegătoare, gânditoare, cugetătoare, trăitoare. Mitropolitul Bartolomeu plasează corect liturgicul între antinomic şi logic, între negrăit şi grăit. Comentariul liturgic trebuie să ţină cont de ambele dimensiuni. Atunci când, pe urmele lui Schmemann, ne prezintă raportul teologic dintre catafatic şi apofatic în desfăşurarea rugăciunilor liturgice, remarcă cu o fină concizie: „La rândul meu, subliniez faptul că Sfânta Liturghie este şi un tezaur de gândire subtilă”[26] iar mai departe, când explică semnificaţiile expresiei *slujbă cuvântătoare*, are ocazia să-şi argumenteze demersul catehetic general:

> Cred că sintagma *slujbă cuvântătoare* (*logikè latreía*) reprezintă o cutezanţă a limbajului liturgic. Ea poate avea şi sensul de *slujbă raţională*. Aparent, ea este un nonsens şi poate că de aceea o întâlnim uneori ca *slujbă duhovnicească* sau *jertfă cuvântătoare*. Antinomic, Euharistia este o Taină, deci inaccesibilă raţiunii, dar, pe de altă parte, inserţia ei în ţesătura Liturghiei se întemeiază pe încrengături raţionale, de logică lăuntrică, duhovnicească, inaccesibilă profanilor (să nu uităm caracterul iniţiatic al Liturghiei, în virtutea căruia catehumenii nu puteau participa la săvârşirea Tainei). Dacă nu ar exista aceste încrengături, nu am avea tratate liturgice încă din vremea Sfinţilor Părinţi, iar eu nu aş fi avut curajul să abordez o temă menită mai mult să vă deruteze[27].

Comentariul său se înscrie într-un şir al încercărilor legitime de iniţiere în dumnezeiasca mistagogie[28], dar întemeierea lui primă o reprezintă

dragostea pentru credincioşi[29], este una dintre formele de iubire creştină, de împărtăşire cu ceilalţi din noimele dumnezeieşti:

> V-o spun cu mâna pe inimă că nu am întreprins această analiză de dragul unei demonstraţii teologice, ci de dragul vostru (şi al nostru, al tuturor). Omul şi Împărăţia nu sunt nişte abstracţii logice, ci realităţi vii, decisive pentru viaţa noastră de aici şi pentru cea de dincolo[30].

Un al doilea impuls spre exegeză l-a reprezentat, pur şi simplu, recâştigarea unei plinătăţi liturgice pentru toţi credincioşii, ştiut fiind faptul că există comori liturgice ascunse de obicei ochilor credincioşilor, precum pregătirea darurilor de pâine şi vin (proscomidia) ori conţinutul rugăciunilor rostite de preot în taină, în altar:

> Mi-am propus să vă tâlcuiesc Sfânta Liturghie în plinătatea ei, atât în ceea ce vedeţi şi auziţi, cât şi în ceea ce nu vedeţi şi nu auziţi[31].

Un alt motiv pentru demararea erminiei liturgice l-a constituit lupta împotriva rutinei şi a formalismului atât în slujirea sacerdotală, cât şi în participarea laică, mai întâi împotriva celui propriu[32] şi abia apoi împotriva celui al altora:

> Există o poetică şi o estetică a cultului, iar arhiereul trebuie să aibă capacitatea de a imprima aceste dimensiuni atât slujbelor pe care le săvârşeşte, cât şi soborului de preoţi şi diaconi al cărui protos este în orice împrejurare. De aici avertismentele Părintelui Arhiepiscop împotriva rutinei şi formalismului, aceste maladii ucigătoare ale

conştiinţei sacerdotale, cărora le cedează nu doar liturghisitorii împovăraţi de mulţimea anilor, ci chiar şi noii-hirotoniţi. De atâtea ori l-am auzit spunând că, fără solemnitate, gravitate şi seriozitate, formele de cult devin spectacole derizorii, care trădează spiritul Liturghiei şi obturează vederea duhovnicească a credincioşilor. Şi iarăşi. De atâtea ori l-am auzit afirmând că doar când se întregesc reciproc cultul şi cultura se realizează spiritualizarea umanului. Un liturghisitor pentru care cultura rămâne un orizont străin şi care săvârşeşte slujbele mecanic, fără să-şi asume înţelesul sintagmei *slujbă cuvântătoare* (adică raţională, logică, informată, cu sens), oricât de zelos tipicar ar fi şi oricât de aprig ar apăra tradiţia tipiconală, nu poate iniţia mistagogic, nu poate deschide calea înţelegerii, pătrunderii în universul inefabil al simbolismului şi al realismului liturgic, aşa cum s-a afirmat acesta în mistica sacramentală şi liturgică a Răsăritului creştin[33].

Criza liturgică, despre care nota şi Schmemann, are în primul rând implicaţii lăuntrice, adică în ograda Bisericii. Formalismul liturgic este tocmai expresia unui secularism paradoxal, ca urmare a pierderii din vedere a orizontului eshatologic şi a unei dezumanizări incredibile în locul îndumnezeirii euharistice. Se uită frecvent în mediile noastre teologice, „specializate”, că Liturghia călăuzeşte către împlinirea eshatologică a omului şi a preoţiei sale împărăteşti, aşa cum cugeta un mare mistagog al secolului XX, pomenit deja, Părintele Sofronie Saharov:

Tot ce a făcut Dumnezeu odată rămâne veşnic. Aşa se petrece şi cu Sfânta Liturghie. Odată a săvârşit Hristos în cămara cea de sus Cina cea de taină şi aceasta va rămâne veşnic. În funcţie de jertfa pe care o face şi de harul în care intră în duhul Liturghiei, creştinul primeşte harul de la Dumnezeu, se curăţeşte de patimi. Dumnezeiasca Liturghie, în săvârşirea ei, este cerere şi rugăciune pentru toată lumea. Aceasta este

aşa-zisa preoţie-slujire împărătească. Astfel, omul ajunge la sfârşitul veacurilor, nu aşteaptă ziua Domnului, ci această zi a Domnului vine către el. Şi aceasta se întâmplă în har, se face fără de început şi fără de sfârşit[34].

6. Evaluare critică: mize catehetice şi implicaţii liturgice

Desigur, se pot formula şi o serie de observaţii critice legate de viziunea liturgică exprimată în comentariul propus de Mitropolitul Bartolomeu, dar ele ţin mai degrabă de domeniul nuanţei, chiar dacă au, totuşi, o importanţă practică. Aceste observaţii ar putea fi concentrate într-o anumită lipsă de consecvenţă în ceea ce priveşte viziunea euharistică[35] şi liturgică conservatoare, Liturghia (Euharistia) fiind văzută ca una din cele şapte Taine ale Bisericii[36]; în cadrul împreunei-slujiri preot-credincioşi ar trebui considerate esenţiale toate momentele, de la aducerea darurilor de pâine şi vin de către credincioşi, până la împărtăşirea acestora, care, din păcate, nu este văzută ca o încununare a acestei împreună-slujiri; rugăciunile preotului privesc întotdeauna poporul, iar jertfa este adusă întotdeauna de preot împreună cu poporul; lecturile biblice trebuie considerate explicit centru al Liturghiei Cuvântului şi împărtăşire cu Dumnezeu Cuvântul prin cuvânt; locul firesc şi rostul predicii (omiliei) după lecturile biblice trebuie surprinse mai clar; imnul Heruvic ar trebui înţeles ca pregătire pentru Liturghia euharistică şi primirea lui Dumnezeu prin împărtăşire; nu se poate vorbi despre o atenţie distributivă a preotului slujitor care concomitent rosteşte ectenii şi citeşte rugăciuni, lucru practic imposibil; momentul liturgic al sărutului păcii îşi are rostul său stabil şi concret de reconciliere, iertare, împăcare pe care l-a avut dintotdeauna în toate riturile liturgice; traducerile trebuie să aibă un temei istoric şi filologic, altfel adumbresc înţelegerea chiar dacă se vor explicite, exemplul cel mai elocvent, analizat şi de Mitropolitul Bartolomeu, fiind „dar de pace, jertfă de laudă”; rostul şi locul anaforalei trebuie identificate precis, anamneza, epicleza şi

binecuvântarea finală trebuind înţelese împreună, nu doar separat; aspectul personal şi comunitar al împărtăşirii ar trebui prezentat până la ultimele sale consecinţe practice; aspectul Liturghiei euharistice de actualizare a Cinei celei de Taină ar merita să fie focalizat catehetic. Toate aceste laturi lăsate descoperite, fapt explicabil prin limitele autoimpuse de autor, dar şi de cele care ţin de formarea teologică şi liturgică a generaţiei din care provine, nu pot însă prin nimic adumbri permanenta abordare inspirată a Liturghiei ca manifestare a Împărăţiei (aurorale, liturgice şi plenare), de la firida proscomidiarului până la cupola proslăvirii universale.

7. În loc de concluzii: Dumnezeiasca Liturghie sau pârga, arvuna şi pregustarea Împărăţiei Cerurilor

Chiar dacă intenţia de bază a Mitropolitului Bartolomeu nu a fost să scrie o erminie liturgică de autoritate, academică, rodul muncii sale poate fi înţeles doar prin contextualizare. În primul rând, el trebuie încadrat în tradiţia liturgică românească din cadrul căreia sunt pomeniţi cu respect şi fructificaţi catehetic liturgiştii Petre Vintilescu (1887-1974) şi Ene Branişte (1913-1984), alături de dogmatistul Dumitru Stăniloae (1903-1993), al cărui comentariu liturgic[37] este pomenit şi citat adeseori. Deşi nu se menţionează, informaţia liturgică rafinată şi anumite detalii concrete vădesc o lectură atentă a *Liturghierului explicat*[38] al lui Vintilescu. Din punct de vedere liturgic, cea mai intensă valorificare este cea a minunatei cărţi *Euharistia, Taina Împărăţiei* a lui Alexander Schmemann (1921-1983), mai ales în regăsirea consecventă a dimensiunii eshatologice a Liturghiei, temă devenită de altfel laitmotiv al *Jurnalului* său[39]. Tot din sfera teologiei ruse există o înrâurire deloc surprinzătoare, în direcţia participării active, dar şi a aspectului eshatologic, dinspre cugetările mistagogice ale Sfântului Ioan de Kronstadt (1829-1908). Cateheza despre frecvenţa cuminecării pomeneşte chiar şirul teologilor exponenţi ai aşa-numitei ecleziologii euharistice sau comunionale, dar şi promotori ai revigorării liturgice şi euharistice: Nikolai Afanasiev (1893-1966), Alexander Schmemann, John Meyendorff (1926-

1992), Ioannis Zizioulas (1931), dar şi Ioan de Kronstadt. Cateheza liturgică a celui din urmă a beneficiat de o documentare serioasă din partea teologului german Karl Christian Felmy, actualmente convertit la Ortodoxie, el însuşi preocupat de importanţa dimesiunii eshatologice în Liturghie şi, în general, în cultul ortodox[40]. Pe de altă parte, comentariul liturgic al Mitropolitului Bartolomeu Anania foloseşte din plin, pe urmele lui Ene Branişte[41], în primul rând *Explicarea Dumnezeieştii Liturghii* a Sfântului Nicolae Cabasila, probabil cel mai receptat comentariu liturgic în cadrul ortodoxiei româneşti în perioada modernă. Deşi *Cartea deschisă a Împărăţiei* poate fi considerată un „florilegiu catehetic" care privilegiază tâlcuirea lui Cabasila, regăsim pasaje din toate marile comentarii liturgice clasice, precum Gherman al Constantinopolului (650/660-730), Simeon al Tesalonicului (1381/1387-1429), Teodor al Andidei (începutul secolului al XII-lea, 1054/1067). Precum un fir roşu, dimensiunea eshatologică rămâne în prim-plan graţie modului în care elementul liturgic memorial, narativ, descriptiv, este tratat sub toate aspectele sale. Unul din paradoxurile acestei cărţi de cateheze rămâne acela că, deşi se bazează pe tâlcuirea liturgică a lui Cabasila prin care s-a impus interpretarea rememorativă a Liturghiei ca teodramatică rituală a episoadelor vieţii lui Iisus având drept consecinţă chiar diminuarea dimensiunii eshatologice[42], cu urmări practice grave de genul pierderii realismului euharistic şi a necesităţii cuminecării[43], Mitropolitul Bartolomeu reuşeşte să valorizeze avantajele catehetice ale erminiei folosite şi să regăsească consecvent elementele Împărăţiei în desfăşurare, întemeindu-se pe experienţa liturgică dobândită în mai bine de şase decenii de slujire şi din cea mai bună literatură teologică actuală. Alături de ecourile venite dinspre lectura cărţii lui Schmemann, în mod sigur un rol deosebit l-a avut comentariul liturgic al Părintelui Stăniloae care asimilează foarte mult lecţiile[44] *Mistagogiei* Sfântului Maxim Mărturisitorul în sensul recuperării dimensiunii eshatologice. Se simt anumite afinităţi, fie şi indirecte, de abordare mistagogică a cultului cu teologul grec Vasilios Gondikakis, autorul faimosului *Eisidikon*[45]. Din punct de vedere strict teologic, Mitropolitul Bartolomeu asimilează şi

uneşte în chip minunat teologhisirea Părintelui Sofronie Saharov (1896-1993) despre unimea pluriipostatică a umanităţii, aplicată concret la obştea liturgică (centrul euharistic: parohia sau mânăstirea), cu cea a Părintelui Stăniloae despre libertatea eshatologică a iubirii kenotice interumane ca miez şi conţinut al Împărăţiei.

Chiar dacă, din „raţiuni practice", se fereşte de multe ori de detaliile liturgice prea tehnice şi aflate în dezbaterea teologică actuală, precum modul rostirii rugăciunilor anaforalei ori frecvenţa cuminecării, autorul dovedeşte prudenţă, moderaţie şi echilibru în tratarea acestor teme delicate. Mizele autoimpuse şi realităţile pastorale concrete au canalizat discursul spre un maximalism mai degrabă catehetic decât euharistic. Există, totuşi, suficiente repere pentru o revigorare euharistică parohială programatică, în pofida unor reţineri. Problema cuminecării pare lăsată pe un teren al subiectivităţii personale, căutându-se o linie de mijloc între zelotism şi laxism, între „frecvenţa necenzurată şi absenţa pioasă" (p. 221). Timid, pe fundal, apar şi figurile implicate în disputele euharistice[46] din spaţiul teologiei româneşti de la mijlocul secolului XX, în primul rând Părintele Ilie Cleopa.

Merită să fie pomenite în acest context două nume de preoţi români care au cultivat toată viaţa, în plin comunism şi chiar în închisoare, o evlavie liturgică specială[47], marcată de un maximalism euharistic, cu scopul practic vădit de ajunge măcar la un numitor comun acceptabil. Este vorba de Părinţii Ioan Iovan (1922-2008) şi Miron Mihăilescu (1914-1998). Primul a fost ucenic şi apropiat al Episcopului Nicolae Popovici al Oradiei, iar cel de-al doilea al Părintelui Stăniloae. Numele celui dintâi se cuvine amintit cu atât mai mult cu cât a fost legat de Bartolomeu Anania printr-o autentică prietenie duhovnicească[48]. De altfel, promotorii temei *participatio actuosa* în spaţiul teologic românesc şi ai necesităţii catehizării mistagogice a poporului au fost doi teologi de marcă, catehetul Mihai Bulacu[49] şi liturgistul Ene Branişte[50]. Din punct de vedere catehetic şi practic-liturgic, cele mai importante sugestii legate de acest subiect vin însă dinspre cel mai

important şi mai documentat studiu în limba română dedicat problemei cuminecării, publicat în 2006 de către teologul sibian Ioan Ică jr. [51]

Pentru acestea şi pentru multe altele, *Cartea Împărăţiei* rămâne deschisă moştenitorilor catehezelor liturgice ale Mitropolitului Bartolomeu Anania.

1 Vasile Nemeş, „Aspecte din activitatea omiletică a Arhiepiscopului Bartolomeu Anania", în Ştefan Iloaie, Radu Preda (ed.), *Logos. Arhiepiscopului Bartolomeu al Clujului la împlinirea vârstei de 80 de ani*, Renaşterea, Cluj-Napoca, 2001, pp. 147-150; Vasile Gordon, „Mitropolitul Bartolomeu – schiţă de portret omiletic", *Tabor*, 1, V (aprilie 2011), pp. 55-64; Jan Nicolae, „«Păstor de veghe». Elemente de etică socială în predicile Mitropolitului Bartolomeu Anania", în Dumitru Vanca (ed.), *Familie, filantropie, etică socială. Parteneriatul Stat-Biserică în asistenţa socială*, Reîntregirea, Alba Iulia, 2011, vol. II, pp. 914-965.

2 Vasile Gordon, *Introducere în Omiletică*, Editura Universităţii Bucureşti, 2001, pp. 205-209. Textul acestui curs poate fi găsit în format electronic la adresa ebooks. unibuc. ro/Teologie/omiletica/index. htm, accesată la 1 martie 2011.

3 Pentru referinţele la această lucrare (citată *Cartea...)* am folosit ediţia de faţă.[Trimiterile sunt valabile pentru ediţia print şi pentru ediţia electronică în format PDF]

4 *Cartea...*, p. 44.

5 *Cartea...*, p. 75.

6 *Cartea...*, p. 44.

7 *Ibidem*.

8 Vasile Gavrilă, „Dumnezeiasca Liturghie – cea mai înaltă expresie a Graiului Liturgic", *Text şi discurs religios*, 2 (2010), p. 23.

9 Nemeş, *art. cit*., p. 150: „În stadiul de manuscris se află o altă importantă lucrare omiletică a Înalt Prea Sfinţiei Sale, intitulată *Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur*, care cuprinde explicarea Sfintei Liturghii într-un ciclu de patru cuvântări liturgice pe care le-a rostit în Catedrala arhiepiscopală".

10 Bogdan Ivanov, Radu Preda (coord.), *Biblia cu ilustraţii, Versiune diortosită după Septuaginta, redactată şi adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul şi Mitropolitul Clujului, sprijinit pe numeroase alte osteneli*, vol. I-VIII, Litera, Bucureşti, 2011.

11 *Renaşterea*, 12 (2006), p. 10.

12 Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea Dumnezeieştii Liturghii*, trad. rom. de Ene Branişte, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1997, p. 9.

13 *Ibidem*, p. 89.

14 Ioan Bizău, „Arhierie şi Liturghie în «lecţia» Arhiepiscopului Bartolomeu Anania", în Ştefan Iloaie, Radu Preda (ed.), *op. cit.*, pp. 297-298.

15 *Ibidem*, p. 299.

16 În legătură cu istoria genului comentariului liturgic, a se vedea R. Bornert, *Les commentaires byzantines de la divine Liturgie du VII au XV-e siècle*, Institut français d'Études byzantines, Paris, 1966. A se vedea de asemenea E. Mazza, *La mistagogia. Una teologia della liturgia in epoca patristica* (= Bibliotheca Ephemerides liturgicae. Subsidia 46), Roma, 1988. Tot aici, a se vedea şi A.M. Triacca, A. Pistoia (ed.), *La prédication liturgique et les commentaires de la liturgie* (=

Conférences Saint-Serge. XXXVIII-e Semaine d'Études Liturgiques), Paris, 25-28 juin 1991, Edizioni Liturgiche, Roma, 1992. A se vedea şi Hans Joachim Schulz, *Die byzantinische Liturgie. Vom Werden ihrer Symbolgestalt*, Herder, Freiburg im Br., 1964. Desigur, utilă este şi teza lui Michael Kunzler, *Die Liturgie der Kirche*, Pustet, Paderborn, 1995. A se vedea şi Andre Wade, „Ce fel de Liturghie a săvârşit Sf. Ioan Gură de Aur?", trad. rom. de Remus Onişor, *Credinţa Ortodoxă*, 1 (1996), pp. 33-52.

17 A se vedea, cu titlu de exemplu, câteva cărţi şi studii din bibliografia românească dedicate explicării Sfintei Liturghii sau unor cicluri de cateheze liturgice: Ene Branişte, *Explicarea Sfintei Liturghii după Nicolae Cabasila*, teză de doctorat, Bucureşti, 1943; *Idem*, „Însemnătatea Sfintei Liturghii pentru viaţa creştină. Material cultic şi omiletic pentru explicarea Sfintei Liturghii", *Glasul Bisericii*, 1-3 (1951), pp. 33-36; Petre Vintilescu, „Funcţiunea catehetică a Sfintei Liturghii", *Studii Teologice*, 1-2 (1949), pp. 17-33; Vasile Coman, *Cuvântări liturgice*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române, Oradea, 1973 (ed. a II-a, 1987); Tudor Demian, *Jertfa laudei. Predici liturgice*, Arad, 1945; Nicolae Dura, *Propovăduirea cuvântului şi Sfintele Taine*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1997; Nicolae Necula, *Tradiţie şi înnoire în slujirea liturgică*, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galaţi, vol. I-III, 1996, 2001, 2006; Ciprian Streza, „Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur, Icoană a Împărăţiei şi Prezenţă sacramentală", *Revista Teologică*, 4 (2007), pp. 180-200; Constantin Necula, *Porţile cerului. Cateheze liturgice radiodifuzate*, Agnos, Sibiu, vol. I-II, 2008; Florin Botezan, *Sfânta Liturghie – cateheza desăvârşită. Studiu asupra caracterului catehetic al Liturghiilor ortodoxe*, Reîntregirea, Alba Iulia, 2005. Acest ultim autor a întreţinut aproape şapte ani şi o rubrică pe temă, începând cu „Sfânta Liturghie – Taina Tainelor, Explicarea Sfintei Liturghii (I)", *Credinţa străbună*, 159 (1999), p. 3, şi terminând cu „Anaforaua Sfântului Vasile cel Mare (III), Explicarea Sfintei Liturghii (LIII)", *Credinţa străbună*, 229 (2005), p. 2.

18 Mitropolitul Bartolomeu Anania era apreciat, în chiar anul dedicat Bibliei şi Liturghiei în BOR, ca „diortositorul Bibliei jubiliare a Sfântului Sinod şi tâlcuitorul Sfintei Liturghii" de către Arhiepiscopul Andrei Andreicuţ. A se vedea volumul colectiv *Rotonda unui suflet aprins pentru Dumnezeu şi neam*, Reîntregirea, Alba Iulia, 2008, p. 5.

19 Dan Ciachir, „Tâlcuirea Liturghiei", *Ziua* (14 iunie 2006); Jan Nicolae, „Mitropolitul Bartolomeu Anania începe revigorarea misiunii catehetice printr-o lucrare de excepţie: *Cartea deschisă a Împărăţiei*", *INTER*, 1-2 (2007), pp. 496-497; Ionuţ Biliuţă, „Cartea deschisă a Împărăţiei", *Renaşterea*, 2 (2006), p. 5; Constantin Costache, „Cartea deschisă a Împărăţiei", *Ortodoxia*, 3-4 (2006), pp. 253-255; Dumitru Ichim, „Cartea deschisă a Împărăţiei", *Renaşterea*, 2 (2007), p. 9; Aurelia Bălan-Mihailovici, „Cartea deschisă a Împărăţiei", *Renaşterea*, 3 (2007), p. 9; Teodor Baconsky, „Cartea Împărăţiei", *Dilema Veche*, 110 (2006), p. 12.

20 Ignatie (Ilie) Trif, „Un remediu pentru pacienţii plictisului liturgic. Marginalii la volumul *Cartea deschisă a Împărăţiei. O însoţire liturgică pentru preoţi şi mireni*", în *Rotonda unui suflet...*, pp. 181-203.

21 Ioan Gânscă, „Corabia Bisericii. Liturghia şi Biserica"; „Antimise din ultimile decenii", texte postate pe portalul de artă şi spiritualitate ortodoxă www.ignus.ro, accesat la 20 iunie 2011.

22 Baconsky, *art. cit.*, p. 12.

23 Sofronie Saharov, *Vom vedea pe Dumnezeu precum este*, trad. rom. de Ierom. Rafail Noica, Sofia, 2005, p. 345.

24 Primele trei registre sunt propuse de Trif, *art. cit.*

25 Temă reluată şi în Valeriu Anania, Aurel Sasu, *Despre noi şi despre alţii*, Curtea Veche, Bucureşti, 2009, p. 122.
26 *Cartea*..., p. 100.
27 *Cartea*..., p. 191.
28 Despre dimensiunea mistagogică şi eshatologică a Liturghiei la Părintele Sofronie Saharov, a se vedea Hierotheos Vlachos, *Cunosc un om în Hristos. Părintele Sofronie de la Essex*, trad. rom. de Şerban Tica, Sofia, Bucureşti, 2011.
29 Dimensiunea ecleziologică şi socială a preoţiei şi a Liturghiei (Părintele Sofronie), în Hierotheos Vlachos, *op. cit*., p. 274: „Preoţia nu se dă unui om ca un merit, ca o recompensă a virtuţilor sale, ci ca un dar pentru întărirea Bisericii. Dacă se face cineva preot, se face pentru a putea săvârşi Sfânta Liturghie şi pentru a-i sfinţi pe oameni. De asemenea, preoţia are şi un înţeles social, comunitar, de vreme ce preotul se va preocupa şi de înnoirea bisericii, şi de creştinii care suferă, care sunt bolnavi, de aceea trebuie să aibă şi astfel de calităţi în afară de cele duhovniceşti”.
30 *Cartea*..., p. 203.
31 *Cartea*..., p. 65.
32 *Cartea*..., p. 43: „Descopeream însă, cu uimită bucurie, că eu însumi, rob şi victimă a rutinei slujitoare, devenisem primul beneficiar al noilor mele lecturi şi meditaţii pe marginea a ceea ce învăţasem în Seminar şi Facultate”.
33 Bizău, *art. cit*, p. 299.
34 *Ibidem*, pp. 274-275.
35 În *Cartea*..., p. 46, autorul spune pe drept cuvânt că Liturghia este de neconceput fără Taina Euharistiei, iar la pp. 219-220 că împărtăşirea nu e poruncă, ci e la latidudinea creştinului; împărtăşirea tuturor nu e văzută ca o împlinire a Liturghiei, ci autorul merge pe linia unui minimalism euharistic: măcar cineva.
36 *Cartea*..., p. 81.
37 Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate şi comuniune în Liturghia Ortodoxă*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1986.
38 Petre Vintilescu, *Liturghierul explicat*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1998.
39 Alexander Schmemann, *Jurnal (1973-1983*), trad. rom. de Felicia Furdui, Reîntregirea, Alba Iulia, 2004.
40 Karl Christian Felmy, *Importanţa aspectului eshatologic al Sfintei Liturghii*, conferinţă, Bucureşti, 20 octombrie 2008; *Idem*, *Memorie şi speranţă în Liturghia Sfântului Vasile cel Mare şi în alte servicii liturgice*, conferinţă susţinută în Amfiteatrul „Dumitru Stăniloae” al Facultăţii de Teologie din Bucureşti, 4 mai 2010.
41 Ene Branişte, *Explicarea Sfintei Liturghii după Nicolae Cabasila*, teză de doctorat, Bucureşti, 1943.
42 Karl Christian Felmy, „Verdrängung der eschatologischen Dimension der byzantinischen göttlichen Liturgie und ihre Folgen”, în *Idem*, *Diskos. Glaube, Erfahrung und Kirche in der neuen orthodoxe Theologie. Gesammelte Aufsätze*, hrsg. Von H. Ohme und J. Schneider, Erlangen, 2003, trad. rom. de Picu Ocoleanu, „Înlăturarea dimensiunii eshatologice a Dumnezeieştii Liturghii bizantine şi urmările ei”, în *Idem* (ed.), *Teologie şi spiritualitate în gândirea Sfântului Maxim Mărturisitorul*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 2009, pp. 78-89.

43 Ioan Ică jr., *Sfântul Ioan din Kronstadt între Liturghie şi revoluţie*, studiu introductiv la Ioan din Kronstadt, *Liturghia – cerul pe pământ. Cugetări mistice despre Biserică şi cultul ortodox*, trad. rom. de Boris Buzilă, Deisis, Sibiu, 2002, p. 36.

44 Jan Nicolae, „«…spre liturghia slavei Tale». Criza mistagogiei în Biserică de la catehezele mistagogice la comentariul liturgic – Mystagogia Sfântului Maxim Mărturisitorul şi lecţiile ei catehetice", în *Libertate şi responsabilitate. Iniţiative şi limite în dialogul religios*, Reîntregirea, Alba Iulia, 2009, pp. 488-513.

45 Arhimandritul Vasilios, *Intrarea în Împărăţie. Iniţiere în taina liturgică a unităţii Ortodoxiei*, trad. rom. de Ioan Ică jr., Deisis, Sibiu, 1996.

46 A se vedea Petre Vintilescu, „Sfânta Împărtăşanie şi spiritualitatea creştină: deasă ori rară împărtăşanie?", în *ST*, IV, 1953, nr. 5-6, pp. 382-406.

47 A se vedea teza de licenţă din 1946 a lui Ioan (Silviu) Iovan, *Sfânta Împărtăşanie, calea desăvârşirii creştine*, Reîntregirea, Alba Iulia, 1998; Gabriela Moldoveanu (ed.), *Iubind ca Dumnezeu. Liturghii după Liturghii cu Părintele Miron Mihăilescu*, Christiana, Bucureşti, 2004. O atenţie specială, în acest volum, merită poemul *În drum spre Altar*, pp. 263-270, un autentic *credo* liturgic.

48 A se vedea „Predica IPS Bartolomeu Anania la înmormântarea Părintelui Ioan", în Monahia Cristina, *Părintele Ioan Iovan*, f. e., Târgu Mureş, 2010, pp. 120-125: „Am rămas prieteni, iar acolo în închisoare eu mă străduiam să predic cuvântul lui Dumnezeu, în timp ce Ioan Iovan, Părintele, spovedea şi, pe câţi se putea, îi şi împărtăşea, dacă aducea vreo pasăre din zbor o boabă de strugure pentru ca preotul să poată să facă materia pentru Sfânta Împărtăşanie".

49 M. Bulacu, *Voroavă de întrebări şi răspunsuri întru Hristos, a lui Simeon, Arhiepiscopul Tesalonicului. Studiu catehetic*, f. e., Oradea, 1929.

50 Ene Branişte, *Participarea la Liturghie*, România creştină, Bucureşti, 1999.

51 Ioan Ică jr., *Împărtăşirea continuă cu Sfintele Taine. Dosarul unei controverse – mărturiile Tradiţiei*, Deisis, Sibiu, 2006.

Introducere

Înţelegi tu oare ce citeşti?
Cum aş putea-o, dacă nu mă va călăuzi cineva?

FA 8, 30-31

Nu rareori, de-a lungul anilor mei de slujire liturgică, mi-am zis că acelaşi răspuns ar putea fi dat şi de credinciosul care asistă la slujbă cu destulă credinţă şi evlavie, dacă i s-ar pune întrebarea: „Înţelegi tu oare ce asculţi?”.

Mânat de acest gând, acum şase ani le-am oferit ascultătorilor mei din catedrala arhiepiscopală un ciclu de patru cateheze liturgice, la capătul căruia am fost răsplătit cu mulţumiri din partea miilor de credincioşi care, în mod evident, îşi luminaseră multe unghiuri obscure în înţelegerea participării lor la actul sacramental. Descopeream însă, cu uimită bucurie, că eu însumi, rob şi victimă a rutinei slujitoare, devenisem primul beneficiar al noilor mele lecturi şi meditaţii pe marginea a ceea ce învăţasem în Seminar şi Facultate.

Clujul e o cetate a cărţii, cu nu mai puţin de cinci universităţi şi câteva zeci de licee şi colegii, ai căror studenţi, elevi şi profesori sunt tot mai numeroşi în cercetarea bisericii. Noile generaţii au preluat de la cele anterioare zestrea înţelegerii liturgice, dar aceasta, fatalmente, se subţiase cu timpul, aşa încât am primit semnale că ar fi necesară o înnoire a vechilor mele cateheze. Aşa se face că în primele douăsprezece Duminici ale anului trecut am rostit douăsprezece cuvinte de învăţătură asupra Sfintei şi Dumnezeieştii Liturghii. De data aceasta, transmise în direct şi apoi retransmise de postul nostru de radio Renaşterea, ele au putut fi ascultate de un număr mult mai mare de credincioşi şi chiar de preoţi, care m-au îndemnat să pun totul într-o carte. Astfel s-a născut lucrarea de faţă, care însă nu este o transcriere a catehezelor, ci o sinteză a lor, îmbogăţită prin lecturi suplimentare şi sugestii critice. Am păstrat însă oralitatea textului.

Desigur, după Simeon Tesaloniceanul, Cabasila, Vintilescu, Branişte, Schmemann şi Stăniloae e greu să mai spui ceva nou despre Sfânta Liturghie. Nici nu am avut această pretenţie. Cartea aceasta nu e un manual sau un tratat de Teologie Liturgică şi în nici un caz nu şi-ar permite să se substituie lucrărilor de specialitate din circuitul didactic. Ea îşi propune câteva obiective:

a) O tâlcuire „punctuală" a Sfintei Liturghii, nu pe teme mari, ci pe text, verset cu verset, asemenea comentariului biblic.

b) Încadrarea Sfintei Liturghii în orizontul mai larg – şi încă nu îndeajuns de explicitat – al Împărăţiei Cerurilor.

c) Trezirea conştiinţei mirenilor că ei fac parte din preoţia împărătească şi că prezenţa lor în actul liturgic este o împreună-slujire cu preotul din altar.

d) Prin cunoaştere şi slujire, Liturghia trebuie să devină un bun lăuntric al fiecărui participant, fie el preot sau laic.

e) Legătura indisolubilă dintre Sfânta Scriptură şi Sfânta Liturghie, prin lucrarea Duhului Sfânt; altfel, Scriptura devine şi rămâne o simplă „Biblie de Studiu".

f) Prin sfinţenia, dulceaţa şi înălţimea ei, Liturghia poate deveni prag de descoperire a dreptei credinţe, aşa cum s-a întâmplat cu creştinarea ruşilor în secolul al X-lea şi cu convertirea Episcopului Kallistos Ware în zilele noastre[52].

Întrucât o bună tâlcuire presupune acurateţea cuvântului de bază, m-am străduit să aduc textele celor trei Liturghii ortodoxe la vârsta de acum a limbii române, atât prin diortosirea structurilor sintactice, cât şi prin unele îndreptări de traducere, pentru acestea din urmă folosind cea mai nouă ediţie oficială a Liturghierului grecesc[53]. Toate acestea au obţinut aprobarea Sfântului nostru Sinod în iunie 2004 şi octombrie 2005.

Nu pot încheia însă fără să-mi mărturisesc admiraţia, recunoştinţa şi evlavia faţă de Sfântul nostru Părinte Dosoftei, Mitropolitul Moldovei, primul traducător al Liturghiei în limba română, a cărui tălmăcire, veche de peste trei secole[54], mi-a fost îndreptar de toată ziua şi tot ceasul – şi cel mai credibil – de-a lungul muncii mele de aproape doi ani. Canonizat de curând, el rămâne marea binecuvântare a lui Dumnezeu asupra Bisericii şi culturii noastre.

Autorul

52 Kallistos Ware, *Împărăţia lăuntrică*, Christiana, Bucureşti, 1998, *Introducerea* lui Maxime Egger, pp. 5-17.
53 *Ieratikon*, aprobat de Sfântul Sinod al Bisericii Greciei în 2002 şi tipărit pentru a doua oară, la Atena, în 2004.
54 Dosoftei, *Dumnezeiasca Liturghie, 1679*, ediţie critică de N.A. Ursu, Iaşi, 1980.

Rugăciunea, rostire a Împărăţiei

Liturghia este un cuvânt grecesc care înseamnă *serviciu public* sau, altfel spus, *slujbă obştească.* E bine să vă amintesc că rugăciunea, potrivit împrejurării în care se face, este de două feluri: individuală (sau particulară) şi publică (sau obştească). Mântuitorul Hristos le-a practicat şi recomandat pe amândouă; şi, chiar dacă uneori a pus un accent deosebit pe cea particulară, a făcut-o spre a critica obiceiul fariseilor care, în făţărnicia lor, îşi făceau rugăciunile în văzul tuturor, de ochii lumii, prin pieţe publice şi locuri aglomerate, spre a-şi ascunde vidul lăuntric, adică faptul că acasă nu se rugau deloc. E motivul pentru care Domnul îndeamnă ca, spre deosebire de aceştia, adevăratul credincios să-şi facă rugăciunile în intimitatea sufletului său, în faţa lui Dumnezeu, singurul care-l vede şi-l ascultă. El Însuşi, Domnul, obişnuia să Se retragă în câte un loc singuratic şi să Se roage în taină ori de câte ori simţea nevoia unei mai strânse comunicări cu Părintele Său.

Pe de altă parte, însă, El Se ruga împreună cu ucenicii Săi, aşa cum a făcut-o şi după Cina cea de Taină, când au cântat laolaltă din psalmii lui David. Să reţinem şi faptul că însăşi Rugăciunea Domnească, „Tatăl nostru”, pe care El ne-a propus-o ca model, este construită la plural, ceea ce înseamnă că, şi atunci când omul se roagă în particular, el o face nu numai pentru sine, ci şi pentru cei dragi ai lui, pentru cei apropiaţi şi, în ultimă instanţă, pentru întreaga comunitate căreia îi aparţine; el se roagă în taină cu sentimentul rugăciunii obşteşti.

Rugăciunea în comun s-a dezvoltat după pogorârea Duhului Sfânt, adică imediat după ce a luat fiinţă Biserica lui Hristos prin botezul primilor trei mii de oameni. Însuşi cuvântul Biserică (în greceşte *ekklesía*) înseamnă „adunare”, adică totalitatea celor ce au primit acelaşi botez, mărturisesc aceeaşi credinţă şi practică acelaşi cult. Or, în centrul cultului creştin din vremea Sfinţilor Apostoli era reiterarea Cinei celei de Taină, numită Frângerea Pâinii, adică Euharistia, urmată de împărtăşirea tuturor. Această

slujbă era sâmburele a ceea ce mai târziu se va numi Liturghie. Iată ce ni se spune în Faptele Apostolilor despre primii creştini care alcătuiau Biserica lui Hristos: „Şi stăruiau în învăţătura apostolilor şi în părtăşie” (adică folosirea în comun a bunurilor materiale), „în frângerea pâinii şi în rugăciuni” (FA 2, 42).

Rugăciunea era liantul fluid al comunicării şi comuniunii creştine din epoca apostolică. Tot ea era şi instrumentul prin care creştinii se ajutau reciproc. La vremea când Petru se afla în închisoare, Biserica „făcea necontenit rugăciune la Dumnezeu pentru el” (FA 12, 5). La o altă vreme, după ce Petru şi Ioan fuseseră eliberaţi din temniţă, „obştea creştinilor se ruga pentru întărirea lor în propovăduirea Evangheliei” (FA 4, 24). Mai mult, Apostolul Pavel vedea în rugăciune arma duhovnicească împotriva oricărui fel de rău sau necaz. În acest sens le scria el creştinilor din Roma: „Împreună cu mine să vă luptaţi în rugăciunile voastre către Dumnezeu pentru mine” (Rm 15, 30), aşa cum, de altfel, făcea şi el pentru fiii săi duhovniceşti: „Întotdeauna în rugăciunile mele mă rog pentru voi toţi cu bucurie” (Flp 1, 4). Rugăciunea nu era doar o intervenţie circumstanţială, stârnită din când în când de anumite împrejurări, ci o îndeletnicire perpetuă a comunităţii şi a fiecărui ins: „Fiţi răbdători întru necaz, stăruitori în rugăciune” (Rm 12, 12 şi Col 4, 2). Iar îndemnul aceluiaşi Pavel: „Rugaţi-vă neîncetat” (1 Tes 5, 17) avea să devină temeiul mişcării isihaste de mai târziu, care a primenit viaţa duhovnicească a întregului Răsărit creştin.

E bine să reţineţi încă de la început că Liturghia nu este singura slujbă obştească din cultul ortodox, dar că ea are un caracter cu totul special. Vă spun aceasta având în vedere că-n zilele noastre sunt creştini care preferă să frecventeze Maslul sau Acatistul, dar neglijează Liturghia.

Or, se poate spune că Liturghia se situează printre cele şapte Taine ale Bisericii, deoarece în centrul ei se află Euharistia, adică Taina prin care pâinea şi vinul se prefac în Trupul şi Sângele Domnului, o realitate cu care noi ne împărtăşim şi care este esenţa trăirii noastre creştine. Biserica lui Hristos e de neconceput fără Dumnezeiasca Liturghie, Dumnezeiasca

Liturghie e de neconceput fără Taina Euharistiei, iar Taina Euharistiei e de neconceput fără finalitatea mântuirii noastre.

Liturghia e cartea deschisă a Împărăţiei lui Dumnezeu pe pământ. Ascultând cu luare-aminte cele ce urmează, veţi putea face mai uşor legătura între alcătuirea Liturghiei şi rolul ei mântuitor.

Împărăţia în cele trei ipostaze

Împărăţia lui Dumnezeu este o realitate despre care noi, după două milenii de teologie sistematică, ştim mult mai puţin decât tâlharul de pe cruce. Când vorbim despre ţelul final al vieţii noastre, preferăm să-i spunem mântuire. Mântuirea însă, potrivit cu sensul cuvântului original grecesc (*soteria*), nu este altceva decât salvarea dintr-o primejdie, eliberarea dintr-o închisoare, siguranţa de a nu te mai şti pândit de ceva rău. Iisus Hristos este Mântuitorul (*Soter*) nostru, Cel ce ne-a eliberat din robia păcatului şi a morţii. Icoana Sa ca Salvator este aceea a pogorârii la iad, adâncul din care îi trage afară pe Adam, pe Eva şi pe toţi cei care aşteptau, acolo, eliberarea. După acest moment, ştim ce s-a mai petrecut cu Mântuitorul, dar nu ştim nimic despre ceea ce s-a întâmplat cu cei mântuiţi.

Desigur, eliberarea din captivitate este un moment crucial în viaţa omului. Nu poate fi însă indiferent modul său de viaţă de după aceea, dacă va continua să fie un răufăcător, în cazul unui criminal, sau un handicapat psihic, în cazul unui prizonier de război. Ştim că Iisus i-a spus tâlharului pocăit: „Astăzi vei fi cu Mine în rai” (Lc 23, 43), dar despre rai, ce anume este el în sine, nu cunoaştem decât ceea ce ştia şi Pavel, anume că acolo sunt realităţile pe care „ochiul nu le-a văzut şi urechea nu le-a auzit şi la inima omului nu s-au suit” (1 Co 2, 9).

Iată de ce cred eu că Liturghia este cartea deschisă a Împărăţiei, singura în stare să ne ofere o imagine clară şi concretă a spaţiului duhovnicesc în care se vor sălăşlui cei mântuiţi.

Să urmărim, mai întâi, Împărăţia în Sfânta Scriptură.

Împărăţia lui Dumnezeu este pomenită de Profetul David în Psalmul 44, 6: „toiag de dreptate e toiagul împărăţiei Tale”, menţiune pe care Sfântul Apostol Pavel, în Epistola sa către Evrei (Evr 1, 8), o va raporta la Iisus Hristos (ca Fiul lui Dumnezeu, de o fiinţă cu Tatăl şi, prin urmare, El Însuşi Dumnezeu). Ea este pomenită, de asemenea, şi în Înţelepciunea lui Solomon 10, 10: Înţelepciunea îi va arăta dreptului „împărăţia lui

Dumnezeu”. Împărăţia va intra astfel în conştiinţa poporului evreu, care îşi va construi din ea un ideal şi o speranţă. Aşa se face că, atunci când Sfântul Ioan Botezătorul, ultimul şi cel mai mare profet al Vechiului Testament, le spunea mulţimilor venite să-l asculte la apa Iordanului: „Pocăiţi-vă, că s-a apropiat *împărăţia cerurilor*!” (Mt 3, 2), oamenii aveau în memorie spusele profeţilor, înţelegeau că ceea ce anunţa Ioan era totuna cu ceea ce ştiau din cărţi şi că această vestire era menită să le plinească speranţa.

„Împărăţia Cerurilor”, folosită în Noul Testament, este varianta denumirii „Împărăţia lui Dumnezeu”, cu nuanţa că, în spaţiul spiritual, infinit, al acestei împărăţii, Dumnezeu stăpâneşte *împreună* cu supuşii Săi, ca rezultat al îndumnezeirii acestora prin Iisus Hristos. Ea este vestită de Însuşi Iisus, chiar la începutul propovăduirii Sale, prin cuvintele: „Plinitu-s-a vremea şi *împărăţia lui Dumnezeu* s-a apropiat” (Mc 1, 15), ceea ce, în fapt, este reluarea prevestirii lui Ioan Botezătorul, cu trimitere transparentă la însăşi persoana Domnului, prin Care s-a săvârşit „plinirea vremii”.

Împărăţia Cerurilor mai este numită în Noul Testament şi cu termenul simplu „Împărăţia” (Mt 25, 34; Lc 12, 32). De asemenea, ea se mai numeşte şi „Viaţa veşnică” (In 3, 15), „Viaţa de veci” (Lc 18, 18) sau, simplu, „Viaţa” (Mt 10, 39; Lc 9, 24).

În toată învăţătura Sa, Domnul insistă asupra acestei împărăţii, cu intenţia evidentă de a sădi în conştiinţa ascultătorilor credinţa că ea va fi spaţiul mântuirii omului, stadiul final al desăvârşirii duhovniceşti şi ţelul suprem al oricărei speranţe. Faptul este atât de important încât se află chiar în rugăciunea „Tatăl nostru”: „Vină împărăţia Ta”. Ea este proiectată în veşnicia de după sfârşitul veacurilor, când „cei drepţi vor străluci ca soarele în împărăţia Tatălui lor” (Mt 13, 43). Dumnezeu este, în acelaşi timp, Tatăl drepţilor care s-au mântuit prin Iisus Hristos, precum şi al lui Hristos Însuşi, Care le va spune ucenicilor Săi după împărtăşirea la Cina cea de Taină: „De acum nu voi mai bea din acest rod al viţei până în ziua aceea când îl voi bea cu voi, nou, în împărăţia Tatălui Meu” (Mt 26, 29). Tot la El Însuşi Se referă şi când procuratorul Pilat îl întreabă dacă El este împărat: „Împărăţia Mea nu este din lumea aceasta” (In 18, 36). Transcendenţa împărăţiei reiese şi

din scurta convorbire de pe cruce a lui Iisus cu tâlharul din dreapta Sa. Acesta exclamă: „Pomeneşte-mă, Doamne, când vei veni întru împărăţia Ta!” (Lc 23, 42-43). Iată şi cuvintele Dreptului Judecător adresate celor buni la Marea Judecată: „Veniţi, binecuvântaţii părintelui Meu, moşteniţi împărăţia cea pregătită vouă de la întemeierea lumii...” (Mt 25, 34).

Toate acestea ne înfăţişează o împărăţie transcendentă, de dincolo de lumea aceasta şi de dincolo de istorie, pe care noi, aşa cum mărturisim în Simbolul Credinţei, o aşteptăm ca pe „viaţa veacului ce va să fie”. Spre această înţelegere ne îndrumă şi o seamă de parabole pe care Domnul Iisus i le-a dedicat, cu intenţia de a corecta nerăbdarea unora dintre contemporanii Săi. Amintiţi-vă de parabola talanţilor: stăpânul le cere slugilor sale socoteala *numai după ce se întoarce dintr-o lungă călătorie* (Mt 25, 14-30). Acelaşi lucru se întâmplă în parabola lucrătorilor viei (Mt 20, 1-16). Nu mai puţin grăitoare, în acest sens, este parabola celor zece fecioare (Mt 25, 1-13), asociată cu avertismentul Domnului că El, Fiul Omului, la sfârşitul veacurilor va veni pe neaşteptate, ca un fulger, şi-l va surprinde pe fiecare în starea de atunci.

În acelaşi timp, Noul Testament ne pune în faţă şi ipostaza unei Împărăţii imanente, al cărei spaţiu se află aici, pe pământ, şi la viaţa căreia participăm noi, cei vii. În acest sens, foarte semnificativă este parabola neghinei, pe care v-o amintesc pentru frumuseţea ei (Mt 13, 24-30). Argaţii unui proprietar de pământ constată că în ţarina pe care stăpânul lor o semănase cu grâu a răsărit şi neghină, o buruiană pe care un duşman (adică diavolul) o semănase pe furiş în ceasul lor de odihnă. În virtutea bunului-simţ gospodăresc, ei cer îngăduinţa stăpânului de a plivi ţarina, smulgând din rădăcină firele de neghină. Stăpânul însă nu le permite, din grija ca nu cumva, făcând aceasta, odată cu firele de neghină să fie smulse sau vătămate şi cele de grâu curat. Ele trebuie lăsate să crească împreună până la seceriş; atunci totul va trece prin vânturătoare şi se vor separa: neghina va fi arsă, iar grâul va deveni pâine.

Această parabolă induce ideea că oamenii buni, adică cei rânduiţi să moştenească Împărăţia Cerurilor, vor convieţui în istorie laolaltă cu cei

păcătoşi, ceea ce înseamnă că Împărăţia începe să fiinţeze încă din lumea aceasta.

În spusele Mântuitorului mai există cel puţin două parabole care susţin aceeaşi idee: grăuntele de muştar este cel mai mic din toate seminţele pământului, dar din el creşte un pom suficient de mare spre a adăposti păsări ale cerului (Mt 13, 31-32), iar într-o parabolă paralelă se vorbeşte despre aluatul care, mic fiind, dospeşte toată frământătura (Mt 13, 33).

Aşadar, ca imagine integrală, Împărăţia Cerurilor este o realitate antinomică: în acelaşi timp, ea *este* şi *va să fie*. Principiul antinomiei nu trebuie să ne surprindă: Dumnezeu este, *în acelaşi timp*, transcendent şi imanent, accesibil şi inaccesibil, comunicabil şi incomunicabil; Iisus Hristos a fost, *în acelaşi timp*, Dumnezeu şi om; Sfânta Maria a fost, *în acelaşi timp*, fecioară şi mamă; Biserica este, *totodată*, în ceruri (triumfătoare) şi pe pământ (luptătoare).

Acum e lesne de înţeles că Împărăţia lui Dumnezeu, una şi aceeaşi, pe pământ e în curs de constituire, iar în ceruri va fi constituită. Tocmai de aceea ni se vorbeşte şi de o *cale* care duce la ea, aceasta fiind, în primă şi ultimă instanţă, Iisus Hristos. Atât grăuntele de muştar, cât şi aluatul din frământătură poartă în ele ideea de devenire. Aşadar, Împărăţia lui Dumnezeu se află *în devenire* prin cei ce se îndreaptă spre ea şi *în plinire* prin cei ce au ajuns în ea. Împărăţia în devenire e tot atât de reală ca şi cea deja constituită.

Haideţi să deschidem Evanghelia după Matei la pagina celor nouă fericiri. În şapte din ele, verbul care exprimă plinirea fericirii se află la viitor („Fericiţi cei ce plâng, că aceia *se vor mângâia*; fericiţi cei curaţi cu inima, că aceia *vor vedea* pe Dumnezeu”); numai în fericirile întâia şi a opta verbul e la prezent: „Fericiţi cei săraci cu duhul” (adică sfinţii sau cei în stare de sfinţenie), „că a lor *este* împărăţia cerurilor”; „Fericiţi cei prigoniţi pentru dreptate” (adică martirii), „că a lor *este* împărăţia cerurilor”. În ambele cazuri, plinirea făgăduinţei este însăşi Împărăţia. Adaug şi răspunsul Domnului, pe care l-a dat celor ce-L întrebaseră când anume va veni ceea ce

era de aşteptat: „Iată, împărăţia lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru” (Lc 17, 21). Cu alte cuvinte: *a şi venit*.

Ea a venit odată cu Iisus Hristos şi s-a constituit odată cu Pogorârea Duhului Sfânt, când a luat fiinţă Biserica lui Hristos ca expresie văzută a Împărăţiei lui Dumnezeu. Ea poate fi dobândită prin asaltul credinţei şi al faptelor bune. Aici şi acum, pe pământ, împărăţia se cucereşte; dincolo şi atunci, se moşteneşte. Aici şi acum, ea creşte în timp; dincolo şi atunci, va fi desăvârşită şi veşnică. Acum şi aici, ea este Biserica; dincolo şi atunci, ea va fi, pur şi simplu, Împărăţia.

În acest context, Liturghia se află în centrul Bisericii. Ea este partea cea mai nobilă a Împărăţiei Cerurilor, aşa cum duhul omului este partea cea mai nobilă a sufletului său. Dacă mă întrebaţi care este relaţia dintre Liturghie şi Biserică, vă răspund printr-un exemplu plastic de o mare frumuseţe şi adâncime, dar nu înainte de a vă da cheia înţelegerii. Se ştie că simbolul cel mai adecvat şi mai cuprinzător al Bisericii este corabia. Prefigurarea lui se află în corabia lui Noe, din vremea potopului, a cărei menire era aceea de a pluti pe deasupra apelor şi de a-i mântui (adică de a-i salva) de la moarte pe cei ce se aflau înlăuntru. Neavând ţintă, nu avea nici cârmă. Corabia Bisericii are aceeaşi menire, de a-i mântui pe cei ce se află într-însa. Ea pluteşte pe oceanul istoriei şi se îndreaptă spre sfârşitul acesteia, adică spre „limanul cel neînviforat”, unde Împărăţia lui Dumnezeu se împlineşte prin ultimii sosiţi şi intră în veşnicie. Având o ţintă, are şi cârmă. Şi acum, exemplul: în Mânăstirea Hurezi, şi anume în pridvorul bisericii-bolniţă, poate fi văzută următoarea scenă, zugrăvită pe la începutul secolului al XVIII-lea: pe apa unui fluviu pluteşte o corabie cu vâsle. În spate, la cârmă, Iisus Hristos. În faţă, la proră, Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel. Pe laturi, trăgând la lopeţi, cuvioşi părinţi. Pe mal, capii ereticilor, cu nişte cârlige lungi în mâini, străduindu-se s-o agaţe şi s-o abată din drum. În mijlocul corabiei, pe un podium, o masă. În jurul mesei, preoţi şi arhierei în odăjdii. Pe masă, o cutie mică, în care poate fi uşor recunoscut un chivot în care se păstrează, de obicei, Sfânta Euharistie, adică Trupul şi Sângele Domnului. Aşadar, în aceeaşi navă, Hristos istoric şi Hristos euharistic. Corabia este

Biserica, adică Împărăţia Cerurilor în devenire, iar în mijlocul ei se află Liturghia, adică Împărăţia Cerurilor, statică şi dinamică în acelaşi timp, oferind pregustarea celei finale, desăvârşite şi veşnice.

Cu toate acestea, între Împărăţia de aici şi cea din veşnicie mai există una, intermediară, pe care o numim Rai sau Paradis.

Din învăţătura Bisericii cunoaştem adevărul despre două judecăţi: judecata particulară, îndată după moartea fiecărui om, căreia îi sunt supuse sufletele despărţite de trup, şi judecata universală (sau Judecata de Apoi), de la sfârşitul veacurilor, căreia îi vor fi supuse atât sufletele, cât şi trupurile, reunite prin învierea obştească.

Între aceste două judecăţi se petrece viaţa sufletelor celor repauzaţi, a fiecăruia după credinţa şi faptele lui; sufletele celor buni sunt duse de îngeri în rai (numit, metaforic, şi „sânul lui Avraam”), iar ale celor răi merg în iad (numit, metaforic, şi „focul Gheenei”). Despre rai şi iad vă voi vorbi mai pe larg atunci când vom ajunge la tâlcuirea Ecteniei pentru cei adormiţi.

Acum, ca să revin la ideea principală, e de ajuns să vă spun că, deşi sufletul a intrat în veşnicie, raiul în sine nu e veşnic, avându-şi începutul în momentul istoric al învierii Domnului şi sfârşitul în momentul istoric al învierii obşteşti.

Aşadar, dinamica Împărăţiei Cerurilor cunoaşte trei ipostaze, care ar putea fi numite

liturgică,
auroralĕ,
plenară.

Dar, repet, nu sunt trei împărăţii, ci una singură în trei ipostaze.

În dorinţa de a oferi înţelegerii voastre o cale de acces către corabia alegorică despre care v-am vorbit, aş încerca să vă înfăţişez cele trei ipostaze ale Împărăţiei Cerurilor în felul următor:

1) Oamenii din *Împărăţia liturgică* se află pe puntea navei, unde s-au îmbarcat prin botez şi unde rămân pe toată durata vieţii lor. Angajaţi pe scara staturilor morale, unii mor în stare de sfinţenie, alţii rămân pe treptele inferioare, în timp ce alţii se pot prăbuşi în prăpastie chiar de pe penultima treaptă. În acest sens, vă recomand să contemplaţi, când veţi avea prilejul, scara de pe peretele nordic al bisericii din Mânăstirea Suceviţa.

2) Prin moartea trupească, fiecare om trece în *Împărăţia auroralǎ*, care e de natură pur spirituală. Acolo se petrece judecata particulară a fiecăruia, prin care se face o primă selecţie: sufletele celor drepţi se înalţă de pe punte în rai, ca nişte păsări odihnite în văzduhul luminos al pânzelor şi catargelor, fiecare la măsura vredniciei sale (sau, cine ştie?, poate că, prin vrerea lui Dumnezeu, sfinţii şi cei mai buni dintre cei drepţi îşi iau de aici zborul către limanul cel neînviforat, unde vor începe să populeze viitoarea Împărăţie plenară, în aşteptarea rugătoare a celor de după ei), în timp ce păcătoşii se coboară în iad, în adâncurile calei, unde duc o existenţă mucedă, vâscoasă, larvară, fiecare la măsura ticăloşiei lui. Prin temporalitatea lor, însă, în amândouă se pot produce schimbări de statut moral, aşa cum vom vedea când voi ajunge să vorbesc despre rugăciunile Bisericii pentru cei adormiţi. Aceste rugăciuni le oferă aurora (zorile) Împărăţiei plenare.

3) Ajunsă la capătul călătoriei, nava îi va preda lui Dumnezeu întreaga încărcătură, atât pe viii ce se vor afla atunci pe punte, cât şi pe morţii din susul şi din josul acesteia, pentru ca sufletele unite – sau reunite – cu trupurile transfigurate prin înviere să se supună Judecăţii de Apoi, în urma căreia se va constitui, definitivă şi veşnică, *Împărăţia plenară.*

Nava Împărăţiei ca semn, simbol şi sfinţenie

Pentru ca să aveţi o înţelegere cât mai limpede a ceea ce vreau să vă spun în continuare, e bine să vă amintesc că atât în viaţa socială a oamenilor, cât şi în cea religioasă sunt folosite semne şi simboluri.

Semnul este o convenţie prin care ceva se deosebeşte de altceva. Acel ceva poate fi o fiinţă, un obiect sau o împrejurare. Portul unei persoane este semnul că ea este din Maramureş, din Banat sau din Dobrogea, din Scoţia sau din Tirol. Uniforma unui militar este semnul că el aparţine unei anumite arme: infanterie, aviaţie, marină, sau că el face parte din armata unei anumite ţări (ceea ce e foarte important pe câmpul de luptă). Tot pe câmpul de luptă, un anume sunet de trompetă este semn (sau semnal) de atac sau de retragere. Îi faci cuiva semn să vină sau să se ducă, să se ridice sau să se aşeze, să vorbească sau să tacă. Configuraţia unei construcţii religioase este semnul că ai în faţă o biserică, o sinagogă sau o moschee. Când e vorba de o biserică, stilul ei îţi spune dacă e ortodoxă, catolică sau protestantă.

Simbolul este semnul în spatele căruia se ascunde o anume realitate sau, mai bine zis, semnul prin care o anume realitate îi devine transparentă iniţiatului, adică celui ce se pricepe să o citească. Drapelul naţional al unui popor este un semn, dar şi simbolul patriei, al vitejiei, al eroismului, al jertfei de sine. Aşa cum spuneam, o biserică este un semn, dar şi simbolul prezenţei lăuntrice a lui Dumnezeu. Ea poate fi şi simbolul unui anumit fel de religiozitate. (Într-o încercare de tipologie a culturii, Lucian Blaga făcea o comparaţie între bazilica romană, a cărei arhitectură simbolizează ideea de autoritate divină prin sacerdoţiu, domul gotic ca simbol al efortului uman de a străpunge cerul prin forţe proprii şi biserica ortodoxă – având ca arhetip *Aghia sofia* – ca simbol al sinergiei divino-umane, al „transcendentului care coboară” spre credinţa care urcă.) De asemenea, o icoană zugrăvită este simbolul persoanei sfinte pe care o înfăţişează şi care se face simţită prin chipul ei văzut.

Sfinţenia simbolului este transfigurarea lui în energie sacrală, în nişte efluvii spirituale prin care omul intră şi se menţine în comuniune cu realitatea din spatele simbolului. Pentru o primă exemplificare, să ne întoarcem la drapelul naţional. De obicei, el este asociat cu celălalt principal simbol al patriei, imnul naţional. Este de ajuns să privim ceremoniile de premiere la marile întreceri sportive internaţionale spre a ne da seama că mişcarea simultană a celor două simboluri, adică intonarea imnului şi ridicarea drapelului, transcende victoria propriu-zisă a învingătorului; emoţia acestuia, deseori însoţită de lacrimi, este nu numai expresia biruinţei personale, ci şi a sentimentului că el se află în comuniune cu propria sa patrie şi că aceasta, chiar de la distanţe enorme, se află în comuniune cu el. În tradiţia românească, drapelul naţional este sfinţit de către Biserică. Sfinţit este şi drapelul de luptă al fiecărei mari unităţi militare. Când comandantul unităţii îl primeşte astfel din partea Bisericii, el îşi pleacă genunchiul la pământ şi-l sărută ca pe o icoană. Drapelul sfinţit nu mai este un simplu simbol; el face parte integrantă din *fiinţa* unităţii: dacă este pierdut pe câmpul de luptă, unitatea se des*fiinţează*.

Un alt exemplu este Sfânta Cruce. Aceasta este nu numai semnul distinctiv creştin şi nu numai simbolul Jertfei mântuitoare, ci şi, în acelaşi timp, putere dumnezeiască. Încărcătura ei sacrală este experiată de orice creştin autentic.

La rândul ei, icoana creştină a devenit, încă de la începuturile vieţii bisericeşti, sfânta icoană, şi aşa se menţine până în ziua de astăzi (aşa cum, de altfel, se petrece şi cu Sfânta Cruce). Esteticienii eclesiastici au încercat să definească deosebirea dintre icoană şi tabloul religios. Dincolo de toate variantele teoretice, eu, personal, am un singur criteriu: în faţa unei icoane, înainte de a-mi da seama dacă e frumoasă sau nu, dacă este sau nu şi o operă de artă, simt nevoia să mă descopăr sau, mai mult, să îngenunchez. Tabloul religios se cere admirat, evaluat, ca orice obiect artistic; icoana se vrea contemplată, venerată, îmbrăţişată, sărutată, asemenea unei fiinţe vii pe care o adori şi o iubeşti. Dacă, prin vrerea şi puterea lui Dumnezeu, ea este şi vector al facerii de minuni, comuniunea dintre ea şi tine capătă

dimensiuni incomensurabile. Tu oferi, ea îţi răspunde. De mână cu credinţa ta, icoana îţi oferă accesul la o altă realitate decât aceea a unei simple reprezentări. În ultimă instanţă, e calea ta de acces către Împărăţia Cerurilor.

Şi acum, ceva despre nava în care ne aflăm noi acum, adunaţi la rugăciune. Ea este biserica lui Dumnezeu ca locaş de închinare. E bine să vă reamintesc că în limba română (ca şi în alte limbi moderne, de altfel) unul şi acelaşi cuvânt este folosit pentru a exprima două ipostaze ale Împărăţiei Cerurilor. Una este Biserica în ipostaza ei de instituţie divino-umană, de Trup mistic al lui Iisus Hristos, care cuprinde totalitatea credincioşilor, vii şi adormiţi, botezaţi în numele Sfintei Treimi A doua este biserica în ipostaza de locaş al rugăciunii şi închinării obşteşti. (Grafic, pe prima o scriem cu majusculă, pe cea de a doua, cu minusculă.)

Biserica-locaş este reprezentarea văzută (materială, locală) a Bisericii universale. Dacă, aşa cum vă spuneam, Biserica luptătoare (a celor vii) este corabia care, având-L la cârmă pe Iisus Hristos, ne conduce prin istorie spre Împărăţia ce „va să vină”, adică spre cea definitivă, desăvârşită şi veşnică, biserica-locaş are forma văzută a unei corăbii sau, cu un alt termen, a unei nave maritime care pluteşte spre răsărit, adică spre *eshaton*, spre „limanul cel neînviforat” al devenirii noastre în Hristos. De altfel, spaţiul ei central se numeşte *naos*, cuvânt grecesc care înseamnă „navă”. Extremitatea ei dinspre răsărit este rotunjită, asemenea prorei care despică apele, în timp ce extremitatea dinspre apus, în care se află intrarea, e dreaptă. Chiar şi acolo unde construcţia a fost ridicată în plan treflat, ea nu este altceva decât o cruce înscrisă în navă. (În paranteză vă spun că orientarea unei biserici cu absida altarului spre răsărit face parte din tradiţia ortodoxă, cu semnificaţie teologică şi mistică; numai în cazuri excepţionale, impuse de relief sau de motive urbanistice – şi numai cu aprobarea episcopului –, pot fi şi derogări de la regulă.) Şi dacă am vorbit despre sfinţenia icoanei şi a Crucii, cu atât mai mult se cuvine să vorbim despre aceea a locaşului care le cuprinde pe amândouă şi căruia noi, în mod obişnuit, îi spunem, „sfânta biserică”.

O biserică ortodoxă trebuie să fie, neapărat, pictată în interior. Atât arhitectura, cât şi iconografia sunt menite să facă din ea imaginea văzută şi

esenţială a Împărăţiei Cerurilor.

Credincioşii care participă la sfintele slujbe fac parte din Biserica luptătoare, a celor încă nedesăvârşiţi, dar care aspiră la sfinţenie. Pentru aceasta însă ei au nevoie de modele, iar acestea se află în Biserica triumfătoare, reprezentată prin sfinţii zugrăviţi deasupra, de jur-împrejur, care îi veghează, îi îndeamnă şi-i încurajează, asigurându-i că nu sunt singuri.

Nava e dominată de bolta turlei celei mari, pe care se află zugrăvit Iisus Hristos Pantocrator. *O Pantokrator* este un cuvânt grecesc care înseamnă „Atotputernicul”, tradus astfel în latină şi în toate limbile moderne. Părintele Stăniloae este cel care a observat neasemuita frumuseţe şi cuprindere a traducerii româneşti, aşa cum o avem de la bătrânii tălmăcitori ai Bibliei: „Atotţiitorul”. Aşadar, nu o putere statică, încremenită, concentrată în persoana lui Hristos, ci una dinamică, proniatoare, a Celui ce nu numai că o deţine, dar o face să şi lucreze asupra întregii creaţii.

Sub El, de jur-împrejurul turlei, e zugrăvită Liturghia îngerească, necontenita cântare de laudă şi preamărire a celor fără de trupuri, a celor ce au fost de faţă la crearea lumii şi sunt de faţă la fiece treaptă a unei creaţii în continuă desfăşurare. Văzduhul în care ei se mişcă nu e altceva decât Bucurie.

Văzduhul îngeresc e legătura comunicantă între Pantocratorul de deasupra şi cetele sfinţilor din registrul inferior. Chipurile acestora, precum şi scenele importante din viaţa Mântuitorului acoperă pereţii navei de jur-împrejur, dar şi iconostasul (sau, cum i se mai spune, tâmpla, de la latinescul *templum*), care uneşte nava cu altarul. Vă miră poate faptul că am spus „uneşte”, întrucât, după toate aparenţele, aveţi în faţă un perete despărţitor. Ei bine, un mare învăţat ortodox, care ne-a lăsat o carte despre teologia icoanei (l-am numit pe Paul Evdochimov), defineşte iconostasul drept „perete transparent”, în sensul că icoanele de pe el ne ajută să vedem ceea ce este dincolo, în spaţiul de taină al navei, în „sfânta sfintelor” din templul precreştin, adică în altarul nostru, despre care vă voi vorbi la vremea cuvenită. Adaug însă observaţia mai nouă că iconostasul este

imaginea stilizată a Arborelui lui Iesei, adică a visului prin care tatăl regelui David a văzut, în descoperire dumnezeiască, arborele genealogic al lui Iisus Hristos, inclusiv Sfânta Fecioară Maria, într-o superbă sinteză a celor două Testamente.

Iată deci, în recapitulare, imaginea completă a Împărăţiei Cerurilor, aşa cum ne este înfăţişată de biserica în care am venit să ne închinăm: Iisus Hristos laolaltă cu îngerii şi sfinţii, dar şi cu noi, călătorii, îmbarcaţi pe nava ce ne poartă spre *eshaton*.

Şi acum, sfinţenia bisericii. Dacă icoanele sunt sfinte, cu atât mai mult locaşul care le adăposteşte. O icoană se sfinţeşte prin stropire cu apă sfinţită. Biserica-locaş îşi capătă sfinţenia printr-un ritual mult mai larg, mai adânc şi mai cuprinzător care, în esenţă, e înrudit cu Taina Botezului şi cu aceea a Mirungerii care-i sunt administrate pruncului devenit creştin. Vom reţine, deocamdată, că botezul şi mirungerea pruncului pot fi făcute de preot, în timp ce sfinţirea bisericii este oficiată numai de episcop. În ambele cazuri (şi numai în ele) e folosit, ca materie, Sfântul şi Marele Mir. Ce este Sfântul şi Marele Mir? E ulei de măsline impregnat cu foarte multe ingrediente aromate, după o reţetă savantă, şi pregătit prin fierbere de către un arhiereu în cadrul unui ritual anume rânduit. Sfinţirea lui se face în Joia Patimilor, de către toţi arhiereii membri ai Sfântului Sinod, şi este distribuit, prin centrele eparhiale, tuturor parohiilor din cuprinsul unei Biserici autocefale. Cât despre Mirungere, e bine să vă spun că, deşi e o Taină la fel de importantă ca şi celelalte şase ale Bisericii, ea trece aproape neobservată de majoritatea credincioşilor. Aceasta datorită faptului că ea este oficiată imediat după Taina Botezului şi, practic, împreună cu aceasta, fiind copleşită de rânduiala mult mai bogată şi mai spectaculoasă a celei dintâi. De altfel, ea este singura Taină care nu are o formulă de deschidere (*Binecuvântare*) şi una de închidere (*Otpust*). Prin ea, însă, noul botezat obţine părtăşia Duhului Sfânt, fapt de importanţă capitală pentru viaţa şi mântuirea creştinului.

În esenţă (chiar dacă, într-un fel, mă repet), sfinţirea unei biserici noi poate fi pusă în paralelă cu Botezul şi Mirungerea omului nou-născut.

Precedat de soborul preoţilor, episcopul o înconjoară de trei ori şi-i pecetluieşte pereţii, în cele patru puncte cardinale, cu formula care însoţeşte semnul crucii: „Se sfinţeşte această biserică prin stropirea cu apă sfinţită şi prin ungerea cu Sfântul şi Marele Mir, în numele Tatălui şi al Fiului şi al sfântului Duh”. Acelaşi lucru îl face şi pe interiorul pereţilor. Această pecetluire se face în văzul tuturor.

Sfinţirea bisericii cuprinde însă şi un ritual de taină, care se petrece în absida altarului şi la care participă doar episcopul cu preoţii slujitori (şi, numai prin excepţie, unul sau doi epitropi sau, când e cazul, ctitorul). E vorba de pregătirea sfântului prestol (căruia i se mai spune şi sfânta masă), pe care va fi adusă Marea Jertfă, adică prefacerea pâinii şi a vinului în Trupul şi Sângele Mântuitorului. Două sunt momentele principale. Primul: episcopul a adus cu sine, într-o cutiuţă de metal, o părticică din moaştele unui sfânt. (E legătura cu primele veacuri ale Bisericii, când creştinii prigoniţi săvârşeau Sfânta Liturghie, noaptea, pe mormântul unui martir, pentru ca, mai târziu, odată cu libertatea, să ridice deasupra mormântului o biserică în cinstea şi numele sfântului.) Cutiuţa este îngropată şi pecetluită în piciorul sfântului prestol, dar nu înainte ca moaştele să fi fost acoperite cu Sfântul şi Marele Mir. Al doilea moment: după ce faţa sfântului prestol (de piatră sau de lemn geluit) este spălată cu apă caldă şi cu săpun, după ce e ştearsă bine cu prosoape curate, spălată din nou cu apă de trandafir şi zvântată cu ştergare, în final este unsă peste tot cu un strat subţire din Sfântul şi Marele Mir, şi numai după aceea acoperită cu pânzăturile anume făcute şi anume rânduite, deasupra cărora vor fi aşezate obiectele necesare slujbei liturgice.

Dintre acestea, mă voi opri puţin asupra celui esenţial, sfântul antimis, un patrulater de mătase, cu latura de aproximativ 40 de centimetri, pe care este desenată scena punerii în mormânt a Domnului, însoţită de simboluri şi inscripţii ale Sfintelor Patimi. Într-un buzunărel de lângă marginea superioară, bine închis prin cusătură, se află o infimă părticică din moaştele unui sfânt, încorporată într-un sâmbure de ceară sfinţit, prin atingere, cu Sfântul şi Marele Mir. Antimisul, împăturit, ocupă locul dinspre centru al

sfântului prestol, exact în faţa preotului slujitor. Vă voi vorbi, la timpul potrivit, despre momentul în care este despăturit şi despre faptul, extrem de important, că pe el – şi numai pe el – se săvârşeşte Jertfa cea fără de sânge, obiectivul central al Sfintei Liturghii.

Antimisele se schimbă odată cu episcopii. Îndată după instalare, noul episcop dispune imprimarea noii serii de antimise, aşa cum un nou suveran îşi emite moneda. Antimisele sunt sfinţite de către episcop, destinate nominal fiecărei biserici parohiale sau mânăstireşti şi semnate, unul câte unul, cu propria sa mână. Antimisul este documentul prin care episcopul autorizează oficierea Sfintei Liturghii într-o anume biserică. Dacă, pentru un motiv sau altul, episcopul îşi retrage antimisul, în acea biserică nu se mai poate sluji Liturghia, chiar dacă biserica a fost sfinţită. În schimb, dacă trebuinţa o cere, episcopul poate elibera antimisul chiar pentru o biserică încă nesfinţită, în răstimpul, să zicem, dintre tencuirea pereţilor şi zugrăvirea lor.

Mai mult, antimisul este un obiect mobil. La hramuri sau sfinţiri de biserici, de pildă, când numărul credincioşilor e foarte mare, cu mult peste capacitatea locaşului, Liturghia este oficiată afară, în aer liber, cu participarea unui mare sobor de preoţi. În acest caz, antimisul este strămutat la locul slujirii, pentru ca după aceea să fie readus în sfântul altar. În vreme de război, preotul militar primeşte de la episcopul său un antimis pe care va oficia Sfânta Liturghie în orice parte a câmpului de luptă, oriunde o cer trebuinţele ostaşilor, inclusiv tranşeea sau zona liniei întâi. În astfel de circumstanţe, antimisul e spaţiul concentrat al locaşului liturgic şi, ca atare, al Împărăţiei Cerurilor.

Am insistat asupra acestor lucruri din dorinţa de a vă face limpede că, în paralelă cu botezarea şi mirungerea nou-născutului, o biserică sfinţită capătă preţul unei fiinţe vii, omeneşti, pe care Tatăl a zidit-o, Fiul a întărit-o, iar Duhul Sfânt a înnoit-o. În acest fel, ea este nu numai un semn, nu numai un simbol, ci şi sfinţenia sălăşluirii lui Dumnezeu printre noi, spaţiul sacru în care numele Lui este chemat şi preamărit. Ea este Împărăţia lui Dumnezeu în mers, nava la a cărei timonă Se află Iisus Hristos, în timp ce

pe pânza catargului frontal, în bolta altarului, pluteşte Maica Domnului, cu faţa spre noi, călătorii, încurajându-ne prin cuvinte de taină: „Nu vă temeţi! Corabia înfruntă furtunile istoriei, dar să nu uitaţi că la cârmă Se află Fiul meu”.

Slujirea imperială a preoţilor şi mirenilor

De la bun început vreau să vă atrag atenţia că structura literară a Liturghiei este aceea a unei piese de teatru. Toată slujba este un dialog între doi parteneri: preotul, pe de o parte, şi credincioşii mireni, pe de alta, cu precizarea că ei, împreună, alcătuiesc un singur tot.

Destoinicia preotului de a oficia Sfânta Liturghie (ca şi, de altfel, toate celelalte slujbe bisericeşti) i-a fost acordată de către episcop prin Taina Hirotoniei, actul sacramental prin care i-a fost transmis harul Sfântului Duh (adaug, în treacăt, că termenul „hirotonie” vine de la grecescul *heirotonéo*, care înseamnă a alege pe cineva prin punerea mâinilor asupra lui).

La rândul său, episcopului i-a fost transmis acest har prin hirotonirea sa de către cel puţin trei episcopi, care, la rândul lor, l-au primit în acelaşi chip de la înaintaşii lor.

Această transmitere a harului de la o generaţie la alta poartă numele de *succesiune apostolică* şi îşi are obârşia în mărturia expresă a Sfintei Scripturi. După învierea Sa din morţi, Mântuitorul Hristos „li S-a arătat ucenicilor Săi, a suflat asupra lor şi le-a zis: Luaţi Duh Sfânt, cărora le veţi ierta păcatele, li se vor ierta; cărora le veţi ţine, ţinute vor fi” (In 20, 22-23). La rândul lor, apostolii i-au hirotonit pe cei mai vrednici dintre ucenicii lor în treptele de episcopi sau preoţi, iar episcopii, mai departe, pe cei ce veneau după ei. Toate aceste adevăruri sunt consemnate în Noul Testament, şi anume în Faptele Apostolilor şi în două din Epistolele Sfântului Apostol Pavel (FA 14, 23; 1 Tim 4, 14; Tit 1, 5). Succesiunea apostolică este o realitate certificată prin documente şi se regăseşte doar în trei dintre Bisericile creştine: în cea Ortodoxă, în cea Catolică şi, mai nou, în cea Anglicană.

Cât despre iertarea păcatelor, aceasta este ţinta finală a Sfintei Liturghii, prin împărtăşirea preotului şi a credincioşilor, potrivit spuselor Domnului la Cina cea de Taină: „Luaţi, mâncaţi, Acesta este Trupul Meu, Cel ce pentru voi se frânge spre iertarea păcatelor”. Şi: „Beţi dintru Acesta

toţi, Acesta este Sângele Meu, al Legii celei noi, Cel ce pentru voi şi pentru mulţi se varsă spre iertarea păcatelor” (vezi Mt 26, 26-28; Mc 14, 22-24). După fiece cuminecare, creştinul devine o fiinţă înnoită, primenită sufleteşte, curată (chiar dacă, omeneşte vorbind, va greşi din nou după aceea). Împărtăşirea pecetluieşte iertarea dobândită în prealabil prin Taina Spovedaniei. Or, ca să ajungem aici, e nevoie ca mai întâi pâinea şi vinul să treacă prin tainica prefacere euharistică, iar aceasta nu se poate petrece decât prin lucrarea harului Duhului Sfânt, invocată şi săvârşită de către preotul cu succesiune apostolică.

Celălalt partener al dialogului liturgic este poporul lui Dumnezeu, fapt asupra căruia aş vrea să stărui, deoarece foarte puţini dintre credincioşii noştri au conştiinţa că sunt purtătorii acestui titlu de nobleţe duhovnicească. De aici, sentimentul că prezenţa mirenilor la slujbă este oarecum facultativă, circumstanţială, mai mult afectivă decât mărturisitoare. La aceasta contribuie şi o insuficientă înţelegere a raportului dintre preot şi păstoriţii săi. E foarte adevărat că preotul exercită integral cele trei funcţiuni fundamentale ale lui Iisus Hristos, cu care a fost învestit la hirotonie: sfinţitoare, învăţătorească şi conducătoare. El este păstorul care conduce, din încredinţare, o turmă. Foarte adesea însă se spune că el trebuie să poruncească, iar turma, pur şi simplu, să asculte. O astfel de mentalitate e greşită şi dăunătoare. Trebuie să se ţină seama de faptul că e vorba, totuşi, de o „turmă cuvântătoare”, aşa cum i se spune în limbajul curent al Bisericii, adică o comunitate de fiinţe omeneşti, înzestrate de Dumnezeu cu raţiune, voinţă, libertate, conştiinţă de sine şi spirit de discernământ. Nu trebuie uitat că, cel puţin în Biserica Ortodoxă Română (şi cel puţin de la Şaguna încoace), mirenii au un rol foarte important în organizarea şi funcţionarea vieţii bisericeşti, mai ales în forurile legislative şi executive ale Bisericii. La o alegere de episcop, arhiepiscop, mitropolit sau patriarh, votul mirenilor, liber, conştient şi responsabil, îşi are ponderea sa. Ne vom aminti, de asemenea, că la hirotonia unui preot, înainte de a-i înmâna acestuia însemnele, arhiereul îl înfăţişează poporului din biserică şi întreabă: „Vrednic este?”, la care i se răspunde: „Vrednic este!”. Alegerea făcută de

episcop e însumată de poporul lui Dumnezeu. Natura relaţiei păstor-turmă Îl are ca model pe Domnul Iisus în alegoria consemnată de Evanghelistul Ioan: „Eu sunt Păstorul cel bun, şi Mi le cunosc pe ale Mele şi ale Mele Mă cunosc pe Mine... şi viaţa Mea Mi-o pun pentru oi” (In 10, 14-15). E o relaţie de cunoaştere şi iubire reciprocă, din care însă vom reţine faptul esenţial că nu turma se jertfeşte pentru păstor, ci păstorul pentru turmă.

Spuneam că dialogul liturgic se petrece între preotul slujitor, pe de o parte, şi credincioşii mireni din biserică, pe de alta, dar că ei, laolaltă, alcătuiesc un singur tot. Dialogul liturgic e un parteneriat duhovnicesc, ceea ce înseamnă că preotul şi mirenii sunt împreună-slujitori ai aceleiaşi Liturghii. Ceea ce spun eu acum ar putea fi (şi chiar este), pentru foarte mulţi, o noutate mai mult decât surprinzătoare, dar voi continua să surprind prin afirmaţia că preotul, în nici un caz şi niciodată, nu poate oficia Sfânta Liturghie de unul singur. El trebuie să aibă, neapărat, un partener de dialog, iar acesta, în absenţa sau prin ignorarea poporului, este cântăreţul. Exemplul cel mai grăitor îl avem în viaţa sihaştrilor, aşa cum mi-o povestea Părintele Cleopa. Însinguraţi prin pustietăţile munţilor, fiecare în chilia sau peştera sa, dar alcătuind o confrerie tainică (mai ales în vremuri de prigoană), nici unul, chiar fiind preot şi având cele de trebuinţă, nu liturghisea timp de un an, până în noaptea de Paşti, când se adunau toţi într-un anume loc, doar de ei ştiut, unde săvârşeau în sobor Sfânta Liturghie şi se împărtăşeau pentru încă un an. În acest sens pot să depun şi o mărturie personală. În tinereţe, diacon fiind, îl cunoscusem pe seninul pustnic din schitul Pătrunsa, în munţii Olteniei, la care mă duceam din când în când pentru liniştire. Bătrânul, care trăia acolo de vreo patruzeci de ani, se bucura mai ales pentru aceea că aduceam cu mine prescură şi vin şi-i dădeam răspunsurile la strană.

„Poporul lui Dumnezeu” este o expresie încetăţenită în toată lumea creştină, dar în Ortodoxie are o semnificaţie cu totul specială. Vă voi surprinde din nou afirmând că fiecare creştin ortodox, bărbat sau femeie, face parte din preoţia universală, pe care Sfântul Apostol Petru o numeşte „preoţie împărătească”. Iată citatul din Prima sa Epistolă Sobornicească,

adresată (vă rog să reţineţi) nu preoţilor sau episcopilor, ci credincioşilor (zişi „de rând”) din toată lumea creştină de atunci şi dintotdeauna: „Voi înşivă, ca nişte pietre vii zidiţi-vă-n casă duhovnicească, preoţie sfântă, ca să aduceţi jertfe duhovniceşti, plăcute lui Dumnezeu prin Iisus Hristos. [...] Voi sunteţi seminţie aleasă, preoţie împărătească, neam sfânt, popor agonisit de Dumnezeu ca să vestiţi în lume bunătăţile Celui ce v-a chemat din întuneric la lumina sa cea minunată, voi, cei ce odinioară nu eraţi popor, dar care acum sunteţi poporul lui Dumnezeu” (1 Ptr 2, 5-10). Foarte aproape de această idee este şi Sfântul Evanghelist Ioan în Prima sa Epistolă Sobornicească, pe care le-o adresează (repet!) credincioşilor din Biserica lui Iisus Hristos: „Ungerea pe care-aţi primit-o de la El rămâne întru voi. [...] Şi, de vreme ce ungerea Lui vă învaţă despre toate, şi învăţătura aceasta [pe care v-o dau eu] este adevărată” (2 In 2, 27). Iată acum şi trei mărturiii din Apocalipsa Sfântului Ioan: adresându-li-se creştinilor din cele şapte Biserici, el le spune: [Hristos] „ne-a făcut pe noi împărăţie, preoţi Dumnezeului şi Tatălui Său” (Ap 1, 6). Mielului înjunghiat i Se aduce o cântare în care se spune: „Cu sângele Tău I-ai răscumpărat lui Dumnezeu oameni din fiece seminţie şi limbă şi popor şi neam; şi i-ai făcut pe ei împărăţie şi preoţi Dumnezeului nostru” (Ap 5, 9-10). Iar în finalul Apocalipsei ni se spune: „Fericit şi sfânt cel ce are parte de învierea cea dintâi! Peste aceştia moartea cea de-a doua nu are putere, ci ei vor fi preoţi ai lui Dumnezeu şi-ai lui Hristos şi vor împărăţi cu El de-a lungul miilor de ani” (Ap 20, 6).

Şi acum, în lumina acestor texte şi a învăţăturii Sfinţilor Părinţi, o sumară încercare de tâlcuire.

Prin Botez, fiecare creştin a devenit un mădular al Bisericii, o parte dintr-un întreg, asemenea unei pietre pe care meşterul zidar a ales-o şi a încorporat-o în construcţie.

Prin Mirungere, adică prin părtăşia Sfântului Duh, el devine factor activ, „piatră vie” (1 Ptr 2, 4), deţinător al unei preoţii ce are nu numai menirea de a mărturisi în lume bunătatea lui Dumnezeu, dar şi pe aceea de a-I aduce Acestuia „jertfe duhovniceşti” (1 Ptr 2, 5) prin Iisus Hristos. La

vremea cuvenită vă voi vorbi mai pe larg despre jertfele aduse la altar de către credincioşi, sub forma darurilor de pâine şi vin, pe care preotul le primeşte din mâna lor.

Mirungerea este actul prin care cel botezat îşi capătă cu adevărat numele de creştin. Sfântul Simeon al Tesalonicului atrage atenţia că, de fapt, cuvântul *creştin* înseamnă *uns*, de vreme ce el vine de la cuvânul *Hristos*, care se traduce, literalmente, *uns*. Prin Mirungere, creştinul devine asemenea îngerilor şi, dacă se păstrează pe sine întru desăvârşită curăţie şi sfinţenie, poate face chiar minuni prin lucrarea darurilor Sfântului Duh, a căror pecete o poartă. Iată deci până la ce treaptă poate urca demnitatea *mir*eanului.

Acum însă vreau să fac o precizare importantă, menită să alunge orice posibilă confuzie. Prin Botez şi Mirungere, viitorul preot a devenit purtător al preoţiei universale; prin Hirotonie, însă, şi-a asumat şi calitatea de purtător al preoţiei speciale, pe care nu o au cei nehirotoniţi.

Mireanul are preoţie sfântă, preotul are preoţie sfinţitoare. Cel dintâi a primit darul Sfântului Duh, cel de al doilea îl şi transmite. Amândoi însă, laolaltă, sunt factori activi în viaţa Bisericii.

Din cele trei funcţiuni fundamentale ale lui Iisus Hristos, cea sfinţitoare îi este specifică preotului, acesta deţinând-o în exclusivitate. Mireanul însă poate participa la cea conducătoare, în sensul şi limitele participării statutare la componenţa şi activitatea forurilor legislative şi executive ale Bisericii (aşa cum am menţionat mai sus), dar şi la cea învăţătoare, în condiţiile unei anume pregătiri şi calificări, cum este aceea a profesorilor şi profesoarelor din învăţământul religios sau aceea a autorilor de manuale, studii sau tratate teologice care se bucură de girul Bisericii.

Numărul acestora însă e relativ redus. Nu foarte mare este nici numărul celor ce aduc ofrande de pâine şi vin la altar. Atunci, care e rolul activ al imensei majorităţi a mirenilor? Răspunsul e simplu: co-liturghisirea, adică părtăşia lor la dialogul liturgic preot – popor. Jertfa de pâine şi vin e importantă, dar nu esenţială (la nevoie, preotul îşi aduce singur cele de trebuinţă). Esenţială este conlucrarea mirenilor cu preotul în actul liturgic.

Expresia acestui răspuns se află în chiar trupul Sfintei Liturghii. La un moment dat (vom ajunge şi acolo), preotul rosteşte: „Să stăm bine, să stăm cu frică, să luăm aminte, sfânta jertfă în pace a o aduce”. E vorba de jertfa euharistică pe care preotul se pregăteşte să o aducă pe sfântul prestol. La care poporul, în replică, răspunde: „Dar de pace, jertfă de laudă”. Cu alte cuvinte, ambele părţi sunt gata să aducă jertfă, dar fiecare cu ceea ce îi este propriu: în virtutea puterii sfinţitoare, preotul o aduce pe cea euharistică; în virtutea preoţiei universale, credincioşii o aduc pe cea de pace şi de laudă (la vremea cuvenită voi tâlcui pe larg ce este această jertfă). Iată deci cum însăşi alcătuirea Sfintei Liturghii mărturiseşte despre unitatea liturgică preot – popor.

S-ar părea însă că ceea ce vă spun eu e foarte frumos, dar mai degrabă imaginar, ideal, utopic, aşa cum bănuiesc că gândiţi. Realitatea actuală ne pune în faţă un popor care vine la slujbă, stă cuminte în biserică, tace cu evlavie şi ascultă cu decenţă, admiră un cor sau îndură un cântăreţ, rugându-se în taină cu vorbele pe care fiecare le ştie de acasă. Când cineva e familiar cu cântările şi le îngână odată cu corul, o face cu timiditate şi cu sentimentul intrusului admonestabil. La urma urmelor, dacă Liturghia e o piesă de teatru, ea este, neapărat, şi spectacol. Este ceea ce ni se oferă şi cu care ne-am obişnuit...

Nu vă contrazic, aveţi dreptate. Ceea ce se petrece în zilele noastre (şi nu numai de ieri, de alaltăieri!) e nefiresc. În vechime însă nu a fost aşa, ci tot poporul prezent în biserică dădea răspunsurile liturgice. Tradiţia îşi are rădăcini adânci, care merg până în vremile Vechiului Testament. După trecerea minunată prin Marea Roşie, Moise a compus un imn de laudă lui Dumnezeu şi l-a cântat „împreună cu fiii lui Israel”, adică cu întregul popor (Iş 15, 1-21). Înainte de a muri, acelaşi Moise a alcătuit un alt imn, despre care ni se spune: „Moise a scris această cântare în chiar ziua aceea şi i-a pus pe fiii lui Israel s-o înveţe” (Dt 32, 1-44). Or, creştinii nu sunt altceva decât Noul Israel (Ga 6, 16; 1 Ptr 2, 9-10; Rm 9, 25). Pe de altă parte, Sfintele Evanghelii ne dau mărturie asupra lui Iisus care obişnuia să cânte imnuri împreună cu ucenicii Săi (Mt 26, 30). Cântarea în comun era ceva obişnuit

nu numai în vremea apostolilor, dar şi în veacurile creştine, până târziu, când a început să se subţieze. Subţierea s-a produs pe măsură ce s-a dezvoltat psaltichia bizantină, cu inflexiunile şi eflorescenţele ei orientale, pe care nu le puteau executa credincioşii de rând, ci numai psalţii şi protopsalţii înzestraţi cu voci melodioase şi anume şcoliţi pentru acest gen de muzică. Au existat însă şi alte motive, de care nu mă ocup acum. Şi la noi, încetul cu încetul, ea a rămas doar pe seama cântăreţilor, deşi în ultimul secol şi jumătate a trecut printr-un proces de simplificare la măsura cerinţelor prozodice ale limbii române, proces început de Macarie şi Anton Pann, apoi continuat şi desăvârşit, mai aproape de vremea noastră, de I. Popescu-Pasărea şi Nicolae Lungu. Ei ne-au lăsat-o aşa cum o avem astăzi, frumoasă, atrăgătoare, uşor de învăţat şi de memorat. Nu puţine sunt bisericile parohiale, atât la oraş cât şi la ţară, unde răspunsurile liturgice sunt date, la unison, de toţi credincioşii (sau de majoritatea lor) şi unde, datorită acestui fapt, viaţa liturgică a enoriaşilor se dovedeşte mai vie, mai dinamică, mai plină de har. Din nefericire, în cele mai multe s-a instalat inerţia („aşa am apucat, aşa facem!”), iar strana deţine un fel de monopol al răspunsurilor liturgice (de altfel, legitim, de vreme ce cântăreţul bisericesc îşi are rolul său bine definit în viaţa liturgică a Bisericii), în timp ce credincioşii – cei mai mulţi –, atunci când nu absentează, stau la slujbă cu sentimentul vag că asistă la un fel de spectacol-cadru.

Vreau să atrag atenţia asupra deosebirii dintre verbele „a asista” şi „a participa”. Asişti la reprezentarea unei piese de teatru, dar tu nu eşti actor; asişti la un concert, dar tu nu eşti muzicant; asişti la o întrecere atletică, dar tu nu eşti sportiv. Participi însă la o masă, tu fiind unul din meseni; participi la o excursie, tu fiind unul din călători; participi la viaţa familiei, tu fiind unul din membrii acesteia. Ei bine, la Liturghie nu se asistă, ci se participă. Dacă doar asişti, te-ai situat în afara ei, eşti un simplu spectator, ca şi cum ai vedea-o la televizor. Dacă însă ţi-ai asumat şi îţi iei în serios calitatea de membru al Bisericii, dar şi de părtaş al preoţiei universale, prezenţa ta la Liturghie nu poate fi decât participare.

Iată de ce Sfântul Sinod a hotărât reintroducerea cântării omofone în toate bisericile care nu o au (bineînţeles, cu excepţia catedralelor eparhiale şi a bisericilor cu formaţii corale de veche tradiţie şi atestare canonică). Predarea şi conducerea cântării omofone îi revin cântăreţului, care îşi recapătă astfel şi numele de dascăl, adică de învăţător, sub îndrumarea preotului paroh. (Desigur, cântarea psaltică omofonă se referă doar la Sfânta Liturghie; celelalte slujbe se cântă, în continuare, după tradiţia locală.) Această cântare va fi, printre altele, şi o sfântă mărturie a unităţii noastre spirituale.

Şi acum, în încheierea acestui capitol, revin la faptul că Sfânta Liturghie este săvârşită împreună de către preot şi popor, cu menţiunea că participarea poporului lui Dumnezeu nu este auxiliară, ci egală cu aceea a preotului. Repet adevărul că poporul lui Dumnezeu alcătuieşte preoţia împărătească, sfântă, universală. De ce „împărătească”? Pentru că ei, preoţii sfinţi, adică cei ce Îi vor rămâne până la sfârşit credincioşi Mielului înjunghiat, ei vor plini Împărăţia Cerurilor, finală şi definitivă, a cărei pârgă se află în Sfânta Liturghie... Sfântul Ioan Evanghelistul îşi încheie Apocalipsa prin descrierea amănunţită a Noului Ierusalim, adică a Împărăţiei Cerurilor, şi menţionează: „Dar templu n-am văzut în ea, pentru că Domnul Dumnezeu Atotţiitorul este templul ei” (Ap 21, 22). Nefiind templu, nu mai sunt nici jertfe rituale. Nefiind jertfe rituale, nu mai sunt nici preoţi care să le aducă. Aşadar, rolul preoţiei slujitoare se încheie odată cu apariţia cerului nou şi a pământului nou. Nu se încheie însă rolul preoţiei împărăteşti, pentru că cei ce o vor alcătui, atât mirenii cât şi cei hirotoniţi, (repet citatul din Apocalipsă), „vor fi preoţi ai lui Dumnezeu şi-ai lui Hristos şi vor împărăţi cu El de-a lungul miilor de ani”. Cum vor împărăţi? Aducându-I, neîncetat, *jertfă de laudă*, adică făcând atunci, în Împărăţie, ceea ce fac acum, în Liturghie.

Nu-mi rămâne decât să vă îndemn: rămâneţi sau reveniţi în Sfânta Liturghie, voi, mirenii, cei înnobilaţi de Dumnezeu cu preoţie imperială!

Împărăţia din firidă

Mi-am propus să vă tâlcuiesc Sfânta Liturghie în plinătatea ei, atât în ceea ce vedeţi şi auziţi, cât şi în ceea ce nu vedeţi şi nu auziţi.

Când v-am înfăţişat locaşul în care ne aflăm şi ne închinăm, am omis intenţionat să vă prezint un spaţiu pe care nu-l vedeţi niciodată.

În peretele de miazănoapte al absidei altarului se află o firidă, adică o încăpere mică, în care nu încape decât un singur om stând în picioare, cu o măsuţă adăpostită într-o boltă şi cu o lumină de ceară aprinsă la intrare. Se numeşte *proscomidiar* şi în ea se săvârşeşte *proscomidia*. Cuvântul e grecesc, de la verbul *proskomízo*, care înseamnă a aduce ceva pe palme, a oferi ceva în dar, a aduce cuiva o ofrandă (aşa cum îi vedem în icoană pe cei trei magi aducându-I Pruncului Iisus daruri de aur, smirnă şi tămâie).

Firida simbolizează peştera în care S-a născut Mântuitorul şi, în acelaşi timp, mormântul din care Acesta a înviat. Teologia acestui dublu simbol se află în iconografia ortodoxă, unde Nou-Născutul Iisus nu este niciodată înfăţişat gol sau învelit în cămăşuţă, ci înfăşat în scutece, acestea prefigurând giulgiurile în care va fi înfăşat trupul Aceluiaşi Iisus, coborât de pe cruce şi aşezat în mormânt. Născut într-o peşteră şi înviat dintr-o groapă, Fiul lui Dumnezeu S-a pogorât nu numai *pe* pământ, ci şi *în* pământ, sfinţindu-l atât în larguri, cât şi în adâncuri.

Pe măsuţă se află vasele liturgice, în număr de două: discul este o tipsie rotundă, cu diametrul de aproximativ 15 centimetri, cu sau fără picior, care va purta viitorul Trup al Domnului. Potirul este un pahar de metal, cu picior (pe care îl vedeţi atunci când se împărtăşesc credincioşii), cu lăuntrul aurit, care va purta viitorul Sânge al Domnului.

Alături se află câteva obiecte de serviciu liturgic: copia este un cuţitaş în două tăişuri, cu lama triunghiulară, în forma unui vârf de suliţă; o linguriţă de argint, cu cupa aurită, pentru cuminecarea mirenilor; o steluţă, adică două arcuri de metal încrucişate şi prinse la mijloc, menite să

alcătuiască o boltă ocrotitoare pentru ceea ce va fi pe disc; şi trei procoveţe, cu care vor fi acoperite sfintele vase.

Tot în firida proscomidiarului se află spălătorul, cu ştergarul alături. Aici îşi face preotul spălarea rituală a mâinilor, înainte de a începe proscomidia, rostind o rugăciune extrasă dintr-un psalm: „Spăla-voi întru nevinovăţie mâinile mele şi voi înconjura jertfelnicul Tău, Doamne, ca să aud glasul laudei Tale şi să povestesc toate minunile Tale. Doamne, iubit-am frumuseţea casei Tale şi locul unde sălăşluieşte slava Ta. Să nu-mi nimiceşti sufletul împreună cu cei necredincioşi, şi nici viaţa mea cu vărsătorii de sânge, în ale căror mâini e fărădelege şi-a căror dreaptă e plină de mită. Dar eu întru nerăutatea mea am umblat, mântuieşte-mă, Doamne, şi mă miluieşte. Că piciorul meu a stat întru dreptate; în biserici Te voi binecuvânta, Doamne” (Ps 25, 6-12).

În această firidă ajung darurile de pâine şi vin pe care credincioşii I le aduc lui Dumnezeu pentru Sfânta Liturghie, precum şi pomelnicele cu numele viilor şi al morţilor.

Un astfel de dar are valoare de jertfă. Jertfa este actul prin care tu, renunţând la un bun al tău, i-l dăruieşti cuiva drag. A-i dărui ceva cuiva face parte din însăşi natura omului cu bun-simţ, care a izbutit să-şi înfrângă egoismul şi să simtă nevoia de a-şi bucura aproapele. Gândiţi-vă doar la bucuria festivă a sărbătorilor, fie religioase, fie de familie, când oamenii se întrec în a-şi face daruri cât mai frumoase şi mai bineprimite.

Darul poate fi şi semnul admiraţiei faţă de o persoană sau personalitate celebră prin dimensiunea ei culturală, socială sau politică. El poate fi şi semnul unei pure afecţiuni.

În foarte multe cazuri, darul este expresia recunoştinţei, gestul prin care cineva îi mulţumeşte cuiva pentru o binefacere primită. Amintiţi-vă de emoţionanta faptă a femeii păcătoase care, venind la Iisus, I-a uns capul şi picioarele cu mir de mare preţ, drept recunoştinţă pentru iertare (Lc 7, 36-50). Dumnezeu însă este Fiinţa faţă de care omul dintotdeauna a simţit nevoia de a-şi exprima recunoştinţa. În istoria Vechiului Testament, primele jertfe de mulţumire au fost aduse de către Abel şi Cain, fiii lui Adam

(desigur, fiecare în felul său) (Fc 4, 1-8), dar purcese din conştiinţa că omul datorează totul, absolut totul, lui Dumnezeu. Legea Veche prevedea cu minuţiozitate jertfele sângeroase, de animale şi păsări, ce trebuiau aduse la cortul mărturiei şi, mai apoi, la templul din Ierusalim, dar Legea cea Nouă, instituită prin unica jertfă sângeroasă a lui Iisus Hristos pe cruce, le-a înlocuit cu jertfele nesângeroase din darurile pământului.

Forma cea mai simplă a ofrandei recunoscătoare este pârga. Prin pârgă se înţeleg primele roade vegetale care dau semne că au început să se coacă şi pe care oamenii de la ţară le duc la biserică pentru binecuvântare şi dăruire. În satul meu natal, ca şi în foarte multe altele, se păstrează până astăzi tradiţia ofrandelor de pârgă, după calendarul agricol al regiunii: în luna mai, pârgă de cireşe; în iunie, de caise; la Sânpetru, de pere timpurii; la Sfântul Ilie, de porumb; la Sfânta Maria, de struguri. E o expresie delicată a mulţumirii, dar şi a rugăciunii: între pârgă şi recoltă se pot întâmpla multe, iar Dumnezeu e implorat să vegheze.

În firida proscomidiarului se aduc darurile de pâine şi vin. De ce pâine şi vin? Pentru că acestea sunt alimentele indispensabile vieţii omului, cele care nu pot fi înlocuite cu nimic altceva. Pe de altă parte, aşa cum tâlcuieşte marele liturgist bizantin Nicolae Cabasila[55], ele sunt produsul specific al priceperii şi îndemânării omului, însuşiri care sunt tot un dar al lui Dumnezeu; animalele şi păsările consumă grâul ca grâu, strugurele ca strugure, dar numai omul e în stare să obţină pâine şi vin.

Pâinea ca ofrandă liturgică are de obicei forma unei cruci, în al cărei centru este înscrisă în relief o pecete pătrată cu inscripţia IS HS NI KA (NIKA, de la verbul *nikáo* = a învinge), ceea ce, în traducerea prescurtărilor greceşti, înseamnă IISUS HRISTOS BIRUIE. Numele original al acestei ofrande de pâine vine de la verbul grecesc *prosféro*, care înseamnă a aduce ceva cuiva pe palme. Verbul a dat substantivul *prosforá*, care în româneşte a devenit *prescură*, adică proaducere sau, mai pe înţeles, un dar adus în mod solemn (într-adevăr, prescura se oferă la uşa de miazănoapte a altarului, însoţită de o lumânare aprinsă).

Pe toate acestea le are în faţă preotul la vremea când, îmbrăcat în toate veşmintele liturgice, începe rânduiala proscomidiei. Proscomidia face parte din Sfânta Liturghie, dar este segmentul ei de taină, pregătitor, aşa cum taină este viaţa Mântuitorului Hristos până la vârsta de treizeci de ani, când a ieşit la propovăduire întru întâmpinarea crucii, morţii şi învierii. Ea povesteşte plastic istoria mântuirii noastre, în al cărei centru Se află Iisus Hristos. Plasticitatea proscomidiei constă într-o suită de simboluri extrase cu copia din prescură, menite ca, prin transfigurare, să devină realitate mistică. Spre deosebire de spaţiul cultural, în care realitatea devine simbol şi se opreşte aici, spaţiul liturgic cuprinde succesiunea: realitate-simbol-realitate. Vorbind la obiect, Iisus Hristos istoric devine aici simbol în pâine şi vin, pentru ca simbolul în pâine şi vin să devină Hristos euharistic. Faptul că pâinea şi vinul vor deveni Trupul şi Sângele lui Hristos fără să-şi piardă însuşirile naturale ţine de misterul liturgic.

Fireşte, preotul îşi începe slujba în urma unei pregătiri speciale la care îl supun prescripţiile canonice, aceea de a fi curat la suflet şi la trup. Eu aş crede că, dincolo şi mai presus de toate acestea, în proscomidiar el trebuie să aibă candoarea copilului care construieşte un univers din câteva piese geometrice.

Prima piesă este un cub. Preotul îl scoate din mijlocul prescurii cu ajutorul copiei-cuţitaş, iar acesta va purta numele de agneţ (de la *agnus*, cuvânt latinesc care înseamnă „miel”), simbolul lui Iisus Hristos pe care Ioan Botezătorul Îl prezentase mulţimii prin cuvintele: „Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii!” (In 1, 29). În limbajul biblic, „a ridica păcatul” înseamnă a-l răscumpăra prin jertfa de Sine. Înainte de a-l scoate, preotul face cu copia semnul crucii de trei ori deasupra peceţii de pe prescură, rostind: „Întru pomenirea Domnului şi Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos”. Este răspunsul la porunca Domnului către ucenicii Săi la Cina cea de Taină, îndată după ce le-a dat să mănânce şi să bea din Trupul şi Sângele Său: „Aceasta să faceţi întru pomenirea Mea” (Lc 22, 19). Preotul, în virtutea succesiunii sale apostolice, dobândită prin hirotonie, nu face altceva decât să reitereze ceea ce înşişi apostolii au făcut

după primirea poruncii. Pomenirea înseamnă amintire. Amintirea este aceea care, opusă uitării, păstrează legătura între persoane, chiar la incomensurabile distanţe în timp şi spaţiu şi chiar dincolo de ele, între lumea de aici şi cea de dincolo, între vremelnicie şi veşnicie. După ce tâlharul de pe cruce, cuprins de căinţă, Îi spune lui Iisus: „Pomeneşte-mă, Doamne, când vei veni întru împărăţia Ta!”, Domnul îi răspunde: „Astăzi vei fi cu Mine în rai” (Lc 23, 42-43; 1 Co 11, 25). După acest model al căinţei Îi cerem şi noi lui Dumnezeu să ne pomenească, fie direct, fie prin rugăciunea unui prieten, fie prin mijlocirea preotului, căruia îi încredinţăm un pomelnic cu numele viilor şi al morţilor pentru care el trebuie să se roage. Într-o astfel de relaţie interpersonală, pomenirea nu mai este o simplă amintire, ci capătă consistenţa unei legături foarte apropiate, vecină cu materialitatea. Aici intervine şi relaţia intimă, mistică, dintre persoană şi numele ei, începând cu aceea a Persoanelor Sfintei Treimi. Locaşul în care, prin rostire, locuieşte numele lui Dumnezeu este chiar locaşul lui Dumnezeu. Rostirea, după o anume rânduială, a numelui lui Iisus este însăşi prezenţa lui Iisus; pe acest adevăr se întemeiază întreaga experienţă isihastă a rugăciunii minţii în inimă.

Când rostim: „În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh”, invocăm prezenţa reală a lui Dumnezeu-Treimic. Aici, la proscomidie, când preotul proclamă deasupra prescurii pomenirea Domnului Iisus Hristos, el a intrat efectiv în văzduhul sfinţeniei lui Iisus Hristos.

Agneţul va fi desprins din trupul prescurii, aşa cum Mielul lui Dumnezeu S-a desprins din trupul Maicii Sale, aceasta fiind, la rândul ei, desprinsă din trupul omenirii[56]. În legătură cu faptul naşterii Domnului, o cântare bisericească spune că fiecare din făpturile zidite de Dumnezeu aduce câte ceva: *îngerii, cântarea*; *cerurile, steaua*; *magii, darurile*; *păstorii, minunarea*; *pământul, peştera*; *pustiul, ieslea*; *iar noi, pe Maica Fecioară*[57]. În acest fel, fiecare om care aduce la altar o prescură pentru Jertfă, el o oferă, simbolic, pe Maica Domnului, în numele neamului din care face parte.

Dimensiunea agneţului e delimitată de cele patru laturi ale peceţii, a câte 4 sau 5 centimetri. Preotul taie adânc pe linia fiecărei laturi, de fiecare dată rostind un citat din Profetul Isaia, cel care, cu opt secole înainte de naşterea Domnului, prevestise în amănunt patimile lui Iisus (din care pricină a fost supranumit Evanghelistul Vechiului Testament): „Ca o oaie la-njunghiere S-a adus [...] şi ca un miel fără de glas împotriva celui ce-l tunde, aşa El nu-Şi deschide gura. [...] Întru smerenia Lui I s-a răpit dreptatea. [...] Neamul Său cine-l va spune?”.

Aici cred că e de trebuinţă un mic comentar exegetic. Aparent, în textul lui Isaia se află o eroare, întrucât termenii „oaie” şi „miel”, raportaţi drept comparaţie la una şi aceeaşi persoană, sunt inversaţi. De obicei, mielul este obiectul înjunghierii, nu şi al tunsorii, pe când oaia e obiectul amândurora. Tunderea oii e un act absolut normal în practica păstorească, dar a tunde un miel e o faptă iraţională, un act de demenţă, care n-ar putea fi explicat decât prin sadismul omului de a-şi batjocori victima înainte de a o ucide. Este exact ceea ce se va petrece cu Iisus. El nu Se va împotrivi nici judecăţii strâmbe, prin care „i se va răpi dreptatea”, nici umilinţelor la care Îl vor supune batjocoritorii şi cu atât mai puţin morţii. Revenim la subiect.

Printr-o tăietură orizontală, agneţul e desprins din prescură, mişcare însoţită de cuvintele: „Că viaţa I se ia de pe pământ” (Is 53, 7-8). Preotul ridică astfel cubul din mijlocul prescurii, îl aşază, cu faţa în jos, în mijlocul discului şi taie cruciş miezul până la coajă, rostind: „Înjunghie-Se Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii, pentru viaţa şi mântuirea lumii”. Apoi îl întoarce cu pecetea în sus şi, luând copia, îi face o împunsătură în partea lui cea dreaptă, sub numele IS (IISUS), rostind: „Şi unul din ostaşi cu suliţa coasta i-a împuns-o”, după care, luând cu amândouă mâinile două vase alăturate, toarnă din ele în potir, deodată, vin şi apă, însoţind mişcarea cu rostirea: „Şi îndată a ieşit sânge şi apă. Şi cel ce a văzut a mărturisit, şi adevărată este mărturia lui” (In 19, 34-35). Apoi, făcând semnul binecuvântării peste potir: „Binecuvântată este amestecarea Sfintelor Tale, totdeauna, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin”.

Aţi urmărit, desigur, cum preotul istoriseşte simbolic, treaptă cu treaptă, ceea ce este esenţial în istoria mântuirii noastre: patimile şi moartea Domnului ca jertfă de Sine, aşa cum au fost prefigurate de profetul Isaia şi consemnate de Evanghelistul Ioan, singurul dintre apostoli care a fost martor ocular al înfricoşătoarelor evenimente.

Aici mă opresc puţin asupra potirului, amintindu-vă epilogul morţii lui Iisus. Fiind vineri seara şi, deci, începutul zilei obligatorii de odihnă a iudeilor, aceştia i-au cerut lui Pilat să grăbească moartea osândiţilor prin a le zdrobi fluierele picioarelor, ceea ce s-a şi făcut asupra celor doi tâlhari. Ajungând la Iisus, ostaşii au constatat că El murise, dar iudeii, ca să fie siguri că nu e vorba de o moarte aparentă şi, deci, urmată de o pretinsă înviere, au cerut proba sângelui. Desigur, încă de pe atunci se ştia că odată cu moartea începe procesul de separare a serului de plasma sangvină. Aşa se face că din coasta lui Iisus, împunsă cu suliţa, cele două componente au ţâşnit ca sânge şi apă. Acum, în istorisirea simbolică, preotul nu le separă, ci, dimpotrivă, amestecă în potir vinul şi apa şi le binecuvintează ca fiind una. Semnificaţia acestui moment este aceea că, în perspectiva liturgică a prefacerii vinului, Sângele mântuitor al lui Hristos nu este cel de după moarte, descompus, ci Acela care s-a vărsat pe cruce, viu şi dătător de viaţă.

Imaginaţi-vă suprafaţa rotundă a discului ca fiind, în mic, imaginea universului. În centru Se află Iisus Hristos, „Cel pentru Care sunt toate şi prin Care sunt toate” (Evr 2, 10), anume pregătit pentru suferinţă şi moarte, deoarece „El este jertfa de ispăşire pentru păcatele noastre, dar nu numai pentru ale noastre, ci şi pentru ale lumii întregi” (1 In 2, 2), aşa cum mărturiseşte Sfântul Evanghelist Ioan. Că este aşa ne-o spune şi Sfântul Apostol Pavel în Epistola sa către Romani: „Nerăbdătorul dor al făpturii cu nerăbdare aşteaptă descoperirea fiilor lui Dumnezeu. Căci făptura a fost supusă deşertăciunii – nu de voia ei, ci din pricina aceluia care a supus-o [adică a omului] – cu nădejdea însă că şi ea, făptura însăşi, se va elibera din robia stricăciunii spre libertatea slavei fiilor lui Dumnezeu. Căci ştim că pân-acum toată făptura suspină laolaltă şi suferă-n durerile naşterii” (Rm 8, 19-22) (adică naşterea din nou a lumii).

De-a dreapta lui Iisus Hristos, preotul o aşază pe Maica Domnului, simbolizată printr-o piramidă de pâine scoasă dintr-o a doua prescură. Aşezarea ei este precedată de o rugăciune: „Întru cinstea şi pomenirea preabinecuvântatei, măritei noastre stăpâne, de Dumnezeu Născătoarei şi pururea Fecioarei Maria, cu ale cărei rugăciuni primeşte, Doamne, jertfa aceasta în supracerescul Tău jertfelnic”, şi însoţită de citarea unui verset din Psalmul 44: „Stătut-a împărăteasa de-a dreapta Ta, în haină ţesută cu aur şi-n ape lucioase învârstată” (Ps 44, 9). Preasfânta Născătoare de Dumnezeu pluteşte într-un văzduh numai al ei, ca fiind mai presus decât toţi sfinţii, „mai cinstită decât heruvimii şi mai mărită fără de asemănare decât serafimii”.

De partea cealaltă a lui Iisus, simetric cu Maica Domnului, se rânduieşte un pătrat alcătuit din trei rânduri a câte trei triunghiuri desprinse dintr-o a treia prescură, simbolizând nouă ipostaze ale sfinţeniei: sfinţii îngeri; sfinţii profeţi ai Vechiului Testament, în frunte cu Ioan Botezătorul; sfinţii apostoli; sfinţii ierarhi şi dascăli ai Bisericii; sfinţii mucenici; sfinţii cuvioşi; sfinţii doctori fără-de-arginţi; sfinţii Ioachim şi Ana, precum şi sfântul sau sfinţii prăznuiţi în ziua respectivă; sfântul a cărui Liturghie se săvârşeşte atunci (Ioan Gură de Aur sau, respectiv, Vasile cel Mare).

Toate acestea ocupă jumătatea superioară a tipsiei.

În jumătatea inferioară, sub agneţ, dintr-o a patra prescură se desprind trei piramide, mai mici decât aceea a Maicii Domnului, aliniate orizontal: una pentru arhiereul episcop al locului, ca şi pentru preoţii şi diaconii împreună-slujitori (dacă sunt), o alta pentru popor şi cârmuitorii lui şi o alta pentru ctitorii locaşului respectiv. E vrednic de amintit faptul că ei, ctitorii vii ai acelei biserici, de obicei mireni, sunt pomeniţi în aceeaşi linie cu slujitorii ei.

Cel de al doilea rând (şi ultimul) e păstrat pentru pomenirea viilor şi a morţilor, cu numele pe care preotul le are în memorie sau care sunt scrise pe pomelnicele ce i se aduc la altar. În timp ce pomeneşte, el răsuceşte vârful copiei în prescură şi desprinde părticele mici, ca nişte fărâmituri, *miridele*, care se alcătuiesc în două moviliţe, una în dreapta, pentru vii, şi una în

stânga, pentru cei adormiţi; pentru cei vii le desprinde tot din prescura a patra; pentru morţi, dintr-o a cincea. Evident, moviliţele pot deveni mai mari sau mai mici, după numărul numelor pomenite. La sfârşit, revenind la cea de a patra prescură (cea pentru vii), scoate o părticică şi pentru sine, rostind această rugăciune: „Pomeneşte, Doamne, după mulţimea îndurărilor Tale, şi a mea nevrednicie; iartă-mi toată greşala cea de voie şi cea fără de voie, iar din pricina păcatelor mele să nu opreşti harul Preasfântului Tău Duh de la darurile ce sunt puse înainte”.

Împărăţia Cerurilor scrisă în pâine pe sfântul disc Gravură de Gheorghe Russu

Proscomidia se încheie cu acoperirea Cinstitelor Daruri, precedată de tămâiere. Preotul binecuvintează cădelniţa fumegândă, rostind o rugăciune: „Tămâie Îţi aducem Ţie, Hristoase Dumnezeule, întru miros de bună mireasmă duhovnicească; iar Tu, primind-o întru jertfelnicul Tău cel mai presus de ceruri, trimite-ne nouă harul Preasfântului Tău Duh”.

Tămâia este o jertfă în sine, de cele mai multe ori adusă de credincioşii mireni, dar şi simbolul rugăciunii ce se înalţă către Dumnezeu, curată, diafană, înduhovnicită, aşa cum o vedea şi Psalmistul: „Să se îndrepte rugăciunea mea ca tămâia înaintea Ta; ridicarea mâinilor mele, jertfă de seară” (Ps 140, 2). Fiecare obiect al acoperirii trece prin văzduhul fin al tămâierii.

Preotul ia steluţa şi o aşază, protectoare, deasupra discului, rostind: „Şi venind steaua, a stat deasupra, unde era Pruncul” (Mt 2, 9). Evident, e o referinţă directă la episodul naşterii Domnului, în spaţiul căruia se săvârşeşte Proscomidia. Sub steluţă se află Sfântul Agneţ, simbol şi prezenţă a Trupului care va muri pe cruce, dar care va şi învia din mormânt, întru slava Tatălui.

Punând primul acoperământ deasupra întregului disc, preotul rosteşte cuvintele profetice ale Psalmistului: „Domnul S-a împărăţit, întru podoabă s-a îmbrăcat, îmbrăcatu-s-a Domnul întru putere şi s-a încins, pentru că a întărit lumea, care nu se va clinti. De-atunci tronul Tău s-a pregătit, Tu din veşnicie eşti. Ridicat-au râurile, Doamne, ridicat-au râurile glasurile lor; râurile îşi vor ridica valurile la glas de ape multe; minunate sunt talazele mării, minunat e Domnul întru cele înalte. Mărturiile Tale s-au adeverit foarte, casei Tale i se cuvine sfinţenie, Doamne, întru lungime de zile” (Ps 92).

Cel de al doilea acoperământ este aşezat deasupra potirului, gest însoţit de o adaptare hristică a unui verset din profetul Avacum: „Frumuseţea Ta, Hristoase, acoperit-a cerurile, şi de lauda Ta este plin pământul” (Av 3, 3). Şi, în timp ce aşterne cel de al treilea acoperământ desupra celor două sfinte vase, adică discul şi potirul, preotul rosteşte o rugăciune alcătuită, prin parafrazare, dintr-un text al profetului David (Ps 16): „Acoperă-ne pe noi cu acoperământul aripilor Tale; îndepărtează de la noi pe tot vrăjmaşul şi războinicul; fă-ne, Doamne, să trăim în pace; miluieşte-ne pe noi şi lumea Ta şi mântuieşte sufletele noastre, ca un bun şi iubitor de oameni”.

În final, după ce a tămâiat Darurile astfel acoperite, preotul I se roagă lui Dumnezeu pentru proaducerea Cinstitelor Daruri: „Dumnezeule, Dumnezeul nostru, Cel ce pe Domnul nostru Iisus Hristos – Pâinea cea cerească, Hrana a toată lumea – L-ai trimis Mântuitor şi Izbăvitor şi Binefăcător – pe El, Cel ce ne binecuvintează şi ne sfinţeşte pe noi –, Tu Însuţi binecuvintează această punere-înainte şi primeşte-o în jertfelnicul Tău cel mai presus de ceruri. Pomeneşte, ca un bun şi iubitor de oameni, pe cei care au adus-o şi pe cei pentru care a fost adusă, iar pe noi ne păzeşte

neosândiţi întru sfinţita lucrare a Dumnezeieştilor Tale Taine. Că s-a sfinţit şi s-a preamărit preacinstitul şi de mare-cuviinţă numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin".

Iată, v-am înfăţişat partea ascunsă a Liturghiei, aceea care niciodată nu este văzută sau auzită, cea care se desfăşoară în şoaptă şi mister. Ea este oficiată, întotdeauna, de un singur preot. Chiar când la aceeaşi Liturghie se află mai mulţi slujitori, fiecare (inclusiv episcopul, dacă este) îşi ia rând şi îşi pomeneşte viii şi morţii.

Dacă în această expunere am abuzat de elementul descriptiv, am făcut-o din dorinţa ca, în final, să subliniez două lucruri.

Mai întâi, cred că această jumătate de oră este cea mai nobilă şi mai frumoasă parte din întreaga slujire preoţească. Aici, în firidă, preotul este desprins de lumea exterioară şi se află doar cu sine însuşi, singur în faţa lui Dumnezeu şi a propriei sale conştiinţe. Nici un ochi omenesc nu pătrunde să-i măsoare aparenţele, să-l controleze sau să-l judece. Aici nu contează dacă el este înalt sau scund, gras sau slab, frumos sau urât, învăţat sau simplu, cu sau fără talent oratoric, cu sau fără virtuţi muzicale, cu sau fără veşminte strălucitoare, familiar sau distant, mândru sau modest, concentrat sau dezinvolt. Singura lui măsură este aceea a harului lucrător.

În al doilea rând, am dorit să vă pun în faţa ochilor minţii o privelişte extraordinară, măreaţă, emoţionantă, copleşitoare prin simplitatea şi profunzimea ei. În faţa tipsiei de metal pe care a proscomidit, preotul contemplă nici mai mult şi nici mai puţin decât imaginea Împărăţiei Cerurilor, avându-L în centru pe Iisus Hristos. Nimic nu lipseşte: deasupra, Biserica triumfătoare, prin Maica Domnului, îngeri şi sfinţi; dedesubt, Biserica luptătoare, prin viii care se roagă şi morţii care aşteaptă. Asemenea Logosului întrupat, nemărginitul univers duhovnicesc se adună într-o firidă de statura unui om.

55 Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea Dumnezeieştii Liturghii*, trad. rom. de pr. prof. dr. Ene Branişte, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1997.

56 Această splendidă interpretare îi aparţine Sfântului Gherman, Patriarhul Constantinopolului, în *Tâlcuirea Sfintei Liturghii*, trad. rom. de Nicolae Petrescu, Anastasia, Bucureşti, 2000, preluată de Pr.

Prof. Dumitru Stăniloae în *Spiritualitate şi comuniune în Liturghia ortodoxă*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2004.

57 Facerea lui Anatolie, în Vecernia Naşterii Domnului, stihira a cincea de la „Doamne, strigat-am”.

Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur

În primele veacuri creştine, candidaţii la primirea în Biserică (primire care se făcea prin Botez) erau mai întâi instruiţi în învăţătura elementară a Evangheliei. Învăţătorii lor – de obicei preoţi sau episcopi – se numeau „cateheţi”, iar învăţăceii erau cunoscuţi sub numele de „catehumeni”. Până la primirea Botezului, ei făceau parte din categoria celor „chemaţi”, adică poftiţi şi aşteptaţi să facă parte din Trupul mistic al lui Hristos, să devină creştini, în timp ce creştinii deja botezaţi erau numiţi „credincioşi” – iar uneori chiar „sfinţi”. Datorită acestui fapt, Liturghia a fost structurată în două părţi: prima parte, cuprinsă între binecuvântarea de începere a Liturghiei şi Cântarea heruvimică, era *Liturghia catehumenilor*, iar partea a doua se numea *Liturghia credincioşilor*. La cea dintâi participau atât catehumenii, cât şi credincioşii. Către sfârşitul acesteia, prin câteva ectenii intermediare, catehumenii erau invitaţi să părăsească locaşul, uşile se închideau cu grijă şi rămâneau doar credincioşii, adică cei botezaţi, cei ce primiseră Tainele iniţierii creştine, singurii îndreptăţiţi să rostească în întregime *Crezul*, să participe la misterul liturgic – care avea un caracter iniţiatic – şi să primească Sfânta Împărtăşanie.

Mai târziu, când botezul copiilor s-a generalizat, denumirea de *Liturghie a catehumenilor* a rămas doar la dimensiunea ei istorică, iar ecteniile intermediare, nemaiavând obiect, nu se mai rostesc.

Am socotit că e bine să fac această introducere spre a vă preveni asupra unei formule: „Uşile, uşile”, rămasă în textul celei de a doua părţi, pe care am să v-o explic la vremea potrivită.

Aşadar, în nici un caz nu poate fi vorba de două Liturghii, ci de una singură, învăţătoare şi sfinţitoare în acelaşi timp, deoarece toate elementele ei participă la împletirea armonioasă a acestor două dimensiuni.

Pe de altă parte, e bine să ştiţi că dacă în tradiţia răsăriteană avem o *Liturghie a Sfântului Ioan Gură de Aur* şi o *Liturghie a Sfântului Vasile cel Mare*, ele nu sunt două Liturghii, ci una singură, redactată în două versiuni

foarte apropiate (deci cu foarte puţine deosebiri, mai ales în rostirile de taină), redactate de cei doi Sfinţi Părinţi după una mai veche şi mai simplă, numită *Liturghia Sfântului Iacob*.

Există însă o a doua, numită *Liturghia Darurilor mai-înainte-sfinţite* sau *a Sfântului Grigorie Dialogul*, care, având o structură cu totul specială, este oficiată numai în anumite zile ale Postului Mare. Ea nu intră în planul acestor cateheze liturgice.

Liturghia care poartă numele *Sfântului Vasile cel Mare* se oficiază numai de zece ori pe an, iar asupra ei mă voi opri doar atunci când va fi nevoie.

Pentru o cât mai clară tâlcuire, vom urmări împreună, pas cu pas, *Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur*, cea mai cunoscută de către toţi credincioşii, ea fiind oficiată în imensa majoritate a zilelor unui an. În acelaşi scop, cu excepţiile de rigoare, voi prezenta Liturghia slujită doar de Preot şi de Popor, fără arhiereu, diacon sau sobor.

Totul începe printr-o binecuvântare solemnă, pe care preotul, în faţa sfântului prestol, o rosteşte cu voce înaltă, în timp ce ridică Sfânta Evanghelie şi face cu ea semnul crucii deasupra antimisului:

Binecuvântată este Împărăţia Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor.

Primul cuvânt din această deschidere are un conţinut foarte bogat şi o foarte frecventă întrebuinţare în limbajul bisericesc, fapt pentru care doresc să vă dau câteva explicaţii.

Termenul „binecuvântare” este traducerea românească a latinescului *benedictio*, care, la rândul său, îl echivalează pe grecescul *evloghía*, toate având-şi rădăcina într-un verb care înseamnă a vorbi de bine, a lăuda, a

cinsti, a sărbători, a acorda unei fiinţe sau unei instituţii o poziţie cu totul specială, privilegiată. Adaug însă particularitatea că, în timp ce limbile europene moderne au preluat latinescul *bene-dictum* (care înseamnă „zicere de bine”) în literalitatea lui, limba română, după ce a circumscris slavonescul *blagoslovenie* în rezervaţia limbajului monastic, a introdus termenul „binecuvântare”, alcătuit, pe de o parte, din acelaşi adverb latinesc *bene* (în româneşte, „bine”), de care însă a legat substantivul, tot latinesc, *conventum* (devenit în româneşte „cuvânt”), care în original înseamnă convenţie, înţelegere, pact, acord, tratat, alianţă, ceea ce îi dă termenului o încărcătură mult mai bogată (aşa cum avem expresiile „om de cuvânt”, „pe cuvântul meu”, „a-şi da cuvântul”, „a se ţine de cuvânt”, „a-şi ţine cuvântul” etc.). Aceasta înseamnă că *a binecuvânta* este nu numai a vorbi pe cineva de bine sau a-i spune ceva de bine, ci şi a face cu el o înţelegere nobilă, menită să onoreze ambele părţi.

Dar românescul „cuvânt” are o încărcătură mult mai bogată, în sensul că el, *cuvântul*, este nu numai un mijloc de comunicare, ci şi o putere în sine. El este mult mai apropiat semantic de grecescul *evloghía*, care înseamnă binecuvântare, cu derivatul *évlogos*, adică cel ce binecuvintează. *Év-logos* însă îl încorporează pe *lógos*, al cărui înţeles este acela de „cuvânt” ca mijloc de comunicare, dar şi de raţiune divină şi, mai ales, puterea lui Dumnezeu. Prin puterea cuvântului a creat Dumnezeu lumea, prin puterea cuvântului a făcut Iisus minuni, prin aceeaşi putere, rostită în numele lui Iisus Hristos, a vindecat Petru un olog (FA 3, 1-11). Puterea în sine a cuvântului e recunoscută şi consacrată chiar în viaţa publică a popoarelor, dincolo de perimetrul strict religios. Jurământul rostit în tribunal devine act juridic, cel depus în armată e sacrosanct; cunoaştem consecinţele jurământului strâmb sau ce se întâmplă cu ostaşul dezertor. Dar, mai presus de toate, *logos*-ul a fost identificat cu cea de a doua Persoană a Sfintei Treimi, Fiul lui Dumnezeu, Cel născut din Tatăl mai înainte de toţi vecii, Cel prin Care şi cu Care a creat Dumnezeu lumea, devenit în istorie Iisus Hristos. Ne-o spune frumos şi răspicat Sfântul Evanghelist Ioan: „Întru-nceput era Cuvântul şi Cuvântul era la Dumnezeu

şi Cuvântul Dumnezeu era. Acesta era dintru-nceput la Dumnezeu. Toate printr-Însul s-au făcut şi fără El nimic nu s-a făcut din ceea ce s-a făcut" (In 1, 1-3). Poate fi ceva mai cuprinzător decât cuvântul *binecuvântare*, în care este încorporat însuşi numele lui Iisus Hristos, nume care, la rândul său, este el însuşi putere?

Aminteam mai sus că, pe de o parte, Dumnezeu este singurul autor al binecuvântării şi, pe de alta, că ea se adresează nu numai unor fiinţe, ci şi unor instituţii. Prima fiinţă care a primit binecuvântarea lui Dumnezeu a fost omul. În Cartea Facerii ni se spune că, după ce Dumnezeu i-a făcut pe Adam şi Eva, „i-a binecuvântat, zicând: Creşteţi şi înmulţiţi-vă şi umpleţi pământul şi supuneţi-l" (Fc 1, 28). Pe de altă parte, primul aşezământ pe care Dumnezeu l-a rânduit prin binecuvântare a fost Ziua de odihnă, adică a Şaptea, sau *Sabatul* Vechiului Testament, devenit *Duminica* celui Nou. După ce Dumnezeu a făcut lumea în cele şase zile ale creaţiei, El „s-a odihnit de toate lucrurile sale pe care le făcuse. Şi a binecuvântat Dumnezeu ziua a şaptea şi a sfinţit-o, pentru că în ea s-a odihnit El de toate lucrurile sale, cele pe care Dumnezeu le-a izvodit făcându-le" (Fc 2, 2-3). Acest aşezământ a fost instituţionalizat de abia în vremea lui Moise, când israeliţii au fost obligaţi să-l respecte cu stricteţe în amintirea eliberării lor din robia egipteană, ca „zi de sfântă odihnă închinată Domnului" (Iş 16, 23). În vremea Noului Testament, Iisus Hristos Şi-a atestat dumnezeirea şi prin aceea că S-a numit pe Sine „Domn al sâmbetei" (Mt 12, 8; Mc 2, 28; Lc 6, 5), conferindu-i semnificaţia că orice facere de bine este, de fapt, o sărbătoare.

În lucrarea Sa de a revărsa harul dumnezeiesc peste făpturile chemate la mântuire, Domnul Hristos a binecuvântat copiii prin punerea mâinilor asupră-le (Mt 19, 13-15; Mc 10, 16), a binecuvântat cele cinci pâini cu care a săturat miile de oameni (Mt 14, 19; Mc 6, 41; Lc 9, 16), iar la Cina cea de Taină a binecuvântat pâinea şi vinul pe care le-a prefăcut în Trupul şi Sângele Său (Mt 26, 26-28).

Acestea sunt doar câteva exemple despre binecuvântarea pe care Dumnezeu le-o acordă oamenilor în mod direct. Există însă şi

binecuvântarea interumană, despre care vă voi spune câteva cuvinte.

Binecuvântarea este o rostire solemnă, însoţită de un gest, prin care o persoană invocă darurile lui Dumnezeu asupra altei persoane sau a unui grup. Gestul poate fi ridicarea mâinilor asupra cuiva, punerea unei mâini pe capul persoanei binecuvântate, însemnarea ei cu semnul crucii sau, atunci când e făcută de preot, semnul crucii cu degetele încrucişate; prin tradiţie, arhiereul binecuvintează cu amândouă mâinile.

Una din cele mai vechi este binecuvântarea părinţilor asupra copiilor şi o întâlnim în prima carte a Vechiului Testament. Bătrânul Isaac, slăbit şi aproape orb, îşi simte sfârşitul aproape şi-l cheamă pe Esau, întâiul său născut, să-i acorde binecuvântarea. Soţia sa însă face în aşa fel încât Iacob, cel de al doilea fiu al său, i se substituie primului şi obţine binecuvântarea. Când i se descoperă adevărul, e prea târziu, Isaac nu mai poate face nimic (Fc 27). Nu intrăm acum în amănuntele şi semnificaţia acestei istorii, ci reţinem doar faptul că binecuvântarea era definitivă, ireversibilă, nu putea fi redistribuită şi nici împărţită. Cu alte cuvinte, binecuvântarea era un act foarte puternic, iar faptul acesta e confirmat de ceea ce astăzi am putea numi „cariera” lui Iacob. Adaug şi amănuntul că la acea vreme israeliţii încă nu aveau instituţia preoţească şi că Isaac avea simpla calitate de părinte.

Mult mai târziu, sub Moise, preoţia a fost instituită prin Aaron şi, odată cu ea, binecuvântarea sacerdotală. Iată ce ni se spune în Cartea Numerelor: „Domnul a grăit către Moise, zicând: Vorbeşte tu către Aaron şi către fiii săi şi spune-le: Iată cum îi veţi binecuvânta pe fiii lui Israel; le veţi zice aşa:

Domnul să te binecuvinteze şi să te păzească!
Domnul să-Şi lumineze faţa spre tine şi să te miluiască!
Domnul să-Şi ridice faţa spre tine şi să-ţi dăruiască pace!”

Aţi observat, desigur, cel puţin trei lucruri care se cer reţinute. Deşi e destinată tuturor fiilor lui Israel, adică întregului popor, binecuvântarea nu e

colectivă, ci individuală. În ea e pomenit numele Domnului. Preotul este cel ce o rosteşte, dar Dumnezeu este Cel care operează. Acest ultim adevăr e evident în încheierea cuvântului lui Dumnezeu către Moise: „Aşa vor pune ei [preoţii] numele Meu asupra fiilor lui Israel şi Eu, Domnul, îi voi binecuvânta” (Nm 6, 22-27).

Binecuvântările vor fi amplificate spre sfârşitul vieţii lui Moise, când el le va formula în versiune definitivă şi le va lăsa testamentar urmaşilor săi.

Acum intervine şi condiţionarea: binecuvântarea devine efectivă numai dacă beneficiarul respectă cu stricteţe prescripţiile legilor divine. Citez: „Dacă veţi asculta cu luare-aminte glasul Domnului, Dumnezeului vostru, ca să păziţi şi să pliniţi toate poruncile acestea pe care ţi le poruncesc eu astăzi, atunci Domnul, Dumnezeul tău, te va înălţa mai presus decât toate neamurile pământului. Dacă-ntru auz vei auzi glasul Domnului, Dumnezeului tău, asupra ta vor veni toate binecuvântările acestea şi te vor afla”. Urmează o suită de binecuvântări, care se încheie cu ideea iniţială, că ele se vor plini numai „dacă nu te vei abate nici la dreapta şi nici la stânga de la nici unul din cuvintele pe care ţi le poruncesc eu astăzi” (Dt 28, 1-14).

Iată însă că, de data aceasta, intervine şi reversul binecuvântării, blestemul. Blestemul nu e absenţa binecuvântării sau, simplu, retragerea ei, ci invocarea răului pedepsitor asupra celui vinovat de nesupunere, în sensul că el devine ţinta unui lung şir de nenorociri, de la suferinţele trupeşti până la pierderea libertăţii şi extincţia biologică. Ca şi binecuvântarea, blestemul e condiţionat. Citez din textul lui Moise: „Şi va fi că dacă nu vei asculta de glasul Domnului, Dumnezeului tău, şi nu vei păzi şi nu vei plini toate poruncile Lui pe care ţi le poruncesc eu astăzi, veni-vor peste tine toate blestemele acestea şi te vor prinde” (Dt 28, 15).

Binecuvântarea poate fi de ordin general, precum în cazurile pe care le-am citat, dar şi de ordin particular, cum este cel menţionat în Întâia Carte a Regilor. Când Saul intră ca străin în cetate şi întreabă unde-l poate găsi pe preotul Samuel, i se răspunde: poate fi găsit acum, „înainte de a se duce pe deal să mănânce; că poporul nu va mânca până nu vine el; fiindcă el binecuvintează jertfa, şi după aceea mănâncă oaspeţii” (1 Rg 9, 13).

În tradiţia creştină, bucatele sunt binecuvântate de preot înainte de începerea mesei, fie că e vorba de a lui, fie că se află la o masă de obşte; în tradiţiile locale protestante, binecuvântarea e dată de capul familiei. În tradiţia ortodoxă rusă, mama îşi binecuvintează copilul, închinându-l pe frunte cu semnul crucii, înainte ca acesta să plece într-o călătorie sau să treacă printr-o probă cu riscuri.

Într-o accepţie mai largă, binecuvântarea înseamnă învoirea, acordul, permisiunea dată cuiva de a face ceva: sensul acesta e folosit mai ales în limbajul bisericesc. Când un călugăr dintr-o mânăstire pleacă undeva, cere şi obţine binecuvântarea stareţului; la întoarcere solicită binecuvântarea de a merge la chilie. Cu binecuvântare se aşază monahii la masă, cu binecuvântare se ridică. Un exemplu îl aveţi chiar aici, la slujbele noastre din catedrală, unde îi vedeţi pe diaconi plecându-şi capetele de mai multe ori în faţa arhiereului. Să nu credeţi cumva că ar fi vorba de ifosele mai-marelui sau de slugărnicia subalternilor. Chiar dacă fac o mică digresiune, intru puţin în codurile disciplinare ale armatei. Când un subordonat vine în faţa superiorului, salută şi spune: „Permiteţi-mi să raportez”. După ce termină, cu acelaşi salut: „Permiteţi-mi să mă retrag”. Nici pe departe nu poate fi vorba de aroganţă sau servilism. În tradiţia liturgică a Bisericii funcţionează un ritual asemănător. Înainte de ectenia mare, diaconii se pleacă spre arhiereu, cu semnificaţia: „Binecuvântaţi (permiteţi) să începem”. Când termină ectenia, împreună cu preotul care a rostit ecfonisul se pleacă din nou cu semnificaţia: „Binecuvântaţi (permiteţi) să încheiem”. Permisiunea li se dă prin semnul binecuvântării. Ritualul se repetă în toate momentele liturgice de acest fel.

Pe lângă toate acestea, binecuvântarea exprimă o stare de fapt, cum ar fi sănătatea, prosperitatea, belşugul. Despre omul cu familie numeroasă se spune că i-a fost casa binecuvântată cu atâţia copii, iar femeia însărcinată „se află în stare binecuvântată”.

Binecuvântarea are şi chipul salutării, mai ales între monahi, în locul obişnuitelor bineţe. Unul spune: „Binecuvintează!” (sau după o mai veche

tradiţie: „Blagosloveşte!”), iar celălalt răspunde: „Domnul să te binecuvinteze!” (sau, pe scurt: „Domnul!”).

O foarte frumoasă nuanţă o are binecuvântarea în înţelesul ei de milostenie, ofrandă, donaţie generoasă, făcută din toată inima. Cu acest sens o avem în Epistola a Doua către Corinteni. Sfântul Pavel organizeze o colectă printre creştinii convertiţi de el, menită să-i ajute pe cei din Ierusalim, bântuiţi de foamete. Corintenii se angajaseră să contribuie şi ei la această lucrare. Apostolul îi anunţă că va trimite câţiva fraţi (citez) „să vină la voi înaintea mea şi să pregătească din vreme darul vostru cel făgăduit, aşa ca el să fie gata, ca un act de mărinimie, nu ca o faptă de zgârcenie” (2 Co 9, 5). Expresia „darul vostru” e proprie traducerii, pentru claritatea sensului; în textul original, însă, ea este „binecuvântarea voastră”, tocmai pentru a sublinia dimensiunea generozităţii. Iată că binecuvântarea e nu numai rostire, ci şi faptă. E bine să reţineţi că binecuvântare e atât prescura pe care credinciosul o aduce la altar, ca dar de pâine, cât şi orice faptă de milostenie faţă de omul nevoiaş, oriunde s-ar petrece ea.

Dacă binecuvântarea lui Dumnezeu asupra omului, fie de-a dreptul, fie prin mijlocitori, e lesne de înţeles, nu puţini sunt cei care nu pricep cum poate omul să-şi binecuvinteze Creatorul. Eu însumi am primit întrebări sau nedumeriri de acest fel. Cei mai mulţi argumentează prin episodul din Cartea Facerii în care se istoriseşte că Avraam (*el, patriarhul!)*, întorcându-se victorios din luptă, a primit binecuvântarea enigmaticului Melchisedec, rege al Salemului şi „preot al Dumnezeului-Celui-Preaînalt”, şi, în semn de supunere, i-a dat acestuia zeciuială din prada de război (Fc 14, 17-20). Or, după obişnuitul raţionament (pe care, de altfel, îl foloseşte şi Apostolul Pavel [Evr 7, 7]), cel mai mic primeşte binecuvântare de la cel mai mare, iar nu invers. În cazul acesta, obiectează scepticii, cum e posibil ca omul mic să-L binecuvinteze pe Marele Dumnezeu? Nu cumva este aceasta îngâmfare sau, de-a dreptul, obrăznicie?... Nedumerirea e pricinuită de insuficienta cunoaştere a termenului „binecuvântare”. Când aceasta vine de la Creator la creatură, ea este revărsare de binefaceri; când însă vine de la creatură la Creator, ea înseamnă laudă, preamărire, mulţumire, jubilaţia omului de a se

recunoaşte drept beneficiarul darurilor pe care numai Dumnezeu le poate da. O mărturie în acest sens o avem chiar în episodul din Cartea Facerii; iată rostirea întreagă a lui Melchisedec către Avraam: „Binecuvântat să fie Avraam de către Dumnezeul-Cel-Preaînalt, Ziditorul cerului şi al pământului! Şi binecuvântat să fie Dumnezeul-Cel-Preaînalt, Cel ce i-a dat pe vrăjmaşii tăi în mâinile tale” (Mc 14, 61). Înţelesul e cum nu se poate mai clar.

De altfel, din respectuoasă teamă de Dumnezeu, evreii evitau (evită şi astăzi) să-I pronunţe numele. Când Iisus Se afla în judecata sinedriului sub învinuirea că Se dă drept Fiul lui Dumnezeu, arhiereul Îl întreabă: „Eşti tu Hristosul, fiul Celui-Binecuvântat?”.

Psalmii lui David abundă în a-L binecuvânta pe Dumnezeu. Dau doar câteva exemple: Din Psalmul 15: „Binecuvânta-voi pe Domnul Cel ce m-a înţelepţit” (Ps 15, 7). Din Psalmul 25: „În adunări Te voi binecuvânta, Doamne” (Ps 25, 12). Din Psalmul 103 (pe care, de altfel, îl auziţi la Vecernie): „Binecuvintează, suflete al meu, pe Domnul!” (Ps 103, 1). Iată şi un exemplu din Psalmul 144, în care cele două stihuri pe care le voi cita sunt construite pe principiul paralalelismului sinonimic, în sensul că stihul al doilea repetă ideea primului, dar cu alte cuvinte; în el avem evidenţa că a-L binecuvânta şi a-L lăuda pe Dumnezeu sunt una şi aceeaşi lucrare: „În toate zilele Te voi binecuvânta/ şi numele Tău îl voi lăuda în veac şi în veacul veacului” (Ps 144, 2).

În cea mai uşoară accepţie, a-L binecuvânta pe Dumnezeu înseamnă a-I vorbi frumos sau a-L vorbi de bine. Acest fel de binecuvântare este opusul injuriei. Din păcate, printre popoarele care cultivă înjurătura de cele sfinte se numără şi al nostru, şi nu puţini au fost moraliştii care au atras atenţia asupra acestui năravi, pe cât de urât, pe atât de degradant. Aici nu mai e vorba de credinţă sau necredinţă; ateul adevărat îl neagă pe Dumnezeu cu decenţă, prin ceea ce consideră el că e argumentaţie, dar nu prin vulgaritatea injuriei. A-L vorbi (sau a-L cuvânta) pe Dumnezeu de bine este a-I rosti numele cel puţin cu respect, dacă nu cu iubire, şi a te referi la opera Lui în duhul adevărului şi al bunei-cuviinţe. Greutatea cuvântării de Dumnezeu în

binecuvântare e atât de puternică, încât cei doi termeni ai rostirii, mai ales în formula muzicală, pot funcţiona separat în aceeaşi propoziţie; se poate spune „binecuvântat eşti, Doamne”, dar şi „bine eşti cuvântat, Doamne”.

Marea majoritate a slujbelor bisericeşti se deschid cu formula: „Binecuvântat este Dumnezeul nostru, totdeauna, acum şi pururea şi în vecii vecilor”.

Din cele şapte Taine ale Bisericii, doar două, constituite ca atare, se deschid cu rostirea: „Binecuvântată este Împărăţia Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh...”, anume Botezul şi Nunta. Li se adaugă Euharistia. Întrucât însă aceasta este încorporată organic în structura Sfintei Liturghii (care, cum am văzut, se deschide cu această formulă), înseamnă că, de fapt, Liturghia este considerată ea însăşi o Taină a Bisericii sau, în orice caz, aşezată pe aceeaşi treaptă. Dacă Botezul instituie comuniunea unei persoane cu Hristos, dacă Nunta instituie comuniunea a două persoane care întemeiază o familie şi se înscrie astfel în comuniunea mai largă a societăţii, Liturghia instituie comuniunea dintre membrii poporului lui Dumnezeu, pe de o parte, şi comuniunea acestora cu aceea a Sfintei Treimi, pe de alta, realizând astfel plinirea Împărăţiei Cerurilor. De altfel, formula acestei deschideri este preluată din Sfânta Scriptură, şi anume din Evanghelia după Marcu. La intrarea Sa triumfală în Ierusalim, Domnul este întâmpinat de bucuria poporului cu strigătul: „Osana! Binecuvântat este Cel ce vine întru numele Domnului! Binecuvântată este Împărăţia care vine...” (Mc 11, 9-10).

Faptul că obiectul binecuvântării liturgice nu este Sfânta Treime, ci Împărăţia Acesteia atestă plinătatea Împărăţiei veşnice, în care drepţii nu sunt nişte bieţi naufragiaţi scăpaţi (mântuiţi) de la înec, ci fericiţi moştenitori ai Părintelui ceresc. Iată cuvintele cu care Dreptul Judecător li Se va adresa celor de-a dreapta Sa, adică celor ce s-au mântuit prin fapta bună ca lucrare a credinţei şi iubirii: „Veniţi, binecuvântaţii Părintelui Meu, moşteniţi Împărăţia cea pregătită vouă de la întemeierea lumii” (Mt 25, 34). Aşadar, drepţii devin binecuvântaţii unei Împărăţii binecuvântate, în care ei domnesc împreună cu sfinţii şi cu Dumnezeu Treimic.

Binecuvântarea de deschidere se încheie cu o rostire comună şi celorlalte forme de binecuvântare, precum şi tuturor ecfonisurilor: „...acum şi pururea şi în vecii vecilor”. Formula cuprinde trei adverbe temporale: *acum*, adică timpul prezent, cel în care se rosteşte binecuvântarea şi se desfăşoară slujba; *pururea* (ca variantă pentru *pururi* sau *de-a pururi*), adică viitorul indefinit în spaţiul istoric, mereu, în permanenţă, fără întrerupere, continuu; şi *în vecii vecilor* (cu variantele *în veacul veacului*, *în veacul vecilor*), adică dincolo de istorie, în veşnicie, în *viaţa veacului ce va să fie.* Întreaga formulă, aparent stereotipă şi banală, atestă adevărul continuităţii dintre Împărăţia Cerurilor care deja a venit, se află întru noi şi înaintează prin istorie şi Cea care *va să vină*, adică cea care se va rotunji, desăvârşită, pentru veşnicie. Această curgere a Împărăţiei nu e altceva decât o permanentă inserţie a timpului în eternitate. Este exact ceea ce ne oferă Liturghia ortodoxă prin Binecuvântare, Euharistie şi Cuminecare. În prima rugăciune de dinaintea împărtăşirii, Sfântul Vasile cel Mare numeşte Cuminecătura (adică Trupul şi Sângele Domnului) „merinde pentru viaţa de veci”. Merindea e hrana pe care o poartă cu sine călătorul. Or, ce preţ mai are timpul când tu, călător prin el, porţi în traistă însăşi veşnicia?

Preotul şi-a încheiat astfel prima rostire, iar poporul răspunde: *Amin*.

Acest cuvânt ebraic, adoptat şi generalizat în cultul creştin, înseamnă, în traducere literală, „Aşa să fie!”, şi cu el se încheie, ca într-o concluzie, toate formulele de binecuvântare, rugăciunile şi ecfonisele. În marea majoritate a cazurilor, poporul este cel care îl rosteşte. Aşa îl întâlnim în Vechiul Testament, unde i se atribuie şi o seamă de nuanţe. Când regele David a adus în Ierusalim chivotul Domnului, aflat până atunci în pribegie, la finele serbării le-a cerut preoţilor şi cântăreţilor să-L slăvească pe Dumnezeu printr-un imn alcătuit de el, care se termina astfel: „Binecuvântat este Domnul, Dumnezeul lui Israel, din veac şi până-n veac!”. Iar porunca regelui adaugă: „Şi tot poporul va zice: Amin!”. Şi cronicarul conchide: „Şi aşa L-au lăudat pe Domnul” (1 Par 16, 36).

Într-un alt timp al istoriei evreieşti, cărturarul Ezdra a adunat poporul în piaţa cetăţii spre a-i citi şi tâlcui Scripturile. Înainte de începerea lecturilor (citez): „Ezdra L-a binecuvântat pe Domnul, Dumnezeul-Cel-Mare, iar întregul popor, ridicându-şi mâinile, a zis: Amin!” (Ne 8, 6).

Amin-ul însă putea să aibă şi puterea unui jurământ care trebuia ţinut. În aceeaşi perioadă istorică de care am vorbit mai sus, conducătorul Neemia a constatat că întreaga societate iudaică era bântuită de corupţie prin camătă şi, în faţa întregului popor, a dat dispoziţii drastice pentru stârpirea acestui flagel. Iată cum povesteşte el acest episod în cronica pe care ne-a lăsat-o: „Atunci, chemând preoţii, i-am legat cu jurământ că vor face aşa cum le-am spus. Iar eu mi-am scuturat îmbrăcămintea şi am zis: Aşa să-l scuture Dumnezeu, şi de casă şi de roada muncii lui, pe tot omul care nu se va ţine de cuvântul acesta; aşa să fie: scuturat şi gol!... Şi toată adunarea a zis: Amin! Şi L-a lăudat pe Domnul; şi poporul şi-a ţinut cuvântul” (Ne 5, 12-13).

Domnul Iisus Hristos, în cuvântările Sale pe teme absolut noi, surprinzătoare şi dificile pentru mentalitatea vremii, i-a conferit *Amin*-ului un înţeles cu totul special, acela de *adevăr* sau *adevărat*, menit să apese pe ideea că spusele Sale în nici un caz nu pot fi puse la îndoială. Vorbind mulţimilor despre dumnezeirea Sa şi despre învierea morţilor, El exclamă de două ori la începutul fiecăreia din cele trei principale aserţiuni: „Amin, amin vă spun”, ceea ce se traduce: „Adevăr, adevăr vă spun” (In 5, 19-25) (sau, în variantă: „Adevărat, adevărat este ceea ce vă spun”).

Mai mult, Iisus Hristos este nu doar Cel ce spune adevărul, dar El Însuşi este Adevărul. Mărturia o avem în propria Sa definire de Sine: „Eu sunt Calea, Adevărul şi Viaţa” (In 14, 6), dar şi în Apocalipsă, unde El este numit *Amin*-ul. Citez: „Aşa grăieşte Amin-ul, Martorul cel credincios şi adevărat” (Ap 3, 14). Aşadar, El este Da-ul prin excelenţă, Adevărul şi garanţia absolută a adevărului.

Cu acelaşi puternic înţeles este folosit *Amin*-ul în aceeaşi Apocalipsă, anume în textul referitor la venirea Mielului Înjunghiat: „Iată, El vine cu norii, şi fiece ochi Îl va vedea, şi cei ce L-au împuns; şi din pricina Lui se

vor tângui toate seminţiile pământului. Da! Amin!” (Ap 1, 7). E cât se poate de clar că rolul *Amin*-ului este acela de a-l întări pe *Da.* Tot aşa îl foloseşte Sfântul Pavel în a Doua sa Epistolă către Corinteni. Apărându-se de cei care îl învinuiseră de ambiguitate, el afirmă că nici el şi nici ucenicii săi nu s-au comportat duplicitar, adică pe formula *Da-şi-Nu*, ci întemeiaţi doar pe *Da*, după modelul lui Dumnezeu, ale Cărui făgăduinţe îl implică numai pe *Da*. Şi conchide: „De aceea prin El este din parte-ne Amin-ul, spre slava lui Dumnezeu” (2 Co 1, 20).

Tot de la Sfântul Apostol Pavel ştim că în adunările creştinilor din vremea lui se obşnuia ca la sfârşitul unei cateheze, căreia îi urma o rugăciune de laudă lui Dumnezeu, poporul să zică „Amin” (1 Co 14, 13-16).

Iată, prin urmare, splendoarea universului duhovnicesc al acestui cuvânt de numai două silabe, pe care poporul lui Dumnezeu îl rosteşte la începutul Sfintei Liturghii şi de mai multe ori în desfăşurarea ei. Prin acest „Aşa să fie!” îşi exprimă credincioşii nu numai acordul cu rostirea preotului, dar şi angajarea lor solemnă de participare la dialogul liturgic. Acesta mi se pare lucrul cel mai important, pe care vă rog să-l reţineţi cu credinţă şi bucurie.

Dialogul liturgic nu e o simplă convenţie între două părţi, ci expresia comuniunii între două trepte de slujire. Prin răspunsurile provocate de preot, credincioşii îl întâmpină şi-l completează în una şi aceeaşi slujire. Iată doar câteva exemple:

Preotul: Pace tuturor.
Poporul: Şi duhului tău.

Preotul: Sus să avem inimile.
Poporul: Avem către Domnul.

Preotul: În pace să ieşim.
Poporul: Întru numele Domnului.

Totul se leagă, aşa cum vom vedea mai departe. Sensurile replicilor se întrepătrund, prefigurând desăvârşita armonie a Împărăţiei Cerurilor, spre care ne îndreptăm având-o. În una şi aceeaşi rostire, preotul se roagă pentru credincioşi, dar şi pentru el, în timp ce credincioşii se roagă pentru ei, dar şi pentru preot, în aşa fel încât la Dumnezeu ajunge o singură voce, care le cuprinde pe toate, aşa cum Dumnezeu este Unul în Trei Persoane şi cum cele Trei Persoane sunt una în Unul.

Ectenia mare

După Binecuvântarea de deschidere, care cuprinde în sine rugăciunea de laudă, urmează Ectenia mare. *Ectenia* este un cuvânt grecesc care, în limbajul liturgic, înseamnă rugăciune stăruitoare. Se numeşte astfel fiindcă este alcătuiră dintr-o suită de rugăciuni felurite, acestea fiind, totodată, de cerere şi de mărturisire.

Preotul (îşi încheie cererea): *Domnului să ne rugăm*.
Poporul (răspunde): *Doamne, miluieşte*.

Vreau să atrag atenţia asupra faptului că, pe toată durata dialogului liturgic, este folosit numai pluralul, ca semn al părtăşiei slujitoare dintre preot şi popor. Iată, şi aici, preotul nu-i îndeamnă pe credincioşii din biserică: „Domnului să vă rugaţi”, ci îi invită să i se alăture: „Domnului să ne rugăm”, adică s-o facem împreună, eu din treapta altarului, voi din treapta naosului, dar ridicând spre ceruri un singur glas, aşa cum se va spune mai departe: „Şi ne dă nouă, cu o gură şi o inimă a slăvi şi a cânta [...] numele Tău...”. Cu alte cuvinte, deşi noi suntem aici mai multe voci şi mai multe inimi, prin rugăciunea obştească le adunăm într-o singură voce şi o singură inimă, ca într-un buchet de flori cu mirosuri felurite, dar alcătuind o singură mireasmă.

Dacă, în ectenie, rugăciunea preotului pune accentul pe cerere, credincioşii îl completează prin faptul că, păstrând-o, îi adaugă rugăciunea de mărturisire. Prin „Doamne, miluieşte” credincioşii se roagă ca, pe de-o parte, Dumnezeu să-i asculte şi să le plinească cererea şi, pe de altă parte, El s-o facă nu pentru că ei ar merita-o, că adică ar fi cu adevărat sau pe de-a-ntregul vrednici, ci în virtutea nemărginitei Sale iubiri faţă de oameni, iubire lucrătoare prin milă. În acest fel, mărturisindu-şi nevrednicia,

credincioşii adoptă regula după care orice rugăciune trebuie făcută în stare de smerenie. Umilinţa este aceea care-i deschide rugăciunii calea spre cer.

Iată acum stihurile Ecteniei mari, rostite de preot, şi încercarea de a le tâlcui pe scurt:

Preotul: În pace Domnului să ne rugăm.

Întreaga Liturghie se cere desfăşurată într-o atmosferă de pace, atât exterioară, cât mai ales lăuntrică, într-un climat care se instaurează odată cu intrarea fiecărui credincios în biserică. În sfântul locaş se intră în linişte, se păşeşte încet, cu bună-cuviinţă, nu se vorbeşte (nici măcar în şoaptă), iar gura nu se deschide decât spre a-L lăuda pe Dumnezeu. Cu atât mai multă pace i se cere preotului. Între timp, acesta a făcut Proscomidia, a slujit Utrenia şi se află acum în întregime disponibil pentru oficierea Sfintei Liturghii.

Dacă pacea interioară nu este o stare de fapt a unui creştin, ea se obţine prin împăcare, iar împăcarea se obţine, cel mai adesea, prin iertare. Împăcarea cu aproapele este o condiţie esenţială nu numai pentru primirea Sfintei Împărtăşanii, dar şi pentru participarea efectivă la Sfânta Liturghie. V-am spus încă de la început că ofranda de pâine, prescura, adică darul pentru Jertfă, este adusă de credincioşi. Tot ei sunt cei ce aduc darul de laudă, prin participarea la răspunsurile liturgice. Ei bine, iată ce porunceşte Domnul Iisus în această privinţă: „Dacă-ţi vei aduce darul tău la altar şi acolo îţi vei aminti că fratele tău are ceva împotrivă-ţi, lasă darul acolo, înaintea altarului, mergi mai întâi şi te împacă cu fratele tău şi numai după aceea întoarce-te şi adu-ţi darul” (Mt 5, 23-24). Cineva însă ar putea să întrebe: nu se spune că *eu* am ceva împotriva fratelui meu, ci *el* împotriva mea; în acest caz, de ce trebuie ca eu să merg la el, şi nu el la mine?...

Răspund că aici pot fi două situaţii. El poate avea ceva împotriva ta, pentru că tu eşti cel ce l-a supărat; în acest caz, tu eşti obligat să-i ceri iertare; dacă el nu ţi-o acordă, e păcatul lui. Dacă însă el este cel ce ţi-a greşit fără să fi apucat să-ţi ceară iertare, tu vei merge şi i-o vei acorda din oficiu; dacă nu ţi-o acceptă, e păcatul lui; pentru tine însă e foarte important să nu i-o ceri doar de formă, ci *din toată inima* (Mt 18, 35).

Ştiu cât de greu este să ierţi pe cineva care, în mod conştient, deliberat, calculat, perseverent, ţi-a făcut mult rău. Să vă spun însă ce am auzit eu de la un mare duhovnic: „Persoana pe care nu eşti în stare s-o ierţi e ca o jivină pe care o porţi, de bunăvoie, în cârcă. Iertarea e simplă: îţi scuturi o singură dată, cu putere, grumazul şi scapi de ea. De îndată te simţi uşor şi liber ca o pasăre”. Aşa trebuie să-ţi fie sufletul când intri în biserică, la Liturghie.

Pentru pacea de sus şi pentru mântuirea sufletelor noastre...

Până aici a fost vorba de pacea pe care ţi-o poţi dobândi prin propriile tale mijloace. Aceasta însă, ca orice act omenesc, e fragilă. Ea nu poate fi durabilă dacă nu se întregeşte prin *pacea de sus*, care nu e altceva decât pacea *care vine de sus*, adică de la Dumnezeu. El este, prin excelenţă, *Dumnezeul păcii* (Rm 15, 33; 16, 20; Flp 4, 9; 1 Tes 4, 9; Evr 13, 20), iar ea, pacea, este un dar al Său, atât prin El Însuşi, cât şi prin Fiul Său, Cel care ne-a binevestit-o prin predica Sa (Ef 2, 17) şi ne-a dăruit-o prin sfinţii Săi ucenici şi apostoli: „Pace vă las vouă, pacea Mea v-o dau” (In 14, 27).

Doar în acest climat de pace se poate dobândi *mântuirea sufletelor noastre*, adică plinirea ţelului suprem şi ultim al vieţii creştine. Cuvântul „mântuire” înseamnă salvare dintr-o primejdie, din robie sau din moarte, evitarea unei pedepse sau amnistierea ei.

Prin greşala capitală a lui Adam a intrat păcatul în lume. Consecinţa păcatului originar a fost moartea (Rm 5, 12-14), care şi-a instaurat stăpânirea peste toţi urmaşii primului om, asemenea unei temniţe în care condamnaţii îşi aşteaptă sfârşitul. Cu toate acestea, de îndată ce Dumnezeu

i-a izgonit din Rai pe Adam şi Eva, le-a făgăduit şi un Mântuitor, Care va veni să elibereze omenirea (Fc 3, 15) din robia morţii. De-a lungul secolelor, profeţii Vechiului Testament n-au încetat să întreţină această speranţă prin prevestirea lui Mesia (Is 12, 3; 45, 17; 63, 9; Ir 3, 23; Os 1, 7; Za 9, 16). Acesta a venit prin întruparea Fiului lui Dumnezeu în persoana lui Iisus Hristos (In 1, 1-16), Care ne-a eliberat prin jertfa Sa de pe cruce (In 3, 16) şi ne-a arvunit învierea prin propria Sa înviere (1 Co 15). Mântuirea prin Iisus Hristos este expresia iubirii lui Dumnezeu faţă de om (In 3, 16). Trăim, credem şi nădăjduim în mântuirea sufletelor noastre. Or, în ultimă instanţă, aşa cum v-am mai spus, mântuirea e mai mult decât salvare: e părtăşia la Împărăţia Cerurilor.

E bine însă să vă atrag atenţia că, atât în limbajul biblic cât şi în cel liturgic, pe lângă verbul *a mântui* există şi *a izbăvi* (cu substantivele *mântuire* şi, respectiv, *izbăvire*), ale căror înţelesuri sunt foarte apropiate, dar nu identice (deşi, uneori, sunt folosite unul în locul celuilalt). *A izbăvi* înseamnă a scăpa pe cineva dintr-o primejdie (o boală sau un pericol de moarte), a elibera, a apăra, a ocroti, a salva (de la înec, dintr-un incendiu, din mâna răpitorilor). Izbăvirea este o mântuire circumstanţială, care se petrece într-o anume împrejurare, limitată în timp, cu posibilitatea repetării, pe când mântuirea este izbăvirea finală, definitivă, irepetabilă (de unde şi expresia românească despre cineva care *şi-a mântuit treaba*, adică a isprăvit-o, a dus-o până la capăt). Puterea de a mântui Îi aparţine numai lui Dumnezeu (care ni L-a trimis pe *Mântuitorul*), pe când izbăvirea – ca şi miluirea – poate veni nu numai de la El, ci şi de la Maica Domnului sau de la oricare dintre sfinţi.

Pentru pacea a toată lumea, pentru statornicia Sfintelor lui Dumnezeu Biserici şi pentru unirea tuturor...

Dacă ne-am rugat pentru pacea noastră, a celor ce participăm la oficierea Sfintei Liturghii, e vremea să ne rugăm şi pentru *pacea a toată*

lumea, adică pentru aceea a întregii omeniri, atât de necesară în dureroasa ei absenţă. Nu e pentru nimeni un secret că pacea universală este încă foarte departe de a deveni o realitate. Puneţi-vă în faţă globul terestru şi veţi vedea că există cel puţin două-trei zone de război, de conflict, de tensiuni, spaime şi nelinişti. Răsfoiţi orice tratat de istorie universală şi nu veţi găsi nici o pagină nepătată de sânge şi lacrimi. Crima lui Cain (Fc 4, 3-16) a căpătat drept de cetăţenie pe toate meridianele mapamondului. E cu atât mai necesar, prin urmare, să ne rugăm pentru instaurarea ei în lume.

Mai mult, văzduhul binecuvântat al păcii e prielnic şi unei vieţi creştine autentice. Într-o rugăciune liturgică de taină, preotul se roagă astfel pentru cârmuitorii şi dregătorii ţării, ca şi pentru oştire: „Dă-le lor, Doamne, paşnică ocârmuire, pentru ca şi noi, întru liniştea lor, viaţă paşnică şi netulburată să trăim, în toată cucernicia şi curăţia”. Este motivul pentru care, îndată după ce Îi cerem Domnului pacea lumii, ne rugăm pentru „statornicia Sfintelor lui Dumnezeu Biserici”. Aici e locul să vă lămuresc de ce acum nu se vorbeşte, la singular, de Biserica cea „una, sfântă, sobornicească şi apostolică”, cea care a fost întemeiată la Pogorârea Duhului Sfânt şi pe care o mărturisim în Simbolul Credinţei, ci la plural, de Bisericile lui Dumnezeu. E vorba de Bisericile locale, întemeiate de sfinţii apostoli şi de urmaşii lor de-a lungul istoriei, aşa cum le întâlnim în Epistolele Sfântului Pavel şi în Apocalipsă. Vă rog însă să reţineţi că Biserica Universală nu este suma aritmetică a celor locale, ea regăsindu-se integral în fiecare din acestea, după cum fiecare din acestea o cuprinde integral. Modelul este acela al Sfintei Treimi, care se regăseşte în fiecare din cele trei Persoane, după cum fiecare din cele trei Persoane cuprinde în Sine întreaga dumnezeire, Cea de o singură fiinţă. Iată, şi aici, că unul din atributele Bisericii Universale, sfinţenia, îi aparţine şi fiecărei Biserici locale, toate fiind ale Unuia şi Aceluiaşi Dumnezeu Treimic.

Cât despre *statornicie*, ea traduce starea de stabilitate, echilibru, trăinicie, durabilitate (şi nu are nici o legătură cu bunăstarea, prin care se înţelege, de obicei, prosperitate materială). Fiecare Biserică locală, funcţionând într-o anume zonă geografică, se confruntă nu numai cu

seismele istoriei din acea zonă, dar şi cu provocările ereziilor, schismelor sau mişcărilor sectare care se pot ivi pe teritoriul ei canonic. Toate acestea o pot afecta, într-un fel sau în altul, şi de aceea ne rugăm pentru stabilitate, care se poate menţine sau reface numai în climatul păcii. Şi tot în acest climat se poate realiza sau menţine *unirea tuturor*, adică a tuturor creştinilor, ca antidot al dezbinării. Unirea tuturor este mişcarea care duce la *unitatea de credinţă*, un bun pentru care ne vom ruga înainte de a rosti *Tatăl nostru.*

Pentru sfântă biserica aceasta şi pentru cei ce cu credinţă, cu evlavie şi cu frică de Dumnezeu intră într-însa...

În stihul precedent ne-am rugat pentru Bisericile lui Dumnezeu ca instituţii locale divino-umane şi, implicit, pentru Biserica Universală, al cărei Cap nevăzut este Iisus Hristos. Aici ne rugăm pentru *biserica-locaş-de-închinare*, aceea în care ne aflăm şi pe care, de obicei, o frecventăm în calitate de enoriaşi. Ea se mai numeşte şi *casa lui Dumnezeu*, aceea în care se preamăreşte numele Celui-Preaînalt. V-am arătat cum ea însăşi, prin arhitectura şi pictura ei, este o imagine a Împărăţiei Cerurilor. Această imagine e completată prin prezenţa celor ce încă de pe acum devin părtaşi ai Împărăţiei.

Spre a fi cineva cu adevărat părtaş al Împărăţiei din această sfântă biserică trebuie să fie înarmat, cel puţin, cu cele trei virtuţi menţionate în acest verset. Cea dintâi şi cea mai importantă e *credinţa*. Nu voi încerca să vă ofer definiţii dogmatice, dar cred că e bine să subliniez câteva aspecte de ordin practic. În mare, oamenii se împart între credincioşi şi necredincioşi. La rândul lor, credincioşii se împart între binecredincioşi şi răucredincioşi. Binecredincioşi sunt creştinii care păstrează şi practică învăţătura Evangheliei fără nici o ştirbire şi fără nici un adaos, aşa cum a fost ea lăsată şi definită de către Sfinţii Părinţi prin cele Şapte Sinoade Ecumenice, al cărei rezumat se află în Simbolul Credinţei (pe care noi îl numim, pe scurt, Crez). Răucredincioşi sunt acei creştini care păstrează şi practică doar

parţial tezaurul credinţei apostolice sau cei ce au adăugat învăţături care nu se regăsesc în Biserica primului mileniu. Binecredincioşii se mai numesc şi dreptcredincioşi sau dreptmăritori, iar ei se află în Biserica Dreptmăritoare (adică Aceea care Îl preamăreşte pe Dumnezeu potrivit credinţei celei drepte), definită ca Ortodoxie.

A doua virtute este *evlavia* sau *cucernicia*. Aceasta nu e altceva decât buna-cuviinţă cu care credinciosul s-a împodobit înainte de intra în biserică şi pe care şi-o păstrează pe toată durata şederii sale în sfântul locaş. Ea începe cu îmbrăcămintea, care trebuie să fie curată, decentă, îngrijită, sărbătorească, şi se termină cu comportamentul cuviincios şi demn, în armonie cu întreaga atmosferă a sfântului locaş. Buna-cuviinţă li se cere şi celor ce sunt doar în trecere prin biserică, fie că spun o rugăciune, aprind o lumânare, lasă un pomelnic sau, pur şi simplu, vor să vadă şi să asculte, cum sunt turiştii. La rândul tău, şi tu, creştin ortodox, îţi vei păstra buna-cuviinţă când vei intra într-un locaş de rugăciune al unei alte religii sau confesiuni, păzind regulile casei: într-o sinagogă îţi acoperi capul, într-o moschee îţi scoţi încălţămintea. Evlavia în biserică este certificatul tău de bună creştere.

Cât despre *frica de Dumnezeu*, atât de des citată în Biblie şi în slujbele bisericeşti, ea în nici un caz nu trebuie înţeleasă ca spaimă, groază, teroare. Desigur, Dumnezeu este şi Pedagogul care, uneori, cu strângere de inimă îi pedepseşte pe copiii răi, cu intenţia de a-i îndrepta, dar mai presus de toate El e Părintele iubitor şi iertător, a Cărui bunătate nu cunoaşte margini. Iubirii lui Dumnezeu pentru noi se cade să-i răspundem cu iubirea noastră faţă de El; de altfel, aceasta e prima şi cea mai mare poruncă lăsată nouă de Domnul Hristos (Mc 12, 30). Or, iubirea nu înseamnă frică, ci comuniune. Frica de Dumnezeu trebuie văzută şi simţită aşa cum e teama copiilor buni de a nu-şi supăra părinţii.

Pentru Preasfinţitul nostru (Episcopul, Arhiepiscopul, Mitropolitul sau Patriarhul), pentru cinstita preoţime şi cea întru Hristos diaconime şi

pentru tot clerul şi poporul...

E firesc să ne rugăm pentru cei ce slujesc în cele trei trepte harice rânduite de sfinţii apostoli: episcopi (FA 20, 28; 1 Tim 4, 14; Tit 1, 5), preoţi (FA 14, 23; 1 Ptr 5, 1) şi diaconi (FA 6, 6), ca şi pentru cei din treptele inferioare, ipodiaconi şi citeţi (sau cântăreţi). Toţi, laolaltă, alcătuiesc clerul. Vreau însă să subliniez formula „pentru tot clerul şi poporul”, ca exprimând ceea ce vă spuneam şi mai înainte, unitatea dintre cler şi popor (poporul lui Dumnezeu, cel cu preoţie împărătească), toţi fiind împreună-slujitori ai aceleiaşi Liturghii.

Pentru binecredinciosul popor român de pretutindeni, pentru cârmuitorii ţării noastre, pentru mai-marii oraşelor şi ai satelor şi pentru armata ţării...

Ne rugăm nu numai pentru ortodocşii din patrie, ci şi pentru cei stabiliţi, temporar sau definitiv, prin alte părţi ale lumii, cu care ne simţim laolaltă în acelaşi duh al credinţei celei bune.

Despre *cârmuitori* – atât ai ţării, cât şi cei cu autoritate locală – e bine să reţineţi interpretarea corectă a textului din Epistola către Romani 13, 1-7, în care Sfântul Apostol Pavel îi îndeamnă pe creştini să se supună înaltelor stăpâniri, cu motivaţia că ele sunt rânduite de Dumnezeu. Multe şi felurite speculaţii s-au făcut pe această temă, mai ales atunci când creştinii se aflau sub regimuri de dictatură şi tiranie, dar Bisericile lor continuau, totuşi, să se roage pentru conducători. Reproşurile se datorau confuziei dintre autoritatea instalată şi particularitatea ei politică. Să nu uităm că, la vremea când Pavel le adresa creştinilor acest îndemn, ei se aflau sub autoritatea cezarului de la Roma, căruia el însuşi avea să-i cadă victimă, ca prizonier de conştiinţă şi, în cele din urmă, ca martir. Apostolul nu-şi propune să pledeze în favoarea

sau împotriva naturii politice a stăpânirii, ci să atragă atenţia asupra rolului acesteia – oricare ar fi ea – de a instaura şi menţine ordinea publică: „Dacă faci rău, teme-te!”. Or, aceasta nu e altceva decât reflectarea în societatea umană a ordinii cosmice ca operă a lui Dumnezeu. Acesta e sensul real al rugăciunii noastre pentru cârmuitori.

Prin *armată* înţelegem nu doar oastea propriu-zisă, ci şi toate structurile statale cu profil militar, menite să asigure apărarea patriei şi ordinea publică. Dacă la începutul acestui verset ne-am rugat pentru *binecredinciosul popor român*, adică pentru cel ortodox, de data aceasta ne rugăm pentru *iubitorii de Hristos*, adică şi pentru neortodocşi, având în vedere componenţa confesională complexă a acestor structuri. Faptul că în ele se află preoţi slujitori, capele sau biserici atestă prezenţa lui Hristos în inimile lor.

Menţionez şi faptul că formularea acestei cereri este stabilită de către Sfântul Sinod al fiecărei Biserici Ortodoxe, ţinându-se seama de forma de guvernământ a ţării respective, care poate suferi modificări de-a lungul istoriei.

Pentru sfânt locaşul acesta, pentru ţara aceasta, pentru toate oraşele şi satele şi pentru cei ce cu credinţă vieţuiesc într-însele...

Rugăciunea pătrunde acum în spaţiile hotărniciilor omeneşti, în ordine descrescândă: ţară, oraşe, sate. Observăm însă că noi ne-am mai rugat o dată pentru *sfântă biserica aceasta*, ceea ce ar însemna că acum ne repetăm. Da şi nu. După alcătuirea lui de către Sfinţii Părinţi, textul acestei Liturghii a fost folosit mai întâi în obştile monahale, aşa că versetul începea cu: *pentru sfântă mânăstirea aceasta*, spaţiul sacru având prioritate asupra celorlalte. Înlocuirea cuvântului *mânăstire* cu *locaş* este o simplă adaptare la condiţia bisericilor „de mir”. În mânăstiri însă este respectat originalul.

Pentru buna întocmire a văzduhului, pentru îmbelşugarea roadelor pământului şi pentru vremuri paşnice...

Din spaţiile hotărnicite, rugăciunea zboară acum în cele stihiale. Prin *buna întocmire a văzduhului* înţelegem condiţiile atmosferice optime pentru agricultură şi, în general, pentru hrana omului, adică pentru *îmbelşugarea roadelor pământului*. Vă rog să nu uitaţi că de-a lungul vremii, treptat-treptat, Dumnezeu i-a cedat omului controlul asupra naturii, cu o singură excepţie, meteorologia, pe care Şi-a păstrat-o pentru Sine. De aici, importanţa acestei rugăciuni pentru viaţa întregii omeniri, ca şi sfinţenia semnului crucii de pe fruntea ţăranului când începe să are; el ştie că totul depinde numai de voia lui Dumnezeu, singurul care-i poate dărui şi *vremuri paşnice*, adică lipsite de *vremuielile* potopului, grindinei sau îngheţului timpuriu. Tot din roada pământului aducem la altar jertfa de pâine şi vin.

Pentru cei ce călătoresc pe uscat, pe ape şi în aer, pentru cei bolnavi, pentru cei ce se ostenesc, pentru cei robiţi şi pentru mântuirea lor...

Iată câteva categorii de oameni pe care, de obicei, nu-i cunoaştem, care trăiesc pe undeva departe de noi, dar cu care comunicăm prin mijlocirea rugăciunii, în semn de solidaritate cu trebuinţele, grijile şi suferinţele lor. Aceştia, datorită circumstanţelor în care se află, nu pot fi de faţă la Sfânta Liturghie; de aceea ne rugăm pentru ei şi în locul lor.

[Aici, la cerere sau trebuinţă, se intercalează rugăciuni speciale, pe care preotul le are la îndemână în Liturghier.]

Pentru ca să ne izbăvim noi de tot necazul, mânia, primejdia şi nevoia...

În limba română – mai ales în limbajul biblic şi liturgic – pasivul este uneori exprimat prin reflexiv, ceea ce conferă propoziţiei o anume savoare. În cazul de faţă, noi ştim că izbăvirea (ca şi mântuirea) vine de la Dumnezeu, dar ea se face şi prin participarea noastră în măsura în care o cerem prin rugăciune sinceră şi încrezătoare.

Apără, mântuieşte, miluieşte şi ne păzeşte pe noi, Dumnezeule, cu harul Tău.

Cuvânt-cheie, *harul* este, prin excelenţă, instrumentul mântuirii. Apărarea, miluirea şi paza noastră (ca şi izbăvirea) sunt tot lucrări ale harului, dar legate de o anume împrejurare şi de un anume timp. Mântuirea – adică dobândirea Împărăţiei Cerurilor – este fructul lucrării plenare a harului. Ea nu poate fi obţinută fără participarea integrală a acestuia.

Harul este energia necreată a lui Dumnezeu Treimic, nedespărţită de El, lucrând prin fiecare din cele Trei Persoane ale Sfintei Treimi şi prin toate laolaltă. El este darul pe care Dumnezeu ni-l face nouă, oamenilor, ca expresie a nemărginitei Sale iubiri faţă de noi. El poate fi şi răsplată pentru ceva, dar e mai degrabă favoare, bunăvoinţă, mărinimie, gratuitate. Vă dau ca exemplu o parabolă rostită de Mântuitorul Hristos (Mt 20, 1-16): un om a mers de dimineaţă în piaţa braţelor de muncă şi a angajat lucrători pentru via sa, înţelegându-se pentru plata unui dinar (acesta era pe atunci preţul unei zile de muncă). Pe alţii i-a angajat mai către vremea prânzului, pe alţii mai către amiază, după cum îi găsea. Spre seară a mai aflat câţiva pe care nu-i chemase nimeni şi i-a trimis la lucru. La sfârşitul zilei le-a făcut tuturor plata, începând cu cei ce veniseră ultimii. Acestora le-a dat câte un dinar.

Ceilalţi, văzând, gândeau că ei vor primi mai mult. Dar tot câte un dinar le-a dat şi lor. Ei însă s-au declarat nemulţumiţi şi au protestat, invocând principiul proporţionalităţii, adică al raportului just dintre plată şi volumul de muncă. Atunci stăpânul le-a zis: „Când v-am angajat, aţi fost de acord cu plata unui dinar. Iată, v-am dat exact cum ne-a fost înţelegerea, adică ceea ce vi se cuvine. Dar dacă eu, din banii mei, vreau să le dau şi acestora tot atât, ce-aveţi voi cu mine? E treaba mea!”... În această parabolă nu este pomenit cuvântul „har”, dar de el e vorba. În schimb, e pomenită Împărăţia Cerurilor, la care se referă explicit parabola. Domnul a vrut să spună că noi, prin faptele noastre, o merităm foarte puţin, dar Stăpânul-Dumnezeu ne-o poate acorda prin graţie (vezi Rm 3, 24-26).

S-ar putea spune însă că Stăpânul viei nu le-a făcut lucrătorilor târzii decât un dar de bani şi nimic mai mult. E momentul să vă atrag atenţia că în limbajul biblic sunt folosite două cuvinte asemănătoare, dar nu identice: *dar* şi *har*. De cele mai multe ori, darul e de natură materială, oferit de oameni, cum au fost darurile magilor sau darurile aduse la altar (cum sunt şi prescurile noastre). Cu toate acestea, aşa cum vă spuneam şi altă dată şi cum auzim în Rugăciunea Amvonului, de la sfârşitul Liturghiei, „darul desăvârşit de sus este, pogorând de la Tine, părintele luminilor”. Noi, oamenii, avem totul de la Dumnezeu. Lui Îi datorăm totul, şi de aceea Îi şi mulţumim. Harul însuşi este darul lui Dumnezeu, şi cel mai mare; o spune Sfântul Apostol Pavel Efesenilor: „În har sunteţi mântuiţi prin credinţă; iar aceasta nu-i de la voi: e darul lui Dumnezeu” (Ef 2, 8).

Altfel, harul s-a manifestat şi în vremea Vechiului Testament, în sensul restrâns de „bunăvoinţă”, „privilegiu” (Ps 44, 2; 83, 11; Pr 3, 34; 8, 17; 12, 2). Dăruiţi cu har au fost, de pildă, Noe (Fc 6, 8), Moise (Iş 34, 9), David (FA 7, 46) şi Fecioara Maria (Lc 1, 28, 30).

În dimensiunea lui totală ne-a venit prin Iisus Hristos Cel jertfit pe cruce, prin Care ni s-a conferit mântuirea (In 1, 17; FA 15, 11; Rm 1, 5; Tit 3, 6-7).

Dacă harul e un dar, la rândul său este izvorâtor de felurite daruri, pe care ni le acordă nouă, oamenilor (Rm 12, 5-8). Darul cel mai de preţ este

Împărăţia Cerurilor, el însuşi fiind viaţa veşnică (Rm 6, 23).

Dumnezeu le dăruieşte har tuturor oamenilor, fără nici o discriminare (FA 15, 11), dar nu toţi îl acceptă, îl păstrează sau îl folosesc, dată fiind libertatea fiecăruia de a răspunde sau nu ofertei divine. Cei ce vor să beneficieze de harul dumnezeiesc îl pot dobândi prin credinţă, curăţie, umilinţă şi milostenie (Rm 4, 16; 5, 2; 5, 21; Ef 4, 29; 1 Ptr 5, 5). Există însă oameni (şi încă destui!) care posedă harul, dar „cad din el" prin îndepărtarea de Hristos, prin apostazie sau printr-o viaţă păcătoasă şi lipsită de pocăinţă (Ga 5, 4; Evr 6, 4-6).

În sfârşit, adaug şi faptul că harul e cantitativ şi că, în funcţie de receptivitatea omului, Dumnezeu i-l dă fiecăruia cu mai multă sau mai puţină îmbelşugare. Mai mult, în infinita Sa bunătate, El face ca harul să prisosească, compensator, acolo unde puterile omului se dovedesc insuficiente (Rm 5, 17, 20; 2 Co 4, 15; 9, 14; 1 Tim 1, 14).

Iată, am stăruit ceva mai mult asupra acestui verset liturgic, din dorinţa de a sublinia apăsat prezenţa şi lucrarea harului în însăşi rugăciunea noastră comună.

De altfel, cu *harul* ne vom întâlni de mai multe ori în desfăşurarea Sfintei Liturghii, adică în drumul nostru prin şi către Împărăţia Cerurilor.

Preotul: Pe Preasfânta, curata, preabinecuvântata, mărita stăpâna noastră, de Dumnezeu Născătoarea şi pururea Fecioara Maria, cu toţi sfinţii să o pomenim, pe noi înşine şi unii pe alţii şi toată viaţa noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm.

Acest verset are două părţi, asupra cărora mă voi opri separat.

În prima e vorba de Maica Domnului, a cărei prezenţă în Sfânta Liturghie e tot atât de frecventă ca şi aceea a harului. E de ajuns să menţionez că ea este pomenită, împreună „cu toţi sfinţii", la sfârşitul fiecărei ectenii, mare sau mică. În cuvântul meu asupra proscomidiei vă

spuneam că, în configuraţia de pe sfântul disc a Împărăţiei Cerurilor, Maica Domnului are un văzduh numai al ei, ca una care este „mai cinstită decât heruvimii şi mai mărită fără de asemănare decât serafimii”, aşa cum sună imnul liturgic numit *Axion*. În acest sens, e de la sine înţeles că ea este şi „mai presus decât toţi sfinţii”, după cum o mărturisim în Imnul Acatist. Toate acestea însă nu înseamnă nici pe departe că Maica Domnului ar fi cumva despărţită de îngeri sau de sfinţi, aşa cum nu este şi nu poate fi despărţită de Fiul ei, Iisus Hristos. Noi ştim că, înainte de a-Şi da duhul pe cruce, Domnul i-a încredinţat-o, spre îngrijire şi ocrotire, celui mai iubit ucenic al Său, Sfântul Apostol Ioan, devenit Evanghelistul (In 19, 26-27). De asemenea, tot din Sfânta Scriptură ştim că după înălţarea Domnului la cer ea se afla întotdeauna la rugăciune împreună cu ucenicii Acestuia, deci cu sfinţii apostoli (FA 1, 13-14). Pe de altă parte, din Sfânta Tradiţie a Bisericii cunoaştem că la cinstita ei înmormântare au fost de faţă toţi sfinţii apostoli, anume veniţi de departe (cu excepţia lui Toma, care a sosit mai târziu). Potrivit aceleiaşi Tradiţii, Fiul ei nu a lăsat-o să putrezească în groapă, ci a luat-o la Sine, ceea ce denotă că El Însuşi a aşezat-o mai presus de sfinţi, dar în acelaşi sobor. De aceea, în formula liturgică de mai sus, cea din prima parte, verbul *a pomeni* este la singular. Nu spunem: „Pe Preasfânta [...] *şi pe* toţi sfinţii”, ci „Pe Preasfânta [...] *cu* toţi sfinţii să o pomenim”. Altfel spus, pe ea împreună cu toţi sfinţii având-o în minte, după modelul ei (care îi însumează pe sfinţi) să ne dăm lui Hristos.

Cea de a doua parte, „pe noi înşine şi unii pe alţii şi toată viaţa noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm”, solicită o explicaţie ceva mai largă. Întreaga propoziţie se sprijină pe un singur verb, *a da*. Cuvântul original însă nu înseamnă, simplu, a da cuiva ceva sau pe cineva (de voie sau de nevoie), ci mai degrabă a oferi sau a arunca ceva sau pe cineva în braţele cuiva. În unele medii religioase de la noi este folosit verbul „a preda” sau „a se preda” lui Hristos, ceea ce nu mi se pare foarte potrivit. Cel puţin în limba română, verbul „a se preda” este legat de situaţii constrângătoare: „se predă” cineva care nu mai are încotro; o armată înfrântă „i se predă” celei

victorioase, un fugar pus în urmărire „se predă” la secţia de poliţie şi aşa mai departe.

Un sens profund negativ al verbului *a da* se află în expresia „L-am dat satanei” sau „Dă-l satanei!”, din care s-a desprins o gamă largă de oferte făcute diavolului, sub chipul nefericit şi degradant, vulgar, al înjurăturilor. Ei bine, sensul verbului din acest verset liturgic este diametral opus celui din practica injuriei. Ţinta ofertei nu este diavolul, ci, dimpotrivă, *Hristos Dumnezeu*, Căruia Îi oferim (îi aruncăm în braţe), mai întâi:

pe noi înşine, adică pe fiecare în parte şi pe toţi laolaltă, într-o pluralitate care nu exclude şi nu anihilează insul, ci-l integrează în comuniunea Bisericii. Iată ce spune despre aceasta Sfântul Apostol Pavel: „Pâinea pe care noi o frângem, nu este oare împărtăşirea cu Trupul lui Hristos? De vreme ce este o singură Pâine, noi, cei mulţi, un singur trup suntem, fiindcă toţi dintr-o singură Pâine ne împărtăşim” (1 Co 10, 16-17). Or, aceasta înseamnă că, pe de o parte, Hristos ne aşteaptă cu braţele deschise („Veniţi la Mine toţi cei osteniţi şi împovăraţi” [Mt 11, 28]) şi, pe de alta, că noi, de bunăvoie şi nesiliţi de nimeni, în deplină stare de libertate interioară, suntem gata să-I plinim aşteptarea. Chiar dacă suntem avertizaţi că braţele deschise ale lui Hristos reprezintă, de fapt, un jug, El ne asigură că tocmai întru aceasta vom afla odihnă sufletelor noastre: „Luaţi jugul Meu asupra voastră; că jugul Meu este bun şi povara Mea este uşoară” (Mt 11, 29-30). Sfinţii Părinţi ne previn că a ne dărui în întregime lui Hristos nu este deloc o treabă simplă sau uşoară.

Dar nu numai *pe noi înşine* ne oferim lui Hristos,

ci şi *unii pe alţii*, ceea ce presupune o mişcare complexă, care nu se îmbie cu prea multă uşurinţă înţelegerii de obşte. Aşadar, nu e suficient ca eu pe mine însumi să mă dau lui Hristos, ci şi pe cel de lângă mine, aşa cum cel care-mi stă alături este îndemnat să mă ofere pe mine. E ca şi cum eu aş avea drept de proprietate asupra celuilalt, sau el asupra mea. Ei bine, oricât ar părea de absurd în ordinea minţii omeneşti, faptul e adevărat, iar cheia lui este *iubirea*. Poruncă avem nu numai să-L iubim pe Dumnezeu şi pe aproapele nostru (Lc 10, 27), ci şi pe noi întreolaltă: „Să vă iubiţi unii pe

alţii! Aşa cum v-am iubit Eu pe voi, aşa şi voi să vă iubiţi unii pe alţii. Întru aceasta vor cunoaşte toţi că sunteţi ucencii Mei, de veţi avea iubire unii pentru alţii” (In 13, 34-35). Or, în ordinea minţii duhovniceşti, când Dumnezeu mă iubeşte pe mine, El mă însumează, iar eu devin proprietatea Lui, şi viceversa. Tot aşa se petrec lucrurile şi cu aproapele meu. Dacă eu îl iubesc, el e mai mult decât obiectul distant al iubirii mele; prin iubire, eu mi l-am încorporat în propria mea fiinţă, el trăieşte în mine laolaltă cu mine şi devine proprietatea mea. Prin urmare, dacă eu mă dau pe mine însumi lui Hristos, odată cu mine i-l dau lui Hristos şi pe el, aşa cum, în văzduhul aceleiaşi iubiri, el mă aruncă în braţele aceluiaşi Hristos.

Pe această temă, Arhimandritul Sofronie, ucenic al Sfântului Siluan Athonitul şi mentor duhovnicesc al Părintelui Rafail Noica, implică modelul Sfintei Treimi într-o viziune care merită reţinută şi subliniată, cu atât mai mult cu cât ea este înscrisă chiar în *Testamentul* său. Gândul porneşte mai de departe, şi anume de la crearea lumii şi a omului. Oricare cititor atent al Bibliei observă că atunci când Dumnezeu a creat vieţuitoarele premergătoare omului, El a folosit numai pluralul acestora: fiinţe vii, înotătoare, păsări, târâtoare, animale, fiare sălbatice etc. Când însă a ajuns la încununarea creaţiei, a zis: „Să *facem om* după chipul şi asemănarea *Noastră*” (Fc 1, 26). E limpede că El – Creatorul – pentru Sine şi pentru acţiunea Sa a folosit un plural, dar nu pluralul majestăţii (pe care Dumnezeu nu-l foloseşte niciodată, preferând să-Şi spună *Eu*), ci pe cel numeric, acesta fiind primul indiciu scripturistic asupra Sfintei Treimi. Mai departe, însă, nu a zis „să facem *oameni*”, ci „să facem *om*”. Aşadar – îşi implantează ideea Sofronie – omul a fost creat după modelul Sfintei Treimi: aşa cum Dumnezeu este o singură fiinţă (natură, esenţă, fire) în trei Ipostasuri (Persoane), tot astfel omul este o singură natură într-un imens număr de ipostasuri (persoane). Şi după cum Persoanele Sfintei Treimi, deşi sunt una, nu Se confundă între Ele (Sfânta Treime fiind „neîmpărţită, nedespărţită, neschimbată, neamestecată”, aşa cum au definit-o Sfinţii Părinţi de la Calcedon), tot astfel oamenii, ca persoane, deşi având aceeaşi natură, nu se confundă între ei, fiecare ins nefiind un exemplar dintr-o

specie, ca la necuvântătoare, ci o fiinţă înzestrată cu suflet imaterial şi nemuritor, adică o persoană bine definită, raţională, liberă, voluntară, unică şi irepetabilă. Prin urmare, potrivit stareţului Sofronie (citez): „În această minunată unime, fiecare [om], într-un oarecare sens, înlăuntrul ipostasului său este centru a toate: toţi şi toate sunt pentru el. Iar el, la rândul lui, pe toate ale sale şi pe sine întreg se dă tuturor şi fiecăruia”[58]. Desigur, abordând şi tratând această temă, Sofronie se referă la obştea monahală pe care o păstorea într-o mânăstire ortodoxă din Anglia. Dar ea poate fi aplicată cu egală îndreptăţire şi în obştea noastră liturgică, de vreme ce principiul fundamental este acelaşi: Persoanele Sfintei Treimi fiinţează întru comuniunea iubirii. La fel stau lucrurile şi între oameni, ca ipostasuri ale omenirii. „Dragostea – precizează Sofronie – strămută viaţa celui ce iubeşte în persoana celui iubit: existenţa celor iubiţi ai mei devine conţinutul vieţii mele. ”[59]

La rândul său, Părintele Dumitru Stăniloae, abordând aceeaşi temă, pune un accent deosebit pe principiul libertăţii. „Unde e dăruire, acolo e libertate, pentru că acolo e Duhul lui Dumnezeu nesupus nici unei robii. Căci El este în acelaşi timp Duhul dragostei. [...] Între dragoste şi libertate este o atât de strânsă legătură, că nu se poate înţelege una fără alta. La această libertate a dăruirii din dragoste ne-a chemat Hristos. [...] În această libertate a dragostei desăvârşite şi a dăruirii totale lui Hristos şi unii altora vom trăi în Împărăţia Cerurilor”[60]. Consider că această abordare e foarte importantă în susţinerea a ceea ce vă spuneam la început despre improprietatea verbului „a se preda”, deoarece acesta implică oarecum un factor de constrângere, adică opusul libertăţii. În acest sens li se adresa Sfântul Apostol Pavel creştinilor galateni: „Ţineţi-vă tari în libertatea pentru care ne-a eliberat Hristos şi nu vă prindeţi iarăşi în jugul robiei” (Ga 5, 1), adică în sclavia ignoranţei şi a păcatului. „Domnul este Duhul” – spune acelaşi Apostol; „şi unde este Duhul Domnului, acolo este libertate” (2 Co 3, 17).

În continuare, stihul liturgic ne îndeamnă la încă o ofertă către Hristos:

şi toată viaţa noastră.

Aceasta înseamnă, în primul rând, că lui Hristos nu trebuie să ne dăm doar din când în când, sporadic, întâmplător, ci de-a lungul întregii noastre vieţi. În al doilea rând, Îi afierosim lui Hristos esenţa vieţii noastre, tot ceea ce putem realiza mai bun în traiul nostru zilnic. Nimeni să nu se sperie de această perspectivă. Creştinul de rând nu-şi asumă voturile voluntare, de excepţie, ale celor ce vor să devină desăvârşiţi, ci îşi impune o viaţă cumpănită, păzind rânduielile elementare ale Bisericii, aşa cum face orice om care se respectă pe sine. Viaţa sa nu e lipsită de bucuriile şi plăcerile îngăduite de Dumnezeu. Nici Domnul Hristos şi nici Sfântul Apostol Pavel nu recomandă asceza, ci cumpătarea. „Nu ceea ce intră în gură îl spurcă pe om, ci ceea ce iese din gură” (Mt 15, 11); cu alte cuvinte, zadarnic te abţii să nu mănânci ceva de dulce în post, dacă nu te abţii de la clevetiri, injurii, minciuni sau de la orice fel de vorbe care incită la faptă rea; asceza trupului este anulată de libertinajul sufletesc. „Toate-mi sunt îngăduite, dar nu toate folosesc. Toate-mi sunt îngăduite, dar nu toate zidesc. ” (1 Co 10, 23) Suveran este spiritul de discernământ al fiecăruia sau, cum îi spun Părinţii duhovniceşti, dreapta socotinţă.

De-a lungul vremii, între partea întâi şi a doua ale acestui stih, adică după „Pe Preasfânta, curata [...] cu toţi sfinţii să o pomenim”, s-a intercalat o replică a poporului:

Preasfântă Născătoare de Dumnezeu, miluieşte-ne pe noi.

Aceasta este expresia evlaviei credincioşilor, care nu vor să treacă peste amintirea Maicii Domnului fără să-i preacinstească numele şi să-i ceară mijlocirea. Ea nu este rugată să ne „mântuiască”, de vreme ce numai Fiul ei o poate face, ci să ne *miluiască*, adică, la rândul ei, să-L roage pe El să facă milă cu noi, aşa cum a făcut-o la nunta din Cana Galileii, când, la rugămintea Maicii Sale, Şi-a schimbat planul asupra primei minuni şi i-a scos pe sărmani din impasul care le ameninţa demnitatea (In 2, 1-11).

În finalul ecteniei mari, prin care credincioşii sunt îndemnaţi să-I dea lui Hristos totul, aceştia răspund printr-o adresare directă Mântuitorului.

Poporul: Ţie, Doamne.

Este nu doar un răspuns, ci şi o completare şi un angajament, de unde se vede, o dată mai mult, *participarea* celor de faţă la oficierea Sfintei Liturghii.

Orice ectenie se încheie cu un *ecfonis*. Acesta este un cuvînt grecesc care înseamnă rostire înaltă şi clară. Ecfonisul are un caracter concluziv, fapt pentru care se deschide cu particula *Că*, referindu-se la tot ceea ce s-a spus în ectenie, iar conţinutul său este preamărirea Sfintei Treimi ca Dumnezeu unic. Numai El este îndreptăţit să primească închinarea (adică adorarea) credincioşilor, după cuvântul Psalmistului: „Nu nouă, Doamne, nu nouă, ci numelui Tău să-i dai mărire” (Ps 113, 9). E un avertisment pentru acei oameni, clerici sau mireni, care pretind, aşteaptă sau acceptă să li se aducă laude, osanale sau preamărire. În istorie au existat cârmuitori de rangul regilor, împăraţilor şi dictatorilor care au pretins, direct sau indirect, să fie adoraţi ca nişte zei. Cu un astfel de avertisment se încheie ectenia mare, cu întâiul ecfonis.

Preotul: Că Ţie Ţi se cuvine toată slava, cinstea şi închinarea, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor.

Poporul: Amin.

58 Arhimandritul Sofronie, *Cuvântări duhovniceşti*, vol. I, trad. rom. de Ierom. Rafail Noica, Reîntregirea, Alba Iulia, 2004, p. 370.
59 *Ibid.*, p. 371.
60 Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate şi comuniune în Liturghia ortodoxă*, ed. a II-a, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2004, p. 275.

Antifoanele şi ecteniile mici

Antifon este un cuvânt grecesc care înseamnă replică pozitivă, răspuns în acord cu ceea ce s-a spus, un efect pe care eu l-aş asemăna cu ecoul. Cântat de popor, el preia şi amplifică ceva din ceea ce s-a spus ori s-a sugerat mai înainte de către preot. În număr de trei, antifoanele se deschid prin repetarea formulei de laudă la adresa Sfintei Treimi:

Poporul: Mărire Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, şi acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Acum cred că e momentul să atrag atenţia asupra faptului că noi, în limba română, folosim două cuvinte cu acelaşi înţeles: *mărire*, coborâtor din limba latină, şi *slavă*, cu obârşia în limba slavonă. Pe seama lor s-au făcut multe speculaţii, de care nu mă voi ocupa aici. E destul să spun că ele fac parte din marea familie a sinonimelor cu care limba slavonă a îmbogăţit-o pe a noastră de-a lungul veacurilor vechi, alăturându-se cuvintelor latine fără să le alunge. Ele sunt folosite după gusturile, preferinţele sau raţiunile fiecărui autor. Compozitorii de muzică psaltică, de exemplu, procedează diferit în una şi aceeaşi operă, preferându-l pe *mărire* (cu accentul pe vocală închisă) pentru glasul opt, dar pe *slavă* (cu accentul pe vocală deschisă) pentru glasul cinci. Nu e cazul să ne lăsăm antrenaţi în tot felul de puritanisme. Purificarea lingvistică nu e mai puţin retrogradă decât cea etnică.

Antifonul întâi este alcătuit din începutul Psalmului 102:

Poporul: Binecuvântează, suflete al meu, pe Domnul, şi toate cele dinlăuntrul meu, numele cel sfânt al Lui. Bine eşti cuvântat, Doamne.

Despre ce înseamnă a-L binecuvânta pe Dumnezeu v-am vorbit pe larg când am tâlcuit începutul Sfintei Liturghii. De asemenea, în altă parte, despre identitatea dintre fiinţa lui Dumnezeu şi numele Lui. Prin expresia „şi toate cele dinlăuntrul meu" înţelegem că pe Domnul trebuie să-L binecuvinteze nu numai sufletul ca generalitate, ci şi adâncurile cele mai intime ale fiinţei mele spirituale, străfundul inimii, ca participare totală la actul rugăciunii.

În mânăstirile mari, cu veche tradiţie liturgică, se cântă întregul Psalm 102, alternativ, de către cele două strane.

Textul acestui antifon este anume extras din Vechiul Testament, ca prefigurare a bucuriei ce avea să vină prin Iisus Hristos (Care va fi definit şi mărturisit în următorul). El se rosteşte prin gura lui David, unul din profeţii care au prevestit venirea lui Mesia ca Mântuitor al lumii.

În timp ce poporul cântă antifonul întâi, preotul, în altar, se roagă în taină.

Acum e timpul să vă spun că, în veacurile primare ale Bisericii, rugăciunile care însoţesc antifoanele erau citite cu voce tare, înainte de cântare, în auzul întregului popor. Cu vremea ele au devenit „tainice", dar nu pentru că ele ar constitui un „secret" al preotului, pe care nu trebuie să-l ştie poporul, ci pentru anumite raţiuni practice, pe care nu e cazul să le abordez acum. Eu vi le fac cunoscute fără să „trădez" niscaiva ascunzişuri.

Doamne, Dumnezeul nostru, a Cărui stăpânire este neasemănată şi slavă neajunsă, a Cărui milă este nemăsurată şi iubire de oameni negrăită, Tu Însuţi, Stăpâne, potrivit milostivirii Tale, caută spre noi şi spre această

sfântă biserică şi fă bogate milele şi îndurările Tale cu noi şi cu cei ce se roagă împreună cu noi.

Rugăciunea pune mai întâi în paralelă infinitatea bunătăţii lui Dumnezeu şi puţinătatea meritelor noastre. De aceea nu spunem „potrivit vredniciei noastre”, ci *potrivit milostivirii Tale.* În al doilea rând, chiar când se roagă singur, preotul o face folosind un plural foarte larg, cerându-I lui Dumnezeu să-Şi facă bogate milele şi îndurările *cu noi*, dar şi cu cei ce se roagă *împreună cu noi*. De altfel, chiar când slujeşte singur, preotul foloseşte pluralul, expresie a comuniunii permanente dintre el şi credincioşi.

Într-o carte de teologie liturgică, Preotul Alexandre Schmemann notează prezenţa în această rugăciune a patru adjective cu conotaţie negativă, referitoare la stăpânirea şi, respectiv, mila lui Dumnezeu: „neasemănată, neajunsă, nemăsurată, negrăită”[61] . Sfinţii Părinţi ai Bisericii au stabilit încă de timpuriu că Dumnezeu poate fi definit nu numai prin atributele Sale pozitive (viu, veşnic, omniprezent), în ceea ce se cheamă teologia *catafatică*, ci şi prin reversul negativ al acestora (nemuritor, neînceput, necuprins), constituindu-se astfel teologia *apofatică*. La rândul meu, subliniez faptul că Sfânta Liturghie este şi un tezaur de gândire subtilă.

Antifonului întâi îi urmează prima din cele două *ectenii mici.* Li se spune aşa fiindcă sunt foarte scurte. Fiecare începe cu un îndemn introductiv.

Preotul: Iară şi iară în pace Domnului să ne rugăm.

Urmează ultimele două stihuri din ectenia mare, încheiate cu ecfonisul:

Că a Ta este stăpânirea şi a Ta este împărăţia şi puterea şi slava, a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor.

Poporul: Amin.

Îndemnul introductiv *iară şi iară* (în limbaj bisericesc) induce regimul repetitiv al unor rugăciuni, ceea ce, stilistic vorbind, contravine obişnuitelor norme de compoziţie. Însăşi Liturghia ca întreg se repetă, cu câteva excepţii, de 360 de ori pe an. Unii se întreabă dacă nu cumva aceste multiple repetări sunt de natură să provoace mai degrabă banalizare şi plictiseală decât prospeţime şi interes. La suprafaţă, aşa pare să fie. În profunzime, însă, lucrurile stau altfel. Totul depinde de natura operei. Liturghia este o operă atât de complexă, de nuanţată şi de frumoasă, încât cu greu poate cineva să-i descopere toate adâncurile. V-aş vorbi chiar de propria mea experienţă, din perspectiva vârstei pe care o am acum. În cei 62 de ani de slujire monahală, ca diacon, preot şi arhiereu, am ascultat şi oficiat Sfânta Liturghie de mai multe mii de ori – fără să fiu un agramat –, şi totuşi de abia acum, când pregătesc cu grijă cele ce am să vă spun, descopăr în ea înţelesuri şi nuanţe pe care nici măcar nu le-am bănuit. Mai mult, le descopăr chiar în timp ce vă vorbesc, cu senzaţia că de fiecare dată trăiesc o experienţă nouă. În comentariul său liturgic, Părintele Stăniloae îl citează pe poetul Charles Péguy, care mărturisea că în plimbarea sa zilnică, pe acelaşi traseu şi în acelaşi peisaj, de fiecare dată avea impresia că experiază ceva nou, sentiment pe care el îl numea „un început perpetuu”[62]. Pe aceeaşi temă, Sfântul Ioan din Kronstadt spune: „Nimeni să nu se lase amăgit de uniformitatea slujbei, adică a Liturghiei, de faptul că găseşte în ea mereu aceleaşi lucruri, ci fiecare creştin ortodox să pătrundă cu auzul şi cu inima în profunzimea conţinutului Liturghiei, în înălţimea, adâncimea, lărgimea şi durata dragostei arătate de Dumnezeu lumii”[63]. În artă, repetarea este un procedeu stilistic pretenţios, pe care nu oricine îl poate

aborda. Aş cita exemplul compozitorului Ravel, care, în celebra sa operă *Bolero,* repetă aceeaşi frază muzicală de nu mai puţin de optsprezece ori, cu efectele estetice ale unei capodopere. Îl adaug pe Brâncuşi, a cărui *Coloană infinită* repetă ritmic modulii identici pe o verticală cufundată în azur. În Liturghie, trăirea religioasă este aceea care ne oferă perpetua prospeţime a Liturghiei ca întreg sau a fiecărui episod în parte. Totul este să te pregăteşti pentru ea ca pentru o sărbătoare.

Antifonul al doilea intră într-un alt registru de rugăciune, acela al mărturisirii.

Poporul: Unule-născut, Fiule şi Cuvântule al lui Dumnezeu, Cel ce eşti fără de moarte şi ai primit, pentru mântuirea noastră, a Te întrupa din Sfânta Născătoare de Dumnezeu şi pururea Fecioara Maria, Tu, Cel ce neschimbat Te-ai întrupat. Şi răstignindu-Te, Hristoase Dumnezeule, cu moartea pe moarte ai călcat. Unul fiind din Sfânta Treime, împreună mărit cu Tatăl şi cu Duhul Sfânt, mântuieşte-ne pe noi.

Să nu uităm că suntem în prima parte a Liturghiei, cea învăţătoare. Textul acestei cântări este o adevărată mărturisire de credinţă asupra veşniciei, întrupării, jertfei şi biruinţei lui Hristos. *Primind* a Se întrupa din Sfânta Fecioară, El a acceptat voinţa Tatălui, cu care Şi-a acordat propria Sa voinţă, aceea de a veni în lume de dragul nostru, *pentru mântuirea noastră*, totul fiind expresia nemărginitei iubiri a lui Dumnezeu faţă de noi, cei căzuţi. Cântarea însă precizează că El S-a întrupat *neschimbat*, în sensul că, devenind om, Hristos a continuat să fie, în acelaşi timp şi pe toată durata devenirii Sale, Dumnezeu. Ca om, *a primit* să moară pe cruce, iar ca Dumnezeu, a înviat, prin aceasta arătându-ne că moartea noastră prin păcat a fost zdrobită (*călcată* în picioare) de moartea Lui prin jertfă.

În timp ce în biserică se cântă acest antifon, din altar se înalţă o rugăciune de taină:

Doamne, Dumnezeul nostru, mântuieşte poporul Tău şi binecuvintează moştenirea Ta. Plinătatea Bisericii Tale păzeşte-o; sfinţeşte-i pe cei ce iubesc frumuseţea casei Tale; Tu pe aceştia îi răsplăteşte preamărindu-i cu dumnezeiasca Ta putere; şi nu ne părăsi pe noi, cei ce nădăjduim întru Tine.

Această cerere o veţi auzi, rostită cu voce tare, în Rugăciunea amvonului, către sfârşitul Sfintei Liturghii.

Despre *poporul lui Dumnezeu* (adică despre voi) v-am vorbit la vremea cuvenită.

Acum, câteva bune cuvinte despre ceea ce trebuie să înţelegem prin *moştenire*. Aşa cum se ştie, un fiu este moştenitorul de drept al tatălui său, iar totalitatea bunurilor pe care le moşteneşte de la acesta alcătuieşte moştenirea lui, el preluând firesc dreptul de proprietate. Tot aşa stau lucrurile cu cel ce devine fiu prin înfiere, adică prin adopţie legală.

Ca făcător al universului, Dumnezeu este şi proprietarul lui, aşa cum spune şi Psalmistul: „Al Domnului e pământul şi plinirea lui, lumea şi toţi cei ce locuiesc într-însa” (Ps 23, 1). Ca Fiu al lui Dumnezeu, Iisus Hristos este şi moştenitorul Său de drept şi de fapt. Pe de altă parte, omul, fiind creaţia lui Dumnzeu, este fiul Lui şi, prin aceasta, moştenitor. Prin căderea lui Adam însă el a devenit robul păcatului, pierzându-şi moştenirea şi trăind în lume ca fiu dezmoştenit. Aceasta, până la venirea Mântuitorului. Iisus Hristos a instituit Taina Botezului, adică naşterea din nou a omului, „din apă şi din Duh” (In 3, 5), prin care omul este eliberat din robia păcatului, redevine fiu al lui Dumnezeu şi, prin aceasta, frate cu El (vezi Mt 28, 10; In 20, 17; Mt 12, 48-50; Mc 3, 33-35; Lc 8, 21; Rm 8, 29), dar şi co-

moştenitor. În această privinţă, iată ce le spune Sfântul Pavel creştinilor din Roma: „[Noi] suntem fii ai lui Dumnezeu. Iar dacă suntem fii, suntem şi moştenitori – moştenitori ai lui Dumnezeu şi împreună-moştenitori cu Hristos”. Apostolul însă adaugă o clauză: „dacă într-adevăr pătimim împreună cu El, pentru ca împreună cu El să ne slăvim” (Rm 8, 16-17). Cu alte cuvinte, nu e suficient să te uneşti cu Hristos prin botez, ci trebuie să şi rămâi cu El, prin trăire. Tot atât de limpede le scrie Pavel celor din Galatia: „Şi pentru că sunteţi fii, Dumnezeu L-a trimis în inimile noastre pe Duhul Fiului său [...]. În felul acesta, tu nu mai eşti rob, ci fiu; iar dacă eşti fiu, eşti şi moştenitor al lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos” (Ga 4, 6-7).

Dacă ştim cine sunt moştenitorii, atunci care este moştenirea?

În primul rând, binecuvântarea lui Dumnezeu. Sfântul Apostol Petru îi îndeamnă pe creştini să nu răsplătească răul cu rău şi nici ocara cu ocară, ci, dimpotrivă, să-i binecuvinteze pe cei ce le fac rău şi îi ocărăsc. Şi precizează: „Că spre aceasta aţi fost chemaţi: să moşteniţi binecuvântarea” (1 Ptr 3, 9). Altfel spus, dacă noi îi binecuvântăm, iertându-i, pe duşmanii noştri, vom primi în schimb, ca moştenire perpetuă, binecuvântarea lui Dumnezeu.

Principala moştenire însă este viaţa veşnică. Aceasta era nobila preocupare a tânărului bogat care venise în faţa lui Iisus: „Ce să fac ca să moştenesc viaţa veşnică?” (Mc 10, 17). Răspunsul: renunţarea. Cel ce în această lume a renunţat la toate bunurile, de dragul lui Hristos, „însutit va primi şi viaţa veşnică va moşteni” (Mt 19, 29).

Noi ştim însă că viaţa veşnică este un alt nume al Împărăţiei Cerurilor. Cuvintele pe care Dreptul Judecător le va adresa celor care în viaţa de aici s-au încununat cu fapta bună au devenit clasice: „Veniţi, binecuvântaţii Părintelui Meu, moşteniţi Împărăţia cea pregătită vouă de la întemeierea lumii” (Mt 25, 34).

Aşadar, moştenitorii suntem noi, cei ce ne-am botezat în numele Sfintei Treimi şi am rămas uniţi cu Ea prin Sfintele Taine, iar moştenirea este însăşi Împărăţia Cerurilor, Biserica lui Hristos, Nava care, sub cârma Lui şi având în centru Liturghia, străbate istoria îndreptându-se spre *eshaton*.

În acest fel, rugăciunea de mai sus poate fi formulată şi astfel: Doamne, mântuieşte-ne pe noi, cei ce suntem poporul Tău, şi binecuvintează Împărăţia în care ne-ai făcut moşneni.

Priviţi acum puţin în urmă, la deschiderea acestei Sfinte Liturghii, şi vedeţi legătura dintre binecuvântarea *moştenirii* şi binecuvântarea *Împărăţiei*.

Preotul se roagă, în continuare, ca Dumnezeu să păzească *plinătatea Bisericii* Sale. „Plinătatea" este termenul liturgic pentru deplinătate, întregime, integritate, plenitudine. Dacă mai înainte ne-am rugat pentru *sfintele lui Dumnezeu Biserici*, acestea fiind Bisericile locale, dispersate geografic dar alcătuind Biserica cea *una*, de data aceasta trebuie să constatăm, cu imensă tristeţe, că rugăciunea pentru plinătatea Bisericii pare mai degrabă un tragic presentiment al Sfinţilor Părinţi din secolul al IV-lea. Într-adevăr, prin marea schismă din 1054 şi prin cele ce i-au urmat, plenitudinea Bisericii celei *una* a fost sfărâmată, dar nu pentru că Dumnezeu n-ar fi păzit-o, ci pentru că slăbiciunile creştinilor s-au dovedit mai puternice decât paza Lui. Nu ne rămâne decât ca, păstrând litera, să ne rugăm lăuntric: Doamne, noi ne străduim să refacem plinătatea Bisericii, dar ajută-ne şi Tu prin Duhul Tău cel Sfânt!

Dacă, prin preot, ne-am rugat pentru Biserica lui Hristos ca obşte universală a celor botezaţi întru El, trecem acum la obştea restrânsă a celor ce se roagă în biserica-locaş-de-închinare, numită şi casa lui Dumnezeu, cum este aceasta în care ne aflăm noi. V-am vorbit despre ea ca imagine a Împărăţiei prin arhitectură, pictură, podoabă, muzică şi ritual. Totul e menit să devină şi să rămână frumuseţe, după modelul creaţiei divine: „Şi a văzut Dumnezeu toate câte făcuse: şi iată că erau foarte frumoase" (Fc 1, 31). Frumuseţea cuprinde în ea şi armonia. Or, înfrumuseţarea unei biserici, din toate punctele de vedere, este făcută de oameni care se pricep, se dedică şi,

mai presus de toate, care o iubesc, cei care, într-un fel sau altul, devin ctitori. Pentru aceştia ne-am rugat acum, cerându-I lui Dumnezeu ca, nici mai mult şi nici mai puţin, să-i sfinţească.

Rugăciunea asupra acestora merge însă mai departe şi abordează o perspectivă care, în ce mă priveşte, mi-a dat mult de gândit. În traducerile curente ea este formulată: „Tu pe aceştia îi preamăreşte cu dumnezeiască puterea Ta”, dar, în limba originală, verbul (o raritate lexicală oferită de Sfântul Vasile cel Mare)[64] e foarte complex şi are un sens mult mai larg decât, simplu, „a preamări”. El se referă la *cei ce* iubesc *frumuseţea casei Tale*, pentru care s-a cerut mai întâi sfinţirea; dar nu ei au cerut-o, ci noi. Tot noi le cerem preamărirea, ca părtaşi în veşnicie ai slavei lui Dumnezeu, dar ei, în smerenia lor, nu o cer, ca unii ce nu se simt vrednici de ea. Tocmai asta vrea să spună verbul de care vă pomeneam, anume că noi Îi cerem lui Dumnezeu să-i învrednicească de preamărire chiar *împotriva voinţei şi aşteptărilor lor*, dar Dumnezeu, drept răspuns, le răsplăteşte nu numai râvna pentru frumuseţea casei Domnului, ci şi smerenia lor. Aşa trebuie înţeleasă formularea corectă a acestei cereri (precum, de altfel, a văzut-o şi Dosoftei): „Tu pe aceştia îi răsplăteşte preamărindu-i cu dumnezeiasca Ta putere”.

Cât despre noi, cei ce ne rugăm nădăjduind în Domnul, Îi cerem doar atât: să nu ne părăsească. Şi e de-ajuns.

Urmează cea de a doua ectenie mică, încheiată cu un ecfonis care exprimă tocmai ceea ce s-a mărturisit în antifon, adică bunătatea şi iubirea Sfintei Treimi pentru noi, oamenii.

Preotul: Că bun şi iubitor de oameni Dumnezeu eşti şi Ţie slavă-Ţi înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor.

Poporul: Amin.

Antifonul al treilea cuprinde, de obicei, *Fericirile,* pe care le cântă poporul. Dar tot acum se pot cânta troparul praznicului sau condacul *Apărătoare Doamnă*. În acest timp, preotul se roagă în taină:

Tu, Cel ce ne-ai dăruit nouă aceste rugăciuni obşteşti şi împreună-glăsuite, Cel ce şi la doi şi la trei care se unesc întru numele Tău le-ai făgăduit să le plineşti cererile, Însuţi şi acum plineşte cererile cele de folos ale robilor Tăi, dându-ne nouă în veacul de acum cunoştinţa adevărului Tău, iar în cel ce va să fie, viaţă veşnică dăruindu-ne.

Vă spuneam la început că rugăciunea poate fi individuală sau poate fi obştească. În biserică, noi o practicăm pe cea de a doua. Temeiul ei se află în cuvintele Mântuitorului: „Vă mai spun că dacă doi dintre voi se vor învoi pe pământ asupra unui lucru pe care-l vor cere, li se va da lor de către Tatăl Meu Cel ce este în ceruri. Că unde sunt doi sau trei adunaţi întru numele Meu, acolo sunt şi Eu în mijlocul lor” (Mt 18, 19-20). Aici s-ar părea că noi cerem două lucruri, dar în fapt ele sunt unul singur, numai că în două împrejurări diferite. Pentru veacul *ce va să fie*, adică pentru cel de după moarte, Îi cerem lui Dumnezeu să ne dea *viaţă veşnică.* Pentru cel de aici, adică pe durata dăinuirii noastre pământeşti, Îi cerem *cunoştinţa adevărului Tău.* Or, ce este acest adevăr? Ne-o spune tot Domnul, în rugăciunea Sa către Tatăl: „Preamăreşte pe Fiul Tău, ca şi Fiul să Te preamărească pe Tine, aşa cum i-ai dat stăpânire peste tot trupul, ca El să dea viaţă veşnică tuturor acelora pe care I i-ai dat. Iar *viaţa veşnică* aceasta este: *să Te cunoască* pe Tine, singurul Dumnezeu *adevărat*, şi pe Iisus Hristos, pe Care L-ai trimis” (In 17, 1-3). Dacă ai ajuns să-L cunoşti pe Dumnezeu, nu se poate să nu-L iubeşti. Iubirea este aceea care-ţi deschide poarta veşniciei. Aşadar, în

ambele cazuri noi cerem viaţă veşnică. Iar viaţa veşnică, aşa cum am spus-o în repetate rânduri, nu este altceva decât Împărăţia Cerurilor.

61 Alexandre Schmemann, *Euharistia, Taina Împărăţiei*, trad. rom. de Boris Răduleanu, Anastasia, Bucureşti, 1984, p. 63.
62 Stăniloae, *op. cit.*, p. 262.
63 Sfântul Ioan din Kronstadt, *Liturghia: cerul pe pământ*, trad. rom. de Boris Buzilă, Deisis, Sibiu, 1996.
64 *antidoxázo*.

Intrarea mică

Intrarea mică este un moment solemn al Sfintei Liturghii. Este numită aşa spre a o deosebi de *Intrarea mare*, de după Heruvic, când se intră în altar cu Cinstitele Daruri.

Credincioşii o numesc şi *ieşirea cu sfânta Evanghelie*. V-am spus că Evanghelia stă aşezată pe Sfânta Masă, deasupra antimisului. Ea cuprinde textul integral al învăţăturii Domnului Hristos, aşa cum a fost consemnată, sub asistenţa Duhului Sfânt, de cei patru evanghelişti, Matei, Marcu, Luca şi Ioan. În timpul utreniei, deci înainte de Liturghie, Evanghelia este scoasă din altar şi aşezată pe analog, în mijlocul Bisericii, la îndemâna credincioşilor, unde rămâne până la sfârşitul doxologiei. O ştiţi, o cunoaşteţi, v-aţi închinat în faţa ei şi aţi sărutat-o cu evlavie. Evanghelia liturgică e una din nestematele Ortodoxiei, ea îngemănând nu numai profunzimea şi frumuseţea, dar şi sfinţenia, aşa cum vom vedea mai departe. La alte confesiuni creştine, Evanghelia este încorporată în Biblie ca întreg, iar voluminoasa Carte stă aşezată pe amvonul din biserică, înalt, de unde se citeşte şi se predică. Noi, ortodocşii, nu numai că o citim şi o tâlcuim, dar o şi cinstim. Cartea este legată în scoarţe scumpe, făcute din piele sau din metale preţioase (argint şi aur), cizelate cu mare meşteşug, având în spate icoana Răstignirii, iar în faţă pe aceea a Învierii, cele două evenimente în care se concentrază întregul proces al mântuirii noastre. Voi reveni asupra sfinţeniei acestei Cărţi.

În timp ce se cântă antifonul al treilea, preotul deschide uşile împărăteşti, face trei închinăciuni în faţa sfintei mese, ia Sfânta Evanghelie de pe sfântul antimis, punând în locul ei Sfânta Cruce, şi, ţinând-o ridicată cu ambele mâini în dreptul frunţii, înconjoară sfânta masă, iese din altar pe uşa de miazănoapte, precedat de o făclie aprinsă, şi se opreşte în mijlocul bisericii, sub policandru, unde îşi pleacă fruntea şi rosteşte încet următoarea rugăciune:

Stăpâne Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce ai aşezat în ceruri cetele şi oştile îngerilor şi ale arhanghelilor spre slujba slavei Tale, fă ca împreună cu intrarea noastră să fie şi intrarea sfinţilor Tăi îngeri, care slujesc împreună cu noi şi împreună slăvesc bunătatea Ta. Că Ţie Ţi se cuvine toată slava, cinstea şi închinarea, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor.

Preotul, rezemând uşor Evanghelia de umărul stâng, face semnul binecuvântării cu mâna dreaptă şi rosteşte încet:

Binecuvântată este intrarea sfinţilor Tăi, totdeauna, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Apoi, cu Evanghelia ridicată, merge până în faţa uşilor împărăteşti, unde o înalţă solemn şi rosteşte cu voce mare:

Înţelepciune; drepţi.

Intră în altar şi o reaşază pe sfântul antimis, în locul Sfintei Cruci.

Voi încerca să vă tâlcuiesc, pe rând, secvenţele acestui moment.

E nevoie însă ca mai întâi să vă spun că Sfânta Evanghelie e mai mult decât simbolul (adică închipuirea) lui Hristos; ea este *Însuşi Hristos.* În ea se cuprinde cuvântul lui Dumnezeu-Tatăl, rostit prin Fiul Său întrupat: „Eu nu de la Mine am grăit, ci Tatăl, Cel ce M-a trimis, El Mi-a poruncit ce să vă spun şi ce să grăiesc. [...] Precum Mi-a spus Mie Tatăl, aşa grăiesc” (In

12, 49-50). E motivul pentru care Fiul lui Dumnezeu este numit şi *Cuvântul* (*Logos*-ul), prin Care – şi împreună cu Care – a creat Dumnezeu lumea (In 1, 1-3, 14). V-am vorbit în altă zi despre identitatea dintre numele şi persoana lui Iisus Hristos. Vă este mai uşor acum să înţelegeţi de ce Evanghelia, care cuprinde Cuvântul, este Însuşi Cuvântul, adică Hristos, în faţa Căruia, cântând, se pleacă poporul: „Veniţi să ne închinăm şi să cădem la Hristos".

Intrarea este precedată de ieşire. Momentul reiterează ieşirea Domnului din anonimat, la vârsta de treizeci de ani, şi intrarea Lui în misiunea publică. Aşezată pe sfânta masă şi închisă între scoarţele ei împodobite, Evanghelia era tăcută. Acum, reaşezată la locul ei, e gata să se deschidă – ceea ce va face foarte curând – şi să grăiască.

Citându-l pe Paul Evdochimov, Părintele Stăniloae subliniază faptul că întâlnirea noastră de acum cu Iisus Hristos nu este simbolică, ci reală. „Prin puterea misterului liturgic, timpul se deschide, iar noi suntem proiectaţi pe planul unde eternitatea se încrucişează cu timpul. În Liturghie, noi devenim contemporani reali ai evenimentelor biblice, de la Geneză până la a Doua Venire."[65]

În acelaşi timp, Sfânta Evanghelie este şi icoana lui Iisus Hristos.

Făclia aprinsă care precedă Evanghelia îl simbolizează pe Sfântul Ioan Botezătorul, Înaintemergătorul Domnului. Dacă sunt mai multe, ele îi amintesc pe ceilalţi profeţi ai Vechiului Testament care au prevestit venirea lui Mesia.

Acum trec la scurta rostire a preotului înainte de a păşi spre uşile împărăteşti: „Binecuvântată este intrarea sfinţilor Tăi". Evident, vă puneţi întrebarea: Care sfinţi? Pluralul îl exclude pe preot. Nici dacă la slujbă ar fi doi sau mai mulţi preoţi sau diaconi, nici de ei nu poate fi vorba. *Sfinţi* este un nume dat tuturor credincioşilor din epoca apostolică, adică acelor creştini care s-au purificat prin Botez, s-au sfinţit prin Mirungere şi s-au menţinut în această stare îmbunătăţită. În Faptele Apostolilor se vorbeşte

despre *sfinţii* din Ierusalim (FA 9, 13; 26, 10), despre *sfinţii* din Lidia (FA 9, 32), despre *sfinţii* din Ioppe (FA 9, 41), iar Sfântul Pavel îi numeşte pe creştini *fraţi sfinţi* (Evr 3, 1). Am dat doar câteva exemple din cele multe. Mai târziu, această denumire a fost restrânsă la elita Bisericii triumfătoare, adică la sfinţii pe care îi avem în calendar, dar ea a persistat în veacurile Bisericii primare şi a rămas în ţesătura textului liturgic, aşa cum o vom întâlni puţin mai departe: „Să luăm aminte, Sfintele [ce vi se vor da] vouă, sfinţilor", adică credincioşilor participanţi la slujbă.

Acum însă veţi zice: Dacă e vorba de noi, nu noi suntem cei ce intră în sfântul altar, ci preotul (sau preoţii). Atunci, de ce este binecuvântată „intrarea sfinţilor Tăi?", adică a noastră, a celor ce rămânem pe loc? Aici e locul să vă spun că a fost o vreme când acest moment solemn, pe care noi îl numim *Intrarea mică*, era începutul Sfintei Liturghii. Credincioşii se adunau în faţa reşedinţei episcopului, iar acesta, împreună cu ei, mergea în procesiune până la uşile bisericii unde urma să se facă slujba. Acolo episcopul (mai târziu, preotul) rostea formula: „Binecuvântată este intrarea sfinţilor Tăi", adică a celor ce veniseră urmându-l. Uşile se deschideau, iar credincioşii pătrundeau înlăuntru. Odată cu trecerea timpului, bisericile s-au înmulţit, Liturghia s-a amplificat, locul episcopului a fost luat de preot. *Intrarea* se face în altar, dar formula binecuvântării a rămas în forma ei iniţială. Aceasta însă nu înseamnă că ea reprezintă doar un vestigiu din istoria liturgică. Odată intrat în viaţa publică, Hristos nu a rămas niciodată singur (cu excepţia momentelor de rugăciune intimă), ci a fost întotdeauna împreună cu – şi urmat de – ucenici, oameni din popor, mulţimi numeroase. Toţi aceştia, ascultându-I învăţătura, crezând în El şi mărturisindu-L, *intrau* în Împărăţia Cerurilor, pe care El le-o oferea. Aşa se petrec lucrurile şi cu credincioşii noştri de astăzi, cei din *poporul lui Dumnezeu*: nu intră în altarul bisericii, cel făcut de mână omenească, ci *intră* într-o Sfântă a Sfintelor mult mai înaltă şi mai cuprinzătoare, aceea a Împărăţiei Cerurilor, pe care o au dinainte prin Iisus Hristos în Evanghelia Sa.

Acum mă opresc asupra rugăciunii rostite de preot cu voce înceată, prin care Dumnezeu-Tatăl, Cel ce „a aşezat în ceruri cetele şi oştile îngerilor şi ale arhanghelilor spre slujba slavei Sale”, este rugat să facă în aşa fel încât „odată cu intrarea noastră să fie şi intrarea sfinţilor Săi îngeri, care slujesc împreună cu noi şi împreună slăvesc bunătatea Sa”.

V-am vorbit, ca un fel de noutate, despre împreună-slujirea liturgică a mirenilor cu preotul. Iată că astăzi aveţi în faţă una din minunile ascunse ale Liturghiei, şi anume împreună-slujirea îngerilor cu noi toţi, laolaltă, arhierei, preoţi şi mireni. E emoţionant să descoperim că noi, cei care ne aflăm acum aici, în această biserică, şi care, puţin mai târziu, vom mărturisi cântând că în mod tainic îi reprezentăm pe heruvimi, nu suntem doar noi, ci alături ne stau, întru aceeaşi slujire, îngerii lui Dumnezeu.

Nu vă voi ţine acum o prelegere despre îngeri. Din Sfintele Scripturi ştim că ei sunt fiinţe necorporale, create de Dumnezeu, toate deodată, înainte de facerea lumii, şi că ei, în număr incomensurabil, alcătuiesc lumea spirituală a cerului. Alcătuiţi în nouă cete ierarhice, cei mai aproape de Dumnezeu sunt heruvimii şi serafimii, iar cei mai apropiaţi de oameni sunt arhanghelii şi îngerii. Numele îngerului înseamnă „vestitor”, „sol”, purtător al unui mesaj divin. Dintre personajele Vechiului Testament, cei ce s-au învrednicit de asemenea mesaje sunt Agar, Lot, Avraam, Iacob, Moise, Iosua, Ilie, Zaharia, Tobie (vezi, respectiv, Fc 16, 7-12; Fc 19; Fc 22, 11-18; Fc 31, 11; 32, 1-2; Iş 3, 1-2; 4, 24; 14, 19; Ios 5; 3 Rg 19; Za 1; Tob 5). Din Noul Testament îl cunoaştem pe Arhanghelul Gavriil, cel care i-a binevestit Fecioarei Maria că va fi maica Fiului lui Dumnezeu (Lc 1, 26-38), ca şi pe cel ce i-a transmis Dreptului Iosif o seamă de limpeziri şi porunci privitoare la Fiul Mariei (Mt 1, 18-28; 2, 13-19). Îngerii Îi slujeau lui Hristos după ispitire (Mt 4, 11; Mc 1, 13), un înger le-a vestit femeilor mironosiţe învierea Domnului (Mt 28, 5; Mc 16, 5), îngerii Îl vor însoţi pe Hristos la cea de a doua Sa venire (Mt 25, 31) şi tot ei îi vor despărţi, după Judecată, pe cei buni de cei răi (Mt 13, 49). Cartea lui Tobit, din Vechiul Testament, ni-l înfăţişează pe îngerul păzitor al omului.

Rugăciunea de care ne ocupăm vorbeşte de îngeri ca despre slujitori ai slavei lui Dumnezeu, cei care Îl binecuvintează, Îl laudă şi-L preamăresc pe Creator într-o neîntreruptă doxologie (Ps 102, 20; 148, 2). Aceasta e slujba lor, de la început şi-n veşnicie. Aceasta e Liturghia lor în nemărginirea universului şi-n eternitatea clipei.

Poate că unii se vor întreba: dacă îngerii au fost creaţi de Dumnezeu şi dacă singura lor slujire este aceea de a-L lăuda, trebuie cumva să credem că Dumnezeu are nevoie de lăudători, asemenea suveranilor pământeşti, şi că anume i-a făcut pentru aceasta?... E bine să ştiţi că nu poate fi vorba de constrângere, deoarece îngerii sunt fiinţe libere; dovada e însuşi faptul că unii din ei – cei ce au devenit diavoli – au avut putinţa de a se răzvrăti împotriva Creatorului lor. În al doilea rând, vă rog să reţineţi un fapt extrem de important, anume că îngerii au fost creaţi înaintea lumii materiale şi că ei, prin urmare, au fost martorii celor şase zile ale facerii. Dovada o avem tot în Sfânta Scriptură, anume în cuvintele pe care Dumnezeu Însuşi i le adresează, la un moment dat, lui Iov: „Unde erai tu la acea vreme, când stele se năşteau şi îngerii Mei toţi Mă preamăreau în cor?” (Iov 38, 7). Ei bine, Iov nu exista, dar îngerii vedeau aurora universului, cum răsar lumile din bezna nimicului. Vedeau şi tresăreau. Vedeau şi se mirau. Vedeau şi se minunau. Vedeau şi se bucurau. Surpriza, mirarea, minunarea, bucuria, iată treptele repezi care stârnesc lauda, aşa cum la noi, într-o sală de concert, izbucnesc aplauzele şi ovaţiile când artistul ne încântă cu nemaiauzita lui performanţă. Preamărirea Creatorului nu e altceva decât bucuria de a fi a creaturii. În legătură cu aceasta, îmi iau îngăduinţa de a rupe un crâmpei din zbuciumata mea tinereţe (ceea ce nu fac prea des), într-o mărturie mai credibilă, poate, decât cărţile pe care le-am citit. Urmărit de poterele poliţiei politice ale dictaturii comuniste, mă refugiasem în pustietatea unui schit din munţii Vâlcii, găzduit cu bunăvoinţă de singurul lui călugăr, bătrânul Veniamin, în singura lui chilie. Era iarnă plină, înainte de Crăciun. Bătrânul plecase devale, în sat, pentru vreo săptămână, să spovedească. Rămăsesem singur. A fi fugar e mai rău decât a fi prizonier. Fugarul trăieşte într-o permanentă stare de veghe, de stres, de nelinişte, din spaima de a nu fi

descoperit şi arestat. Pericolul, după legile de atunci, îl pândea nu numai pe el, ci şi pe gazda care, în loc să-l denunţe, îi oferea adăpost şi hrană. Noaptea dormeam iepureşte, ziua îmi ascuţeam văzul şi auzul, scrutând împrejurimile. Aveam experienţă, nu aş fi fost la prima arestare. Într-o astfel de dimineaţă am ieşit din chilie, cu găleţica în mână, să iau apă de la izvorul din apropiere. După câţiva paşi am rămas locului, încremenit, copleşit de frumuseţe. De cu seară, totul fusese învăluit în neguri. Acum, după gerul nopţii, răsărise soarele şi toată întinderea munţilor era un paradis al albului pur, imaculat, inundat de o lumină care tresărea în miliarde de diamante, peste tot, din poieni, din stânci, din păduri, din jnepeni. Cuprins de extaz, am uitat că sunt fugar, am uitat de mine însumi şi de toate precauţiile mele şi m-am pomenit strigând cu glas puternic: „Mare eşti, Doamne, şi minunate sunt lucrurile Tale, şi nici un cuvânt nu este de ajuns spre lauda minunilor Tale!”. Este o zicere pe care o auziţi la Bobotează, când preotul o intonează la sfinţirea apei. O purtam cu mine, undeva, în straturile memoriei, dar de abia atunci, în faţa dumnezeiescului spectacol, când simţeam că sunt martorul şi beneficiarul luminii Creatorului, a izbucnit ea în cântare înaltă, cu ecouri până departe. Eram diacon, mai târziu am devenit preot şi apoi arhiereu, dar şi astăzi cred că numai atunci, pe muntele Buila, lângă schitul Pătrunsa, eu, nevrednicul fugar urmărit de potere, am făcut parte, pentru câteva clipe, din corul îngerilor: îmi cântam bucuria de a fi.

Lauda îngerilor e neîncetată pentru că ei pururea văd faţa lui Dumnezeu, pentru că ei trăiesc de-a pururi acel „început perpetuu” de care vorbea poetul francez, dar şi pentru că Dumnezeu continuă să fie Creator într-o modalitate şi o întindere pe care numai ei le pot vedea.

Am insistat asupra acestor lucruri în dorinţa de a sublinia importanţa unui fapt extraordinar, pe care nici chiar noi, preoţii slujitori, nu-l conştientizăm întotdeauna şi pe deplin: faptul că îngerii *slujesc împreună cu noi şi împreună slăvesc bunătatea* lui Dumnezeu. Aceasta nu înseamnă că îngerii oficiază împreună cu noi Sfânta Liturghie după tipicul nostru, în toate zicerile şi mişcările ei, ci că participă la slujba noastră în dimensiunea

ei doxologică, ori de câte ori Îi aducem laudă lui Dumnezeu prin binecuvântări şi cântări dreptmăritoare, aşa cum este şi ecfonisul cu care se încheie această rugăciune.

Am zis „ori de câte ori”. Totuşi, de câte ori? Necontenit, asemenea îngerilor. La hotarul dintre secolele al VIII-lea şi al IX-lea, Sfântul Teodor Studitul, egumenul unei mânăstiri care număra aproape o mie de călugări, a împărţit obştea în trei grupe pe criteriul a trei perioade de câte opt ore din cele douăzeci şi patru ale unei zile: prima grupă petrecea opt ore în biserică, lăudându-L pe Dumnezeu; în acest timp, a doua grupă era la lucru şi studiu, iar a treia îşi făcea odihna. Prin rotaţie, slujba doxologică se făcea fără întrerupere, douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru, fapt pentru care monahilor din mânăstirea Studion li se spunea „neadormiţii” sau „pururea-veghetorii”.

Vom spune însă că acesta este un fapt istoric revolut, inactual. Cu toate acestea, în mânăstirile mari din zilele noastre se practică „rugăciunea neadormită”: în pauzele dintre cele şapte laude ale zilei liturgice se citeşte Psaltirea de către persoane anume rânduite, prin rotaţie, fie în biserică sau paraclis, fie în chilie.

Continuitatea doxologică se petrece însă şi la scară mondială. Ştim că suprafaţa globului pământesc a fost împărţită, convenţional, în douăzeci şi patru de zone longitudinale, numite fuse orare, fiecare zonă fiind delimitată de două meridiane pentru durata de o oră. Fiece ţară îşi are ora locală în funcţie de fusul orar respectiv. Ei bine, dacă ne gândim doar la slujba Învierii Domnului, care se face, de obicei, la miezul nopţii, e mai lesne să ne imaginăm că aceasta de abia se termină pe un fus orar când începe pe următorul, şi aşa mai departe, pe durata unei mişcări complete de rotaţie a pământului în jurul axei sale, timp în care glasul clopotelor şi al cântărilor răsună neîncetat. La fel se petrece cu toate cele şapte laude. Dacă îngerii Îl laudă pe Dumnezeu în nemărginirea cerurilor, oamenii o fac pe rotundul pământului[66].

Cineva însă ar putea să observe, chiar în treacăt, că sunt fuse orare în spaţiul cărora nu există oameni, ci doar ape sau gheţuri. Răspund prin cuvintele Psalmistului:

Lăudaţi-L pe Domnul din ceruri,
Lăudaţi-L pe El, întru cele înalte.
Lăudaţi-L pe El, toţi îngerii Lui,
Lăudaţi-L pe El, toate puterile Lui.
Lăudaţi-L pe El, soarele şi luna,
Lăudaţi-L pe El, stelele şi lumina. [...]
Ele să laude numele Domnului,
Că El a zis şi ele s-au ivit,
El a poruncit şi ele s-au zidit. [...]
Lăudaţi-L pe Domnul, de pe pământ
voi, balauri şi toate adâncurile,
focul, grindina, zăpada, gheaţa, [...]
munţii şi dealurile toate,
pomii roditori şi toţi cedrii,
fiarele şi toate animalele,
târâtoare şi păsări zburătoare,
regii pământului şi toate popoarele [...]
să laude numele Domnului,
că numai numele Lui s-a înălţat;
lauda Lui e deasupra cerului şi a pământului. (din Ps 148)

„Înţelepciune; drepţi!” rosteşte Preotul din faţa uşilor împărăteşti, în timp ce înalţă Sfânta Evanghelie.

După Nicolae Cabasila, *înţelepciunea* creştină din spaţiul liturgic este capacitatea fiecărui participant de a-şi limpezi gândurile şi de a le concentra asupra a ceea ce se spune şi se face. Această atenţionare se face de mai

multe ori în curgerea Sfintei Liturghii, deoarece, omeneşte vorbind, intervine uitarea[67], înstrăinarea. Pe nesimţite, gândurile sunt furate de alte zone ale intelectului, lăsând în urmă-le un vid duhovnicesc. Intervenţia repetată a preotului are menirea unei chemări la restabilirea normalităţii. În absenţa acestei normalităţi, participantul liturgic devine un simplu spectator.

Cât priveşte cuvântul *drepţi*, el este o invitaţie la starea de veghe (care, de asemenea, poate fi pierdută prin înlocuirea ei cu o altă stare, de neatenţie, lenevie sau somnolenţă). Ea se întreţine şi prin aceea că în bisericile ortodoxe Sfânta Liturghie se ascultă în picioare, nu şezând în bănci. Nicolae Cabasila face o asemănare cu slujitorii care se uită ţintă la stăpânul lor spre a-i citi în privire poruncile pe care ei trebuie să le plinească[68]. Asemănarea se află în unul din Psalmii lui David:

Aşa cum ochii robilor se uită la mâinile stăpânilor lor, aşa cum ochii slujnicei se uită la mâinile stăpânei sale, tot astfel şi ochii noştri spre Domnul Dumnezeul nostru până ce Se va milostivi de noi (Ps 122, 2).

Chiar şi în cazurile bătrânilor sau suferinzilor care, prin excepţie, şed în strane laterale sau pe scaune, aceştia se ridică în picioare ori de câte ori aud îndemnul preotului, întrucât în urma acestei invitaţii urmează un moment important.

Momentul care urmează acum, în continuarea celui precedent, este cântarea credincioşilor.

Poporul: Veniţi să ne închinăm şi să cădem la Hristos. Mântuieşte-ne pe noi, Fiule al lui Dumnezeu, Cel ce ai înviat din morţi, pe noi, cei ce-Ţi cântăm: Aliluia.

V-am spus că Sfânta Evanghelie este mai mult decât un simbol; ea este prezenţa reală a lui Hristos, prin aceea că în ea se află însuşi cuvântul Fiului lui Dumnezeu.

În acelaşi timp, Sfânta Evanghelie este şi icoană. Icoana se legitimează prin întruparea Cuvântului (Logosului) lui Dumnezeu în persoana lui Iisus Hristos, care a devenit astfel „chipul nevăzutului Dumnezeu” (Col 1, 15), şi anume „chipul fiinţei Sale” (Evr. 1, 3). Devenind chip, El poate fi şi reprezentat vizual în icoana Sa. Aceasta însă nu este o simplă înfăţişare grafică, ci o reprezentare iconică, în sensul că Prototipul pe care ea Îl reprezintă, adică Iisus Hristos, nu poate fi despărţit de reprezentarea Sa. Închinându-ne la icoană, noi nu o facem de două ori, adică nu ne închinăm separat la icoană şi separat la Acela pe Care ea Îl reprezintă, ci ne închinăm o singură dată, la Unul şi Acelaşi Iisus Hristos[69]. Acum, de îndată ce preotul a înălţat Sfânta Evanghelie în văzul tuturor şi a reaşezat-o pe sfânta masă, tot poporul, cu un singur glas şi cu unul şi acelaşi îndemn, cântă: *Veniţi să ne închinăm şi să cădem la Hristos!*

Să ne închinăm, adică să-L adorăm ca pe Dumnezeu, făcându-ne semnul crucii în chipul Sfintei Treimi. *Să cădem*, adică să ne prosternăm în faţa Celui ce ne-a ridicat din căderea în moarte. Dacă păcatul este o cădere în jos, căinţa este o cădere în sus, prin aceea că Iisus ne prinde de mână şi ne ridică, aşa cum a făcut-o cu Petru pe mare (Mt 14, 22-33). E motivul pentru care continuăm cu o rugăciune mărturisitoare către *Fiul lui Dumnezeu, Cel ce a înviat din morţi*, cerându-I să ne mântuiască pe noi, cei ce-I cântăm *Aliluia.*

Aliluia este un cuvânt ebraic care înseamnă „Lăudaţi-L pe Domnul”. Asociat cu sentimentul de bucurie, de exaltare duhovnicească, el este folosit nu numai în Psalmii lui David (Ps 104-106, 110-118, 134, 135, 145-150), ca semn de recunoştinţă pentru binefacerile primite de la Dumnezeu, dar şi în Apocalipsa Sfântului Ioan: „După aceea am auzit ca un glas puternic de mulţime multă-n cer, zicând: Aliluia! Mântuirea şi slava şi puterea sunt ale Dumnezeului nostru” (Ap 19, 1), ca expresie universală a bucuriei stârnite

de biruinţa Mielului asupra Fiarei. Cântându-l şi noi în biserică, ne rostim bucuria de a-L şti pe Hristos biruitor asupra morţii, prin înviere.

65 Stăniloae, *op. cit.* p. 299.
66 Gândul acesta mi-a venit cu mulţi ani în urmă. Vezi Valeriu Anania, „Înviere pe rotund”, în volumul *Pledoarie pentru Biserica Neamului*, Omniscop, Craiova, 1995, p. 120.
67 Cabasila, *op. cit.*, p. 52.
68 *Ibidem*, p. 53.
69 O spune magistral Sfântul Teodor Suditul. A se vedea *Iisus Hristos, prototip al icoanei Sale*, studiu introductiv şi traducere de Diac. Ioan I. Ică jr., Deisis, Sibiu, 1994.

Cântarea „Sfinte Dumnezeule”

Se mai numeşte şi „Cântarea cea întreit-sfântă” şi este una din cele mai cunoscute şi mai populare din spaţiul liturgic. O regăsim în Rugăciunile Începătoare, cu ea se încheie Doxologia Mare, se cântă la înconjurarea din Vinerea Patimilor şi în multe alte împrejurări solemne.

Ea este precedată de un îndemn, un răspuns şi un ecfonis:

Preotul: Domnului să ne rugăm.

Poporul: Doamne, miluieşte.

Preotul: Că sfânt eşti, Dumnezeul nostru, şi Ţie slavă-Ţi înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor.

[Când slujba e oficiată de arhiereu sau în sobor de preoţi, cu diacon, între cuvintele *acum şi pururea* şi *şi în vecii vecilor* se intercalează un dialog scurt, păstrat în tradiţia liturgică din vremea când împăratul şi împărăteasa Bizanţului îşi făceau acum intrarea în catedrală şi se aşezau în stranele lor:

Diaconul: Doamne, mântuieşte pe cei binecredincioşi.

Soborul repetă, cântând, o dată, apoi

Poporul, de două ori, după care

Diaconul: Şi ne auzi pe noi!, încheiere pe care o repetă, de obicei, *Soborul*.]

Poporul: Amin. Şi, de îndată, Cântarea cea întreit-sfântă.

Acum, înainte de a se începe cântarea (sau în timp ce aceasta se cântă), preotul rosteşte în taină următoarea rugăciune:

Dumnezeule Sfinte, Cel ce întru sfinţi Te odihneşti, Tu, Cel ce cu glas întreit-sfânt eşti lăudat de serafimi şi slăvit de heruvimi şi de toată puterea cerească închinat; Tu, Cel ce pe toate le-ai adus dintru nefiinţă întru fiinţă; Cel ce pe om l-ai zidit după chipul şi asemănarea Ta şi cu tot harul Tău l-ai împodobit; Tu, Cel ce dai înţelepciune şi pricepere celui care cere şi nu treci cu vederea pe cel care greşeşte, ci, dimpotrivă, pui pocăinţă spre mântuire; Tu, Cel ce şi în ceasul acesta ne-ai învrednicit pe noi, smeriţii şi nevrednicii robii Tăi, să stăm înaintea slavei sfântului Tău jertfelnic şi să-Ţi aducem datorita închinare şi preamărire, Însuţi Tu, Stăpâne, întreit-sfânta cântare primeşte-o şi din gurile noastre, ale păcătoşilor, şi cercetează-ne întru bunătatea Ta. Iartă-ne toată greşala cea de voie şi cea fără de voie; sufletele şi trupurile ni le sfinţeşte şi dă-ne să-Ţi slujim cu cuvioşie în toate zilele vieţii noastre. Pentru rugăciunile Preasfintei Născătoare de Dumnezeu şi pentru ale tuturor sfinţilor care din veac Ţi-au bineplăcut Ţie.

E de observat că preotul I se adresează Atotţiitorului cu acelaşi apelativ cu care I se adresează tricântarea, dar cu termenii încrucişaţi: *Sfinte Dumnezeule – Dumnezeule Sfinte*.

Rugăciunea Îl invocă pe Dumnezeu în dubla Sa ipostază, de Creator şi Proniator, El fiind nu doar Cel ce a făcut din nimic întreaga făptură, dar şi Cel care îi poartă de grijă ca un adevărat Părinte.

Există însă aici o expresie care se cere tâlcuită, fie şi pe scurt: Tu, Dumnezeule Sfinte, „Cel ce întru sfinţi Te odihneşti”. Odihna este o stare de repaus la capătul unui drum sau al unei activităţi de natură fizică sau spirituală, o stare de linişte, de mulţumire, de împăcare, de împlinire a

lucrului bine făcut. În Sfânta Scriptură ni se spune că, la capătul celor şase zile ale creaţiei, „în ziua a şaptea S-a odihnit Dumnezeu de toate lucrurile sale pe care le făcuse” (Fc 2, 2), lucruri pe care el le-a găsit ca fiind bune şi frumoase, inclusiv primii doi oameni, Adam şi Eva. E de la sine înţeles că la odihna lui Dumnezeu participa întreaga Sa operă, în acelaşi văzduh al armoniei universale în care Creatorul şi creatura se regăsesc şi se bucură laolaltă. Odată însă cu intrarea păcatului în lume, odihna lui Dumnezeu le este rezervată doar celor ce sunt vrednici de ea. Israeliţii, în lunga lor călătorie de patruzeci de ani prin pustie, s-au răzvrătit împotriva lui Dumnezeu, fapt pe care Acesta l-a sancţionat printr-o drastică interdicţie: „Întru odihna Mea nu vor intra!” (Ps 94, 11). În acest caz, *odihna* este fericirea de a fi ajuns la capătul drumului, în ţara făgăduinţei. Într-adevăr, răzvrătiţii au murit cu toţii, risipiţi prin pustie, în timp ce Iosua Navi şi cei ce l-au urmat întru ascultare au ajuns în Canaan. Sfântul Apostol Pavel împinge *odihna* celor drepţi la capătul istoriei, în Împărăţia Cerurilor (vezi Evr 3, 7-19; 4, 1-13), unde sfinţii se odihnesc întru Dumnezeu, dar şi Dumnezeu Se odihneşte întru ei, prin negrăita părtăşie a fericirii veşnice. Pe aceste temeiuri scripturistice ne rugăm şi noi pentru morţi: „Cu sfinţii odihneşte, Hristoase, sufletele adormiţilor robilor Tăi...”. Şi: „Întru odihna Ta, Doamne, unde toţi sfinţii Tăi se odihnesc, odihneşte şi sufletele adormiţilor robilor Tăi”. Peste tot, comuniunea viilor cu morţii şi a tuturor cu Hristos.

Acelaşi sentiment suveran al comuniunii străbate, ca un fir roşu, şi rugăciunile de taină ale preotului. Ele se rostesc, cu foarte puţinele excepţii pe care le vom vedea, la plural. Să revenim asupra celei de faţă, şi anume asupra frazei: „Tu, Cel ce şi în ceasul acesta ne-ai învrednicit pe noi, smeriţii şi nevrednicii robii Tăi, să stăm înaintea slavei sfântului Tău jertfelnic şi să-Ţi aducem datorita închinare şi preamărire”. E pentru prima oară când actul liturgic ne pune în faţă *sfântul jertfelnic*, altarul pe care preotul va aduce Sfânta Jertfă, al cărui nimb de slavă se vede încă de pe acum.

S-a ridicat însă întrebarea: dacă preotul (şi numai el) este cel ce jertfeşte în virtutea harului său special, de ce, totuşi, foloseşte pluralul, ca şi cum ar fi vorba şi de credincioşi? S-a emis ipoteza că graniţa dintre rugăciunea preotului pentru sine şi pentru ceilalţi, în care se include şi pe sine, „e foarte fluidă", ea trecând cu uşurinţă când de-o parte, când de cealaltă[70]. Această interpretare îşi are subtilitatea ei, dar mai degrabă ne putem întoarce la tema *participării* tuturor celor implicaţi în actul liturgic, preot şi popor laolaltă, despre care v-am vorbit pe larg mai la început. Este foarte adevărat că numai preotul jertfeşte, dar nu e mai puţin adevărat că oamenii din popor, credincioşii, ei sunt cei ce au adus elementele jertfei, pâinea şi vinul. *Robii* lui Dumnezeu sunt, deopotrivă, şi preotul, şi mirenii. Pe de altă parte, în această rugăciune nu e vorba de *jertfă* (ar fi şi prematur), ci doar de jertfelnicul în faţa căruia toţi cei prezenţi în actul liturgic, preot şi mireni, Îi aduc lui Dumnezeu *datorita închinare şi preamărire*, adică exact ceea ce mai târziu se va numi *jertfă de laudă*. Aceasta ar fi explicaţia de natură liturgică.

Există însă şi una de ordin istoric. La începuturile creştinismului, când credincioşii erau relativ puţini, Liturghia (Euharistia) era oficiată de episcop, asistat de un preot şi de câţiva diaconi (aceştia din urmă colectau şi ofrandele din popor şi le aduceau la altar). Aşadar, era vorba de un sobor, iar episcopul se ruga nu doar în numele lui, ci şi al celorlalţi slujitori, ceea ce însemna folosirea pluralului. Cu vremea, când creştinii s-au înmulţit şi s-au constituit în parohii, episcopul l-a delegat pe preotul paroh să oficieze Liturghia, fie singur, fie asistat de unul sau mai mulţi diaconi. Semnul văzut al acestei delegaţii era (şi este) antimisul semnat de episcop, despre care v-am vorbit într-un capitol introductiv. Chiar şi mai târziu, până în vremea noastră, când preotul oficiază singur, pluralul a rămas şi în rugăciunile lui de taină.

În sfârşit, nu pot trece peste explicaţia de natură eclesiologică, poate cea mai importantă, deoarece aici ne întâlnim cu dimensiunea mistică, duhovnicească, a actului liturgic. Pentru aceasta e necesar să ne aducem aminte că Biserica lui Hristos este, într-adevăr, o *comunitate* universală, dar

ea este alcătuită din Biserici locale, legate între ele prin *comuniune*, adică prin prezenţa şi lucrarea aceluiaşi Duh Sfânt, asemenea fântânilor legate între ele prin pânza freatică, adică prin *apa vie* care le alimentează după principiul vaselor comunicante. În virtutea acestei comuniuni, fiecare Biserică locală este, în acelaşi timp, parte şi întreg, în sensul că fiecare poartă într-însa întregul, aşa cum fiecare celulă a unui organism viu, deşi diferenţiată după poziţia şi lucrarea ei, cuprinde în sine organismul întreg. Acelaşi principiu funcţionează şi în comunitatea parohială, care este nu numai o diviziune administrativă, dar şi, mai cu seamă, un spaţiu liturgic. În Liturghie, preotul şi credincioşii se roagă împreună cu toţi preoţii şi credincioşii Bisericii universale, legaţi între ei prin cimentul unuia şi aceluiaşi Duh Sfânt, Cel care S-a pogorât peste apostoli *atunci*, la Cincizecime, şi lucrează *acum*, în fiecare Liturghie, prefăcând Darurile. Iată deci că Duhul Sfânt face nu numai un arc peste timp, dar şi un arc peste spaţiu. Prin sfântul antimis, care se află acum împăturit sub Sfânta Evanghelie şi care în curând va fi desfăcut pentru aducerea Jerfei, sfânta masă este nu numai prestolul comunităţii locale, ci „devine prestolul unic al Bisericii lui Dumnezeu, locul aducerii, prezenţei şi venirii lui *Hristos întreg* (în care noi toţi suntem Trupul Lui, în care toate părţile, toate împărţirile sunt biruite de întreg) şi se dă darul şi harul vieţii celei noi, iar, înainte de toate, al *vieţii integrale*. Tocmai această integralitate se păstrează şi se împlineşte prin legătura indisolubilă dintre Episcop, Euharistie şi Biserică”[71]. Aici rezidă şi raţiunea faptului că sfânta masă are un singur picior.

În sfârşit, Dumnezeu este rugat să primească *şi din gurile noastre, ale păcătoşilor* (ceea ce înseamnă, aşa cum vom vedea imediat, nu doar din vocile îngerilor), întreit-sfânta cântare:

Sfinte Dumnezeule, Sfinte tare, Sfinte fără de moarte, miluieşte-ne pe noi.

În legătură cu ceea ce vă spuneam, de curând, despre prezenţa îngerilor în actul liturgic, e bine să precizez acum că *Sfinte Dumnezeule* este, de fapt, o cântare îngerească, al cărei nucleu îl cunoaştem dintr-un text al lui Isaia. Într-o vedenie, Domnul i S-a arătat profetului şezând pe un tron înalt, înconjurat de serafimi (îngeri de rang foarte înalt în ierarhia cerească), care cântau fără încetare, privindu-se unul pe altul: „Sfânt, Sfânt, Sfânt este Domnul Atotţiitorul” (Is 6, 3). Iată că ne împrospătăm sentimentul şi certitudinea că noi Îl lăudăm pe Dumnezeu nu numai în prezenţa îngerilor, dar şi laolaltă cu ei, aici, pe pământ, prin Liturghia care transfigurează spaţiul eclesial şi ne strămută în Împărăţia Cerurilor, după admirabila observaţie a lui Nicolae Cabasila: „Prin venirea lui Hristos, îngerii şi oamenii s-au unit într-o singură Biserică şi o singură ceată”[72] , aducându-şi în sprijin un text din Sfântul Apostol Pavel: „Toate, cele din ceruri şi cele de pe pământ, să fie iarăşi adunate întru Hristos” (Ef 1, 10).

Ecoul şi continuitatea vedeniei lui Isaia o aflăm în Apocalipsa Sfântului Ioan, şi anume în cele patru Fiinţe întraripate dimprejurul Tronului Ceresc, care cântă neîncetat:

Sfânt, sfânt, sfânt,
Domnul Dumnezeu, Atotţiitorul (Ap 4, 8).

Dar nu numai împreună cu îngerii cântăm, ci şi împreună cu David. Dacă în Isaia şi în Apocalipsă se află doar nucleul cântării, adică întreita sfinţenie a lui Dumnezeu (ceea ce înseamnă sfinţenia desăvârşită, treimică), psalmistul ne-o oferă în întregul ei, alăturându-i şi atributele de trebuinţă: „Însetat-a sufletul meu de Dumnezeu cel tare, cel viu” (Ps 41, 2). Termenul *tare* era folosit în filosofia greacă spre a defini puternicia unei divinităţi. David îl foloseşte în acelaşi sens, foarte apropiat de *Atotputernicul* lui Isaia

(pe care limba română îl echivalează, splendid, cu *Atotţiitorul*). Cât despre *viu*, el se înrudeşte de aproape cu *veşnic-viu*, *nemuritor*, *fără de moarte*.

Părintele Stăniloae crede că *Sfinte Dumnezeule* s-ar putea referi la Tatăl ca „izvor al Dumnezeirii”, *Sfinte tare*, la Fiul, „Cel care prin cuvântul Lui a întărit cerurile şi ne-a adus la viaţă nouă”, iar *Sfinte fără de moarte*, la Duhul Sfânt, căci „Duhul e cel ce ne comunică viaţa din Hristos”[73] .

La rândul meu, ţinând seama de faptul că Isaia este cel ce ne descoperă veşnica preamărire a lui Dumnezeu prin invocarea întreitei Sale sfinţenii, aş aşeza această cântare în contextul Psalmului 41 al lui David, adică de cele două versuri care îl deschid pe cel deja citat:

> În ce chip tânjeşte cerbul după izvoarele apelor,
> aşa tânjeşte sufletul meu după Tine, Dumnezeule.

Şi, în continuare:

> Însetat-a sufletul meu după Dumnezeu cel tare, cel viu.

Imaginea e superbă. Se ştie că cerbul, animal de munte, se adapă doar din apă curgătoare, curată, limpede, răcoroasă, cât mai aproape de izvor, dacă nu chiar din izvorul însuşi. Când nu o are la îndemână (fie că e bolnav, fie că e rănit, rătăcit sau captiv), setea îl face să tânjească după ea, adică s-o poftească peste măsură, să se topească de dorul ei, cu senzaţia că doar gustul acestei ape îl poate scăpa de moarte. Acesta este sentimentul omului în absenţa lui Dumnezeu, prin excelenţă „izvorul vieţii” (Ps 35, 9), aşa cum Îl numeşte acelaşi inspirat David. *Izvor al vieţii* însă este şi Iisus, ca Fiul lui Dumnezeu şi Dumnezeu Însuşi. Să ne amintim de convorbirea Sa cu femeia

samarineancă, lângă fântâna lui Iacob, căreia i-a descoperit un adevăr extraordinar: „Tot cel ce va bea din apa aceasta [din fântână], iarăşi va înseta; dar cel ce va bea din apa pe care Eu i-o voi da, nu va mai înseta în veac, că apa pe care i-o voi da Eu se va face într-însul izvor de apă săltătoare spre viaţă veşnică” (In 4, 13-14).

Am văzut că Viaţa Veşnică este un alt nume al Împărăţiei Cerurilor. Aşadar, nu numai că Iisus este izvor de apă vie, dar chiar şi beneficiarul Izvorului, adică omul care s-a adăpat dintr-Însul, devine el însuşi izvor care, la rândul său, va potoli setea altora. Izvorul lui Dumnezeu stă de-a pururi la îndemâna omului. Important este ca omului înstrăinat să-i fie sete, să-şi amintească dureros de ceea ce a avut cândva şi să exclame împreună cu un alt chinuit al absenţei divine:

Doamne, izvorul meu şi cântecele mele!...[74]

Prea ne-am obişnuit noi, creştinii, să-L gândim pe Dumnezeu ca pe o abstracţie, ca pe un concept, ca pe o ofertă negociabilă, ca pe o opţiune ideatică sau, în cel mai bun caz, ca pe o soluţie a disperării, o şansă salvatoare. Psalmistul ni-L propune pe Dumnezeu ca trebuinţă: necesitatea stringentă a omului copleşit de lingoarea însetării spirituale, o sete nebună pe care nu o poate potoli decât prezenţa efectivă, aproape senzorială, a lui Dumnezeu *Cel sfânt, Cel tare, Cel fără de moarte*, Cel ce *ne miluieşte* prin aceea că, răspunzând rugăciunii noastre, a celor ce tânjim după El, ne deschide nesecatele izvoare ale Împărăţiei Sale.

70 Stăniloae, *op. cit.*, p. 311.
71 Schmemann, *op. cit.*, p. 104.
72 Cabasila, *op. cit.*, pp. 50-51.
73 Stăniloae, *op. cit.*, p. 308.
74 Tudor Arghezi, „Psalm”, în volumul *Litanii*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1967, p. 119.

Evanghelia Împărăţiei

După ce şi-a încheiat rugăciunea de taină (despre care am vorbit mai sus), preotul rosteşte şi el tricântarea cu voce joasă şi însoţită de închinăciuni către sfânta masă. Apoi se întoarce cu faţa către proscomidiar şi, cu fruntea plecată, rosteşte salutarea cu care Domnul a fost întâmpinat la intrarea Sa triumfală în Ierusalim:

Binecuvântat este Cel ce vine întru numele Domnului.

După care, întorcându-se prin faţa sfintei mese, se îndreaptă spre scaunul-cel-de-sus, adică jeţul de lângă peretele de răsărit al altarului, pe care stă arhiereul atunci când e de faţă şi care simbolizează tronul Celui Veşnic, rostind:

Binecuvântat eşti pe scaunul slavei împărăţiei Tale, Tu, Cel ce şezi pe heruvimi, totdeauna, acum şi pururea şi în vecii vecilor.

Preotul se opreşte şi stă lângă colţul dinspre răsărit-miazăzi al sfintei mese, unde aşteaptă sfârşitul cântării *Sfinte Dumnezeule*.

Urmează un alt moment important al Liturghiei, anume citirile din *Apostol* şi *Evanghelie*. Fiecare are o introducere şi o încheiere.

Preotul: Să luăm aminte! Pace tuturor!
Citeţul: Şi duhului tău.

Şi îndată, din mijlocul bisericii, intonează prochimenul cu care se deschide pericopa din Apostol.

Preotul: Înţelepciune!
Citeţul rosteşte titlul pericopei.
Preotul: Să luăm aminte.

În timp ce Cântăreţul (Citeţul) intonează pericopa, Preotul cădeşte după rânduială, după care revine în altar şi citeşte în taină Rugăciunea de dinainte de Evanghelie:

Stăpâne, Iubitorule de oameni, fă să strălucească în inimile noastre lumina cea curată a cunoaşterii dumnezeirii Tale şi deschide ochii gândului nostru spre înţelegerea evanghelicelor Tale propovăduiri. Pune în noi şi frica de fericitele Tale porunci, pentru ca, toate poftele trupului călcând, vieţuire duhovnicească să petrecem, cugetând şi făcând toate cele ce sunt spre bună-plăcerea Ta. Că Tu eşti luminarea sufletelor şi a trupurilor noastre, Hristoase Dumnezeule, şi Ţie slavă înălţăm, şi totodată Părintelui Tău Celui fără de început şi Preasfântului şi bunului şi de viaţă făcătorului Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecii vecilor. Amin.

După ce Cântăreţul intonează sfârşitul pericopei,

Preotul: Pace ţie, cititorule.
Citeţul: Şi duhului tău. Şi cântă: *Aliluia.*

Preotul (în uşile împărăteşti, cu faţa spre Popor): *Cu înţelepciune, drepţi, să ascultăm Sfânta Evanghelie!* (Binecuvântând): *Pace tuturor!*

Poporul: Şi duhului tău.

Preotul (după ce a luat Evanghelia de pe sfânta masă şi a deschis-o pe analogul din faţa uşilor împărăteşti): *Din Sfânta Evanghelie de la (N) citire.*

Poporul: Slavă Ţie, Doamne, slavă Ţie.

Preotul: Să luăm aminte.

Şi intonează pericopa evanghelică din ziua respectivă. La sfârşit,

Poporul: Slavă Ţie, Doamne, slavă Ţie.

Preotul închide Evanghelia, binecuvintează cu ea Poporul în semnul crucii, după care o reaşază pe sfânta masă, dar nu pe locul ei de dinainte (cel de deasupra sfântului antimis), ci în spatele acestuia, culcată, cu cotorul spre apus.

Înainte de a încerca o tâlcuire de profunzime a acestui moment, vreau să vă atrag atenţia asupra rostirii introductive a preotului: „Cu înţelepciune, drepţi, să ascultăm Sfânta Evanghelie”. Este un îndemn la atenţie şi luciditate, dar şi la respect, bună-cuviinţă, evlavie: pericopa evanghelică se ascultă stând în picioare, cu palmele încrucişate în faţă, cu privirea aţintită la preot, cu auzul deschis la fiecare cuvânt. Există la noi şi obiceiul de a se îngenunchea în timpul citirii Evangheliei. Desigur, excesul de evlavie nu poate fi osândit; cei ce vor să o facă o pot face. Dar poziţia corectă este cea dreaptă, chiar pentru credincioşii mai firavi sau vârstnici care de obicei şed

aşezaţi în strane. Cei care, totuşi, vor să stea în genunchi vor avea grijă să nu-şi stinghereascâ vecinii, şi cu atât mai puţin să le inculce vreun sentiment de inferioritate. Niciodată, stând în biserică, nu trebuie să neglijăm principiul colegialităţii şi comuniunii.

Cu aceasta, să trecem la tâlcuire.

În lumea creştină neortodoxă stăruie o falsă percepţie asupra raportului dintre Sfânta Ortodoxie şi Sfânta Scriptură. În general, se crede că ortodocşii s-au ancorat în ritual şi tradiţie, lăsând Biblia pe seama protestanţilor şi, mai nou, a sectelor; ei, ortodocşii, pretind că Biblia este principalul izvor al credinţei, alături de Sfânta Tradiţie, dar în realitate o ignoră sau, în cel mai bun caz, cercetarea ei e festivă şi, atunci când nu e obiect de studiu didactic, devine lectură de lux.

Aşa se explică „surpriza” recentă a unui distins pastor protestant din Occident, care asistase de numeroase ori la Liturghia noastră şi în final „descoperise”, cu uimire, că întreaga ei ţesătură este întemeiată pe Biblie. Ceva mai târziu avea să ştie că, exceptând Apocalipsa, Noul Testament este în întregime citit la Sfânta Liturghie în cursul unui an, că pasaje întregi din Vechiul Testament sunt cuprinse în „paremiile” celorlalte slujbe şi că cei 150 de Psalmi sunt citiţi de cincizeci şi două de ori pe an în ciclurile săptămânale numite „catisme”.

Până acum v-am semnalat rădăcinile biblice ale Sfintei Liturghii, şi o voi face în continuare.

Doresc să reţineţi faptul că citirea pericopelor evanghelice şi apostolice, la care ne-am oprit acum, nu înseamnă o „pauză” sau o „parantează” liturgică, ci ea face parte din însuşi miezul Sfintei Liturghii, aşa cum era practicată încă din primele veacuri ale Bisericii, când creştinii se adunau Duminica pentru Cina Euharistică. Prefacerea Darurilor şi împărtăşirea credincioşilor erau precedate de lecturi biblice. Iată ce mărturiseşte unul din cele mai vechi manuscrise: „În ziua denumită a soarelui, noi avem adunarea la un loc a tuturor celor care trăiesc în oraşe şi

sate şi, atât cât permite timpul, se citeşte ceea ce au spus apostolii sau din scrierile proorocilor. Când termină cititorul, proistosul ia cuvântul şi ne dă povăţuiri şi îndemnuri, ca să fie imitate lucrurile frumoase. După aceea ne ridicăm şi înălţăm rugăciuni. După ce terminăm rugăciunile... se aduce pâine şi vin şi apă...”[75].

Desigur, citirile biblice au şi un rost instructiv, de cunoaştere a cuvântului dumnezeiesc. Interpretând simbolismul liturgic, Nicolae Cabasila observă că, până în acest moment, Sfânta Evanghelie a stat închisă, aşa cum Iisus Hristos a tăcut în prima parte a vieţii Sale, singura mărturie asupra dumnezeirii Lui venind de la Tatăl în momentul botezului (Mt 3, 17). Acum, prin mâinile şi vocea preotului, Evanghelia se deschide şi grăieşte, aşa cum Însuşi Hristos le-a grăit mulţimilor şi cum i-a învăţat pe sfinţii apostoli, poruncindu-le să-I ducă învăţătura la toate neamurile (Mt 28, 19-20).

Ar fi greşit însă să credem că rostul acestor lecturi se reduce doar la dimensiunea lor învăţătoare. Ele au şi un rol purificator, de pregătire a sufletelor pentru obiectivul principal al Liturghiei, Euharistia, adică prefacerea Cinstitelor Daruri în Trupul şi Sângele Domnului, şi pentru finalitatea ei, cuminecarea şi sfinţirea credincioşilor. Să ne întoarcem puţin la rugăciunea pe care preotul o citeşte în taină înainte de citirea Evangheliei: ea cere mai întâi luminarea minţii noastre pentru o corectă cunoaştere a dumnezeieştilor învăţături şi imediat după aceea solicită ajutor pentru purificare duhovnicească prin teama de a nu ignora sau dispreţui sfintele porunci.

Acestor două dimensiuni li se adaugă o a treia, cea doxologică, adică de laudă dreptmăritoare. În vecinătatea lecturilor biblice, credincioşii nu-I cer nimic lui Dumnezeu. Ultima cerere a fost aceea cu care se încheie cântarea *Sfinte Dumnezeule*: „Miluieşte-ne pe noi”. Acum, îndată după *Apostol* se cântă „Aliluia”, iar înainte şi după citirea *Evangheliei* se intonează: „Slavă Ţie, Doamne, Slavă Ţie!”.

Dimensiunea doxologică explică şi faptul că, prin tradiţie, atât pericopa din *Apostol*, cât şi aceea din *Evanghelie*, deşi fiecare se anunţă a fi „citire”,

se cântă. Asupra acestei teme au existat păreri împărţite de-a lungul timpului. Monahii rigorişti susţineau că, pe de o parte, textul biblic poate fi perceput mai direct prin citire şi, pe de alta, faptul de a-l cânta poate fi un prilej de mândrie pentru cel care cântă. De cealaltă parte, practicienii se pronunţă în favoarea psalmodierii, ca una ce-i conferă texului biblic o anume sacralitate liturgică. Chiar Părintele Stăniloae (care nu avea înzestrare muzicală) admite că „psalmodierea dă aripi cuvântului”[76]. Eu cred că adevărul e, ca de obicei, la mijloc şi că a citi sau a cânta pericopa evanghelică poate să rămână la latitudinea fiecărui preot, în funcţie de talentul său muzical, dar şi de natura textului. Oricum, totul trebuie făcut la măsura bunului-simţ, evitându-se vedetismul pe care ni-l oferă uneori, jenant, câte un preot sau diacon atras de ispita coloraturii cantabile sau contaminat de mirajul cuantumului decibelic. Arta liturgică cere, neapărat, acordarea ei cu timbrul îngeresc.

S-a mai pus şi întrebarea: de ce se citeşte mai întâi *Apostolul* şi apoi *Evanghelia*, de vreme ce aceasta din urmă are prioritate nu numai cronologică, ci şi de conţinut?

Se răspunde, în general, prin invocarea principiului progresiei. Explicaţia lui Cabasila poate fi completată prin observaţia că Domnul Hristos nu i S-a arătat lumii dintr-odată, năprasnic, ci progresiv, înaintând de la simplu la compus, de la elementar la complex. În viaţă: de la smerita naştere, la glorioasa înălţare; în învăţătură: de la predica de pe munte, la marea cuvântare de despărţire; în minuni: de la prefacerea apei în vin, la învierea lui Lazăr; în iconomia mântuirii: de la moarte şi înviere, la cea de a doua venire. În acest sens, textele apostolice ar fi doar învelişul Evangheliei, pe când Evanghelia este însuşi miezul.

Având în vedere structura dramatică a Liturghiei (despre care v-am vorbit la început), putem invoca şi principiul progresiei artistice. O uvertură cuprinde principalele teme muzicale ale operei; ea se scrie la urmă, dar se cântă la început, în deschiderea operei propriu-zise.

Amintesc şi faptul că între Evanghelia lui Hristos şi Împărăţia Cerurilor există o legătură strânsă, intimă, indestructibilă; doi dintre Evanghelişti

mărturisesc că Iisus mergea din loc în loc „propovăduind Evanghelia împărăţiei” (lui Dumnezeu) (Mt 4, 23; 9, 35; Mc 1, 14). Rostind Evanghelia şi ascultând-o în biserică e ca şi cum am avea sentimentul că încă de pe acum vedem „Împărăţia lui Dumnezeu venind întru putere” (Mc 9, 1).

75 *Apud* Schmemann, *op. cit.*, p. 71.
76 Stăniloae, *op. cit.*, p. 314.

Ectenia cererii stăruitoare
- îndată după citirea Evangheliei -

Preotul citeşte mai întâi, în taină, următoarea scurtă rugăciune:

Doamne, Dumnezeul nostru, primeşte această rugăciune stăruitoare de la noi, robii Tăi, şi ne miluieşte după mulţimea milei Tale şi trimite îndurările Tale peste noi şi peste tot poporul Tău, care aşteaptă de la Tine mare şi bogată milă.

În prima parte, rugăciunea îi angajează, deopotrivă, pe slujitorii altarului şi pe credincioşii din biserică. Obiectul cererii lor este ca Dumnezeu să le primească rugăciunea împreună-rostită prin îndemnurile şi răspunsurile care alcătuiesc dialogul liturgic. Dar dialogul liturgic, la rândul său, intră în dialog cu *Atotţiitorul* cerului şi al pământului, invocat în ectenie, deci nu cu un Dumnezeu abstract, rece, impersonal, atotputernic în Sine, dar indiferent faţă de viaţa şi trebuinţele propriei Sale creaţii, ci cu *Dumnezeul părinţilor noştri*, vizibil prin operă, personal prin participare şi sensibil prin iubire. Obiectul cererii este acela ca Dumnezeu *să primească* această rugăciune. Or, a primi, a acepta, a fi de acord înseamnă a răspunde la o solicitare. Orice dialog presupune angajarea ambelor părţi, iar Dumnezeu îi pretinde omului această angajare, tocmai pentru că ea exprimă comuniunea. „Cereţi şi vi se va da; căutaţi şi veţi afla; bateţi şi vi se va deschide; că oricine cere, primeşte; cel ce caută, află; şi celui ce bate i se va deschide.” (Mt 7, 7) Iată, Iisus ne oferă certitudinea răspunsului; important este ca noi să-l provocăm prin rugăciune.

În cea de a doua parte, slujitorii altarului se roagă atât pentru ei, cât şi, în mod expres, pentru *tot poporul Tău*, adică pentru toţi creştinii care, prin Botez şi Mirungere, au devenit membri ai preoţiei universale şi, prin

aceasta, poporul lui Dumnezeu. Despre acest popor v-am vorbit pe larg mai înainte. Acum şi aici, acest popor aşteaptă de la Dumnezeu *mare şi bogată milă.* Mare ca întindere şi bogată în cuprins, mila de sus nu este altceva decât expresia concretă a harului lui Dumnezeu, ca răspuns la propria noastră neputinţă. Cerând mila lui Dumnezeu, omul nu se „milogeşte", nu se umileşte, nu se înjoseşte, nu renunţă la propria sa demnitate, ci are cavalerismul de a se recunoaşte drept ceea ce este. Dacă nu I-ar cere lui Dumnezeu milă, ar trebui să-I ceară dreptate. Cine însă ar avea neobrăzarea să afirme că el e drept, adică fără nici un păcat, în faţa lui Dumnezeu? Neputând invoca dreptatea, omul cere mila prin care bunătatea lui Dumnezeu umple golul din agoniseala dreptăţii. Şi să mai ştiţi un lucru: cu cât golul este mai mare, cu atât mila este mai bogată, deoarece „unde s-a înmulţit păcatul, a prisosit harul" (Rm 5, 20). Mila este aceea care restaurează dreptatea şi, prin ea, îndreptăţirea omului de a dobândi viaţa veşnică, adică Împărăţia Cerurilor.

Şi acum, ectenia:

Preotul: Să zicem toţi, din tot sufletul şi din tot cugetul nostru să zicem:
Poporul: Doamne, miluieşte.

„Ectenie stăruitoare" pare a fi un pleonasm, deoarece, aşa cum v-am spus, însuşi cuvântul *ectenie* înseamnă perseverenţă, stăruinţă. Acest cuvânt însă mai înseamnă şi altceva: tensiune, încordare, atenţie concentrată. E un îndemn la mobilizarea lăuntrică a tuturor participanţilor la Liturghie, iar aceasta se vede şi din folosirea verbului *să zicem* de două ori în aceeaşi propoziţie.

Preotul: Doamne, Atotţiitorule, Dumnezeul părinţilor noştri, rugămu-ne Ţie, auzi-ne şi ne miluieşte.

Poporul: Doamne, miluieşte.

Expresia „Dumnezeul părinţilor noştri”, folosită foarte des în Vechiul Testament (Dt 26, 7; Ezr 7, 27), este echivalentul sintagmei „Dumnezeul lui Avraam (al lui Isaac şi al lui Iacob)” (Fc 26, 24; 28, 13; 31, 52; Iş 3, 6, 15, 16; 4, 5; 3 Rg 18, 36; 1 Par 29, 18; 2 Par 30, 6; Est 4, 17; Ps 46, 9), precum şi al celei asemănătoare: „Dumnezeul părinţilor voştri” (Fc 43, 23; Iş 3, 13, 15, 16; Dt 1, 11; 4, 1; 12, 1; Ios 1, 11), spre a-L desemna, în mijlocul popoarelor păgâne, pe singurul Dumnezeu al singurului popor monoteist, Israel. În vremea sfinţilor apostoli era folosită de aceştia spre a le demonstra iudeilor refractari că Iisus Hristos este Fiul aceluiaşi Dumnezeu din Vechiul Testament, adică al Dumnezeului la care ei înşişi se închină (FA 3, 13; 5, 30; 22, 14). Aşadar, ideea centrală este aceea de continuitate. În limbajul biblic, cuvântul *părinţi* era folosit şi cu înţelesul de *strămoşi*. În acelaşi sens este folosit în limbajul liturgic. „Dumnezeul părinţilor noştri” nu este divinitatea neutră, cenuşie, incoloră pe care o invocă semenii comozi din zilele noastre atunci când spun, într-o doară, că „tot un Dumnezeu e pentru toţi”, ci *Domnul Atotstăpânitorul* sau *Atotţiitorul*, pe Care noi Îl mărturisim în Simbolul Credinţei şi Căruia I s-au închinat, întru aceeaşi ortodoxie, părinţii şi străbunii noştri, din neam în neam.

Preotul: Miluieşte-ne pe noi, Dumnezeule, după mare mila Ta, rugămu-ne Ţie, auzi-ne şi ne miluieşte.

Poporul: Doamne, miluieşte; Doamne, miluieşte; Doamne, miluieşte.

Începând cu acest stih, răspunsul credincioşilor este un *Doamne, miluieşte* întreit, tocmai pentru a sublinia caracterul tensiv al acestei ectenii.

Aţi observat, desigur, că prima parte a stihului este preluată din Psalmul 50.

Cât priveşte sintagma *auzi-ne*, folosită şi în stihul precedent, ea este frecvent întâlnită în Sfânta Scriptură, dar nu în ipoteza agramată că Dumnezeu ar fi surd şi, ca atare, străin de trebuinţele noastre, ci în sensul că între El şi noi funcţionează, neapărat, principiul comunicării şi al comuniunii, că El ni Se deschide în măsura în care şi noi ne deschidem spre El, aşa cum o floare nu primeşte roua dimineţii dacă nu-şi deschide corola spre cer.

Vă voi da câteva exemple extrase din Psalmii lui David:

Când eu am strigat, Tu m-ai auzit (Ps 4, 1).

Domnul mă va auzi când voi striga către Dânsul (Ps 4, 3).

Ţie mă voi ruga, Doamne! Dimineaţa vei auzi glasul meu! (Ps 5, 2-3)

Auzit-a Domnul glasul plângerii mele;
Domnul mi-a auzit ruga (Ps 6, 8).

Dorinţa sărmanilor ai auzit-o, Doamne (Ps 9, 37).

Exemplele sunt foarte numeroase, ele pot continua, dar vreau să notez că Dumnezeu răspunde nu doar la strigarea omului, ci şi la muţenia încrâncenată cu care creatura îşi caută Creatorul:

Pe Domnul L-am căutat şi El m-a auzit Şi din toate necazurile m-a izbăvit (Ps 33, 4).

Creatura însă se poate afla nu în ipostaza dinamică a celui ce caută, ci în aceea, statică, a celui ce adastă:

L-am aşteptat, pe Domnul L-am aşteptat,
şi El a luat aminte la mine
şi mi-a auzit rugăciunea (Ps 39, 1).

Există însă şi cazuri în care deschiderea lui Dumnezeu spre om nu este efectul rugii acestuia, ci cauza ei:

Eu am strigat fiindcă Tu m-ai auzit, Doamne (Ps 16, 6).

Când omul are sentimentul că Dumnezeu l-a părăsit (ceea ce se întâmplă cu foarte mulţi dintre noi) şi că nu mai e nimic de făcut, el va exclama împreună cu Psalmistul:

Dumnezeul meu, striga-voi ziua şi nu vei auzi,
şi noaptea chiar, şi fără să-mi fiu nebun (Ps 21, 2),

ceea ce înseamnă că stăruinţa în rugăciune, chiar când nu are răspuns, nu cade sub incidenţa absurdului. Absenţa sau întârzierea răspunsului poate avea raţiuni pe care numai Dumnezeu le cunoaşte. Dar în covârşitoarea

majoritate a cazurilor deschiderea lui Dumnezeu nu se lasă aşteptată, mai ales atunci când omul se află în situaţii-limită, vecine cu disperarea:

Dintru adâncuri am strigat către Tine, Doamne;
Doamne, auzi glasul meu! (Ps 129, 1)

Aşadar, cererea stăruitoare *auzi-ne şi ne miluieşte*, urmată de un întreit *Doamne, miluieşte*, nu poate rămâne fără răspuns.

Preotul: Ne mai rugăm pentru Preasfinţitul (Episcopul, Arhiepiscopul, Mitropolitul, Patriarhul... căruia i se rosteşte numele).

Unii au fost de părere că această ectenie nu ar fi altceva decât repetarea celei mari, de la începutul Liturghiei, fapt pentru care majoritatea grecilor trec peste ea, sărind de la Evanghelie direct la Heruvic.

Într-un fel, ea este o repetare, dar pe spirală ascendentă. Continuăm a ne ruga pentru cârmuitorii bisericeşti, ca şi pentru cei ai treburilor obşteşti, cerându-I lui Dumnezeu să le dăruiască ceea ce poate fi mai de preţ în existenţa unui om: sănătatea, în viaţa de aici, mântuirea, în cea veşnică:

Ne mai rugăm pentru binecredinciosul popor român de pretutindeni, pentru cârmuitorii ţării noastre, pentru mai-marii oraşelor şi ai satelor şi pentru armata ţării, pentru sănătatea şi mântuirea lor.

Pe de altă parte, ea îşi are propria ei originalitate prin aceea că rugăciunea se focalizează asupra anumitor segmente ale vieţii sociale, şi nu

numai atât. Dumnezeu Îşi exercită pronia (purtarea de grijă) nu doar asupra omenirii ca întreg, ci şi asupra fiecărui om în parte, ca persoană unică şi irepetabilă. Rugăciunea noastră urmează acelaşi traseu.

Ne mai rugăm pentru fraţii noştri, preoţi, ieromonahi, ierodiaconi, diaconi, monahi şi monahii şi pentru toţi fraţii noştri cei întru Hristos.

Ieromonah sau ierodiacon se numeşte preotul sau, respectiv, diaconul care aparţine cinului monahal.

Totalitatea categoriilor ierarhice şi slujitoare capătă denumirea de *frăţime* (aşa cum în ectenia mare s-a pomenit de „cinstita *preoţime*” *şi* „cea întru Hristos *diaconime*”), cu acelaşi accent pus pe ideea de comunitate şi comuniune.

Ne mai rugăm pentru mila, viaţa, pacea, sănătatea, mântuirea, cercetarea, uşurarea şi iertarea păcatelor tuturor robilor lui Dumnezeu: binecredincioşii şi dreptmăritorii creştini care locuiesc în oraşul (satul) acesta şi călătoresc prin el, precum şi enoriaşii, epitropii, ajutătorii şi ostenitorii acestui sfânt locaş.

Destinatarii acestor cereri fac parte dintr-o arie mai largă, aceea a oraşului sau satului în care locuiesc (fără să fie omişi călătorii sau rezidenţii temporari) şi dintr-una mai restrânsă, a parohiei din acea localitate. În limbajul bisericesc, membrii unei parohii se cheamă *enoriaşi*. *Epitropi* sunt acei enoriaşi (de obicei, membri ai consiliului parohial) cărora obştea le încredinţează administrarea bunurilor materiale. *Ajutători* sunt voluntarii care prestează felurite servicii pentru buna întreţinere a locaşului şi împrejurimilor lui. Cât despre *ostenitori*, aceştia sunt ajutătorii mai zeloşi, mai devotaţi, gata oricând să răspundă la chemarea preotului pentru lucrări mai grele şi mai costisitoare, cum ar fi construirea unui nou locaş de cult,

repararea sau lărgirea celui vechi, prenoirea cimitirului, lucrări care solicită deseori şi jertfa de sine.

Dacă pentru traiul pământesc al tuturor acestora s-au cerut bunuri preţioase ca *mila*, *viaţa* (în înţelesul de viaţă lungă), *pacea* şi *sănătatea*, pentru cea viitoare s-a cerut esenţialul: *mântuirea.* Aceasta însă înseamnă, neapărat, eliberarea din robia păcatului. Trei sunt treptele pe care această cerere le invocă în procesul de eliberare. În prima treaptă, Dumnezeu este rugat să *cerceteze* păcatele fiecăruia, să Se aplece cu luare-aminte asupra lor, să le discearnă, să le cântărească, aşa cum face un judecător înainte de a pronunţa o sentinţă. În cea de a doua treaptă ne rugăm ca Dumnezeu să *uşureze* păcatele, adică să le acorde circumstanţe atenuante în funcţie de gravitatea lor şi de împrejurările în care au fost comise. Este zona în care Dumnezeu Îşi exercită îngăduinţa. În sfârşit, a treia treaptă este *iertarea*: în nemărginita Lui bunătate, Dumnezeu trage cu buretele peste tot şi peste toate şi îl aduce pe om în starea nădăjduită de Psalmist:

Stropi-mă-vei cu isop şi mă voi curăţi,
spăla-mă-vei şi mai alb decât zăpada mă voi albi (Ps 50, 7).

Desigur, atât rugăciunea, cât şi tâlcuirea ei păstrează, inevitabil, criterii şi calapoade omeneşti. Dumnezeu are alte criterii şi alte judecăţi. Dar eu cred că aceste trei trepte în analizarea, circumstanţierea şi iertarea păcatelor pot alcătui sinteza unui manual al duhovnicului.

Să nu uităm însă că şi această cerere a preotului este întărită de întreitul *Doamne, miluieşte* al poporului.

Ne mai rugăm pentru fericiţii şi pururea pomeniţii ctitori ai sfântului locaşului acestuia şi pentru toţi cei mai dinainte adormiţi părinţi şi fraţi ai noştri, dreptmăritori creştini, care se odihnesc aici şi pretutindeni.

Ctitor se numeşte întemeietorul unei biserici, al unei mânăstiri sau al oricărui alt aşezământ bisericesc. El are iniţiativa, dăruieşte locul, schiţează planul, urmăreşte etapele construcţiei, inclusiv pictura, înzestrează aşezământul cu odoarele de trebuinţă, patronează sfinţirea, apoi se retrage, lăsându-şi ctitoria pe seama comunităţii parohiale sau monahale. Aşa s-au petrecut lucrurile cu cele mai vechi şi mai durabile aşezăminte de acest fel, ctitorite de domnitori, boieri, vlădici sau regi. În toate cazurile, iniţiativa trebuie să aibă binecuvântarea episcopului local, care va oficia şi sfinţirea.

Rugăciunea foloseşte pluralul, *ctitorii*, adică ctitorul împreună cu membrii familiei sale sau mai mulţi ctitori cu familiile lor.

Uneori ctitorii se situează la mari distanţe în timp. Există cazuri, şi nu puţine, în care un ctitor construieşte pe temelia sau rămăşiţele unui aşezământ mai vechi, al altui ctitor. Menţionez doar celebra bazilică Sfânta Sofia, din Constantinopol, ridicată de împăratul Iustinian pe cenuşa celei ctitorite de Sfântul Constantin cel Mare cu două secole înainte, închinată tot Sfintei Sofia şi distrusă de un incendiu în anul 532.

De vreme ce ctitorii şi-au asumat, voluntar, obligaţia de a construi un astfel de aşezământ, după care s-au retras, beneficiarilor le revine obligaţia de a-i pomeni la sfintele slujbe pe toată durata ctitoriei. Este motivul pentru care ei, *fericiţi* prin însăşi jertfa pe care au făcut-o, devin şi *pururea pomeniţii* în rugăciuni şi-n Cartea Vieţii, ca unii care s-au retras doar din relaţia formal-administrativă, dar nu şi din fiinţa ctitoriei lor.

Mai mult, ei fac parte din marea familie a comunităţii respective, fie parohială, fie monahală, motiv pentru care în pomenire li se adaugă „cei mai dinainte adormiţi părinţi şi fraţi ai noştri, dreptmăritori creştini, care se odihnesc aici şi pretutindeni”, adică cei ce îşi au mormântul în cimitirul parohial sau mânăstiresc din apropierea locaşului sau în oricare altă parte a lumii unde li s-a hărăzit să-şi doarmă somnul de veci. Se observă şi aici principiul comunitar al rugăciunii din Biserică, cel care adună timpul şi înfrânge depărtările.

[Aici pot fi intercalate rugăciuni speciale, fie din oficiu, la iniţiativa preotului, când e vorba de o trebuinţă obştească, fie la cererea unor credincioşi pentru anumite trebuinţe de moment:

La vreme de neplouare şi foamete.
La vreme de necontenire a ploilor.
Pentru cei ce călătoresc.
Pentru cei bolnavi.
Pentru vrăjmaşii care ne urăsc şi ne asupresc.
Pentru cei ce sunt în închisori.
La năvălirea vrăjmaşilor.
La vreme de boli molipsitoare.
Mulţumire pentru toată facerea de bine a lui Dumnezeu. Pentru cei ce sunt asupriţi de vrăjmaşi.
Pentru sporirea dragostei şi dezrădăcinarea urii şi a toată răutatea.
Pentru dobândirea celor de trebuinţă şi de folos.
La vreme de orice nevoie şi primejdie omenească.

Pomelnicele personale au trecut deja prin rugăciunile de la proscomidie. Acum întreaga obşte e chemată să se roage împreună cu cel ce are nevoie de un asemenea sprijin.]

Ne mai rugăm pentru cei ce aduc daruri şi fac bine în sfânta şi întru-tot-cinstită biserica aceasta, pentru cei ce se ostenesc, pentru cei ce cântă şi pentru poporul ce stă înainte, aşteptând de la Tine mare şi bogată milă.

Cei ce aduc daruri sunt, pe de o parte, credincioşii care au depus la altar ofrande de pâine şi vin, iar, pe de alta, cei ce prin tradiţie aduc colive sau colaci pentru cinstirea unui sfânt patron sau pentru a sărbători un eveniment din viaţa lor; din aceste daruri se vor înfrupta mai ales săracii, la sfârşitul Liturghiei.

Şi pentru că poporul din biserică aşteaptă de la Dumnezeu *mare şi bogată milă* şi pentru că acelaşi popor răspunde cu întreitul *Doamne, miluieşte*, ecfonisul care încheie concluziv ectenia nu poate fi decât în armonie cu ceea ce s-a rostit.

Preotul: Că milostiv şi iubitor de oameni Dumnezeu eşti şi Ţie slavă Îţi înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor.

Ectenia pentru cei adormiţi

Această ectenie se intercalează aici, de obicei, dacă după slujba liturgică urmează a se oficia un parastas sau dacă în ziua respectivă a intervenit decesul unei persoane a cărei trecere în veşnicie se cere însoţită de rugăciune.

Aproape toate religiile lumii cred în nemurirea sufletului şi sunt preocupate de soarta acestuia după moarte. În creştinism, majoritatea protestanţilor au optat pentru predestinaţie, în sensul că fiecărui om i s-a hotărât de la început o anume soartă în veşnicie, de la care nu există abatere. Catolicismul profesează dogma purgatoriului, în sensul că între rai şi iad există un spaţiu intermediar în care sufletele păcătoşilor se purifică prin foc. Noi, ortodocşii, credem în puterea rugăciunilor pe care cei vii, în asociere cu sfinţii, le fac pentru cei repauzaţi.

Rugăciunea pentru morţi se întemeiază pe faptul că cei plecaţi în lumea de dincolo au fost oameni pământeni ca şi noi, că nimeni din cei vii nu poate fi fără păcat şi că noi, cei rămaşi, simţim nevoia şi datoria de a ne păstra în comuniune cu ei. Omul trece în veşnicie cu încărcătura faptelor pe care le-a săvârşit în viaţa vremelnică, bune sau rele, fapte care îi conferă, acolo, în rai sau în iad, statutul de fericire sau nefericire într-un grad mai mare sau mai mic, după distanţa pe care fiecare şi-a pus-o, liber, între el şi voia lui Dumnezeu.

Firește, noi ne rugăm, în primul rând şi cu mai multă ardoare, pentru cei împovăraţi de păcate mari şi grele, adică pentru cei din iad. Fără să ştim prea multe despre viaţa de dincolo (în afară de credinţa că ea există), Biserica admite că păcătoşii din iadul tranzitoriu, de după Judecata particulară, vor intra tot ca păcătoşi în iadul cel veşnic de după Judecata de Apoi. Tot ea însă admite că, prin rugăciunile celor vii, starea unora ar putea fi îmbunătăţită până la iertarea totală şi că aceştia, în final, ar putea intra în Împărăţia lui Dumnezeu laolaltă cu cei drepţi. Pentru aceasta însă nu e suficientă şi nici eficientă doar rugăciunea noastră. Rugăciunea nu e o punte

de comunicare directă între noi şi cei repauzaţi (aşa cum pretind spiritiştii!), ci ea se face în Dumnezeu şi prin Dumnezeu. Cu alte cuvinte, noi Îl rugăm pe Dumnezeu pentru omul din iad, Dumnezeu îi transmite mesajul şi-l întreabă dacă, în virtutea libertăţii pe care o are şi acolo, îl acceptă sau nu. Dacă refuză deschiderea (aşa cum o făcuse pe pământ), el singur se condamnă pe sine la non-comuniune, adică la singurătate perpetuă, ceea ce înseamnă o izolare nu numai de Dumnezeu, ci chiar de oamenii vecini cu el, pe care şi-i simte aproape, dar pe care nu-i poate vedea, aşa cum nici ei pe el. Acesta este „întunericul cel mai din afară", de care pomeneşte Evanghelia (Mt 8, 12; 22, 13). Dacă însă el I se deschide lui Dumnezeu (aşa cum nu o făcuse pe pământ), atunci rugăciunea noastră ajunge la el şi devine eficientă, în sensul că Dumnezeu îl iartă, îl scoate din iad şi-l ridică în rai, de unde va avea poarta deschisă spre Împărăţia plenară.

Noi ne rugăm pentru morţi, dar niciodată nu putem şti cu certitudine unde anume se află fiecare. De aceea, în principiu ne rugăm atât pentru cei din iad, cât şi pentru cei din rai, pornind de la premisa că şi aceştia din urmă, ca unii care nu sunt lipsiţi de păcate, au nevoie de ajutor.

Desigur, şi într-un caz, şi în altul, există nuanţe. Efectul rugăciunii poate fi trecerea unui păcătos al iadului dintr-o stare de suferinţă mai grea în una mai uşoară, după cum poate fi ridicarea unui cetăţean al raiului dintr-o stare de fericire inferioară în una superioară. Dar, în toate cazurile, Dumnezeu este Cel ce hotărăşte, iar noi avem destule temeiuri să credem în generozitatea Lui. Să ne amintim de stăpânul care-şi doreşte casa plină de oaspeţi, chiar adunaţi de pe drumuri (Lc 14, 15-24), dar şi de acela care angajase oameni la lucru: seara, la ceasul socotelilor, ostenitorului care fusese chemat mai târziu (şi care deci lucrase mai puţin) îi dă plată egală cu a acelora care lucraseră ziua întreagă (Mt 20, 1-16); aceasta pentru că Dumnezeu (aşa cum remarcă şi monahul Nicolae Steinhardt) are de unde şi se comportă ca un boier.

Tot în virtutea principiului suveran al comuniunii, noi nu ne rugăm singuri, ci solicităm asocierea sfinţilor şi, în principal, pe a Maicii Domnului. Sfinţii sunt nu numai modele pentru noi, ca unii ce s-au realizat după modelul lui Iisus Hristos, dar sunt şi prieteni ai lui Dumnezeu şi, ca atare, mijlocitori pentru noi, cei de aici şi cei de dincolo, cu care ei, tocmai prin sfinţenia lor, se simt solidari. În acest sens, ei îşi asumă rolul de argaţi ai Stăpânului, care aleargă pe uliţe, pe la garduri şi răspântii ca să-I aducă Acestuia cât mai mulţi oameni la cină.

Cât despre Maica Domnului, niciodată nu voi înceta să amintesc momentul nunţii din Cana Galileii, când I-a cerut Fiului ei să-i ajute pe nevoiaşii a căror demnitate se afla în impas, iar Acesta a ascultat-o făcând întâia Sa minune, deşi nu acelui moment o destinase (In 2, 1-11). Concluzia e limpede: o rugăciune a Maicii Domnului este în stare să schimbe chiar o hotărâre a lui Dumnezeu. În iconografia ortodoxă, scena Judecăţii de Apoi o înfăţişează pe Maica Domnului de-a dreapta Fiului ei, în picioare, cu mâinile în stare de rugăciune; de partea cealaltă, tot rugându-se, Sfântul Ioan Botezătorul, „prietenul Mirelui”. Dacă cei doi rugători vor fi de faţă atunci, la Înfricoşătoarea Judecată, în urma căreia nimic nu se mai poate schimba, cu atât mai mult în urma Judecăţii particulare, când pot avea loc schimbări, dar numai în sens pozitiv, adică de la mai-rău la mai-puţin rău şi de la mai-puţin bine la mai-mult bine.

Ectenia de aici este desprinsă din slujba de înmormântare. O formă prescurtată a aceleiaşi slujbe este parastasul. Dar cea mai preţioasă şi mai eficientă rugăciune este aceea pe care preotul o face în taină la slujba proscomidiei, când scoate din prescură miridele pentru morţi şi le aşază sub Sfântul Agneţ, rostind numele morţilor de pe pomelnicele ce i-au fost aduse, odată cu ofrandele, de către credincioşi.

În momentul liturgic al sfinţirii Darurilor, Sfântul Agneţ se preface în Trupul real al lui Iisus Hristos. Miridele, reprezentând numele (şi deci sufletele) morţilor, nu se prefac sub binecuvântare, dar participă la sfinţenie

prin imediata lor vecinătate cu Hristos euharistic. Această participare a fost pregătită în firida proscomidiarului şi este anunţată de această ectenie specială, care sună astfel:

Preotul: Miluieşte-ne pe noi, Dumnezeule, după mare mila Ta, auzi-ne şi ne miluieşte.
Poporul: Doamne, miluieşte; Doamne, miluieşte; Doamne, miluieşte.

Dacă ne-am propus să ne rugăm pentru cei adormiţi, e necesar şi cuviincios să ne rugăm mai întâi pentru noi, pentru ca astfel rugăciunea noastră să-şi deschidă cale nu numai spre Dumnezeu, Căruia Îi cerem mila, dar şi, prin El, spre cei repauzaţi, care ne vor simţi prezenţa în tăcuta lor singurătate. Doctorul nu intră în camera aseptică dacă mai întâi nu şi-a asigurat propria lui asepsie. Rugăciunea nu e o teleconferinţă spaţială, ci o întâlnire în Dumnezeu. La nuntă mergi în haină de nuntă, la întâlnire mergi în ţinută decentă. De cel drag de dincolo poate să-ţi fie dor, ceea ce e foarte frumos, dar dorul e un sentiment, pe când rugăciunea e putere. Pentru ca ea să fie putere, e necesar ca tu însuţi să devii puternic, adică despovărat, iar aceasta se capătă prin mila lui Dumnezeu, Care-ţi iartă păcatele. Cel repauzat îşi are păcatele lui, dar altele nu mai poate face, pe când tu poţi cădea oricând, chiar în clipa în care te pregăteşti să te rogi. Cum te vei ruga pentru iertarea păcatelor lui dacă tu însuţi nu ţi-ai obţinut iertarea? Iată de ce ectenia pentru cei adormiţi începe cu o rugăciune pentru noi înşine. (De altfel, aţi observat, ea este repetarea celui de al treilea stih din ectenia cererii stăruitoare.) De abia acum ne rugăm pentru cei de dincolo:

Ne mai rugăm pentru odihna sufletelor adormiţilor robilor lui Dumnezeu [N] şi pentru ca să li se ierte lor toată greşala cea de voie şi cea fără de voie.

În limbajul biblic, patristic, liturgic şi bisericesc, orice creştin este rob al lui Dumnezeu, fie în timpul vieţii, fie după moarte. Noi ştim însă că acest cuvânt, profund pozitiv în spiritualitatea creştină, devine din ce în ce mai incomod în modul de gândire al omului modern, deprins cu termeni mai la îndemână, precum „liber”, „libertate”, „liber-arbitru”, „liber-cugetător” etc. De aceea aş vrea să mă opresc puţin asupra lui, cu gândul de a-l limpezi în conştiinţa dumneavoastră, a tuturor, şi de a vă elibera de eventualele complexe.

Este adevărat că, strict etimologic, cuvântul *rob* este echivalent cu *sclav,* ceea ce înseamnă om lipsit de libertate, captiv, prizonier sau dependent de un stăpân pentru care munceşte silit. Există şi situaţii în care cineva este numit rob sau sclav al unui viciu, cum ar fi, în zilele noastre, totala dependenţă de droguri. Dar nu este mai puţin adevărat că rob sau sclav poate fi şi un om al datoriei, un ins care îşi subordonează integral voinţa şi acţiunile unei pasiuni nobile, onorabile, cum ar fi cercetarea ştiinţifică, muzica, literatura, artele, alpinismul sau speologia.

În vechile culturi şi civilizaţii însă rob era un titlu de nobleţe pe care-l purtau câţiva demnitari ai curţii imperiale, devotaţi voluntar şi fără rezerve suveranului lor. Acesta este sensul cu care îl întâlnim în cărţile Vechiului Testament. Toţi marii patriarhi ai lui Israel erau numiţi sau se numeau ei înşişi robi ai lui Dumnezeu: Avraam (Fc 18, 3-5), Isaac (Fc 24, 14), Iacob (Fc 32, 10), Moise (Iş 4, 10; Nm 11, 11; Ap 15, 3). În cărţile Noului Testament, Sfânta Fecioară Maria se numeşte pe ea însăşi *roaba Domnului*, aşa cum *robi ai lui Dumnezeu* se numesc pe ei înşişi sfinţii apostoli Pavel (Rm 1, 1), Iacob (Iac 1, 1) şi Evanghelistul Ioan (Ap 1, 1), ca să nu dau decât câteva exemple. Şi atunci, iubiţii mei, cum am putea noi, robii de astăzi ai lui Dumnezeu, să fim stânjeniţi de faptul că ne aflăm într-o asemenea glorioasă companie?

Rob al lui Dumnezeu este acela care şi-L recunoaşte pe Dumnezeu ca Stăpân, Creator al omului şi iubitor de oameni. Lui I se supune, dar nu „orbeşte” (adică plutind în supunere ca într-o negură), ci cu luciditate. Or, luciditatea înseamnă discernământ, iar discernământul înseamnă libertate. Ca rob al lui Dumnezeu, omul nu se află *sub* Dumnezeu, ci *întru* Dumnezeu, adică în interiorul libertăţii Lui. A fi rob al lui Dumnezeu înseamnă a deveni cetăţean al Împărăţiei Cerurilor. Aşa stând lucrurile, cum poţi să te consideri prizonier într-un lagăr fără ziduri, fără paznici, fără garduri şi fără margini?

Desigur, trebuie să recunoaştem că omul, prin greşala lui Adam (care şi-a înţeles şi folosit prost libertatea), a devenit robul păcatului. Dar tocmai acesta a fost rostul întrupării şi jertfei lui Hristos: să ne elibereze din robia constrângătoare a păcatului şi să ne redea robiei zburdalnice a lui Dumnezeu. Sfântul Apostol Pavel observă că sclavul (propriu-zis) care a fost chemat de Hristos devine un om liber, în pofida faptului că, social, continuă să rămână sclav, iar omul liber (propriu-zis) chemat de Hristos îşi păstrează libertatea tocmai prin faptul că a devenit rob al lui Hristos (vezi 1 Co 7, 22). Iar Sfântul Apostol Petru avertizează asupra libertăţii adamice, rău înţelese şi prost folosite, aşa cum se întâmplă, din păcate, şi în zilele noastre, când libertatea omului este invocată ca justificare a propriei sale depravări. Iată ce ne spune înţeleptul Apostol: „Trăiţi ca oameni liberi, dar nu ca şi cum aţi avea libertatea drept acoperământ al răutăţii, ci ca robi ai lui Dumnezeu” (1 Ptr 2, 16).

De data aceasta ne rugăm în mod special pentru robii lui Dumnezeu cei *adormiţi*. Pentru noi, cei obişnuiţi cu limbajul bisericesc, e lesne de înţeles că *adormiţii* sunt cei morţi, cei ce au trecut din viaţa aceasta în cea de dincolo; despre ei spunem că „au trecut în veşnicie”. Cu toate acestea, o seamă de jurnalişti din zilele noastre, încă tributari limbajului oficial ateist, anunţă moartea cuiva (chiar a unui personaj celebru) prin sintagma „a trecut în nefiinţă”, ceea ce e cu desăvârşire absurd, deoarece „a trece” înseamnă a

părăsi un mediu şi a pătrunde în altul, pe când „nefiinţa” („neantul” sau „nimicul”) e însăşi negarea noţiunii de mediu. Dar să lăsăm asta şi să ne întoarcem la adormiţii noştri. A trebuit multă vreme până când verbul „a muri” a fost echivalat cu „a adormi”. Potrivit Vechiului Testament, principalele personaje ale istoriei sfinte şi-au sfârşit viaţa, pur şi simplu, murind. Aşa ni se spune despre Adam (Fc 5, 5), despre Iosif (Iş 1, 6), despre Aaron (Nm 33, 38) şi chiar despre Moise (Dt 34, 5). Toţi conducătorii Israeliţilor din ţara Canaanului au murit, inclusiv primul lor rege, Saul (1 Rg 31, 5). Regele David (care a trăit cam cu o mie de ani înainte de Hristos) este primul despre care ni se spune că „a adormit” (3 Rg 2, 10); acelaşi termen e folosit pentru moartea tuturor regilor de după el.

Trebuie să vă spun însă că în limbile originale ale Vechiului Testament verbul „a adormi” nu avea doar înţelesul de „a cădea în somn” (adică într-o stare din care te poţi trezi), ci şi pe acela de „a sta culcat”, a se aşterne în poziţie orizontală (pe pat, pe o scândură sau pe pământ), ceea ce îl făcea vecin cu imaginea mortului care stă culcat fără putinţa de a se mai ridica vreodată. Aşa se explică de ce în vremea Noului Testament verbul „a adormi” rămăsese doar cu înţelesul comun al căderii în somn, aşa cum îl avem şi noi în afara limbajului bisericesc.

Domnul Iisus i-a conferit acestui cuvânt înţelesul care-l asociază cu învierea. Primul fapt s-a petrecut în casa lui Iair, a cărui fiică, de numai 12 ani, abia murise. Domnul caută să-i liniştească pe vecinii care umpluseră curtea: „Nu plângeţi; n-a murit, ci doarme”. Ei însă Îl iau în râs, ştiind bine că fata murise. Iisus îi porunceşte copilei să se ridice, şi astfel se petrece minunea învierii pe care o cunoaştem din Evangheliile după Marcu şi Luca (Mc 5, 22-43; Lc 8, 41-56).

Al doilea fapt e şi mai grăitor. (Înainte însă de a-l relata, fac o mică paranteză. Iisus obişnuia să folosească ceea ce am putea numi un „metalimbaj”, adică un cuvânt sub al cărui sens comun se ascundea un altul, ştiut şi descoperit numai de El, dar care era mai mult decât o metaforă. Într-o bună zi intră în corabie şi le spune ucenicilor: „Feriţi-vă de aluatul fariseilor şi al saducheilor”. Ei înţeleg că aceasta e o aluzie la faptul că

uitaseră să ia pâine, ceea ce echivala cu o mustrare fină. În realitate, El îi îndemnase să se ferească de învăţătura acelora ca de un aluat învechit, care nu mai fermentează şi care deci nu mai dospeşte frământătura, ci mai degrabă o strică (Mt 6, 5-12). În altă împrejurare, lângă fântâna lui Iacob, Iisus îi făgăduieşte femeii samarinence o apă prin folosirea căreia nimeni nu mai însetează niciodată; ea crede că e vorba de vreo licoare miraculoasă, obţinută prin cine ştie ce vrăji, dar mai târziu va pricepe că El îi oferise apa cea vie a Duhului Sfânt. Tot atunci, după plecarea femeii, ucenicii aduc merinde şi-L îndeamnă să mănânce, dar El refuză: „Eu am de mâncat o mâncare pe care voi nu o ştiţi”. Ei bănuiesc că între timp I-a adus cineva de mâncare, dar de îndată vor şti că hrana lui Iisus este plinirea voii Tatălui Său [In 4, 7-34)].

Revenim la faptul grăitor. Iisus Se află undeva departe de Betania, în timp ce Lazăr, prietenul Său, zace bolnav acasă. El le spune ucenicilor: „Lazăr, prietenul nostru, a adormit, dar mă duc să-l trezesc”. Citez, în continuare, textul din Evanghelia după Ioan: „Atunci I-au zis ucenicii: Doamne, dacă a adormit, va scăpa. Iisus însă vorbise despre moartea lui [Lazăr], dar ei credeau că vorbeşte despre adormirea prin somn. Deci Iisus le-a spus atunci limpede: Lazăr a murit”. Ceea ce a urmat ştim: învierea lui Lazăr.

Iată deci marea revelaţie: moartea fizică a omului nu înseamnă nimicirea lui, adică dispariţia lui totală şi ireversibilă, ci doar trecerea lui dintr-un mod de existenţă în alt mod de existenţă. Aceasta, datorită faptului că fiinţa umană are o structură dihotomică, alcătuită din trup şi din suflet. Trupul, fiind materie, se descompune prin moartea fizică şi devine pământ, în timp ce sufletul, despărţindu-se de trup, îşi are o viaţă de sine stătătoare, spirituală şi veşnică. Ştim din Sfintele Scripturi (şi mai cu seamă de la Sfântul Apostol Pavel) că învierea cea de obşte, de la sfârşitul veacurilor, nu va fi altceva decât învierea fiecărui trup omenesc, adunat din risipire, şi reunirea lui cu sufletul de care fusese despărţit prin moarte. El însă nu va mai avea structura cea veche, ci va fi un „trup duhovnicesc” (1 Co 15, 39-49), după modelul celui cu care a înviat Hristos.

După moartea omului, sufletul trece printr-o Judecată particulară a lui Dumnezeu, în urma căreia el intră într-o stare de fericire, pe care noi o numim rai, sau într-o stare de nefericire, pe care o numim iad. Aceste stări durează până la Judecata universală, de după învierea morţilor, când vor avea loc hotărârile finale. Până atunci, totul e aşteptare. În rai, sufletul se bucură de odihna cea întru Dumnezeu, despre care v-am mai vorbit. Cel din iad, ca unul ce s-a ţinut şi se ţine departe de Dumnezeu, trăieşte şi el, dar îşi trăieşte o stare de neodihnă perpetuă, aşa cum este aceea a trupului chinuit de insomnii. Păstrându-şi intactă memoria, el este în permanenţă vizitat de imaginea păcatelor şi nelegiuirilor săvârşite în viaţă şi rămase în afara oricărei pocăinţe. Nelinişstea lui e întreţinută chiar de amintirea păcatelor mai mici, a celor mărunte, care nu-i dau pace, ca într-un somn bântuit de purici.

Iată de ce noi, ortodocşii, ne rugăm pentru cei repauzaţi şi de ce noi, românii, avem şi întreţinem un puternic cult al morţilor. Or, dacă e normal să cinstim trupul rămas fără suflet, îngrijindu-i mormântul, înzestrându-l cu cruce, curăţindu-l de buruieni şi împodobindu-l cu flori, cu atât mai firesc este să ne îngrijim de sufletul cel nemuritor, despre care niciodată nu ştim precis în ce stare se află, cerând de la Dumnezeu uşurarea, lăsarea şi iertarea păcatelor care-l tulbură şi-l încolăcesc asemenea buruienilor perene. Noi credem şi mărturisim că, prin rugăciunile noastre, sufletul pentru care ne rugăm va ajunge la Judecata universală, cea De Apoi, într-o stare mai bună decât aceea cu care s-a despărţit de trup. Reunit cu acesta în fiinţa omului final, el nu va sta singur în faţa Dreptului Judecător, ci însoţit de rugăciunile noastre, cărora li se vor adăuga, negreşit, acelea ale Maicii Domnului.

Aşadar, ne rugăm pentru odihna sufletelor robilor lui Dumnezeu şi „pentru ca să li se ierte lor toată greşala cea de voie şi cea fără de voie”.

În ediţia jubiliară a Bibliei s-a propus o exceptare a cuvântului *greşală* (cu pluralul *greşeli*) de la normele ortografice oficiale ale limbii române, printr-o diferenţiere grafică şi semantică ce ţine de tradiţia şi specificul

limbajului bisericesc, şi anume: *greşală*, *greşale*. În treacăt fie spus, în limba română mai există cuvinte cu diferenţieri semantice ale pluralului, cum sunt, de pildă, *vis, vise* (cele din somn) şi *vis, visuri* (cele din imaginaţie), *timp, timpuri* (interval) şi *timp, timpi* (faze ale mişcării). *Greşelile* sunt simple erori sau abateri de la normă (cum ar fi greşelile de tipar), în timp ce *greşalele* se înscriu în domeniul moral, însemnând încălcarea datoriilor pe care oamenii le contractează nu numai faţă de Dumnezeu, ci şi faţă de semenii lor, fie prin răul pe care-l fac, fie prin binele pe care nu-l fac. (Cu această grafie ni s-a păstrat cuvântul în rugăciunea *Tatăl nostru*, pe care noi o cântăm atât de des în versiunea muzicală a lui Anton Pann: „Şi ne iartă nouă greşalele noastre”...)

Rugăciunea Domnească însă ne oferă şi prilejul de a constata că în limbajul biblic nu se face întotdeauna o clară diferenţiere semantică între *greşală* şi *păcat*. Astfel, Evanghelistul Matei formulează: „Şi ne iartă nouă *greşalele* noastre...” (Mt 6, 12), în timp ce Evanghelistul Luca preferă: „Şi ne iartă nouă *păcatele* noastre...” (Lc 11, 4).

Cu toate acestea, în accepţia curentă a acestor două cuvinte, *greşala* este un accident trecător, efect al nepriceperii, neîndemânării sau neatenţiei, pe când *păcatul* este o încălcare clară a unei norme morale, cu urmări deseori grave, a cărei repetare poate deveni viciu.

Greşala poate fi făcută fără participarea voinţei, adică fără premeditare sau calcul, în mod cu totul accidental, cu posibilitatea unei reparaţii imediate sau grabnice. Iertarea ei se poate obţine cu uşurinţă.

Când însă ea e săvârşită cu participarea voinţei, deci cu premeditare şi întemeiată pe un anume calcul în vederea unui beneficiu sau a unei plăceri personale, de obicei în dauna altcuiva, ea este foarte aproape de dimensiunea păcatului şi nu poate fi răscumpărată decât prin căinţă şi iertare.

Ca Domnul Dumnezeu să aşeze sufletele lor unde drepţii se odihnesc, mila lui Dumnezeu, Împărăţia cerurilor şi iertarea păcatelor lor de la

Hristos, Împăratul Cel fără de moarte şi Dumnezeul nostru, să cerem.

Poporul: Dă, Doamne.

Despre odihna sfinţilor întru bucuria Domnului lor şi odihna lui Dumnezeu întru bucuria sfinţilor Săi v-am vorbit cu un alt prilej[77]. Este ceea ce solicităm acum pentru repauzaţii noştri, atrăgându-vă atenţia totodată că termenul *repauzat* (popular: *răposat*) înseamnă „odihnit”.

Nici un om nu poate pretinde că îşi merită iertarea, că adică o poate obţine, în sensul juridic, printr-o anume îndreptăţire personală. Ea poate fi dobândită doar prin mila lui Dumnezeu, care e expresia iubirii Sale faţă de oameni. Chiar şi în cazul sfinţilor, puţinul minus de merit este umplut de mila dumnezeiască. În una din rugăciunile noastre de dimineaţă ne adresăm Domnului Iisus şi prin cuvintele: „[Tu,] Carele pe cei drepţi îi iubeşti şi pe cei păcătoşi îi miluieşti...”.

Iată însă că în această rugăciune cerem ca Dumnezeu să le dăruiască repauzaţilor noştri „Împărăţia cerurilor şi iertarea păcatelor”. Se pune întrebarea: de ce mai întâi *Împărăţia cerurilor*, un loc în care presupunem desăvârşirea, şi doar după aceea *iertarea păcatelor*, care, după socotinţa noastră comună, ar trebui să preceadă şi să condiţioneze intrarea în Împărăţie? Pentru un răspuns potrivit e nevoie să ne întoarcem la ceea ce v-am spus despre cele trei ipostaze ale Împărăţiei: *liturgică*, *auroralã* şi *plenară*. Or, ţinând seama că această ectenie este extrasă din slujba înmormântării, se presupune că sufletul mortului se află în faţa Judecăţii particulare, cu care se deschide ipostaza tranzitorie, auroralã, a Împărăţiei, sau după ea, când pot avea loc schimbări. Aşadar, e vorba de raiul pe care Adam l-a pierdut prin păcat şi care se reface, pe o treaptă superioară, în acest segment al Împărăţiei Cerurilor. Ideea e foarte frecventă în slujba înmormântării. Iată doar câteva exemple: „Locuitor şi lucrător al raiului m-ai rânduit dintru început, dar, călcând porunca Ta, m-ai izgonit. Pentru aceasta, Mântuitorule, sufletul robului Tău îl odihneşte”. Altul: „Ceata sfinţilor a aflat izvorul vieţii şi uşa raiului”. Altul: „Moştenirea cea dorită

dăruieşte-mi, făcându-mă pe mine iarăşi cetăţean Raiului”. Altul: „Odihneşte, Dumnezeule, pe robul Tău şi-l aşază în Rai, unde-s cetele sfinţilor, Doamne”. Exemplele pot continua, dar aţi reţinut, desigur, de ce noi cerem mai întâi *Împărăţia Cerurilor* în segmentul ei tranzitiv, raiul, şi după aceea *iertarea păcatelor*, care poate fi dobândită, tot prin rugăciune şi milă, la Judecata de Apoi, prin sentinţa ultimă, definitivă şi irevocabilă.

Rugăciunile I se adresează lui „Hristos, Împăratul cel fără de moarte şi Dumnezeul nostru”, Căruia Tatăl I-a încredinţat puterea de a judeca oamenii în virtutea calităţii Lui de Fiul Omului (In 5, 27-30).

Preotul: Domnului să ne rugăm.

Poporul: Doamne, miluieşte.

Preotul (rosteşte cu voce tare următoarea rugăciune, urmată de ecfonis): *Dumnezeul duhurilor şi a tot trupul, Carele ai zdrobit moartea şi pe diavolul l-ai surpat şi ai dăruit viaţă lumii Tale, Însuţi, Doamne, odihneşte şi sufletele adormiţilor robilor Tăi [N] în loc luminat, în loc cu verdeaţă, în loc de odihnă, de unde a fugit toată durerea, întristarea şi suspinul. Şi pentru tot ce au greşit ei cu cuvântul, cu fapta sau cu gândul, Tu, ca un Dumnezeu bun şi iubitor de oameni, iartă-i! Că nu este om care să fie viu şi să nu greşască; numai Tu singur eşti fără de păcat; dreptatea Ta este dreptate în veac şi cuvânul Tău este adevărul.*

Că Tu eşti învierea şi viaţa şi odihna adormiţilor robilor Tăi [N], Hristoase, Dumnezeul nostru, şi Ţie slavă Îţi înălţăm, dimpreună şi Părintelui Tău Celui fără de început şi Preasfântului şi bunului şi de viaţă făcătorului Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor.

Poporul: Amin.

Preotul: Întru fericită adormire, veşnică odihnă dă, Doamne, sufletelor adormiţilor robilor Tăi care acum s-au pomenit, şi le fă lor veşnică pomenire.

Şi cântă, o dată, în altar, *Veşnică pomenire*, după care *Poporul* din biserică repetă aceeaşi cântare de două ori.

Iisus Hristos este numit aici *Dumnezeul duhurilor şi a tot trupul*, deoarece El, ca Logos, a participat la toată lucrarea prin care Dumnezeu-Tatăl a făcut lumea. Iată ce ne spune despre El Sfântul Apostol şi Evanghelist Ioan: „Toate printr-Însul s-au făcut şi fără El nimic nu s-a făcut din ceea ce s-a făcut” (In 1, 3). Aşadar, Logosul a participat şi la facerea omului ca fiinţă integrală, alcătuită din trup şi suflet.

Vă bănuiesc acum nedumerirea că în această rugăciune nu I se spune *Dumnezeul sufletelor*, ci al *duhurilor*. Explicaţia e dublă: una e de ordin filologic, în sensul că limbajul biblic foloseşte deseori cuvântul *duh* în loc de *suflet*, şi invers. Să ne amintim de fiica lui Iair: ni se spune că, prin înviere, *duhul* ei s-a întors în trup (Lc 8, 55). În limbajul popular, de asemenea, despre omul care de abia a murit se spune că *şi-a dat duhul*.

A doua explicaţie o extragem din antropologia paulină. În gândirea Sfântului Pavel, sufletul e sediul sentimentelor. Dar sentimentele, aşa cum ştim toţi, sunt nestatornice, ele putându-se schimba chiar de la o clipă la alta. Omul care trăieşte doar la nivelul sentimentelor este un *om psihic*, pe care Apostolul nu pune mare preţ. Sufletul însă are în alcătuirea lui o parte superioară, mai fină, mai nobilă şi pe deplin statornică, numită *duh*. Repet, duhul nu este altceva decât sufletul, ci un fel de ozon al acestuia, prin care omul se poate pune în legătură cu Duhul lui Dumnezeu. Omul care nu se lasă condus de labilitatea sentimentelor, ci de statornicia duhului său, este un *om duhovnicesc* (1 Co 14, 37; vezi şi 1 Co 2, 13-15). Acesta este înzestrat cu *daruri duhovniceşti*, pe care le împărtăşeşte şi altora (Rm 1, 11; 1 Co 1, 7). Chiar şi trupurile care vor învia în faţa Judecăţii de Apoi vor fi *trupuri duhovniceşti* (Co 15, 39-50), transfigurate, asemenea trupului cu care a înviat Hristos, deci mult mai apropiate de dimensiunea duhovnicească a omului. Acum ne este mai uşor să înţelegem de ce Hristos este *Dumnezeul duhurilor şi a tot trupul*.

El este Cel ce prin învierea Sa *a zdrobit moartea şi pe diavolul l-a surpat şi a dăruit viaţă lumii* pe care El a creat-o. Lui Îi cerem să aşeze sufletele repauzaţilor noştri *în loc luminat*, luminat de Cel ce este *Lumina lumii* (In 8, 12), dar şi de drepţii din rai, care *„ca luminătorii strălucesc”*[78], *în loc cu verdeaţă*, aceasta fiind o metaforă a veşnicei tinereţi, a vieţii *veşnic neîmbătrânitoare*[79], în odihna care nu mai e bântuită de nici un fel de *durere, întristare sau suspin.*

Greşalele sau păcatele pot fi făcute în trei chipuri: prin cuvânt, prin faptă, prin gând sau prin toate trei.

Omul e „pământ cuvântător” (Iov 38, 14). Graiul articulat i-a fost dat numai lui, pentru ca prin el să comunice cu semenii şi, prin comunicare, să ajungă la comuniune. Din punct de vedere moral, vorbirea e un instrument neutru; sensul pozitiv sau negativ i-l dă omul, în virtutea libertăţii lui. Sfântul Apostol Iacob este cel ce observă şi consemnează faptul acesta ca nimeni altul. După cum cârmaciul îndreaptă corabia în direcţia pe care el o vrea, aşa se petrece şi cu limba omului: „Cu ea Îl binecuvântăm pe Domnul-şi-Tatăl, cu ea îi blestemăm pe oamenii care sunt făcuţi după asemănarea lui Dumnezeu. Din aceeaşi gură ies binecuvântarea şi blestemul” (Iac 3, 9-10). Gama păcatelor săvârşite prin cuvânt e foarte largă, de la gluma proastă şi minciună până la blasfemie şi tăgadă. Omul care nu i-a pus gurii sale o strajă veghetoare (Ps 140, 3) şi nu s-a străduit ca din inima lui să iasă întotdeauna „cuvânt bun” (Ps 44, 1), acela se împovărează cu numeroase păcate. Iată ce ne spune, în această privinţă, Însuşi Domnul Hristos: „Vă spun Eu vouă că pentru orice vorbă deşartă pe care o vor rosti, oamenii vor da socoteală în ziua Judecăţii. Căci din cuvintele tale te vei îndreptăţi şi din cuvintele tale vei fi osândit” (Mt 12, 36-37).

Creştinismul e o religie prin excelenţă pragmatică. Întreaga lui teologie, bogată, luxuriantă şi profundă, se focalizează asupra faptei. Enunţurile evanghelice sunt cât se poate de clare, fără echivoc. Pomul se cunoaşte după roadă şi omul după faptă: „Tot pomul care nu face roadă

bună se taie şi se aruncă în foc” (Lc 3, 9). „Nu tot cel ce-Mi va zice Doamne, Doamne! va intra în Împărăţia Cerurilor, ci acela care face voia Tatălui Meu.” (Mt 7, 21) Cuvintele de învăţătură adresate oamenilor, oricât ar fi ele de frumoase, iscusite şi convingătoare, nu au nici un preţ dacă cei ce le ascultă nu văd faptele cele bune ale cuvântătorilor, prin care să-L preamărească pe Tatăl Cel din ceruri (Mt 5, 16). Apropierea de Iisus şi asumarea cuvintelor Lui trebuie să ducă, neapărat, la faptă; „tot cel ce vine la Mine şi ascultă cuvintele Mele şi le face” se aseamănă omului care şi-a zidit casa pe temelie de piatră. În schimb, cel ce aude şi nu face este asemenea omului care şi-a zidit casa pe pământ fără temelie, sortită prăbuşirii (Lc 7, 47-49).

Păcatele prin faptă sunt de două categorii: comisive şi omisive. Printre cele comisive pot fi amintite, ca mai grele şi foarte grele, jaful, tâlhăria, spolierea săracilor, desfrâul, sodomia, cruzimea, omuciderea, pruncuciderea. Ele impresionează prin relieful lor puternic, dar şi prin aceea că se află şi sub incidenţa codului penal.

În general, păcatele omisive nu ne atrag atenţia, ca unele ce par lipsite de importanţă. În judecata comună, fapta contează, nu lipsa faptei. Şi totuşi, nu este aşa. În ordinea raţiunii dumnezeieşti, omisiunea faptei bune este tot atât de gravă ca şi comiterea unei fapte rele, dacă nu chiar mai gravă. Haideţi să deschidem Scriptura la pagina Judecăţii de Apoi. Putem bănui că nu vor scăpa nepedepsiţi tâlharii, sodomiţii sau ucigaşii care nu s-au pocăit. Dar, potrivit cu ceea ce ne este dat să citim, criteriul Judecăţii este relaţia faptică a omului cu semenii săi, cu aproapele său, cu orice suferind înlăuntrul căruia Se află Însuşi Hristos. În osânda finală vor cădea toţi cei nu l-au ajutat efectiv pe cel flămând, pe cel însetat, pe cel străin, pe cel gol, pe cel bolnav, pe cel întemniţat (Mt 25, 31-46). Toate acestea sunt păcate omisive. E grav să-i furi sărmanului pâinea de la gură, dar e mult mai grav să nu i-o dai pe a ta atunci când lui îi lipseşte. Chipul unui astfel de om este bogatul zis nemilostiv din parabola cu acest nume, al cărui suflet s-a dus în chinurile iadului pentru simplul motiv că, de-a lungul unei vieţi, nici măcar nu-l luase în seamă pe săracul Lazăr de la poarta lui (Lc 16, 19-31). În

asemenea cazuri, nu nepăsarea se pedepseşte, ci nesimţirea. Aşadar, păcatul prin faptă nu este doar fapta rea, ci şi absenţa faptei bune. Aşa ajungem şi la raţiunea pentru care noi, odată cu rugăciunile pentru morţi, facem şi pomeni în numele lor.

Păcatul prin gând este cel mai subtil şi mai puţin controlabil, cel mai viclean şi mai frecvent, şi tocmai de aceea marii nevoitori duhovniceşti îl au în prim-planul preocupărilor lor.

În cele mai multe cazuri, gândul este izvorul faptei. Din gândul rău se naşte păcatul făcut „cu ştiinţă”, adică premeditat. Dacă în spatele gândului stă impulsul violent al unui sentiment diabolic, gândul este cel care îl întreţine şi-l organizează. Întâia crimă din istoria omenirii, aceea a lui Cain, şi-a avut obârşia în sentimentul invidiei, dar gândul a fost acela care i-a urzit ucigaşului planul de a-şi atrage fratele la câmp, spre a-l ucide fără martori (Fc 4, 3-8).

Unul din resorturile păcătoase ale gândului este amintirea, mai ales când aceasta se consumă în zonele erosului revolut; ea întreţine voluptatea virtuală şi împiedică sau amână părerea de rău, adică pocăinţa. Gândul însă poate alimenta şi aducerea aminte de răul pe care cineva ţi l-a făcut cândva, ceea ce împiedică iertarea sau, mai mult, poate sugera o răzbunare târzie.

Chiar când nu devine faptă rea, gândul rău tot păcat rămâne. Iată ce ne spune Domnul în această privinţă: „Oricine se uită la o femeie spre a o pofti s-a şi desfrânat cu ea în inima lui” (Mt 5, 28).

Iată de ce una din luptele acerbe ale „războiului nevăzut” de care ne vorbesc asceţii este purificarea inimii de gândurile dăunătoare. Aceasta, potrivit lui Avva Antonie, se poate obţine printr-o severă şi susţinută disciplină a minţii.

Finalul rugăciunii pe care preotul o rosteşte pentru morţi conţine o aserţiune care, în context, pare a fi o contradicţie. Pe de o parte, Îi cerem lui Hristos milă şi iertare pentru cei păcătoşi, dar îndată după aceea afirmăm că „dreptatea Ta este dreptate în veac şi cuvântul Tău este adevărul”. Or, după

socotinţele noastre justiţiare, dreptatea cumpănită şi pronunţată de judecător poate acorda unui vinovat circumstanţele atenuante prevăzute de lege, dar exclude sentimentalismul, concesia, mila, îndurarea, iertarea. Dacă rugăciunea solicită mila şi iertarea, atunci e de prisos ca totodată să ceară dreptate şi adevăr, întrucât dreptatea şi adevărul stau tocmai împotriva vinovatului şi, prin aceasta, anulează mila. Să încercăm o explicaţie apelând la raţiunea divină, revelată în Sfintele Scripturi.

Orice judecător judecă după o lege pe care nu el a făcut-o, în timp ce Dumnezeu judecă după o lege căreia El îi este autor şi care se numeşte *har*, adică revărsarea iubirii Sale asupra noastră. De vreme ce din iubire l-a făcut Dumnezeu pe om, şi anume după chipul Său, înseamnă că legea Lui faţă de om este aceea a iubirii faţă de omul care-I păstrează chipul şi urmăreşte asemănarea. „Voi milui pe cel de care-Mi este milă şi Mă voi îndura de cel ce-Mi este de-ndurare” (Iş 33, 19). Nu e un capriciu, ci dreaptă cumpănire. Orice magistrat judecă după probele care-i sunt accesibile, dar el nu are nici o cale de acces la universul lăuntric al inculpatului, pe când Dumnezeu are. Că dacă fiecare om în parte este singurul care-şi cunoaşte propriul său adânc, cu atât mai mult Dumnezeu Care l-a creat (Vezi 1 Co 2, 11-15). Tocmai de aceea poate Dumnezeu să judece drept, fiindcă El e în deplină cunoştinţă de cauză, cunoaşte toate datele problemei, are dinainte întregul „dosar” al împricinatului. În acest sens Îl defineşte Psalmistul: „Drept este Domnul, Dumnezeul meu, şi nedreptate nu se află într-Însul” (Ps 91, 15). Şi tot în sensul acesta Se defineşte Hristos, vorbind despre Sine la persoana a treia: „Acela este adevărat, şi nedreptate într-Însul nu se află” (In 7, 18).

Când Ioan de la Iordan ezită să-L boteze pe Iisus, Acesta îl îndeamnă: „Se cuvine ca noi să-mplinim toată dreptatea” (Mt 3, 15). Or, dreptatea nu e altceva decât a face voia lui Dumnezeu. Prin ascultarea de această voie S-a întrupat Hristos. Întreaga Lui viaţă de pe pământ, inclusiv patimile, răstignirea şi moartea sunt acte ale dreptăţii. Ele însă, toate, sunt expresia iubirii (vezi In 3, 16 şi Rm 5, 8). Aceluiaşi Ioan Botezătorul i-a plăcut să creadă că Iisus este, concomitent, Miel îngăduitor şi Secure justiţiară, dar Iisus Se defineşte pe Sine ca fiind doar Mielul (vezi Mt 11, 2-5); Securea va

veni şi ea, dar foarte târziu, la Judecata de Apoi, după ce dreptatea iubirii îşi va fi epuizat mijloacele de a-i aduce pe toţi oamenii la credinţa în Adevăr. „În Evanghelie”, spune marele Pavel, „dreptatea lui Dumnezeu se descoperă din credinţă spre credinţă” (Rm 1, 16).

Ca să vă conving că dreptatea lui Dumnezeu are alte criterii decât cele omeneşti şi că ea se întemeiază pe legea harului, mă întorc la parabola stăpânului care a mers dimineaţa în piaţă şi a tocmit câţiva zilieri să-i lucreze în vie, cu plata de un dinar pe zi. Pe alţii i-a adus după cum i-a găsit, la ore diferite, cu asigurarea că fiecare îşi va primi dreptul său, iar pe ultimii i-a avut doar către seară. Cu aceştia din urmă a început a face plata, dând fiecăruia câte un dinar. Ceilalţi, văzând, au gândit că, după sfânta dreptate, lor le va da mai mult, ca unora care munciseră mai mult, ceea ce nu s-a întâmplat, plata fiind aceeaşi pentru toţi. Cei mai supăraţi s-au arătat primii, care au şi început a cârti împotriva stăpânului „nedrept”. Unuia din aceştia însă stăpânul i-a zis: „Prietene, nu-ţi fac nedreptate. oare nu pentru un dinar te-ai învoit cu mine? Ia-ţi ce este al tău şi pleacă. Vreau eu ca acestuia din urmă să-i dau cât şi ţie; oare nu am dreptul să fac cu ale mele ce vreau eu?” (Mt 20, 1-16). Aceasta este parabola, dar vreau să menţionez că ea se referă în mod expres la Împărăţia Cerurilor, cu precizarea că e vorba doar de primele două ipostaze ale acesteia: cea liturgică, de pe pământ, şi cea auroralǎ, intermediară, din ceruri.

Aşadar, în concluzie, noi Îi cerem lui Hristos milă şi iertare pentru cei repauzaţi tocmai pentru faptul că mila şi iertarea fac parte din dreptatea lui Hristos-Dumnezeu, întemeiată pe legea Harului şi pe cuvântul Adevărului. Hotărârea însă Îi aparţine doar Lui, ca Unuia ce cunoaşte nu numai faptele de la suprafaţă, ci şi adâncurile inimilor. Nouă nu ne este dată acalmia certitudinii, dar ni s-a rezervat ceva mult mai de preţ, dinamica speranţei.

În cele câteva fraze introductive la tâlcuirea primei părţi a Sfintei Liturghii vă spuneam că în Biserica primară exista instituţia catehumenilor (sau a celor chemaţi), adică a iudeilor sau păgânilor aspiranţi la creştinism, pe care învăţătorii (numiţi cateheţi) îi pregăteau vreme îndelungată pentru a primi Taina Sfântului Botez. Era la vremea când creştinismul avea un

caracter inţiatic, cucerit treaptă cu treaptă, totul petrecându-se după reguli foarte severe, care alcătuiau *disciplina arcana*, asemănătoare cu aceea a unei confrerii secrete (să nu uităm că, vreme de trei secole, creştinii s-au aflat sub crunta prigoană a împăraţilor romani şi că-şi ţineau slujbele în catacombe). Catehumenii participau doar la prima parte a Liturghiei. După citirea Evangheliei şi tâlcuirea ei printr-un cuvânt de învăţătură, diaconii îi invitau pe cei chemaţi să părăsească biserica şi controlau dacă nu cumva a rămas vreunul, după care se închideau uşile, iar slujba continua cu participarea doar a celor botezaţi, numiţi credincioşi.

Cu trecerea timpului şi în regim de libertate, creştinii au început să-şi boteze copiii încă de mici, aşa încât religia lor, treptat-treptat, şi-a pierdut caracterul iniţiatic, iar instituţia catehumenilor (a celor chemaţi) s-a subţiat până la dispariţie. Au rămas însă, în carte, ecteniile pentru ei. Nemaifiind de actualitate, ele nu se mai rostesc, preotul limitându-se să citească rugăciunile de taină. Chiar dacă s-ar rosti (aşa cum încă se mai face în unele mânăstiri şi în mediile conservatoare), nimeni nu ar pricepe sensul îndemnului: „Câţi sunteţi chemaţi, ieşiţi!, cei chemaţi, ieşiţi!, ca nimeni din cei chemaţi să nu rămână!”.

Cu toate acestea, există şi unele voci care pledează pentru menţinerea în viu grai a acestor ectenii, ele făcând parte nu numai din tradiţia liturgică, dar şi din ceea ce s-ar chema dimensiunea misionară a Bisericii. Într-adevăr, zic ei, catehumenii nu mai există, dar încă există oameni care nu au aderat la creştinism şi care deci pot fi „chemaţi” către botez[80].

Din punctul meu de vedere, această interpretare mi se pare forţată şi cred că nu întâmplător ea vine din partea unui preot rus, ştiindu-se că, în aria Ortodoxiei, Biserica Rusă este aceea care a desfăşurat cea mai amplă activitate de convertire, mai cu seamă în Asia. De partea cealaltă, grecii nu numai că ocolesc aceste ectenii, dar ei sar de-a dreptul de la citirea Evangheliei la Cântarea heruvimică, socotind că ectenia întreită este o simplă repetare a celei mari. Eu cred că adevărul e la mijloc. Pe de-o parte, ecteniile pentru cei chemaţi nu-şi mai au raţiunea rostirii; pe de alta, nici nu pot fi ignorate pe de-a-ntregul. A le ocoli nu e un păcat, a le rosti nu e un

exces. Acolo unde în tipicul bisericesc există alternative provenind din tradiţii diferite, se aplică regula arbitrajului: „cum va voi cel mai mare”. Fie că se intercalează sau nu ecteniile pentru cei chemaţi sau ectenia pentru cei adormiţi, Preotul rosteşte o ectenie mică, însoţită de două rugăciuni introductive, pregătitoare pentru marele moment al Intrării cu Cinstitele Daruri, pe care el le citeşte în taină:

Mulţumim Ţie, Doamne, Dumnezeul Puterilor, Cel ce ne-ai învrednicit pe noi a sta şi acum înaintea sfântului Tău jertfelnic şi a cădea la îndurările Tale pentru păcatele noastre şi pentru cele din neştiinţă ale poporului. Primeşte, Dumnezeule, rugăciunea noastră; fă-ne să fim vrednici a-Ţi aduce pentru tot poporul Tău rugăciuni şi cereri, precum şi jertfe nesângeroase; iar pe noi, cei ce cu puterea Sfântului Tău Duh am fost aşezaţi de Tine întru a Ta slujire de acum, învredniceşte-ne ca fără de osândă şi fără alunecare, întru curata mărturie a cugetului nostru, în toată vremea şi-n tot locul să Te chemăm, pentru ca Tu, auzindu-ne, milostiv să ne fii întru mulţimea bunătăţii Tale. Iarăşi şi de multe ori cădem la Tine şi ne rugăm Ţie, Bunule şi Iubitorule de oameni, ca, privind spre rugăciunea noastră, să ne curăţeşti sufletele şi trupurile de toată necurăţia cărnii şi a duhului şi să ne dai a sta nevinovaţi şi neosândiţi înaintea sfântului Tău jertfelnic. Iar celor ce se roagă împreună cu noi dăruieşte-le, Dumnezeule, spor în viaţă, în credinţă şi în duhovnicească înţelepciune. Dă-le lor ca întotdeauna cu frică şi cu dragoste să-Ţi slujească Ţie, şi întru nevinovăţie şi fără osândă să se împărtăşească cu Sfintele Tale Taine şi să se învrednicească de cereasca Ta Împărăţie.

Şi încheie ectenia cu ecfonisul:

Ca, sub stăpânirea Ta totdeauna fiind păziţi, Ţie slavă să înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor.

Poporul: Amin.

Dacă acestea sunt rugăciuni pregătitoare pentru Intrarea cu Cinstitele Daruri, e bine să vă pregătesc şi eu prin a vă atrage atenţia că această Intrare este însoţită de *Cântarea heruvimică* sau, pe scurt, *Heruvicul*, un imn pe care, desigur, îl cunoaşteţi, dar pe care vi-l amintesc spre a vă face să înţelegeţi de ce, acum, preotul I se roagă Domnului în calitatea Acestuia de *Dumnezeul Puterilor*, ceea ce înseamnă Creator şi Stăpân al lumii îngereşti, deci şi al Heruvimilor. Despre îngeri şi despre participarea lor la săvârşirea Sfintei Liturghii v-am vorbit la Intrarea cu Sfânta Evanghelie. Acum vreau să vă spun, pe foarte scurt, că îngerii alcătuiesc un univers spiritual din care nu lipseşte ordinea şi că aceasta, în virtutea armoniei divine, se întemeiază pe structuri ierarhice. Sfântul Dionisie Areopagitul este acela care ne-a dezvăluit cele nouă cete îngereşti, grupate în câte trei triade în ordine descrescândă, şi anume: Scaunele, Heruvimii, Serafimii; Domniile, Stăpâniile, Puterile; Începătoriile, Arhanghelii, Îngerii. Aşadar, Puterile sunt situate pe treapta a şasea. Cu toate acestea, cuvântul *Puteri* este folosit în Sfânta Scriptură şi cu înţelesul general de îngeri în totalitatea lor, echivalent cu universul îngeresc. În unele locuri ni se vorbeşte de *Domnul Puterilor,* în altele de *Dumnezeul Puterilor*, ceea ce, desigur, este acelaşi lucru. Iată de ce prima rugăciune de acum se deschide cu o invocare a Domnului, *Dumnezeului Puterilor*, Căruia preotul, în numele său şi al tagmei sale, mai întâi Îi mulţumeşte pentru privilegiul de a se afla şi acum în faţa sfântului Său jertfelnic. Or, acesta nu e altceva decât sfânta masă, pe care se află antimisul, deschis, în aşteptarea pâinii şi vinului care se vor preface în Trupul şi Sângele lui Hristos.

Pentru aducerea acestei jertfe însă e nevoie de cât mai multă curăţie a celui ce jertfeşte, precum şi a celor ce slujesc împreună cu el. Ei bine, miezul acestor două rugăciuni pregătitoare este solicitarea îndurărilor lui

Dumnezeu pentru păcatele noastre (adică ale preoţilor) şi pentru [păcatele] cele din neştiinţă ale poporului. E bine să reţinem nuanţa că păcatele celor din popor sunt mai uşor de iertat, ele fiind, în mare măsură, rodul ignoranţei, pe când acelea ale preotului sunt mult mai grave, ca unele ce au fost săvârşite de un om instruit, care nu se poate scuza că nu a ştiut ce este păcat şi ce nu.

În sfârşit, subliniez confirmarea a ceea ce vă spuneam cândva, anume că frăţiile voastre, cei ce participaţi la oficierea Sfintei Liturghii nu numai prin simpla prezenţă, ci şi prin răspunsurile liturgice, sunteţi împreună-slujitori cu preotul, fiecare pe treapta sa. Darul lui Dumnezeu este chemat nu doar asupra preoţilor, ci şi asupra celor ce se roagă împreună cu noi, pentru ca aceştia „întotdeauna cu frică şi cu dragoste să-Ţi slujească Ţie". Această participare la împreuna-slujire sporeşte darul dumnezeiesc, pentru ca ei „întru nevinovăţie şi fără osândă să se împărtăşească cu Sfintele Tale Taine şi să se învrednicească de cereasca Ta Împărăţie". Ei bine, dragii mei, când porţile Împărăţiei Cerurilor ţi se deschid astfel, ca nişte braţe părinteşti, mai poţi oare să stai deoparte, fără să-I cânţi lui Dumnezeu laude?

77 Vezi p. 116.
78 Din slujba înmormântării.
79 *Idem.*
80 Schmemann, *op. cit.*, pp. 90-93.

Intrarea mare

Este intrarea cu Cinstitele Daruri. (E greşit să se spună Sfintele Daruri, deoarece acum ele încă nu sunt sfinţite.) Ea are caracterul unei procesiuni solemne prin care darurile de pâine şi vin din firida proscomidiarului sunt strămutate pe sfânta masă, adică pe jertfelnic, unde, prin sfinţire, se vor preface în Trupul şi Sângele Mântuitorului Hristos.

Preotul rosteşte în taină următoarea rugăciune, pe care vă rog să o urmăriţi cu atenţie:

Nimeni din cei legaţi cu pofte şi cu desfătări trupeşti nu este vrednic să vină, să se apropie sau să slujească Ţie, Împărate al slavei; căci a sluji Ţie este lucru mare şi înfricoşător chiar pentru puterile cereşti. Dar, totuşi, din iubirea Ta de oameni cea negrăită şi nemăsurată, fără mutare şi fără schimbare Te-ai făcut om, şi Arhiereu al nostru Te-ai făcut, şi, ca un Stăpân-a-toate, ne-ai dat slujba sfântă a acestei jertfe liturgice şi fără de sânge; că numai Tu, Doamne, Dumnezeul nostru, stăpâneşti cele cereşti şi cele pământeşti, Tu, Cel ce Te porţi pe scaunul heruvimilor, Domnul serafimilor şi Împăratul lui Israel, Tu, Cel ce singur eşti Sfânt şi întru sfinţi Te odihneşti.

Aşadar, pe Tine Te rog, Cel ce singur eşti bun şi binevoitor, caută spre mine, păcătosul şi netrebnicul robul Tău, şi curăţeşte-mi sufletul şi inima de cugete viclene; şi cu puterea Sfântului Tău Duh înviedniceşte-mă pe mine, cel ce sunt îmbrăcat cu harul preoţiei, să stau înaintea acestei sfinte Tale mese şi să jertfesc sfântul şi preacuratul Tău Trup şi scumpul Tău Sânge. Că la Tine vin, plecându-mi grumajii, şi Ţie mă rog: Să nu-Ţi întorci faţa de la mine, nici să mă lepezi dintre slujitorii Tăi, ci binevoieşte ca darurile acestea să-Ţi fie aduse de mine, păcătosul şi nevrednicul robul Tău. Că Tu eşti Cel ce aduci şi Cel ce Te aduci, Cel ce primeşti şi Cel ce Te împarţi, Hristoase, Dumnezeul nostru, şi Ţie slavă înălţăm, şi totodată Părintelui

Tău Celui fără de început şi Preasfântului şi bunului şi de viaţă făcătorului Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Să încercăm a desprinde din această rugăciune câteva aspecte esenţiale.

Dacă înainte de Intrarea mică a fost invocat Dumnezeu-Tatăl: „Stăpâne, Doamne, Dumnezeul nostru...", pregătind venirea în lume a Fiului ca Profet-Învăţător, de data aceasta Preotul I se adresează Fiului în dubla Sa funcţiune, de Împărat şi Arhiereu. Se admite că Intrarea mare este simbolul şi reiterarea intrării triumfale a Domnului în Ierusalim, când a fost aclamat ca Împărat al lui Israel. Totodată însă, acelaşi drum Îl ducea pe Arhiereu către mântuitoarea jertfă de pe cruce. Hristos S-a jertfit ca Arhiereu şi a înviat ca Împărat, biruitor asupra morţii. Iată ce ne spune, în această privinţă, Sfântul Apostol Pavel: Dumnezeu-Tatăl a făcut ca puterea Sa „să lucreze în Hristos, sculându-L din morţi şi aşezându-L de-a dreapta Sa întru cele cereşti", mai presus de îngeri şi decât orice nume, „şi pe toate i le-a supus sub picioare, şi pe El L-a dat peste toate Cap Bisericii, care este trupul său, plinătatea celui ce pe toate întru toţi le plineşte" (Ef 1, 20-23).

Prin înviere, Domnul S-a împărăţit. Devenit Împărat, El Şi-a luat în stăpânire Împărăţia în întreita ei ipostază: liturgică, auroral şi plenară. De aceea preotul I se adresează lui Hristos *Împărate al slavei*.

Pentru a deveni nu doar Împărat, ci şi Arhiereu, a trebuit ca Fiul lui Dumnezeu să Se întrupeze. El a devenit om, dar *fără mutare şi fără schimbare*, adică fără să Se despartă de Tatăl şi fără să-Şi piardă ceva din dumnezeirea Sa.

Înainte de a Se înălţa la cer, Domnul le-a spus ucenicilor Săi şi, prin ei, nouă tuturor: „Iată, Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârşitul veacului" (Mt 28, 20).

Prezenţa perpetuă a lui Hristos în lume se face prin rugăciune: „Unde sunt doi sau trei adunaţi întru numele Meu, acolo sunt şi Eu în mijlocul lor" (Mt 18, 20). De asemenea, ea se realizează şi prin iubirea noastră faţă de aproapele aflat în suferinţă, exprimată prin actul nostru de milostenie faţă

de el: „Întrucât aţi făcut unuia dintr-aceşti foarte mici fraţi ai Mei, Mie mi-aţi făcut” (Mt 25, 40).

Acestea sunt, desigur, prezenţe reale. Dar prezenţa absolut esenţială şi indispensabilă a lui Hristos nu este *între* noi, ci *întru* noi, concomitent cu prezenţa noastră *întru* El. Domnul a insistat asupra unităţii necesare şi indisolubile dintre El şi noi, invocând simbolul relaţiei dintre trunchi şi ramură: „Eu sunt viţa; voi, mlădiţele. Cel ce rămâne întru Mine şi Eu întru El, acela aduce roadă multă, căci fără Mine nu puteţi face nimic” (In 15, 5). Aşa cum viţa este hrana mlădiţei, tot astfel Hristos este – şi trebuie să fie – hrana noastră. Viţa îşi hrăneşte mlădiţa prin sevă. Or, nici rugăciunea şi nici milostenia nu pot fi sevă hristică, deoarece, în ambele cazuri, iniţiativa ne aparţine nouă. Fluxul sevei este de la viţă la mlădiţă, nu invers. Ei bine, pentru a ne oferi nouă, oamenilor cu trup material, posibilitatea de a comunica direct şi nemijlocit cu Iisus Cel înălţat la cer, El a instituit comuniunea euharistică, adică modalitatea prin care Hristos – ceresc, nevăzut, real – ni Se oferă prin singura cale de acces la materialitatea noastră, aceea a pâinii şi vinului, sevă-hrană materială devenită sevă-hrană duhovnicească.

După cum ştiţi, Euharistia a fost instituită de Domnul la Cina cea de Taină. Zic instituită, şi nu „făgăduită”, iar pentru aceasta voi face recurs la gramatica textului evanghelic. Înainte de a Se înălţa la cer, Domnul nu le-a spus ucenicilor: „Iată, Eu cu voi am să fiu...”, ci: „cu voi *sunt*...”, folosind prezentul perpetuu. De asemenea, nu spusese: „Unde vor fi doi sau trei adunaţi întru numele Meu, acolo voi fi şi Eu...”, ci: „Unde sunt doi sau trei [...] acolo *sunt* şi Eu...”, folosind acelaşi prezent. Tot astfel la Cină, oferind pâinea: „Acesta *este* trupul Meu...” şi oferind vinul: „Acesta *este* sângele Meu”. Mântuitoarea jertfă de Sine – sângeroasă şi unică – pe care avea să o aducă pe cruce în calitatea Sa de Arhiereu este transsubstanţiată acum, la Cină, în jertfă nesângeroasă şi perpetuă. Spre a-i asigura perpetuitatea până la sfârşitul veacului, El le-o împărtăşeşte şi le-o predă sfinţilor Săi apostoli prin poruncă: „Aceasta să faceţi întru pomenirea Mea”, iar aceştia, la rândul lor, le-o împărtăşesc şi le-o predau urmaşilor lor, episcopi şi preoţi, din

generaţie în generaţie, prin Taina Hirotoniei (despre care v-am vorbit altă dată). Iată de ce, revenind la rugăciunea de taină a preotului, acesta I se adresează lui Hristos prin cuvintele: „...şi Arhiereu al nostru Te-ai făcut şi [...] ne-ai dat slujba sfântă a acestei jertfe liturgice şi fără de sânge”. El îşi motivează astfel lucrarea prin aceea că, deşi nevrednic ca orice muritor care nu poate să fie viu şi să nu greşască, în calitatea sa de urmaş al apostolilor îndeplineşte porunca pe care Domnul i-a dat-o prin ei.

Până aici, rugăciunea creionează cadrul cosmic al momentului liturgic. Ca de obicei, ea pune în gura preotului verbele la plural.

Partea a doua e prima pagină liturgică în care preotul se roagă la singular, în numele lui şi pentru el. Aceasta pentru că, pe de o parte, aducerea Darurilor şi sfinţirea lor sunt acte strict personale şi, pe de alta, vrednicia preotului nu vine de la el, ci de la Dumnezeu prin puterea Sfântului Său Duh. Preotul începe să se pregătească încă de pe acum, mult mai temeinic, pentru marele act euharistic, iar pregătirea nu este posibilă fără însumarea umilinţei. Că este aşa observăm din succesiunea a două fraze ale rugăciunii. Preotul Îi cere Marelui Preot (căci aceasta înseamnă „Arhiereu”), Îi cere bunăvoinţa de a-I aduce *el* aceste daruri, ceea ce e foarte corect: dar, imediat, parcă luându-şi seama, face o precizare tot atât de reală şi de corectă: „Că Tu eşti Cel ce aduci şi Cel ce Te aduci, Cel ce primeşti şi Cel ce Te împarţi, Hristoase Dumnezeule...”. Cu alte cuvinte, Jertfa liturgică este o împreună-lucrare a lui Hristos şi a preotului pe care El l-a îmbrăcat în harul preoţiei. (Aici fac o parantează. Verbele *a îmbrăca* şi *a se îmbrăca* au în Sfânta Scriptură un sens duhovnicesc cu totul special. Primul înseamnă a lua pe cineva în posesie, în stăpânire completă, în timp ce al doilea înseamnă a intra în posesia cuiva. Duhul Sfânt *i-a îmbrăcat* pe Amasai [Par 12, 19] şi pe Ghedeon [Jd 6, 34], făcând din ei profeţi şi servi ai lui Dumnezeu. Sfântul Pavel le spune Romanilor: „...îmbrăcaţi-vă în Domnul Iisus Hristos” [Rm 13, 14], iar Galatenilor: „Câţi în Hristos v-aţi botezat, în Hristos v-aţi îmbrăcat” [Ga 3, 27]. Aşadar, liturghisitorul de aici, îmbrăcat în harul preoţiei, este stăpânit de Hristos, Care lucrează prin el şi cu el.) Revenind la ideea principală, aţi înţeles, desigur, că Hristos-

Arhiereul este Cel ce Se aduce pe Sine jertfă, dar tot El este Cel ce primeşte jertfa, adică pe Sine, şi o împarte, adică Se împarte pe Sine. Sensul duhovnicesc al verbului *a (se) împărţi* este nu numai divizarea întregului în mai multe părţi, dar şi distribuirea părţilor către tot atâţia destinatari, fiecare parte însă conţinând întregul. Când, la Cina cea de Taină, Iisus le împarte ucenicilor pâinea spunându-le: „Luaţi, mâncaţi, acesta este Trupul Meu...”, cuvântul *acesta* se referă la Trupul Său ca întreg, deşi fiecare ucenic ţine în palmă doar o parte a pâinii. Prin urmare, ca reiterare a faptului istoric, Hristos aduce şi Se aduce; ca plinire a faptului liturgic, primeşte şi Se împarte. Totul, prin mâna preotului Său. Ca orice rugăciune, şi aceasta se încheie doxologic, prin slăvirea lui Dumnezeu Treimic.

În acest timp, îndată după rostirea ecfonisului la ectenia mică, în biserică se începe unul din cele mai frumoase imnuri liturgice, *Cântarea heruvimică*, cunoscută la noi mai mult sub denumirea *Heruvicul*. El are două părţi; prima se cântă înainte de Intrare, cea de a doua, imediat după. Iată textul integral:

Noi, cei ce, tainic, chipul heruvimilor suntem, şi făcătoarei de viaţă Treimi întreit-sfântă cântare aducem, toată grija cea lumească acum să o lepădăm.

Ca pe Împăratul tuturor primind pe Cel ce, nevăzut, e-nconjurat de cetele îngereşti: Aliluia, aliluia, aliluia.

Imnul acesta merită o tâlcuire aparte, atât pentru subtilitatea textului, cât şi pentru importanţa lui în viaţa liturgică a laicatului.

Mă voi ocupa acum de prima parte, începând prin a observa că, înainte de toate, ne aflăm în faţa unei probleme de traducere. Toţi ne-am obişnuit cu formula arhaică: „[Noi] carii pre heruvimi cu taină închipuim”, rămasă

aşa, neschimbată, din secolul al XVII-lea. Dacă sub pana lui Dosoftei era o traducere corectă, potrivit cu vârsta de atunci a limbii române, ea se cere îndreptată astăzi, când verbul *a închipui* este echivalent cu *a imagina*, a-ţi face o reprezentare mentală a ceva chiar inexistent, cum ar fi, în mitologie, Meduza, Centaurul, Zmeul sau Muma Pădurii. Pentru cazul de faţă nu m-aş învinui de pedanterie dacă vă voi spune că verbul original, grecesc, al acestei sintagme este *eikonízo*, care înseamnă „a reprezenta”; este situaţia în care tu reprezinţi undeva pe cineva care nu e de faţă şi care te-a delegat pe tine – ori ţi-a permis – s-o faci, sau, dacă vreţi, situaţia în care o persoană de undeva te-a delegat pe tine – ori ţi-a permis – să o reprezinţi. Iată de ce, în limitele putinţei de a traduce exact şi complet un cuvânt dintr-o limbă atât de bogată şi nuanţată precum greaca veche, am introdus o formulă ceva mai accesibilă nouă, celor de azi, până la o altă vârstă a limbii române.

Acum, tot în vederea limpezirii sensului, desfac textul cântării în cele trei versuri ale ei, cu menţiunea că, în original, primele două verbe predicative sunt în gerunziu:

Noi, cei ce, tainic, chipul heruvimilor fiind
şi făcătoarei de viaţă Treimi întreit-sfântă cântare aducându-I,
toată grija cea lumească acum să o lepădăm.

Toate cele trei fraze au un singur subiect, *Noi.* Primele două definesc subiectul, în timp ce a treia îl angajează concluziv. Scopul imnului este acela ca noi să ne purificăm, o dată mai mult, în vederea Jertfei euharistice de care ne apropiem, purificare ce presupune o mai profundă spiritualizare, cel puţin acum, prin desprinderea de orice grijă legată de traiul nostru zilnic, lumesc, material.

Dar cine suntem noi? Pentru a încerca un răspuns cât mai limpede, vă amintesc de rugăciunea rostită în taină de preot la Intrarea mică: „Fă ca împreună cu intrarea noastră să fie şi intrarea sfinţilor Tăi îngeri, care

slujesc împreună cu noi şi împreună slăvesc bunătatea Ta”. De data aceasta, la Intrarea cea mare, îngerii sunt numiţi cu numele înaltului lor rang ceresc, acela al heruvimilor. Dar noi ştim că heruvimii sunt aceia care neîncetat Îl laudă pe Dumnezeu prin cântarea *Sfânt, Sfânt, Sfânt,* fapt despre care v-am vorbit pe larg la vremea cuvenită. Aceasta este *întreit-sfânta cântare* de acum, pe care ei I-o aduc Treimii Celei făcătoare de viaţă. Noi, la rândul nostru, suntem cei care tainic le suntem chip. Cum, adică, *le suntem chip?* Ni-i imaginăm? Ne facem o închipuire despre felul cum arată? Nicidecum! Înţelesul exact al textului original grecesc este acela că noi, în mod tainic, îi reprezentăm pe nevăzuţii heruvimi. Şi cum anume îi reprezentăm? În nici un caz nu ne putem gândi că noi am fi chipurile văzute ale nevăzuţilor heruvimi. Noi nu avem nici sfinţenia şi nici necorporalitatea lor, dar, cel puţin în aceste momente, avem ceva în comun, şi anume cântarea doxologică: noi facem acum pe pământ ceea ce fac ei veşnic în ceruri: Îl lăudăm pe Dumnezeu.

Cu acestea însă tot nu v-am explicat cine anume suntem noi. Ei bine, dacă în rugăciunea de la Intrarea mică, pe care v-am citat-o adineauri, prin *noi* se putea înţelege doar tagma preoţilor, de data aceasta pronumele *noi* îi cuprinde, fără putinţă de tăgadă, pe preoţi şi pe mireni laolaltă. *Heruvicul* este recitat de preot, tainic, în altar, şi cântat de popor, cu voce, în biserică. Or, de vreme ce prin cântare doxologică (adică dreptmăritoare) mirenii devin, în mod tainic, reprezentanţi ai heruvimilor, înseamnă, o dată mai mult, că prezenţa lor în Liturghie este o participare efectivă la dinamica Împărăţiei Cerurilor.

După ce preotul termină cădirea, merge la proscomidiar, se închină cu evlavie, ridică acoperământul cel mare, şi-l pune pe grumaz, ia potirul în mâna dreaptă şi discul în stânga, acoperite, şi iese astfel din sfântul altar, precedat de diacon (dacă este) sau de paracliser cu făclie aprinsă. De obicei, credincioşii din faţă, atât bărbaţi cât şi femei, îngenuncheaţi, se ating uşor de veşmintele preotului, în amintirea femeii suferinde care s-a vindecat doar prin faptul că s-a atins de veşmântul Mântuitorului (Mt 9, 20-22; Mc 5, 25-

34; Lc 8, 43-48). Nu se admite însă ca preotul să atingă capetele credincioşilor cu sfântul potir.

Oprit în mijlocul bisericii, sub policandru, preotul începe pomenirile de la Intrarea mare.

Pomenirile sunt o suită de stihuri liturgice care se referă la mai multe categorii de persoane şi care se încheie, fiecare, cu formula: „...să-i pomenească Domnul Dumnezeu întru Împărăţia Sa”. Faptul că în ele este implicată Împărăţia Cerurilor le conferă o importanţă aparte, şi de aceea voi face asupră-le un popas tâlcuitor, cu atât mai mult cu cât avem de a face cu o familie de cuvinte foarte frecvente în limbajul nostru bisericesc: *a pomeni*, *pomenire*, *pomelnic*, *pomană*.

În limba română, verbul *a pomeni* are mai multe sensuri şi nuanţe, dar noi vom reţine doar conotaţia lui liturgică, aceea de a-şi reaminti, a-şi aduce aminte, a rememora, a lua aminte. De aici, reamintire, rememorare, aducere-aminte, luare-aminte. Nu e vorba însă de facultatea generală a omului de a avea memorie, cu multitudinea ei de compartimente, ci de mişcarea acesteia într-un anume moment şi într-o anume direcţie cu un anume sens. Dacă putem vorbi de memoria creaturii, cu atât mai mult de aceea a Creatorului, dar în limitele capacităţii noastre de a o percepe şi exprima, limite care nu pot evita antropomorfismul.

Fireşte, memoria lui Dumnezeu e absolută şi infinită, ca şi El. Când însă în Biblie ni se spune că „Dumnezeu Şi-a adus aminte de Noe” (Fc 8, 1) (care încă se afla în corabie), aceasta nu înseamnă că-l uitase, ci că în acel moment a socotit că potopul trebuie să înceteze şi apele să scadă.

Când Psalmistul exclamă interogativ: „Ce este omul, că-Ţi aminteşti de el?” (Ps 8, 4), sensul nu este acela că Dumnezeu Îşi uitase cumva de neamul omenesc, ci că oamenii, în pofida nimicniciei şi nevredniciei lor, continuă să rămână în memoria Creatorului lor. Când oamenii îşi amintesc că sunt nevolnici de acest privilegiu, Îl imploră pe Dumnezeu prin aceeaşi voce a lui David: „Adu-Ţi aminte de îndurările Tale, Doamne, şi de milele Tale, că din veac sunt” (Ps 24, 6). Observăm aici că îndurările şi milele lui Dumnezeu sunt *din veac*, adică dintotdeauna, şi că ele se cer doar

„reactivate” ca răspuns la rugăciunea omului. Vă rog să reţineţi ceea ce vă spuneam şi altă dată, anume că relaţia om-Dumnezeu este una de parteneriat.

Liturgic, *pomenirea* este rememorarea nominală a unei persoane sau a mai multora. Mai rar, ca în cazul de faţă (la Intrarea mare), ea cuprinde categorii de persoane. Între persoană (divină sau umană) şi numele ei e o legătură fiinţială, fapt pe care l-am subliniat cândva, citând practica isihastă de invocare a numelui lui Iisus. Dumnezeu-Tatăl Se confirmă pe Sine, ca Fiinţă, prin numele Său. Când Moise Îl întreabă care-I este numele, Domnul răspunde: „*Eu sunt Cel ce este.* [...] Acesta-i numele Meu de-a pururi; aceasta-i pomenirea Mea din neam în neam” (Iş 3, 14-15). Când Iisus Hristos afirmă că „unde sunt doi sau trei adunaţi *întru numele Meu*, acolo *sunt şi Eu* în mijlocul lor (Mt 18, 20), înseamnă că simpla invocare a numelui Său atrage prezenţa Lui reală, fiinţială, în fiinţa celor ce l-au invocat. De asemenea, să ne amintim de Sfântul Petru la vremea când, mergând spre templu alături de Ioan, îi răspunde unui cerşetor olog care-i cerea ceva de pomană: „Aur şi argint nu am; dar ce am, aceea îţi dau: *În numele* lui Iisus Hristos Nazarineanul, ridică-te şi umblă” (FA 3, 6). Şi ologul s-a ridicat. Desigur, minunea nu a făcut-o Petru, ci, prin el, Iisus Hristos, Căruia apostolul Îi invocase numele şi a Cărui putere era deci prezentă acolo. Îndată după ce Iisus, la Cina cea de Taină, instituie Euharistia, El le porunceşte ucenicilor: „Aceasta să faceţi *întru pomenirea* Mea” (Lc 22, 19). Este exact ceea ce face preotul slujitor la începutul proscomidiei, însemnând crucea pe prima prescură: „*Întru pomenirea* Domnului şi Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos”. Este şi ceea ce, împreună cu preotul, faceţi şi voi, toţi cei ce participaţi la Sfânta Liturghie.

Importantă este nu doar pomenirea lui Dumnezeu întru oameni, ci şi pomenirea oamenilor întru Dumnezeu. În absenţa acestei pomeniri, mântuirea e de neconceput. Viaţa veşnică, cea din Împărăţia Cerurilor, este înscrierea numelui în memoria lui Dumnezeu, ceea ce, metaforic, se cheamă *Cartea Vieţii* (Lc 10, 20; Flp 4, 3; Ap 3, 5; 13, 8; 17, 8; 20, 12-15; 21, 27).

Absenţa unui nume din Cartea Vieţii este echivalentă cu moartea veşnică (cea „de a doua") a celui ce l-a purtat pe pământ, cu aruncarea lui în „iezerul de foc" (Ap 20, 15).

Spuneam că memoria lui Dumnezeu este infinită, pe când aceea a oamenilor e limitată. Se ştie că noi, muritorii de rând, ţinem minte numele părinţilor, pe al bunicilor şi, eventual, pe al străbunicilor; dincolo de aceştia, uitare. E motivul pentru care, scriind numele cuiva pe un pomelnic, adăugăm: *cu tot neamul lui cel adormit* sau, simplu, *cu tot neamul*, prin aceasta înţelegându-se toţi ascendenţii de dincolo de limita amintirii, numele lor fiind cunoscut, în mod sigur, de Dumnezeu. Într-o rugăciune din Liturghia Sfântului Vasile cel Mare, preotul Îi cere lui Dumnezeu să-i pomenească în ceruri pe cei pomeniţi de el, nominal, la proscomidie, şi adaugă: „Iar pe cei pe care nu i-am pomenit, din neştiinţă sau uitare, sau pentru mulţimea numelor, Tu Însuţi îi pomeneşte, Dumnezeule, Cel ce ştii vârsta şi numirea fiecăruia, Cel ce pe fiecare îl ştii din pântecele maicii lui". În Vechiul Testament există un text care cuprinde, implicit, aceeaşi credinţă. Se ştie că cele douăsprezece triburi ale poporului evreu îi cuprindeau pe descendenţii celor doisprezece fii ai lui Israel şi că fiecare trib purta numele strămoşului comun. Din porunca Domnului, Arhiereul Aaron purta la fiecare umăr câte o piatră scumpă pe care erau gravate numele a şase triburi. Porunca lui Dumnezeu sună astfel: „Aaron va purta pe amândoi umerii săi numele fiilor lui Israel înaintea Domnului, spre pomenirea lor" (Iş 28, 12). Aşadar, în numele strămoşului erau cuprinse toate numele (deci fiinţele) urmaşilor săi; el era pomenit *cu tot neamul lui*.

Printre numeroasele jertfe ale Vechiului Testament se numărau şi cele de pomenire (Lv 2, 2, 9, 16; 5, 12; 6, 15; 24, 7). Destinaţia lor e clară: „Prin jertfele voastre veţi fi pomeniţi în faţa Dumnezeului vostru" (Nm 10, 10). Pomenirea însă se obţinea nu numai prin jertfele sângeroase, ci şi prin acelea ale faptelor de dreptate: „Întru pomenire veşnică va fi dreptul!", exclamă Psalmistul (Ps 111, 6).

Relaţia faptă – pomenire se prelungeşte în Noul Testament. Prozelitului Corneliu Sutaşul i se arată în vedenie un înger care-i dă vestea cea bună:

„Rugăciunile şi milosteniile tale s-au suit spre pomenire înaintea lui Dumnezeu” (FA 10, 4).

Rugăciunea este marele vehicul care ne duce pomenirile în faţa lui Dumnezeu, atât pe ale celor adormiţi, cât şi pe ale celor vii. Iată ce le spune Sfântul Apostol Pavel creştinilor din Efes: „Nu încetez să mulţumesc pentru voi, pomenindu-vă în rugăciunile mele” (Ef 1, 16). Acelaşi Apostol, împreună cu Silvan şi Timotei, le scrie celor din Tesalonic: „Întotdeauna Îi mulţumim lui Dumnezeu pentru voi toţi, pomenindu-vă în rugăciunile noastre” (1 Tes 1, 2).

Cât despre eficienţa unei pomeniri, ca şi despre echivalenţa nume-persoană, e de ajuns să ne întoarcem la tâlharul pocăit pe cruce, care-I adresează lui Iisus rugămintea: „Pomeneşte-mă, Doamne, când vei veni întru Împărăţia Ta”. La care Iisus, de alături, îi răspunde: „Adevăr îţi spun Eu ţie: astăzi vei fi cu Mine în rai” (Lc 23, 42-43). Noi nu cunoaştem numele tâlharului, dar Iisus îl ştia. Numele intra în rai împreună cu purtătorul lui.

Şi acum, câteva cuvinte despre *pomană*. Aceasta este o faptă de milostenie care însoţeşte, de obicei, pomenirea morţilor, fie la înmormântare, fie la parastas. În cele mai multe cazuri, pomana este un prânz îmbelşugat la care sunt (sau ar trebui să fie) poftiţi cu precădere săracii. Tradiţiile locale sunt diferite, iar masa de pomană se face după vrerea şi posibilităţile fiecărei familii. De obicei, o astfel de masă e foarte costisitoare şi, pe de altă parte, oferă posibilitatea consumului excesiv de băuturi alcoolice. Ca atare, nu puţine sunt parohiile care, sub îndemnul preotului, renunţă la acest gen de „pomană” în favoarea unor pacheţele împărţite la intrarea în curtea bisericii sau a cimitirului. Bine-venite sunt şi pomenile cu articole de îmbrăcăminte destinate săracilor.

Pomană este şi bănuţul sau felia de pâine pusă de trecător în palma cerşetorului. Se presupune că, odată cu gestul, este pomenit în gând şi numele celui ce-l face.

Frumoasă e tradiţia de a săpa o fântână pentru pomenirea morţilor, într-un loc mai singuratic, unde trecătorii îşi pot astâmpăra setea. Fântâna e străjuită de o cruce, pe piciorul căreia sunt scrise numele morţilor care pot fi pomeniţi de cel ce mulţumeşte. Uneori se asociază două sau mai multe familii, fiecare sădindu-şi crucea cu pomelnicul ei. O astfel de pomană e mai costisitoare, dar ancorată de-a dreptul în veşnicie.

Să revenim acum la rânduiala şi semnificaţia Intrării celei mari. De sub policandru se aude rostirea primului stih al pomenirilor.

Preotul: Pe Preasfinţitul nostru (Episcopul, Arhiepiscopul, Mitropolitul, patriarhul) [N] să-l pomenească Domnul Dumnezeu întru Împărăţia Sa.

Poporul: Amin.

Ierarhul locului este singurul pomenit pe nume, nu numai pentru că el este cea mai înaltă autoritate bisericească în eparhie, nu numai pentru că el este cel ce a emis şi semnat antimisul pe care va fi adusă Sfânta Jertfă, ci şi pentru că el este, în acelaşi timp, simbolul şi garantul succesiunii apostolice şi al unităţii de credinţă.

Când slujeşte episcopul, acesta îl pomeneşte pe mitropolitul său, iar mitropolitul, pe patriarh.

Când slujeşte patriarhul, acesta îi pomeneşte, nominal, pe toţi capii Bisericilor Ortodoxe, începând cu patriarhul ecumenic şi sfârşind cu ultimul din ordinea dipticelor universale şi locale. Umbrind diferenţele de jurisdicţie, administraţie, limbă sau tradiţie naţională, această pomenire este expresia superbă a unităţii ortodoxe lăuntrice, aceea a harului care guvernează, lucrător, Biserica lui Hristos.

Preotul: Pe binecredinciosul popor român de pretutindeni, pe cârmuitorii ţării noastre, pe mai-marii oraşelor şi ai satelor şi pe cei ce slujesc în armata ţării să-i pomenească Domnul Dumnezeu întru Împărăţia Sa.

Poporul: Amin.

Stihul acesta este formulat de către Sfântul Sinod al fiecărei Biserici în parte, potrivit cu forma de guvernământ a ţării respective. Ca şi stihul omonim din ectenia mare, pomenirea autorităţilor civile şi militare nu are conotaţie politică, ci se referă la ordinea socială în sine, pe care Dumnezeu a rânduit-o în principiu şi pe care fiece popor o încredinţează instituţiilor statale şi slujitorilor acestora. Într-o rugăciune de taină din Liturghia Sfântului Vasile cel Mare se spune lămurit: „Pomeneşte, Doamne, toată cârmuirea şi pe fraţii noştri cei din dregătorii şi toată oastea; pe cei buni păzeşte-i în bunătate, pe cei răi fă-i să devină buni”.

Preotul: Pe fraţii noştri preoţi, ieromonahi, ierodiaconi, diaconi, monahi şi monahii şi pe tot clerul bisericesc să-i pomenească Domnul Dumnezeu întru Împărăţia Sa.

Poporul: Amin.

Avem în rugăciune familia sacerdotală şi monahală: preoţii şi diaconii de mir, preoţii şi diaconii călugări (care se numesc ieromonahi şi, respectiv, ierodiaconi), călugării simpli, care nu au nici un fel de hirotonie, călugăriţele, precum şi slujitorii din clerul inferior, ipodiaconii şi cântăreţii.

Preotul: Pe fericiţii întru adormire Patriarhii Bisericii Ortodoxe Române [NN] să-i pomenească Domnul Dumnezeu întru Împărăţia Sa.

Poporul: Amin.

Aici pot fi pomeniţi, în continuare, şi episcopii locali adormiţi în Domnul, după cum va rândui Chiriarhul eparhiei respective.

Preotul: Pe fericiţii şi pururea pomeniţii ctitori ai acestui sfânt locaş şi pe alţi ctitori, miluitori şi făcători de bine, să-i pomenească Domnul Dumnezeu întru Împărăţia Sa.

Poporul: Amin.

Aşa cum v-am mai spus, ctitor este întemeietorul unui aşezământ bisericesc, singur sau în asociere cu membrii familiei sau ai comunităţii locale. El construieşte locaşul (biserică sau mânăstire) pe cheltuiala lui, îl supune sfinţirii şi-l predă comunităţii parohiale sau monahale, după care se retrage. La rândul ei, comunitatea îşi asumă sarcina de a-l pomeni, prin preot, la toate slujbele liturgice. Ctitori devin şi cei ce contribuie hotărâtor la reparaţii capitale sau renovări ale vechiului locaş. Pomelnicul ctitorilor se păstrează cu sfinţenie în firida proscomidiarului, în văzul preotului. Există la noi şi numeroase mânăstiri ctitorite de domnitori, boieri sau vlădici, ale căror pomelnice sunt preţioase nu numai prin vechime şi frumuseţe artistică, dar şi prin însemnări marginale de importanţă istorică.

Preotul: Pe fericiţii întru adormire eroii, ostaşii şi luptătorii români, din toate timpurile şi din toate locurile, căzuţi pe câmpurile de luptă, în lagăre şi în închisori pentru apărarea patriei şi a credinţei strămoşeşti, pentru întregirea neamului, pentru libertatea şi demnitatea noastră, să-i pomenească Domnul Dumnezeu întru Împărăţia Sa.

Poporul: Amin.

Datorită circumstanţelor şi evoluţiei istorice, marea majoritate a Bisericilor Ortodoxe s-au constituit ca Biserici naţionale, cu puternice implicaţii în viaţa, cultura şi tradiţiile poporului. De aici, datoria morală a fiecărei Biserici de a participa, prin rugăciune, la cultul eroilor, adică la pomenirea tuturor celor ce, într-un fel sau altul, s-au jertfit pe ceea ce se cheamă altarul patriei. Această participare nu se rezumă doar la slujbele speciale care se fac, la noi, în Ziua Eroilor (praznicul Înălţării Domnului), ci se exercită în fiecare Sfântă Liturghie prin stihul de faţă. Pomenirea îi cuprinde pe ostaşii căzuţi în lupte, deoarece singurul război admis de Biserica Ortodoxă este cel de apărare. Cei căzuţi *pentru libertatea şi demnitatea noastră* sunt tinerii din Decembrie 1989.

Preotul: Pe cei adormiţi din neamurile noastre, strămoşi, moşi, părinţi, fraţi, surori, fii şi fiice, soţi şi soţii, şi pe toţi cei dintr-o rudenie cu noi, pe fiecare după numele său şi aşa cum fiecare îi poartă în cugetul său, să-i pomenească Domnul Dumnezeu întru Împărăţia Sa.

Poporul: Amin.

E marea întâlnire, prin rugăciune, cu arborele genealogic al fiecăruia din noi, aşa cum nici o cronică din lume, oricât de documentată şi de savantă, n-ar putea-o face. Dacă formula lapidară de care v-am vorbit nu demult: *X cu tot neamul lui cel adormit* implica cel puţin un nume, de data aceasta, ascultând rostirea preotului, fiecare din noi îşi pomeneşte mental rudele adormite, cu numele pe care şi le aminteşte, care-i sunt mai apropiate şi mai dragi, pe celelalte lăsându-le pe seama memoriei lui Dumnezeu, negreşelnică şi trează la capătul rugăciunii noastre.

Trăim acum şi sentimentul plenar al comuniunii cu înaintaşii noştri trupeşti, pe care nu i-am întâlnit prin viaţă, dar pe care, paradoxal, îi întâlnim prin moarte. În cea de a Treia Carte a Regilor, din Vechiul Testament, se spune: „Şi a adormit David laolaltă cu părinţii săi” (3 Rg 2, 10), prin părinţi înţelegându-se toţi ascendenţii, până la strămoşul comun. Evident, cronicarul nu cultivă o literatură a absurdului, cum că David ar fi murit în acelaşi timp cu străbunii săi, ci vrea să spună că, prin moarte, el li s-a adăugat acestora, că a intrat în obştea lor şi vieţuieşte laolaltă cu ei. Prin urmare, moartea nu e altceva decât văzduhul unei întâmpinări întru viaţă. Rugăciunea de acum prefigurează ceea ce se va plini atunci.

Preotul: Pe cei ce au adus aceste Daruri şi pe cei pentru care-au fost aduse, vii şi adormiţi, să-i pomenească Domnul Dumnezeu întru Împărăţia Sa.

Poporul: Amin.

Acestea sunt Darurile de pâine şi vin pe care le-au adus credincioşii şi pe care preotul le poartă acum, acoperite, spre sfântul jertfelnic. Atât cei ce le-au adus, cât şi destinatarii au fost pomeniţi de preot, nominal, atunci când a scos din prescuri miridele ce se află acum pe sfântul disc, ca parte din Împărăţia Cerurilor.

Preotul (făcând asupra credincioşilor semnul crucii cu Sfântul Potir): *Şi pe voi, pe toţi, dreptmăritorilor creştini, să vă pomenească Domnul Dumnezeu întru Împărăţia Sa, totdeauna acum şi pururea şi în vecii vecilor.*

Poporul: Amin.

Cuvântul românesc *dreptmăritor* îl traduce cu exactitate pe grecescul *orthodox*, creştinul care Îl preamăreşte pe Dumnezeu întru dreapta credinţă.

Dacă oamenii se împart în credincioşi şi necredincioşi, e bine să ştiţi că, la rândul lor, creştinii se împart în *binecredincioşi* şi *răucredincioşi*. Această diferenţiere s-a făcut în vremea iconoclasmului, când împăraţii Bizanţului se declarau creştini adevăraţi, dar persecutau icoanele şi pe cei ce le cinsteau. Creştinii îi numeau pe împăraţi *răucredincioşi* pentru faptul că, deşi credeau, credinţa lor era ştirbă; cinstirea icoanelor făcea parte integrantă din învăţătura şi trăirea creştină. Acesta a fost şi motivul pentru care, în anul 843, odată cu declinul iconoclasmului, Biserica a hotărât ca prima Duminică din Postul Mare să fie numită şi sărbătorită sub numele de *Duminica Ortodoxiei*, adică Duminica *dreptmăritorilor creştini*, pomeniţi acum, la Intrarea cu Cinstitele Daruri.

Repet, dacă am insistat asupra acestor pomeniri, am făcut-o pentru că ele se îndreaptă, toate, spre Împărăţia Cerurilor, Împărăţie pe care preotul o poartă, prefigurativ, pe propriile sale mâini, aşa cum v-am spus când v-am vorbit despre ea ca aflându-se pe sfântul disc la proscomidie.

Acum e momentul să vă spun că în limbajul liturgic (ca şi, de altfel, în cel biblic) Împărăţia Cerurilor mai este numită şi „viaţa de veci” sau „viaţa veşnică”. Nu e lipsit de importanţă să menţionez că în Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur expresia „Împărăţia Cerurilor” sau „Împărăţia lui Dumnezeu” este pomenită de 26 de ori, iar „viaţa de veci”, de 10 ori. Aşadar, în 36 de locuri ni se atrage atenţia că Liturghia este structurată pe dimensiunea duhovnicească a Împărăţiei Cerurilor, sălaşul cel veşnic al mântuirii noastre.

De îndată ce el termină pomenirile şi reintră în altar prin uşile împărăteşti, în biserică răsună partea a doua a Heruvicului, pe care o repet:

Poporul: Ca pe Împăratul tuturor primind pe Cel ce, nevăzut, e-nconjurat de cetele îngereşti: Aliluia, aliluia, aliluia.

Vă reamintesc faptul că Intrarea mare simbolizează şi reiterează Intrarea triumfală a lui Iisus în Ierusalim, aclamată frenetic de mulţimile entuziaste.

Triumfal e şi imnul pe care-l cântăm acum, asemănător cu cel pe care poporul unei cetăţi îl cântă la întoarcerea victorioasă a suveranului dintr-un război decisiv. Aici însă nu e vorba nici de cezarul Romei, nici de faraonul Egiptului sau de oricare alt suveran cu teritoriu definit, ci de *Împăratul tuturor*, Împăratul universal, al cerului şi al pământului, cu stăpânire absolută asupra unui teritoriu infinit. Pe Dumnezeu însă nimeni nu L-a văzut vreodată. În schimb, aşa cum afirmă Pavel, Iisus Hristos este „chipul nevăzutului Dumnezeu" (Col 1, 15), după cuvântul pe care Domnul Însuşi îl spusese ucenicilor Săi: „Cel ce M-a văzut pe Mine L-a văzut pe Tatăl" (In 4, 9). Pe El Îl primim noi, acum, ca şi cum L-am primi pe Cel ce în mod *nevăzut este înconjurat de cetele îngereşti*, care-I cântă întreitul *Aliluia*. Iată-ne deci cântând din nou, dar nu *în faţa îngerilor*, aşa cum cânta David (Ps 137, 1), ci *împreună* cu ei. Nu e oare emoţionant?

Să trecem acum de la emoţie la meditaţie. Trăim dimensiunea antinomică a acestui moment. Iisus, într-adevăr, intră triumfal în Ierusalim, dar acesta este şi drumul Său către patimă şi moarte. În timp ce noi intonăm imnul ramurilor de finic, al văzduhului cetăţenesc, cutremurat de bucurie şi speranţă, preotul în altar, acoperind sfintele vase cu procovăţul cel mare, rosteşte cuvinte care exprimă exact contrariul:

Iosif cel cu bun chip, de pe lemn luând preacuratul Tău trup, cu giulgiu curat înfăşurându-l şi cu miresme, în mormânt nou, îngropându-l, l-a pus.

Amintiţi-vă că antimisul, desfăcut pe sfânta masă, simbolizează mormântul Domnului, deschis, gata să primească trupul pogorât de pe cruce (în limbajul imnografic, cuvântul „lemn”, în acest context, înseamnă „cruce”). Mai departe:

În mormânt cu trupul, în iad cu sufletul ca un Dumnezeu, în Rai cu tâlharul şi pe scaun împreună cu Tatăl şi cu Duhul ai fost, Hristoase, pe toate umplându-le, Tu, Cel ce eşti necuprins.

Această rugăciune s-a rostit mai întâi la sfârşitul proscomidiei, după ce preotul a acoperit Cinstitele Daruri în vederea procesiunii lor spre Intrarea mică. Ea este reluată acum, după acoperirea Cinstitelor Daruri la sfârşitul procesiunii lor din Intrarea mare. Pentru marea ei frumuseţe şi adâncime, mă opresc asupră-i cu doar câteva cuvinte.

În virtutea naturii Sale dumnezeieşti, Hristos Se află în patru ipostaze care se petrec simultan: în timp ce trupul I se află în mormânt, El Se pogoară la iad, îi sfărâmă porţile, intră în el ca un biruitor şi îi trage afară pe toţi cei care-L aşteptau acolo, de la Adam până la Ioan Botezătorul. (De fapt, aceasta este adevărata icoană a Învierii, cea din tradiţia ortodoxă, iar nu cea de tip occidental care Îl înfăţişează puţin ridicat deasupra mormântului, cu steagul fluturând pe deasupra străjerilor aiuriţi.) Hristos nu a înviat de dragul propriei Sale învieri, ci de dragul celor ce aveau nevoie de ea, ceea ce îl va face pe Părintele Stăniloae să confirme, lapidar şi inspirat, învăţătura răsăriteană potrivit căreia învierea a început în iad[81]. În acelaşi timp însă, Hristos Se află şi în rai, aşa cum îi făgăduise pe cruce tâlharului pocăit. Şi tot în acelaşi timp Se află împreună cu celelalte două Persoane ale Sfintei Treimi, Tatăl şi Duhul, de Care, în fapt, nu Se despărţise niciodată, de vreme ce întruparea Lui s-a făcut *fără mutare şi fără schimbare*, aşa cum vă spuneam mai sus.

Mai departe:

Ca un purtător de viaţă şi cu adevărat mai înfrumuseţat decât raiul şi mai luminat decât orice cămară împărătească s-a arătat, Hristoase, mormântul Tău, izvorul învierii noastre.

Orice mormânt de pe lume, fie el şi faraonic, este un sălaş al morţii, al întunericului, al descompunerii, al putrefacţiei, al miasmei, al sinistrei tăceri. Mormântul lui Hristos este exact contrariul: în loc de moarte, viaţă; în loc de urâţenie, frumuseţe; în loc de întuneric, lumină; toate, la superlativ. Mai mult, el este nu doar viaţă în sine, ci izvor al vieţii noastre, după făgăduinţa Celui ce Se află în el: „Eu sunt Lumina lumii; cel ce-Mi urmează Mie nu va umbla întru întuneric, ci va avea lumina Vieţii" (In 8, 12). Or, aici, în Liturghie, antimisul desfăcut pe sfânta masă este exact imaginea luminoasă, curată şi sfinţitoare a mormântului Domnului. Înainte de a acoperi sfintele vase cu procovăţul cel mare, preotul l-a trecut prin mireasma fumului de tămâie, învăluind cădelniţa ca într-o îmbrăţişare.

Iată-ne deci apropiindu-ne de profunzimea misterului liturgic al Împărăţiei Cerurilor: în timp ce Domnul Iisus merge spre patimă, moarte şi mormânt, noi Îl primim în Noul Ierusalim ca şi cum L-am primi pe Însuşi Dumnezeu-Tatăl, Cel ce în mod nevăzut e înconjurat de cetele îngereşti pe care noi le reprezentăm în participarea imnică, aducându-I laudă prin întreitul *Aliluia*. O astfel de sinteză nu poate fi percepută şi trăită decât duhovniceşte. Urmează...

81 Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, ed. a II-a, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1997, p. 114.

Ectenia de cerere

Preotul: Să plinim rugăciunea noastră Domnului.
Poporul: Doamne, miluieşte.

Verbul *a plini* are aici un dublu sens: pe de o parte, a umple, a întregi, a completa rugăciunea, pe de alta, a o preface în faptă. Cu alte cuvinte, rugăciunea pe care o facem din mers trebuie dusă până la capăt, dar, în acelşi timp, ea nu trebuie să rămână o simplă rostire formală, ci se cere trăită lăuntric prin participarea conştiinţei şi trezvia duhului.

Preotul: Pentru Cinstitele Daruri ce sunt puse înainte, Domnului să ne rugăm.
Poporul: Doamne, miluieşte.

Am precizat altă dată că, în aceste momente ale Liturghiei, e incorect să vorbim de *Sfintele Daruri*, de vreme ce ele încă nu sunt sfinţite. Acum vreau doar să subliniez că sintagma *Cinstitele Daruri* e corectă, dar că termenul original, tradus prin *Cinstitele*, înseamnă mult mai mult: *preţioasele*, *nepreţuitele*, adică ceea ce nu poate fi omeneşte evaluat. Aceasta datorită faptului că, deşi nu sunt altceva decât pâine şi vin, ele urmează să se prefacă în Trupul şi Sângele Domnului, ceea ce, într-adevăr, depăşeşte orice posibilitate omenească de evaluare.

Odată aduse, ele sunt *puse înainte* pe jertfelnicul de pe sfânta masă, unde va avea loc prefacerea prin sfinţire.

În continuare, *Preotul* rosteşte trei stihuri din ectenia mare, repetându-le, în care timp, prin atenţie distributivă, citeşte în taină *Rugăciunea punerii înainte*:

Doamne, Dumnezeule, Atotţiitorule, Cel ce numai Tu eşti singurul Sfânt, Cel ce primeşti jertfă de laudă de la cei ce pe Tine Te cheamă cu toată inima, primeşte şi rugăciunea noastră, a păcătoşilor, şi du-o la sfântul Tău jertfelnic; fă-ne să fim vrednici a-Ţi aduce daruri şi jertfe duhovniceşti pentru păcatele noastre şi pentru cele din neştiinţă ale poporului. Şi ne învredniceşte să aflăm har înaintea Ta, pentru ca jertfa noastră să fie bineprimită, iar duhul cel bun al harului Tău să se sălăşluiască peste noi, peste aceste Daruri ce sunt puse înainte şi peste tot poporul Tău.

Rugăciunea, rostită în numele preotului şi al întregii tagme preoţeşti, Îi este adresată lui Dumnezeu-Tatăl, pentru că Lui Îi sunt puse înainte Cinstitele Daruri care Îi vor fi aduse ca jertfă nesângeroasă. Aceasta este, de fapt, o rostire introductivă, deoarece, aşa cum vom vedea, tot lui Dumnezeu-Tatăl Îi va fi adresată rugăciunea de sfinţire a Darurilor.

Prin jertfa duhovnicească se va dobândi iertarea păcatelor, atât ale preotului, cât şi ale poporului. Pentru aceasta însă e nevoie ca ea să se înalţe până la jertfelnicul cel mai presus de ceruri al lui Dumnezeu. Acest drum trebuie parcurs mai întâi de rugăciune; ea este aceea care înlătură piedicile şi netezeşte cărarea. Dar nici ea, rugăciunea, nu răzbeşte până la capăt dacă nu e ajutată de acea lucrare a bunăvoinţei lui Dumnezeu care se numeşte har.

Harul în sine are un *duh bun*, adică o suflare lină, caldă, luminoasă, o boare auroralã ce împânzeşte văzduhul înainte de a deveni rouă, pe care preotul o cere, prin rugăciune, să plutească şi aici, *peste noi*, slujitorii din altar, *peste aceste Daruri ce sunt puse înainte*, cărora noi le slujim, şi *peste*

tot poporul Tău, cel care, *prin jertfă de laudă*, este împreună-slujitor. Superbă imagine a Împărăţiei Cerurilor în Biserica lui Hristos!

În continuare, ectenia.

Preotul: Ziua toată desăvârşită, sfântă, paşnică şi fără păcat, de la Domnul să cerem.

Poporul: Dă, Doamne.

Ectenia de cerere propriu-zisă e construită pe dimensiunea temporală a vieţii omului, şi anume în trei segmente:

ziua de astăzi, ca unitate de timp determinată şi repetabilă (în primele patru versete);

perioada dintre ziua de astăzi şi ultima zi a vieţii, din ce în ce mai scurtă (în versetul al cincilea);

momentul sfârşitului (în versetul al şaselea).

Potrivit textului original, expresia *ziua toată* are dublu înţeles: pe de o parte, ziua de astăzi în sine, în cele douăzeci şi patru de ore ale ei; pe de alta, fiecare zi care îi urmează. Aşadar, întregul care exprimă şi partea. Sintagma *tot omul* înseamnă *fiecare om.* Din vechile noastre traduceri se mai păstrează şi astăzi câte ceva frumos în limbajul biblic, în cel liturgic, dar şi în cel literar. Iată doar două stihuri ale Psalmului 115 din *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei – 1673 – prelungite în Biblia jubiliară din 2001:

Că eu, buiguit de minte,
Zîş de tot omul că minte.

Zis-am eu întru uimirea mea:
„Tot omul este mincinos”.

Zi desăvârşită este cea dusă până la capăt fără accidente spectaculoase, fără fracturi semnificative, în curgere vie şi ordonată, asemenea unei ape care nu s-a sfârtecat printre stânci şi nici nu s-a prăvălit prin cascade înainte de a ajunge în ocean. E ziua omului chibzuit, a celui ce şi-a rânduit-o în aşa fel încât diversitatea gândurilor şi preocupărilor să se înscrie într-un program unitar, care însă nu devine monotonie.

Zi sfântă, paşnică şi fără păcat exprimă dimensiunea moral-duhovnicească a segmentului temporal. Sfinţenia zilei se obţine doar într-un climat de pace lăuntrică, unde păcatul nu are sorţi de izbândă.

Preotul: Înger de pace, credincios îndreptător, păzitor al sufletelor şi-al trupurilor noastre, de la Domnul să cerem.

Poporul: Dă, Doamne.

Iată că îngerii se află împreună cu noi nu doar în Liturghie, dar şi în viaţa noastră de fiecare zi. De ce oare Îi cerem Domnului să ne dăruiască *înger de pace*, de vreme ce îngerul pare a fi prin definiţie paşnic (bineînţeles, în afară de îngerii răi, numiţi diavoli)? E bine să ştiţi că aceşti slujbaşi ai lui Dumnezeu, buni prin natura lor, primesc uneori şi sarcina de a-i pedepsi pe oamenii răi, fie cu intenţia pedagogică de a-i îndrepta, fie cu aceea de a-i apăra pe cei drepţi. Iată cum se roagă Psalmistul, într-un ceas de adâncă amărăciune:

Judecă-i, Doamne, pe cei ce-mi fac mie nedreptate,
războieşte-Te împotriva celor ce se războiesc cu mine. [...]

să fie ei ca praful în faţa vântului
şi îngerul Domnului să-i necăjească;
fie-le calea întuneric şi alunecare
şi îngerul Domnului să-i fugărească (Ps 34, 1, 5-6).

Îngerul de pace e opusul acestuia şi, mai mult decât atât, el ne este în acelaşi timp ghid şi paznic. Sintagma *credincios îndreptător* nu exprimă două adjective despărţite prin virgulă. Îngerul e un *îndreptător*: călăuză, îndrumător pe cale, cel ce ne duce întotdeauna pe drumul cel drept, dar el îşi face lucarea ca un ghid *credincios*, adică leal, devotat, priceput, negreşelnic. Adjectivul *credincios* este corespondentul substantivului *credincioşie*, adică fidelitate. Îngerul ne călăuzeşte, dar ne este şi păzitor, aşa cum i-a fost oarecând lui Tobie.

Preotul: Milă şi iertare pentru păcatele şi greşalele noastre, de la Domnul să cerem.
Poporul: Dă, Doamne.

Vă spuneam altă dată că iertarea se obţine mai uşor pentru greşale, ca unele ce sunt abateri accidentale, decât pentru păcate, care sunt încălcări premeditate şi grave ale legilor morale. Cererea de faţă are în ea o nuanţă de smerenie şi bun-simţ. Noi cerem *milă de păcate*, aşa cum ne-am obişnuit în limbajul liturgic, dar cuvântul original folosit aici este *îngăduinţă*, ceea ce înseamnă concesie, pogorământ, indulgenţă[82]. Aceasta este raţiunea pentru care ne rugăm ca Dumnezeu să ne dea *îngăduinţă* pentru *păcate* şi *iertare* pentru *greşale.* Dacă, prin îngăduinţă, păcatul este tratat ca greşală, iertarea completă devine mult mai uşoară.

Principiul pogorământului faţă de condiţia umană este practicat de ierarhia Bisericii Ortodoxe în cazuri excepţionale, prin derogare de la litera canoanelor, cum este, de pildă, a doua şi chiar a treia căsătorie, sau slujba

cu ritual redus acordată unui sinucigaş. Fireşte, Dumnezeu are puterea de a ierta direct păcatele (şi încă pe cele mai grele), dar smerenia cu care Îi cerem doar *milă* (*îngăduinţă*) nu-I poate fi decât bineplăcută.

Preotul: Cele bune şi de folos sufletelor noastre şi pace lumii, de la Domnul să cerem.

Poporul: Dă, Doamne.

Cu fiece iertare a păcatelor, ogorul sufletului trece printr-o nouă primăvară: buruienile i-au fost smulse, mărăcinii i s-au ars, plugul şi grapa i-au redat prospeţimea. Acesta însă e doar începutul. Ar fi trist să ne mulţumim doar cu atât. Buruienile se cer înlocuite cu plante nobile, în locul mărăcinilor trebuie să crească pomi aducători de roadă, totul trebuie transformat în verdeaţă şi mireasmă. Este ceea ce Îi cerem acum lui Dumnezeu, de vreme ce noi, ca oameni, nu suntem în stare să facem decât o parte din lucrare, aceea care stă în datoria şi priceperea noastră. Noi putem face munca, dar soarele şi ploaia nu vin de la noi. Vorba Sfântului Pavel: „Eu am sădit, Apollo a udat, dar Dumnezeu a făcut să crească” (1 Co 3, 6).

Preotul: Cealaltă vreme a vieţii noastre în pace şi întru pocăinţă a o săvârşi, de la Domnul să cerem.

Poporul: Dă, Doamne.

Cealaltă este traducerea exactă şi elegantă a cuvântului original care înseamnă *rest, rămăşiţă*; altfel spus, ceea ne-a mai rămas fiecăruia din viaţa trăită până acum, a cărei durată numai Dumnezeu o ştie. Important este *să o săvârşim*, să ducem până la capăt ca pe o permanentă pregătire pentru ceea ce, inevitabil, ne aşteaptă.

Preotul: *Sfârşit creştinesc vieţii noastre, fără durere, fără mustrări de cuget, în pace, şi răspuns bun la înfricoşătoarea Judecată a lui Hristos, să cerem.*

Poporul: Dă, Doamne.

Dacă intrăm în viaţă ca păgâni, încărcaţi cu păcatul strămoşesc, din ea trebuie să ieşim creştineşte, ca unii care ne-am unit cu Hristos prin Botez şi ne-am păstrat întru Hristos prin toate celelalte Taine. Sfârşitul vieţii este cel mai important moment al ei, mai important chiar decât naşterea, întrucât el este absolut hotărâtor pentru starea în care sufletul se desparte de trup şi trece în viaţa de dincolo. Clipa sfârşitului este ultima şansă a omului care nu s-a îngrijit de sufletul lui, fie din ignoranţă, fie din delăsare. Să ne amintim, încă o dată, de tâlharul mântuit pe cruce. De aceea pocăinţa şi iertarea, urmate de cuminecare, sunt esenţiale pentru mântuire. Acest moment însă nu trebuie să fie efectul unui calcul, ci al unei treziri la realitate. Cu alte cuvinte, nu e indicat ca omul să-şi spună că-şi poate trăi viaţa fără grijă, în toate păcatele care-l solicită, sub rezerva pocăinţei de ultimă oră. E de dorit ca momentul sfârşitului să-i ofere creştinului posibilitatea de a se scutura de ultimele rămăşiţe ale păcatului sau, în unele cazuri, de a-şi mărturisi pe patul de moarte un păcat foarte greu, pe care l-a tăinuit de-a lungul unei vieţi întregi. Iată de ce subliniez importanţa capitală a spovedaniei şi cuminecării la vremea sfârşitului.

Ne mai rugăm ca sfârşitul vieţii noastre să fie *fără durere*. Desigur, e vorba de durerea fizică. Se ştie că o suferinţă trupească prelungită, asociată deseori cu bătrâneţea şi sărăcia, poate fi un factor de demobilizare lăuntrică a omului, menită să-l îndepărteze de Dumnezeu, cu perspectiva de a muri aşa cum s-a şi născut, păgân. În cele mai multe cazuri, demobilizarea interioară se petrece din neputinţa omului de a-şi explica raţiunea pentru care el trebuie să îndure atâta suferinţă. Tema e veche, universală, o aflăm în *Cartea lui Iov* şi în alte numeroase scrieri sacre şi profane. De aceea Îl

rugăm pe Dumnezeu să ne scutească de încrâncenarea unui sfârşit bântuit de durere, ca să putem muri liniştiţi.

Sfârşitul ni-l dorim de la Dumnezeu nu numai fără durere fizică, dar şi *fără mustrări* sufleteşti. Ca problemă de traducere, textul grecesc original[83] se referă la un sfârşit în care să nu existe nimic din ceea ce te-ar face să roşeşti, să te ruşinezi. Tălmăcirile mai vechi au tradus literal, sfârşit *neruşinat*, altele, mai noi, apelează la echivalentul *neînfruntat*. Sensul exact este acela că, prin ajutorul lui Dumnezeu, sfârşitul omului trebuie să fie *ireproşabil*, că în clipa aceea nu există nici un păcat rămas nemărturisit şi neiertat, care să te dojenească sau pentru care propriul tău cuget ar putea să te mustre.

Dacă te-ai lepădat de păcat, mustrarea piere odată cu el şi mori liniştit, *în pace*.

Totul e făcut să te pregătească pentru situaţia de a da *răspuns bun la înfricoşătoarea judecată a lui Hristos*. Limbajul bisericesc foloseşte cuvântul *înfricoşătoare* pentru Judecata de Apoi, universală şi definitivă, dar nimic nu ne împiedică să-l asociem şi Judecăţii particulare, personale, care are loc imediat după moarte şi care determină starea în care va fi sufletul în intervalul dintre cele două judecăţi. Despre această stare v-am vorbit şi nu voi reveni. E necesar însă să ne reamintim că ea poate fi puternic influenţată în bine prin rugăciunile noastre pentru cei adormiţi.

Din altar se rostesc, în continuare, ultimele două stihuri din ectenia mare, pe care vi le-am tâlcuit la vremea lor:

Preotul: Pe Preasfânta, Curata...
Poporul: Preasfântă Născătoare...
Preotul: Pe noi înşine...
Poporul: Ţie, Doamne.

Preotul încheie cu ecfonisul:

Cu îndurările Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care eşti binecuvântat împreună cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor.

Poporul: Amin.

Aici e cât se poate de evident că Persoana căreia ne-am rugat este Dumnezeu-Tatăl, dar că El ne răspunde şi ţinând seama de *îndurările Fiului Său*, adică ale Celui ce a purtat trup omenesc, identic cu al nostru, precum şi de participarea Sfântului Duh, Toţi împreună alcătuind Sfânta Treime, Căreia Îi înălţăm cântare doxologică.

82 *syggnóme*, aşa cum este folosit în 1 Co 7, 6.
83 *an-epaíshyntos* = ceva de care să nu-ţi fie ruşine, care nu te-ar face să roşeşti (vezi 2 Tim 2, 15).

Simbolul Credinţei (Crezul)

Preotul (binecuvântând poporul cu mâna dreaptă): *Pace tuturor!*

Poporul: Şi duhului tău.

Preotul: Să ne iubim unii pe alţii, ca întru un gând să mărturisim.

Poporul: Pe Tatăl, pe Fiul şi pe Sfântul Duh, Treimea cea de o fiinţă şi nedespărţită.

Aceasta e o introducere la unul din momentele cele mai importante ale Sfintei Liturghii, rostirea Crezului. Or, mărturisirea credinţei este o mişcare a intelectului şi, în acelaşi timp, o expresie a angajării fiecăruia în parte şi a tuturor laolaltă, după îndemnul Sfântului Apostol Petru: „Fiţi toţi într-un gând" (1 Ptr 3, 8). Acest gând unic însă nu înseamnă doar părtăşia la o singură credinţă, ci şi purificarea lăuntrică a celor ce se pregătesc să şi-l rostească. La rândul ei, purificarea se obţine prin raportarea la Modelul Suprem. Iată ce ne spune, în această privinţă, acelaşi Apostol Petru: „De vreme ce Hristos a pătimit în trup, înarmaţi-vă şi voi cu acelaşi gând: cel ce a suferit în trup a isprăvit cu păcatul" (1 Ptr 4, 1). Cu alte cuvinte, dacă noi ne facem părtaşi la patimile lui Hristos – Care a suferit pentru iertarea păcatelor noastre –, în aceeaşi măsură devenim părtaşi la propria noastră curăţire lăuntrică prin renunţarea la păcat. Că intelectul şi sensiblitatea pot şi trebuie să lucreze împreună ne-o spune şi Sfântul Apostol Pavel, care foloseşte chiar o expresie demnă de a fi reţinută: *duhul minţii*. Iată textul: „Să vă dezbrăcaţi de omul cel vechi al fostului vostru fel de viaţă, [...] să vă înnoiţi în duhul minţii voastre şi să vă îmbrăcaţi în omul cel nou, cel zidit de Dumnezeu în dreptatea şi sfinţenia adevărului" (Ef 4, 22-24). O astfel de *înnoire în duhul minţii* ni se cere acum, înainte de rostirea Crezului, rostire care nu e altceva decât angajarea noastră conştientă în *sfinţenia adevărului* de credinţă.

Pe de altă parte, văzduhul spiritual în care ne purificăm nu poate fi decât iubirea, porunca cea nouă pe care ne-a dat-o Domnul Iisus (In 15, 12-17) şi pe care Sfântul Apostol Petru ne-o recomandă în Prima sa Epistolă Sobornicească: „Fiţi cumpăniţi la minte şi privegheaţi în rugăciuni, înainte de toate având-vă-ntre voi iubire arzătoare, fiindcă ea, iubirea, acoperă mulţime de păcate” (1 Ptr 4, 7).

Aşadar, trei sunt treptele pregătitoare ale momentului liturgic mărturisitor: pace, iubire, gând.

Dialogul ilustrează, o dată mai mult, împreună-slujirea poporului cu preotul. Îndemnul din altar şi răspunsul din biserică se întregesc reciproc. Preotul anunţă mărturisirea, poporul enunţă conţinutul acesteia, care nu e altceva decât Sfânta Treime *cea de o fiinţă şi nedespărţită*.

În timp ce poporul cântă acest răspuns, preotul se închină în altar de trei ori şi rosteşte de fiecare dată, în taină, începutul Psalmului 17:

Iubi-Te-voi, Doamne, vârtutea mea, Domnul este întărirea mea şi scăparea mea şi izbăvitorul meu.

Cuvântul *vârtute* pare un arhaism pe care unii îl consideră depăşit şi care s-ar cere deci înlocuit cu *virtute*. Aş observa însă că, în accepţia curentă a vorbirii, termenul *virtute* denotă o însuşire morală, în timp ce *vârtute* înseamnă forţă fizică, vigoare, cu derivatele *vârtos*, *vârtoşenie*, *vârtoşie*. Acesta este sensul cuvântului original[84]. În schimb, *întărirea* denotă ocrotirea tonifiantă pe care firmamentul (cerul înstelat) i-o inspiră şi i-o oferă omului.

Prin tradiţie, acolo unde se poate, *Iubi-Te-voi, Doamne* poate fi cântat de un diacon sau de solistul unui cor.

[Pacea, împăcarea, iubirea de care vorbeam mai sus au şi o expresie liturgică, în altar, atunci când slujba este oficiată de doi sau mai mulţi preoţi, prin ceea ce se cheamă sărutarea frăţească. Ei se îmbrăţişează, doi câte doi, sărutându-şi umerii şi rostind alternativ:

Hristos în mijlocul nostru.
Este şi va fi.
Totdeauna, acum şi pururea şi în vecii vecilor.]

Preotul: Uşile, uşile, cu înţelepciune să luăm aminte!

Această strigare nu ar avea nici un înţeles dacă nu v-aş aminti că în primele veacuri creştine Liturghia avea un caracter iniţiatic, secret, o „taină" în sensul literal al cuvântului. La prima ei jumătate, cea învăţătoare, participau atât „credincioşii", adică cei botezaţi, cât şi candidaţii la botez, care se numeau „catehumeni" sau „cei chemaţi". Aceştia din urmă părăseau în linişte biserica de îndată ce auzeau invitaţia preotului sau a diaconului: „Cei chemaţi, ieşiţi! [...] Ca nimeni din cei chemaţi (să nu rămână!)". Ieşirea lor era controlată de străjerii care închideau uşile după ce se asigurau că înlăuntru nu au mai rămas decât credincioşii, adică cei îndreptăţiţi să participe şi la jumătatea sfinţitoare a Liturghiei, când primeau şi Sfânta Împărtăşanie. Catehumenii învăţau Crezul ca pe o lecţie, aşa cum le era predată, metodic, de către cateheţi, dar rostirea lui solemnă o făceau pentru prima oară atunci când primeau Botezul. Înainte de momentul rostirii liturgice a mărturisirii de credinţă, preotul (sau diaconul) cerea să se mai verifice o dată dacă uşile bisericii erau închise. Această practică aparţine istoriei, dar avertismentul *Uşile, uşile* a rămas, el fiind legat, în aceeaşi

frază, cu îndemnul la înţelepciunea şi atenţia cu care ne pregătim pentru Simbolul Credinţei, cum se mai numeşte Crezul.

Cu toate acestea, Nicolae Cabasila acordă acestui cuvânt un sens de actualitate simbolică: uşile sunt gurile şi, respectiv, urechile noastre, îndemnate să rostească şi, în acelaşi timp, să recepteze rostirea[85], totul făcându-se cu profundă înţelepciune şi maximă atenţie. De altfel, echivalentul uşi-urechi se află şi într-un verset al Ecclesiastului (Ecc 12, 4). E important să menţionez faptul că rostirea Crezului se face, în acelaşi timp, de către preot, în şoaptă, şi de către popor, cu voce tare, o dovadă în plus că ei sunt împreună-slujitori ai uneia şi aceleiaşi Liturghii. Aşadar,

Preotul şi *Poporul:*

Cred întru unul Dumnezeu, Tatăl Atotţiitorul, Făcătorul cerului şi al pământului, al tuturor celor văzute şi nevăzute.

Şi întru unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut, Carele din Tatăl S-a născut mai înainte de toţi vecii: Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, iar nu făcut, Cel de o fiinţă cu Tatăl, prin Carele toate s-au făcut;

Cel ce pentru noi, oamenii, şi pentru a noastră mântuire S-a pogorât din ceruri şi S-a întrupat de la Duhul Sfânt şi din Fecioara Maria şi S-a făcut om;

şi S-a răstignit pentru noi în zilele lui Ponţiu Pilat şi a pătimit şi S-a îngropat;

şi a înviat a treia zi, după Scripturi;

şi S-a înălţat la ceruri şi şade de-a dreapta Tatălui;

şi iarăşi va să vină, cu slavă, să judece viii şi morţii, a Cărui Împărăţie nu va avea sfârşit.

Şi întru Duhul Sfânt, Domnul de viaţă Făcătorul, Carele de la Tatăl purcede, Cel ce împreună cu Tatăl şi cu Fiul este închinat şi slăvit, Carele a grăit prin prooroci.

Întru una, sfântă, sobornicească şi apostolică Biserică;

mărturisesc un Botez spre iertarea păcatelor;

aştept învierea morţilor
şi viaţa veacului ce va să fie. Amin.

E bine să ştiţi că, din cele douăsprezece articole ale Crezului, primele opt au fost formulate de către Sfinţii Părinţi din Sinodul I Ecumenic, ţinut la Niceea în anul 325, iar ultimele patru sunt opera celor ce au participat la Sinodul II Ecumenic, care a avut loc la Constantinopol în anul 381. E raţiunea pentru care el se mai numeşte şi Simbolul niceo-constantinopolitan. Primele opt articole definesc credinţa în Dumnezeu-Tatăl şi Dumnezeu-Fiul – care o include şi pe Fecioara Maria –, iar ultimele patru formulează credinţa în Dumnezeu-Sfântul Duh, în Biserică, în Botez, în învierea obştească şi în viaţa veşnică de după Judecată.

Crezul este cea mai concentrată expresie a credinţei noastre religioase şi nu e de mirare că formularea lui este rezultatul unor meditaţii, consultări şi dezbateri care au durat, iată, aproape şase decenii, pe măsură ce Sfinţii Părinţi ai Bisericii Universale au trebuit să răspundă numeroaselor provocări ale ereziilor.

Vrednic de luare-aminte e şi faptul că noi, ortodocşii, suntem singurii creştini care rostim Crezul – ca mărturisire de credinţă şi angajare duhovnicească – aşa cum ni l-au lăsat Sfinţii Părinţi, fără nici o ştirbitură şi fără nici un adaos. Prin aceasta suntem *întru un gând* nu doar noi între noi, ci şi cu Sfinţii Părinţi ai celor două Sinoade Ecumenice şi cu întreaga Biserică cea una şi nedespărţită.

Reţineţi, vă rog, importanţa cuvântului *întru*, folosit de patru ori în rostirea Crezului. El provine din latinescul *intra* = „în interior”, înrudit cu verbul *intro-intrare* = „a intra”. În vorbirea noastră curentă, *întru* este un arhaism care nu se mai foloseşte decât în combinaţia „într-un”, „într-o”, iar unii nepricepuţi din ultimele decenii au atins performanţa de a-l alunga chiar din limbajul bisericesc, înlocuindu-l cu obişnuitul *în*. Or, *lăuntru* înseamnă „interior”, *înlăuntru* înseamnă „în interior”, iar *întru* face parte din structura lui *în*lăun*tru*, ca un înveliş protector. Pe acest cuvânt se

întemeiază o întreagă teologie, dar mai ales viaţa duhovnicească[86]. *Omul lăuntric* este cel care îşi manifestă credinţa nu doar prin mărturisire, ci şi prin trăire, după modelul sfinţilor şi al marilor nevoitori, adică al oamenilor duhovniceşti. Credinţa în sine e un produs al intelectului, eventual susţinut de experienţă. Necredinţa iniţială a lui Toma, manifestată la nivelul îndoielii, punea în cumpănă mărturisirea celorlalţi zece apostoli, cum că-L văzuseră pe Iisus înviat, ceea ce l-a făcut să ceară proba tactilă, singura care, în socotinţa comună, nu înşală. Iisus i-a oferit-o, dar cu atâta deschidere şi siguranţă de Sine, încât Toma s-a descumpănit şi a renunţat. Chiar dacă ar fi pipăit urmele evidente ale rănilor, el tot nu ar fi ieşit din dilema insolubilă a raţionamentului: dacă trupul lui Iisus e real, cum de a pătruns prin pereţi? Iar dacă e aparent, cum de se lasă pipăit?... Până aici, Iisus îi era exterior. De îndată însă ce fostul necredincios I-a căzut la picioare exclamând: „Domnul meu şi Dumnezeul meu!” (In 20, 28), Iisus i-a devenit un bun lăuntric, al sensibilităţii sale interioare: act de credinţă prin însumarea obiectului credinţei. Întorcându-ne la Crez, dacă eu voi spune, simplu: „Cred în Duhul Sfânt”, e ca şi cum aş spune „Cred în electricitate”, adică îi simt efectele fără să-i cunosc esenţa. Dar dacă spun: „Cred întru Duhul Sfânt”, aceasta înseamnă că mi L-am încorporat în fiinţa mea lăuntrică, aşa cum eu m-am încorporat în fiinţa Lui. Credinţa e punctul în care subiectul şi obiectul ei se întâlnesc întru iubire. Iată de ce Simbolul Credinţei se cere rostit nu doar cu buzele şi cu mintea, ci şi, neapărat, cu inima; altfel, rostirea noastră comună devine „aramă sunătoare şi chimval zăngănitor” (1 Co 13, 1).

Nu voi trece cu vederea că Simbolul Credinţei atestă şi viitoarea existenţă a *Împărăţiei* Cerurilor, plenară, definitivă şi veşnică, despre care v-am vorbit pe larg la vremea cuvenită. Tot la ea se referă şi expresia *viaţa veacului ce va să fie*, un alt nume al aceleiaşi Împărăţii.

La începutul rostirii Crezului, preotul ridică procovăţul cel mare de pe sfintele vase, iar în timpul primelor cinci articole îl flutură lin pe deasupra, precum adierea unei aripi de înger care vesteşte suflarea Duhului Sfânt.

Apoi îl sărută şi îl aşază alături. Din acest moment, discul şi potirul rămân descoperite, gata pentru Jertfă. Este şi ceea ce rosteşte, acum, la

84 În *Vulgata*, Ieronim nu traduce prin *virtus*, ci prin *fortitudo*.
85 Cabasila, *op. cit.*, p. 60.
86 Constantin Noica i-a găsit puternice valenţe în limbajul filosofic. Vezi *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, Eminescu, Bucureşti, 1987, pp. 27-34.

Aducerea Sfintei Jertfe

Preotul: Să stăm bine!, să stăm cu frică, să luăm aminte, Sfânta Jertfă în pace a o aduce.

Poporul: Dar de pace, jertfă de laudă.

Ideea centrală a acestui schimb de replici este aceea de *jertfă*. Preotul anunţă că ne aflăm pe o altă treaptă suitoare a Liturghiei, foarte aproape de punctul ei cel mai înalt, Jertfa Euharistică. Zic „foarte aproape”, dar nu în imediata apropiere, deoarece cuvântul original grecesc[87] nu conotează Jertfa propriu-zisă, ci gestul de a înălţa ofranda pe palme, în semn de proaducere.

Să stăm bine! este un îndemn cu ton imperativ, ca acela al Arhanghelului Mihail către îngerii cutremuraţi de revolta lui Satan. În sensul comun al dimensiunii morale, *a sta bine* înseamnă a te menţine în rânduiala lui Dumnezeu, a te păstra într-o stare de bună-cuviinţă şi respect faţă de ceea ce se petrece în jurul tău, ceea ce e foarte propriu pentru acest moment liturgic.

Un al doilea sens este impus de conţinutul cuvântului *bine*, care denotă acordul dintre fapta săvârşită şi intenţia din care ea a izvorât. Aşa îl întâlnim în Cartea Facerii, în care ni se spune că, după fiecare etapă a creaţiei, Dumnezeu Şi-a contemplat opera şi „a văzut că este bine” (Fc 1, 8, 10, 12, 18, 25).

Expresia are însă şi o dimensiune duhovnicească: Când cei trei apostoli L-au văzut pe Iisus schimbându-Se la faţă avându-i de-o parte şi de alta pe profeţii Moise şi Ilie, Petru a exclamat: „Doamne, bine ne este *să fim* [să stăm, să rămânem] aici” (Mt 17, 4)[88]. Şi de îndată i-a umbrit un nor luminos, care nu era altceva decât semnul vizibil al părtăşiei lor la transfigurarea lui Iisus. Acesta va fi punctul de referinţă al experienţei

isihaste de mai târziu: îndumnezeirea omului prin participare la lumina necreată.

Cât despre noţiunile de *frică* şi *pace*, ele nu par a fi făcute să stea împreună: unde e frică nu e pace şi unde e pace nu e frică. Aşa ar fi după socotinţa lumească, nu însă şi după cea duhovnicească. Este ceea ce se întâmplă cu *isihia*, liniştea omului îmbunătăţit. Dacă ea se rezumă la aceea a fariseului din templu, adică la suficienţa de sine, nu e decât aparentă şi de scurtă durată; în schimb, neliniştea vameşului e menită să-i aducă, acasă, o linişte mântuitoare. Isihia omului duhovnicesc e liniştea de a se şti neliniştit. Aici, frica nu e altceva decât conştientizarea faptului că ne apropiem de punctul culminant al Liturghiei, momentul în care, la invocarea preotului, Duhul Sfânt Se va pogorî peste Cinstitele Daruri şi le va preface în Sfintele Daruri. Minunea în sine, neînţeleasă ca orice minune, este, într-adevăr, înfricoşătoare, dar tocmai de aceea izvorăşte pace – şi, mai mult, bucurie –, ca aceea care i-a cuprins pe apostoli după schimbarea la faţă a Domnului.

Răspunsul poporului completează îndemnul preotului, în acelaşi timp delimitând sfera competenţelor. În virtutea preoţiei sale sfinţitoare, slujitorul Domnului va aduce Jertfa nesângeroasă din prescură şi vin. De ceastălaltă parte, mirenii, în virtutea preoţiei lor universale, declară că vor aduce ceea ce le este propriu: „Dar de pace, jertfă de laudă”. Aceasta este cea mai nouă traducere românească a unui text de mare densitate, care poate fi abordat din mai multe unghiuri. Cuvântul *dar* este echivalentul originalului *milă*, care, la rândul ei, e tot jertfă. Preotul a îndemnat la *pace*, credincioşii o oferă. Tot ei oferă şi *jertfă de laudă*, după cuvântul Sfântului Apostol Petru, pe care l-am mai citat cândva, adresat – luaţi aminte! – nu preoţilor, ci mirenilor: „Apropiaţi-vă de El, Piatra cea vie, într-adevăr neluată-n seamă de oameni, dar aleasă de Dumnezeu şi preţioasă; şi voi înşivă, ca nişte pietre vii zidiţi-vă-n casă duhovnicească, preoţie sfântă, ca să aduceţi jertfe duhovniceşti, plăcute lui Dumnezeu prin Iisus Hristos” (1 Ptr 2, 4-5). Ei bine, aceste jertfe duhovniceşti sunt tocmai cântările pe care credincioşii le înalţă în biserică, după îndemnul Psalmistului: „Jertfeşte-I lui Dumnezeu jertfă de laudă” (Ps 49, 14), dar şi după acela al Apostolului

Pavel: „Prin El [prin Iisus Hristos] să-I aducem pururea lui Dumnezeu jertfă de laudă, adică roada buzelor care-I mărturisesc numele” (Evr 13, 15). Cu alte cuvinte, cântarea noastră e o laudă mărturisitoare, în care este angajat nu numai intelectul care înţelege, ci şi sensiblitatea care vibrează. Într-o rugăciune către Sfânta Treime, cererea sună astfel: „Luminează-mi ochii gândului şi deschide-mi gura [...] ca să să-Ţi cânt întru mărturisirea inimii”. A-I cânta lui Dumnezeu întru mărturisirea inimii, iată jertfa de laudă ca rod al darului de pace! Şi acum, momentul următor:

Preotul (din uşile împărăteşti, binecuvântând cu crucea): *Harul Domnului nostru Iisus Hristos şi dragostea lui Dumnezeu-Tatăl şi părtăşia Sfântului Duh să fie cu voi, cu toţi!* [89]

Aceasta este binecuvântarea pe care Sfântul Apostol Pavel le-a adresat-o creştinilor din Corint (2 Co 13, 13) şi, de departe, cea mai bogată în conţinut şi mai rotundă în expresie din câte folosim în slujbele noastre bisericeşti. Ea Îl rosteşte pe Dumnezeu-Treimic în cele trei Ipostasuri sau Persoane, Tatăl, Fiul şi Duhul.

Ea însă începe cu Fiul, pentru că prin El, prin Iisus Hristos, ni S-a descoperit nouă Tatăl în plenitudinea Lui, aşa cum Însuşi Fiul a afirmat-o: „Cel ce M-a văzut pe Mine L-a văzut pe Tatăl” (In 14, 9). *Harul* este graţia, bunătatea, lucrarea sau energia pe care Dumnezeu o revarsă peste noi, atât ca Treime, cât şi prin fiecare Persoană în parte, deci şi prin Fiul întrupat, aşa cum limpede ne-o spune Sfântul Evanghelist Ioan: „Legea prin Moise s-a dat, dar harul şi adevărul prin Iisus Hristos au venit” (In 1, 17). Dacă însă vor fi unii care să se întrebe: de vreme ce harul ne-a venit deja prin Iisus Hristos, ce rost are să-l mai avem în rugăciune? Răspunsul ni-l dă Nicolae Cabasila (având în minte, desigur, tot gramatica): „Binecuvântarea nu spune: să vină peste voi!, ci: *să fie* cu voi, adică să rămână cu voi, să nu se îndepărteze de voi harul care vi s-a dat”[90].

(Desigur, aici poate surveni şi o altă întrebare: dacă cerem ca harul să fie – adică să rămână – cu noi, aceasta înseamnă şi posibilitatea reversului, adică să nu mai rămână sau să se îndepărteze? Da, există şi această posibilitate. Odată dăruit, harul lui Dumnezeu nu se stinge şi nu e retras, dar poate deveni o existenţă latentă, nelucrătoare, asemenea unui foc mocnit, prin nepăsarea sau lenea celui ce-l posedă. Somnolenţa harului poate interveni nu doar la mireni, ci chiar şi la cei cărora li s-a dat pentru slujirea sfinţitoare, aşa cum reiese dintr-un text al Sfântului Pavel. Apostolul, care îl hirotonise în treapta de episcop pe ucenicul său Timotei [1 Tim 4, 14], îi spune la un moment dat: „Te îndemn să reînsufleţeşti harul lui Dumnezeu care este în tine prin punerea mâinilor mele!” [2 Tim 1, 6]. A-l „reînsufleţi” înseamnă a-l trezi din amorţirea în care căzuse prin lenevirea sau prin oarece păcat al posesorului. Când însă păcatul unui preot sau episcop e foarte grav şi afectează slujirea, harul devine nelucrător prin pedeapsa caterisirii. Aş face o comparaţie cu roata morii de apă, ale cărei cupe sunt mişcate de şuvoiul ce se prăvăleşte din scoc, adică din jgheabul prin care vine apa captată şi dirijată de sus. Dacă morarul, pentru o pricină oarecare, mişcă stăvilarul din scoc, apa curge prin deschizătura de alături, dar nu mai ajunge la roată şi, prin aceasta, moara nu mai e în stare să macine. Prin caterisire, harul primit de preot la hirotonie continuă să existe, dar nu mai lucrează; dacă, ipotetic, fostul preot ar continua să facă slujbe, acestea rămân doar gesturi şi cuvinte goale de conţinut, deoarece harul lui Dumnezeu nu mai lucrează prin ele; botezul nu e botez, ci o parodie, şi aşa mai departe. Din toate acestea e important să reţineţi principiul despre care v-am mai vorbit în repetate rânduri, acela al sinergiei, adică al conlucrării dintre puterea lui Dumnezeu şi voinţa omului. Fără această împreună-lucrare, mântuirea nu e posibilă.)

Cea mai înaltă expresie a *dragostei lui Dumnezeu-Tatăl* pentru noi, oamenii, este însăşi întruparea Fiului Său în Persoana lui Iisus Hristos, după mărturia aceluiaşi Evanghelist: „Într-atât a iubit Dumnezeu lumea, încât pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat, pentru ca tot cel crede într-Însul să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică” (In 3, 16). Aşadar, din iubire a făcut

Dumnezeu lumea, din iubire i-a făgăduit omului căzut un Mântuitor, din iubire a admis ca propriul Său Fiu să ia asupră-Şi păcatele omenirii, să pătimească şi să moară. Ce ne cere în schimb? Să credem în Fiul Său. Dragostea Tatălui se revarsă asupra noastră dacă – şi atâta vreme cât – noi credem în Iisus Hristos. Şi ce ne dă în schimb? Tot iubire, adică certitudinea că nu vom pieri în chinurile iadului veşnic, ci vom moşteni *viaţa veşnică*. Or, viaţa veşnică este un alt nume al Împărăţiei Cerurilor.

Cât despre *părtăşia Sfântului Duh*, aceasta este liantul dintre *harul Domnului nostru Iisus Hristos* şi *dragostea lui Dumnezeu-Tatăl*. Ea a fost tradusă până acum cu *împărtăşire*, dar eu prefer să mă alătur Părintelui Stăniloae care, într-un comentariu liturgic, o consemnează drept *părtăşie*[91]. Cuvântul original grecesc[92] înseamnă comuniune, calitatea de a avea ceva în comun cu cineva, de a participa la viaţa unei comunităţi. Aşadar, în măsura în care noi ne facem părtaşi ai Duhului Sfânt prin credinţă, şi El Se face părtaşul nostru prin roadele Sale, enumerate de Sfântul Pavel în Epistola către Galateni: „iubire, bucurie, pace, îndelungă-răbdare, bunătate, facere de bine, credincioşie, blândeţe, înfrânare, curăţie!” (Ga 5, 22-23). Dacă – aşa cum vom vedea mai departe – noi Îl rugăm pe Domnul Iisus să ne facă părtaşi la Cina Sa Euharistică, tot astfel Îl rugăm pe Duhul Sfânt să ne facă părtaşi la Cina darurilor Sale prin care ne oferă, deopotrivă, harul Fiului şi iubirea Tatălui. Cu aceasta, am intrat în familia lui Dumnezeu; iar familia lui Dumnezeu nu este altceva decât Împărăţia Sa.

Binecuvântarea preotului primeşte imediat un răspuns:

Poporul: Şi cu duhul tău.

Acest răspuns este, şi el, o expresie a părtăşiei dintre preot şi credincioşi.

Preotul (ridicând crucea cu amândouă mâinile): *Sus să avem inimile!*

Poporul (completează): *Avem, către Domnul.*

Pornind de la gramatică, vom observa că nu se spune să ne avem inimile sus, *la* Domnul, ci *către* Domnul. Nu e vorba de o aşezare, ci de o mişcare, şi anume de o mişcare suitoare, curgătoare, vie, ca aceea a unui planor purtat de un curent ascendent spre albastrul diafan al azurului. Pe măsură ce ne apropiem, pe orizontală, de timpul euharistic, în aceeaşi măsură suntem îndemnaţi să ne apropiem, pe verticală, de spaţiul euharistic, deoarece – aşa cum vom vedea în curând – Jertfa euharistică se petrece pe pământ, dar se consumă în ceruri.

Preotul (plecându-se spre icoana Mântuitorului): *Să-I mulţumim Domnului!*

Poporul: Cu vrednicie şi cu dreptate este a ne închina Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, Treimea cea de o fiinţă şi nedespărţită.

Şi aici, îndemnul preotului este preluat, amplificat şi motivat de răspunsul credincioşilor. Cea mai potrivită modalitate de a-I mulţumi lui Dumnezeu este aceea a închinării, ceea ce presupune mărturisirea, lauda şi preamărirea Sfintei Treimi, a Căreia este Împărăţia cea binecuvântată la începutul Liturghiei. Înţelesul exact al expresiei *Cu vrednicie şi cu dreptate*[93] poate fi formulat şi astfel: *cuvenit şi drept lucru*[94] este a ne închina... *Cuvenit*, în sensul că Dumnezeu îl merită; *drept*, în sensul că noi I-l datorăm; îl merită prin aceea că de la El ne vin toate darurile, I-l datorăm prin aceea că suntem beneficiarii lor. Iată, şi aici, intercomuniunea şi conlucrarea dintre Dumnezeu şi om.

În timp ce poporul cântă acest răspuns,

Preotul se roagă în taină:

87 *anaforá* = înălţare; aşa îl traduce Schmemann (*op. cit.*, p. 163), dar Părintele Stăniloae crede (desigur, prin pogorământ) că poate fi tradus şi prin „jertfă” (*Spiritualitate şi comuniune*, p. 417).
88 Această splendidă interpretare îi aparţine lui Schmemann, *op. cit.*, p. 168.
89 *Carte de rugăciuni*, Editura Arhidiecezană, Cluj-Napoca, 1998, p. 17.
90 Cabasila, *op. cit.*, p. 62.
91 Stăniloae, *op. cit.*, p. 423.
92 *koinonía* (citeşte *chinonia*).
93 În original: *Áxion kaì díkaion...*
94 Stăniloae, *op. cit.*, p. 428.

Anamneza

Cu vrednicie şi cu dreptate este a-Ţi cânta Ţie, pe Tine a Te binecuvânta, pe Tine a Te lăuda, Ţie a-Ţi mulţumi, Ţie a ne închina în tot locul stăpânirii Tale. Că Tu eşti Dumnezeu Cel necuprins cu graiul şi necuprins cu gândul, nevăzut, neajuns cu mintea, pururea fiind şi acelaşi fiind, Tu şi Fiul Tău cel Unul-Născut şi Duhul Tău cel Sfânt. Tu eşti Cel ce din nefiinţă ne-ai adus întru fiinţă; şi de câte ori noi am căzut, Tu de-atâtea ori ne-ai ridicat şi nu Te-ai îndepărtat, pe toate făcându-le până ce ne-ai suit la cer şi ne-ai dăruit Împărăţia Ta ce va să fie.

Pentru toate acestea Îţi mulţumim, Ţie şi Fiului Tău celui Unul-Născut şi Duhului Tău celui Sfânt, pentru toate pe care le ştim şi pe care nu le ştim, pentru binefacerile Tale cele arătate şi cele nearătate ce s-au făcut întru noi.

Ţie Îţi mulţumim şi pentru Liturghia aceasta, pe care ai binevoit a o primi din mâinile noastre, cu toate că înaintea Ta stau mii de arhangheli şi zeci de mii de îngeri, heruvimii cei cu ochi mulţi[95] *şi serafimii cei cu câte şase aripi*[96]*, care în înalturi se rotesc zburând...*

Dacă preotul i-a îndemnat pe credincioşi să-I mulţumească Domnului şi dacă ei au răspuns prin a se închina, concomitent înalţă el însuşi o bogată rugăciune de mulţumire, ultima de acest fel înainte de săvârşirea Euharistiei. E bine să vă amintesc că grecescul *euharistía* înseamnă mulţumire.

Cu această rugăciune se deschide partea slujbei pe care liturgiştii o numesc *anamneză*, adică „aducere aminte” sau „chemarea în memorie a unor fapte petrecute cândva”, parte care se va încheia înainte de rostirea: *ale Tale dintru ale Tale...,* aşa cum vom vedea mai departe. Rememorarea se deschide cu invocarea cadrului general al mântuirii, facerea omului, căderea repetată a acestuia şi tot atât de repetata bunătate a lui Dumnezeu, pentru ca

să ajungă la momentele specifice ale Jertfei, premergătoare prefacerii pâinii şi vinului în Trupul şi Sângele Domnului. Cu toate acestea, anamneza nu este o simplă aducere aminte, o simplă rememorare a unor fapte pe care le cunoaştem prin intelect. Ea este, în acelaşi timp, o inserţie progresivă a timpului prezent în *illo tempore*, în timpul de atunci, când s-au petrecut faptele amintite, în aşa fel încât noi, prin credinţă şi trăire, devenim contemporani cu ele, aşa cum ele devin contemporane cu noi. Ne naştem cu cei ce s-au născut, cădem şi ne ridicăm cu cei ce au căzut şi s-au ridicat şi tot împreună cu ei ne suim la cer, moştenind Împărăţia ce va să fie. Această contemporaneitate a prezentului liturgic cu trecutul istoric ne va fi mai limpede când vom ajunge la momentul epiclezei, adică al sfinţirii Darurilor.

Acum, reluând motivaţia mulţumirii prin aceea că Dumnezeu o merită, în timp ce oamenii I-o datorează, rugăciunea se defineşte pe sine ca fiind cântare, binecuvântare, laudă, mulţumire şi închinare, pretutindeni unde se află stăpânirea lui Dumnezeu, adică în cer prin îngeri şi pe pământ prin oameni.

Rugăciunea aceasta, ca şi cele imediat următoare, I se adresează lui Dumnezeu-Tatăl. Când am comentat rugăciunea din vremea antifonului întâi, v-am vorbit despre apofatismul lui Dumnezeu, adică despre definirea Lui prin reversul însuşirilor pozitive. Iată că aici El este definit prin câteva negaţii: *necuprins cu graiul şi necuprins cu gândul*, *nevăzut*, *neajuns cu mintea*, adică cu intelectul. Spre deosebire de creaturile Sale, care suferă schimbări pe măsura trecerii lor prin timp, Dumnezeu viază de-a pururi fără ca El să devină subiect al devenirii, totodată nedespărţit de Fiul Său şi de Duhul Sfânt.

Rugăciunea abordează apoi lucrarea lui Dumnezeu asupra oamenilor, prin aceea că mai întâi l-a creat pe om aducându-l din nefiinţă la fiinţă. Prezenţa verbului *a aduce* pare improprie în contextul opoziţiei dintre neant şi existenţă, dar vom ţine seama de contextul divin. Înainte de a deveni fiinţă, omul exista în gândul, intenţia şi planul lui Dumnezeu. Când l-a creat, Dumnezeu nu a făcut altceva decât *să-l treacă* din gând, adică din starea de virtualitate, în starea de realitate, aşa cum omenirea va exista

virtual în Adam şi Eva spre a deveni o existenţă concretă pe mapamond în timp şi pe-ntotdeauna în veşnicie. De altfel, o traducere foarte literală a textului original ar suna astfel: „Tu ne-ai trecut din a nu fi întru a fi”, ceea ce denotă mişcare, nu substanţă.

Voi renunţa însă la alte speculaţii lingvistice pe seama Creatorului spre a mă opri, cât de cât, la relaţia lui Dumnezeu cu omul în calitate de Proniator. Ştim că primii doi oameni au căzut din graţia divină prin păcatul neascultării, dar ştim şi faptul că, îndată după căderea păcătoşilor, Dumnezeu le-a şi făgăduit un Mântuitor (Fc 3, 15), arătând prin aceasta că El le rămâne, totuşi, Părinte. Devenit omenire, omul a continuat să păcătuiască şi să cadă prin fiecare ins în parte, dar tot pe fiecare ins în parte l-a ridicat Părintele, reaşezându-l în starea cea dintâi, ceea ce înseamnă lucrarea unei infinite bunătăţi.

Mai mult, Dumnezeu a făcut tot ceea ce era necesar pentru redresarea singurei Sale creaturi raţionale, inclusiv întruparea propriului Său Fiu, mergând până acolo încât... – şi aici vă rog să fiţi foarte atenţi, fiindcă ni se spune un lucru extraordinar –... încât *ne-ai suit la cer şi ne-ai dăruit Împărăţia Ta ce va să fie*. Nu e vorba de o făgăduinţă proiectată în viitor, ci de un fapt viitor care încă de pe acum se constituie în certitudine. Dar nu o certitudine logică, ci una faptică. Când v-am vorbit, mai la început, despre Împărăţia Cerurilor, vă spuneam că în Sfânta Scriptură ne este prezentată ca una ce va să vină, dar şi ca una care a şi venit. Cu toate acestea, nu e vorba de două împărăţii, ci de una singură, dar care se desfăşoară în trei ipostaze: liturgică, auroralã şi plenară. Ei bine, cea care a şi venit şi în care trăim şi noi acum este Biserica, al cărei *cap nevăzut* este Iisus Hristos Cel de-a dreapta Tatălui şi al cărei *centru văzut* este Iisus Hristos Euharistic, Cel ce ni Se îmbie ca Pâine cerească din miezul Sfintei Liturghii. Când Sfântul Ioan Botezătorul spunea: „Pocăiţi-vă, că s-a apropiat Împărăţia Cerurilor” (Mt 3, 2), el Îl vestea pe Iisus Hristos; când Însuşi Iisus Hristos rostea aceleaşi cuvinte: „Pocăiţi-vă, că s-a apropiat Împărăţia cerurilor” (Mt 4, 17), El vestea Cincizecimea, când Biserica Sa a fost întemeiată prin pogorârea Duhului Sfânt, trimis de El peste apostoli. Înainte de aceasta însă, la Cina

cea de Taină, El a avut grijă să instituie Euharistia, aceasta fiind centru şi esenţă a Bisericii Sale. E cât se poate de evident că prin Liturghie noi trăim Împărăţia care a venit, în aşteptarea celei ce va veni.

De abia acum, după această amplă motivaţie introductivă, se rosteşte mulţumirea propriu-zisă, către Dumnezeu-Tatăl – dar, încă o dată, fără să-L separe de Fiul şi de Duhul – mai întâi în cuprindere generală: „pentru toate acestea", adică cele pomenite mai sus şi cele ce vor urma, şi apoi în cuprindere specială: „pentru toate pe care le ştim şi pe care nu le ştim, pentru binefacerile Tale cele arătate şi cele nearătate ce s-au făcut întru noi".

Binefacerile pe care noi le cunoaştem sunt, de obicei, răspunsurile lui Dumnezeu la rugăciunile pe care fiecare din noi I le înalţă într-o anume situaţie, când Îi cere un anume ajutor; ele sunt percepute ca atare, iar memoria le înregistrează. Pe lângă ele însă mai sunt o mulţime de binefaceri pe care Dumnezeu ni le oferă fără ca noi să le fi cerut; şi nu le-am cerut pentru că nu am avut nevoie de ele. Îi mulţumim Domnului pentru că ne-a scăpat dintr-o primejdie, dar uităm să-I mulţumim pentru faptul că El ne ocroteşte atunci când nu simţim primejdia. În spiritul rugăciunii de faţă, adevăratul creştin se închină când pleacă la drum, se închină cu mulţumire dacă a scăpat teafăr dintr-un accident, dar se închină recunoscător şi când ajunge acasă fără să fi trecut printr-un accident. E necesar să ai încredere în mâna chirurgului care te operează, dar e bine să ştii că acolo dă şi Dumnezeu o mână de ajutor, fără ca tu să-l fi cerut şi fără ca doctorul s-o ştie. Toate aceste binefaceri se săvârşesc *întru noi*[97], adică în eul nostru integral, trupesc şi sufletesc, ele fiind nu doar simple conjuncturi, ci şi permanenţe fiinţiale.

În final, rugăciunea îşi atinge treapta cea mai înaltă. Preotul – vorbind, ca de obicei, la plural – mulţumeşte lui Dumnezeu şi „pentru Liturghia aceasta, pe care ai binevoit a o primi din mâinile noastre". Aşadar, Liturghia face parte din categoria binefacerilor lui Dumnezeu, fiind şi cea mai preţioasă. Ea este un act de graţie, de bunăvoinţă, deoarece noi, ca oameni, nu-l merităm – sau, cel puţin, nu-l merităm pe deplin. Să ne amintim de începutul rugăciunii pe care preotul I-o adresează – tot lui Dumnezeu-Tatăl

– înainte de intrarea cu Cinstitele Daruri: „Nimeni din cei legaţi cu pofte şi cu desfătări trupeşti nu este vrednic să vină, să se apropie sau să slujească Ţie”. Dacă, totuşi, el o face, este doar prin bunătatea lui Dumnezeu, ca o concesie divină faţă de puţinătatea vredniciei omului. Acelaşi sentiment primează şi acum. Concesia e transparentă în expresia *cu toate că* (deşi). Prin urmare, Dumnezeu binevoieşte să primească această slujbă de mulţumire şi laudă din mâna preoţilor, cu toate că înaintea Lui, în ceruri, face de-a pururi acelaşi lucru mulţimea îngerilor de pe toate treptele lor ierarhice[98], „care în înalturi se rotesc zburând”...

Ceea ce urmează este continuarea frazei şoptite în taină, care se rosteşte acum cu voce tare. Bineînţeles, e vorba tot de puterile îngereşti care „se rotesc zburând”...

Preotul: ...cântarea de biruinţă cântând, strigând, glas înălţând şi grăind:

Poporul: Sfânt, sfânt, sfânt, Domnul Sabaot. Plin e cerul şi pământul de mărirea Ta. Osana întru cei de sus! Binecuvântat este Cel ce vine întru numele Domnului! Osana întru cei de sus!

Evident, preotul preia cântarea de la îngeri, iar credincioşii o preiau de la preot, realizându-se astfel o amplă comuniune doxologică a cerului cu pământul. Această comuniune o vom înţelege şi mai bine cunoscând rugăciunea de taină din timpul cântării, pe care o rosteşte

Preotul: Cu aceste fericite Puteri, Iubitorule de oameni, Stăpâne, şi noi strigăm şi grăim: Sfânt eşti şi Preasfânt, Tu şi Fiul Tău cel Unul-Născut şi Duhul Tău cel Sfânt. Sfânt eşti şi Preasfânt şi slava Ta este plină de măreţie. Că Tu ai iubit lumea Ta atât de mult, încât pe Fiul Tău cel Unul-Născut L-ai dat pentru ca tot cel ce crede într-Însul să nu piară, ci să aibă

viaţă veşnică. Acesta venind şi tot ceea ce fusese rânduit pentru noi plinind, în noaptea în care a fost vândut – şi când mai degrabă El pe Sine Însuşi S-a dat pentru viaţa lumii –, luând pâinea cu sfintele şi preacuratele şi neprihănitele Sale mâini, mulţumind şi binecuvântând, sfinţind şi frângând, a dat sfinţilor Săi ucenici şi apostoli, zicând:

Fericitele Puteri sunt cetele cereşti, cărora li se adaugă cetele pământeşti.

În acest timp, preotul I se adresează lui Dumnezeu-Tatăl, Cel ce este Sfânt, dar Care devine Preasfânt prin aceea că nu e perceput singur, ci împreună cu Fiul şi cu Duhul. El este Preasfânt şi prin nemărginita Sa iubire pentru *lumea Sa*, prin aceasta înţelegându-se întregul univers[99], dar mai ales tot omul care crede în Fiul Său, de vreme ce întreaga făptură, solidară cu omul prin păcatul originar, rămâne solidară cu el şi în mântuire, când „se va elibera din robia stricăciunii spre libertatea slavei fiilor lui Dumnezeu” (Rm 8, 21).

Or, mântuirea se face prin credinţă, virtute esenţială prin care se plinesc toate celelalte şi care, în final, îi conferă omului statutul de moştenitor al *vieţii veşnice*, ferindu-l de perspectiva *pieirii*. Vă atrag însă atenţia asupra faptului că, aici, verbul *a pieri*[100], tradus astfel în limba română, nu înseamnă a nimici, a neantiza, a se topi în nefiinţă, ci a înceta un mod de existenţă spre a începe un altul. Omul nemântuit îşi încetează existenţa activă şi intră într-o existenţă larvară, echivalentă cu *moartea cea de a doua*, condamnarea definitivă de care vorbeşte Apocalipsa (Ap 20, 14). Acesta este sensul locuţiunii: „tot cel ce crede într-Însul să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică”, locuţiune care, de altfel, este un citat dintr-o spusă a Mântuitorului Însuşi (In 3, 15).

În ceea ce priveşte iubirea lui Dumnezeu faţă de *lumea Sa*, ea se manifestă plenar prin aceea că, de dragul ei, Tatăl *L-a dat* pe Fiul Său spre suferinţă şi moarte. Cum, adică, *L-a dat*? E cazul să vă spun că printre numeroasele şi bogatele înţelesuri ale verbului original *a da*[101] este şi acela

de a oferi, a dărui, a preda pe cineva spre suferinţă, a abandona ceva sau pe cineva în mâinile cuiva. Toate aceste sensuri sunt cuprinse aici. Fiul întrupat a fost un dar al Tatălui, o ofrandă (în vecinătatea jertfei, deci a suferinţei) făcută neamului omenesc, o victimă lăsată pe seama călăilor (ceea ce Îl va face pe Iisus-omul să exclame pe cruce cuvintele Psalmistului: „Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, de ce M-ai părăsit?” [Mt 27, 46; Ps 21, 1]). Tabloul pare înfiorător: Acelaşi Tată care le spusese oamenilor: „Acesta este Fiul Meu Cel iubit” (Mt 3, 17; 17, 5; Mc 1, 11; 9, 7; Lc 3, 22; 9, 35; 2 Ptr 1, 17) face din El prada urii omeneşti, adică a propriei Sale creaturi. Atunci, veţi zice, unde e iubirea Tatălui, în mărturisire sau în faptă?

Răspunsul îl avem în continuarea aceleiaşi rugăciuni: După ce Fiul *a venit* (S-a întrupat) şi după ce *a plinit* (a înfăptuit) tot ceea ce fusese rânduit pentru mântuirea noastră, adică naşterea, botezul, evanghelizarea, minunile, făgăduirea Duhului Sfânt, „în noaptea în care a fost vândut – şi când mai degrabă El pe Sine Însuşi S-a dat pentru viaţa lumii”... Această expresie e structurată pe două planuri: *în noaptea în care a fost vândut* exprimă planul istoric, fiind vorba de trădarea lui Iuda. A doua parte exprimă planul soteriologic, mântuitor: *când mai degrabă El pe Sine Însuşi S-a dat pentru viaţa lumii*. Acest *mai degrabă* (sau, în posibilă variantă de traducere: *mai bine zis*) denotă prioritatea planului mântuitor asupra celui istoric; acesta din urmă (trădarea lui Iuda) Îl arată pe Iisus victimă, dar episodul istoric a fost efectul făgăduinţei pe care Dumnezeu a făcut-o omenirii, prin Adam şi Eva, de a-i trmite un Mântuitor (Fc 3, 15).

Ar fi greşit însă să înţelegem că, din iubire pentru om, Dumnezeu-Tatăl a făcut din Fiul Său o victimă a istoriei. Nicidecum! Tot din iubire pentru om, Însuşi Fiul S-a oferit pe Sine drept victimă a istoriei. A spus-o chiar El, cu gura Sa, la Cina cea de Taină, vestindu-Şi apropiatele patimi şi *înălţarea* pe cruce: „Aceasta e porunca Mea: Să vă iubiţi unii pe alţii aşa cum v-am iubit Eu pe voi. Mai mare iubire decât aceasta nimeni nu are: să-şi pună cineva viaţa pentru prietenii săi” (In 15, 12-13). Puţin mai târziu, în aceeaşi noapte, rugându-Se în grădina Ghetsimani şi având în faţă spectrul înfricoşător al chinurilor ce se apropiau, Iisus-omul şovăie o clipă:

„Părintele Meu, de este cu putinţă, treacă pe-alături de Mine paharul acesta!...”, dar de îndată îşi revine şi adaugă: „Dar nu cum voiesc Eu, ci cum voieşti Tu” (Mt 26, 39). Prin această revenire, Iisus Îşi pune propria Sa voinţă în acord cu aceea a Tatălui Său. Dar deasupra acestui acord stă iubirea comună a Tatălui şi a Fiului pentru lumea pe care împreună o făcuseră (In 1, 1-2). Ca unul care *L-a dat* pe Fiul Său, Tatăl e absent din pătimirea Acestuia, dar prin faptul că şi Fiul *S-a dat* pe Sine, iată că Amândoi se întâlnesc întru una şi aceeaşi iubire pentru om. Poate fi ceva mai emoţionant, mai cutremurător, mai luminat în încrengătura cuvintelor şi mai luminător dintru adâncul tainei?...

Acum, când cunoaşteţi conţinutul şi sensul rugăciunii preotului, vă rog să mai reţineţi ceva. Vorbind de trădare, de chinuri, de suferinţe, ea se desfăşoară, aparent, ca fiind în contradicţie cu *cântarea de biruinţă* pe care poporul din biserică o intonează triumfal, finalizând-o cu întreitul *Osana*. În realitate, cele două partituri simultane sunt o compoziţie muzicală contrapunctică, în care tonalitatea minoră se armonizează, întregitor, cu cea majoră, alcătuind o pagină duhovnicească de mare frumuseţe şi profunzime. Ne aflăm în plină antinomie liturgică. Amintind de „noaptea în care a fost vândut – şi când mai degrabă El pe Sine Însuşi S-a dat pentru viaţa lumii”, preotul continuă: „luând pâine cu sfintele şi preacuratele şi neprihănitele Sale mâini, mulţumind şi binecuvântând, sfinţind şi frângând, a dat sfinţilor Săi ucenici şi apostoli, zicând...”.

Aici mai fac un popas, rugându-vă să reţineţi treptele momentului: *mulţumire, binecuvântare, sfinţire, frângere*.

Vă spuneam şi altă dată că mulţumirea, împreună cu lauda, este începutul oricărui fel de rugăciune. Şi aici, în ordinea raţiunii omeneşti, lucrurile par de-a-ndoaselea: s-ar cuveni să mulţumim, ca de obicei, după ce am dobândit ceea ce am cerut, nu înainte. Temeiul raţiunii dumnezeieşti se află în câteva extraordinare cuvinte ale Mântuitorului: „Pe toate câte le cereţi rugându-vă, să credeţi că le-aţi şi primit, şi le veţi avea” (Mc 11, 24). Când viitorul a devenit prezent, speranţa devine certitudine. Modelul suprem rămâne Acelaşi Mântuitor. *Înainte* de a săvârşi înmulţirea pâinilor

spre a sătura câteva mii de oameni, Iisus Îşi ridică ochii la cer şi-I mulţumeşte Tatălui (Mt 15, 35; Lc 9, 16; In 6, 11). *Înainte* de a-i porunci lui Lazăr să iasă viu din mormânt, Iisus Îşi ridică ochii în sus şi spune: „Părinte, mulţumescu-Ţi că M-ai ascultat” (In 11, 41). Evident, ca Fiu al lui Dumnezeu şi El Însuşi Dumnezeu, Iisus avea puterea de a face minuni. El însă le face împreună cu Tatăl, mai întâi pentru că, deşi întrupat, nu e despărţit de El şi în al doilea rând pentru aceea că, dacă împreună au creat lumea, tot împreună operează minuni asupra ei.

În cele mai multe cazuri însă Iisus Îşi afirmă răspicat puterea de a face minuni. În faţa paraliticului din Capernaum, El li Se adresează adversarilor de faţă: „Dar ca să ştiţi că putere are Fiul Omului pe pământ să ierte păcatele – i-a zis slăbănogului: Ridică-te, ia-ţi patul şi mergi la casa ta!” (Mt 9, 6; Mc 2, 10).

Evangheliştii dau mărturii clare: „...şi toată mulţimea căuta să se atingă de El, că putere ieşea dintr-Însul şi pe toţi îi vindeca” (Lc 6, 19).

Mai mult, Iisus le dă şi ucenicilor Săi puterea de a face minuni (Mt 10, 1; Mc 3, 5; Lc 10, 19).

Evanghelistul Luca notează că puterii lui Iisus de a face minuni i se asocia şi aceea a Tatălui: „...şi puterea Domnului era cu El în aceea că El tămăduia” (Lc 5, 17).

Iisus Însuşi mărturiseşte că Tatăl „putere I-a dat Fiului să facă judecată” (In 5, 26), dar trebuie să reţinem că această putere nu Şi-a exercitat-o în timpul misiunii Sale pe pământ, ci I-a fost rezervată pentru sfârşitul veacurilor. După învierea Sa din morţi, şi anume în pragul înălţării Sale la cer, El le va spune ucenicilor Săi: „Datu-Mi-s-a toată puterea în cer şi pe pământ” (Mt 28, 18).

Puterea Sa de pe pământ a fost aceea a Păstorului celui Bun, care e gata să Se jertfească de dragul oilor Sale. „De aceea Mă iubeşte Tatăl” – grăieşte chiar El –, „că viaţa Mi-o pun, pentru ca iarăşi s-o iau. Nimeni n-o ia de la Mine, ci Eu Însumi o pun. Putere am ca s-o pun şi putere am ca iarăşi s-o iau”. Şi adaugă, concluziv: „Această poruncă am primit-o de la Tatăl Meu” (In 10, 17-18).

Tatăl nu I-a transferat Fiului puterea de a săvârşi minuni, ci conlucrează, simultan, cu El. O spune Însuşi Iisus: „Tatăl Meu până acum lucrează, şi Eu lucrez. [...] Fiul nu poate să facă nimic de la sine dacă nu-L va vedea pe Tatăl făcând; căci pe cele ce le face El, pe acelea şi Fiul asemenea le face” (In 5, 17, 19).

V-am dat toate aceste exemple pentru ca să înţelegeţi de ce, *înainte* de a face o minune, Iisus Îi mulţumeşte Părintelui Său; Îi mulţumeşte nu numai pentru minunea care, prin credinţă şi iubire, devine faptă înainte de înfăptuire, dar şi pentru aceea că Tatăl e pururea cu El în aceeaşi lucrare.

Aceasta este şi raţiunea pentru care noi trebuie să-I mulţumim lui Dumnezeu înainte de a-I cere ceva. Îi mulţumim pentru ceea ce El ne-a dat fără ca noi să-I cerem (viaţă, sănătate, pace, îndestulare, lumină, răsărituri şi apusuri de soare), dar şi pentru ceea ce vom dobândi prin credinţă rugătoare. Mulţumirea e doxologică, aşa cum doxologia e mulţumitoare. De aceea ne începem rugăciunile cu exclamaţia: „Slavă Ţie, Dumnezeul nostru, Slavă Ţie!”, ea cuprinzând în sine şi sentimentul plenar al mulţumirii.

După *mulţumire*, a doua treaptă a momentului din Cina cea de Taină, evocat în rugăciunea preotului, este *binecuvântarea*, iar a treia este *sfinţirea* pâinii. De obicei, ele merg împreună, binecuvântarea fiind gestul, iar sfinţirea fiind lucrarea.

Aşadar, după ce preotul termină rugăciunea de taină prin cuvintele: „... a dat sfinţilor Săi ucenici şi apostoli, zicând”, arată cu dreapta spre Sfântul Agneţ şi continuă cu voce tare:

Luaţi, mâncaţi, Acesta este Trupul Meu, Cel ce pentru voi se frânge spre iertarea păcatelor.

Poporul: Amin!

Preotul (în taină): *Asemenea şi paharul, după cină, zicând* (cu voce tare, arătând cu dreapta spre sfântul potir):

Beţi dintru Acesta toţi, Acesta este Sângele Meu, al Legii celei Noi, Cel ce pentru voi şi pentru mulţi se varsă spre iertarea păcatelor.

Poporul: Amin!

Aţi observat, desigur, că prin rostirea preotului se rostesc chiar cuvintele Mântuitorului la Cina cea de Taină, când Şi-a îmbiat ucenicii să se împărtăşească, pentru prima oară, cu Trupul şi Sângele Său, prin transfigurarea pâinii şi a vinului ca efect al *mulţumirii*, *binecuvântării*, *sfinţirii* şi *frângerii*.

Atunci, prin aceste cuvinte şi prin aceste gesturi, a fost instituită Taina Euharistiei. E important să reţineţi că aceste *cuvinte de instituire* se leagă organic cu *epicleza* care va urma, ele fiind complementare.

Dar tot atunci, îndată după rostire, Domnul le-a poruncit ucenicilor Săi: „Aceasta să faceţi întru pomenirea Mea” (Lc 22, 19). El însă nu le-ar fi poruncit să facă acest lucru dacă nu le-ar fi dat şi puterea de a-l face[102]. La rândul lor, prin Taina Hirotoniei, apostolii au transmis această poruncă – dar şi această putere – urmaşilor lor, episcopi şi preoţi, care le exercită în slujba Sfintei Liturghii. Aşa se face că „Euharistia prin ea însăşi este încununarea şi împlinirea Liturghiei, după cum Liturghia este încununarea şi împlinirea întregii credinţe, a întregii vieţi şi trăiri a Bisericii”[103].

Aceasta este porunca ce se află în rugăciunea care urmează şi pe care

Preotul, după ce se pleacă până la pământ, o rosteşte în taină, încheind astfel anamneza:

Aducându-ne aminte, aşadar, de această poruncă mântuitoare şi de toate cele ce s-au făcut pentru noi: de cruce, de groapă, de învierea cea de a treia zi, de înălţarea la ceruri, de şederea cea de-a dreapta, de cea de a doua, şi slăvită, venire,

şi în continuarea căreia, ridicând discul şi potirul cu mâinile încrucişate, rosteşte cu voce înaltă:

pe ale Tale dintru ale Tale Ţie Ţi le-aducem, de toate şi pentru toate.

Şi de îndată, cu mişcare dulce, depune discul şi potirul la locul lor de pe sfânta masă.

Şi aici, ca şi la rostirea „cântarea de biruinţă...", ceea ce spune preotul cu voce tare este prelungirea frazei pe care a început-o în şoaptă, de unde se vede, o dată mai mult, desăvârşita unitate a textului liturgic. Odată cu respiraţia frazei s-a făcut şi trecerea de la anamneză la aducere, ceea ce denotă că secţiunile din manuale şi tratate sunt pur convenţionale.

Secţiunea numită *aducerea* este cea mai scurtă, ea cuprinzând doar cuvintele şi gesturile pe care vi le-am arătat acum. Unii teologi o numesc *anafora*, cuvânt grecesc care – aşa cum v-am mai spus – înseamnă, literal, „înălţare", adică ofranda care, ridicată pe palme sau pe braţe, Îi este adusă lui Dumnezeu. Ea se justifică prin aceea că acest moment liturgic a fost anunţat prin cuvintele: „Să stăm bine!, să stăm cu frică, să luăm aminte, Sfânta Jertfă în pace a o aduce". Vă spuneam atunci că sintagma *Sfânta Jertfă* este o traducere elastică, acceptată şi de Părintele Stăniloae, deoarece ofranda devine jertfă prin sfinţire; înainte de aceasta, însă, ea este doar ofrandă, adică materia jertfei. Cuvântul *aducere* este foarte potrivit aici; el este legat de verbul „a aduce"[104], folosit şi în fraza „Să stăm bine"...

În ce anume constă ofranda? Ce anume Îi aducem noi lui Dumnezeu spre jertfă? : „Pe ale Tale dintru ale Tale" (în textul original, complementul direct al frazei este articulat[105]). În pâinea şi vinul de pe masă sunt concentrate toate darurile lui Dumnezeu, începând cu sămânţa, continuând cu lumina, pământul, apa, aerul şi căldura şi sfârşind cu fructul la treapta lui finală, lucrătoare, activă, cea care întreţine viaţa.

E bine să vă amintesc că jertfa e o practică străveche a omului din toate locurile, timpurile şi religiile. Sentimentul religios a acceptat realitatea că nu omul a făcut pământul, că nu el l-a înzestrat cu puterea de a rodi, că nu el determină fenomenele meteorologice care controlează întregul ciclu agrar şi că, în consecinţă, Dumnezeu este Acela care i-a pus la dispoziţie mijloacele prin care poate trăi şi, la nevoie, supravieţui. Jertfa din roadele pământului nu este altceva decât gestul de recunoştinţă al omului faţă de Dumnezeu Care i le-a dat, mulţumirea care, liturgic, se cheamă *euharistie*.

Aşadar, Îi aducem lui Dumnezeu pe ale Sale dintru ale Sale, „de toate şi pentru toate”[106] . Expresia *de toate* (iar nu *din toate*) întăreşte ceea ce spuneam mai sus în legătură cu totalitatea darurilor pe care ni le-a oferit Dumnezeu şi pe care noi, după modelul Său, I le oferim întocmai, fără a ne permite să păstrăm ceva pentru noi (dacă am face-o, ar însemna că ne arogăm pretenţia de a fi fost şi creatorii lor). Cât despre expresia *pentru toate*, Părintele Stăniloae opinează că aceste daruri, odată sfinţite, vor fi date spre sfinţirea şi folosul tuturor[107], ceea ce e corect. Particula din textul original însă, foarte bogată în conţinut, poate fi interpretată şi mai larg, în sensul ei cel mai frecvent, anume cel cauzal: noi Îi oferim lui Dumnezeu aceste daruri pentru că există *toate* raţiunile de a o face, că nu există nici un motiv care i-ar sta împotrivă.

Acum am ajuns în punctul înalt al Sfintei Liturghii, anume

95 Aşa cum Sfântul Vasile cel Mare a interpretat, aluziv, un text din Ap 4, 6-8.
96 Aşa cum i-a văzut Isaia, 6, 2.
97 *eis emas.*
98 Pentru limpezimea sensului şi cursivitatea frazelor, traducerea românească a textului referitor la puterile îngereşti este o adaptare a originalului grecesc, mult prea încifrat pentru o tălmăcire literală.
99 *kósmos*.
100 *apolégo* (citeşte *apoligo*).
101 *dídomi*.
102 Cabasila, *op. cit.,* p. 64.
103 Schmemann, *op. cit.,* p. 165.
104 *prósfero*.
105 *Tà sà tõn sõn soì prosféromen...*
106 *...katà pánta kaì dià pánta.*
107 Stăniloae, *op. cit.,* p. 461.

Epicleza[108]

Ea se petrece în taina sfântului altar, în timp ce în biserică, îngenuncheat, se roagă, cântând lin,

Poporul: Pe Tine Te lăudăm, pe Tine Te binecuvântăm, Ţie Îţi mulţumim, Doamne, şi ne rugăm Ţie, Dumnezeului nostru.

Preotul se închină adânc, până la pământ, şi rosteşte de trei ori, în şoaptă:

Dumnezeule, curăţeşte-mă pe mine, păcătosul, şi mă miluieşte!

Apoi, cu mâinile ridicate, rosteşte de trei ori această rugăciune (troparul Ceasului al treilea):

Doamne, Cel ce pe Preasfântul Tău Duh în ceasul al treilea L-ai trimis Apostolilor Tăi, pe Acela, Bunule, nu-L lua de la noi, ci ni-L înnoieşte nouă, cei ce ne rugăm Ţie.

După fiecare rostire se închină şi zice în şoaptă două stihuri din Psalmul 50:

Inimă curată zideşte întru mine, Dumnezeule, şi duh drept înnoieşte întru cele dinlăuntru ale mele. Nu mă lepăda de la faţa Ta şi Duhul Tău Cel Sfânt nu-L lua de la mine,

precum şi formula doxologică:

Slavă Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, şi acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Şi continuă, tot în taină:

Ţie-Ţi mai aducem această slujbă cuvântătoare şi fără de sânge şi Te chemăm, Te rugăm şi cu umilinţă la Tine cădem: Trimite Duhul Tău cel Sfânt peste noi şi peste aceste Daruri ce sunt puse înainte;

făcând semnul binecuvântării peste Sfântul Agneţ:

şi fă, adică, pâinea aceasta Cinstitul Trup al Hristosului Tău,

făcând semnul binecuvântării peste sfântul potir:

iar ceea este în potirul acesta, Cinstitul Sânge al Hristosului Tău,

făcând semnul binecuvântării peste amândouă vasele:

prefăcându-le cu Duhul Tău cel Sfânt.

Şi, îngenuncheat, continuă să se roage:

Ca să fie celor ce se vor împărtăşi spre trezvia sufletului, spre iertarea păcatelor, spre părtăşia Sfântului Tău Duh, spre plinirea Împărăţiei Cerurilor, spre îndrăznirea cea către Tine, iar nu spre judecată sau spre osândă. Îţi mai aducem această slujbă cuvântătoare pentru cei adormiţi întru credinţă: strămoşi, părinţi, patriarhi, profeţi, apostoli, propovăduitori, evanghelişti, mucenici, mărturisitori, pustnici, şi pentru tot sufletul cel drept care s-a săvârşit întru credinţă.

Prima grijă a preotului este aceea de a se mai ruga o dată pentru propria sa purificare sufletească înainte de a purcede la sfinţirea Darurilor. El posedă harul Duhului Sfânt prin hirotonie, ceea ce înseamnă că nu oricine poate să facă aici ceea ce face el; simpla rostire a unor cuvinte nu poate avea nici un efect, deoarece rostirea nu mai este o *slujbă* cuvântătoare, ci formula magică a unui impostor. În acelaşi timp însă el ştie că harul este cantitativ, că poate fi sporit până la îmbelşugare printr-o intensă viaţă duhovnicească sau împuţinat până la inactivare în caz că posesorul comite păcate foarte grele. De aceea, el nu se mulţumeşte doar să se recunoască pe sine drept păcătos şi să-L roage pe Dumnezeu de iertare (aşa cum a făcut-o de mai multe ori până acum), dar rosteşte o rugăciune specială prin care Îi cere Domnului Iisus Hristos, Cel ce „pe toate le face noi” (Ap 21, 5), să-l înnoiască şi pe el înnoindu-i-L pe Duhul Sfânt în ceasul acesta, aşa cum L-a înnoit sfinţilor săi apostoli, la Cincizecime (FA 2, 1-4), în continuarea momentului când li-L insuflase după învierea Sa din morţi (In 20, 22).

Şi aici, preotul se roagă folosind pluralul, deoarece el o face nu numai în numele său, ci şi în acela al tuturor colegilor săi din cler, al credincioşilor ce se roagă împreună cu el cântând: „Pe Tine Te lăudăm” şi chiar în numele întregii Biserici al cărei slujitor este.

Epicleza este, într-adevăr, o rugăciune specială, solemnă, sfinţitoare, dar ea nu trebuie privită drept singulară, intercalată, izolată de cele precedente, ci, dimpotrivă, o continuare a acestora. De aceea, în traducerea corectă a particulei originale[109], vechea formulare: „Încă aducem Ţie

această slujbă cuvântătoare”[110] devine: „Îţi mai aducem [pe lângă celelalte] această slujbă cuvântătoare”.

Cred că sintagma *slujbă cuvântătoare*[111] reprezintă o cutezanţă a limbajului liturgic. Ea poate avea şi sensul de *slujbă raţională*. Aparent, ea este un nonsens, şi poate că de aceea o întâlnim uneori ca „slujbă duhovnicească” sau „jertfă cuvântătoare”. Antinomic, Euharistia este o Taină, deci inaccesibilă raţiunii, dar, pe de alta, inserţia ei în ţesătura Liturghiei se întemeiază pe încrengături raţionale, de logică lăuntrică, duhovnicească, inaccesibilă profanilor (să nu uităm caracterul iniţiatic al Liturghiei, în virtutea căruia catehumenii nu puteau participa la săvârşirea Tainei). Dacă nu ar exista aceste încrengături, nu am avea tratate liturgice încă din vremea Sfinţilor Părinţi, iar eu n-aş fi avut curajul să abordez o temă menită mai mult să vă deruteze.

La săvârşirea epiclezei participă toate cele trei Persoane ale Sfintei Treimi. După Sfântul Grigorie Taumaturgul, orice lucrare sfinţitoare porneşte de la Tatăl, trece prin Fiul şi se realizează de către Duhul Sfânt[112].

Am văzut că rugăciunea de înnoire a Duhului I se adresează Fiului, dar nu vom uita că Duhul Sfânt *purcede de la Tatăl*.

Rugăciunea epiclezei propriu-zise Îi este adresată Tatălui. Lui I se cere să trimită Duhul Său cel Sfânt *peste noi şi peste aceste Daruri ce sunt puse înainte*, dar tot El este rugat *să prefacă* pâinea şi vinul în *Cinstitul Trup şi Sânge al Hristosului Său*, prefacerea săvârşindu-se cu *Duhul Său cel Sfânt* şi în prezenţa implicită a Fiului înviat, Cel ce i L-a înnoit pe Sfântul Duh preotului slujitor şi Cel care, în jertfa euharistică, *aduce şi Se aduce*, aşa cum am văzut în rugăciunea de dinaintea Heruvicului, precum şi în anamneză.

Prin epicleză, darurile (jertfele) de pâine şi vin aduse de credincioşi la proscomidie se preschimbă acum în Trupul cel înjunghiat al lui Hristos şi în Sângele ţâşnit din coasta Sa, dar nu anamnetic (prin amintire sau comemorare) şi nici simbolic (prin reprezentare), ci în mod real, ele devenind *adevăratul Trup* şi *adevăratul sânge*, cu toate că-şi păstrează înfăţişarea naturală şi gustul de pâine şi vin. Aceasta este o minune şi, ca

orice minune, nu suferă disecţii şi explicaţii; ea se asimilează prin credinţă. O spune chiar Sfântul Vasile cel Mare, în cea de-a şasea rugăciune din canonul premergător cuminecării: „Ştiu, Doamne, că mă împărtăşesc cu nevrednicie, [...] neputându-mi da seama precum se cuvine de Trupul şi sângele Tău”. „A-ţi da seama precum se cuvine” înseamnă a înţelege raţional taina pe care o ai în faţă – şi la care, de fapt, participi –, ceea ce e peste putinţa omenească, dar nu în afara putinţei lui Dumnezeu.

Epicleza nu se încheie aici. Sfinţirea Darurilor nu este un scop în sine, ci mijlocul prin care sfinţenia lor devine sfinţenia credincioşilor prin împărtăşire. La aceştia se referă continuarea rugăciunii epicletice. Sfânta Împărtăşanie să le fie:

spre trezvia sufletului. Trezvie[113] este un vechi cuvânt al limbajului bisericesc (la Dosoftei: *trezvire*), care nu şi-a găsit echivalent în româna modernă; el nu semnifică acţiunea de a se trezi, ci starea de a fi şi a te menţine treaz, starea de sobrietate, de veghe, de vigilenţă, de prudenţă (a sufletului pururea veghetor asupră-şi);

spre iertarea păcatelor, ceea ce înseamnă că, odată împărtăşit cu Sfintele Taine, creştinul devine curat;

spre părtăşia[114] (comuniunea) *cu Sfântul Tău Duh*;

spre plinirea Împărăţiei Cerurilor, expresie în care *plinirea*[115] înseamnă plinătatea, deplinătatea, întregirea Împărăţiei finale, de după sfârşitul veacurilor, pe care am numit-o *Împărăţia plenară*; cu fiecare creştin cuminecat, ea îşi mai adaugă un om; dar, cu aceeaşi finalitate, expresia poate însemna şi cererea ca Împărăţia Cerurilor să devină de pe acum o realitate în fiinţa celor ce participă la actul euharistic, ea intrând astfel în ipostaza Împărăţiei Liturgice;

spre îndrăznirea cea către Tine, sintagmă în care *îndrăznirea* nu e îndrăzneală, obrăznicie, neruşinare, ci curajul omului umil şi împovărat de a se apropia de Dumnezeu („Îndrăzneşte, fiule, iertate fie păcatele tale!”, a

fost îndemnul lui Iisus către slăbănogul din Capernaum [Mt 9, 2]); şi rugăciunea adaugă:

iar nu spre judecată sau spre osândă, referire la avertismentul Sfântului Pavel: „Cel ce mănâncă şi bea cu nevrednicie [Trupul şi Sângele Domnului], osândă îşi mânâncă şi bea” (1 Co 11, 29), reflectat în conştiinţa smerită a fiecărui creştin matur că niciodată nu va fi pe deplin vrednic de dumnezeiasca împărtăşire.

Până aici, rugăciunea i-a îmbrăţişat pe cei vii. De acum:

Îţi mai aducem această slujbă cuvântătoare pentru cei adormiţi întru credinţă; şi urmează enumerarea a nouă categorii de repauzaţi, îndeobşte cunoscute fiecăruia din noi, enumerare care se încheie cu formula concluzivă, întregitoare:

şi pentru tot sufletul cel drept care s-a săvârşit întru credinţă.

Aici trebuie să vă atrag atenţia că aceasta nu e o rugăciune pentru iertarea păcatelor celor adormiţi. Ea se referă numai la cei drepţi, începând cu sfinţii şi terminând cu necunoscuta obşte a celor mântuiţi, „moştenitori ai raiului”. Ea nu e propriu-zis o rugăciune (de cerere), ci o mulţumire (euharistie) *pentru* existenţa elitei duhovniceşti a Bisericii din ceruri.

În fruntea acestei elite se află Maica Domnului, pe care, în continuarea celor rostite în taină, o proclamă cu voce tare

Preotul: Mai ales pentru Preasfânta, Curata, prea-binecuvântata, mărita stăpâna noastră, de Dumnezeu Născătoarea şi pururea Fecioara Maria.

Şi aici, rostirea cu voce tare a preotului este continuarea a ceea ce a rostit în şoaptă: *... şi pentru tot sufletul cel drept care s-a săvârşit întru credinţă... şi mai ales pentru Preasfânta...*

Poporul, preluând îndemnul preotului, cântă Axionul:

Cuvine-se cu adevărat să te fericim, Născătoare de Dumnezeu, cea pururea fericită şi preanevinovată şi Maica Dumnezeului nostru.

Ceea ce eşti mai cinstită decât heruvimii şi mai mărită, fără de asemănare, decât serafimii, care fără stricăciune pe Dumnezeu-Cuvântul L-ai născut, pe tine, cea cu adevărat Născătoare de Dumnezeu, te mărim.

În acest timp se roagă, din nou în taină,

Preotul: Pentru Sfântul Ioan – Proorocul, Înaintemergătorul şi Botezătorul – pentru Sfinţii, slăviţii şi întru-tot-lăudaţii Apostoli, pentru Sfântul [din calendarul zilei], a cărui pomenire o săvârşim, şi pentru toţi sfinţii Tăi, cu ale căror rugăciuni cercetează-ne pe noi, Dumnezeule. Şi-i pomeneşte pe toţi cei adormiţi întru nădejdea învierii şi a vieţii de veci şi odihneşte-i, Dumnezeul nostru, acolo unde veghează lumina feţei Tale.

Ne mai rugăm: Pomeneşte, Doamne, pe toţi episcopii ortodocşi care drept învaţă cuvântul adevărului Tău, toată preoţimea, cea întru Hristos diaconime şi tot cinul preoţesc şi călugăresc. De asemenea, Îţi aducem această slujbă cuvântătoare pentru toată lumea, pentru sfânta sobornicească şi apostolică Biserică; pentru cei ce trăiesc în curăţie şi în viaţă cinstită; pentru binecredinciosul popor român de pretutindeni; pentru cârmuitorii ţării noastre, pentru mai-marii oraşelor şi ai satelor şi pentru iubitoarea de Hristos oaste: Dă-le lor, Doamne, paşnică ocârmuire, pentru

ca şi noi, întru liniştea lor, viaţă paşnică şi netulburată să trăim, în toată cucernicia şi demnitatea[116].

Mulţumire I se aduce lui Dumnezeu, în continuare, pentru existenţa şi lucrarea sfinţilor din ceata imediat următoare Maicii Domnului, precum şi pentru acelea ale tuturor sfinţilor. Se adaugă încă o rugăciune pentru pomenirea celor adormiţi *întru nădejdea învierii şi a vieţii de veci*, adică pentru aceeaşi categorie numită mai sus *tot sufletul cel drept care s-a săvârşit întru credinţă*, şi pentru odihna lor *acolo unde veghează*[117] *lumina feţei Tale*, ceea ce înseamnă că lumina lui Dumnezeu, cea *neînserată* şi *pururea fiitoare*, nu e o strălucire statică, ci un ochi proniator.

De asemenea, *slujba cuvântătoare* mai cuprinde clerul, lumea întreagă, Biserica, pe cei cu viaţă curată, precum şi cârmuirea specifică fiecărui popor, a cărei stabilitate şi pace trebuie să asigure nu numai liniştea, dar şi demnitatea cetăţenilor.

Pe finalul cântării Axionului, preotul primeşte de la paracliser vasul cu bucăţile de pâine extrase, prin tăiere, din prescurile aduse la proscomidie şi îl atinge uşor de sfântul disc şi de sfântul potir, rostind încet:

Binecuvântată este anafura sfinţilor Tăi, totdeauna, acum şi pururea şi în vecii vecilor.

Este anafura pe care o vor primi credincioşii din biserică: cei ce s-au împărtăşit, imediat după cuminecare; ce nu s-au împărtăşit, dar nu au mâncat nimic în dimineaţa aceea, la – sau către – sfârşitul slujbei; şi cei ce au mâncat o pot primi, dar într-o batistă curată, cu îngăduinţa de a o consuma, pe nemâncate, acasă. E important însă să ştiţi că, în nici un caz, anafura nu se poate substitui Sfintei Cuminecături (Sfintei Împărtăşanii), ea fiind doar pâine binecuvântată, nu prefăcută în Trupul Domnului.

Odată încheiat Axionul, cu voce înaltă,

Preotul: Întâi pomeneşte, Doamne, pe Preasfinţitul nostru (Episcopul, Arhiepiscopul, Mitropolitul Patriarhul) [N], pe care-l dăruieşte sfintelor Tale Biserici în pace, întreg, în cinste, sănătos, îndelungat în zile, drept învăţând cuvântul adevărului Tău.

Poporul: Pe toţi şi pe toate.

Înţelesul complet al acestui răspuns îl putem avea dintr-o rostire cuprinsă în originalul grecesc, pe care diaconul o intonează între aceea a preotului şi aceea a poporului: [Mai pomeneşte, Doamne] *pe toţi cei pe care fiecare îi poartă în cugetul său, pe toţi şi pe toate*. Cu alte cuvinte, dacă arhiereul locului este pomenit nominal, împreună cu el pot fi pomeniţi în gând, tot nominal, şi aceia pe care-i avem mai apropiaţi din neamurile sau apropiaţii noştri, aşa cum am făcut şi în timpul pomenirilor de la Intrarea cu Cinstitele Daruri.

În acest timp, în taină, se roagă

Preotul: Adu-Ţi aminte, Doamne, de oraşul [satul, ţara sau mânăstirea] în care vieţuim, de toate oraşele şi satele şi de cei ce cu credinţă vieţuiesc într-însele. Adu-Ţi aminte, Doamne, de cei ce călătoresc pe ape, pe uscat şi prin aer, de cei bolnavi, de cei ce sunt în suferinţă, de cei robiţi şi de mântuirea lor. Adu-Ţi aminte, Doamne, de cei ce aduc daruri de pârgă în sfintele Tale biserici şi îşi aduc aminte de cei săraci; şi trimite peste noi toţi milele Tale.

Şi încheie cu ecfonisul:

Şi ne dă nouă, cu o gură şi o inimă a slăvi şi a cânta preacinstitul şi de mare cuviinţă numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor.

Poporul: Amin.

Preotul (din faţa uşilor împărăteşti, binecuvintează poporul cu mâna dreaptă): *Şi să fie milele marelui Dumnezeu şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos cu voi cu toţi.*

Poporul: Şi cu duhul Tău.

Aici se încheie epicleza. Ea nu este doar formula propriu-zisă a prefacerii, ci întreaga procesiune de rugăciuni şi imnuri care o precedă şi-i urmează.

Prefacerea euharistică nu o operează preotul, ci, aşa cum am văzut, Sfânta Treime, dar nici nu se săvârşeşte fără rugăciunea preotului. Mai mult, preotul o face împreună cu credincioşii care, în acelaşi timp cu el, cântă: „Ţie Îţi mulţumim, Doamne, şi ne rugăm Ţie". Prin aceasta se realizează un fapt extraordinar: comuniunea dintre preot şi credincioşii săi, dar şi comuniunea lor, laolaltă cu întreaga Biserică şi, prin Ea, cu Sfânta Treime, o comuniune prin care avem imaginea completă a Împărăţiei liturgice.

Înainte de a trece la capitolul următor, nu mă pot opri să nu vă citez îndemnul plin de însufleţire al Sfântului Ioan din Kronstadt: „În aceste momente, mai mult ca oricând, sufletele noastre să ne fie asemenea unor făclii aprinse, asemenea unor cădelniţe ce răspândesc bună-mireasmă, asemenea tămâii ce se înalţă sus, deoarece în aceste minute se săvârşeşte înfricoşătoarea Taină a prefacerii, prin Duhul lui Dumnezeu, a pâinii şi

vinului în Preacuratul Trup şi Sânge ale lui Hristos, iar pe sfânta masă Se arată Dumnezeu în trup”[118].

108 De la grecescul *epíklesis* = invocare.
109 *Éti*.
110 Din care s-ar deduce că mâine s-ar putea să n-o mai aducem!
111 *logikè latreía* = slujbă raţională.
112 *Apud* Pr. Prof. Dr. Ioan Bria, *Dicţionar de Teologie Ortodoxă*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1981, p. 146.
113 De la verbul grecesc *néfo* = a fi sobru, veghetor, înţelept.
114 *koinonía*, despre care am mai vorbit.
115 *pléroma*.
116 *semnótes* = gravitate, seriozitate, măreţie.
117 *episkopeï*. Dosoftei traduce: „acolo unde străjuieşte lumina feţii Tale”, ceea ce e foarte corect.
118 Sfântul Ioan din Kronstadt, *op. cit.*, p. 151.

Rugăciunea Domnească

Aşa cum într-o simfonie trecerea de la o temă muzicală la alta se face printr-un interludiu care preia motive melodice din cea veche şi anunţă motivele celei ce urmează, tot astfel simfonia liturgică îşi are interludiile ei, cum este acesta de acum, care face legătura între epicleză şi cuminecare. Începutul se referă la Darurile Sfinţite, încheierea anunţă Împărtăşirea. Între ele se desfăşoară o ectenie de cerere. Aceasta însă nu este o repetare a celei de după Intrarea Mare, ci „variaţii pe temă” în simfonia liturgică. Aşa vom înţelege mai bine adâncimea primelor ei trei stihuri, pe care voi încerca să vi le tâlcuiesc, dar după ce mai întâi vă voi face cunoscută rugăciunea de taină pe care o rosteşte acum

Preotul: Ţie, Iubitorule de oameni, Îţi încredinţăm toată viaţa şi nădejdea noastră şi cerem şi ne rugăm şi cu umilinţă Îţi cădem înainte: Învredniceşte-ne ca în cuget curat să ne împărtăşim cu cereştile şi înfricoşătoarele Tale Taine de pe această sfântă şi duhovnicească masă, spre iertarea păcatelor, spre lăsarea greşalelor, spre părtăşia cu Sfântul Duh, spre moştenirea Împărăţiei Cerurilor, spre îndrăznirea cea către Tine, iar nu spre judecată sau spre osândă.

Dacă, la începutul Liturghiei, preotul ne-a îndemnat – iar noi am acceptat – ca *toată viaţa noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm*, dacă spre mijlocul ei ne-am îndemnat noi înşine ca *toată grija cea lumească acum să o lepădăm*, în momentul acesta facem un pas mai departe prin aceea că *viaţa şi nădejdea noastră* I le *încredinţăm* lui Hristos. În primele două cazuri, mişcarea spirituală este doar a noastră *spre Hristos*. Acum ea se menţine, dar Îl implică şi pe Hristos ca mişcându-Se *spre noi*. Îi încredinţezi cuiva un bun de preţ numai dacă, pe de o parte, el se arată dispus să ţi-l

primească şi dacă, pe de alta, ai totală încredere că el ţi-l va păstra. Or, bunul nostru cel mai de preţ este viaţa (însoţită de nădejdea prin care ea îşi menţine privirea tot înainte). Încredinţându-I-o lui Hristos, avem şi certitudinea că El o va primi, în virtutea calităţii Sale de *Iubitor de oameni.* Cel ce ne-a făcut, Acela ne şi iubeşte. Amintiţi-vă de parabola talanţilor: stăpânul îi încredinţează slugii cinci talanţi, dar în final îi pretinde suma împreună cu dobânda. Credeţi cumva că numai sluga plăteşte? Nicidecum. Ea plăteşte, dar Domnul răsplăteşte: „Peste puţine ai fost credincioasă, peste multe te voi pune; intră întru bucuria Domnului tău” (Mt 25, 21). Credeţi oare că puţin lucru este să devii părtaş al bucuriei lui Hristos? El a primit o dobândă finită, măsurată la cântar, dar dăruieşte una infinită, fără măsură în veşnicie.

Dintre bunurile pe care le cerem, prin rugăciune, ca efect al împărtăşirii cu Dumnezeieştile Taine, vreau să subliniez una: *moştenirea Împărăţiei Cerurilor*. Şi o fac doar pentru a vă atrage încă o dată atenţia că Litughia este, prin excelenţă, Cartea deschisă a Împărăţiei.

Acum putem trece la ectenia pe care începe s-o rostească

Preotul: Pe toţi sfinţii pomenindu-i, iară şi iară în pace Domnului să ne rugăm.

Poporul: Doamne, miluieşte.

Preotul: Pentru Cinstitele Daruri ce s-au adus şi s-au sfinţit, Domnului să ne rugăm.

Poporul: Doamne, miluieşte.

Cum, adică, ne mai putem ruga pentru Darurile deja sfinţite?... Nu pentru ele, ci pentru lucrarea lor, aşa cum se arată în stihul următor:

Preotul: Ca Iubitorul de oameni, Dumnezeul nostru, Cel ce Le-a primit în Sfântul, Supracerescul[119] *şi Înţelegătorul*[120]*Său Jertfelnic întru miros de bună mireasmă duhovnicească, să ne trimită nouă dumnezeiescul har şi darul Sfântului Duh, să ne rugăm.*

Poporul: Doamne, miluieşte.

Aşadar, rugăciunea Îi este adresată lui Dumnezeu-Tatăl, în faţa Căruia stă Jertfelnicul: *sfânt, supraceresc* (mai presus de ceruri) şi *înţelegător*.

Jertfelnicul (altarul) presupune o jertfă. Aceasta, ştim bine, sunt Darurile cele sfinţite, Hristos Euharistic. Aşa cum, din iubire pentru noi, Tatăl Şi-a trimis Fiul să Se întrupeze prin lucrarea Duhului Sfânt şi să devină pe cruce jertfă sângeroasă spre iertarea păcatelor noastre, pentru ca după înviere să Se înalţe la Tatăl Său, Acelaşi Hristos, întrupat aici în pâine şi vin prin lucrarea Sfântului Duh, Se înalţă la Tatăl Său ca jertfă nesângeroasă, în aceeaşi lucrare de iertare a fiecăruia dintre noi care-I devine părtaş. Avem aici în faţă două ipostaze ale timpului (acesta fiind, în întregime, creaţia lui Dumnezeu): timpul cel vechi, cosmic, în care trăim noi, şi timpul cel nou, al Duhului Sfânt, cel din ceruri şi mai presus de ele (am spus cândva că raiul şi iadul sunt temporale şi temporare). Ei bine, potrivit teologului Alexandre Schmemann, fost profesor de Teologie Liturgică la Seminarul „Sfântul Vladimir” din New York, „Liturghia se săvârşeşte pe pământ, ceea ce înseamnă aici, în timpul şi spaţiul lumii acesteia. Dar dacă se slujeşte pe pământ, ea *se săvârşeşte, totuşi, în cer, în timpul cel nou al creaţiei celei noi*, în timpul Duhului Sfânt”[121].

Acolo sunt primite de către Tatăl Darurile *ce s-au adus şi s-au sfinţit* aici, adică Jertfa cea nesângeroasă, Hristos Euharistic.

Tatăl însă le-a primit pe un *Jertfelnic*, iar acesta, potrivit textului liturgic, este *sfânt, supraceresc* şi *înţelegător*. Dacă avem în vedere noţiunea clasică de jertfelnic, adică masa pe care se aduce materia de jertfă

şi pe care se petrece jertfirea, primul adjectiv, *sfânt*, ar fi relativ lesne de înţeles (în bisericile noastre, *sfântul altar* este numit, prin extindere de sens, spaţiul în care se află *sfânta masă*, *sfântul prestol* sau *sfântul jertfelnic*). Dificultatea e provocată de cuvântul *înţelegător*, termen care stă în relaţie nu cu un obiect, ci cu o fiinţă raţională, inteligentă, care gândeşte, cugetă, înţelege şi cunoaşte; prin urmare, e vorba de o persoană. Dar cum poate o persoană să fie jertfelnic, adică altar de jertfă? Aici cred că ne vine în ajutor Sfântul Chiril de Alexandria. Citat şi comentat de Părintele Stăniloae, el afirmă că „acest «jertfelnic înţelegător» nu e altul decât Hristos”[122]. În tainica rugăciune de dinaintea Intrării celei Mari am văzut că Hristos este *Cel ce aduce şi Cel ce Se aduce*, adică El este, în acelaşi timp, Jertfitor şi Jertfă. Totodată, însă, El este şi Jertfelnic, întrucât jertfelnicul de pe Golgota, crucea pe care a fost răstignit şi pe care a murit, s-a sfinţit prin sângele Său.

În completare, aş adăuga că, duhovniceşte, Sfânta Cruce nu mai poate fi despărţită de El. Cea materială, „lemnul”, a rămas, într-adevăr, pe Golgota, dar ea a devenit duhovnicească în clipa în care Iisus, îmbrăţişând lumea cu crucea rănilor de pe mâini şi picioare, Şi-a iertat, murind, călăii. Aşa se proiectează ea din rănile care-I sunt vizibile şi după înviere. Cu ea S-a înălţat la cer.

Acum putem înţelege şi de ce Jertfelnicul este *supraceresc*, sălăşluind adică în timpul şi spaţiul Duhului Sfânt, de care vorbeam adineauri. De aceea şi *buna ei mireasmă*, echivalentă acolo cu aceea a fumului de tămâie care aici învăluie Jertfa, este *duhovnicească*.

Jertfa însă nu e preţioasă prin ea însăşi, ci are o finalitate, un scop, o ţintă la care vrea să ajungă. Ţinta primă, ultimă şi supremă pe care Tatăl a urmărit-o este „lumea, pe care într-atât a iubit-o, încât pe Fiul Său cel Unul-Născut L-a dat pentru ca tot cel ce crede într-Însul să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică”, aşa cum v-am arătat că sună rugăciunea de taină de la anamneză. Sfântul Ioan Evanghelistul, în prima sa Epistolă sobornicească, o spune clar: „Dacă a păcătuit cineva, noi avem Mijlocitor către Tatăl, pe Iisus Hristos, Cel Drept. El este jertfa de ispăşire pentru păcatele noastre,

dar nu numai pentru ale noastre, ci şi pentru ale lumii întregi” (In 2, 1-2). De aceea Îl rugăm acum pe Tatăl, Cel ce L-a primit *mai presus de ceruri* pe Hristos Jertfitor-Jertfă-Jertfelnic, să ne trimită nouă, celor ce am săvârşit aici slujba duhovnicească a jertfei liturgice, *dumnezeiescul har şi darul Duhului Sfânt*, bunuri supreme, despre care v-am vorbit altă dată. În continuare,

Preotul: Pentru ca să ne izbăvim noi de tot necazul, mânia, primejdia şi nevoia, Domnului să ne rugăm.

Poporul: Doamne, miluieşte.

Strict gramatical (am mai spus-o), verbul acestui stih ar trebui să fie la pasiv: *să fim izbăviţi*, prin presupunerea că nu noi, ci Dumnezeu este Cel Care ne izbăveşte. Cu toate acestea, e necesar să ne amintim că izbăvirea (ca şi mântuirea) este, într-adevăr, opera lui Dumnezeu, dar numai împreună cu propria noastră voinţă şi cooperare, prin ceea ce vă spuneam că se numeşte *sinergia* divino-umană. Tocmai de aceea reflexivul *să ne izbăvim* este cuprins într-o rugăciune către Dumnezeu; în afara ei, nu ar avea nici un sens.

Preotul: Apără, mântuieşte, miluieşte şi ne păzeşte pe noi, Dumnezeule, cu harul Tău.

Poporul: Doamne, miluieşte.

Preotul: Ziua toată desăvârşită, sfântă, paşnică şi fără păcat, de la Domnul să cerem.

Poporul: Dă, Doamne.

Preotul: Înger de pace, credincios îndreptător, păzitor al sufletelor şi-al trupurilor noastre, de la Domnul să cerem.

Poporul: Dă, Doamne.

Preotul: Milă şi iertare pentru păcatele şi greşalele noastre, de la Domnul să cerem.

Poporul: Dă, Doamne.

Preotul: Cele bune şi de folos sufletelor noastre şi pace lumii, de la Domnul să cerem.

Poporul: Dă, Doamne.

Preotul: Cealaltă vreme a vieţii noastre în pace şi întru pocăinţă a o săvârşi, de la Domnul să cerem.

Poporul: Dă, Doamne.

Preotul: Sfârşit creştinesc vieţii noastre, fără durere, fără mustrări de cuget, în pace, şi răspuns bun la înfricoşătoarea Judecată a lui Hristos, de la Domnul să cerem.

Poporul: Dă, Doamne.

Preotul: Unitatea de credinţă[123] *şi părtăşia Sfântului Duh cerând, pe noi înşine şi unii pe alţii şi toată viaţa noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm.*

Poporul: Ţie, Doamne.

În curând, apropiindu-ne de Sfintele Taine pentru cuminecare, vom rosti o rugăciune care începe aşa: „Cred, Doamne, şi mărturisesc...”. Iată că acum, pregătindu-ne pentru acel moment, Îi cerem lui Dumnezeu să ne dăruiască şi *unitatea de credinţă*. Noi ştim că *Simbolul Credinţei* (*Crezul*) a fost alcătuit de către Sfinţii Părinţi ai primelor două Sinoade Ecumenice ca reacţie a Bisericii la ereziile care tulburau viaţa credincioşilor. Abateri grave de la dreapta credinţă, ereziile sunt lucrarea diavolului prin creştinii care, conştient sau inconştient, îi slujesc. Prin ele, Biserica lui Hristos, cea *una, sfântă, sobornicească şi apostolică*, se menţine dezbinată şi fărâmiţată până în ziua de astăzi. Mişcarea ecumenistă şi-a propus refacerea unităţii bisericeşti, dar încercările ei sunt firave, iar rezultatele pot fi văzute, cel mult, la nivelul dialogului. Unitatea Bisericii nu e posibilă fără refacerea *unităţii de credinţă*, aceea care a existat pe durata primului mileniu (pe care

noi, ortodocşii, o păstrăm intactă), refacere de care însă suntem încă foarte departe. Eforturile, desigur, vor continua, dar părerea mea (şi nu numai a mea) este că unitatea Bisericii prin refacerea unităţii de credinţă se va produce cândva, într-un viitor pe care numai Dumnezeu îl ştie, dar că ea va fi mai puţin izbânda oamenilor, cât opera Duhului Sfânt. Vom continua să ne rugăm pentru ea, aşa cum facem şi acum, dar e bine să reţinem faptul că *unitatea de credinţă* şi *părtăşia Duhului Sfânt* merg împreună; iar Duhul Sfânt este *Duhul adevărului*.

Preotul (cu voce mai înaltă, ecfonisul): *Şi ne învredniceşte pe noi, Stăpâne, cu îndrăznire, fără de osândă, să cutezăm a Te chema pe Tine, Dumnezeu-Tatăl cel ceresc, şi să zicem:*

Adevărata rugăciune nu e posibilă fără starea de umilinţă a celui ce se roagă. Aduceţi-vă aminte de fariseul şi vameşul din parabolă (Lc 18, 9-14). Dumnezeu este, într-adevăr, Tatăl nostru, al tuturor, dar ar fi o mare neruşinare din partea noastră să-L numim astfel atâta vreme cât noi nu ne purtăm ca fii ai Săi, ci mai degrabă ca nişte străini. Dacă însă avem conştiinţa înstrăinării noastre de El şi dorim să ni-L apropiem ca pe un Părinte, e necesar să ne însumăm umilinţa Fiului Risipitor: „Tată, [...] nu mai sunt vrednic să mă numesc fiul tău” (Lc 15, 19, 21). Dacă fiul, totuşi, îl numeşte pe părintele său „tată”, o face tocmai pentru că se simte nevrednic de a-i fi odraslă. Iată raţiunea pentru care noi Îl rugăm pe Dumnezeu ca, prin bunătatea Sa, să ne facă vrednici de a I ne adresa ca unui Părinte. Întru duhul acestei umilinţe ne asumăm cutezanţa de a rosti *Rugăciunea Domnească*, numită astfel pentru că o avem de la Însuşi Domnul Hristos. Aşadar,

Poporul (cântă sau recită, după caz, împreună cu preotul din altar): *Tatăl nostru Carele eşti în ceruri, sfinţească-se numele Tău; vină Împărăţia*

Ta; facă-se voia Ta precum în cer aşa şi pe pământ; pâinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi; şi ne iartă nouă greşalele noastre precum şi noi iertăm greşiţilor noştri; şi nu ne duce pe noi în ispită, ci ne izbăveşte de Cel-Rău.

Particula *Carele* nu este cunoscutul pronume relativ *Care*, ci, în limbajul bisericesc, echivalentul lui *cel care* sau *cel ce*, adică un determinativ cu valoare de apoziţie. Dacă expresia ar suna: Tatăl nostru *Care* eşti în ceruri, aceasta ar însemna că-I spunem astfel spre a-L deosebi de un tată care nu este în ceruri. Spunând însă: *Carele eşti în ceruri*, înseamnă că „a fi în ceruri" face parte din identitatea Sa (aşa cum, de pildă, determinativul *cel Mare* face parte din identitatea Sfântului Ştefan).

Numele lui Dumnezeu e sfânt prin definiţie. V-am vorbit cândva despre ce înseamnă a-L binecuvânta pe Dumnezeu. Aici e ceva asemănător. *A sfinţi numele lui Dumnezeu* este a-I rosti întotdeauna numele cu sentimentul că şi noi participăm, prin iubire, la sfinţenia Lui, că numele Său se sfinţeşte înlăuntrul nostru. Altfel, poate fi răceală „ştiinţifică", deferenţă, respect şi nimic mai mult.

Vină Împărăţia Ta. Iată o expresie care, dincolo de extrema ei importanţă, poate stârni nedumeriri prin aceea că pare a contrazice simţul nostru comun. Potrivit acestuia, Împărăţia e ţinta, iar noi suntem călătorii care ne îndreptăm spre ea, adică, în ultimă instanţă, spre Dumnezeu. Sensul acesta se sprijină pe numeroase texte din Noul Testament, mai ales în epistolele Sfântului Apostol Pavel. Iată unul din ele: „Voi v-aţi apropiat de muntele Sionului şi de cetatea Dumnezeului-Celui-Viu, de Ierusalimul ceresc" (Evr 12, 22; dar şi 4, 16; 7, 19; 10, 22; 11, 6). Or, Ierusalimul ceresc este un alt nume al Împărăţiei Cerurilor. Pe de altă parte, există texte care atestă tocmai contrariul, anume că Împărăţia este aceea care se apropie de noi, că noi adică am fi ţinta, iar ea este cea care se mişcă. Pe lângă cunoscutul avertisment rostit atât de Sfântul Ioan Botezătorul, cât şi de Însuşi Iisus: „Pocăiţi-vă, că s-a apropiat Împărăţia Cerurilor" (Mt 3, 2; 4,

17), acelaşi Pavel le spunea creştinilor din Roma în legătură cu Ziua Domnului, premergătoare Împărăţiei: „Noaptea-i pe sfârşite, apropiatu-s-a Ziua” (Rm 13, 12). Acelaşi lucru li-l spune Evreilor: „Cu atât mai mult să ne îndemnăm [la iubire şi fapte bune] cu cât vedeţi că Ziua aceea se apropie” (Evr 10, 25). Dar nici Sfântul Apostol Petru nu e departe: „Sfârşitul a toate s-a apropiat; fiţi aşadar cumpăniţi la minte şi privegheaţi în rugăciuni” (1 Ptr 4, 7).

S-ar pune deci întrebarea: cine pentru cine a fost creat? Împărăţia pentru om sau omul pentru Împărăţie? Cine către cine se îndreaptă? În ce ne priveşte, cunoaştem cuvintele Dreptului Judecător adresate celor ce vor fi de-a dreapta Sa: „Veniţi, binecuvântaţii Părintelui Meu, moşteniţi Împărăţia cea pregătită vouă de la întemeierea lumii” (Mt 25, 34). Pe de altă parte, mai ştim că Dumnezeu l-a creat pe primul om şi că îndată după aceea „a sădit un rai [...] şi l-a pus acolo pe omul pe care-l zidise” (Fc 2, 8). În primul caz, s-ar părea că Împărăţia îl precedă pe om; în cel de al doilea, că omul precedă Împărăţia.

V-o spun cu mâna pe inimă că nu am întreprins această analiză de dragul unei demonstraţii teologice, ci de dragul vostru (şi al nostru, al tuturor). Omul şi Împărăţia nu sunt nişte abstracţii logice, ci realităţi vii, decisive pentru viaţa noastră de aici şi pentru cea de dincolo. Cele două alternative sunt, de fapt, două ipostaze ale aceluiaşi adevăr. Să-L luăm ca exemplu pe Domnul Hristos. Pe de-o parte, El ne este gazdă: „Veniţi la Mine toţi cei osteniţi şi împovăraţi, şi Eu vă voi odihni” (Mt 11, 28). Pe de alta, El ne este oaspete: „Iată, Eu stau la uşă şi bat; de-Mi va auzi cineva glasul şi-Mi va deschide uşa, voi intra la el şi voi cina cu el şi el cu Mine” (Ap 3, 20). Sinteza acestor două ipostaze ne-o propune Sfântul Apostol Iacob: „Apropiaţi-vă de Dumnezeu, şi se va apropia şi El de voi” (Iac 4, 8). V-am vorbit despre starea de smerenie în care Fiul risipitor s-a hotărât să se întoarcă acasă. Ei bine, tatăl său l-a văzut de departe apropiindu-se „şi i s-a făcut milă şi, alergând, i-a căzut pe grumaz şi l-a sărutat” (Lc 15, 20). Dacă l-a zărit de departe şi l-a întâmpinat, înseamnă că-l aştepta; dar şi fiul, în clipa în care a hotărât întoarcerea, a prezumat că tatăl său îl va primi. Aşa e

şi cu Împărăţia: ea vine către noi, dar vine în măsura în care şi noi păşim spre ea, cu nădejde şi smerenie. Rugăciunea: *vină împărăţia Ta* implică, neapărat, şi mărturisirea disponibilităţii noastre, a fiecăruia, de a-i ieşi în întâmpinare.

Trecem acum la rugăciunea: *facă-se voia Ta precum în cer aşa şi pe pământ*.

Desigur, e vorba aici de *cerul* spiritual (exprimat, de cele mai multe ori, prin pluralul *ceruri*). Cerul spiritual este populat de îngeri, fiinţe necorporale, create de Dumnezeu mai înainte de a fi făcut lumea materială. V-am vorbit despre ei. Acum vreau doar să menţionez că îngerii se caracterizează printr-o totală şi superbă supunere faţă de Creatorul lor, pe Care neîncetat Îl laudă şi pe Care Îl slujesc în misiunile speciale primite de la El. Ei însumează etalonul de plinire a voii lui Dumnezeu.

Avem însă un exemplu mult mai la îndemână, pe care-l cunoaştem din Sfintele Scripturi: Însuşi Fiul lui Dumnezeu, cea de a doua Persoană a Sfintei Treimi, *Carele din Tatăl S-a născut mai înainte de toţi vecii* şi întrupat, din voia Părintelui Său, în persoana lui Iisus Hristos, *pentru noi, oamenii, şi pentru a noastră mântuire*.

Întrebat de către ucenicii Săi, lângă fântâna lui Iacob, dacă a mâncat ceva în ziua aceea, Iisus le răspunde: „Mâncarea Mea este să fac voia Celui ce M-a trimis şi să-I împlinesc lucrarea” (In 4, 34). Iar în altă împrejurare: „Nu caut voia Mea, ci voia Celui ce M-a trimis” (In 5, 30). Desigur, nici pe departe nu poate fi vorba de constrângere, ci de iubire consensuală. Iisus-omul Îşi pune de acord propria-I voinţă cu aceea a Tatălui chiar şi în momentul extrem când, în noaptea din grădina Ghetsimani, are în faţă spectrul paharului crâncen al chinurilor pe cruce: „Părintele Meu, de este cu putinţă, treacă pe-alături de Mine paharul acesta!...”. Pentru ca, imediat, să-şi revină şi să exclame: „Dar nu cum voiesc Eu, ci cum voieşti Tu” (Mt 26, 39).

Voia lui Dumnezeu însă se cere realizată pe pământ după etalonul ceresc. Or, noi, oamenii, pământenii, nu suntem nici îngeri, nici Iisuşi. După căderea şi alungarea din rai a protopărinţilor noştri, „Dumnezeu a văzut că

răutatea oamenilor s-a mărit pe pământ şi că toată închipuirea din gândul inimii lor era fără-ncetare numai spre rău”, aşa cum ni se spune în Cartea Facerii (6, 5). Se pare că de atunci nu s-a schimbat nimic, dar Dumnezeu Îşi ţine făgăduinţa de a nu mai nimici omenirea prin potop. Într-adevăr, nu a mai trimis potop, dar L-a trimis pe Fiul Său ca să ne înveţe ce e de făcut. Simplu: „Nu tot cel ce-Mi va zice: Doamne, Doamne! va intra în Împărăţia Cerurilor, ci acela care face voia Tatălui Meu Celui din ceruri” (Mt 7, 21). Voia Tatălui însă, aşa cum am văzut, este şi voia Fiului. Iată ce ne spune Acesta: „Poruncă nouă vă dau: Să vă iubiţi unii pe alţii. Aşa cum v-am iubit Eu pe voi, aşa şi voi să vă iubiţi unii pe alţii” (In 13, 34). Dar porunca nu este doar pentru apostoli, ci pentru fiecare din noi: „Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta [...], iar pe aproapele tău, ca pe tine însuţi” (Lc 10, 27). Porunca însă, în această formulă, e mult prea generală. Omul vrea să ştie în ce anume constă iubirea de aproapele. Ne-o spune tot Iisus, într-o formulă pe cât de cuprinzătoare, pe atât de simplă, încât e la îndemâna oricui: „Pe toate câte vreţi să vi le facă vouă oamenii, întocmai faceţi-le şi voi lor; că aceasta este legea şi profeţii” (Mt 7, 12; Lc 6, 31). Iar Pavel conchide: „Iubirea e plinirea legii” (Rm 13, 10). Şi tot Pavel ne vine în ajutor, nouă, celor ce trăim după rânduielile acestui veac (prin „veac” înţelegându-se lumea contingentă, cea de sub timp), îndemnându-ne: „Şi nu vă potriviţi acestui veac, ci schimbaţi-vă prin înnoirea minţii, ca să deosebiţi care este voia lui Dumnezeu: ce este bun şi bineplăcut şi desăvârşit” (Rm 12, 2). Aşadar, dacă ajungi la *înnoirea minţii*, adică la spiritul de discernământ, nu-ţi mai trebuie nici un tratat de morală pentru a şti care este voia lui Dumnezeu.

Mai cerem: *Pâinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi*. E singura cerere din Rugăciunea Domnească în care Îi solicităm lui Dumnezeu ceva material. Aşa interpretează şi Sfântul Ioan Gură de Aur[124].

Cu toate acestea, există încă păreri că o traducere corectă ar trebui să formuleze: *pâinea noastră cea spre fiinţă*, aşa cum ne-a parvenit din timpuri mai vechi şi mai răzleţe (cum este, de pildă, cântarea *Tatăl nostru* de Anton Pann, pe care o cunoaşteţi). Există şi unele trimiteri la păreri patristice, cum

că *pâinea* ar avea un sens spiritual, chiar euharistic. Dacă ar fi aşa, nu poate fi evitată consecinţa împărtăşirii zilnice, o temă pe care o voi aborda la vremea ei. Provocat de o controversă recentă, am cercetat bine şi cu de-amănuntul această problemă şi am ajuns la concluzia că termenul original grecesc[125] nu suferă o altă traducere decât „zilnic", „cotidian", „de toate zilele" (adică de fiecare zi). Prin această rugăciune Îi cerem lui Dumnezeu să ne dea pâinea (adică hrana materială) pentru o zi, atât cât ne trebuie astăzi, ceea ce se leagă de îndemnul Mântuitorului: „Nu vă îngrijoraţi spunând: Ce vom mânca? sau: Ce vom bea? sau: Cu ce ne vom îmbrăca? – deoarece pe toate acestea păgânii le caută; că ştie Tatăl vostru cel ceresc că aveţi nevoie de toate acestea. Ci căutaţi mai întâi Împărăţia lui Dumnezeu şi dreptatea Lui, şi toate acestea vi se vor adăuga" (Mt 6, 31-33). Prin urmare, cerând şi dobândind necesarul, evităm stresul goanei după acumulări şi îmbuibare. Notez şi faptul că Pâinea euharistică se obţine din pâinea materială, sub formă de prescură, extrasă sărbătoreşte din hrana noastră zilnică.

Şi ne iartă nouă greşalele noastre precum şi noi iertăm greşiţilor noştri.

Textul acesta e atât de limpede, încât nu cred că are nevoie de comentarii. Dificultatea nu este aceea de a-l înţelege, ci de a-i respecta clauza. Biata noastră condiţie pământeană, fricţiunile sociale, resentimentele, orgoliul rănit, pofta de răzbunare – împinsă uneori până la vendetă – ne împiedică chiar o reprezentare mentală a iertării totale, până şi a vrăjmaşilor noştri. Cu toate acestea, porunca şi avertismentul Domnului sunt ferme: „De veţi ierta oamenilor greşalele lor, ierta-va şi vouă Tatăl vostru Cel ceresc; dar de nu veţi ierta oamenilor greşalele lor, nici Tatăl vostru nu va ierta greşalele voastre" (Mt 6, 14).

Că e foarte greu – nespus de greu – să-ţi ierţi duşmanul o ştiu şi din propria mea experienţă, în pofida faptului că sunt credincios din copilărie, că mă numesc teolog şi că de o viaţă Îi slujesc Domnului. Într-un moment greu al vieţii mele m-am dus la duhovnicul meu şi i-am spus: „De o bună bucată de vreme mă surprind că nu pot ierta pe cineva care mi-a făcut foarte

mult rău, calomniindu-mă, întinzându-mi tot felul de curse şi pândindu-mă pe la toate colţurile. Ce să fac?...” „Simplu, mi-a răspuns duhovnicul. Duşmanul pe care nu-l poţi ierta e ca o jivină pe care o duci în spate. Cel pedepsit nu e el, duşmanul, ci tu, care ai devenit robul propriilor tale resentimente. Leacul durează o fracţiune de secundă: scutură-ţi jivina din cârcă, şi de îndată te vei simţi uşurat şi liber...” Am făcut aşa, şi vă recomand această reţetă duhovnicească.

...şi nu ne duce pe noi în ispită, ci ne izbăveşte de Cel-Rău.

Aceasta este o cerere care, într-adevăr, are nevoie de o explicaţie mai largă, deoarece nu puţini sunt cei ce se întreabă, nedumeriţi: cum e posibil ca Dumnezeu să ne ducă la păcat?...

Nedumerirea vine de acolo că, în mentalitatea şi vorbirea curentă, cuvântul *ispită* este înţeles ca *păcat*. În realitate, sensul prim (şi principal) al cuvântului original, din textul grecesc[126], înseamnă „încercare”, „test”, „probă”, „examen”, „experienţă”, o cumpănă din care poţi ieşi biruitor sau înfrânt. În acest sens e folosit în vorbirea curentă, mai ales în mediile eclesiastice. Când cineva spune: „Am trecut printr-o mare ispită”, înseamnă că a trecut printr-o grea încercare (de ordin financiar, moral, politic sau social) sau printr-o boală ameninţătoare, din care a scăpat cu bine.

Încercare poate fi şi un moment crucial sau o perioadă dificilă. Ambele sensuri le găsim în preafrumoasa carte *Înţelepciunea lui Iisus, fiul lui Sirah*, din Vechiul Testament: „Dacă vrei să-ţi faci un prieten, pune-l mai întâi la-ncercare şi nu te grăbi să i te destăinui; căci îţi e prieten atât cât îi este lui bine, dar la vreme de-ncercare nu-ţi va rămâne alături” (Sir 6, 7). În cel de-al doilea sens îl foloseşte Iisus în parabola semănătorului: unii „cred până la o vreme, iar la vreme de încercare se leapădă” (Lc 8, 13). Sfântul Apostol Petru, în contextul calomniilor pe care păgânii le proferau la adresa creştinilor cu scopul de a-i discredita şi, mai mult, de a-i provoca la reacţii nesăbuite, le scrie celor din urmă: „Iubiţilor, nu vă miraţi de focul aprins între voi ca să vă-ncerce, [...] ci, de vreme ce sunteţi părtaşi la suferinţele lui Hristos, bucuraţi-vă!” (1 Ptr 4, 12).

Încercarea poate veni de la diavol, căruia Dumnezeu i-a acordat libertatea (totuşi, limitată) de a-l supune pe om unor probe de tărie în credinţă sau comportament. Pe lângă celebrul exemplu al lui Iov, îl avem şi pe acela al apostolilor, pe care Iisus, adresându-i-Se lui Petru, îi avertizează înainte de patima Sa: „Simone, Simone, iată că satana v-a cerut să vă cearnă ca pe grâu; dar Eu M-am rugat pentru tine ca să nu-ţi piară credinţa; iar tu, oarecând revenindu-ţi, întăreşte-i pe fraţii tăi” (Lc 22, 31-32). Ce a urmat cunoaştem.

De altfel, nu putem trece cu vederea că Însuşi Iisus, ca om (accentuez: ca om), înainte de a fi ieşit la propovăduire a fost ispitit în pustie de însuşi diavolul, care L-a supus unor probe de rezistenţă materială şi spirituală (Mt 4, 1-11).

De asemenea, ştim că viaţa Mântuitorului nu a fost scutită de strâmtorări şi ameninţări, pe care El însuşi le numeşte încercări. După incidentul cu cei doi fii ai lui Zevedei, înainte de patimă, le spune ucenicilor: „Eu, în mijlocul vostru, sunt asemenea celui ce slujeşte; iar voi sunteţi cei ce-aţi rămas cu Mine în încercările Mele” (Lc 22, 27-28).

În numeroase cazuri, încercările I-au venit din partea fariseilor şi cărturarilor, care căutau să-L pună în încurcătură prin întrebări meşteşugite, dilematice, menite să-L discrediteze în ochii poporului. În limbajul nou-testamentar, încercările de acest fel sunt numite, de-a dreptul, ispitiri: „Şi au venit la El fariseii, ispitindu-L şi zicând...”. Şi urmează întrebarea, fie că e vorba de semnele vremii (Mt 16, 1), de căsătorie (Mt 19, 3), de banul dajdiei (Mc 12, 13-17; Lc 20, 20-26) sau de aproapele (Lc 10, 25-37). Nu e mai puţin adevărat însă că Iisus, în replică, foloseşte aceeaşi metodă, spre a le demonstra adversarilor că mai degrabă ei pot cădea în curse de acest fel. La un moment dat, vin la El arhiereii şi bătrânii poporului şi-L întreabă (citez textul din Luca): „Cu ce putere faci tu acestea? [e vorba de minuni] şi cine este cel ce ţi-a dat această putere? La care El răspunde: Vă voi întreba şi eu pe voi un cuvânt. Spuneţi-mi: Botezul lui Ioan, din cer era, sau de la oameni? Iar ei socoteau în sinea lor, zicând: Dacă noi vom zice: Din cer!, el ne va spune: Atunci, de ce nu i-aţi dat crezare? ; iar de vom zice: De la

oameni!, tot poporul ne va ucide cu pietre, fiindcă este încredinţat că Ioan e profet. Şi au răspuns că nu ştiu de unde era. Şi Iisus le-a zis: Nici Eu nu vă spun cu ce putere fac acestea!...". Ei bine, celor ce se întreabă dacă Iisus a surâs vreodată sau dacă avea simţul umorului, le punem în faţă această scenă noutestamentară. Iisus însă le răspundea adversarilor cunoscându-le gândul şi intenţiile, ca unul ce era capabil să le cerceteze universul lăuntric.

Această capacitate, desigur, o are şi Dumnezeu-Tatăl. Iată ce spune prin gura Profetului Ieremia: „Eu, Domnul, Eu sunt cel care-ncearcă inimile şi scrutează rărunchii" (Ir 17, 10), fapt atestat şi de Apostolul Pavel în îndemnul său către creştinii din Tesalonic: „Să-I plăcem lui Dumnezeu Care ne încearcă inimile" (1 Tes 2, 4).

Revenim acum la cuvântul *ispită*. Dacă sensul său principal este acela de încercare, de abia în al doilea rând (şi ultimul) el înseamnă tentaţie spre rău, proprie naturii omului de după căderea. Autorul ei, direct sau indirect, este întotdeauna diavolul, şi niciodată nu vine de la Dumnezeu. Ne-o spune lămurit Sfântul Apostol Iacob: „Nimeni, când este ispitit, să nu zică: De la Dumnezeu sunt ispitit!, pentru că Dumnezeu e la adăpost de ispita răului şi El în Sine nu ispiteşte pe nimeni; ci fiecare este ispitit de propria sa poftă atunci când e tras şi momit de ea. Apoi pofta, zămislind, naşte păcat; iar păcatul, odată săvârşit, naşte moarte" (Iac 1, 13-15).

Diavolul, într-adevăr, are îngăduinţa lui Dumnezeu de a-l ispiti pe om – sau de a-l încerca –, dar libertatea lui e limitată, chiar dacă la extremă. În cazul lui Iov, Dumnezeu îi spune diavolului: „Iată, ţi-l dau pe mână; numai de viaţa lui să nu te-atingi" (Iov 2, 6). Atâta vreme cât omul trăieşte, restaurarea normalităţii e posibilă oricând (ceea ce, de altfel, s-a şi petrecut cu Iov). Mai mult, odată cu îngăduinţa de a fi ispitit, Dumnezeu îi oferă omului şi modalităţile de a-şi depăşi impasul. Iată ce le spune Pavel creştinilor din Corint: „Ispită nu v-a cuprins decât la măsura omenească. Dar Dumnezeu nu va îngădui să fiţi ispitiţi mai mult decât vă stă-n putere, ci odată cu ispita vă va aduce şi calea de a ieşi din ea" (1 Co 10, 13). Un exemplu concret îl avem în istoria poporului evreu din vremea Vechiului Testament. Cetatea Betulia era încercuită de o uriaşă armată asiriană, iar

locuitorii ei, rămaşi şi fără apă, nu mai aveau nici o nădejde de scăpare. Din mijlocul lor s-a ridicat însă Iudita, care i-a încurajat spunându-le: „Să-i mulţumim Domnului, Dumnezeului nostru, pentru aceea că ne încearcă, aşa cum a făcut-o cu părinţii noştri” (Idt 8, 25). Dumnezeu, într-adevăr, îi pusese la grea încercare, dar tot El le-a rânduit-o pe Iudita, eroina care avea să intre în istorie prin curajul şi iscusinţa cu care şi-a salvat poporul.

Nici o clipă însă nu trebuie să uităm că ispita – atât ca încercare, cât şi ca tentaţie – nu e o fatalitate, un imperativ existenţial din care libertatea omului trebuie exclusă. Dimpotrivă, ea poate fi evitată sau depăşită nu doar prin ajutorul lui Dumnezeu, dar şi prin voinţa omului de a beneficia de asistenţa divină; dacă o refuză, nici Dumnezeu nu poate face nimic. Mai mult, insul poate fi ajutat şi de semenii săi. Iată ce le spune acelaşi Pavel creştinilor din Galatia: „Fraţilor, chiar dacă va cădea un om în vreo greşală, voi, cei duhovniceşti, îndreptaţi-l pe acesta cu duhul blândeţii, veghind asupra ta însuţi, ca să nu cazi şi tu în ispită” (Ga 6, 1). Aşadar, înclinaţia omului spre rău este atât de generală, iar tentaţia spre păcat e atât de puternică, încât până şi omul duhovnicesc este ameninţat cu căderea. Iată de ce Rugăciunea Domnească, folosind pluralul, e pusă la îndemâna noastră a tuturor, deopotrivă drepţi şi păcătoşi, fiindcă toţi avem nevoie de ajutorul lui Dumnezeu, fie să ne menţinem întru dreptate, fie să ne îndreptăm.

Aici însă trebuie să fac, neapărat, o precizare. E vorba de vechea expresie „şi nu ne duce pe noi în ispită”, traducere menită să descumpănească până şi minţile cele mai luminate, unele chiar evitând s-o abordeze. Într-adevăr, e greu de admis că Dumnezeu este acela care ne *duce* în ispită. Ar însemna că El stă în spatele omului şi, practic, îl împinge spre tentaţia de a face răul. Verbul original e ambivalent, el însemnând, în funcţie de context, „a duce” şi „a aduce”[127]. Aşadar, cererea „şi nu ne duce pe noi în ispită” înseamnă „şi nu ne aduce în situaţia de a fi tentaţi să facem răul” sau „nu ne lăsa să ne apropiem de încercarea grea”. Noi ştim că tentaţia vine de la diavolul, că el e înşelător (i se spune chiar „ispititorul” [Mt 4, 3]) şi că noi, slabi fiind, putem lesne cădea, şi tocmai de aceea Îl rugăm pe Dumnezeu să nu ne lase singuri, ca să-I mulţumim după ce „ne-a

izbăvit sufletul din moarte şi picioarele din alunecare”, cum spune Psalmistul (Ps 55, 13). Sfântul Ioan Gură de Aur e de părere că textul acesta e menit să ne alunge trufia de a crede că noi înşine putem provoca ispitele, gândind că le-am birui prin propriile noastre puteri[128].

Din toate acestea vă rog să reţineţi un fapt esenţial, pe care să-l aveţi în minte ori de câte ori rostiţi această cerere: în nici un caz ea nu poate avea sensul de *nu ne duce pe noi în* (sau *la*) *păcat*, ci *nu ne duce pe noi în încercare*.

Mai mult, Îi cerem să *ne izbăvească de Cel-Rău* (nume care se scrie majusculat spre a se vedea că nu e vorba de rău ca principiu, ci de Cel-Rău ca persoană, adică diavolul). Dumnezeu este Cel care ne poate opri din înclinarea noastră spre ispită sau ne poate face s-o ocolim, dar, repet, pentru aceasta e nevoie şi de colaborarea fiecăruia dintre noi, ca persoană liberă. Şi, iarăşi repet, colaborarea nu se reazimă doar pe credinţă, ci şi pe roadele credinţei şi iubirii.

Ca să închei încercarea de tâlcuire a Rugăciunii Domneşti, vă ofer un citat din Apocalipsă, o făgăduinţă pe care Mielul i-o adresează Bisericii din Filadelfia: „Pentru că tu ai păzit cuvântul răbdării Mele, şi Eu te voi păzi pe tine de ceasul încercării, cel ce peste toată lumea va să vină ca să-i încerce pe cei ce locuiesc pământul” (Ap 3, 10).

După rostirea – sau intonarea – Rugăciunii Domneşti,

Preotul, cu voce tare, ecfonisul: *Că a Ta este Împărăţia şi puterea şi slava, a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor.*

Poporul: Amin.

Preotul (binecuvântând din uşile împărăteşti): *Pace tuturor!*

Poporul: Şi duhului tău.

Preotul (din altar): *Capetele noastre Domnului să le plecăm.*

Poporul: Ţie, Doamne (cu capetele plecate, se cântă mai lung, în care timp)

Preotul se roagă în taină: *Ţie Îţi mulţumim, nevăzutule Împărat, Cel ce pe toate le-ai făcut cu puterea Ta cea nemăsurată şi, cu mulţimea milei Tale, din nefiinţă la fiinţă pe toate le-ai adus. Însuţi, Stăpâne, caută din cer spre cei ce Ţie şi-au plecat capetele; că nu trupului şi sângelui şi le-au plecat, ci Ţie, înfricoşătorului Dumnezeu. Tu, aşadar, Stăpâne, pe cele ce ne sunt puse înainte nouă tuturor, spre bine le rânduieşte după osebita trebuinţă a fiecăruia: cu cei ce călătoresc pe ape sau în aer împreună călătoreşte, cu drumeţii mergi împreună, pe cei bolnavi îi tămăduieşte, Tu, Cel ce eşti doctorul sufletelor şi al trupurilor noastre.*

Apoi, cu voce tare, ecfonisul: *Cu harul şi cu îndurările şi cu iubirea de oameni ale Unuia-Născut Fiului Tău, cu Carele eşti binecuvântat, dimpreună cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul Tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor.*

Continuăm să ne adresăm Tatălui Ceresc, în faţa Căruia ne plecăm capetele, recunoscându-L ca Stăpân nu numai al nostru, ci a tot ceea ce există, de vreme ce totul este creaţia Sa. El este *înfricoşător* nu pentru că ne-ar îngrozi sau teroriza în vreun fel, ci pentru că noi, bieţi oameni pământeni, contemplându-L cu mintea, ne simţim copleşiţi de măreţia Lui.

În acelaşi timp, având în faţă Sfintele Taine, preotul se roagă ca, prin Ele, Domnul Dumnezeu să fie împreună şi cu cei ce nu au putut fi de faţă la săvârşirea Lor, călătorii şi bolnavii.

Poporul: Amin.

Pe acest *Amin* prelungit, continuă să se roage în taină

Preotul: Ia aminte, Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru, din sfântul Tău locaş şi de pe scaunul slavei Împărăţiei Tale şi vino să ne sfinţeşti, Tu, Cel care şezi împreună cu Tatăl sus, şi aici, în chip nevăzut eşti împreună cu noi. Şi ne învredniceşte ca prin mâna Ta cea puternică să ni se dea nouă Preacuratul Tău Trup şi Scumpul Tău Sânge şi, prin noi, la tot poporul.

De data aceasta, rugăciunea preotului (ca de obicei, la plural) Îi este adresată Domnului Iisus Hristos, Cel ce acum, după sfinţirea Darurilor, Se află aici, în sfântul Său locaş, adică pe sfânta masă din altarul bisericii noastre, şi în acelaşi timp Se află sus, mai presus de ceruri, pe tronul de slavă al Împărăţiei Sale. De acolo este chemat să vină, pentru ca El Însuşi, cu propria Sa mână, să-i dea preotului propriul Său Trup şi propriul Său Sânge, şi apoi, prin mâna preotului, să Se dea întregului popor.

Preotul, în faţa sfintei mese, se închină de trei ori, de fiecare dată rostind în taină: *Dumnezeule, curăţeşte-mă pe mine, păcătosul, şi mă miluieşte*.

Luând apoi Sfântul Trup cu amândouă mâinile, Îl înalţă în semnul crucii deasupra sfântului disc, zicând cu glas mare:

Să luăm aminte: Sfintele, vouă, sfinţilor.

Momentul e solemn şi solicită o scurtă explicaţie. În formula atât de lapidară: „Sfintele, vouă, sfinţilor” trebuie să citim: „Sfintele, ce se vi vor da vouă, sfinţilor”. Evident, *Sfintele* sunt Sfintele Taine. Cât despre *sfinţi*, ei sunt destinatarii Sfintelor, credincioşii care se vor împărtăşi cu Ele. Aşa cum ştim, sfinţi erau numiţi creştinii din epoca apostolică. Iată cum li se

adresează Sfântul Pavel Corintenilor: „Bisericii lui Dumnezeu care este în Corint, celor sfinţiţi întru Iisus Hristos, chemaţi să fie sfinţi împreună cu toţi cei ce cheamă numele Domnului nostru Iisus Hristos în tot locul, şi al lor, şi al nostru” (1 Co 1, 2). Creştinii însă erau numiţi sfinţi şi mai târziu, şi aşa au rămas în limbajul liturgic, fiindcă aici e vorba de sfinţire prin împărtăşirea lor cu Sfintele Taine. Desigur, trebuie să menţinem distanţa dintre sfinţii Bisericii triumfătoare, cei care, aşa cum am văzut, sunt pomeniţi împreună cu Maica Domnului, şi sfinţii care trăiesc în Biserică. Pe aceştia din urmă, Nicolae Cabasila îi defineşte astfel: „Prin «sfinţi» înţelegem aici nu numai pe cei desăvârşiţi în virtute, ci şi pe toţi câţi se străduiesc spre desăvârşire, chiar dacă n-au ajuns încă la ea; nimic nu-i împiedică pe aceştia să se sfinţească şi ei prin împărtăşirea cu sfintele Taine şi să devină sfinţi, aşa cum Biserica întreagă se numeşte sfântă”[129]. Tot Cabasila precizează că ei, creştinii militanţi, îşi dobândesc sfinţenia de la Iisus Hristos, cu al Cărui Trup şi Sânge se împărtăşesc, şi tot prin El şi-o păstrează, dar numai atâta vreme cât rămân în comuniune cu El, adică nu apostaziază sau nu săvârşesc păcate de moarte.

Poporul (în replică, răspunde): *Unul e sfânt, Unul e Domn: Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu Tatăl. Amin.*

Aceasta este una din cele mai frumoase expresii ale smereniei creştine. La apelativul preotului: *vouă, sfinţilor*, cei din biserică, ca şi cum ar protesta faţă de o evaluare exagerată, mărturisesc că nu ei sunt sfinţi, ci doar *Unul e sfânt*, Cel care e şi *unic Domn, Iisus Hristos*, recunoscând, implicit, că El e şi singurul care poate da sfinţenia. Or, smerenia e virtutea fundamentală a creştinului (opusă trufiei prin care au căzut protopărinţii), şi tocmai ea este aceea care confirmă apelativul preotului.

În minutele care urmează se cântă chinonicul, sau, după caz, una sau mai multe pricesne, sau, tot după caz, se citeşte cazania. În acest timp,

Preotul, având deja în mâini Sfântul Trup, Îl frânge în cele patru părţi tăiate în miez la proscomidie şi le aşază pe disc în chipul crucii: pe verticală, IS HS, pe orizontală, NI KA, rostind încet:

Se sfărâmă[130] *şi Se împarte*[131] *Mielul lui Dumnezeu, Cel ce Se sfărâmă şi nu Se desparte*[132]*, Cel ce pururea Se dă de mâncare*[133] *şi niciodată nu Se sfârşeşte, ci pe cei ce se împărtăşesc îi sfinţeşte.*

Iată încă un text liturgic de mare densitate şi frumuseţe. Aşa cum Hristosul istoric nu a pătimit, murit şi înviat pentru Sine, ci de dragul nostru, tot noi suntem beneficiarii Hristosului euharistic, potrivit poruncii: „Luaţi, mâncaţi..., Beţi dintru Acesta toţi". Pentru ca noi, cei mulţi, să ne putem împărtăşi cu El, e nevoie ca mai întâi, acum, El să Se sfărâme, adică să Se fărâmiţeze în atâtea părţi câte sunt necesare pentru cei ce se vor apropia de El. Dar (atenţie!) *Se sfărâmă şi Se împarte* (adică Se distribuie) Cel ce, în fapt, Se sfărâmă fără să Se despartă, adică fără să Se fragmenteze, fără să Se risipească, fără să Se descompună în părţi separate. Aşa cum într-o celulă vie rezidă întregul organism, aşa cum în fiecare Biserică locală rezidă întreaga Biserică universală, tot astfel şi aici: în fiece fărâmă de pâine euharistică rezidă Hristos întreg, *Unul Domn Iisus Hristos*, pentru ca El să devină „Hristos, totul întru toţi" (Col 3, 11).

De asemenea, înţelegem că El *pururea Se dă de mâncare şi niciodată nu Se sfârşeşte*, că în fiecare prefacere euharistică este Acelaşi Hristos (iar nu de fiecare dată un altul). Aşa cum prin jertfa sângeroasă de pe cruce El S-a adus pe Sine o dată pentru totdeauna, tot astfel jertfa nesângeroasă, euharistică, din fiecare Liturghie nu este o repetare a celor precedente sau a celei anterioare, ci un unicat.

Preotul ia apoi partea de deasupra a Sfântului Trup, pe care este imprimată inscripţia IS, şi o pune în sfântul potir, rostind cuvintele:

Plinirea Sfântului Duh[134].

V-am spus şi altă dată că, în limbajul biblic şi liturgic, verbul *a plini* înseamnă traducerea în faptă a unei intenţii, a unui gând sau a unui cuvânt, precum şi ajungerea la capătul unui termen în timp. Câteva exemple: Iisus vindeca bolnavi ca *să se plinească* ceea ce s-a spus prin profetul Isaia (Mt 8, 17). Dumnezeu L-a trimis pe Fiul Său când a venit *plinirea vremii* (Ga 4, 4).

În cazul de faţă, Cinstitele Daruri au devenit sfinte prin lucrarea Duhului Sfânt, sub rostirile şi binecuvântarea preotului. Separate până acum, Trupul şi Sângele se împreună, odată cu punerea părţii IS în sfântul potir. Prin aceasta, lucrarea Sfântului Duh *s-a plinit*, s-a rotunjit, s-a încununat.

Preotul ia apoi ibricelul cu apă încălzită şi o binecuvintează:

Binecuvântată este căldura sfinţilor Tăi, totdeauna, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Apoi o toarnă cruciş în sfântul potir, zicând:

Căldura credinţei, plină de Duhul Sfânt. Amin.

Observăm că, sub binecuvântare, căldura este numită *a sfinţilor Tăi*, iar sub turnare devine *a Duhului Sfânt*. *Sfinţii* sunt credincioşii din biserică, aşa

cum li s-a spus mai înainte. *Căldura* este aceea a credinţei lor, în virtutea căreia participă la oficierea Sfintei Liturghii. Când apa caldă e turnată în sfântul potir, *căldura credinţei* lor devine *plină de Duhul Sfânt*.

Ea devine astfel mai întâi prin aceea că, în Sfânta Scriptură, apa este pomenită ca simbol al Duhului Sfânt. Iată ce le spune Iisus, la un moment dat, mulţimilor care-L ascultau: „Cel însetat să vină la Mine şi să bea. Cel care crede în Mine [...] râuri de apă vie vor curge din inima lui". Şi Evanghelistul Ioan explică: „Iar aceasta a spus-o despre Duhul pe Care aveau să-L primească acei ce cred într-Însul. Că Duhul încă nu era dat, pentru că Iisus încă nu Se preamărise" (In 7, 37-39).

În consecinţă, acest moment liturgic prefigurează pogorârea Duhului Sfânt, adică întemeierea Bisericii lui Hristos.

În al treilea rând, prin turnare în sfântul potir, această apă devine ea însăşi Sânge al lui Hristos, aşa cum a devenit apa turnată la proscomidie, ca simbol al apei (serului sangvin) care a curs din coasta Mântuitorului.

119 *Supracerescul*: termen folosit de Dosoftei în secolul al XVII-lea! (Îl traduce pe *hyperourános*).
120 *Înţelegătorul* este termenul românesc care se apropie oarecum de o corectă traducere a lui *noeros*, care înseamnă „inteligent", „dotat cu inteligenţă", adjectiv derivat din *noos, nous* = „facultatea de a gândi", „gândire", „inteligenţă" (de unde: *înţelegere*). La vremea lui, Dosoftei îl traduce: *înţelegăreţul*, termen, după toate probabilităţile, inexistent în limba română de atunci şi inventat de el.
121 Schmemann, *op. cit.*, p. 222.
122 Stăniloae, *op. cit.*, p. 520.
123 *Tèn enóteta písteos*.
124 *Scrieri*, partea a treia, "Omilii la Matei", trad. rom. de Pr. D. Fecioru, colecţia PSB, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1994, pp. 252-253.
125 *epiousios* = cotidian. Varianta *spre fiinţă*, interpretată euharistic, a fost influenţată, probabil, de traducerea lui Ieronim: panem nostrum *super-substantialem.* E adevărat că în componenţa lui *epioúsios* intră termenul *ousía* = fiinţă, o capcană care îl va fi făcut pe Ieronim să adopte această traducere. Adevărul este că *epioúsios* nu vine de la verbul *ousió* = a da fiinţă, a crea, ci de la *épeimi* = a supravieţui, ceea ce conduce la sensul că pâinea zilnică este aceea care ne menţine în fiinţă.
126 *peirasmós*, derivate din verbul *peirázo*.
127 *eisféro* = a aduce, a duce; altul decât *prosféro* = a aduce (un dar, o ofrandă, o jertfă, o *slujbă cuvântătoare*), aşa cum l-am întâlnit mai înainte.
128 *Omilii la Matei*, colecţia PSB, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1994, p. 255.
129 Cabasila, *op. cit.*, p. 85.

130 *melízo* = a dezmembra, a tăia în bucăţi, a sfărâma (a despărţi în fărâme).
131 *diamerízo* = a împărţi (în sensul de a distribui) într-o parte şi alta.
132 *diairéo* = a separa, a diviza.
133 De la vechiul *esthío* = a mânca (altul decât mai noul *fágomai*). Formularea *Se dă de mâncare* evită nefirescul reflexiv *Se mănâncă* (pe Sine?) sau pasivul, tot atât de nefiresc, *este mâncat.*
134 *Pléroma Pnévmatos Agíou*.

Împărtăşirea

Iată că am ajuns la punctul cel mai înalt al acestei slujiri liturgice, la ţelul ei final, la bucuria noastră de a ne uni cu Hristos prin Sfintele Lui Taine. Cuvântul *împărtăşire* înseamnă părtăşie, a fi părtaş cu cineva la ceva[135]. În Transilvania se foloseşte şi termenul *cuminecare*, de la latinescul *communicatio*, cu aceeaşi semnificaţie. Pentru varietatea stilului, eu le folosesc pe amândouă.

Aşa cum v-am spus, Euharistia a fost instituită de către Însuşi Domnul Iisus Hristos, la Cina cea de Taină. Cina este o masă comunitară, la care toţi participanţii se înfruptă din aceleaşi bucate. Cina Euharistică este aceea în care Însuşi Iisus Hristos, Gazda, Se oferă pe Sine spre hrană duhovnicească. *El* este Cel care, în noaptea în care a fost vândut, *pe Sine Însuşi S-a dat pentru viaţa lumii*, şi tot *El* este Cel care, acum (ca şi de-a pururi), *Se dă de mâncare* pentru ca să-i sfinţească pe cei ce se împărtăşesc. De aceea, atunci când se împărtăşeşte, preotul nu spune: „Mă împărtăşesc eu cu Sfântul Trup...", ci: „Sfântul Trup *mi Se dă mie*, preotului [N]".

Împărtăşirea cu Sfintele Taine este un act personal, foarte personal, iar aceasta se vede din faptul că celui ce se împărtăşeşte i se rosteşte numele. V-am vorbit altă dată despre legătura intimă dintre nume şi persoana care îl poartă, atât de intimă încât el însuşi devine fiinţă. Când se împărtăşeşte preotul, el îşi rosteşte propriul nume, iar când îi împărtăşeşte pe ceilalţi, rosteşte numele fiecăruia în parte. Cuminecarea devine astfel o relaţie interpersonală între Hristos şi cel căruia El i Se dă euharistic, *spre iertarea păcatelor şi spre viaţa de veci*.

În acelaşi timp, însă, împărtăşirea este şi un act comunitar. În una din rugăciunile cuminecării se spune: „Cinei Tale celei de Taină, astăzi, Fiule al lui Dumnezeu, părtaş mă primeşte".

Prin împărtăşirea cu Sfintele Taine, noi intrăm în părtăşie cu Hristos, dar şi, prin El, noi între noi, El fiind întreg în fiecare şi fiecare fiind una cu unul şi acelaşi Iisus Hristos, dar având şi părtăşia Sfântului Duh, Cel prin

care s-a săvârşit prefacerea. Mai mult, noi intrăm în părtăşie şi cu toţi cei ce alcătuiesc „Împărăţia din firidă”, adică Maica Domnului, îngerii, sfinţii, viii şi morţii, pentru care s-au scos miride la proscomidie şi care sunt acum părtaşi la sfinţenia de pe sfântul disc. Foarte grăitoare este, în această privinţă, rugăciunea de invocare (epicleza) din Liturghia Sfântului Vasile cel Mare, pe care v-o citez pentru adâncimea şi frumuseţea ei, dar şi pentru că ea îi cuprinde, deopotrivă, pe clericii şi pe mirenii adunaţi la aceeaşi Cină, care se împărtăşesc din aceeaşi pâine şi din acelaşi potir:

Iar pe noi, pe toţi, care ne împărtăşim din aceeaşi pâine şi din acelaşi potir, să ne uneşti unul cu altul prin părtăşia Aceluiaşi Sfânt Duh; şi pe nici unul dintre noi să nu ne faci a ne împărtăşi cu Sfântul Trup şi Sânge al Hristosului Tău spre judecată sau spre osândă, ci să aflăm milă şi har împreună cu toţi sfinţii, cei ce din veac Ţi-au fost bine-plăcuţi: cu strămoşii, părinţii, patriarhii, proorocii, apostolii, propovăduitorii, evangheliştii, mucenicii, mărturisitorii, dascălii, şi cu tot sufletul cel drept care s-a săvârşit întru credinţă.

Prima frază a acestei rugăciuni este inspirată de un text al Sfântului Pavel adresat Corintenilor: „Paharul binecuvântării pe care noi îl binecuvântăm, nu este oare împărtăşirea cu Sângele lui Hristos? pâinea pe care noi o frângem, nu este oare împărtăşirea cu Trupul lui Hristos? De vreme ce este o singură Pâine, *noi, cei mulţi, un singur trup suntem,* fiindcă toţi dintr-o singură pâine ne împărtăşim” (1 Co 10, 16-17).

În primă şi ultimă instanţă, credinciosul se află în comuniune cu întreaga Biserică, Ea fiind trupul lui Hristos, iar el, părtaşul, fiind unul din mădularele Ei. Iar dacă Biserica este Împărăţia care a şi venit întru noi, iată-ne pe noi, pe toţi, *cei ce ne-am împărtăşit dintr-o pâine şi dintr-un potir*, de pe-acum moşteni ai Împărăţiei Cerurilor.

Iată acum rânduiala împărtăşirii:

Preotul este cel ce o face primul, în sfântul altar, rostind mai întâi introducerea:

Iată, mă apropii de Hristos, Împăratul cel fără de moarte şi Dumnezeul nostru.

Trupul Domnului pe sfântul disc, după sfărâmare
Gravură de Gheorghe Russu

Ia cu mâna stângă partea din Sfântul Trup însemnată cu iniţialele HS şi, ţinând-o pe palmele încrucişate, cu dreapta deasupra, rosteşte:

Cinstitul şi Preasfântul Trup al Domnului şi Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos mi se dă mie, preotului [N], spre iertarea păcatelor mele şi spre viaţa de veci.

Şi spune încet, pentru el, rugăciunile pe care le va rosti cu voce tare înainte de a-i împărtăşi pe credincioşi şi pe care vi le voi spune de îndată. (Dacă se slujeşte în sobor, din aceeaşi parte se împărtăşesc toţi preoţii şi diaconii, după rânduiala pe care ei o cunosc.)

Apoi, ţinând sfântul potir cu mâna dreaptă, în timp ce în stânga ţine procovăţul (sau o năframă de mătase, anume rânduită pentru aceasta), rosteşte:

De asemenea, mi se dă mie[136]*, preotului [N], cinstitul, Preasfântul şi de viaţă făcătorul Sânge al Domnului şi Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor mele şi spre viaţa de veci.*

Şi aşa se împărtăşeşte din sfântul potir, după care şterge buza acestuia cu procovăţul şi îl reaşază pe sfânta masă, rostind:

Iată, S-a atins de buzele mele, şi fărădelegile mele le va şterge şi păcatele mele le va curăţi.

Acesta e un citat din Isaia, referitor la cărbunele aprins pe care un serafim l-a luat de pe jertfelnic şi l-a pus pe buzele profetului, după care a rostit: „Iată, s-a atins de buzele tale şi-ţi va şterge fărădelegile, iar păcatele tale le va curăţi” (Is 6, 7). Simbolul s-a transferat în Liturghie, iar Sfântul Ioan Damaschin îl comentează astfel: „Cărbunele nu e lemn curat, ci lemn

împreunat cu foc; în acelaşi chip, Pâinea euharistică nu e, pur şi simplu, pâine, ci Pâine împreunată cu dumnezeire. Dar un trup unit cu dumnezeirea nu devine o singură natură, ci are o natură care-i aparţine trupului şi o alta care-i aparţine dumnezeirii unite cu el, ceea ce înseamnă că într-o singură entitate sunt două firi”[137]. Acest simbol e folosit şi de Sfântul Ioan Gură de Aur în una din rugăciunile (a doua) premergătoare sfintei împărtăşiri.

Preotul sfărâmă apoi, cu copia, cele două părţi din Sfântul Trup însemnate cu NI şi KA, destinate credincioşilor, şi le pune în sfântul potir, rostind:

Învierea lui Hristos văzând, să ne închinăm Sfântului, Domnului Iisus Hristos, unuia Celui fără de păcat. Crucii Tale ne închinăm, Hristoase, şi sfântă învierea Ta o lăudăm şi o mărim; că Tu eşti Dumnezeul nostru, în afară de Tine pe altul nu ştim, numele Tău îl numim. Veniţi, voi, toţi credincioşii, să ne închinăm sfintei învieri a lui Hristos, că, iată, a venit prin cruce bucuria la toată lumea. Totdeauna binecuvântând pe Domnul, lăudăm învierea Lui, că răstignire răbdând pentru noi, cu moartea pe moarte a stricat.

Astfel, cu sfântul potir şi cu linguriţa anume pregătită, iese în faţa sfintelor uşi şi îi cheamă pe credincioşi cu voce tare.

Preotul: Cu frică de Dumnezeu, cu credinţă şi cu dragoste, apropiaţi-vă!

Poporul: Bine este cuvântat Cel ce vine întru numele Domnului. Dumnezeu este Domnul şi S-a arătat nouă.

Preotul, în numele fiecărui credincios, rosteşte rugăciunile premergătoare împărtăşirii, aceleaşi pe care le-a rostit pentru sine:

Cred, Doamne, şi mărturisesc că Tu eşti cu adevărat Hristos, Fiul lui Dumnezeu cel viu, Tu, Cel ce ai venit în lume să-i mântuieşti pe cei păcătoşi, dintre care cel dintâi sunt eu. Cred, de asemenea, că acesta este însuşi Preacuratul Tău Trup şi că acesta este însuşi Scumpul Tău Sânge. Deci, mă rog Ţie: Miluieşte-mă şi-mi iartă toate greşalele cele de voie şi cele fără de voie, cele cu cuvântul, cele cu fapta, cele cu ştiinţă şi cu neştiinţă. Şi mă învredniceşte ca fără de osândă să mă împărtăşesc cu Preacuratele Tale Taine, spre iertarea păcatelor şi spre viaţa de veci. Amin.

Cinei Tale celei de Taină, astăzi, Fiule al lui Dumnezeu, părtaş mă primeşte; că nu voi spune vrăjmaşilor Tăi Taina Ta, nici sărutare Îţi voi da, ca Iuda; ci ca tâlharul, mărturisindu-mă, strig Ţie: Pomeneşte-mă, Doamne, întru Împărăţia Ta.

Nu spre judecată sau spre osândă să-mi fie împărtăşirea cu Sfintele Tale Taine, Doamne, ci spre tămăduirea sufletului şi a trupului.

Şi astfel îi împărtăşeşte pe cei ce se apropie, rostind pentru fiecare:

*Se împărtăşeşte robul [*sau *roaba] lui Dumnezeu [N] cu Cinstitul şi Sfântul Trup şi Sânge al Domnului şi Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor şi spre viaţa de veci.*

Poporul, în acest timp, cântă lin: *Trupul lui Hristos primiţi şi din Izvorul cel fără de moarte gustaţi.*

Preotul reintră în altar. Acolo, pe sfântul disc, se află părţile depuse la proscomidie, care nu sunt destinate împărtăşirii şi care acum urmează să fie

puse în sfântul potir. Când pune în potir părticica Născătoarei de Dumnezeu, el rosteşte în taină:

Luminează-te, luminează-te, noule Ierusalime, că slava Domnului peste tine a răsărit. Saltă acum şi te bucură, Sioane, iar tu, Curată, Născătoare de Dumnezeu, veseleşte-te întru învierea Celui născut al tău.

Aceasta este o cântare din slujba Învierii. Iată deci că, după naşterea lui Hristos, după botezul şi ieşirea Lui la propovăduire, după intrarea spre patimă, după jertfa Sa pe cruce şi punerea în mormânt, momente pe care noi le-am parcurs liturgic pe durata acestei slujbe, totul se apoteozează în înviere, eveniment pe cât de important, pe atât de discret (ştim că Iisus Cel înviat a avut martori, nu şi fenomenul în sine, cel din intimitatea mormântului).

Şi totuşi, nu ne oprim aici. Liturghia face un salt în viitor, şi anume în *eshaton*, dincolo de vreme, citând un cuvânt de o nepătrunsă adâncime, rostit de Iisus către ucenicii Săi după împărtăşirea de la Cina cea de Taină: „Şi vă spun Eu vouă că de acum nu voi mai bea din acest rod al viţei până în ziua aceea când îl voi bea cu voi, nou, întru Împărăţia Tatălui Meu” (Mt 26, 29).

La cele nouă cete ale sfinţilor:

O, Paştile cele mari şi preasfinţite, Hristoase! O, Înţelepciunea şi Cuvântul lui Dumnmezeu şi Puterea! Dă-ne nouă să ne împărtăşim cu Tine, mai adevărat, în ziua cea neînserată a Împărăţiei Tale.

Cu buretele ţinut în mâna dreaptă, preotul strânge miridele pentru cei vii şi pentru cei adormiţi şi le pune în sfântul potir, rostind:

Spală, Doamne, cu Cinstitul Tău Sânge, păcatele celor ce s-au pomenit aici, pentru rugăciunile sfinţilor Tăi.

Pentru împărtăşire, fiecare credincios se apropie de sfântul potir în deplină linişte şi cu evlavie, de obicei ţinând în mâna stângă o lumânare aprinsă.

Îndată după ce a primit Sfintele Taine, primeşte şi mănâncă anafură (după loc şi caz, gustă şi puţin vin), pentru ca Sfânta Împărtăşanie să fie complet consumată.

Însuşi preotul, la sfârşitul Sfintei Liturghii, este obligat să consume tot ceea ce a mai rămas în sfântul potir, după care, spălându-l cu apă şi vin, îl şterge cu o năframă curată.

Iubiţii mei, îmi iau îngăduinţa de a aborda acum o problemă controversată care, cu toate că nu e nouă, se numără printre preocupările actuale ale multor duhovnici, teologi şi chiar ierarhi: Cât de des trebuie – sau poate – să se împărtăşească un creştin ortodox? E bine să precizez că nu e vorba de dispute, ci doar de opinii diferite. Oficial, Bisericile Ortodoxe locale recomandă credincioşilor să se împărtăşească de cel puţin patru ori pe an (în cazuri speciale, o singură dată), în timp ce zeloşii pretind o împărtăşire deasă, chiar zilnică – sau, în orice caz, la fiecare Sfântă Liturghie.

Nu e cazul şi nici timpul să intru în amănunte. E de ajuns să menţionez că, de-a lungul secolelor, frecvenţa împărtăşirii a cunoscut creşteri şi scăderi, după timp, loc şi împrejurări, de la împărtăşirea zilnică din vremea apostolilor, când ea era legată de masa zilnică pe care membrii unei

comunităţi creştine o luau în comun, până în vremile din urmă, când a ajuns o raritate, ceea ce, desigur, a provocat reacţia unor teologi ca Afanasiev, Schmemann, Meyendorff sau Zizioulas, precum şi revigorarea liturgică întreprinsă, în Rusia, de Sfântul Ioan din Kronstadt[138].

E bine însă de ştiut că împărtăşirea nu e poruncă, ci trebuinţă; mai precis, e un dar divin care răspunde unei trebuinţe umane. Sfintele Taine sunt hrana sufletului. Când preotul rosteşte, cu potirul în mână: „Apropiaţi-vă!”, rostirea nu e un ordin, ci o invitaţie. Aceasta însă vine de la Hristos. Creştinul căruia îi e foame şi sete de El răspunde poftirii. Dar aceasta înseamnă că evaluarea trebuinţei îi aparţine, deci ea are un caracter subiectiv. Subiectivitatea poate înşela. E posibil ca setea să nu fie îndeajuns de puternică sau chiar să nu fie reală, în spatele ei ascunzându-se exhibiţionismul, cabotinismul, pofta de a fi văzut, apreciat, admirat, adică tocmai contrariul smereniei cu care trebuie să te apropii de potir. Îndemnul preotului e clar, dar, într-un fel, condiţionat: apropierea trebuie făcută *cu frică de Dumnezeu*. Frica de Dumnezeu – am mai spus-o – nu e teroare divină, ci teama copilului bun de a nu-şi supăra părinţii. În caz de îndoială, trebuie consultat, neapărat, duhovnicul.

De altfel, după toată rânduiala, împărtăşirea e precedată de spovedanie. Sunt însă unii care cred că dacă au obţinut iertarea prin spovedanie nu mai au nevoie să se şi împărtăşească *spre iertarea păcatelor*. Asta poate fi o mare capcană. Spovedania este, într-adevăr, o Taină a Bisericii, prin care se poate obţine iertarea păcatelor, dar această iertare este tocmai poarta deschisă către Cina euharistică. Iertarea nu e un scop în sine, ci mijlocul prin care poţi ajunge la desăvârşire, adică la unirea cu Hristos. La spovedanie, pe Hristos Îl ai *de faţă*, dar prin împărtăşire Îl ai *întru tine*. Duhovnicul este cel care îţi deschide sau nu-ţi deschide poarta către cuminecare. Pentru păcate grele, repetate, mărturisite, dar neînsoţite de frângerea inimii şi de lacrimile pocăinţei, canonul este oprirea de la împărtăşirea cu Sfintele Taine, pentru o perioadă mai lungă sau mai scurtă, asemenea regimului alimentar prescris de medic.

Frecvenţa împărtăşirii depinde şi de ritmul oficierii Sfintei Liturghii. Deşi, potrivit rânduielilor bisericeşti, ea poate fi săvârşită în toate zilele de peste an (cu excepţia câtorva, numite zile aliturgice), ea se oficiază zilnic doar în catedralele chiriarhale şi în mânăstirile mari, unde există suficienţi preoţi, pentru schimb. Cu toate acestea, nici în mânăstirile mari nu se practică împărtăşirea zilnică sau foarte deasă a călugărilor sau a călugăriţelor, aceasta depinzând în exclusivitate de decizia duhovnicului, care îşi asumă şi cuvenita răspundere în faţa lui Dumnezeu.

Pustnicii se împărtăşeau o dată pe an, în noaptea de Paşti, când ieşeau din singurătatea peşterilor şi se adunau undeva, într-o poiană, într-un loc numai de ei ştiut, unde preoţii săvârşeau Sfânta Liturghie, după care se despărţeau pentru încă un an. Lucrul acesta îl ştiu de la Părintele Cleopa, duhovnicul care, în disputele de acest fel de pe la mijlocul secolului trecut, recomanda moderaţia.

La scară largă, adică în parohii şi în mânăstirile mici, Sfânta Liturghie se săvârşeşte în toate Duminicile şi praznicele mari de peste an (uneori, pe alocuri, şi sâmbăta, urmată de parastas). Frecvenţa liturgică mai depinde şi de tradiţia locală sau de disponibilitatea preotului.

Desigur, nu poate fi neglijat raportul dintre râvnă şi vrednicie. Nu poate fi ignorat avertismentul Sfântului Apostol Pavel, provocat de uşurinţa cu care unii creştini (de atunci!) se îmbulzeau la împărtăşire ca şi cum s-ar fi aşezat la masă cu mâinile murdare. Iată avertismentul: „Oricine va mânca pâinea sau va bea paharul Domnului cu nevrednicie, vinovat va fi faţă de Trupul şi de sângele Domnului. Să se cerceteze dar omul pe sine, şi aşa să mănânce din pâine şi să bea din pahar. Căci cel ce mănâncă şi bea cu nevrednicie, osândă îşi mănâncă şi bea, nesocotind Trupul Domnului” (1 Co 11, 27-29). Sentimentul nevredniciei personale străbate prin toate rugăciunile Dumnezeieştii Liturghii, ca şi prin cele premergătoare cuminecării, citite acasă, nu doar de preot, ci şi de credincioşi. „Nimeni din cei legaţi cu pofte sau cu desfătări trupeşti nu este vrednic să vină, să se apropie sau să slujească Ţie, Împărate al slavei.” Rostită de preot, ea îl angajează nu doar pe el, cel ce slujeşte, ci pe toţi cei *ce vin* sau *se apropie*.

Dacă cineva se ştie pe sine eliberat de povara *desfătărilor trupeşti*, îi va fi foarte greu să pretindă că nu poartă în el măcar *pofta*, ceea ce, în anumite împrejurări, poate fi echivalent cu păcatul deja săvârşit (Mt 5, 28). De aceea ne şi rugăm, ştiind că doar mila lui Dumnezeu este aceea care ne face, oarecum, vrednici, dar nici nu putem supraestima această milă fără riscul de a comite un păcat cu mult mai greu, împotriva Duhului Sfânt.

Personal, nu cred că administrarea discreţionară a Sfintelor Taine e un spectacol ziditor de suflet, care să excludă şi perspectiva banalizării, dar în aceeaşi măsură deplâng vidul duhovnicesc din faţa preotului care, cu potirul în mână, strigă: „Apropiaţi-vă!”, fără ca cineva să se mişte. Între cele două extreme – frecvenţa necenzurată şi absenţa pioasă – adevărul poate fi, ca de obicei, la mijloc.

Mai întâi, ar fi necesar un proces de educare a credincioşilor, în sensul că împărtăşirea nu trebuie legată exclusiv de cele patru mari sărbători cu care se încheie cele patru posturi de peste an. Această practică are neajunsul că aproape toţi îşi programează spovedania în imediata apropiere a sărbătorii, când preotul de abia poate face faţă solicitărilor, văzându-se în imposibilitatea de a acorda timpul necesar unei adevărate spovedanii.

Enoriaşii mai trebuie să ştie că spovedania nu constituie, neapărat, dezlegarea de a mânca imediat de dulce; oricine se poate împărtăşi, de pildă, la 6 august şi să-şi continue postul până la 15 sau poate primi Sfintele Taine în Duminica Floriilor şi să-şi continue postul până la Paşti.

Calea de mijloc ar cuprinde următoarele:

Zile potrivite pentru cuminecare pot fi toate praznicele împărăteşti de peste an, inclusiv ale Maicii Domnului (cărora li se adaugă, fireşte, acela al Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel).

În funcţie de mărimea parohiei, preotul poate rândui, prin bună înţelegere, grupe de enoriaşi care să se apropie de Sfintele Taine cu sentimentul şi convingerea că împărtăşirea este, într-adevăr, un moment festiv, atât prin ea însăşi, cât şi prin cadrul ei mai larg, al sărbătorii.

De asemenea, el poate avea chemări speciale pentru copii, a căror obligativitate de a posti e redusă la minimum, după cum rânduieşte

duhovnicul.

În mare, nu văd deloc înlăturată posibilitatea ca la fiecare chemare a preotului să existe cel puţin câteva răspunsuri, şi chiar mai multe.

Participarea enoriaşilor la cântarea omofonă, în calitate de membri ai poporului lui Dumnezeu, ai preoţiei împărăteşti, poate fi un factor extrem de important pentru antrenarea lor voluntară în ritmul liturgic al Euharistiei.

De dragul adevărului, dar şi ca o emulaţie pentru întreaga comunitate parohială, ar fi potrivit ca următoarele două replici liturgice: *Am văzut lumina cea adevărată...* şi: *Să se umple gurile noastre de lauda Ta, Doamne...* să fie cântate – sau, după caz, rostite – doar de cei ce au primit Sfânta Împărtăşanie în ziua aceea.

O îndrumare a Sfântului Sinod, în sensul celor de mai sus, ar fi cât se poate de bine-venită.

Dacă la strană nu s-a citit o cazanie, acum e vremea să fie rostită predica. Apoi,

Preotul, din uşile împărăteşti, binecuvântând poporul cu sfântul potir: *Mântuieşte, Dumnezeule, poporul Tău, şi binecuvintează moştenirea Ta.*

Poporul: Am văzut lumina cea adevărată, am primit Duhul cel ceresc, am aflat credinţa cea adevărată, nedespărţitei Sfintei Treimi închinându-ne, că Aceasta ne-a mântuit pe noi.

E evident că preotul îi binecuvintează pe toţi cei prezenţi în biserică şi că toţi aceştia sunt *poporul lui Dumnezeu*.

De asemenea, textul acestei replici arată limpede că toţi aceştia sunt beneficiarii proaspetei împărtăşiri cu Sfintele Taine, prin care au văzut, au primit şi au aflat mântuitoarele daruri ale Sfintei Treimi.

Preotul, reintrat în altar, tămâiază de trei ori sfântul potir, rostind încet:

Înalţă-Te peste ceruri, Dumnezeule, şi peste tot pământul slava Ta.

Apoi aşază potirul peste disc, aşa cum sunt, acoperite, şi rosteşte tot încet:

Binecuvântat este Dumnezeul nostru...

după care, din sfintele uşi, zice cu voce înaltă:

...totdeauna, acum şi pururea şi în vecii vecilor.

Poporul: Amin. Să se umple gurile noastre de lauda Ta, Doamne, ca să lăudăm slava Ta, că ne-ai învrednicit pe noi a ne împărtăşi cu sfintele, nemuritoarele, preacinstitele şi de viaţă făcătoarele Tale Taine. Întăreşte-ne pe noi întru sfinţenia Ta, toată ziua să ne învăţăm dreptatea Ta. Aliluia, aliluia, aliluia.

În acest timp,

Preotul merge cu cele două sfinte vase în firida proscomidiarului şi le aşază de unde au plecat la Intrarea cea mare, după care rosteşte ectenia:

Drepţi, primind dumnezeieştile, sfintele, preacuratele, cereştile, nemuritoarele, înfricoşătoarele şi de viaţă făcătoarele lui Hristos Taine, cu vrednicie să-I mulţumim Domnului.

Poporul: Doamne, miluieşte.

Preotul: Apără, mântuieşte, miluieşte şi ne păzeşte pe noi, Dumnezeule, cu harul Tău.

Poporul: Doamne, miluieşte.

Preotul: Ziua toată desăvârşită, sfântă, în pace şi fără de păcat cerând, pe noi înşine şi unii pe alţii şi toată viaţa noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm.

Poporul: Ţie, Doamne.

Preotul, după ce a împăturit antimisul, face cu Evanghelia semnul crucii peste el şi o aşază cum a fost la început, rostind ecfonisul:

Că Tu eşti sfinţirea noastră şi Ţie slavă Îţi înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor.

Poporul: Amin.

135 *metálipsis* (de la *metalamváno*).
136 *Éti metadídotai moi*.
137 *Apud Isaiah through the ages*, compiled by Johanna Manley, Menlo Parc, California, 1995, p. 97.
138 *Cf.* Karl Christian Felmy, *De la Cina cea de Taină la Dumnezeiasca Liturghie a Bisericii Ortodoxe*, trad. rom. de Pr. Prof. Ioan I. Ică, Deisis, Sibiu, 2004, pp. 81-83.

Încheierea

Preotul, cu faţa către popor: *În pace să ieşim.*

Poporul: Întru numele Domnului.

Preotul: Domnului să ne rugăm.

Poporul: Doamne, miluieşte.

Preotul, din mijlocul bisericii, cu faţa spre răsărit, citeşte cu glas înalt Rugăciunea Amvonului: *Tu, Cel ce binecuvintezi pe cei ce Te binecuvintează, Doamne, şi-i sfinţeşti pe cei ce nădăjduiesc întru Tine, mântuieşte poporul Tău şi binecuvintează moştenirea Ta. Plinătatea Bisericii Tale o păzeşte; sfinţeşte-i pe cei ce iubesc frumuseţea casei Tale: Tu pe aceştia îi răsplăteşte preamărindu-i cu dumnezeiasca Ta putere, şi nu ne părăsi pe noi, cei ce nădăjduim întru Tine. Pace lumii Tale dăruieşte, Bisericilor Tale, preoţilor, cârmuitorilor noştri, armatei şi la tot poporul Tău. Că toată dania cea bună şi tot darul desăvârşit de sus este, pogorând de la Tine, Părintele luminilor; şi Ţie slavă şi mulţumire şi închinare Îţi înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor.*

Poporul: Amin. Şi cântă de trei ori: *Fie numele Domnului binecuvântat de acum şi până-n veac.*

Preotul, în acest timp, reintrat în sfântul altar, se îndreaptă cu faţa spre proscomidiar şi, cu capul plecat, rosteşte în taină:

Plinirea legii şi a proorocilor Tu Însuţi fiind, Hristoase, Dumnezeul nostru, umple de bucurie şi veselie inimile noastre, totdeauna, acum şi pururea şi în vecii vecilor.

În Rugăciunea Amvonului este intercalată şi cea rostită în taină la vremea antifonului al doilea pentru cei ce iubesc *frumuseţea* (materială şi duhovnicească) a *casei lui Dumnezeu*, adică a acestui locaş de închinare, cu extraordinara cerere ca Domnul *să-i preamărească cu dumnezeiasca Sa putere*, chiar dacă ei nu au dorit această preamărire, nu au aşteptat-o, nu au pretins-o şi nici n-ar fi dispuşi s-o accepte dacă li s-ar propune. În categoria acestora nu intră doar ctitorii, sprijinitorii şi ostenitorii, ci şi toţi cei ce au contribuit la frumuseţea acestei slujbe prin *gurile lor pline de lauda lui Dumnezeu*.

Vreau să lămuresc încă un lucru. În ambele rugăciuni (a Amvonului şi cea următoare, tainică), unul şi acelaşi cuvânt original[139] este folosit în două din înţelesurile lui diferite. *Plinătatea Bisericii* (se poate spune şi *deplinătatea*) se referă la întregul Ei, la numărul total de credincioşi pe care Ea îi cuprinde şi pentru care Îl rugăm pe Dumnezeu să-i păzească de apostazie. În cel de al doilea caz, *Plinirea legii şi a proorocilor* înseamnă că Iisus Hristos este întruchiparea (realizarea concretă) a tot ceea ce legea lui Moise şi profeţii Vechiului Testament au spus prin cuvânt în binevestirile lor mesianice. Lui, Celui întrupat omeneşte din Sfânta Fecioară Maria şi întrupat acum euharistic în Sfintele Taine, Lui Îi cerem să ne umple inimile de bucurie şi veselie.

Dacă prima ectenie a început: „În pace, Domnului să ne rugăm”, acum, la sfârşit, *pacea* este cerută pentru *lumea* lui Dumnezeu, adică pentru întreaga omenire, şi pentru *tot poporul Său*, acesta fiind, prin Iisus Hristos, elita spirituală a lumii.

Mai departe,

Preotul, din faţa uşilor împărăteşti: *Domnului să ne rugăm.*

Poporul: Doamne, miluieşte.

Preotul, făcând semnul binecuvântării: *Binecuvântarea Domnului să fie peste voi toţi, totdeauna, acum şi pururea şi în vecii vecilor.*

Poporul: Amin.

Preotul: Slavă Ţie, Hristoase Dumnezeule, nădejdea noastră, slavă Ţie.

Poporul: Slavă Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, şi acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin. Doamne, miluieşte; Doamne, miluieşte; Doamne, miluieşte; Părinte, binecuvintează.

Preotul: Cel ce a înviat din morţi, Hristos, adevăratul nostru Dumnezeu, pentru rugăciunile preacuratei Sale Maici, cu puterea cinstitei şi de viaţă făcătoarei Cruci, cu ocrotirile cereştilor netrupeşti Puteri, pentru rugăciunile sfinţilor, slăviţilor şi întru-tot-lăudaţilor Apostoli, cu ale Sfântului [Patronul bisericii], cu ale celui întru sfinţi Părintelui nostru Ioan Gură de Aur, Arhiepiscopul Constantinopolului, a cărui Sfântă Liturghie am săvârşit-o astăzi, cu ale Sfântului [din calendar] căruia îi săvârşim astăzi pomenirea, cu ale sfinţilor şi drepţilor dumnezeieşti Părinţi Ioachim şi Ana, şi pentru ale tuturor sfinţilor, să ne miluiască şi să ne mântuiască pe noi ca un bun şi de oameni iubitor.

Poporul: Amin.

Preotul: Pentru rugăciunile sfinţilor Părinţilor noştri, Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru, miluieşte-ne pe noi.

Poporul: Amin.

Finalul Sfintei Liturghii e scurt şi se desfăşoară sub semnul jubilaţiei duhovniceşti a unor pelerini care, însoţindu-L pe Iisus Hristos, au ajuns la capătul procesiunii.

Prin preot şi prin prinoasele de pâine şi vin ne-am întâlnit cu El în firida proscomidiei, unde am înţeles că şi în viaţa Sa ascunsă, de până la botez, ca şi mai târziu, El nu a făcut altceva decât să Se pregătească pentru jertfă.

I-am binecuvântat Împărăţia, cu sentimentul că facem parte din ea.

Împreună cu îngerii I-am întâmpinat Intrarea în orizontul aşteptării.

L-am slăvit, cu recunoştinţă, pentru lumina Cuvântului.

I-am cântat Intrarea triumfală în suferinţă şi jertfă, în moarte şi înviere.

L-am mărturisit ca pe Unul din Sfânta Treime, precum şi Biserica, Botezul, Învierea cea de obşte şi viaţa viitoare a Împărăţiei Cerurilor.

Am retrăit, în amintire, istoria mântuirii noastre. Am fost martori şi participanţi, prin mulţumire, la Taina Prefacerii.

Am rostit împreună Rugăciunea pe care de la El, Domnul, am învăţat-o.

Ne-am împărtăşit cu Trupul şi Sângele Său, făcându-ne părtaşi ai vieţii de veci.

Sfinţenie, mulţumire, bucurie, veselie, iată darurile pe care le-am primit în casa lui Dumnezeu, iată starea de spirit cu care ne întoarcem la casele noastre, împreună cu certitudinea că suntem purtătorii lăuntrici ai Împărăţiei Cerurilor.

139 *pléroma.*

Lexicon liturgic
– selectiv –

Acatist = imn închinat Maicii Domnului (Bunei-Vestiri), care se cântă la denia din vinerea a cincea a Postului Mare; capodoperă a imnografiei bizantine. Prin imitaţie şi extensie, la plural, imnuri asemănătoare dedicate unor sfinţi.

adormit = termen evanghelico-liturgic pentru omul mort.

Agneţ (lat. *agnus*, miel) = cubul extras din prescură, care va deveni, prin sfinţire, Trupul lui Hristos.

anafură = pâine binecuvântată care li se oferă credincioşilor la sfârşitul Sfintei Liturghii.

anamneză = partea din Liturghie în care sunt rememorate principalele momente din istoria mântuirii.

antifon = replică pozitivă; cântare liturgică alternativă, de obicei la cele două strane.

antimis = simbol al mormântului Domnului; semnat de episcopul locului, este actul prin care acesta autorizează oficierea Sfintei Liturghii într-o biserică.

Apostol = cartea de ritual care conţine texte din faptele şi scrierile sfinţilor apostoli.

arhiereu = mare preot; slujitor hirotonit, prin succesiune apostolică, în treapta superioară a ierarhiei harice.

Axion = imn închinat Maicii Domnului.

binecuvântare = rostire solemnă, însoţită de gest, prin care este invocat harul lui Dumnezeu asupra unei persoane sau a unui grup; vorbirea de bine la adresa lui Dumnezeu; salutare monahală; permisiune, învoire; stare fericită.

Biserică = instituţia divino-umană care îi cuprinde pe toţi cei botezaţi în numele Sfintei Treimi.

biserică = locaş creştin de închinare.

catehumen = în creştinismul primar, candidat la botez; învăţăcel al unui catehet.

cădelniţă = obiectul liturgic cu care se face cădirea.

cădire = înmiresmare cu fum de tămâie sau smirnă.

Cel-Rău = Diavolul, ca persoană.

cin = tagmă (*cinul* preoţesc).

copie = cuţitaş în forma unui vârf de suliţă, cu două tăişuri, folosit la proscomidie.

ctitor = fondator – total sau parţial – al unei biserici sau mânăstiri.

cumineca (a se) = sinonimul lui „a se împărtăşi”.

cuvântătoare (slujbă) = coerentă, închegată raţional, după criterii lăuntrice.

dar, daruri = ofrandă adusă lui Dumnezeu.

Daruri (Cinstitele) = ofrandele de pâine şi vin înainte de sfinţire.

diacon = slujitor hirotonit de arhiereu în treapta premergătoare preoţiei.

disc = tipsie rotundă, de metal, folosită în slujba proscomidiei.

drept (subst.) = om cu viaţă ireproşabilă, aproape de sfinţenie.

Drepţi! = la slujba religioasă, invitaţia de a sta în picioare, nu aşezaţi.

ectenie = suită de rugăciuni stăruitoare, rostite cu voce tare.

enoriaş = membru al unei parohii (enorii).

epicleza = rugăciunea de invocare pentru sfinţirea Darurilor.

epitrop = consilier parohial cu răspunderi economice.

eshaton = sfârşitul lumii.

Euharistie = Taina instituită de Iisus Hristos la Cina cea din Urmă şi săvârşită de preot la fiecare Sfântă Liturghie.

Evanghelie = cartea de ritual care cuprinde textele celor patru Evanghelii.

evlavie = pietate, cucernicie.

Fericirile = textul celor Nouă Fericiri (Mt 5, 3-12), care se rosteşte sau se cântă în Sfânta Liturghie.

har = graţia divină sau darul lui Dumnezeu.

Heruvic = imnul liturgic care precedă Intrarea Mare.

hirotonie = actul sacramental prin care cineva devine diacon, preot sau arhiereu, ca efect al succesiunii apostolice.

iad = locuinţa de după moarte a celor păcătoşi.

ierodiacon = diacon în tagma monahală.

ieromonah = preot în tagma monahală.

ipostas = personalitatea fiecăreia din Persoanele Sfintei Treimi.

ipostază = stare, situaţie în care se află cineva sau ceva într-o anume perioadă; aspect, înfăţişare, chip.

isihasm = mişcare duhovnicească de origine athonită, care cultivă Rugăciunea Minţii (a minţii în inimă, sau „Rugăciunea lui Iisus”).

ispită = încercare, examen, probă, tentaţie.

izbăvi (a) = a scăpa pe cineva dintr-o primejdie sau de sub ameninţarea cuiva.

Împărăţia Cerurilor = în trei ipostaze: liturgică, auroralã, plenară. Ultima: Împărăţia de după eshaton, în care Dumnezeu va domni împreună cu aleşii Săi. Sinonime: Împărăţia lui Dumnezeu, Împărăţia, Viaţa veşnică, Viaţa veacului ce va să fie, Viaţa de veci, Viaţa.

împărtăşi (a se) = a primi şi consuma Trupul şi Sângele Domnului sub forma pâinii şi a vinului, devenite astfel prin sfinţirea de către preot (vezi *epicleza*).

închinare = adorarea lui Dumnezeu.

închinăciune = gestul ritual care exprimă adorarea lui Dumnezeu (ex. : semnul sfintei cruci, simplu sau însoţit de metanie).

îngeri = fiinţe necorporale, create de Dumnezeu înaintea lumii, care populează cerurile în număr incomensurabil.

înţelegător (Jertfelnic) = altarul raţional al jertfei hristice: Hristos Însuşi.

Jertfa euharistică = prefacerea (transsubstanţierea) pâinii şi vinului în Trupul şi Sângele lui Hristos, moment de vârf al Sfintei Liturghii.

jertfă = dar, prin renunţare.

jertfelnic = altar, masă, vatră pe care era adusă jerfa sângeroasă (în Vechiul Testament); crucea pe care Hristos S-a adus pe Sine jertfă de bunăvoie; *sfânta masă* pentru Jertfa euharistică.

Judecata particulară = judecata la care este supus fiecare om îndată după moarte.

Judecata universală = judecata generală pe care o va face Iisus Hristos (Dreptul Judecător) la sfârşitul veacurilor, Judecata de Apoi.
laic = persoană care nu aparţine clerului.
laicat = categoria laicilor.
linguriţă = obiectul liturgic cu care sunt împărtăşiţi laicii.
Maslu = una din cele şapte Taine ale Bisericii, destinată îndeosebi suferinzilor de orice fel.
mântuire = eliberare din robia păcatului şi acceptarea în veşnica Împărăţie a lui Dumnezeu.
milostenie = binefacere, iubirea de aproapele devenită act.
milostiv = făcător de bine, iertător, îndurător.
milostivi (a se) = a trece cu vederea răul, a fi dispus să ierte.
milui (a) = a dărui ceva cuiva sub imboldul milei.
mirean = laic; care nu aparţine clerului.
miridă = părticică din prescură, scoasă de preot la proscomidie în numele unei persoane şi care va deveni părtaşă, prin învecinare, la sfinţenia Darurilor.
omofonă (cântare) = răspunsuri liturgice sau imnuri pe o singură voce.
otpust = formulă de încheiere a unei slujbe religioase.
Pantocrator = icoana lui Iisus Hristos Atotţiitorul, pe bolta turlei centrale a bisericii.
parabolă = istorioară cu tâlc, inspirată din viaţa obişnuită.
părtăşie = participare, conlucrare, comuniune.
plinătate = deplinătate, plenitudine, desăvârşire.
plinire = virtualul devenit real; fructul unei făgăduinţe; cuvântul devenit faptă (Iisus Hristos este *plinirea* profeţiilor mesianice).
pomană = dar făcut cuiva în numele şi spre amintirea unui mort.
pomeni (a) = a aminti; a rosti în rugăciune numele cuiva sau al unei tagme.
potir = pahar; vasul liturgic care conţine Sângele euharistic al Domnului.
preot = slujitor hirotonit de arhiereu în treapta de mijloc a ierarhiei harice.
preoţie sacramentală = calitatea de slujitor cleric al Bisericii, dobândită prin hirotonie.

preoţie universală (împărătească) = calitatea de slujitor laic (mirean) al Bisericii, dobândită prin botez şi mirungere.

prescură = pâine pecetluită cu însemnele hristice, adusă ca ofrandă la altar ca materie euharistică.

prestol = altar pentru jertfă, jertfelnic, sfânta masă.

procovăţ = acoperământ pentru sfintele vase.

proscomidiar = firida din încăperea altarului în care se săvârşeşte proscomidia.

proscomidie = slujba de taină, premergătoare Liturghiei propriu-zise, prin care se pregătesc Cinstitele Daruri.

Puteri = nume generic pentru oştile îngereşti.

rai = locuinţa de după moarte a celor buni sau sfinţi.

rob (al lui Dumnezeu) = demnitar al Curţii Dumnezeieşti.

Rugăciunea Domnească = „Tatăl nostru”.

Simbolul Credinţei (Crezul) = textul concentrat al învăţăturii creştine, alcătuit de Sfinţii Părinţi ai primelor două Sinoade Ecumenice (325 şi, respectiv, 381) şi rostit în Liturghie de către preot şi popor laolaltă.

slujbă = serviciu divin.

slujire = acţiunea de a fi în serviciul lui Dumnezeu şi al aproapelui; diaconie.

steluţă = obiect liturgic de metal, în forma a două arcuri încrucişate, pentru protejarea Cinstitelor Daruri.

succesiune apostolică = lanţul neîntrerupt al harului preoţesc, moştenit de la sfinţii apostoli şi menţinut prin curgerea succesivă a hirotoniilor.

Taine (Sfintele) = ofrandele de pâine şi vin sfinţite prin Taina Euharistiei.

tămâie = materie răşinoasă bine mirositoare, folosită în cult prin ardere.

trezvie = stare de veghe.

Utrenie = slujba de dimineaţă.

vase (sfintele) = discul, potirul; copia, linguriţa, steluţa.

Vecernie = slujba de seară.

veşminte = straiele sfinţite pe care le poartă clericii în slujbele bisericeşti.

De la Betleemul Naşterii la Ierusalimul Învierii

Scrisori pastorale

*

Prefaţă: Mitropolitul Bartolomeu – un predicator harismatic

Pr. Prof. Vasile Gordon

Preliminarii. De ce predicator „harismatic” şi nu „mare”, „vestit” ori „celebru”? Întâi de toate, pentru că, în calitatea sa de slujitor consacrat al cuvântului evanghelic, a vorbit cu puterea harului Tainei Hirotoniei, pe care oratori mari şi vestiţi, ca Demostene, Cicero, Quintilian şi mulţi alţii, nu l-au avut, cu toată omenească lor celebritate. În acelaşi timp, atunci când ne gândim la harisme, nu trebuie să avem în vedere numai darurile Sfântului Duh întâlnite în Biserica primară, despre care scrie Sf. Ap. Pavel corintenilor (cap. XII), ci şi la cele din zilele noastre. Aceste daruri, izvorâte tot din lucrările Sfântului Duh, prezente în Tainele Bisericii, se pot cultiva printr-o râvnă personală deosebită. Prin Taina Hirotoniei, bunăoară, ierarhii şi preoţii (parţial şi diaconii) exercită cele trei slujiri esenţiale: învăţătorească, sfinţitoare şi conducătoare. Până la un punct, slujitorii nu se deosebesc vizibil. Toţi săvârşesc sfintele slujbe, toţi cântă, toţi predică, toţi se îngrijesc de cele pastoral-administrative. În practică, observăm însă că toţi se remarcă, la un moment dat, prin anumite acte în care depăşesc ceea ce este comun: unii au darul cântării frumoase şi impresionante, alţii slujesc cu o mare eleganţă liturgică, alţii sunt recunoscuţi ca foarte buni duhovnici, alţii ca excelenţi administratori sau buni manageri – cum se spune mai nou. Alţii se detaşează însă prin darul predicării frumoase şi convingătoare…

Iată aşadar că darurile Sfântului Duh, comune în esenţă, se pot transforma în *harisme personale*. Părintele Stăniloae se exprimă fără echivoc în acest sens: „Când un dar sau altul a sporit considerabil, el devine harismă. Aceasta înseamnă o pnevmatizare foarte accentuată a unui om, o covârşire accentuată a legilor naturii de către spiritul uman umplut de Sfântul Duh… Prin aceste harisme ei slujesc şi mai mult celorlalţi, dar şi unităţii Bisericii. Prin ei se face transparentă în mod mai accentuat infinitatea vieţii şi luminii dumnezeieşti. Din ei iradiază o putere care biruieşte adeseori puterile naturii”[1].

În iconomia mântuirii, *Naşterea* şi *Învierea Domnului* sunt noutăţi absolute, care au rescris istoria şi singurele care contrazic des invocatul adagiu din Eclesiast „nimic nou sub soare” (1, 9). Mărturisite cu tărie de cei care cred, negate vehement de atei, aceste două realităţi dumnezeieşti fac parte din şirul evenimentelor universale pe care nimeni nu le poate ignora, decât cu riscul de a rămâne în afara istoriei.

An de an, reiterarea lor liturgică este marcată şi de citirea scrisorilor pastorale primite din partea chiriarhilor, o veche şi frumoasă tradiţie[2], în care geniul oratoric şi scriitoricesc al Mitropolitului Bartolomeu a strălucit în chip aparte, timp de 18 ani. De altfel, toţi cei care l-au ascultat predicând, în duminici şi sărbători, ştiu că el niciodată n-a urcat nepregătit treptele amvonului. Rezultatul? O admiraţie unanimă, la superlativ, inclusiv din partea adversarilor, fie eterodocşi, fie „casnici”. La scurtă vreme după trecerea la cele veşnice, revista *Tabor* i-a dedicat un număr special, în care personalitatea sa a fost prezentată din diferite unghiuri, potrivit cu talanţii primiţi de la Dumnezeu şi pe care el i-a înmulţit cu râvnă, inteligenţă şi talent. În acest context a fost evidenţiată şi dimensiunea predicatorială, într-un medalion special, din care vor fi reluate şi aici câteva detalii, dar pe care îl recomandăm integral celor interesaţi să aibă o privire de ansamblu a slujirii sale omiletice[3]. Dacă până acum i-au fost cunoscute, în general, mai ales preocupările pe tărâm literar, biblic, administrativ ş.a., a venit ceasul, credem, să fie valorificată şi latura omiletică, în care a excelat cu prisosinţă. Însă, în afara unor referinţe sporadice şi conjuncturale, publicistica noastră

încă nu i-a rezervat prea multe pagini în acest sens, dar cele care există merită a fi pomenite. Este vorba de un articol şi un studiu, ambii autori având doctoratul în Omiletică: părintele Vasile Nemeş de la Cluj[4] şi părintele profesor Jan Nicolae de la Alba Iulia[5]. Numele IPS Sale este întâlnit, totodată, şi în cursurile universitare de Omiletică, fiind prezentat ca propovăduitor model[6], împreună cu alţi mari corifei ai amvonului românesc: Antim Ivireanul, Zaharia Boiu, Grigorie Comşa, Ilarion Felea, Nicolae Steinhardt, Antonie Plămădeală, Constantin Galeriu, Ilie Cleopa, Teofil Părăian ş.a.

Harisma oratorică a Mitropolitului Bartolomeu se vădeşte cu pregnanţă în cele 36 de Pastorale, 18 pentru Crăciun şi 18 pentru Paşte, la care se adaugă trei cu un caracter special: una pentru Duminica Ortodoxiei din anul 2008, asumată de membrii Sfântului Sinod, şi două dedicate aceleiaşi duminici, dar cu destinaţie locală, circumscrise graniţelor Arhiepiscopiei Clujului, pentru anii 1997 şi 1998[7].

Prin ce se remarcă ele în mod deosebit? Care este locul lor în ierarhia literaturii omiletice româneşti? Au primenit într-un fel sau altul această frumoasă tradiţie misionară a comunicării şi comuniunii dintre arhiereu şi păstoriţi? Sunt, iată, câteva întrebări la care cel mai bine răspunde Mitropolitul Bartolomeu însuşi, prin minunatele scrisori pastorale din acest volum. Semnatarul studiului de faţă va sugera doar câteva dintre elementele răspunsurilor posibile. Cele mai multe însă le pot descoperi cititorii înşişi, care au şansa unei lecturi de excepţie, nu doar captivantă sub aspect ideatic şi stilistic, cât mai ales persuasivă şi tonifiantă din punct de vedere pastoral-duhovnicesc. Pentru sistematizare, semnalarea noastră vizează câteva obiective concrete: *tematica*; *genul omiletic*; *formule de adresare*; *structura („planul”)*; *strategii stilistice şi persuasive*; *dimensiunea etică şi socială*; *caracterul pedagogic şi testamentar.*

Tematica pastoralelor. Un prim şi foarte util indiciu îl constituie titlurile menţionate atât la cuprins, cât şi în interiorul paginilor. Ele au fost

propuse de părintele Bogdan Ivanov, inspirat şi sugestiv. Practic, formularea lor reproduce anumite expresii-cheie, extrase din însuşi textul pastoralei respective. Frumuseţea acestor titluri nu stă numai în forţa vioiciunii stilistice ori a conciziei lexicale, ci mai ales în faptul că ţintesc, concomitent, două obiective: focalizarea atenţiei asupra unei idei centrale a evenimentului (ori a unui anumit detaliu) şi transmiterea unui mesaj anume ascultătorilor. În viziunea Mitropolitului Bartolomeu, ei, păstoriţii, au întotdeauna prioritate în triada „predicator, predică, ascultători". De dragul şi în folosul lor a fixat temele acestea, şi nu altele, încercând să răspundă credinciosului contemporan, care trăieşte *hic et nunc*. Este evocator, credem, un singur exemplu: *Pastorala Învierii din 2007* („Învierea şi Codul lui Da Vinci"), în care demontează convingător şi limpede vicleanul scenariu al lui Dan Brown („un nenea din lume" – cum bine îi zice IPS Sa). Vedem aici vigilenţa bunului păstor care-şi apără conştiincios turma de lupi. Aşadar, teme actuale, culese de pe teren, nu confecţionate la masa confortabilă de scris. Aici, Părintele Mitropolit se întâlneşte cu sfatul părintelui profesor Sebastian Chilea, de care toţi slujitorii amvonului ar trebui să ţină seamă: „Predicatorul se găseşte în situaţia aceasta: are un public pentru o temă, nu o temă pentru un public. Acest fapt îl obligă pe predicator să se adapteze publicului său până la totala contopire cu el"[8].

Genul omiletic în care se înscriu pastoralele este ramura festivă a parenezei[9]. Cum precizează însă toate tratatele de Omiletică, cum se observă din practică şi cum se confirmă, iată, în pastoralele de faţă, nici o predică nu se încadrează strict într-un anumit gen. În aceeaşi pastorală, bunăoară, se împletesc în mod fericit pasaje de „omilie" (exegeză biblică), de „predică tematică" (propriu-zis, toate pastoralele merg pe o anumită temă), de „panegiric" (accente encomiastice, pentru Maica Domnului, femeile mironosiţe etc.) şi, evident, pasaje „parenetice" din belşug (sfaturi, avertismente, încurajări). Principial, o predică trebuie să aibă însă o anumită linie a genului omiletic, altfel riscă să fie „de toată trebuinţa". Deşi se trece

adesea „graniţa” între genuri, fiecare predică trebuie să revină mereu în matca ei firească, aşa cum vedem că se petrec lucrurile, la tot pasul, în aceste pastorale. Genul prioritar („matca”) este pareneza, neîndoielnic, întrucât nu-şi propune ca obiective nici exegeze sofisticate, nici dezvoltarea detaliată a temelor, nici tonuri encomiastice înflăcărate, ci *îndemnuri*, *sfaturi*, *avertismente*, *încurajări*, de la inima unui părinte vigilent către fiii săi iubiţi. Or, toate acestea sunt apanajul parenezei. Se ştie foarte bine, de altfel, că Părintele Mitropolit a excelat în acest gen al exortaţiilor ocazionale, de fiecare dată când i s-a oferit prilejul, nu doar în scrisorile pastorale. Exemplele pot fi nenumărate, pe parcursul celor 18 ani de arhierie, începând cu cele rostite la instalarea ca arhiereu în 1993 şi încheind cu cele dedicate grijii speciale pentru educaţia creştină a tinerilor, bunăoară, în 2010.

Modul (formulele) de adresare. Două formule apar în mod curent: „Iubiţii mei fii duhovniceşti” şi „Iubiţii mei”, ambele exprimând o puternică legătură de suflet între păstor şi credincioşi. Ele se regăsesc, apoi, în toate explicaţiile şi îndemnurile din cuprinsul pastoralelor, dezvăluind dragostea lui de a-şi lumina păstoriţii, dar şi grija de a-i feri de tot felul de capcane în care ar putea să cadă. Mai mult: bucuriile şi necazurile fiilor duhovniceşti sunt resimţite puternic şi în sufletul Părintelui Mitropolit, reacţionând empatic *pentru* şi *împreună* cu ei. Să ne amintim că „empatia” (gr. *em* = *în*; *patos* = suferinţă) este capacitatea de a recunoaşte şi a împărtăşi sentimentele experimentate de către o altă persoană, cum ar fi tristeţea sau fericirea, fără să le fi trăit neapărat tu însuţi. Etologii clasifică relaţionările empatice în câteva categorii: *empatia de gândire*, *empatia de acţiune*, *empatia de afecte* ş.a. [10] Nu este nevoie aici de multe comentarii suplimentare ca să realizăm că *empatia* a fost una din trăsăturile majore ale slujirii IPS Bartolomeu. A trăit empatic, în primul rând pentru că el, ierarhul cultivat, drept şi inteligent, era un om bun, cu suflet cald, altruist şi afabil, căruia îi erau cu totul străine răutatea, răzbunarea şi invidia.

Structura (planul, „schema”) pastoralelor este variată şi departe de a fi „clasică”. Dacă am judeca strict după „normele” manualelor de Omiletică, IPS Sa nu ar obţine un punctaj prea mare… Dar tocmai acest nonconformism îi asigură un procent semnificativ din forţa persuasiunii şi din ceea toţi predicatorii dorim să obţinem la amvon: *captatio benevolentiae*. Aceasta nu înseamnă că pastoralele au fost redactate fără un anume plan. Dimpotrivă: în toate se observă o splendidă logică a construcţiei[11], asemenea gândirii vizionare a unui arhitect experimentat. Aşadar, o construcţie logică, solidă, armonioasă, dar şi cu detalii „arhitecturale” de mare frumuseţe. Se ştie, la o icoană reuşită, spre exemplu, valoarea nu constă prioritar în desen, mărime, culori, materialele utilizate (deşi toate îşi au importanţa lor), ci în *detalii: proporţia dintre lumini şi umbre, nuanţele culorilor, căldura privirii, expresivitatea mâinilor* etc. Detaliile şi nuanţele trebuie urmărite cu atenţie aparte şi în pastoralele de faţă, pe care Mitropolitul Bartolomeu le-a construit de fiecare dată după un plan ad-hoc, cerut de tema respectivă. Uneori, introducerea are dimensiunea unei pagini, alteori lipseşte efectiv, intrându-se *ex abrupto* în „tratare”. La fel se întâmplă adesea cu „încheierea”: câteodată ia forma unui rezumat conclusiv, alteori pastorala sfârşeşte surprinzător de abrupt: „Şi nu uitaţi de săraci!”.

Cât priveşte „tratarea”, corpul propriu-zis al pastoralelor, se remarcă atât o logică „gradată”, cât şi una „în lanţ”. *Logica gradată* ţine de metoda inductivă, având menirea să prezinte faptele pornind de la lucrurile simple, pentru a fi înţelese apoi cele complexe (înalte): „Dacă trupul mortului era furat, atunci hoţii l-ar fi luat cu giulgiuri cu tot… Dacă furii ar fi avut vreun motiv să ia numai trupul, ar fi trebuit să desfacă giulgiurile de pe el, lucru greu de crezut… Într-adevăr, nu numai mormântul era gol, nu numai giulgiurile erau goale; însăşi raţiunea omenească se golise de conţinut! Nu mai rămânea decât credinţa!”[12]. *Logica în lanţ* ne apare ca o invitaţie pentru ascultător de a reconstitui împreună cu propovăduitorul lanţul (şirul) firesc

al înţelegerii evenimentului: „A-L naşte Fecioara pe Hristos înseamnă a-I da fiinţă Celui ce este mai presus de fiinţă; a-L naşte în trup omenesc pe Cel ce l-a făcut pe om; a-L aduce în timp pe Cel ce este deasupra timpului; a-L întrupa pe Creator în trupul propriei Sale creaţii. Aici se cuprinde întreaga taină a pogorârii lui Dumnezeu pe pământ”[13].

Pentru a înţelege iconomia tratării temelor trebuie să observăm, în continuare, câteva aspecte cu privire la *istorisirea faptelor*, *explicaţii*, *argumentare* şi *mijloacele ilustrative*.

Istorisirea celor două mari evenimente beneficiază de harisma vizibilă de povestitor a IPS Sale. Faptele arhicunoscute, repovestite de Părintele Mitropolit, te ţin cu sufletul la gură, de parcă le-ai auzi prima oară. „Prelucrând” datele oferite de evanghelişti, autorul vădeşte un talent descriptiv admirabil, dezvăluindu-ni-se adesea ca un mare sentimental, fără să cadă însă în capcana sentimentalismului lacrimogen, pe care îl cultivă, din păcate, unii predicatori temperamentali, spre a fi pe placul celor ce merg la biserică pentru a plânge neapărat („Vai, ce frumos a predicat, toată lumea a plâns!” – auzim câteodată vizavi de astfel de manifestări). Simţăminte adânci şi nu sentimentalisme ieftine provoacă, bunăoară, pasaje de genul celui următor: „Prin buzele acestui Prunc, care acum scâncesc sau surâd, s-a rostit cândva porunca: «Să fie lumină! » (Fc 1, 3). Ochişorii aceştia care acum se uită, miraţi, împrejur au văzut cândva lumina dintru început. Mânuţele acestea fragede, care acum se adună în scutec şi faşă, au croit cândva universul şi, printr-un singur gest, l-au adus la existenţă. El, Cuvântul, Cel Ce-n veşnicie strălucea în slava Tatălui ca-n propria Lui slavă, acum Se înfăţişează ca o făptură plăpândă şi slabă, umil în ieslea săracă şi-n scutecul sărac...”[14].

Explicaţiile oferite sunt mai ales de ordin biblic şi lingvistic. În prima categorie se remarcă etimologiile şi precizările semantice, iar în a doua definiţiile. *Explicaţiile biblice* sunt, se vede, o consecinţă fericită a preocupărilor legate de diortosirea Bibliei, atent mereu la nuanţe („faţa Lui a strălucit *ca* soarele, iar veşmintele I s-au făcut albe *ca* lumina”[15] ; sau: „Vă rog să reţineţi nuanţa: nu se spune: «eraţi *în* întuneric», ci «*eraţi*

întuneric»; nu se spune: «acum sunteţi *în* lumină», ci «*sunteţi* lumină»[16]), dar şi la fidelitatea traducerilor („«a slavoslovi» este un cuvânt greu de tradus în româneşte. Îi corespunde grecescul «a doxologi», dar nici acesta nu presupune o traducere uşoară. Verbul înseamnă: a-I aduce slavă lui Dumnezeu cântând…”[17]; sau: „Părintele Gala Galaction, cunoscutul profesor şi scriitor, a emis o interpretare care, cred eu, trebuie reţinută şi cunoscută. El afirmă că verbul ebraic, tradus de obicei cu «a prigoni», poate fi tradus cu «a căuta», ceea ce mie mi se pare plauzibil, de vreme ce prigonirea cuiva nu este o simplă persecuţie, ci presupune un vinovat absent, care trebuie mai întâi urmărit, identificat, cercetat şi denunţat…”)[18].

La rândul lor, *definiţiile* propuse de Mitropolitul Bartolomeu depăşesc incomensurabil explicaţiile seci ale dicţionarelor. Sunt, deodată, concise, plastice, de mare frumuseţe expresivă. Iată câteva exemple: *colindele* – „splendide odrasle ale geniului nostru popular”; *postul* – „mijlocul prin care sufletul leapădă de pe el zdrenţele păcatelor şi se primeneşte, încetul cu încetul, prin pocăinţă, mărturisire şi faptă bună”; *aşteptarea* – „o veghe sufletească în care se amestecă neliniştea, nerăbdarea, teama, speranţa, dorul, uneori deznădejdea prelungă, alteori bucuria prematură...”.

Argumentarea este susţinută prioritar prin texte biblice, însoţite frecvent de precizări dogmatice şi sfaturi morale. Înseşi „explicaţiile”, despre care am vorbit mai sus, intră tot în arsenalul argumentării. Dorim să atragem atenţia aici în mod special asupra argumentării *tipologice* şi *referenţiale*, de care face deseori uz autorul. Argumentarea „tipologică” valorifică prefigurările veterotestamentare împlinite în Noul Testament, după modelul oferit de bogata imnografie a spaţiului răsăritean. Spre exemplu: Adam cel vechi – Adam cel Nou (Hristos); Mielul pascal – Mielul Hristos etc. Cu mare profunzime, în acelaşi sens, descrie „norul” care i-a călăuzit pe evrei în pustie, acelaşi care i-a acoperit („umbrit”) pe ucenici la Schimbarea la faţă pe Tabor, acelaşi nor haric care o va „umbri” pe Maica Domnului la Bunavestire, prin puterea Celui Preaînalt. Argumentarea „referenţială” ţine atât de obiectul, cât şi de subiecţii propovăduirii, ca „referinţe” concrete în relaţia predicator – ascultători. „Obiectul” – tezaurul

doctrinar, moral şi liturgic al Bisericii; „subiecţii” – fiii duhovniceşti, preoţi şi creştini de rând.

Mijloacele ilustrative preferate de autor constau în fragmente liturgice extrase din slujbele de Crăciun şi Paşti, la care se adaugă o mulţime de strofe preluate din colindele tradiţionale. Interesant este faptul că Mitropolitul Bartolomeu nu se lasă ispitit să utilizeze „istorioarele” şi „pildele” de care sunt pline cărţile de predici şi pe care, în general, credincioşii le gustă cu mult apetit. Preferă, în schimb, o linie mai sobră, proprie demnităţii acestui act pastoral, fără să renunţe însă la tonul cald, apropiat, părintesc. Se fereşte, practic, doar de retorici ieftine, floricele şi dulcegării. Nu ezită, în schimb, să evoce, atunci când tema o cere, exemple şi pilde din istorie, literatură, filosofie, artă etc., pe care le înmagazinase de-a lungul anilor, în neostoita-i sete de cultură. De pildă, în Pastorala de Paşti din anul 2000, întâlnim următoarea ilustrare: „Se ştie că un ospăţ poate fi şi de altă natură decât cea materială: o carte bună, un concert de muzică, o expoziţie de artă pot alcătui adevărate festinuri spirituale, uneori atât de cuceritoare, încât cei ce se înfruptă din ele nici nu mai simt nevoia hranei propriu-zise. Platon, marele filosof al Antichităţii greceşti, a asemănat dialogul înţelepţilor cu un ospăţ al minţilor luminate, ceea ce l-a făcut să-şi intituleze una din cărţile sale *Banchetul*. Atunci, cum am gândi noi oare ospăţul din Împărăţia lui Dumnezeu altfel decât un ospăţ duhovnicesc?”. O menţiune specială merită iscusinţa de a capacita ascultătorul/cititorul să „vadă” nenumăratele imagini şi situaţii vechi de 2.000 de ani, dar „prezente” aievea parcă înaintea ochilor celor de azi. Suntem de acord, de aceea, cu observaţia că „cel mai bun orator este cel care poate transforma urechea în ochi” – aşa cum spune, cu mare dreptate, un bun manual de persuasiune[19].

Strategii stilistice şi persuasive. „Ce face diferenţa?” – o întrebare auzită frecvent de noi în cotidianul colorat al limbajului autohton. „Diferenţa” dintre X şi Y, dintre o carte sau alta, dintre mărfurile „de firmă”

şi cele de „duzină” etc. Analizând cu atenţie pastoralele din cartea de faţă, semnalăm cu toată convingerea că, într-o măsură covârşitoare, „diferenţa” valorică dintre ele şi altele din aceeaşi categorie o face dovada stăpânirii excepţionale a stilisticii. Dar nu prin imitaţia vreunui stil anume, ci prin originalitate. Foarte bun cunoscător al figurilor stilistice şi retorice, pe care le recomandă, în general, tratatele de specialitate, IPS Sa ne apare însă cu un stil propriu, vrând parcă să confirme încă o dată zicala celebră a scriitorului şi academicianului francez Buffon (1707-1888): *le style c’est l’homme même*. Pentru abilităţile stilistice ale predicatorului-scriitor Bartolomeu s-ar cuveni un studiu aparte. Pastoralele abundă de expresii pline de vioiciune, în care metafora, analogia, antiteza, sinecdoca, gradaţia, întrebările retorice etc. coabitează armonios cu neologismele şi sentinţele (proverbele), dar şi cu arhaismele moştenite din „limba vechilor cazanii”, pe care ştie admirabil să le valorifice. Deşi decizia selectării „expresiilor frumoase” nu-i deloc uşoară, ne luăm curajul să evocăm totuşi câteva, lăsându-i cititorului plăcerea personală de a descoperi, mai departe, altele asemenea: „mare-i bucuria lacrimei ce se tămăduieşte-n Dumnezeu”[20]; „roua cerului nu va străluci decât pe florile care şi-au deschis cupa ca s-o primească”[21]; „întunericul primordial precedase lumina creaţiei; lumina învierii este precedată acum de un doliu la scară cosmică”[22]; „Speranţa Anului Nou să rodească în ţara noastră şi-n rotundul pământului întreg!”[23]; „Inima ei [a Maicii Domnului] devenise o splendidă vistierie a lucrurilor care nu se spun”[24]...

Dintre figurile de stil utilizate la tot pasul ies în evidenţă, în special, *metafora* („limpezimea dimineţii”; „Maica Domnului – scară de argint”), *analogia* („trup firesc – trup duhovnicesc”), *gradaţia* („*ne-am pregătit* pentru Învierea Domnului pentru că o *aşteptăm*; şi o aşteptăm pentru că şi *credem* în ea”), *antiteza* („pe de-o parte, Ei, adică fariseii, saducheii, cărturarii şi preoţii, înţepeniţi în ale lor; pe de alta, El, Cel Ce contrariază prin noutate. Ei, cei cu nume de rezonanţă socială; El, un anonim. Ei, cu câte un arbore genealogic în spate: El, un nimeni. Ei, şcoliţi în tradiţia rabinică; El, un autodidact. Ei, de origine nobilă; El, despre care se spune că

e fiul unui dulgher”), *metonimia* („lacrima celui de lângă tine”), *epitetul* („neostoita canonadă”). O atenţie specială merită *întrebările retorice*, care-l angajează pe ascultător în plăcuta căutare a răspunsurilor, prin metoda euristică („De ce Iisus S-a arătat întâi mironosiţelor?”, „De ce Învierea s-a petrecut în taină?” „Cui cântau îngerii? Şi de ce?”).

Un procedeu stilistic original ni se pare a fi cel al întrebărilor „retorico-dilematice”, întrebări care pleacă de la dileme şi îndoieli ori care produc dileme, scopul lor fiind, în final, acela de a risipi prin răspunsuri orice urmă de îndoială: „Dar Învierea Domnului? A avut ea martori? Întrebăm pentru că mai sunt unii care întreabă. Ei zic: Dacă a avut, care sunt? Dacă n-a avut, cum anume să credem?”[25] ; sau „De ce nu i S-a arătat Domnul mai întâi lui Petru, cel atât de înflăcărat în credinţele şi necredinţele lui? De ce nu l-a preferat pe Ioan, cel mai iubit dintre ucenici, singurul care-L însoţise pe drumul Crucii? Iar dacă preferinţele trebuiau să se îndrepte către o femeie, de ce nu i-a acordat acest privilegiu propriei Sale Maici, indiferent unde s-ar fi găsit ea în acel moment? De ce, neapărat, în socotinţa dumnezeiască a trebuit să fie Maria Magdalena?”[26].

Încă un fapt interesant. Adept declarat al „limbii vechilor cazanii”, Mitropolitul Bartolomeu nu se fereşte, totuşi, să utilizeze copios *neologismele*, atunci când ideea sau fraza o cere. Bine ştiind că pastoralele se adresează, cu precădere, „poporului de rând”, celor „simpli”, IPS Sa procedează tocmai invers decât ne-am aştepta. Aproape că nu e pastorală în care să nu întâlnim neologisme şi expresii ca: „El S-a *ocultat* pe Sine”; „*estropiaţii* spiritului”; „*incidenţa* absurdului”; „forma *tranzitivă*…, forma *intranzitivă*”; „arhiereii refuzau cu *obstinaţie*”… Cum se împacă aşadar vechile cazanii cu DOOM-ul zilelor noastre? Foarte bine, ar zice Părintele Mitropolit. Adăugând: „Luaţi seama că credincioşii de azi nu mai sunt atât de «simpli», sau «proşti», pe cât îi cred unii, nu doar la oraşe, ci şi la sate. Mai toţi au telefoane mobile, televiziune prin cablu, acces la internet. În privinţa limbii, e foarte clar, lumea nu merge înapoi, ci înainte”…

Toate aceste metode şi procedee stilistice sporesc simţitor eficienţa persuasiunii. Mitropolitul Bartolomeu a fost nu doar un maestru al

persuasiunii, ci a ştiut să înfrunte şi ceea ce oratorii moderni numesc *rezistenţa la persuasiune*. Predicatorii cu experienţă ştiu că nu oricând şi oriunde ascultătorii sunt dispuşi să primească cele grăite lor, mai ales în mediul urban. Orice proces de persuasiune este întâmpinat, în mod instinctiv, de o atitudine „de rezistenţă" din partea celui persuadat. Astfel, conform studiilor de psihologie, în momentul în care ascultătorul (*interlocutorul*) realizează că urmează a fi persuadat, va adopta o atitudine defensivă, într-o măsură mai mare sau mai mică. Unii dintre ascultători manifestă conştient această opoziţie, însă cei mai mulţi se opun acţiunii de persuadare instinctiv. Cum poate fi învinsă această rezistenţă? Psihologi mai vechi şi mai noi propun nenumărate soluţii, care se referă cu precădere la discursurile publice, din afara spaţiului eclezial[27], dar care nu trebuie ignorate nici de slujitorii amvonului. Între acestea: *tehnica etichetării* (utilizarea de complimente încurajatoare); *utilizarea umorului fin, de calitate*; *tehnici de limbaj* (prin buna stăpânire a figurilor stilistice şi retorice); *crearea de imagini prin cuvinte* etc. Din punct de vedere omiletic însă rezistenţa la persuasiune poate fi eliminată mai ales de *atitudinea sinceră şi deschisă a predicatorului, prin folosirea unor mărturii personale.* Aici are cuvântul predicatorul aflat la o vârstă venerabilă, aşa cum a fost cazul Mitropolitului Bartolomeu. Cine a urmărit cu atenţie predicile sale a observat că ele sunt presărate adesea cu mărturii şi mărturisiri personale, selectate din experienţa sa unică de slujire şi viaţă. Odată cu acestea, IPS Sa a ştiut să apeleze cu iscusinţă şi la ceea ce omileţii numesc „elementele-surpriză" ale predicii, care alungă monotonia şi dau un farmec aparte cuvântării. Bunăoară, după ce vorbeşte circa 10 minute despre aşteptare şi făgăduinţă, Părintele „rupe" expunerea astfel: „Acum e momentul, iubiţii mei, să băgăm de seamă că toată această aşteptare se întemeia pe *nădejde*. Ştiţi că într-un fel aşteaptă soldatul în tranşee începerea atacului şi în alt fel aşteaptă prizonierul eliberarea din lagăr…"[28].

Dimensiunea etică şi socială a pastoralelor. Mitropolitul Bartolomeu a ştiut foarte bine că o predică nu are menirea doar de a lumina minţile şi a mişca inimile, ci şi de a *îndupleca voinţele* spre fapte concrete. Aceste principii erau aplicate cu mult efect chiar şi în retorica greco-romană şi de aceea Omiletica creştină le-a preluat fără complexe. Oratorul ideal, în viziunea lui Cicero, bunăoară, este cel care îmbină inteligent cele trei mari obiective ale discursului, *a învăţa*, *a delecta*, *a îndupleca*[29], pe care Fericitul Augustin le invocă şi le susţine, la rândul său, în cunoscutul tratat *De doctrina christiana*[30]. Cu toate că fiecare dintre pastoralele din cartea de faţă poate fi considerată o perlă a literaturii omiletice, autorul nu şi-a propus ca ţinte prioritare nici satisfacerea minţii, nici delectarea inimii, ci să-i convingă pe ascultători să împartă bucuriile acestor praznice cu cei aflaţi în lipsuri şi suferinţe. Nu *artă oratorică pentru artă*, ci artă (veritabilă, fără dubii!) în slujba celui de-aproapea fiecăruia. O privire generală asupra dimensiunii etice şi sociale a predicii Mitropolitului Bartolomeu a conturat foarte bine părintele profesor Jan Nicolae, în studiul citat mai sus. Subscriem, totodată, caracterizării concise şi exacte pe care i-o face în acest sens: „Descoperim în cuvintele acestui ierarh pe cel mai curajos apărător al valorilor morale ale familiei creştine, pe unul din mentorii filantropiei concrete şi al eticii sau teologiei sociale în spaţiul public românesc de după 1989”[31]. Abordările etice şi sociale vizează aproape întreaga paletă de probleme care chinuie originala noastră democraţie, dar cele mai frecvente referiri se leagă de pericolele şi capcanele televizorului şi ale internetului, precum şi ale mass-mediei, în genere. Grija cea mai mare este legată de cei săraci, după îndemnul din colindă: „Şi nu uita: când eşti voios, române, să fii bun!”. Toate pastoralele, fără excepţie, au în cuprinsul lor îndemnuri concrete privindu-i pe cei nevoiaşi, deseori formulate în stilul său concis şi convingător: „Creştinul care crede că are ceva mai mult decât celălalt, să-l ajute cu ce poate”[32]. O mostră de pledoarie socială expresă întâlnim în *Pastorala de Paşti* din anul 2001, dedicată integral neuitării celor nevoiaşi. Privite în ansamblu, pastoralele nu reprezintă doar surse de mâna întâi pentru formulările unui discurs etic persuasiv, ci se prezintă ca un

Compendiu de teologie socială, un real sprijin pentru această ramură misionară a învăţământului teologic, dar şi pentru acţiunile prevăzute în recentul protocol dintre Biserică şi Stat, concretizate în legea privind parteneriatul dintre stat şi culte în domeniul serviciilor sociale[33].

O apreciere aparte se cuvine Pastoralelor dedicate Duminicii Ortodoxiei, din anii 1997 şi 1998[34]. În aceste două scrisori descoperim o splendidă împletire dintre explicaţiile doctrinare şi logice privind cinstirea sfintelor icoane şi exprimarea grijii pentru continuarea lucrărilor la Catedrala din Cluj. Utilizează, bunăoară, „contrastul" cu reală măiestrie stilistică (*bine-credincioşi – rău-credincioşi*; *icoană religioasă – tablou religios*), amintind de valoarea inestimabilă a icoanei de la Nicula, zugrăvită de Popa Luca din Iclod (1683), dar şi de frumoasa catedrală din Cluj, moştenire atât de preţioasă lăsată de Episcopul Nicolae Ivan, ca în final să se adreseze cu glasul său părintesc, atât de convingător: „Ştiu că este greu, dar datoria mă obligă să reînnoiesc apelul…". Şi rezultatele se cunosc acum: catedralei i-au fost redate toată splendoarea şi strălucirea pe care le merită.

Caracterul pedagogic şi testamentar al pastoralelor. Dacă în *Memorii* Valeriu (Bartolomeu) Anania îţi dă sentimentul că lecturezi un compendiu original de pedagogie laică, scris cu o sinceritate omenească surprinzător de transparentă pe alocuri, citirea acestor pastorale ne îndreaptă gândul spre o altfel de pedagogie, anume una creştin-ortodoxă, în toată puterea cuvântului. E instructiv să ne amintim că în antichitate „pedagogul" era un angajat care ducea şi aducea copilul/copiii stăpânului *la* şi *de la* şcoală. De aici şi etimologia: „pedagog" provine din substantivul *pais*, *paidos* (*copil*) şi verbul *ago* (*a duce*, *a purta*). Mesajul, stilul şi tonul pastoralelor de faţă ne dezvăluie însă nu un simplu „angajat" ori un bodyguard bine plătit al zilelor noastre, ci un părinte extrem de grijuliu, care „duce de mână" copiii sufleteşti spre Împărăţia Cerurilor. Dar nu cu puterea sa exclusivă, de altfel redutabilă, ci cu a lui Dumnezeu. De aceea, se poate vorbi aici de un

veritabil tratat de pedagogie divino-umană. *Divină*, întrucât toate îndemnurile, atenţionările şi încurajările pe care le citim se întemeiază pe cuvintele Pedagogului desăvârşit, Iisus Hristos, Cel născut în peştera Betleemului şi înviat în grădina Ghetsimaniului; *umană*, pentru că sunt rostite cu experienţa şi trăirea unui om deosebit.

În acelaşi timp, fiecare pastorală poartă pecetea unor dorinţe părinteşti testamentare. Ne amintim cu toţii că Mitropolitul Bartolomeu spunea adesea, în ultimele două decenii ale vieţii: „Fiecare an pe care-l trăiesc este un nou dar de la Dumnezeu!”. Aşadar, oricare dintre pastorale ar fi putut să fie ultima… Cum se ştie îndeobşte, toate sfaturile părinteşti au, într-un fel sau altul, o anumită încărcătură testamentară, dar cele rostite înaintea pragului veşniciei au o rezonanţă amplificată. De acum încolo, în pofida trecerii ireversibile a timpului, glasul părintesc al Mitropolitului Bartolomeu va răsuna cu tot mai multă putere testamentară, în conştiinţele noastre şi ale neamului întreg: „Să vă întăriţi în credinţă, să credeţi fără şovăire în pururea-fecioria Maicii Domnului şi în dumnezeirea Fiului său, să credeţi şi să-i faceţi şi pe alţii să creadă, în această vreme când se fac din ce în ce mai simţite bântuielile lui Veliar!”[35] ; „Vă rog, părinţilor, ocrotiţi-vă copiii! E vorba de viitorul nostru ca neam, popor şi patrie…”[36]; „Noaptea Învierii nu cunoaşte somn; ea e numai veghe, împlinire şi aşteptare, întru bucuria nemărginită a biruinţei asupra morţii. Fie ca această aşteptare şi bucurie să vă fie sporite de toate bunătăţile lui Dumnezeu şi să vă devină o necurmată înviere lăuntrică!”[37].

Mitropolitului Bartolomeu – autorul, veşnică preţuire şi recunoştinţă, iar celor ce vor citi aceste pastorale minunate, cât mai mult folos duhovnicesc întru străbaterea neabătută a cărării Împărăţiei!

1 Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1978, vol. II, p. 330.

2 Trimiterea „Pastoralelor” îşi are originea în practica veche a Bisericii din Alexandria, însuşită şi validată la Sinodul I Ecumenic. Întrucât Alexandria era un centru în care ştiinţa astronomiei era în floare, Întâi-stătătorul acestei Biserici avea îndatorirea să se îngrijească de calcularea anuală a datei Sfintelor Paşti, pe care o comunica, apoi, celorlalte comunităţi, prin scrisori ce cuprindeau, în mod

curent, şi alte îndrumări „pastorale”. Vezi, spre exemplu, *Introducerea* consistentă semnată de M. Pierre Évieux la Sf. Chiril al Alexandriei, „Lettres festales”, 1-6, în *Sources Chrétiennes*, vol. 372 (1991), pp. 11-118. Pentru cei interesaţi de amănunte cu privire la acest subiect precizăm că părintele profesor Jan Nicolae este autorul unui studiu detaliat pe tema pastoralelor pascale, în curs de publicare.

3 Vasile Gordon, „Mitropolitul Bartolomeu – schiţă de portret omiletic”, în *Tabor*, nr. 1, anul V, aprilie 2011, Cluj-Napoca, pp. 55-64.

4 Vasile Nemeş, „Aspecte din activitatea omiletică a Arhiepiscopului Bartolomeu Anania”, în Ştefan Iloaie, Radu Preda, *Logos. Arhiepiscopului Bartolomeu al Clujului la împlinirea vârstei de 80 de ani*, Renaşterea, Cluj-Napoca, 2001, pp. 147-150.

5 Jan Nicolae, *Păstor de veghe. Elemente de etică socială în predicile mitropolitului Bartolomeu Anania*, comunicare în cadrul Simpozionului internaţional cu tema „Familie, filantropie şi etică socială”, Alba Iulia, 6-8 mai 2011; vezi *Familie, filantropie, etică socială. Parteneriatul Stat-Biserică în asistenţa socială*, vol. II, volum editat de Dumitru A. Vanca, Reîntregirea, Alba Iulia, 2011, pp. 914-965.

6 Vezi, de exemplu, Pr. Dr. Vasile Gordon, *Introducere în Omiletică*, Editura Universităţii Bucureşti, 2001 (ebooks.unibuc.ro/Teologie/omiletica/index.htm), pp. 205-209. Între subiectele de examen la Omiletică ale studenţilor de la Pastorală, anul IV, se numără şi descrierea, la alegere, a trei predicatori români contemporani. De câţiva ani buni, în topul celor preferaţi pentru această probă se numără şi Mitropolitul Bartolomeu, în alternanţă cu Nicolae Steinhardt, Antonie Plămădeală, Ilie Cleopa şi Teofil Părăian.

7 Aceste două pastorale au fost legate de colectele băneşti destinate amplelor lucrări de restaurare a catedralei din Cluj. Întreaga colectă obţinută în aceşti doi ani a fost administrată la Cluj, cu aprobarea Sfântului Sinod.

8 Pr. Prof. Dr. Sebastian Chilea, „Predica de succes”, în *Mitropolia Olteniei*, anul XVIII (1954), nr. 1-3, p. 38.

9 Termenul „pareneză” vine de la grecescul *paraineó* = a îndemna, a sfătui, a avertiza, a încuraja. Amintim pe scurt că, în practica Bisericii Ortodoxe, sunt în uz patru genuri omiletice: *omilia, predica tematică*, *panegiricul* (cuvântări de laudă la adresa sfinţilor) şi *pareneza* (cuvântarea ocazională). Detalii la Pr. Dr. V. Gordon, *Introducere în Omiletică…*, ed. cit., pp. 262-280.

10 Jacques Cosnier, *Introducere în psihologia emoţiilor şi a sentimentelor. Afectele, emoţiile, sentimentele, pasiunile*, trad. rom. de Eliza Galan, Editura Polirom, Iaşi, 2007, p. 94; detalii la Pr. Drd. Marius Ciobotă, *Discursul omiletic din perspectiva ştiinţelor comunicării*, teză de doctorat elaborată sub coordonarea Prof. Dr. Mihai Dinu şi a Pr. Prof. Dr. Vasile Gordon (în cotutelă), ms. comp., 2011, pp. 191-193.

11 „Construcţie” este un termen preferat de însuşi Părintele Mitropolit: „Jumătate din ce vă vorbesc construiesc acasă printr-o meditaţie de unul singur, într-un plan, iar jumătate se construieşte aici, în acest amvon, pentru că obişnuiesc să mă uit în ochii ascultătorilor şi jumătate din ceea ce vorbesc creşte din ochii lor…”, *Meditaţie la prima săptămână din Postul Mare*; *apud* Vasile Nemeş, *art. cit.*, p. 149.

12 Din Cuvântul Pastoral la Învierea Domnului, 1999.

13 Din Cuvântul Pastoral la Naşterea Domnului, 1993.

14 Din Cuvântul Pastoral la Naşterea Domnului, 1998.

15 Din Cuvântul Pastoral la Învierea Domnului, 2003.

16 *Ibidem*.
17 Din Cuvântul Pastoral la Naşterea Domnului, 1993.
18 Din Cuvântul Pastoral la Învierea Domnului, 2007.
19 Robert Gaas, John Seiter, *Manual de persuasiune*, trad. rom. de Carmen Pădurariu, Polirom, Iaşi, 2009, p. 172.
20 Din Cuvântul Pastoral la Învierea Domnului, 1995.
21 Din Cuvântul Pastoral la Învierea Domnului, 2001.
22 Din Cuvântul Pastoral la Învierea Domnului, 2008.
23 Din Cuvântul Pastoral la Naşterea Domnului, 2000.
24 Din Cuvântul Pastoral la Naşterea Domnului, 2002.
25 Din Cuvântul Pastoral la Învierea Domnului, 1994.
26 Din Cuvântul Pastoral la Învierea Domnului, 2010.
27 Vezi, spre exemplu, Noah J. Goldstein, Steve J. Martin, Robert Cialdini, *50 de secrete ale artei persuasiunii*, trad. rom. de Mihaela Vînătoru, Polirom, Iaşi, 2009; sau Kevin Hogan, James Speakman, *Persuasiunea mascată. Tactici şi trucuri psihologice pentru învingători*, trad. rom. de Anacaona Mândrilă-Sonetto, Meteor Press, Bucureşti, 2008.
28 Din Cuvântul Pastoral la Naşterea Domnului, 1994.
29 „Tria videri esse quae orator efficere deberet, ut doceret, ut delectaret, ut moveret…”, *De Optimo Genere Oratorum*, ed. H. M. Hubbell, 1949, Sect. 276, 6. Puţin mai înainte, Cicero menţionează termenii uşor diferit: „ut probet, ut delectet, ut flectat. Probare necessitatis est, delectare suavitatis, flectere victoriae…”, *Ibidem*, 69, 4.
30 „Dixit enim quidam eloquens [Cicero, n.n.], et verum dixit, ita dicere debere eloquentem ut doceat, ut delectet, ut flectat. Deinde addidit, *docere necessitatis est, delectare suavitatis, flectere victoriae*”…, *De doctrina Christiana, Liber quartus*, 74.
31 Jan Nicolae, *art. cit.*, p. 914.
32 Din Cuvântul Pastoral la Învierea Domnului, 1997.
33 Vezi ultimele precizări în comunicatul Biroului de presă al Patriarhiei Române, nr. 3972/9 mai 2011, semnat de PF Patriarh Daniel.
34 Vezi *supra*, nota 2, p. 235.
35 Din Cuvântul Pastoral la Naşterea Domnului, 2008.
36 Din Cuvântul Pastoral la Naşterea Domnului, 2010.
37 Din Cuvântul Pastoral la Învierea Domnului, 2010.

Naşterea Domnului – centrul universului şi răscrucea istoriei

Crăciunul veşnicului astăzi[1]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Printre cântările Utreniei din 25 Decembrie se află şi unul din cele mai frumoase texte ale imnografiei noastre răsăritene: *Condacul Naşterii*, întocmit de Sfântul Roman Melodul şi cântat pentru întâia oară chiar de el în biserica Sfânta Sofia din Constantinopol. Imnul sună astfel:

Fecioara astăzi pe Cel mai presus de fiinţă naşte,
şi pământul peştera Celui neapropiat aduce;
îngerii cu păstorii slavoslovesc
şi magii cu steaua călătoresc;
că pentru noi S-a născut Prunc tânăr
Dumnezeu Cel mai-nainte de veci.

Aţi observat, desigur, cum marea lui frumuseţe literară se alcătuieşte pe o rară adâncime de cugetare teologică, una din cele mai rafinate de-a lungul secolelor creştine. Să ne oprim puţin asupra lui şi să încercăm a-i desluşi înţelesurile.

A-L naşte Fecioara pe Hristos înseamnă a-I da fiinţă Celui ce este mai presus de fiinţă; a-L naşte-n trup omenesc pe Cel ce l-a făcut pe om; a-L aduce-n timp pe Cel ce este deasupra timpului; a-L întrupa pe Creator în

trupul propriei Sale creaţii. Aici se cuprinde întreaga taină a pogorârii lui Dumnezeu pe pământ.

Iar pământul? Ce face pământul? Se poartă ca o fiinţă vie: Celui neapropiat Îi aduce peşterea. „Cel neapropiat” nu este altcineva decât Dumnezeul veşnic şi nesfârşit, Cel de Care nu te poţi „apropia” pentru că El nu este într-un anumit loc, ci pretutindeni. Dumnezeu este Acela Care izvorăşte „lumina cea neapropiată”, Strălucirea care copleşeşte orice altă lumină, Soarele duhovnicesc în ale cărui raze se scaldă, ca într-o baie de sfinţenie, sufletele celor mântuiţi. Pământul, da, pământul este cel ce-I aduce peştera. Aici cuvântul „a aduce” înseamnă, de fapt, „a proaduce”, a pune înainte, a oferi ceva cuiva. E ca şi cum pământul ar ţine pe palme peştera din Betleem şi I-o îmbie lui Dumnezeu pentru ca Acesta să-Şi afle adăpost spre a Se naşte-n trup. Peştera nu e o construcţie făcută de mână; ea face parte din plămada însăşi a pământului. Prin faptul însă că-L adăposteşte pe Dumnezeu, ea devine cer, aşa cum preafrumos se spune în *Axionul Naşterii*: „cer fiind peştera”. Din acest moment, peştera încetează de a mai fi o simplă încăpere; pereţii ei dispar şi-n locul lor se deschide nesfârşitul ceresc, al Tatălui *Carele este în ceruri* şi Care-Şi trimite Fiul să Se nască pe pământ, anume într-o grotă deschisă spre inima pământului şi pe care el, pământul, I-o oferă din inimă.

Ştim din Sfânta Scriptură că-n preajma Betleemului se aflau nişte păstori care-şi păzeau, noaptea, turmele. Ei au fost primii cărora îngerul Domnului le-a vestit naşterea lui Hristos şi primii care-au văzut şi auzit mulţimile îngerilor cântând: „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pământ pace, între oameni bunăvoire!”. „A slavoslovi” este un cuvânt greu de tradus în româneşte. Îi corespunde grecescul „a doxologi”, dar nici acesta nu presupune o traducere uşoară. Verbul înseamnă: a-I aduce slavă lui Dumnezeu cântând; a-L glorifica pe Dumnezeu; a-I cânta lui Dumnezeu cântări de laudă. Este exact ceea ce făceau îngerii în momentul naşterii lui Iisus. Imnul nostru întregeşte imaginea biblică şi ni-i înfăţişează pe păstori îndreptându-se spre peştera Betleemului şi cântându-I lui Dumnezeu laolaltă cu îngerii de deasupra. Aşadar, alte hotare care se topesc: cerul se

întrepătrunde cu pământul şi pământul cu cerul, purtătorii de trup cântă împreună cu cei fără de trup, lumile care pân-atunci păreau străine se regăsesc în armonia lor dintru-nceput. „Îngerii cu păstorii slavoslovesc...”

„...şi magii cu steaua călătoresc.” Magii erau nişte înţelepţi ai Răsăritului care se îndeletniceau îndeosebi cu astrologia, adică cu cititul în stele; ei cercetau noaptea zodiile, în speranţa că de la ele vor căpăta răspunsuri la marile lor întrebări despre viaţă şi moarte, despre traiul omului şi al omenirii. E sigur că astfel de răspunsuri nu puteau veni de la nişte astre neînsufleţite, ci numai de la Dumnezeu, Cel ce le-a creat şi care poate să facă din ele instrumente ale voii şi planurilor Sale. Pe de altă parte însă, până la acei magi ajunseseră Scripturile proorocilor evrei, cele ce vesteau venirea Unsului lui Dumnezeu, Cel ce avea să fie Mântuitorul tuturor oamenilor. Atunci, la un moment dat, Dumnezeu a făcut ca în cugetele acelor înţelepţi să se întâlnească Scripturile cu astrele; în acest fel, din marea mulţime a stelelor cerului s-a ales una care să le lumineze Scripturile; ea le-a devenit astfel călăuză-n cale lungă, purtându-i până la Ierusalim şi apoi până la locul unde, în sfârşit, aveau să-L afle pe Pruncul Iisus, Căruia I s-au închinat cu daruri. Iată, aşadar, cum „magii cu steaua călătoresc”; ei, magii, cei ce se închinau stelelor, de la o stea au învăţat să I se închine lui Hristos, Cel ce era mai mult decât o stea şi decât toate stelele la un loc: El era „Soarele Dreptăţii”, Cel ce crease stelele şi-n faţa Căruia stelele pălesc. Drumul magilor călăuziţi de stea devine astfel lungul drum al omenirii către Dumnezeul Cel adevărat, dar şi părtăşia întregului univers la descoperirea acestui drum. Dacă îngerii merg laolaltă cu păstorii prin cântec, steaua merge laolaltă cu magii prin lumină. „Câtă splendoare!”

Dar, iubiţii mei, pentru ce toate acestea? Ne-o spune tot imnul: fiindcă „pentru noi S-a născut Prunc tânăr, Dumnezeu Cel mai-nainte de veci”. Da, „pentru noi şi pentru a noastră mântuire”, cum se spune în Simbolul Credinţei. Domnul S-a născut nu numai pentru păstori şi nu numai pentru magi, nu numai pentru păgâni şi nu numai pentru fiii lui Israel, nu numai pentru oamenii simpli şi nu numai pentru cei învăţaţi, ci „pentru noi toţi”, pentru tot omul. Că dacă prin Adam, părintele omului, a venit moartea

tuturor oamenilor, prin Iisus Hristos, Fiul Omului, a venit Viaţa întregii omeniri. Da, acesta a fost singurul motiv şi singurul scop al pogorârii lui Dumnezeu pe pământ; de dragul nostru a făcut-o, al tuturor oamenilor, chiar şi atunci – dar mai ales atunci – când ei devin peste măsură de păcătoşi. Mai mare iubire decât aceasta nici că se poate!

Iubiţii mei, imnul acesta îşi propune în primul rând să readucă în amintirea noastră evenimentul istoric al naşterii Domnului, faptul că acum o mie nouă sute nouăzeci şi trei de ani S-a născut Iisus în Betleemul Iudeii. Această naştere e un fapt real, atestat de Sfintele Evanghelii şi de alte mărturii contemporane, iar comemorarea faptului e menită să-l reactualizeze în propriile noastre conştiinţe. În acelaşi fel sărbătorim, de pildă, atâţia ani de la naşterea unui mare scriitor, a unui mare muzician, a unui mare om de ştiinţă sau a unui mare erou.

Dar sărbătoarea noastră creştină e mai mult decât atât, adică mai mult decât o simplă comemorare, oricât ar fi ea de strălucită. În chiar prima propoziţie a imnului pe care vi-l înfăţişez există un cuvânt-cheie, care-i dă cântării şi o altă măsură, mult mai adâncă. Ascultaţi: „Fecioara astăzi pe Cel mai presus de fiinţă naşte”. Cheia spre adâncime este cuvântul „astăzi”. Fecioara, într-adevăr, L-a născut pe Hristos *atunci*, în zilele regelui Irod, dar Îl naşte şi *astăzi*, în vremea noastră, în chiar clipa când comemorăm evenimentul. Atunci s-a petrecut naşterea istorică, *astăzi* se petrece naşterea mistică, pogorârea tainică a lui Iisus în viaţa noastră duhovnicească. Aceasta este una din tainele creştinismului: în plan istoric, comemorarea evenimentului religios ne face contemporani cu el; în plan duhovnicesc, transfigurarea mistică îl face contemporan cu noi. Oare nu credem noi că Domnul, Cel ce o singură dată S-a jertfit pe cruce, Se jertfeşte necontenit în actul mistic şi real al fiecărei Liturghii? Or, El Se jertfeşte-n fiecare Liturghie pentru că de fiecare dată Se şi naşte-ntr-însa. Liturghia se începe în firida proscomidiarului, unde este zugrăvită Naşterea Domnului, şi se termină pe sfântul antimis, unde este zugrăvită punerea Sa în mormânt, ca prefigurare a Învierii.

Că este aşa ne-o dovedeşte un alt cuvânt al imnului, care se află în ultima frază. Ascultaţi din nou: „Că pentru noi S-a născut Prunc tânăr”. De ce „tânăr”? Nu este acesta un cuvânt de prisos? Ce poate fi mai „tânăr” decât un prunc de abia născut?... Ei bine, cuvântul acesta de la urmă, „tânăr”, îl întăreşte pe cel de la-nceput, „astăzi”. Orice prunc omenesc e menit să şi-mbătrânească; odată-mbătrânit, el devine pruncul *de atunci*, de altădată. Nu însă şi Pruncul cel dumnezeiesc: El rămâne veşnic tânăr, veşnic fraged, El e de-a pururi Pruncul *de acum*. Naşterea Domnului e mai mult decât un moment al păstorilor şi al magilor; ea este şi un moment al nostru, al celor de faţă şi viitori, în toată sfinţenia şi strălucirea lui.

Sfântul Ioan Gură de Aur spune într-o rugăciune: „[Tu, Doamne Iisuse], precum ai binevoit a Te culca în peşteră şi-n ieslea necuvântătoarelor, aşa binevoieşte a intra şi în ieslea necuvântătorului meu suflet”. Rugăciunea e atât de limpede, încât nu mai are nevoie de tâlcuire.

Iată că Naşterea Domnului devine centrul universului şi răscrucea istoriei. Dacă pentru ea cântă îngerii, dacă la ea aleargă păstorii, dacă spre ea se îndreaptă magii, dacă pământul cel nesimţitor îi îmbie peştera şi steaua cea rece îi revarsă lumina, atunci noi, noi ce-i putem aduce? Ne-o spune Sfântul Ioan Gură de Aur: ieslea sufletului nostru; o iesle caldă, curată, binemirositoare, duhovnicească, în care dumnezeiescul *Prunc tânăr* să Se nască *astăzi*. Dacă Iisus nu Se naşte, tainic şi real, în fiinţa fiecăruia dintre noi şi dacă El nu devine, în aceeaşi fiinţă, Hristosul euharistic, atunci Crăciunul nostru nu e mai mult decât o simplă comemorare omenească. Şi ar fi păcat. Imnul Sfântului Roman Melodul ne dezvăluie taina prin care evenimentul istoric al naşterii Domnului se strămută în noi, în fiecare din noi: pământul I-a deschis peştera, noi să-I deschidem ieslea. Cu El în suflet, astfel întineriţi prin tinereţea Lui şi înnoiţi prin noutatea Lui, ne îndreptăm şi spre Anul acesta cel Nou pe care vi-l doresc, din toată inima, plin de sănătate, vrednicie, îndestulare casnică şi belşug duhovnicesc. Amin!

1 Pastorală la praznicul Naşterii Domnului, 1993.

Pedagogia aşteptării optimiste[2]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Sfântul Evanghelist Luca istoriseşte că, la patruzeci de zile după ce Sfânta Fecioară Îl născuse pe Domnul Iisus, L-a dus la templul din Ierusalim ca să plinească cele rânduite de Lege (Lc 2, 22-39). Acolo dumnezeiescul Prunc a fost întâmpinat şi ţinut în braţe de bătrânul Simeon, care I-a mulţumit lui Dumnezeu că-L vedea cu ochii săi pe Cel ce aducea, în sfârşit, mântuirea tuturor popoarelor. Evanghelistul însă ne dă şi un amănunt: Dreptul Simeon era şi el „*aşteptând* mângâierea lui Israel”. Cu alte cuvinte, el se număra printre cei ce *aşteptau* naşterea lui Iisus, o naştere ce avea să aducă eliberarea poporului israelit şi, prin el, a tuturor neamurilor, din robia păcatului. Înaintat în vârstă, Simeon era purtătorul unei făgăduinţe din partea Duhului Sfânt, anume că „nu va vedea moartea până ce nu-L va vedea pe Hristosul Domnului”: omul îmbătrânise întru aşteptare.

Aşteptarea e o veghe sufletească în care se amestecă neliniştea, nerăbdarea, teama, speranţa, dorul, uneori deznădejdea prelungă, alteori bucuria prematură. Dacă-i vorba de un eveniment, nu aştepţi decât ceea ce ştii, ceea ce bănuieşti sau ceea ce s-a spus că trebuie să se întâmple. Aşteptarea nu-i niciodată fără obiect; ea are întotdeauna înaintea-i fie o persoană, fie un fapt, fie pe amândouă. Dacă evenimentul se presupune fericit, atunci intervine şi o enormă dilatare a timpului: celui ce aşteaptă „i se pare mult” până să se bucure de fericire.

Noi, creştinii, ştim că în lumea aceasta nimic nu e întâmplător, că totul face parte dintr-o anume rânduială a lui Dumnezeu. Cu atât mai mult naşterea propriului Său Fiu, a Domnului nostru Iisus Hristos. Dacă ea era

aşteptată, înseamnă că fusese vestită; şi dacă fusese vestită, înseamnă că mai înainte fusese făgăduită.

Făgăduită de cine? şi când? şi de ce? Ne-o spune Sfânta Scriptură, în capitolul 3 din Cartea Facerii: După ce Eva s-a lăsat amăgită de şarpe şi după ce l-a făcut şi pe bărbatul ei să devină neascultător faţă de Dumnezeu, amândoi oamenii, strămoşii noştri, au fost alungaţi din rai, ca pedeapsă pentru păcatul lor. Atunci Dumnezeu l-a blestemat pe şarpele-diavol, adăugând: „Duşmănie voi pune între tine şi femeie, între seminţia ta şi seminţia ei; Acela îţi va ţinti ţie capul, iar tu îi vei ţinti călcâiul” (Fc 3, 15). Să ne oprim puţin asupra acestui text şi să observăm mai întâi că blestemul nu cade asupra omului, ci asupra diavolului, de la care pornise ispitirea. În al doilea rând, o mare adversitate se instituie între femeia care se lăsase ispitită şi şarpele care o ispitise; dar nu numai între ei ca persoane, ci şi între urmaşii lor; aşadar, un război de lungă durată, în care diavolul va căuta să-şi menţină şi consolideze victoria, dar în care, pe de altă parte, omul va căuta să-şi răzbune înfrângerea şi să-l înfrângă pe Cel-Viclean. În al treilea rând, dacă lupta s-ar da numai între cele două seminţii, adică între urmaşi, aceasta n-ar spune mare lucru; e ca şi cum am vorbi de două armate fără comandanţi (există şi unele traduceri greşite ale Bibliei, care pot duce la această concluzie). Acum însă intervine importanţa textului. Ascultaţi: „*Acela* îţi va ţinti ţie capul, iar tu îi vei ţinti călcâiul”. Ei bine, cuvântul „Acela” (sau „El”) e un pronume care nu se referă la seminţie (la urmaşi, la descendenţă), ci la o persoană de sex masculin ce se va naşte din această seminţie, adică din urmaşii Evei. Sfinţii Părinţi, încă din vechime, au văzut aici un text profetic: „Acela” nu poate fi decât Fiul lui Dumnezeu, Iisus Hristos, Cel ce Se va naşte din „Eva cea nouă”, Sfânta Fecioară Maria. E motivul pentru care acest verset a fost numit „Protoevanghelia”, adică Evanghelia de dinainte de Evanghelie.

Vedeţi acum, iubiţii mei fraţi, părintească purtare de grijă a lui Dumnezeu faţă de copiii care-I greşiseră: în chiar clipa când i-a pedepsit, tot atunci le-a făgăduit iertarea. Blestemul asupra şarpelui este, în fapt, binecuvântare asupra omului. Prin păcat, omul se solidarizase cu Cel-Rău;

Dumnezeu însă îi desparte printr-o duşmănie perpetuă (de altfel, aceasta este singura ură pe care El o permite: aceea împotriva diavolului). Şi pentru ca omul să simtă că locul său nu este alături de Satana, Dumnezeu îi făgăduieşte mântuirea prin „Acela” ce avea să Se nască în Betleemul Iudeii. Aşadar, începutul întrupării Domnului este *făgăduinţa*.

La rândul ei, făgăduinţa avea să devină *vestire*. Prin Duhul Sfânt, ea va rămâne trează în conştiinţa proorocilor Vechiului Testament şi, prin ei, în conştiinţa lumii. Cel dintâi care a anunţat venirea lui Mesia a fost însuşi Moise, marele şi puternicul profet al poporului ales: „Prooroc ca mine vă va ridica Domnul, Dumnezeul vostru, dintre fraţii voştri; pe Acela să-L ascultaţi” (Dt 18, 15). Observaţi cum Moise prevesteşte chiar cuvintele pe care Dumnezeu-Tatăl le va rosti atunci când Domnul se va schimba la faţă pe muntele Taborului: Pe Acesta să-L ascultaţi!” (Mt 17, 5; Mc 9, 7; Lc 9, 35).

Aproape toţi proorocii de după Moise, de-a lungul câtorva secole, L-au vestit pe Mesia cel făgăduit, fiecare aruncând asupră-I un anume snop de lumină: Isaia, că se va naşte din Fecioară (Is 7, 14); Miheea, că naşterea se va petrece în Betleem (Mi 5, 2); Osea, că va pribegi în Egipt (Os 11, 1); Ieremia, că-n urma Sa vor fi ucişi pruncii din Betleem (Ir 31, 15); Isaia, că va fi precedat de Ioan Botezătorul (Is 40, 3); acelaşi Isaia, că va locui în Galileea (Is 9, 1-2); Zaharia, că va fi vândut pe 30 de arginţi (Za 11, 12-13); şi iarăşi Isaia, supranumit şi „evanghelistul Vechiului Testament”, deşi a trăit cu 800 de ani înainte de Hristos, a descris pe larg propovăduirea, patimile, moartea şi Învierea Domnului, deseori cu amănunte menite să uimească; şi nu mai puţin a făcut aceasta proorocul şi regele David, în Cartea Psalmilor săi. Ei bine, toate aceste texte profetice, citite săptămânal în sinagogă, pătrundeau din ce în ce mai adânc în conştiinţa poporului, se perpetuau din generaţie în generaţie şi întreţineau continuitatea idealului mesianic.

Aşa se face că vestirea făgăduinţei a devenit *aşteptare*. Am amintit de Dreptul Simeon, cel ce era *aşteptând* mângâierea lui Israel. Dar nu numai el. Pe lângă acelaşi templu vieţuia şi bătrâna proorociţă Ana, care „Îi

mulţumea lui Dumnezeu şi le grăia despre El tuturor celor ce aşteptau mântuire în Ierusalim” (Lc 2, 38). Aşadar, era vorba de un fenomen generalizat. Sfântul Evanghelist Luca e foarte limpede atunci când e vorba despre momentul în care a apărut Ioan Botezătorul: „Şi cum tot poporul era *în aşteptare* şi toţi se întrebau în inimile lor despre Ioan: Nu cumva el este Hristosul?” (Lc 3, 15). Şi cum să nu se întrebe, de vreme ce însuşi Ioan avea să-şi trimită ucenicii la Iisus cu întrebarea: „Tu eşti Cel ce va să vină, sau pe altul să aşteptăm?” (Lc 7, 19). Sentimentul acesta dăinuia nu numai printre oamenii sărmani, ci şi printre dregătorii de seamă ai societăţii iudaice. Unul din aceştia era şi Iosif din Arimateea, cel ce după răstignirea Domnului s-a dus la Pilat să-i ceară trupul spre a fi înmormântat; despre el ni se spune că „aştepta împărăţia lui Dumnezeu” (Lc 23, 51). Peste tot, aşteptare, aşteptare.

Acum e momentul, iubiţii mei, să băgăm de seamă că toată această aşteptare se întemeia pe *nădejde*. Ştiţi că într-un fel aşteaptă soldatul în tranşee începerea atacului şi în alt fel aşteaptă prizonierul eliberarea din lagăr. Omenirea avea sentimentul prizonieratului, al lipsei de libertate, al încercuirii, amintirea dureroasă – chiar dacă uneori subconştientă – că şi-a pierdut cândva fericirea de a fi liberă. În auzul poporului ales stăruiau cuvintele proorocului Isaia, pe care Evanghelistul Matei le leagă de venirea Fiului lui Dumnezeu: „În numele Lui [al acestui Fiu] vor nădăjdui neamurile” (Mt 12, 21). Aşa se face că, după răstignirea Domnului, apostolii Luca şi Cleopa merg pe calea spre Emaus şi-şi mărturisesc tristeţea faţă de „străinul” ce li se alăturase, fără să ştie că, de fapt, „străinul” nu era altcineva decât Cel răstignit şi înviat: „Iar noi nădăjduiam că El este Cel ce avea să izbăvească pe Israel” (Lc 24, 21). Acest „noi” se referă, desigur, nu numai la ei, cei doi apostoli drumeţi, ci şi la toţi cei ce purtau într-înşii nădejdea în eliberarea de sub robia păcatului.

Aşteptarea devenise nădejde datorită faptului că la obârşia ei se afla o făgăduinţă, dar nu orice fel de făgăduinţă, ci anume aceea a lui Dumnezeu. El, Dumnezeu, este singurul care poate cu adevărat făgădui, pentru că este şi singurul care poate să-şi ţină promisiunea. Şi de vreme ce numai El e-n

stare să-şi ţină cuvântul, înseamnă că numai în El se poate nădăjdui fără teama de a spera în zadar.

Şi acum, la capătul nădejdii se află *plinirea*, adică prefacerea acesteia în realitate. Când anume se plineşte făgăduinţa? Atunci când hotărăşte Cel ce a făgăduit. Ne-o spune limpede Sfântul Apostol Pavel în Epistola sa către Galateni: „Când a venit plinirea vremii, Dumnezeu L-a trimis pe Fiul Său, născut din femeie, născut sub Lege, ca pe cei de sub Lege să-i răscumpere, ca să dobândim înfierea” (Ga 4, 4-5). „Plinirea vremii” înseamnă, de fapt, plinirea planului lui Dumnezeu.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Am zis „planul lui Dumnezeu” pentru că, dacă în lumea aceasta nimic nu e întâmplător, cu atât mai puţin întâmplătoare a fost naşterea Domnului. Ea se înscrie în uriaşul plan al Creatorului de a-şi elibera creatura din robia în care căzuse prin propria voinţă. Acest plan, aşa cum am văzut, cuprinde patru acte: *făgăduinţa*, *vestirea*, *aşteptarea*, *plinirea*. Primul şi ultimul act, adică făgăduinţa şi plinirea, îi aparţin lui Dumnezeu. Cele două de la mijloc, adică vestirea şi aşteptarea, îi aparţin omului. Pe de-o parte, dacă Domnul a făgăduit, El este şi Cel ce plineşte; pe de alta, fiind beneficiar al făgăduinţei, omul este cel ce o vesteşte de-a lungul generaţiilor şi-i aşteaptă, nădăjduind plinirea. Aceasta-nseamnă că Dumnezeu i-a rezervat omului dreptul, libertatea şi bucuria de a participa la propria sa mântuire; dar pentru că acesta se dovedise slab în a-şi chivernisi de unul singur libertatea, participarea lui e asistată de Duhul Sfânt, Cel ce i-a inspirat pe proorocii-vestitori şi a făcut ca aşteptarea mulţimilor să devină nădejde. Vedeţi acum lucrarea lui Dumnezeu în toată măreţia ei? Şi atunci, de ce să ne mirăm că naşterea lui Iisus a fost cântată de îngeri, cinstită de păstori, temută de regi, adorată de magi, cercetată de astre, trimisă de cer şi găzduită de pământ

într-o mântuitoare îmbrăţişare cosmică? O biată iesle dintr-o peşteră devine sălaşul întregului univers!

Cu toate acestea, iubiţii mei, dacă întruparea Domnului înseamnă o încheiere, ea este, în acelaşi timp, şi un început. De acum istoria omenirii se împarte în două, anii se vor număra în cei de dinainte de Hristos şi cei de după Hristos. Odată întrupat, Fiul lui Dumnezeu va trăi pe pământ timp de peste treizeci de ani, va propovădui, va face minuni, va pătimi, va fi răstignit şi va învia din morţi. Dar nu S-a întors la Tatăl Său înainte de a ne face nouă, oamenilor, încă două mari făgăduinţe. Pe cea dintâi le-a făcut-o sfinţilor Săi ucenici şi apostoli: aceea că le va trimite pe Duhul Sfânt ca să desăvârşească ceea ce El învăţase şi să ne sfinţească prin Biserica Sa. Ieşiţi dintr-o aşteptare, apostolii intrau în alta: încrezători în ceea ce le spusese Domnul, ei n-au părăsit Ierusalimul până în cea de a cincizecea zi de după Înviere, când Duhul Sfânt S-a pogorât într-adevăr peste ei şi i-a mânat la propovăduire.

Pe cealaltă o făcuse mai înainte, dar plinirea ei nu avea loc decât la sfârşitul veacurilor; e vorba de cea de a doua venire a Domnului. Odată cu ea se vor petrece învierea cea de obşte, judecata de apoi şi începutul definitiv al vieţii veşnice. Şi dacă aşteptarea este, aşa cum am spus, o stare de veghe a sufletului, iată-ne şi pe noi veghind în perspectiva ultimei făgăduinţe a lui Dumnezeu, aşa cum o şi mărturisim, fiecare, în Simbolul Credinţei: „Aştept învierea morţilor şi viaţa veacului ce va să fie”. Mărturisim şi credem. Credem şi mărturisim. Mărturisim întru credinţă şi credem întru mărturisire. Nădăjduim întru aşteptare şi aşteptăm întru nădejde. În Domnul Dumnezeu ne e nădejdea, căci „El a zis şi s-a făcut” (Ps 148, 5): a zis că Se va întrupa – şi S-a întrupat; a zis că va învia din morţi – şi a înviat; a zis că-L va trimite pe Sfântul Duh – şi L-a trimis; a zis că va să vină din nou – şi, în mod sigur, va veni!

În această stare de veghe sufletească vă doresc din toată inima să petreceţi Sfintele Sărbători în pace, sănătate, belşug de lumină şi spor de bucurii duhovniceşti. La mulţi ani!

2 Pastorală la praznicul Naşterii Domnului, 1994.

Pogorârea lui Dumnezeu printre oameni[3]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

De data aceasta îmi propun să vă vorbesc despre pogorârea lui Dumnezeu printre noi, oamenii, aşa cum ne este ea înfăţişată în câteva din minunatele noastre colinde de Crăciun. Să nu vă mire că mă abat puţin de la îndătinata regulă a Scrisorii Pastorale care citează cu precădere versete din Sfânta Scriptură şi că apelez la citate din folclor. E bine de ştiut că nu puţine din aceste colinde au o vechime tot atât de mare ca şi creştinismul nostru şi că ele au fost alcătuite de oamenii care cunoşteau bine Sfintele Scripturi, fie că erau preoţi, fie dascăli, fie cântăreţi de strană, fie ţărani ştiutori de carte sau atenţi la citirile din biserică. Colindele nu sunt altceva decât rostirea populară a unor lecturi biblice care s-au întâlnit cu harurile poetice şi muzicale ale unor făurari de frumuseţe. Departe de a fi nişte simple versete versificate, ele sunt opere profund originale, dar originalitatea lor are grijă să se ţină cât mai aproape de izvorul care a inspirat-o, adică de credinţa cea adevărată, aşa cum credinţa însăşi se sprijină, la rândul ei, pe izvoarele biblice. Iată un exemplu: când au alcătuit Crezul, Sfinţii Părinţi de la Niceea au precizat că Domnul Iisus Hristos a înviat a treia zi, „după Scripturi”, adică potrivit Scripturilor, adică aşa cum ne spun Scripturile, ca să nu mai încapă nici o îndoială. Nu altfel mărturiseşte începutul unui colind, care sună aşa:

O, pricină minunată
Din-nceput de lumea toată,
Din-nceput şi din vecie
Precum la Carte ne scrie.

„Cartea” nu este altceva decât Biblia, iar versul acesta ultim e o trimitere la Epistola Sfântului Apostol Pavel către Romani 16, 25, unde se vorbeşte despre Întruparea Domnului ca fiind „taina cea ascunsă din timpuri veşnice”, sau la Epistola către Coloseni 1, 26, unde este numită „taina cea din veci ascunsă”.

Într-un alt colind ni se spune că cei trei crai de la Răsărit s-au lăsat călăuziţi de stea

Şi-au mers, după cum citim,
Până la Ierusalim.

Aşadar: după cum citim în Sfintele Scripturi, ca să nu se creadă cumva că această istorisire ar fi fost născocită de închipuirea poetului popular. Totul izvorât din credinţă şi întemeiat pe credinţă.

Înainte însă de a porni cu colindătorii pe la casele unde poposeşte micuţul Iisus, aş vrea să vă aduc aminte că Dumnezeu, în marea Sa bunătate faţă de noi, cei ce prin păcatele noastre ne-am îndepărtat de El, i-a lăsat mântuirii noastre toate căile deschise. Drumul dintre El şi om se poate face, deopotrivă, în ambele sensuri. Când Domnul stă în aşteptarea noastră, a celor ce călătorim pe cărările sau valurile vieţii, glasul Său ne cheamă: „Veniţi la Mine toţi cei osteniţi şi împovăraţi, şi Eu vă voi odihni” (Mt 11, 28). Iar dacă ne-am apropiat de pragul uşii Sale şi ne-am poticnit în şovăială, tot El este Cel ce, dinlăuntru, ne încurajează: „Bateţi şi vi se va deschide!” (Mt 7, 7; Lc 12, 36). Când însă noi ne aflăm înlăuntru, în casele noastre, însinguraţi şi înstrăinaţi de un Iisus care călătoreşte, ostenit, în căutarea noastră, vocea Lui răzbate pervazul şi ne trezeşte auzul: „Iată, Eu stau la uşă şi bat; de-Mi va auzi cineva glasul şi va deschide uşa, voi intra la el şi voi cina cu el şi el cu Mine” (Ap 3, 20). Iată deci cum omul devine

gazda lui Iisus şi se învredniceşte de un ospăţ în care Dumnezeu Îşi află pe ale Sale dintru ale Sale.

Cunoaştem din Simbolul Credinţei că Fiul lui Dumnezeu „pentru noi, oamenii, şi pentru a noastră mântuire S-a pogorât din cer şi S-a întrupat de la Duhul Sfânt şi din Fecioara Maria...”. Iată cum acelaşi lucru este spus într-un colind românesc, dar nu prin rostirea directă a teologiei, ci cu mijloacele harului poetic:

Pe o scară de argint
Se pogoară Domnul Sfânt.
Se pogoară rareori,
Numai pe la Sărbători.

Ei bine, „scara de argint” pe care se pogoară Domnul nu este altceva şi altcineva decât Fecioara Maria, prin care Fiul lui Dumnezeu se întrupează, devenind om. Metafora (căci aşa se numeşte această figură de stil) este preluată din Vechiul Testament, unde se vorbeşte de scara pe care patriarhul Iacob a văzut-o în vis, o scară rezemată cu un capăt în cer şi cu altul în pământ şi pe care se urcau şi se pogorau îngerii lui Dumnezeu (Fc 28, 12). Asemenea ei, Sfânta Fecioară este legătura directă dintre cer şi pământ, aşa cum au văzut-o Sfinţii Părinţi şi cum ne este arătată şi în Acatistul Bunei-Vestiri: „Bucură-te, scară cerească pe care S-a pogorât Dumnezeu” (Icos 2). Colindul ne mai spune că această pogorâre nu este un fapt obişnuit, care se petrece zilnic sau săptămânal, ci un fapt sărbătoresc al unui timp sărbătoresc.

În legătură cu aceasta însă voi aminti un alt colind, de o mare adâncime teologică şi frumuseţe literară, care începe aşa:

Mare-i seara de-astă seară

Dar nu-i seară de-astă seară,
Ci e seara lui Crăciun,
Lui Crăciun celui bătrân,
Când S-a născut Fiul Sfânt,
Fiul Sfânt pe-acest pământ.

Cu alte cuvinte, noi sărbătorim Naşterea Domnului *acum*, în acest an, dat totodată ne întoarcem în timpul de *atunci*, în urmă cu aproape două mii de ani, când Naşterea S-a petrecut ca fapt istoric, şi trăim acel moment ca şi cum am fi contemporani cu el. Acelaşi lucru, iubiţii mei, vi-l spuneam şi acum doi ani, în Scrisoarea Pastorală de Crăciun, numai că atunci îl citam pe Sfântul Roman Melodul: „Fecioara *astăzi* pe Cel mai presus de fiinţă naşte". Iată cum imnograful bizantin şi poetul popular anonim se întâlnesc pe una din culmile rostirilor noastre de credinţă.

Prin întrupare, Fiul lui Dumnezeu a devenit oaspetele pământului, dar colindele noastre Îl aduc în aria şi-n văzduhul neamului românesc, acesta devenindu-i gazdă. Betleemul nu mai e acolo, departe, în Palestina, ci undeva pe aici, pe-aproape, dincolo de marginea satului:

La Vitleem colo jos
Cerul arde luminos:
Preacurata
Naşte astăzi pe Hristos.

Deşi cerul e năpădit de lumină, Pruncul Se naşte în singurătate, în mijlocul naturii. Natura însă poate fi şi vătămătoare, fapt pentru care omul îşi ocroteşte trupul împotriva vremuielilor. De data aceasta însă natura îşi recunoaşte Stăpânul, pe Cel ce a făcut-o dintru început, şi se face blândă,

devine ea însăşi umană în faţa Pruncului, aşa cum se rosteşte cu mare gingăşie un alt colind:

Ploaia caldă
Că mi-L scaldă;
Vântul bate,
Nu-L răzbate;
Neaua ninge,
Nu-L atinge.

Dar dacă firea poate ocroti Pruncul ferindu-L de ea însăşi, ea nu e în stare să-I dea ceea ce întotdeauna e de trebuinţă unui nou-născut. Ca atare, ne spune colindul Vitleemului de jos, Maica Sfântă stă aplecată desupra Fiului şi plânge-ncetişor. De ce plânge?

Pentru că

N-are scutec de-nfăşat,
Nici hăinuţe de-mbrăcat
Pentru Pruncul de-mpărat.

E uşor de reţinut contrastul dintre originea împărătească a Pruncului şi sărăcia, întru umilinţă, a Maicii Sale. Plânsul acesteia, poate că dus de vânt, pătrunde-n sat şi-i trezeşte femeile, care aleargă într-un suflet la locul cu pricina şi-i vorbesc mamei singuratice într-un grai de duioasă solidaritate a omului cu Dumnezeu:

Nu mai plânge, maica mea,
Scutecele noi ţi-om da,

Pruncul sfânt de-i înfăşa.

Astfel se încheie întâia treaptă a pogorârii Domnului pe pământ şi-n spaţiul românesc. De aici, Pruncul „mititel şi-nfăşăţel” intră pe seama copiilor, a nevinovaţilor, care-l duc în sat. Glasurile lor răsună de departe:

Sculaţi, sculaţi, boieri mari,
Sculaţi voi, români plugari,
Că vă vin colindători
Noaptea pe la cântători.

Ei pornesc deci cam în revărsatul zorilor, atunci când încep să cânte cocoşii. Pentru ca ţăranii să nu creadă că e vorba de o oarecare zarvă tinerească, menită doar să-i trezească din somn fără nici un rost, colindătorii se simt datori să-i liniştească:

Şi nu v-aduc nici un rău,
Ci v-aduc pe Dumnezeu.

Din această clipă, copiii nu mai sunt simpli copii, ci au devenit *teofori* sau *hristofori,* adică „purtători de Dumnezeu” sau „purtători de Hristos”. Dacă Maica Domnului a fost scara de argint pe care S-a pogorât Domnul, colindătorii sunt alaiul împărătesc prin care Domnul intră în Ierusalimul satului. Sătenii însă nu mai sunt nici ei simpli ţărani, ci devin „boieri”, dar nu în înţelesul de clasă socială, ci în acela de nobili sau, cum se spune în Ardeal, domni. Împăratul nu poate fi primit decât domneşte. Dacă, mergând cu crucea, preotul Îl aduce în case pe Dumnezeu care sfinţeşte, copiii Îl aduc pe Dumnezeu care înnobilează. Ajuns la pragul satului, colindul se

întâlneşte cu citatul biblic: „Iată, Eu stau la uşă şi bat; de-Mi va auzi cineva glasul şi va deschide uşa, voi intra la el şi voi cina cu el şi el cu Mine”.

Înainte de a se deschide uşile, se deschid inimile. Satul întreg s-a trezit şi freamătă:

Sus, boieri, nu mai dormiţi,
Vremea e să vă treziţi,
Casa să v-o măturaţi
Şi masa s-o încărcaţi.

E masa la care creştinul se pregăteşte să-L primească pe Domnul. Vecinii par a se îndemna unii pe alţii, ca nu cumva vreunul, asemenea celor cinci fecioare nebune din Evanghelie, să rămână în afara prazniculuiui:

Ia sculaţi şi slugile
S-aprindă făcliile,
Să mături curţile,
Curţile şi casele,
Că vă vin colindele.

Dacă cerul ardea luminos acolo, deasupra Vitleemului, pământul arde şi el, tot atât de luminos, aici, în vatra satului. Arderea lui Dumnezeu s-a întâlnit cu arderea omului. Lumina a năpădit ogrăzile cu mult înainte de răsăritul soarelui, căci în ele a intrat Soarele Dreptăţii, Răsăritul Cel de Sus. Acum se întâmplă un lucru pe care începutul colindului nu l-ar fi bănuit: odată intrat în casa creştinului, adus de copiii colindători, Iisus îi lasă pe aceştia să meargă mai departe spre a-L duce şi în casele altora. El rămânând şi totodată plecând, acelaşi şi nedespărţit, ca un Dumnezeu ce Se află. Şi nu

e numai atât. Odată rămas în casă, Pruncul Iisus creşte tainic şi devine Domnul Iisus, bărbatul desăvârşit, ca şi cum viaţa Sa cea istorisită în Sfintele Evanghelii s-ar reface şi s-ar repeta sub ochii casnicilor Săi. Masa, într-adevăr, a fost încărcată cu toate bunătăţile, dar nu pentru cei ce au colindat, căci acelora li s-au dat în traistă colăcei şi covrigi şi mere şi nuci, ci pentru Domnul care S-a aşezat la ea şi, iată-L, se ospătează împreună cu Simon Leprosul, împreună cu Lazăr şi cu surorile acestuia, Marta şi Maria, împreună cu Luca şi Cleopa în Emaus şi laolaltă cu ucenicii Săi pe malul Ghenizaretului. Faptul acesta extraordinar poate fi găsit într-un colind din Ţara Loviştei, care sună aşa:

Ci-mi aştept pe Dumnezeu
Să mi-l ospătez şi eu
Cu vin roşu ovăşit,
Dumnezeu fie sosit!
Intră-n casă după masă
Găsi-n casă masa-ntinsă
Şi pe masă vadra plină.
Şi şedea şi Se-ospăta,
Şedea azi şi şedea mâine,
Săptămâna, luna plină.
Dacă luna se-mplinează,
Dumnezeu afar-ieşează,
Sus la cer se ridicară,
Lasă-n casă sănătate
Şi prin curte bogătate.

Aşadar, timpul pe care Domnul îl petrece în casa creştinului este o lună, ceea ce ar însemna de la Sfântul Nicolae, când încep copiii să înveţe şi să repete colindele, până la Sfântul Ion, când se cântă ultimele colinde. După

aceea El Se ridică la cerul din care Se pogorâse pe o scară de argint, încheind astfel ciclul marilor Sărbători. Aici e bine să mai observăm ceva: potrivit acestui colind, Oaspetele intră în casă ca un Dumnezeu la singular, dar iese şi Se înalţă la cer ca un Dumnezeu la plural, ca şi cum pe durata şederii Sale li s-ar fi descoperit gazdelor ca Dumnezeu treimic. Iată că şi de data aceasta colindul se întâlneşte cu Scriptura, căci e peste putinţă să nu vedem în el, transfigurată, ospeţia patriarhului Avraam, la stejarul Mamvri, când Dumnezeu S-a revelat pentru prima oară ca fiind în trei persoane. Şi aşa cum El l-a răsplătit pe Avraam cu binecuvântare şi cu toate bunătăţile pământului, tot astfel şi pe gazda lui de acum, lăsând în urmă-I sănătate şi bogăţie. Dacă a fost primit cu cinste, iubire şi mărinimie, Dumnezeu nu rămâne niciodată dator.

Am socotit de cuviinţă să vă spun aceste lucruri cu gândul la răuvoitorii care ne învinuiesc pe noi, ortodocşii, şi mai cu seamă pe noi, românii, că practicăm un creştinism focloric, lipsit de osârdia lecturilor biblice şi de adâncimea meditaţiilor teologice. Vi le-am spus pentru ca voi să cunoaşteţi că, tocmai dimpotrivă, creştinismul nostru a ieşit dintre scoarţele Bibliei şi s-a revărsat, cântând, în viaţa caselor noastre, că la noi el este trăit nu numai cu mintea şi buna purtare, ci cu sufletul întreg. Aşa l-am moştenit de la strămoşii noştri: prin Biserică, dar şi prin colinde, prin zugrăveli, prin troiţe şi prin fântânile apelor vii. În colindele noastre nu veţi găsi nici o abatere de la dreapta credinţă şi nici o lunecare spre mândria deşartă, ci numai adevărul lui Dumnezeu şi buna-cuviinţă a unui neam creştin. În anii dictaturii ateiste, când colindele au fost alungate din drumuri şi cărări, ele s-au refugiat în biserică, acolo de unde plecaseră, ca în adăpostul lor firesc. Acum, în libertate, ele răsună din nou în văzduhul românesc ca tot atâtea mărturii ale creştinismului nostru plenar.

Vă spuneam la început că Dumnezeu i-a lăsat mântuirii noastre toate căile deschise. Iată, acum, în ceasul de faţă, când ne-am adunat aici, în sfânta biserică, pentru ca împreună să prăznuim Crăciunul liturgic, noi suntem oaspeţi, iar Dumnezeu ne este gazdă. În acelaşi timp, cei ce ne-am împărtăşit am devenit, la rându-ne, gazdele lui Dumnezeu. Şi tot gazde Îi

suntem în casele noastre, unde ni L-au adus şi ni-L aduc colindătorii. În felul nostru de a fi nu există nici un zid între bucuria din biserică şi cea de acasă, ele fiind unite printr-o punte a colindelor şi-a cântărilor de stea.

Întru lumina acestor bucurii vă doresc din toată inima să petreceţi Sfintele Sărbători în pace, sănătate şi sporuri duhovniceşti. La mulţi ani!

3 Pastorală la praznicul Naşterii Domnului, 1995.

Drumul dintre Eden şi Betleem[4]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Unul din vechile noastre colinde de Crăciun sună aşa, în prima lui strofă:

Adam dacă a greşit,
Domnul din rai l-a gonit,
Din raiul cel din Eden,
Osândit cu greu blestem.

Aşa a fost; cântecul nu face altceva decât să rostească altfel, în versuri, un adevăr al Sfintei Scripturi.

Dumnezeu însă, în marea Sa bunătate şi în părintească Sa milostivire, S-a îndurat de om chiar şi atunci când acesta L-a supărat. Adam şi Eva Îl mâniaseră prin păcatul neascultării, Dumnezeu i-a pedepsit alungându-i din rai, dar tot atunci, în chiar clipa aceea, le-a făgăduit că, la vreme potrivită, le va trimite un Mântuitor care să-i scoată din robia diavolului (*cf.* Fc 3, 15). Atunci a început lungul şi anevoiosul drum al omenirii de-a lungul propriei sale istorii, atunci a început şi drumul acestei făgăduinţe prin conştiinţa oamenilor, când ca o flăcăruie mică de opaiţ, când ca o torţă adânc luminoasă, străbătând veacurile şi mileniile.

Pentru ca însă această lumină să nu se rătăcească prin hăţişurile timpului, tot Dumnezeu a fost Acela Care i-a rânduit calea, şi anume prin poporul lui Israel pe care l-a ales dintre neamuri şi căruia i-a încredinţat făgăduinţa. La porunca lui Dumnezeu şi-a părăsit Avraam patria

mesopotamă şi a călătorit cu turmele până ce s-a aşezat în ţara Canaanului; la porunca lui Dumnezeu i-a chemat Iosif pe fraţii săi în Egipt, unde poporul lui Israel avea să se înmulţească foarte; din porunca lui Dumnezeu i-a scos Moise pe israeliţi din robia Egiptului şi i-a făcut să rătăcească, vreme de patruzeci de ani, prin pustia Sinai; o generaţie a murit, o alta i-a luat locul, dar făgăduinţa şi-a purtat flacăra din neam în neam, întreţinută de însuşi Moise. Cu ea, cu această făgăduinţă s-a întors poporul lui Israel în ţara Canaanului, ţară în care se afla şi orăşelul Betleem, locul de naştere al regelui şi proorocului David, autorul Psalmilor, cel mai mare, mai puternic şi mai limpede purtător al făgăduinţei lui Dumnezeu. Şi tot din porunca Domnului s-au ridicat profeţii Vechiului Testament, atât cei mai mari, cât şi cei mai mici, cei care, insuflaţi de Duhul Sfânt, L-au vestit cu graiuri înalte, uneori până la amănunt, pe Mesia cel aşteptat. Dintre ei, Miheia este cel ce, cu şapte secole înainte, avea să rostească chiar şi numele localităţii unde Acesta Se va naşte: „Şi tu, Betleeme, nu eşti mai mic între căpeteniile lui Iuda, căci din tine va ieşi Povăţuitorul Care-L va păstori pe poporul Meu Israel” (Mi 5, 1). Se poate spune, iubiţii mei, că toată istoria Vechiului Testament nu este altceva decât un drum între Eden şi Betleem, o călătorie de la Adam la Hristos. Ultima porţiune a acestui drum a fost parcursă, în chiar noaptea naşterii Domnului, de către păstorii ce primiseră vestea de la îngeri şi care s-au grăbit să străbată distanţa dintre turmele lor şi ieslea din peşteră. Aşadar, un drum încheiat.

Toate acestea s-au petrecut în conştiinţa mesianică a poporului ales.

Ce s-a întâmplat însă cu celelalte popoare ale pământului, mai numeroase şi mai răspândite decât acela al lui Israel? E adevărat: ele erau păgâne, nu credeau într-un singur Dumnezeu, se închinau la idoli, aveau o moralitate scăzută; dar şi ele se trăgeau din aceiaşi protopărinţi, Adam şi Eva, cărora Dumnezeu le făgăduise un Mântuitor. Desigur, Iisus Hristos avea să vină şi pentru ele; dar, dacă şi ele aveau drept la mântuire prin acelaşi Mântuitor, nu aveau ele şi putinţa de a nădăjdui în venirea Acestuia? Erau ele osândite să-şi trăiască o istorie searbădă, lipsită de orice speranţă?

Iubiţii mei, Dumnezeu a avut grijă şi de aceste popoare. În marea Sa bunătate şi înţelepciune, El a sădit sămânţa cuvântului Său în minţile cele mai luminate de pe faţa pământului, aşa încât o seamă de înţelepţi să poată deveni un fel de profeţi în mijlocul neamurilor lor. Se ştie că, înainte de ivirea creştinismului, filosoful Platon ajunsese la credinţa că există un singur Dumnezeu şi că El este Cel ce a făcut lumea. Câteva credinţe şi practici religioase care veneau din Asia şi pătrundeau în Europa ajunseseră la concluzia că omul are suflet nemuritor, că există o viaţă veşnică, de dincolo de moarte, că în viaţa de dincolo omul poate să fie fericit dacă trăieşte după anumite reguli morale şi se curăţeşte pe sine de păcatele grele. În Grecia, cărţile Sibilelor (un fel de preotese păgâne) ajunseseră chiar să prevestească venirea unui Povăţuitor. Prin toate acestea, Dumnezeu pregătea omenirea păgână pentru marele eveniment ce avea să se petreacă prin naşterea Domnului. Ştim, de asemenea, că strămoşii noştri daci credeau într-un singur Dumnezeu, credeau în existenţa sufletului şi în nemurirea lui; iată unul dintre motivele pentru care poporul daco-roman a primit cu mare uşurinţă religia creştină, fără împotrivirile sau întârzierile cu care s-au creştinat alte neamuri, şi iată de ce noi putem spune fără şovăire că poporul român s-a născut creştin.

Acum, iubiţii mei, putem înţelege mai bine de ce printre cântecele noastre de Crăciun se află şi unul pe care îl ştie toată lumea şi care începe aşa:

Trei crai de la Răsărit
Spre stea au călătorit
Şi-au mers, după cum citim,
Până la Ierusalim.

Cine erau aceşti „crai”? Sfântul Evanghelist Matei îi numeşte „magi”, dar prin aceasta nu trebuie să înţelegem „vrăjitori”, ci astrologi, adică

înţelepţi care studiau mişcarea stelelor, a constelaţiilor şi, în general, a fenomenelor cereşti, pe care însă le şi tâlcuiau într-un anume fel. Astrologia era jumătate ştiinţă şi jumătate superstiţie, dar din ea s-a născut, cu vremea, ştiinţa exactă a astronomiei. Tradiţia ne spune că cei trei se numeau Gaşpar, Baltazar şi Melhior şi că veneau din Persia sau Arabia. Cercetând cerul, la un moment dat au văzut că una din stele (care nu era o stea căzătoare) se mişcă spre apus, ca într-un semn de călătorie. Prin acea sămânţă a cuvântului dumnezeiesc de care v-am vorbit, ei au legat acest fenomen de profeţiile asupra naşterii unui Împărat universal şi mântuitor, vestiri care vor fi ajuns la ei încă din vremea celor 60 de ani de robie a Evreilor în Babilon. Aşa se face că magii, călăuziţi de stea, au străbătut depărtările până la Ierusalim şi de acolo până la locul unde se afla Dumnezeiescul Prunc, Căruia I s-au închinat şi Căruia I-au adus daruri de aur, smirnă şi tămâie.

Strofa pe care v-am citat-o nu spune că magii călătoreau „după stea”, sau „cu steaua”, sau „sub stea”, ci „spre stea”, ca şi cum steaua nu le-ar fi fost călăuză, ci ţintă. Într-adevăr, ei vor fi avut în minte, ca într-un ecou îndepărtat, profeţia lui Balaam: „O stea va răsări din Iacob, un Om se va ridica din Israel” (Nm 24, 17). Metafora profetică devenea realitate: Pruncul pe care-L căutau era însăşi steaua la care trebuiau să ajungă.

Iată aşadar că nu numai fiii lui Israel călătoreau spre Betleem, prin profeţi şi păstori, ci şi fiii neamurilor pământului, prin cei trei magi. Betleemul devenise punctul spre care se îndreptau năzuinţele omenirii întregi, locul de popas al tuturor aşteptărilor, neliniştilor şi aspiraţiilor lumii.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Acum e momentul să vă spun că nu numai omenirea călătorea spre Dumnezeu, ci şi Dumnezeu spre omenire. Cel mai cunoscut şi mai îndrăgit colind al nostru, *O, ce veste minunată*, se rosteşte aşa:

Că la Vifleem Maria,
Săvârşind călătoria,
Într-un mic sălaş
Lângă-acel oraş
Născu pe Mesia.

Cunoaştem din Sfintele Scripturi, dar şi din alte documente istorice, că la vremea aceea s-a făcut un recensământ poruncit de la Roma, care-i obliga pe toţi cetăţenii să se înscrie în localitatea de unde li se trăgea neamul. Ştim că atât Sfânta Fecioară Maria, cât şi Dreptul Iosif se trăgeau din spiţa regelui David, şi mai ştim că acesta se născuse în Betleem, unde tatăl lui fusese păstor. Aceasta a fost pricina pentru care Maria, însoţită şi ocrotită de Iosif, a trebuit să facă o lungă călătorie de la Nazaret la Betleem, un drum cu atât mai lung şi mai anevoios cu cât ea se afla în stare binecuvântată şi în preajma sorocului de a naşte. Dar, iubiţii mei, adevărata, mântuitoarea călătorie nu era a Mariei, ci a Pruncului Care se afla în pântecele ei; El pornise din Nazaret, El străbătea văile şi colinele Ţării Sfinte, El se îndrepta spre Betleem, pentru ca acolo, în ieslea săracă, Dumnezeu cel nevăzut să Se facă printr-Însul văzut. Betleemul devenise astfel locul de întâlnire între om şi Dumnezeu, între cei ce aşteptau mântuirea şi Cel ce venea să-i mântuiască, o întâlnire totală, deplină, de sus în jos, de jos în sus şi din toate laturile. Dumnezeu şi omul alergau să se întâmpine unul pe altul, ca două rude înstrăinate care nu s-au văzut de multă vreme şi care au tânjit după marea lor regăsire. Acolo, la Betleem, păstorii şi magii se întâlneau în ochii lui Iisus.

La numai patruzeci de zile de la naştere, Pruncul Iisus a fost dus în templul de la Ierusalim, pentru cele rânduite de Lege, şi acolo a fost întâmpinat de Dreptul Simeon, fapt pentru care sărbătoarea din 2 februarie se numeşte „Întâmpinarea Domnului”. Dar nimeni nu poate întâmpina decât pe cel care vine, pe cel ce se apropie.

Este ceea ce va face Domnul Iisus de-a lungul propovăduirii Sale pe pământ. Toată viaţa Sa publică a fost o drumeţie a lui Dumnezeu printre oameni. Încă înainte de venirea Sa la Iordan, Sfântul Ioan Botezătorul plinea o profeţie a lui Isaia: „Glasul celui ce strigă în pustie: Gătiţi Calea Domnului, drepte faceţi-I cărările!” (Mt 3, 3). În fapt, calea Domnului era „calea lui Dumnezeu” (Mt 22, 16). Mai mult, El era nu numai Cel ce mergea pe cale: El era însăşi Calea. Înainte de Patimă a fost întrebat de Toma: „Doamne nu ştiu unde Te duci; iar calea, cum o putem şti? Iisus i-a zis: Eu sunt Calea, Adevărul şi Viaţa. Nimeni nu vine la Tatăl decât prin Mine” (In 14, 5-6).

Sfinţii Apostoli au preluat acest adevăr şi l-au dus mai departe; atât de departe şi atât de puternic, încât cuvântul „Cale” a început să fie folosit în loc de „Biserică”. În Faptele Apostolilor ni se spune că Saul, înainte de convertire, îi căuta în Damasc pe cei ce „merg pe Calea aceasta” (FA 9, 2), adică pe aceea a lui Iisus, pentru ca mai târziu să mărturisească în faţa iudeilor, cu părere de rău: „De moarte-am prigonit această Cale” (FA 22, 4), adică Biserica lui Hristos. Despre ucenicul Apollo din Efes ni se spune că era „şcolit în Calea Domnului” şi că doi creştini mai vechi „i-au arătat mai cu de-amănuntul Calea lui Dumnezeu” (FA 18, 25-26).

Şi era firesc să fie aşa: Hristos este capul nevăzut al Bisericii, Biserica este trupul Său, aşa încât ei nu pot merge decât împreună. Cel ce merge pe o altă cale decât aceea a Bisericii nu merge împreună cu Hristos. Oare nu ştim că viaţa omului este o călătorie între leagăn şi mormânt? Oare nu ştim că istoria întregii omeniri nu e decât o călătorie între cele două raiuri, unul pe care l-a pierdut prin Adam şi altul pe care l-a câştigat prin Hristos? Oare nu ştim, tot de la Domnul, că strâmtă e calea pe care merg drepţii şi că larg este drumul pe care merg păcătoşii?

Dar dacă, iubiţii mei, vrem să avem o imagine mai limpede a ceea ce este sau poate fi călătoria noastră mântuitoare, să ne aducem aminte că atât viaţa omului, cât şi viaţa omenirii au fost comparate cu o mare întinsă şi agitată, ale cărei ape sunt deseori bântuite de furtuni. Aceste furtuni sunt nu numai molimele şi războaiele, ci şi propriile noastre patimi. Cea mai întinsă

mare pe care o cunoaştem a fost cea din vremea lui Noe, născută din potop, în care s-au înecat toţi oamenii pământului, în afară de cei puţini care, prin porunca lui Dumnezeu, au intrat în corabia anume făcută pentru aceasta. Corabia lui Noe nu avea ţintă, de aceea nu avea nici cârmă şi nici cârmaci; menirea ei era doar să se ţină deasupra apelor şi să le asigure celor dinlăuntru supravieţuirea, pentru ca ei să-i pună omenirii un nou început.

Dumnezeu S-a hotărât apoi să nu mai nimicească lumea prin potop. Într-adevăr, potop n-a mai fost, dar marea vieţii a continuat să existe, deseori înălţându-se de viforul ispitelor. Potop n-a mai adus Dumnezeu peste omenire; în schimb, i-a dat omenirii o nouă corabie, şi anume Biserica întemeiată de Fiul Său, Iisus Hristos, prin Sfinţii Apostoli. Menirea ei este aceea de a străbate istoria; ţinta ei este sfârşitul veacurilor, pragul împărăţiei lui Dumnezeu; direcţia ei este spre Răsăritul cel de sus; la cârma ei nu este altcineva decât Cel ce a şi întemeiat-o, Hristos Domnul. Ea îi poartă pe toţi cei ce se botează în numele Sfintei Treimi, Îl mărturisesc pe Iisus Hristos ca Dumnezeu şi Mântuitor, cred în poruncile Lui şi se străduiesc să le împlinească, recunosc şi respectă regulile interioare de navigaţie, reguli care au fost statornicite de Duhul Sfânt prin Sfinţii Apostoli şi Sfinţii Părinţi. Noi toţi, iubiţii mei, ne aflăm în această corabie a Bisericii lui Hristos, singura care ne poate purta şi mântui pe valurile vieţii şi istoriei. Simbolul acesteia este însuşi locaşul nostru de închinare, care are formă de navă. Domnul Hristos euharistic stă la cârmă pe Sfântul Prestol. Uitaţi-vă pe bolta altarului: acolo e zugrăvită Maica Domnului, Sfânta Fecioară Maria, cu faţa îndreptată către noi, cei dinlăuntru. Ea parcă ne spune: „Valurile vieţii sunt puternice, furtunile sunt năprasnice, corabia uneori se clatină, dar voi să nu vă temeţi; Fiul meu e la cârmă, El vă va duce la limanul cel bun. Cândva, în vremurile de demult, oamenii şi Fiul meu călătoreau unii către alţii şi s-au întâlnit la Betleem. De atunci, din clipa Betleemului, atât oamenii, cât şi Fiul meu merg împreună. Aveţi credinţă şi încredere şi vă veţi mântui!”.

Este îndemnul pe care şi eu vi-l dau astăzi, iubiţii mei fii sufleteşti, odată cu binecuvântarea mea şi cu cele mai bune urări de a petrece Sfintele Sărbători în pacea şi bucuria Domnului.

4 Pastorală la praznicul Naşterii Domnului, 1996.

Naşterea Domnului
într-o cuprindere mai largă[5]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Scrisoarea pastorală sau, pe scurt, Pastorala este predica pe care episcopul o rosteşte nu numai în catedrala unde oficiază slujba, ci şi, prin gura preoţilor, în toate bisericile din eparhia sa. Ea este cuvântul său de învăţătură la sărbătorile mai însemnate ale calendarului bisericesc, dar mai ales la Crăciun şi la Paşti, când prezenţa credincioşilor la biserică e mult mai numeroasă decât în restul anului. De fiecare dată – şi pe cât se poate – acelaşi eveniment religios este în alt fel apropiat şi tâlcuit, într-atât de mare, nesfârşită, e bogăţia învăţăturilor ce se pot desprinde din paginile Sfintelor Scripturi şi ale Sfinţilor Părinţi. Cine ar putea pretinde vreodată că s-a spus totul şi că n-a mai rămas nimic?

Iată de ce, iubiţii mei, de data aceasta mi-am propus să vă înfăţişez Naşterea Domnului într-o cuprindere ceva mai largă decât cea obişnuită; şi aceasta pentru că ea nu începe cu sosirea Mariei în Betleem şi nu se încheie cu închinarea magilor sau cu fuga în Egipt. Adâncimea ei duhovnicească şi tâlcul ei adevărat se cuprind în trei momente cruciale, petrecute în trei locuri diferite şi pe spaţii din ce în ce mai largi, care se nasc unul din altul.

Momentul dintâi se petrece în taina unei căsuţe din Nazaretul Galileii şi ne este cunoscut sub numele de Buna-Vestire. Tânăra Fecioară Maria, crescută şi educată la templu, în frica de Dumnezeu, se află în rugăciune. Pogorât printr-un snop de lumină, Arhanghelul Gavriil i se înfăţişează ca trimis al cerului şi-i adresează o salutare care ar fi uimit chiar o principesă, necum o copilă simplă, de la ţară. Apoi îi vesteşte că va naşte un fiu care se va numi Iisus, Fiu al Celui-Preaînalt, veşnic stăpânitor pe tronul regelui David. Copleşită de mirare, Maria nu are timp să se gândească la legătura

dintre viitorul ei Fiu şi Fiul Celui-Preaînalt; ea se mărgineşte să întrebe, nedumerită, cum poate fi vorba de naşterea unui copil, de vreme ce ea nu e căsătorită şi nici nu ştie de bărbat. Îngerul mai face un pas înainte şi-i descoperă taina: „Duhul Sfânt Se va pogorî peste tine şi puterea Celui-Preaînalt te va umbri” (Lc 1, 35).

Aici, iubiţii mei, vreau să mă opresc o clipă, în dorinţa de a vă tâlcui două lucruri. Mai întâi, ca una ce-şi petrecuse ani buni la templu, printre preoţi învăţaţi şi printre cărţi sfinte, Maria ştia ce înseamnă a se pogorî Duhul Sfânt peste cineva, şi anume: a-l umple de darurile lui Dumnezeu, a face din acel cineva fiinţă aleasă, deosebită de oamenii obişnuiţi. În al doilea rând, e de bănuit că ea, de asemenea, cunoştea înţelesul special al cuvântului „a umbri” în limbajul biblic: prezenţa sau acţiunea prin care harul sau puterea lui Dumnezeu lucrează asupra oamenilor. Astfel, în vremea lui Moise, un nor al lui Dumnezeu se oprea deasupra cortului mărturiei şi „îl umbrea”, adică făcea să locuiască în el mărirea Celui-Preaînalt (Nm 9, 18, 22, 10, 36). Binecuvântând seminţia lui Veniamin, Moise i-a proorocit că Dumnezeu „va umbri” zilnic deasupra ei, adică o va ocroti cu putere de sus (Dt 33, 12). Mai târziu, în vremea Noului Testament, vom şti că un nor luminos i-a „umbrit” pe cei trei apostoli care văzuseră minunea schimbării la faţă în muntele Taborului, prin aceasta înţelegându-se că ei înşişi se împărtăşeau de lumina cea neînserată ce izvora din fiinţa transfigurată a lui Iisus (Mt 17, 5; Mc 9, 7). Aşadar, depăşindu-şi nedumerirea de a se vedea mamă în afara legăturii fireşti dintre bărbat şi femeie, Maria înţelege că e vorba de o naştere suprafirească, a cărei zămislire nu e altceva decât plinirea puterii lui Dumnezeu prin lucrarea Duhului Sfânt. Maria însă mai pricepe ceva: spusa îngerului e doar o vestire, nu şi o poruncă. Cu alte cuvinte, Dumnezeu a hotărât că acum e momentul – „plinirea vremii” (Ga 4, 4) – să-şi trimită Fiul în lume, printre oameni, ca Fiu al Omului, având asupră-Şi toată firea omenească, în afară de păcat. Pentru aceasta, Fiul trebuia să Se nască dintr-o mamă care era ea însăşi o fiică a neamului omenesc; şi S-a oprit asupra Mariei din Nazaret. Dar Maria, ca orice fiinţă omenească, avea într-însa şi darul dumnezeiesc al

libertăţii, adică pe acela de a alege singură între o cale şi alta. Era limpede că Dumnezeu o alesese pe ea, cea binecuvântată între femei, dar tot atât de limpede era şi faptul că El, în acelaşi timp, îi respecta libertatea; în principiu, ea putea să spună „nu”. Or, tocmai prin această neînţeleasă înţelegere pe care ea, Fecioara, căuta să o înţeleagă[6], tocmai prin aceasta s-a luminat ea că, de vreme ce Dumnezeu Se poartă cu ea domneşte, ea nu se poate purta altfel. Şi, în faţa îngerului care aştepta din partea-i un „da” sau „nu”, Maria şi-a rostit alegerea: „Iată, roaba Domnului; fie mie după cuvântul tău!”. Din clipa aceea, îngerul nu mai avea nimic de făcut, misiunea lui se încheiase, nu avea decât să se întoarcă în cer; ceea ce a şi făcut. Şi tot atunci, în clipa aceea, Duhul Sfânt S-a pogorât în pântecele Fecioarei, sub umbrirea Celui-Preaînalt: Maria avea să devină mamă. Năpădită de bucurie, ea aleargă spre munte la rudenia ei, Elisabeta, în al cărei pântece se afla, în luna a şasea, cel ce va deveni Sfântul Ioan Botezătorul; acesta, de cum simte vecinătatea lui Iisus, tresaltă în sânul mamei sale, prefigurând astfel marea lor întâlnire de la apa Iordanului.

Al doilea moment: după aproape nouă luni, împăratul Octavian August porunceşte un recensământ al evreilor din Palestina, care se aflau sub ocupaţie romană, ceea ce însemna o numărătoare pentru stabilirea impozitelor. Fiecare cetăţean, bărbat sau femeie, trebuia să se prezinte la locul de baştină, unde să-şi facă înscrierea în registrele imperiale. Maria din Nazaret, deşi de condiţie socială modestă, poartă într-însa sânge regesc: se trage din neamul lui David; aceluiaşi neam îi aparţine şi Iosif, logodnicul şi ocrotitorul ei. Locul de baştină al lui David fusese localitatea Betleem. Aşadar, cei doi pornesc la drum lung şi anevoios. Împovărată de sarcină, în luna a noua, Maria ajunge la Betleem tocmai când i se apropie sorocul. Atunci, la Buna-Vestire, Dumnezeu întrebase; acum, la naştere, împăratul nu întreabă: ordonă; dar Dumnezeu rânduieşte. Ce se mai petrece ştim: negăsind nici un loc pe la hanuri (şi, trebuie să adăugăm, nici o poartă deschisă pe la casele oamenilor), Maria îşi află adăpost într-o peşteră, unde Îl naşte pe Fiul lui Dumnezeu şi-L culcă, înfăşat, în iesle. Îngerii cântă de bucurie-n cer, unul din ei le vesteşte păstorilor din preajmă, aceştia aleargă

la staul şi I se închină Pruncului; ceva mai târziu vor apărea magii de la Răsărit, călăuziţi de stea, Îl vor afla pe Cel ce Se născuse „rege al Iudeilor” (Mt 2, 2) şi I se vor închina cu daruri de aur, smirnă şi tămâie. Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat pe pământ, Fecioara Maria e Născătoare de Dumnezeu, oamenii au dreptul să se bucure de plinirea unei străvechi făgăduinţe (Fc 3, 15). Trei lumi şi-au dat mâna pentru plinirea ei: cerul a dat îngerii, pământul a dat peştera, oamenii au dat-o pe Sfânta Fecioară.

Al treilea moment, iubiţii mei, se petrece după treizeci de ani. Puţini au fost cei ce ştiuseră că Fiul lui Dumnezeu se află pe pământ; acum nu mai e nimeni: îngerii s-au cufundat în azur, păstorii au plecat la oi, magii s-au întors în Răsărit; Dreptul Simeon a murit încă de-atunci; şi proorociţa Ana; nu mai erau nici Elisabeta, nici Zaharia; întors în Nazaret, Dreptul Iosif a murit şi el, lăsând-o pe Maria împreună cu Fiul ei, să-L ajute şi să fie ajutată, să-L ocrotească şi să fie ocrotită. Între timp s-a ridicat Ioan Botezătorul, fiul Elisabetei, care propovăduieşte la apa Iordanului, vesteşte apropierea împărăţiei cerurilor şi împarte botezul pocăinţei. La un moment dat se apropie de el un tânăr cu plete castanii şi-i cere să-L boteze. Ioan şovăie, Acesta stăruie, şi iată-L pe Cel nou-botezat ieşind din apă; şi iată că din cerurile deschise vede Ioan cum Duhul lui Dumnezeu Se pogoară în chip de porumbel deasupra lui Iisus; şi din aceleaşi ceruri aude glasul lui Dumnezeu mărturisind despre Cel-Botezat că este Însuşi Fiul Său Cel Iubit. La rândul său, Ioan va mărturisi în faţa oamenilor, cu voce de tunet, că Iisus este Cel-Aşteptat, Cel ce deschide Împărăţia cerurilor, Cel ce ia asupră-Şi păcatele lumii. De acum, calea Domnului e deschisă; Ioan i-a pregătit-o, misiunea lui e încheiată, Înaintemergătorul se va retrage din faţa Mergătorului, pe care-L va mai întâlni la învierea Acestuia din morţi. De acum e rândul lui Iisus să-Şi înceapă misiunea pentru care fusese trimis de către Tatăl.

Acum vedeţi, iubiţii mei, cum cerul s-a descoperit treptat în cele trei momente? La Buna-Vestire, printr-un singur înger; la Naştere, prin mai mulţi; la Botez, prin Însăşi Sfânta Treime. Şi vedeţi cum ni s-a rostit

Dumnezeirea nouă? La Buna-Vestire, unui singur om; la Naştere, mai multora; la Botez, omenirii întregi.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

În primele trei secole şi jumătate, creştinătatea răsăriteană prăznuia Naşterea Domnului în aceeaşi zi cu Botezul, la 6 ianuarie, într-o singură sărbătoare care se numea Epifania, adică Arătarea Domnului. Aceasta însemna că cele două momente, deşi distanţate în timp şi spaţiu, alcătuiesc una şi aceeaşi descoperire a unuia şi aceluiaşi Dumnezeu, văzut în trup. Dacă în această scrisoare pastorală am adăugat şi momentul Bunei-Vestiri, e pentru ca noi, cei de astăzi, să avem o cuprindere mai largă, cât mai largă, a propriei noastre credinţe.

E adevărat că, atunci când ne închinăm, noi rostim numele Tatălui şi pe al Fiului şi pe al Sfântului Duh; dar Sfânta Treime trebuie gândită întreagă, în sensul că cele Trei Persoane alcătuiesc un singur Dumnezeu, că ele sunt şi rămân nedespărţite. E adevărat că omul e alcătuit din trup şi din suflet; dar el se cere gândit întreg, fără primejdia de a crede că e numai trup sau numai suflet. E adevărat că textul Sfintei Scripturi e împărţit, convenţional, în cărţi, capitole şi versete; dar versetul nu e un spaţiu în sine, independent de celelalte, care poate fi tâlcuit separat, aşa cum fac creştinii rătăciţi, ci trebuie citit, interpretat şi înţeles numai laolaltă cu ceea ce se spune înainte şi după el, şi chiar laolaltă cu alte versete foarte îndepărtate, dar înrudite cu el. E adevărat că Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu şi El Însuşi Dumnezeu; dar mintea, gândul, simţirea şi evlavia noastră nu o pot lăsa deoparte pe Sfânta Sa Maică, pururea Fecioara Maria, cea în care El S-a zămislit şi care I-a dat naştere, nici pe sfinţii îngeri care L-au slăvit deasupra Betleemului, nici pe Sfântul Ioan Botezătorul, cel ce a primit mărturia Tatălui ceresc şi care, la rându-i, L-a mărturisit în faţa lumii, nici pe Sfinţii Apostoli şi nici Biserica pe care El a întemeiat-o printr-înşii.

Aşadar, vă îndemn să vă trăiţi credinţa în întregul ei: în întregul ei adevăr, în întreaga ei putere, în întreaga ei frumuseţe, în întreaga ei sfinţenie. Să vă fie ea în suflet ca un fagure de miere în care se regăsesc toate florile câmpului, ca o rază albă care cuprinde în sine toate culorile curcubeului. Să vă fie ea, credinţa, luminare şi bucurie şi să rodească-n viaţa voastră prin roada iubirii celei lucrătoare, care este fapta bună. Nu-i uitaţi pe săracii şi sărmanii lui Dumnezeu; nu-i uitaţi pe pruncii orfani sau părăsiţi; nu-i uitaţi pe bătrânii singuri; nu-i daţi uitării pe cei ce zac în suferinţă; nu-i ocoliţi pe copiii condamnaţi la moarte prin teribila SIDA, ci faceţi-i să simtă că şi pentru ei S-a arătat Domnul, că şi lor le surâde Sfânta Fecioară. Trăindu-vă astfel credinţa în plinătatea ei, bucuria Sărbătorilor voastre va fi deplină. Să le petreceţi în pace, sănătate şi cântec de colindă.

5 Pastorală la praznicul Naşterii Domnului, 1997.
6 *Cf.* Acatistul Bunei-Vestiri, icosul.

Naşterea Domnului în două ipostaze[7]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Iată, sărbătoarea Naşterii Domnului se află iarăşi în mijlocul nostru, cu tot alaiul ei de icoane, colinde, cântece de stea, pregătiri, alergături, îngrijorări şi speranţe, cu tot belşugul ei de lumini şi de umbre. Iată că şi în anul acesta ne-am adunat în peştera din Betleem, la ieslea în care S-a născut dumnezeiescul Prunc, ca să-L regăsim, să-L învăluim cu privirea, să-I aducem laudă şi închinare. Fiecare din noi am venit de undeva şi ne-am întâlnit aici. Unii am pornit tocmai din Nazaret, am călătorit împreună cu Maria şi Iosif, am intrat cu ei în oraş; dar pentru noi s-au găsit locuri la han, ne-am odihnit, şi numai a doua zi am aflat că printre noi fusese Dumnezeu şi că noi n-am fost în stare să-L vedem, şi nici măcar să-L bănuim, după cuvântul Evanghelistului: „În lume era şi lumea printr-Însul s-a făcut, dar lumea nu L-a cunoscut; întru ale Sale a venit, dar ai Săi nu L-au primit” (In 1, 10-11). Pe alţii ne-au trezit păstorii şi am alergat împreună cu ei să-I adiem Pruncului cântare îngerească. Alţii, mai de departe, am călătorit împreună cu magii, călăuziţi de stea, şi-I aşternem la picioare ofrandele inimilor noastre. Unii am sosit mai devreme, alţii mai târziu, cu gândul la cei ce n-au venit deloc, fie din neputinţă, fie din nepăsare. Dar, iubiţii mei, de oriunde şi oricând vom fi poposit aici, trăim laolaltă imensa bucurie de a fi, în acelaşi timp, martori şi părtaşi ai unui eveniment cosmic: Dumnezeu Se pogoară în lume şi devine om în persoana lui Iisus Hristos, Fiul Său. Da, acesta este sentimentul obştesc, măreţ, copleşitor: bucuria. Pruncul de acum ne va spune mai târziu prin pana Evanghelistului Ioan: „Femeia, când e să nască, se întristează pentru că i-a sosit ceasul; dar după ce naşte copilul nu-şi mai aduce aminte de durere, pentru bucuria că s-a născut om pe lume” (In 16, 21). Or, dacă bucuria este aceea care însoţeşte naşterea unui simplu om,

cum să nu fie tot ea aceea care însoţeşte întruparea lui Dumnezeu? În sărbătorile Crăciunului se bucură nu numai creştinii, dar şi mulţi dintre necreştini; nu numai credincioşii, dar şi necredincioşii: aceştia, de pildă, nu sunt în stare să creadă că Iisus Hristos a înviat, dar cred, cel puţin, că S-a născut; nu cred în dumnezeirea Sa, dar nu-I tăgăduiesc existenţa; nu cred în Crăciun ca sărbătoare religioasă, dar îl acceptă ca sărbătoare tradiţională, onorată cel puţin cu un brad împodobit şi cu o masă îmbelşugată. Iar acum, în anii din urmă, când Naşterea Domnului a redevenit sărbătoare legală, bucuriei spirituale i se adaugă şi aceea a unui răgaz de odihnă. Sărbătoarea e un ospăţ la care sunt chemate toate făpturile lui Dumnezeu.

Iubiţii mei,

Ca orice sentiment adevărat, bucuria acestui praznic e deplină numai dacă este şi înţeleasă; şi anume, înţeleasă cu înţelegere lăuntrică, duhovnicească. Iată de ce vă adresez acum această scrisoare pastorală: să încerc a scoate la lumină faptul că Naşterea Domnului are un sens mult mai adânc şi o cuprindere mult mai largă decât acelea cu care suntem obişnuiţi, că ea este legată nu numai de Betleemul Iudeii din vremea lui Irod cel Mare, ci şi de alte două ipostaze: una care o precedă şi alta care-i urmează.

Pentru aceasta mă voi sprijini pe Sfântul Apostol Ioan. Iată ce spune el în deschiderea Evangheliei pe care a scris-o sub inspiraţia Duhului Sfânt: „Întru-nceput era Cuvântul şi Cuvântul era la Dumnezeu şi Cuvântul Dumnezeu era. Toate printr-Însul s-au făcut şi fără El nimic nu s-a făcut din ceea ce s-a făcut” (In 1, 1, 3).

Aşadar, e vorba de un personaj pe Care Evanghelistul Îl numeşte „Cuvântul” (vă rog să reţineţi: nu „Cuvânt”, ci, articulat, „Cuvântul”), Care nu numai că se află la Dumnezeu (adică împreună cu Dumnezeu), dar Care este El Însuşi Dumnezeu. „Cuvântul” în limba greacă se cheamă „Logos”, iar filosofii din vechime înţelegeau prin el „puterea creatoare a lui

Dumnezeu”. Evanghelistului însă i s-a descoperit că Logosul nu e o simplă putere divină sau doar un mod al dumnezeirii de a se manifesta, ci o Persoană divină Care are, printre altele, puterea de a Se rosti, de a fi Cuvântul Care cuvântă şi creează. Ei bine, prin Ioan ni s-a descoperit un adevăr extraordinar: Logosul sau Cuvântul nu este altcineva decât cea de a doua Persoană a Sfintei Treimi, Fiul lui Dumnezeu, Cel născut în eternitate din sânurile Tatălui, „mai-nainte de toţi vecii”. Acest adevăr fusese prefigurat cu mult înainte de către profetul David în unul din psalmii săi, punând rostirea nu pe seama lui, ci a altor două persoane: „Zis-a Domnul către Mine: Fiul Meu eşti Tu, Eu astăzi Te-am născut” (Ps 2, 7). Înţelegem limpede că Fiul este Cel ce vorbeşte, citând mărturia Tatălui cum că L-a născut „astăzi”, adică într-un „astăzi” perpetuu, într-un prezent continuu, care nu are nici trecut, nici viitor. Tot prin descoperire ştim că Fiul, trimis de Tatăl, S-a întrupat în persoana lui Iisus Hristos şi că Acesta, înainte de patimă, I Se ruga Părintelui Său astfel: „Şi acum, preamăreşte-Mă Tu, Părinte, la Tine Însuţi, cu slava pe care am avut-o la Tine mai înainte de a fi lumea” (In 17, 5). De aceea Sfinţii Părinţi au ţinut să precizeze în Simbolul Credinţei că Fiul lui Dumnezeu este „născut, iar nu făcut”, adică nu creat în timp, ci născut din Tatăl mai înainte de apariţia timpului, a spaţiului şi a lumii.

Întorcându-ne acum la Evanghelistul Ioan: vorbind despre Cuvântul (sau Logosul sau Fiul) lui Dumnezeu, ne spune că „toate printr-Însul s-au făcut”, cu precizarea fermă că „fără El nimic nu s-a făcut din ceea ce s-a făcut”. Altfel spus, Fiul a participat nemijlocit, împreună cu Tatăl, la crearea lumii: „a cerului, a pământului, a tuturor celor văzute şi nevăzute”. Acum înţelegem mai bine spusa Sfântului Ioan: „Întru-nceput era Cuvântul”. El foloseşte verbul „era”, ceea ce înseamnă: la începutul lumii, atunci când a fost ea creată, Fiul se afla în fiinţă, ca Unul ce Se născuse din Tatăl, repet, „mai înainte de toţi vecii”.

Şi acum, iubiţii mei, să revenim la Betleem. Întreaga Sfântă Scriptură nu lasă nici o urmă de îndoială că Cel născut din Sfânta Fecioară Maria era Fiul lui Dumnezeu. O ştia, cu mult mai bine şi mai înainte de toţi

contemporanii şi urmaşii ei, Fecioara însăşi. În casa ei din Nazaretul Galileii i se arătase îngerul Gavriil cu bunăvestirea că va naşte un fiu. Nedumeririi ei că nu e cu putinţă să nască, de vreme ce nu e căsătorită şi nu ştie de bărbat, îngerul îi răspunde: „Duhul Sfânt Se va pogorî peste tine şi puterea Celui-Preaînalt te va umbri; pentru aceea, şi Sfântul Care Se va naşte din tine Fiul lui Dumnezeu Se va chema” (Lc 1, 35). Aşadar, iată-L născându-Se în timp din Tatăl pe Cel ce, din acelaşi Tată, Se născuse mai înainte de timp. Înseamnă oare aceasta că El S-a născut de două ori? Nicidecum! Cel născut din Maria este una şi aceeaşi Persoană cu Cel născut din Tatăl, numai că „atunci”, „mai înainte de toţi vecii”, El era doar duh, „Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat”, pe când acum, în Betleem, El este, prin întrupare, Dumnezeu adevărat şi om adevărat. Acest adevăr îl făcea pe Sfântul Vasile cel Mare să afirme că Domnul nostru Iisus Hristos S-a născut „din Tată fără mamă şi din mamă fără tată”[8].

Aici, în ieslea din Betleem, Dumnezeu Se face om pentru ca omul să devină Dumnezeu, după o celebră zicere a Sfântului Atanasie cel Mare. Creatorul ni se înfăţişează în chipul creaturii, dar fără să fie altcineva decât Cuvântul creator. Prin buzele acestui Prunc, care acum scâncesc sau surâd, s-a rostit cândva porunca: „Să fie lumină!” (Fc 1, 3). Ochişorii aceştia care acum se uită, miraţi, împrejur au văzut cândva lumina dintru început. Mânuţele acestea fragede, care acum se adună în scutec şi faşă, au croit cândva universul şi, printr-un singur gest, l-au adus la existenţă. El, Cuvântul, Cel ce-n veşnicie strălucea în slava Tatălui ca-n propria Lui slavă, acum Se înfăţişează ca o făptură plăpândă şi slabă, umil în ieslea săracă şi-n scutecul sărac. Aceasta, de dragul nostru şi numai al nostru: Stăpânul devine rob pentru ca să ne dezrobească pe noi din robia păcatului şi a morţii.

Dar, iubiţii mei, dacă Ziditorul a devenit zidire, a încetat El oare să mai fie Ziditor? Aş putea să umblu prin multe pagini de teologie spre a vă arăta că, prin întrupare, Cuvântul lui Dumnezeu a creat lumea din nou. N-o voi face; dar vă pun înainte o colindă transilvană pe care eu am auzit-o de curând şi despre care încă nu ştiu dacă a fost culeasă de cineva şi tipărită în vreo colecţie. Iată cum sună:

De când Domnul S-a născut,
tot pământul l-o făcut
şi cerul l-o ridicat
între stâlpuri de argint
şi frumos l-o-mpodobit
tot cu stele mărunţele,
pe de lături mai mărele.

Vă asigur că în această strofă superbă se află mai multă teologie decât în toate tratatele noastre academice.

Iubiţii mei, să continuăm lectura din Sfântul Evanghelist Ioan: „Şi Cuvântul trup S-a făcut şi S-a sălăşluit întru noi; şi noi văzutu-I-am slava ca pe slava Unuia-Născut din Tatăl, plin de har şi de adevăr” (In 1, 14). Prima parte e limpede: prin întrupare, Fiul lui Dumnezeu S-a aşezat în mijlocul nostru pe toată durata vieţii Sale pământeşti, fiindu-ne Învăţător, Tămăduitor şi Mântuitor. Dar slava? Când şi unde I-am văzut-o, de vreme ce El a umblat printre noi păstrându-şi aceeaşi condiţie smerită cu care Se şi născuse în Betleem? Cu excepţia momentului schimbării la faţă, când Şi-a arătat slava înaintea a numai trei dintre ucenicii Săi (între care, e adevărat, se afla şi Ioan), Domnul Iisus nu Şi-a lepădat înfăţişarea de om asemenea nouă, cu toate slăbiciunile şi lipsurile noastre, în afară de păcat. Cununa supremă a umilinţei Sale a fost acea diademă de spini, aşezată cu cruzime de către om pe fruntea unui Dumnezeu cu mâinile legate, judecat, bătut, scuipat, batjocorit, condamnat la moarte, purtat cu crucea-n spate pe drumul Golgotei, răstignit în cuie, mort în chinuri şi părăsit, înfăşurat în giulgiuri şi îngropat la repezeală spre asfinţitul soarelui. Aici e minunea: umilinţele supreme nu făceau altceva decât să-I pregătească evidenţa slavei prin învierea cea de a treia zi, o slavă pe care aveau s-o vadă, cu ochii lor, nu numai apostolii toţi şi sfintele femei, dar şi mulţi din martorii fără nume ai

arătărilor Sale de după înviere. Este slava Celui ce Şi-a părăsit mormântul aşa cum nou-născutul părăseşte pântecele maicii sale şi se scaldă-n lumină. Să ne amintim că Domnul Se pregătea de patimă, moarte şi înviere atunci când le vorbea ucenicilor despre întristarea şi bucuria femeii care naşte; legătura e cât se poate de evidentă şi de grăitoare. Dacă, întrupându-Se din Sfânta Fecioară, Fiul lui Dumnezeu a mai creat o dată lumea prin transfigurare, ridicându-Se din mormânt, El Şi-a mai creat o dată trupul, tot prin transfigurare, pregătindu-Şi astfel înălţarea la ceruri şi întoarcerea la Tatăl.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Vedeţi acum că sărbătoarea Naşterii Domnului e mult mai adâncă şi mai cuprinzătoare decât părea la început? Cel născut în Betleem din Fecioară e una şi aceeaşi Persoană cu Cel născut în veşnicie din Tatăl; Cel răstignit şi mort pe cruce e una şi aceeaşi Persoană cu Cel născut în Betleem; Cel înviat din morţi e una şi aceeaşi Persoană cu Cel mort pe cruce şi aşezat în mormânt. Unul şi Acelaşi Fiu al lui Dumnezeu Se pogoară din veşnicie, străbate istoria şi Se înalţă apoi în veşnicie, lăsând în urmă-I o poartă deschisă: aceea a Împărăţiei Cerurilor.

V-aţi uitat vreodată mai bine la icoana ortodoxă a Naşterii Domnului? Spre deosebire de alte tradiţii, Pruncul Iisus nu e reprezentat gol sau într-o cămăşuţă, ci înfăşat în scutece, aşa cum ni-L prezintă şi colindele noastre:

mititel şi-nfăşeţel,
în scutec de bumbăcel.

Aceasta pentru că scutecele de astăzi, de pe trupul Nou-Născutului, vor fi giulgiurile de mâine, de pe trupul Aceluiaşi Iisus Care va fi pogorât în mormânt.

Acelaşi dublu înţeles îl au, în Liturghia noastră ortodoxă, şi acoperămintele sfintelor vase, pe care le vedeţi atunci când preotul iese cu Cinstitele Daruri: ele simbolizează scutecele Pruncului Iisus şi fac drumul din firida altarului, care închipuie peştera Betleemului, până pe Sfânta Masă, care închipuie mormântul Domnului, unde vor deveni giulgiurile Celui ce S-a jertfit pe cruce pentru noi. Betleemul se strămută în Ierusalim, iar aci, pe Sfântul Prestol, pâinea şi vinul se vor preface, prin transfigurare, în Însuşi Trupul şi Sângele Domnului, cu care noi ne cuminecăm astăzi întru bucuria Naşterii Sale. El, Acelaşi Hristos, ni se oferă astăzi în chipul „Pâinii care S-a pogorât din cer”; în limba ebraică, cuvântul „Betleem” înseamnă „Casa Pâinii”. Hrana noastră duhovnicească începe în Betleem şi se desăvârşeşte în Ierusalim.

Iubiţii mei, bucuria noastră însă n-ar fi deplină dacă ar rămâne numai a noastră. Dacă astăzi în casele noastre e cald, lumină şi belşug, să nu uităm că, aseară, fetiţa cu chibrituri a murit de frig, chircită şi îngheţată la marginea străzii, din pricină că nimeni din cei ce treceau pe lângă ea, grăbiţi după ultimele cumpărături, nu a luat-o în seamă.

Sărbătorile de-abia au început. Dacă n-aţi făcut binele, încă îl mai puteţi face. Bucuriei voastre adăugaţi-i bucuria, văzută sau nevăzută, a orfanului, a văduvei, a bătrânului singuratic, a sărmanului, a suferindului din spital, a copilului rătăcitor. Fiţi încredinţaţi că bucuria acestora e bucuria lui Dumnezeu.

Cu aceste gânduri şi îndemnuri vă urez să petreceţi Sfintele Sărbători în pace şi îndestulare, acum şi la mulţi ani!

7 Pastorală la praznicul Naşterii Domnului, 1998.
8 În Liturghia ce-i poartă numele.

De ce un post al Naşterii Domnului? [9]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Suntem în plină sărbătoare: la ferestre, colinde; pe uliţe, steaua; în văzduh, toacă şi clopote; în biserici: laude, Domnului; în case, lumină; pe mese, bunătăţi; la mese, oaspeţi; la prieteni, cântec şi voie bună. Până şi-n locuinţa săracului a pătruns ceva din mulţumirea obştească. În şcoli e vacanţă, uneltele de lucru se odihnesc; totul e o chemare universală la pace şi bucurie.

Crăciunul este, într-adevăr, una din marile sărbători ale anului creştin. Mai mult, el este începutul unui şirag de sărbători, care se încheie cu aceea a Sfântului Ioan Botezătorul. Şi cum n-ar fi el, oare, mare praznic? Dacă naşterea unei fiinţe omeneşti obişnuite e un prilej de bucurie pentru cei din preajmă, cum să nu fie naşterea Fiului lui Dumnezeu, a cărei preajmă merge pân’ la marginile lumii?

În biserici se cântă:

Hristos Se naşte, măriţi-L!
Hristos din ceruri, întâmpinaţi-L!

Copiii, pe de altă parte, cântă şi ei:

Astăzi S-a născut Hristos,
Mesia, chip luminos:
Lăudaţi şi cântaţi

Şi vă bucuraţi!

Aşadar, omenirea iese cântând în întâmpinarea Celui ce S-a născut în Betleem şi Care acum Îşi află sălaş în fiece suflet de creştin.

Se pune însă întrebarea: dacă Naşterea Domnului este o sărbătoare numai a bucuriei şi veseliei, de ce s-a rânduit ca ea să fie precedată de post? Şi nu e vorba de un post mărunt, de câteva zile, ci de unul care durează nu mai puţin de şase săptămâni, şi într-o perioadă în care nu sunt la îndemână nici verdeţuri şi nici fructe proaspete. Dacă ne gândim bine, postul Sfintelor Paşti îşi are un rost bine lămurit: învierea Domnului a fost precedată de patimile, răstignirea şi moartea Sa, evenimente care cer o participare de doliu. La capătul postului Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel stă suferinţa martirică a celor doi, ceea ce îndreptăţeşte o părtăşie pe măsură. Cât despre postul Sfintei Marii, el pregăteşte sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului, a cărei slujbă cuprinde şi un Prohod. Cum se justifică însă postul Crăciunului?

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Oricine va admite că o sărbătoare presupune şi un strai sărbătoresc: costumul de Duminică e un costum de Duminică, haina de nuntă e o haină de nuntă, ţinuta de recepţie e o ţinută de recepţie şi aşa mai departe. În cele mai multe cazuri, dobândirea straiului sărbătoresc este rezultatul unor renunţări – şi chiar sacrificii – împletite însă cu bucuria anticipată de a avea ceea ce-ţi doreşti şi cu care vei fi în stare să cinsteşti momentul festiv la care eşti chemat să iei parte (fiindcă, să ne înţelegem, orice sărbătoare e un fenomen social; ea nu este niciodată a unuia singur). În părţile – din ce în ce mai puţine – unde încă se mai păstrează tradiţia portului popular, tinerele fete se adună în postul Crăciunului la o vecină sau alta, în grupe mici, şi cu mâinile lor îşi cos sau împletesc straiele cele noi, în seri lungi, ca nişte

şezători ale hărniciei şi cântecului. Aşa se petrecea şi în vremea copilăriei mele. Straiele vechi par din ce în ce mai ponosite, vrednice de aruncat, locul lor luându-l cele noi, cu toate împlinirile şi făgăduinţele lor.

Mântuitorul Hristos ne spune într-o parabolă că un împărat a invitat oaspeţi la nunta fiului său. Cum însă aceştia n-au vrut să vină, el i-a adunat pe toţi nevoiaşii de pe drumuri şi i-a silit să intre la ospăţ. Văzând însă că unul din ei nu purta haină de nuntaş, l-a dat afară şi l-a pedepsit (Mt 22, 2-13). La suprafaţă, întâmplarea pare de domeniul absurdului: de vreme ce omul se pomenise luat pe sus, pe nepregătite, şi adus cu sila, cum de i se pretindea strai de sărbătoare?... În realitate, împăratul i se uitase în suflet şi constatase că, deşi i se făcuse o mare şi neaşteptată cinste, insul se mulţumea să mănânce şi să bea, fără ca inima lui să participe la bucuria casei. Aceasta înseamnă, dragii mei, că pe lângă straiul sărbătoresc de care v-am vorbit, văzut, materialnic, făcut pentru trup, există şi un strai al sufletului, menit să-i asigure omului participarea la sărbătoarea lăuntrică. Din păcate, există încă destui creştini care cred că sărbătorile de iarnă se reduc la un pom împodobit, la sarmale, caltaboşi, cârnaţi şi băutură, uitând că înaintea ospăţului de acasă li se îmbie ospăţul euharistic, al sfintei cuminecări, care e incomparabil mai important decât belşugul de bucate. Ei bine, pentru acest ospăţ duhovnicesc se cere strai duhovnicesc, iar straiul acesta, cu toate podoabele virtuţilor lui, nu poate fi pregătit decât prin post, adică prin renunţările şi jertfele acestuia. Postul nu este un scop în sine, ci mijlocul prin care sufletul leapădă de pe el zdrenţele păcatelor şi se primeneşte, încetul cu încetul, prin pocăinţă, mărturisire şi faptă bună. Postul cuprinde în el nu numai renunţare, dar şi o bucurie a renunţării, ca o pregustare a bucuriei finale.

Dar, iubiţii mei, să privim lucrurile mai la adânc. Dacă biruinţa învierii Domnului a fost precedată de suferinţă, nici naşterea Sa nu a fost lipsită de dureri premergătoare. E adevărat că Sfânta Fecioară Maria s-a bucurat atunci când îngerul i-a binevestit vrerea lui Dumnezeu; e adevărat că ea, aflându-se, ceva mai târziu, în vizită la ruda sa Elisabeta, avea deplină conştiinţă că este aleasa Creatorului şi că de acum o vor ferici toate

neamurile. Dar nu e mai puţin adevărat că tot ea avea să treacă printr-o seamă de încercări numai ale ei, pe care nici o altă femeie nu le-a avut şi nu putea să le aibă.

Acestea sunt strâns legate de taina Întrupării. Dumnezeu deplin devine om deplin, asumându-Şi toate slăbiciunile omeneşti în afară de păcat. El însă trebuia să Se nască mai presus de fire, şi anume dintr-o fecioară neprihănită, spre a-Şi atesta propria Sa dumnezeire şi spre a arăta că omul Iisus este una şi aceeaşi persoană cu Fiul pe care Dumnezeu Tatăl Îl născuse mai înainte de toţi vecii.

Maria însă nu trăia undeva în singurătate, ci într-o comunitate umană; acolo, în orăşelul Nazaret, avea o casă, avea vecini, rude, cunoscuţi, în mijlocul cărora îşi ducea viaţa de zi cu zi. Tânăra nu era căsătorită atunci când semnele stării binecuvântate au început să devină evidente. Acum putea începe drama: primele şuşoteli, primele priviri peste gard, primele chicote neruşinate, primele arătări cu degetul, primele bârfe, totul urmând să se amplifice în batjocură publică şi, în cele din urmă, potrivit legii lui Moise, într-o condamnare la moarte. Cum era să-i convingi pe oameni că sarcina ei era de la Duhul Sfânt?... Cine ar fi crezut-o? Adevărul ei nu putea deveni şi adevărul celorlalţi. Înspăimântător e faptul că primul care se îndoieşte de neprihana fecioarei este însuşi Iosif, logodnicul şi protectorul ei. Cu sufletul învolburat într-un „vifor de gânduri necredincioase” (aşa cum se rosteşte Imnul Acatist), el se pregăteşte s-o părăsească într-ascuns, spre a nu fi părtaş la ruşinea propriei sale logodnice.

Fuga lui Iosif ar fi însemnat începutul dezastrului. Dar Iisus, Care Se află în pântecele Mariei şi Care, peste ani, va îngădui ca El Însuşi să fie arătat cu degetul, defăimat şi batjocorit, nu permite acelaşi lucru pentru Sfânta sa Maică. În pragul hotărârii lui Iosif se petrece intervenţia divină: îngerul lui Dumnezeu i se arată în vis şi-i spune adevărul. Dacă pe Maria n-o crezuse, pe înger îl crede; venindu-şi în fire, el va deveni tatăl adoptiv al lui Iisus, legitimându-i astfel, atât pe El, cât şi pe mama Lui, în faţa legii şi a societăţii.

Să nu creadă cineva că aceasta-i o poveste inventată de Evanghelistul Matei spre a-şi îmbogăţi opera cu un episod palpitant; drama Mariei e înfăţişată cu un realism desăvârşit, aproape crud, din care vom înţelege, o dată mai mult, nesfârşita iubire a lui Dumnezeu faţă de propria noastră omenitate. Realismul istorisirii nu e altceva decât expresia realismului lui Dumnezeu, Părintele tuturor realităţilor văzute şi nevăzute.

Înainte de a-L naşte pe Iisus, Fecioara Maria mai trece printr-o încercare dureroasă: drumul obligatoriu de la Nazaret la Betleem, ca urmare a unui ordin general al cezarului din Roma. Ea se află în ultima fază a sarcinii când trebuie să călătorească în condiţiile vremii de atunci, de-a lungul drumurilor prăfuite ale Palestinei, pe spatele răbdător al unui asin. La capătul drumului dă peste un Betleem inospitalier şi, în cele din urmă, e nevoită să nască într-o iesle săracă.

Fiul ei însă, după treizeci şi trei de ani, le va spune ucenicilor Săi la Cina cea de Taină, în ajunul Patimilor Sale: „Femeia, când e să nască, se întristează pentru că i-a sosit ceasul; dar după ce naşte copilul, nu-şi mai aduce aminte de durere, pentru bucuria că s-a născut om pe lume” (In 16, 21). Iubiţii mei, dacă adevărul acesta se potriveşte oricărei femei, cu atât mai mult i se potriveşte Maicii Domnului, care ştia pe Cine poartă în pântece, ştia Cine este Acela pe care Îl va naşte. Dar, odată cu ea, ştim şi noi. Pe durata postului Crăciunului, noi nu facem altceva decât s-o însoţim pe Sfânta Fecioară în încercările, tristeţile şi-n călătoria ei, să poposim împreună cu ea în peştera de lângă Betleem şi să-L facem pe Pruncul Iisus să simtă că-n sufletul fiecăruia din noi Şi-a găsit o iesle caldă. Atât în post, cât şi în Sărbătoare ne facem părtaşii Maicii Domnului, nu numai în lacrimă, ci şi în bucurie.

Vă rog însă, iubiţii mei, să nu uitaţi că bucuria creştinului e o bucurie recunoscătoare; prin ea Îi mulţumim lui Dumnezeu că ni L-a dăruit pe Fiul Său. Dar ea este şi o bucurie a împlinirii, prin aceea că noi am răspuns iniţiativei Creatorului. Una din Cântările Naşterii Domnului spune că întreaga creaţie a ieşit în întâmpinarea gândului lui Dumnezeu de a-Şi trimite Fiul să Se întrupeze, fiecare dăruind câte ceva: îngerii, cântarea;

cerul, steaua; magii, darurile; păstorii, minunarea; pământul, peştera; iar noi, oamenii, pe Sfânta Fecioară. Poate fi ceva mai înălţător decât sentimentul părtăşiei la opera mântuitoare a lui Dumnezeu?

Iubiţii mei fii sufleteşti,

În lumina Duhului Sfânt, Maica Domnului ştia nu numai Cine este Acela pe Care L-a născut, ci şi rânduiala vieţii Lui: aceea de a suferi pentru păcatele noastre. În tradiţia ortodoxă există o icoană numită „Dulcea Sărutare", în care Maica şi Pruncul stau obraz lângă obraz, fiecare uitându-se undeva departe în durerea viitoare a celuilalt.

Tot în iconografia răsăriteană, Pruncul din iesle este întotdeauna înfăşat în scutece, acestea prefigurând giulgiurile în care acelaşi Trup va fi înfăşurat şi aşezat în mormânt.

În Sfântul Altar, firida Proscomidiarului simbolizează peştera din Betleem, iar acoperămintele de pe sfintele vase închipuie scutecele dumnezeiescului Prunc. La ieşirea şi intrarea cu Cinstitele Daruri, scutecele acestea fac drumul de la Betleem la Ierusalim, pe Sfântul Prestol, unde se transformă în giulgiuri, deasupra Antimisului care închipuie mormântul deschis, mormântul din care Domnul va învia.

Toate acestea arată că bucuria creştină nu e altceva decât biruinţa luminii care a trecut prin filtrele neguroase ale suferinţei. A te bucura în suferinţă pentru ca să nu mai suferi în bucurie, iată unul din sensurile profunde ale vieţii creştine. Domnul Iisus a îndurat pe cruce suferinţe reale şi crâncene, dar în mijlocul lor a avut cel puţin două momente de bucurie: atunci când i-a deschis tâlharului raiul şi atunci când Şi-a iertat călăii.

Iată, peste un an vom sărbători două milenii de la naşterea Mântuitorului şi ne vom pregăti pentru intrarea în secolul următor. Dar inima ni se strânge la gândul că în lume încă mai există atâta trufie, nedreptate, asuprire, lăcomie, hoţie, jaf, intrigă, ură, crimă materială şi

morală, dispreţ faţă de aproapele, nepăsare faţă de Dumnezeu, sărăcie, foamete, golătate, boală şi moarte. Din păcate, şi noi, românii, trecem prin suferinţe pe care nu le meritǎm, dar pe care, totuşi, trebuie să le îndurăm. Avem un singur îndemn de la Dumnezeu: bucuraţi-vă creştineşte în suferinţele noastre, pentru că numai astfel le veţi putea depăşi, în aşa fel încât bucuria voastră finală să nu mai poarte într-însa urmele durerilor prin care aţi trecut!

Din repertoriul colindelor transilvane nu lipsesc niciodată câteva care o înfăţişează pe Maica Domnului în Betleem

căutând din casă-n casă,
ca pe Fiul ei să-L nască...

dar fără ca cineva s-o audă şi să-i deschidă. Acest motiv folcloric le este propriu românilor din Ardeal, care, de-a lungul secolelor, de prea multe ori au avut sentimentul că sunt străini în propria lor ţară, aşa cum Sfânta Fecioară îl va fi avut în oraşul strămoşilor ei. E un sentiment dureros, care însă nu osândeşte, ci iartă; un sentiment care-i aduce creştinului aminte că odihna şi bucuria lui sunt vecine cu neodihna şi tristeţea altuia. Profetul Moise îi îndemna pe fiii lui Israel să fie buni şi îngăduitori cu străinii, aducându-le aminte că şi ei fuseseră cândva străini în Egipt. Ce este oare, în zilele noastre, un om sărman decât un străin printre semenii săi? Faceţi-l, iubiţii mei, să se simtă mai puţin străin printre voi! Dacă din Transilvania vine sentimentul înstrăinării, de dincolo de Carpaţi îl întâmpină îndemnul la bucurie:

...Şi-acum, te las, fii sănătos
Şi vesel de Crăciun,
Dar nu uita, când eşti voios,

Române, să fii bun!

9 Pastorală la praznicul Naşterii Domnului, 1999.

Eternul Dumnezeu intră în istorie[10]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

În fiecare an, Crăciunul vine cu o mireasmă anumită, care este numai a lui şi care se înfiripă pe străzi, pe uliţi, în magazine, în prăvălii, în curţile şi-n casele oamenilor. De la Sfântul Nicolae începe „să miroasă a Crăciun”. Atunci încep copiii să înveţe ori să-şi repete colindele, de atunci începe freamătul cumpărăturilor, de atunci încep gospodinele să-şi deretice odăile şi gospodarii să se îngrijească de îndestularea mesei. Serviciile poştale sunt supraîncărcate de mulţimea mesajelor festive, rafturile unităţilor comerciale sunt doldora de bucuria celor ce vor primi cadouri. Totul e mişcare, pregătire, speranţă.

Crăciunul e numele popular al praznicului Naşterii Domnului, dar e şi numele unui personaj legendar, mult îndrăgit de copii, care se cheamă Moş Crăciun. El vine dintr-un văzduh al său, care poate fi sus în cer sau undeva pe la Polul Nord, se strecoară pe furiş, noaptea, în casele creştinilor, purtând cu el nelipsitul sac din care copiii cuminţi vor primi daruri. Fiecare din noi are o vârstă la care crede că Moş Crăciun există cu adevărat, iar când începe să nu mai creadă, nu-i pare rău: a rămas în el amintirea suavă a bătrânului cu barbă albă, tunică roşiatică şi glugă cu moţ, bun, blând şi darnic, care-i va hrăni pe viaţă nostalgiile purităţii sufleteşti. Comuniştii atei n-au fost în stare să-l alunge, dar i-au schimbat numele în „Moş Gerilă”; în tot acest timp, Biserica a fost singura instituţie care a continuat să-l cheme pe Moş Crăciun cu numele lui adevărat, aşa cum era el, de veacuri, în conştiinţa poporului român; şi e păcat că în zilele noastre se încearcă „demitizarea” lui Moş Crăciun prin apariţia unor „crăciuni” caricaturizaţi sau a unor tinere decoltate care-şi spun „crăciuniţe”; să fie oare democraţia vinovată de lipsa bunului-gust şi a bunului-simţ?

Pe de altă parte, Crăciunul e singura sărbătoare care are şi un Ajun cu totul aparte; e atât de special încât, prin contaminare de la Moş Crăciun, a căpătat şi el un nume: Moş Ajun. Îl întâlnim mai ales în colinde:

Bună dimineaţa la Moş Ajun!

sau:

În seara de Moş Ajun
Toţi copiii se adun'
Şi ascultă cu folos
Ce se spune de Hristos.

„Seara de Ajun" este, de fapt, noaptea dintre 23 şi 24 decembrie, în timp ce „seara lui Crăciun" este aceea dintre 24 şi 25 decembrie, adică noaptea în care S-a născut Domnul Hristos. Cu toate acestea, în unele părţi ale ţării „seara lui Ajun" este una şi aceeaşi cu „seara de Crăciun", adică sfârşitul zilei de 24 decembrie. Oricum ar fi, Ajunul este, prin excelenţă, spaţiul colindelor, al acestor splendide odrasle ale geniului nostru popular, transmise, de-a lungul secolelor, din generaţie în generaţie şi menite să binevestească naşterea Domnului.

În cele mai multe zone ale ţării, creştinii mai au un colindător: în Ajunul Crăciunului, preotul intră în casa fiecăruia din enoriaşii săi cu icoana şi troparul Naşterii Domnului.

A doua zi: haine de sărbătoare, toacă, clopote, slujba din biserică, cu luminatele ei cântări:

Hristos Se naşte, măriţi-L!
Hristos din ceruri, întâmpinaţi-L!
Hristos pe pământ!
Înălţaţi-vă,
cântaţi Domnului tot pământul
şi cu veselie
lăudaţi-L, popoare, că S-a preamărit!

Astfel, binecuvântaţi de Dumnezeu, creştinii se întorc la casele lor, în jurul mesei încărcate, cu membrii familiei laolaltă şi nu rareori împreună cu neamurile şi prietenii.

Iubiţii mei,

Dacă aceasta este sărbătoarea obişnuită a fiecărui an, astăzi Crăciunul are o însemnătate cu totul deosebită: se împlinesc, în cifră rotundă, două mii de ani de când în Betleemul Iudeii S-a născut, din Sfânta Fecioară Maria şi prin zămislire de la Duhul Sfânt, Domnul şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Toată creştinătatea, prin capii ei din Răsărit şi din Apus, a hotărât ca întregul an 2000 să fie an jubiliar: de-a lungul lui s-au petrecut numeroase slujbe solemne, conferinţe naţionale şi internaţionale, simpozioane, expoziţii, concerte, procesiuni religioase şi, mai ales, pelerinaje la Locurile Sfinte, totul culminând cu Sfânta Liturghie săvârşită astăzi de către toţi întâistătătorii Bisericilor Ortodoxe în Catedrala Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol.

Aşadar, poate fi vorba de aniversarea zilei de naştere a Domnului.

Cu toate acestea, iubiţii mei, ea în nici un caz nu poate şi nu trebuie socotită în rândul aniversărilor obişnuite. În ordinea omenească, o aniversare nu este altceva decât sărbătorirea unui număr de ani de la data

naşterii: se face o rugăciune de mulţumire, se aduc daruri, se petrece la o masă îmbelşugată şi se cântă: „Mulţi ani trăiască!”. Un astfel de eveniment se poate petrece nu numai în familie, ci şi la scară naţională: întregul neam îşi cinsteşte oamenii de seamă care au trăit în vremile trecute: atâţi ani – mai ales la date rotunde – de la naşterea unui mare scriitor, a unui mare muzician, a unui mare artist sau om politic sau inventator sau erou naţional; în aceste cazuri, aniversarea se cheamă comemorare, fiind vorba de un om care nu mai este viu.

Dar în cazul Domnului Iisus? Oare nu ştim noi că El este Fiul lui Dumnezeu, a doua persoană a Sfintei Treimi? Ştim şi mărturisim că El „S-a născut din Tatăl mai înainte de toţi vecii”. Aceasta înseamnă că S-a născut mai înainte de facerea lumii şi deci mai înainte ca timpul să se fi născut, că nu a fost cândva un timp în care El să nu fi existat. Ne-o spune şi Sfântul Apostol Pavel: „El este mai înainte decât toate şi toate-ntru El se ţin împreună” (Col 1, 17). Şi atunci, dacă naşterea cuiva este începutul unei vieţi, cum să aniversezi începutul Celui ce nu are început? Cum să socoteşti anii Celui ce nu are vârstă? Cum să numeri ceea ce nu poate fi numărat? Cum să cuprinzi în categoria timpului pe Cel ce este dincolo de timp?

Aşadar, iubiţii mei, jubileul de acum nu poate fi socotit o „aniversare” în înţelesul obişnuit al cuvântului; şi cu atât mai puţin o „comemorare”, ştiut fiind că Iisus Hristos a fost, este şi rămâne veşnic viu.

Cu toate acestea, în Sfânta Scriptură ni se vorbeşte de un început, dar nu al Fiului lui Dumnezeu, ci cauzat de Acesta. Sfântul Evanghelist Ioan Îl numeşte „Cuvântul” sau „Logosul”. Iată cum sună deschiderea Evangheliei Sale: „Întru-nceput era Cuvântul şi Cuvântul era la Dumnezeu şi Cuvântul Dumnezeu era” (In 1, 1). Cu alte cuvinte: întru-nceput era Fiul lui Dumnezeu şi Fiul lui Dumnezeu era împreună cu Dumnezeu şi Fiul lui Dumnezeu era El Însuşi Dumnezeu. Acest „întru” din expresia „întru-nceput” nu e totuna cu „la început”; dacă ar fi aşa, ar însemna că, după ce începutul s-a consumat, Cuvântul n-ar mai fi fost; „întru” înseamnă „înlăuntrul” sau „în interiorul” începutului, adică în veşnicie. Ce a fost însă acest „început?” Ne-o spune acelaşi Evanghelist, vorbind tot despre Cuvânt:

„Toate printr-Însul s-au făcut şi fără El nimic nu s-a făcut din ceea ce s-a făcut” (In 1, 3). Ce anume s-a făcut atunci? Lumea; cerul cu tot ce e în el, pământul cu tot ce cuprinde el, îngerii în ceruri şi omul pe pământ. Aşadar, Fiul lui Dumnezeu a participat nemijlocit, împreună cu Tatăl, la crearea lumii din nimic. De îndată ce a apărut creaţia, a apărut şi mişcarea; această mişcare s-a făcut în trepte, pe durata celor şase zile ale creaţiei, după un anume plan şi cu un anume scop. Numai că Fiul, cauzând începutul, a devenit El Însuşi început, aşa cum un artist, creând o operă de artă, se încorporează în ea şi devine El Însuşi operă de artă, el rămânând, în acelaşi timp, deasupra ei şi înlăuntrul ei. Acest adevăr Îl va face pe Fiul să spună, prin Duhul Sfânt, în Cartea Apocalipsei: „Eu sunt Alfa şi Omega, Începutul şi Sfârşitul” (Ap 21, 6). Cu alte cuvinte, dacă Fiul a fost „începutul zidirii lui Dumnezeu” (Ap 3, 14), adică al lumii, tot El va fi şi sfârşitul ei, cândva, când lumea se va transfigura, morţii vor învia şi Fiul – Iisus Hristos – va veni să judece şi să întemeieze veşnica împărăţie a lui Dumnezeu.

Dar, iubiţii mei, Fiul va veni, într-adevăr, să judece lumea, dar nu înainte de a fi încercat s-o mântuiască. Din ce s-o mântuiască? Din robia păcatului şi a morţii, în care au aruncat-o neascultarea şi trufia protopărinţilor noştri, Adam şi Eva. Ştim că pentru aceasta ei au fost izgoniţi din rai. Numai că, chiar îndată după izgonire, lui Dumnezeu-Tatăl i s-a făcut milă de nefericiţii Săi copii şi le-a făgăduit că le va trimite un Mântuitor care să-i elibereze, pe ei şi pe urmaşii lor, din păcatul de a-şi fi folosit prost libertatea cu care-i înzestrase Dumnezeu (vezi Fc 3, 14-15). Cu această făgăduinţă a început istoria mântuirii neamului omenesc; prin ea a fost anunţată întruparea Fiului lui Dumnezeu, Care va deveni om în persoana lui Iisus Hristos.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Dacă Dumnezeu a creat lumea după un anume plan, venirea Fiului Său – care, de fapt, a însemnat a doua facere a lumii, sub domnia Harului – a făcut-o tot după un plan. Pentru aceasta, cu aproape două mii de ani înainte, El Şi l-a ales pe patriarhul Avraam şi pe urmaşii acestuia să-I devină popor ales, monoteist, a cărui istorie să devină printre neamurile păgâne o pârtie luminoasă spre peştera din Betleem. Făgăduinţa făcută lui Adam şi Evei, intrată în conştiinţa poporului ales, dar subţiată prin curgerea vremii şi prin slăbiciunea firii omeneşti, trebuia să devină speranţă, aşteptare şi certitudine. Iată de ce, la răstimpuri, Dumnezeu i-a trimis în lume mai întâi pe profeţii Săi, care, sub inspiraţia Duhului Sfânt, au vestit venirea Fiului lui Dumnezeu în chip şi fire de om. Primul dintre ei a fost Moise, care, cu o mie două sute de ani înainte, îi spunea poporului Israel: „Prooroc ca mine îţi va ridica Domnul, Dumnezeul tău, dintre fraţii tăi; de El să ascultaţi!” (Dt 18, 15). Ultima propoziţie este îndemnul pe care Însuşi Dumnezeu-Tatăl îl va rosti asupra Fiului Său în momentul schimbării la faţă pe muntele Tabor: „De El să ascultaţi!” (Lc 9, 15). De la Moise şi până la Agheu, vreme de peste nouă secole, Dumnezeu n-a încetat să-i amintească lumii că „la plinirea vremii” îi va veni Mântuitorul. Astfel:

Profetul Isaia vesteşte că Mesia Se va naşte din neamul lui Iesei, tatăl regelui David: „Toiag din rădăcina lui Iesei se va ivi şi floare din rădăcina lui se va ridica”. Şi, ca într-o străfulgerare, adaugă: „Duhul lui Dumnezeu Se va odihni peste El” (Is 11, 1-2), prefigurând astfel imaginea de la botezul Domnului.

Ieremia e şi mai direct, pomenind numele însuşi al lui David: „Iată, vin zile – zice Domnul – când îi voi ridica lui David o Odraslă-ndreptăţită; un Rege va domni şi va înţelege şi va face judecată şi dreptate pe pământ” (Ir 23, 5). Să nu uităm că Sfânta Fecioară Maria se trăgea din spiţa regelui David.

Naşterea lui Iisus din fecioară e prevestită de Isaia prin cuvintele: „Iată, fecioara va purta în pântece şi va naşte fiu şi-L vor chema cu numele de Emanuel” (Is 7, 14) („Emanuel” înseamnă „Cu noi este Dumnezeu”).

Extraordinara viziune a lui Miheia vesteşte că locul naşterii lui Mesia va fi Betleemul (care se mai numea şi Efrata); iată cum Se rosteşte Dumnezeu-Tatăl prin gura profetului: „Iar tu, Betleeme, casa Efratei, mic eşti a fi-ntre miile lui Iuda; dar din tine Cineva Îmi va ieşi în Israel să-i fie lui Cârmuitor”. Expresia „Îmi va ieşi” înseamnă „Mi Se va naşte”. Şi, ca să nu fie vreo îndoială asupra identităţii Celui ce Se va naşte, profeţia adaugă: „Ieşirile Lui însă erau dintru-nceput, din zilele veacului” (Mi 5, 1). V-am explicat că „întru-nceput” sau „dintru-nceput” înseamnă „în veşnicie” sau „din veşnicie”; acelaşi înţeles îl are expresia „din zilele veacului”. Aşadar, Cel ce Se va naşte în Betleem este Cel ce S-a născut în veşnicie din Tatăl şi Cel ce, împreună cu Tatăl, a participat la facerea lumii, în acel „întru-nceput” de care v-am vorbit.

Venirea şi închinarea magilor sunt vestite de profetul David în unul din psalmii săi: „Regii Tarsisului şi Insulele vor aduce daruri, daruri vor aduce regii Arabilor şi cei din Saba, şi Lui I se vor închina toţi regii pământului şi neamurile toate Lui Îi vor sluji” (Ps 71, 10).

Apariţia în lume a dumnezeiescului Prunc e prevestită de Isaia într-o extraordinară tresăltare a duhului, ca un strigăt de bucurie: „Că Prunc ni S-a născut, Fiu, şi ni S-a dat, a Cărui Stăpânire Şi-o poartă pe umăr; şi numele Lui se cheamă «Înger-de-mare-sfat», «Sfetnic minunat», «Dumnezeu tare, biruitor», «Domn păcii», «Părinte al veacului ce va să fie». [...] Mare va fi stăpânirea Lui, şi păcii Lui nu-i va fi hotar” (Is 9, 6-7).

Uciderea pruncilor de către Irod şi durerea mamelor, urmaşele Rahelei, sunt anunţate de Ieremia prin cuvintele: „Glas în Rama s-a auzit, plângere şi tânguire şi jale; Rahela nu vrea să-şi înceteze plânsul pentru copiii ei, fiindcă nu mai sunt” (Ir 31, 15).

Se ştie că, pentru a-L salva de mânia lui Irod, Dumnezeu-Tatăl Şi-a refugiat Pruncul în Egipt, după care L-a adus acasă; nici acest eveniment nu le-a scăpat profeţilor; el se află prevestit în cartea lui Osea: „Din Egipt L-am chemat pe Fiul Meu” (Os 11, 1).

Fiul acesta avea să crească şi, la vârsta de 30 de ani, să iasă la propovăduire în mijlocul unei lumi care-L va cunoaşte sub numele de

„Iisus” sau „Iisus Hristos” sau „Fiul lui David” sau „Fiul omului”, dar şi „Fiul lui Dumnezeu”. Ca şi ebraicul „Mesia”, grecescul „Hristos” înseamnă „Uns”, iar această calitate e vestită de Isaia printr-un text pe care Însuşi Iisus îl va cita ca referindu-se la El (Lc 4, 21): „Duhul Domnului e peste Mine, pentru că El M-a uns; El M-a trimis să le binevestesc săracilor, să-i vindec pe cei zdrobiţi la inimă, robilor să le vestesc libertate şi orbilor vedere” (Is 61, 1).

Domnul Iisus va spune despre Sine: „Eu sunt Păstorul cel bun; Păstorul cel bun sufletul său şi-l pune pentru oi” (In 10, 11). Iezechiel Îl văzuse cu cinci secole şi jumătate înainte, prin cuvintele Tatălui referitoare la oile Sale, oamenii: „Eu Îmi voi mântui oile Mele. [...] Şi Păstor voi ridica peste ele, şi le va paşte robul Meu David, şi El le va fi păstor” (Iz 34, 22-23).

Cum însă Îşi mântuieşte Dumnezeu oile? Prin suferinţa, jertfa, moartea şi învierea Fiului Său. În această privinţă, patimile Domnului sunt prevestite de Isaia cu atâta luciditate şi cu atâtea amănunte, încât nu s-ar zice că le-a scris cu şapte secole înainte, ci că ar fi fost contemporan cu ele; acesta e motivul pentru care el a fost supranumit „Evanghelistul Vechiului Testament”. Ar fi mult prea mult să citez totul; mă voi mărgini la următorul fragment: „El păcatele noastre le poartă şi pentru noi rabdă durere. [...] El pentru păcatele noastre a fost rănit şi pentru fărădelegile noastre a pătimit; pedeapsa păcii noastre asupra Lui era, şi noi prin rana Lui ne-am vindecat” (Is 53, 4-5). Comentând această ultimă propoziţie, „şi noi prin rana Lui ne-am vindecat”, scriitorul bisericesc Teodoret al Cirului va exclama: „Iată o extraordinară şi stranie modalitate de a tămădui: doctorul se supune operaţiei şi pacientul se vindecă!”[11]. Iar Sfântul Grigore de Nazianz, aruncând o privire mai largă asupra modului cu totul neobişnuit în care Iisus Îşi împlineşte lucrarea mântuitoare, conchide: „El Se roagă, dar ascultă rugăciuni; El plânge, dar şterge lacrimi; ca om întreabă unde e Lazăr, dar ca Dumnezeu îl învie; El e vândut ieftin, pe numai treizeci de arginţi, dar răscumpără lumea cu nepreţuitul preţ al sângelui Său; ca o oaie la înjunghiere se aduce, dar El e Păstorul lui Israel şi al lumii; tăcut ca un miel, El e, prin excelenţă, Cuvântul; e ridicat şi pironit pe Lemn, dar prin Lemnul

Vieţii ne readuce pe noi la starea cea dintâi; moare, dar dă viaţă; moare, dar prin moartea Lui nimiceşte moartea; e îngropat, dar se ridică; Se pogoară în iad, dar aduce suflete deasupra; Se înalţă la cer, dar iarăşi va să vină să judece viii şi morţii”[12].

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Poate că, de data aceasta, scrisoarea mea pastorală e mai încărcată decât în alţi ani şi încearcă să vă ofere mai mult decât se obişnuieşte în asemenea împrejurări. Am făcut-o însă cu gândul de a vă feri de o ispită: aceea de a crede că sărbătorirea a 2.000 de ani de la Naşterea Mântuitorului s-ar reduce la manifestările de care vă vorbeam la început, adică la conferinţe, simpozioane, slujbe solemne, procesiuni, pelerinaje şi multe altele. Pe lângă acestea, foarte bune şi necesare, e de trebuinţă – spre folosul nostru sufletesc – să-i facem gândului un popas mai la adânc şi să înţelegem evenimentul în toată plinătatea lui, cu tot ceea ce l-a precedat şi cu tot ceea ce îi urmează, adică din veşnicie până-n veşnicie, idee teologică pe care o străveche colindă maramureşană o rosteşte în numai două stihuri extraordinare:

Astăzi S-a născut
Cel făr’ de-nceput.

Aşadar: Eternul Dumnezeu S-a hotărât să intre de-a dreptul în istorie, strâmtorându-Se la dimensiunea umană, numai de dragul unei făpturi pe care a creat-o, care L-a înfruntat şi pe care El o iubeşte într-o nesfârşită bunătate: omul. E prilejul de a-I arăta lui Dumnezeu că, măcar cât de cât, prin credinţa şi faptele noastre, suntem vrednici de iubirea şi jertfa Sa.

Aceasta cu atât mai mult cu cât, iată, omenirea se pregăteşte să intre în secolul şi mileniul următor. Nu ştim ce vor aduce vremile viitoare, dar lumea de acum e prea neliniştită spre a nu ne oferi semne de îngrijorare: lupte care nu se mai termină, foame de putere, poftă de dominaţie, sete de bani, nemilă pentru aproapele, intoleranţă, violenţă, asuprire, sărăcie, mizerie, disperare, nesiguranţă, nestatornicie, lehamite, migraţii masive, slăbirea instinctului de conservare; pe lângă toate acestea, se pare că omul e pe cale de a-şi distruge propria planetă, aceea pe care Dumnezeu pentru el a făcut-o şi pe care i-a dăruit-o la vremea când era, toată, un rai. Marile ramuri creştine încearcă să refacă unitatea Bisericii lui Hristos, dar se strecoară unii care le abat din drum şi alţii care le fărâmiţează şi mai mult. Uneori se prefigurează, în contururi din ce în ce mai clare, Antihristul.

Toate acestea există; nu avem dreptul să ne facem că nu le vedem. Dar, tocmai de aceea, nu avem nici dreptul să dezarmăm. Or, arma biruinţei asupra răului din lume nu poate fi alta decât credinţa în Dumnezeu, aceea care face ca harul lui Dumnezeu să prisosească acolo unde s-a înmulţit păcatul, aceea care face ca speranţa să se nască atunci când nu mai e nici o speranţă, acea credinţă în stare să ne redea încrederea şi să ne taie drum prin imposibil.

Cu faţa spre viitor, avem nevoie să-L reîntâlnim pe Dumnezeu. Iată de ce am hotărât ca în bisericile din Arhiepiscopia noastră pragul dintre secole şi milenii să ne afle în stare de rugă. La ora 23 se va începe slujba privegherii; la ora 23,30 se va rosti o rugăciune specială; la ora 0 se vor trage clopotele, după care, în încheiere, se va cânta Doxologia mare.

Fie ca lumina Naşterii Domnului şi speranţa Anului Nou să rodească în ţara noastră şi-n rotundul pământului întreg!

La mulţi ani!

10 Pastorală la praznicul Naşterii Domnului, 2000.
11 Teodoret al Cirului, *Comentariu la Isaia*.
12 Sf. Grigore de Nazianz, *A patra Cuvântare Teologică* XX.

Iisus Hristos – Păstor şi Miel[13]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

În Ierusalimul lui Irod cel Mare era o zi obişnuită, cu uliţele fremătând de trecători, cu oameni care se duc sau se întorc de la lucru, cu pieţe pentru vânzători şi cumpărători, cu ostaşi care stau de pază sau merg în treburile lor, cu copii care se joacă în drum sau se uită pe la porţi, cu străini care vin din toate părţile lumii, negustori cu straie ciudate, purtându-şi marfa pe catâri şi lăudând-o cât îi ţine gura.

Aşadar, nimic neobişnuit ca pe străzile oraşului să apară încă trei călători străini. Numai că, după îmbrăcăminte, cai şi cămile, păreau a fi oameni învăţaţi, de neam mare, şi că veneau de prin părţile Eufratului, adică de acolo unde, cu câteva secole înainte, profeţii Iezechiel şi Daniel prevestiseră în exil că din neamul Iudeilor Se va naşte Mesia, Mântuitorul lumii. Mai mult, cei trei magi întrebau unde se află palatul regelui şi se îndreptau într-acolo. Încă şi mai mult, în tot oraşul se răspândea vestea că străinii îşi motivau prima întrebare printr-o alta: „Unde este Cel ce S-a născut rege al Iudeilor?” (Mt 2, 2).

Sfântul Evanghelist Matei ne spune că, „auzind acestea, regele Irod s-a tulburat, şi tot Ierusalimul împreună cu el” (Mt 2, 3).

De ce s-a tulburat Irod? Omul acesta domnea în Ierusalim de peste 37 de ani, ocupase tronul prin uzurpare şi uneltiri şi se menţinea pe el prin bani şi prin slugărnicie faţă de cezarul de la Roma, al cărui vasal era. Înstrăinat de neam şi urât de popor, el era regele Iudeii, dar nu şi al Iudeilor; aceştia se răsculaseră de mai multe ori, iar el îi potolise prin puterea armelor. Crud şi bănuitor, cu ochii şi inima la pândă asupra oricărui posibil rival, el nu şovăise să-i condamne la moarte şi să-i execute pe propriii săi fii, Alexandru şi Aristobul, sub învinuirea că, împreună cu mama lor, ar fi uneltit să-l

răstoarne de pe tron. Ceva mai târziu, acelaşi tiran nu va şovăi să-i treacă prin ascuţişul săbiei pe toţi pruncii din aria Betleemului, bănuind că printre ei se afla şi Principele de care întrebau magii.

Pe de altă parte, aceeaşi întrebare pricinuise tulburare în popor. Oamenii de rând înţelegeau că e vorba de un „os domnesc”, născut de curând, dar acesta nu putea fi al lui Irod; mai întâi, pentru că regele, la cei 77 de ani ai săi, nu avea copii mici; în al doilea rând, monarhia ereditară era specifică Iudeilor, începută cu David şi stinsă cu Sedechia. Nimeni – nici regele, nici poporul – nu bănuia că spiţa lui David supravieţuia într-un modest orăşel din miazănoapte, Nazaretul Galileii, prin Dreptul Iosif şi Fecioara Maria. Cu toate acestea, să fi fost oare întrebarea magilor şi începutul unei raze de speranţă? E posibil, având în vedere că venirea lui Mesia era centrul orizontului de aşteptare al poporului iudeu.

Magii însă nu căutau să afle dacă noul Rege S-a născut sau ba; pentru ei, naşterea Acestuia era o certitudine; o căpătaseră prin ecoul profeţiilor iudaice şi prin steaua care-i călăuzise până la Ierusalim. Prin urmare, ei nu întrebau dacă Acela S-a născut, ci unde. Cărturari de viţă nobilă – poate că ei înşişi suverani în ţările lor –, ştiau că un prinţ moştenitor se naşte într-un palat, că vestea se răspândeşte cu iuţeala fulgerului, că tatăl iese în foişor cu pruncul pe braţe şi că poporul, adunat anume, aclamă pruncul şi se aşterne pe joc. Nimic din toate acestea în Ierusalim. Poporul freamătă, nedumerit, iar regele, şi mai nedumerit, se întreabă dacă nu cumva se repetă istoria lui David, care fusese uns rege, în taină, la vremea când Saul încă domnea pe tron. Aşa se face că Irod, folosind acea viclenie care-i devenise a doua natură, îi îndeamnă pe magi să afle ei locul cu pricina, pentru ca prin ei să-l afle şi el.

Prin vrerea lui Dumnezeu, magilor le-a apărut din nou steaua minunată, care i-a călăuzit până la casa în care L-au aflat pe Iisus, împreună cu Maria, mama Sa; acolo, într-o casă modestă, simplă, I s-au închinat şi I-au adus daruri ca unui Stăpân, după care s-au întors de-a dreptul în patriile lor, fără să ştie că ei, păgânii, în numele neamurilor pământului, făcuseră ceea ce fiii

lui Avraam nu vor face nici în timpul vieţii lui Iisus, nici după învierea Lui din morţi.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Magii L-au aflat pe Domnul într-o casă, dar El nu acolo Se născuse. Din Sfintele Evanghelii şi din Sfânta Tradiţie ştim că Iisus S-a născut într-o peşteră, că în peşteră se afla un staul şi că primul Său leagăn a fost o iesle. Dacă peştera e rece şi întunecoasă, dacă staulul e umed şi răumirositor, ieslea, în schimb, e tot ce poate fi mai curat; dacă nu-i curată, vitele nu mănâncă din ea. Fecioara Maria şi Dreptul Iosif ajunseseră acolo, la marginea Betleemului, pentru că la han nu mai aflaseră loc şi pentru că, fără îndoială, dintre toate porţile la care bătuseră, nici una nu li se deschisese; inimile oamenilor se împietriseră. Sfântul Ioan Evanghelistul va spune mai târziu despre Fiul lui Dumnezeu că „în lume era şi lumea printr-Însul s-a făcut, dar lumea nu L-a cunoscut. Întru ale Sale a venit, şi ai Săi nu L-au primit” (In 1, 10-11). Pruncul din pântecele Fecioarei venise în cetatea strămoşilor Săi, dar toate porţile i-au rămas închise; şi astfel a pătruns în simbol: peştera e spaţiul unei omeniri înstrăinate de Dumnezeu, staulul e văzduhul răumirositor al păcatelor omeneşti, în timp ce ieslea e sălaşul curat al celor puţini şi buni, despre care acelaşi Ioan Evanghelistul ne spune: „Dar celor câţi L-au primit... le-a dat putere să devină fii ai lui Dumnezeu” (In 1, 12). Culcat în floare de fân, dumnezeiescul Prunc luminează peştera şi alungă miasmele; peştera devine cer, miasmele devin miresme; aceasta e transfigurarea pe care o vor afla păstorii.

Iubiţii mei, Sfântul Evanghelist Luca ne spune că atunci, în noaptea aceea, nişte păstori din apropiere îşi vegheau turmele pe câmp. Vestiţi şi îndemnaţi de un înger, ei au alergat la peştera Betleemului şi L-au aflat pe Iisus Hristos, Domnul, culcat în iesle. Împărtăşind bucuria îngerilor care

cântau în cer, ei I s-au închinat Pruncului şi i-au vestit, la rândul lor, dumnezeirea, devenind astfel primii Săi apostoli.

Acum e timpul să vă amintesc că David, strămoşul după trup al Domnului, era fiul păstorului Iesei din Betleem şi că el însuşi, în frageda sa tinereţe, păscuse oile tatălui său. Dar însuşi Iesei se trăgea din Avraam, ciobanul care plecase cu turmele din părţile Eufratului şi se aşezase, pe totdeauna, în Canaan. La rândul său, Avraam era părintele şi strămoşul a patru generaţii de păstori; chiar şi când au intrat în Egipt, au făcut-o cu turme cu tot. Iar după alte multe generaţii, însuşi marele Moise a fost la început cioban la oi şi numai după aceea, chemat de Dumnezeu, a devenit păstorul fiilor lui Israel. Vedeţi acum, iubiţii mei, cum se leagă lucrurile? Dacă Pruncul Iisus nu a fost primit şi preţuit de contemporani, în schimb, prin păstorii din preajma Betleemului primea omagiul străbunilor Săi; El, Cel ce avea să fie, în acelaşi timp, Păstor şi Miel!

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Cu şapte sute de ani înainte, profetul Miheia prevestise că Mesia Se va naşte în Betleem şi că El va fi Păstorul Care va paşte turma lui Israel (*cf.* Lc 2, 8-17). Aşadar, trimiţându-L în lume, Dumnezeu-Tatăl rânduise ca Fiul Său să-Şi cheme la staul oile risipite şi să le îndrume la păşunea cea bună.

La rândul lor, Evangheliştii se grăbesc să-i definească această calitate, spunând: „Văzând El mulţimile, i S-a făcut milă de ele, că erau necăjite şi rătăcite ca nişte oi care n-au păstor” (*cf.* Mt 2, 6 [Mi 5, 1]). După aceea S-a definit El Însuşi, direct, fără echivoc, într-un capitol de mare frumuseţe al Evangheliei după Ioan: „Eu sunt Păstorul cel bun!” (vezi In 10, 1-16), prin aceasta înţelegând că El e Păstorul cel adevărat. În timp ce hoţul, apropiindu-se de staul, sare gardul pe undeva prin spate, Păstorul intră pe uşă şi numai pe uşă. Mai mult, El Însuşi devine uşa prin care oile pot să intre, să iasă la păscut şi să revină acasă. Când le duce la iarbă sau la

adăpost, El merge înainte, iar oile Îl urmează; El le vorbeşte, iar ele Îl ascultă, ca unele care-i cunosc glasul şi-L recunosc ca Stăpân. Dar marea calitate a adevăratului Păstor – şi garanţia autenticităţii Lui – este capacitatea de a se jertfi de dragul oilor Sale; spre deosebire de păstorul tocmit cu simbrie, al cărui gând nu e la turmă, ci doar la banii şi interesele lui şi care, în faţa primejdiei, îşi părăseşte oile şi fuge, adevăratul Păstor este oricând gata să-şi pună sufletul pentru oile Sale: pe de o parte, El pune suflet în tot ceea ce face, înţelegând că misiunea Lui nu e o simplă obligaţie de serviciu, ci însăşi raţiunea Lui de a fi; pe de altă parte, înfruntând primejdia, El Îşi dă viaţa pentru oile Sale, dar nu silit de cineva, ci din propria Sa voinţă şi dăruire, oile încetând să mai fie turmă, ci, fiecare în parte, prieteni; o va spune Domnul în cuvântarea prin care Se despărţea de ucenicii Lui: „Mai mare iubire decât aceasta nimeni nu are: să-şi pună cineva viaţa pentru prietenii Săi” (In 15, 13).

Cu toate acestea, de vreme ce Păstorul nu fuge din faţa primejdiei, el poate fi prins. De cine poate fi prins? De „lupul cel înţelegător”, adică de Diavolul. Dacă hoţul – care vrea să fure oi – sare gardul prin spate, Diavolul poate veni la uşă şi atacă direct, pe faţă. Iisus ştia acest lucru şi, chiar în pragul patimilor Sale, Şi-a prevenit ucenicii. Atunci, la Cina cea de Taină, a intrat Satana în Iuda (*cf.* In 13, 27), care i-a devenit unealtă; Iuda avea să-i călăuzească pe ostaşi în grădina Ghetsimani, unde Domnul va fi arestat; recunoaşterea persoanei lui Iisus s-a făcut prin semnul trădării: sărutarea. Atunci, la Cina cea de Taină, Domnul le-a spus ucenicilor Săi: „În această noapte voi toţi vă veţi poticni întru Mine, că scris este: Bate-voi păstorul şi se vor risipi oile turmei” (Mt 26, 31). Ştim ce a urmat: de îndată ce ucenicii Şi-au văzut Păstorul cu mâinile legate şi îmbrâncit de uneltele Diavolului, toţi – absolut, toţi! – au luat-o la fugă şi au dispărut în beznă. Păstorul – Bunul Păstor – a rămas singur, judecat, pălmuit, scuipat, batjocorit, osândit, dus la moarte. Nici măcar Petru nu I-a rămas alături, el, care se jurase că nu-L va părăsi!

Şi totuşi, fugarii aceştia erau rânduiţi să devină urmaşii Bunului Păstor după ce Acesta Se va fi întors, prin înălţare, la Tatăl Său. Şi dacă Însuşi

Iisus, Care ar fi putut să-Şi cheme în ajutor legiunile de îngeri, Se supunea umilinţei şi slăbiciunii omeneşti, cu atât mai mult bieţii ucenici, care nu erau decât oameni! Domnul ştia că, de-a lungul istoriei, atât Sfinţii Apostoli, cât şi urmaşii lor – episcopi, preoţi şi diaconi – vor îndura prigoane, arestări, surghiunuri, procese, chinuri şi chiar moarte din partea vrăjmaşilor lui Hristos şi ai Evangheliei Sale; unii se vor poticni, alţii vor cădea, alţii vor birui. Dar ei nu trebuiau lăsaţi singuri, neajutoraţi, doar pe seama puterilor lor omeneşti. Pentru aceasta, Marele şi Bunul Păstor le-a pus la îndemână o armă formidabilă, pe care nici un strateg din lume, oricât de inteligent şi de îndrăzneţ, nu ar fi fost în stare s-o imagineze: Sângele Mielului.

Când Domnul Şi-a făcut apariţia în viaţa publică, la râul Iordanului, Sfântul Ioan Botezătorul L-a arătat mulţimii prin cuvintele: „Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii!” (In 1, 29). Aşadar, în una şi aceeaşi Persoană a lui Iisus Hristos sălăşluiau, deopotrivă, Mielul şi Păstorul. De-a lungul a trei ani şi jumătate, pe durata propovăduirii Evangheliei, Mielul a stat în umbra Păstorului. Acum, la Cina cea de Taină, Mielul a ieşit în faţă şi S-a oferit pe Sine, în pâinea şi-n vinul transfigurate prin binecuvântare: „Luaţi, mâncaţi, acesta este Trupul Meu...”; „Beţi dintru acesta toţi, acesta este Sângele Meu...”; „aceasta să faceţi întru pomenirea Mea” (Mt 26, 26-28; Lc 22, 19-20). Instituirea Euharistiei este momentul în care Păstorul devine Miel şi, prin aceasta, creează nevinovata – şi puternica – armă defensivă prin care viitorii păstori se vor ţine laolaltă şi cu care vor aduna oile risipite. Şi pentru ca Euharistia să nu rămână un simplu simbol, ci o realitate vie şi veşnică, El Însuşi a confirmat-o prin Trupul şi Sângele Său frânt şi vărsat pe cruce.

Puţin mai târziu, înainte de a Se despărţi de ucenicii Săi prin înălţarea la cer, El le va spune acestora: „Iată, Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârşitul veacului” (Mt 28, 20). Nu e o făgăduinţă: „voi fi”, ci o realitate deja existentă: „sunt”; cât despre „în toate zilele”, aceasta înseamnă „în fiecare zi”. Prin urmare, e vorba de permanenta prezenţă şi lucrare a lui

Hristos Euharistic în Biserica păstorită de Sfinţii Apostoli şi de urmaşii acestora.

Că Sfinţii Apostoli au fost rânduiţi de Domnul să devină urmaşii Săi întru păstorirea turmei celei cuvântătoare nu există nici un fel de îndoială. După învierea Sa din morţi, luând act de căinţa sinceră a lui Petru pentru întreita lui lepădare, Iisus i-a poruncit: „Paşte oile Mele!” (In 21, 16). La rândul său, Petru le va spune preoţilor cărora li se adresează în Epistola Întâi: „Păstoriţi turma lui Dumnezeu ce vi s-a dat în seamă. [...] Iar când Se va arăta Mai-Marele păstorilor, veţi primi cununa cea neveştejită a măririi” (1 Ptr 5, 2, 4). De asemenea, Sfântul Apostol Pavel le va spune „preoţilor Bisericii” pe care-i convocase în oraşul Milet: „Luaţi aminte la voi înşivă şi la toată turma în care Duhul Sfânt v-a pus pe voi episcopi, ca să păstoriţi Biserica lui Dumnezeu, pe care El a câştigat-o cu însuşi sângele Său”. Şi, desigur, cu gândul la Iisus Care-Şi pregătise ucenicii pentru marea despărţire, va adăuga: „Eu ştiu bine că după plecarea mea vor intra între voi lupi înverşunaţi care nu vor cruţa turma” (FA 20, 28-29). Şi acelaşi Pavel, referindu-se la jertfa de pe cruce a Păstorului Care devenise Miel tocmai ca prin aceasta să devină Păstorul păstorilor, le va spune Evreilor din Ierusalim că Domnul nostru Iisus Hristos este „Marele Păstor al oilor prin sângele unui testament veşnic” (Evr 13, 20). Aşadar, în lumea aceasta a noastră, de acum, lucrează Mielul, Cel ce alină, vindecă, iartă, suferă şi Se jertfeşte pentru păcatele oamenilor. Chiar şi Apocalipsa este o împărăţie a Mielului; în înverşunatele lupte dintre bine şi rău, răul are în frunte Fiara, dar în numele binelui luptă Mielul, Cel care, în final, va învinge. Biruitorii ieşiţi din încleştare „şi-au spălat veşmintele şi le-au înălbit în sângele Mielului” (Ap 7, 14). Mielul este Cel ce stă în mijlocul tronului, şi de acolo „îi va paşte” pe cei mântuiţi, într-o extraordinară transfigurare prin care Mielul redevine Păstor, aşa cum la Cina cea de Taină Păstorul devenise Miel.

Iubiţii mei, în mijlocul Sfintei Mese din altarul oricărei biserici ortodoxe se află Sfânta Evanghelie; ea Îl simbolizează pe Domnul Iisus Hristos în calitatea Sa de Păstor-Învăţător. După ce se citeşte din ea pericopa zilei, Evanghelia se retrage în spate, făcându-I loc Mielului

Euharistic. După ce preotul şi credincioşii se împărtăşesc cu Trupul şi Sângele Mielului, Evanghelia revine la locul ei. Ceea ce se petrece acolo, în spaţiul liturgic, se petrece şi aici, în spaţiul istoric. Împărăţia Mielului e şansa pe care Dumnezeu le-o acordă oamenilor de a se aduna din risipire şi de a-şi reface conştiinţa unităţii lor primordiale; e şansa lui Irod de a le cere iertare pruncilor, e şansa lui Israel de a-şi recunoaşte Împăratul, e şansa neamurilor de a descoperi drumul magilor, e şansa creştinilor de a se regăsi într-o singură turmă a Aceluiaşi unic Păstor, Iisus Hristos.

V-am spus toate acestea, iubiţii mei, pentru ca să vă bucuraţi. Bucuraţi-vă, că vă aflaţi în Împărăţia Mielului, adică în Biserica Lui! Bucuraţi-vă, că Mielul vi se îmbie în fiecare Sfântă Liturghie şi ori de câte ori aveţi nevoie de El! Bucuraţi-vă întru mireasma peşterii din Betleem, a imnurilor şi colindelor voastre! Bucuraţi-vă întru bogăţia voastră duhovnicească şi întru mila pentru cei săraci! Bucuraţi-vă întru încercările istoriei şi întru speranţa de mai bine a omenirii! Bucuraţi-vă întru bucuria de azi a Maicii Domnului, bucuraţi-vă şi cântaţi-i:

Bucură-te, Maica Mielului şi a Păstorului,
bucură-te, Mireasă pururea Fecioară! [14]

Amin!

13 Pastorală la praznicul Naşterii Domnului, 2001.
14 Din Imnul Acatist al Bunei-Vestiri.

Zămislirea de la Duhul Sfânt
şi paternitatea lui Dumnezeu[15]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Naşterea Domnului este unul din cele mai cunoscute evenimente din viaţa Domnului Iisus. Deşi neînţeleasă de minte, ea are întotdeauna o cale deschisă către inimă, poate şi pentru aceea că orice nou-născut de pe lume iradiază o duioşie pe care nici insul cel mai împietrit nu şi-o poate stăpâni. Cu atât mai mult când e vorba de naşterea Fiului lui Dumnezeu.

Taina aceasta însă, a Fiului lui Dumnezeu născut din fecioară, o ştim noi, cei de astăzi, din tot ceea ce am aflat şi am învăţat, dar n-o ştiau şi contemporanii ei. Potrivit Sfintelor Evanghelii, nimeni în vremea aceea nu a afirmat că Pruncul din Betleem este Fiul lui Dumnezeu.

Ceva mai înainte de aceasta, îngerul îi destăinuise lui Iosif că Pruncul ce Se va naşte din Maria, logodnica sa, S-a zămislit de la Duhul Sfânt (Mt 1, 20); atât şi nimic mai mult.

Îndată după naştere, îngerul le-a vestit păstorilor că li S-a născut, lor şi poporului întreg, un Mântuitor (Lc 2, 11). Tot aşa, la rândul lor, L-au vestit şi ei mai departe (Lc 2, 17).

Ceva mai târziu, magii de la răsărit îi spuneau lui Irod că-L caută pe „Cel ce S-a născut rege al Iudeilor” (Mt 2, 1-3).

Or, „zămislirea de la Duhul Sfânt” nu înseamnă, neapărat, şi paternitatea lui Dumnezeu. Dreptul şi nevinovatul Iosif trebuia să ştie doar atât, pentru liniştea lui sufletească, anume că Maria nu avusese nici o legătură cu un alt bărbat, că ea este fecioară şi că Pruncul pe care-L purta în pântece este rodul suprafiresc al unei minuni ce nu poate să încapă în tiparele minţii omeneşti.

Mântuitorul vestit păstorilor şi pe Care ei L-au văzut culcat în iesle era, într-adevăr, pricina unei bucurii universale; era plinirea unei aşteptări de veacuri. După căderea primilor oameni şi îndată după izgonirea lor din rai, Dumnezeu le-a făgăduit că va trimite un Mântuitor (Fc 3, 15). Această făgăduinţă a fost preluată de profeţii Vechiului Testament şi intrată atât de puternic în conştiinţa întregului popor evreu, încât el nu-şi mai concepea istoria decât în funcţie de venirea Celui-Aşteptat. Acesta, în limbajul profeţilor, era definit prin cuvântul „Mesia" sau „Hristosul", adică „Unsul"; numai că un uns al lui Dumnezeu putea fi un preot sau un rege, adică alesul Său, dar în nici un caz Fiul Său. Acesta e motivul pentru care, cu vremea, ideea mesianică şi-a pierdut sensul duhovnicesc al unui Mântuitor care va izbăvi omenirea din păcat şi a căpătat sensul politic al unui Mântuitor care-i va elibera pe evrei de sub stăpânirea romanilor.

Tot aşa l-a înţeles şi Irod. După ce magii i-au spus pe cine caută, el i-a întrebat pe sfetnicii săi: „Unde este să Se nască Hristos?". Iar ei, citându-l pe profetul Miheia, i-au spus că în Betleemul Iudeii, căci de acolo „va ieşi Cârmuitorul care-l va păstori pe poporul Meu Israel" (Mi 5, 1). În acord cu întrebarea magilor, dar şi cu mentalitatea sfetnicilor săi, Irod a înţeles că acest „Cârmuitor" nu era altcineva decât un „os de domn", adică un descendent al regelui David, care ar fi urmat să-i răpească tronul; de aici, sângeroasa lui prigoană împotriva tuturor copiilor din ţinutul Betleemului.

Aşadar, din nici o mărturie contemporană cu naşterea lui Iisus nu reiese că El era Fiul lui Dumnezeu. Nici chiar Dreptul Simeon, venit a opta zi la templu să-L întâmpine pe Prunc, şi care era însuflat de Duhul Sfânt, nici el nu s-a rostit răspicat asupra a ceea ce era în realitate Pruncul, ci mai mult asupra evenimentului, într-adevăr, duhovnicesc: mântuirea menită să le descopere tuturor neamurilor Lumina lui Dumnezeu (Lc 2, 29-32).

Cu toate acestea, iubiţii mei, exista o singură fiinţă care cunoştea această taină: Mama lui Iisus. Cu nouă luni înainte, în Nazaret, îngerul îi binevestise că ea fusese aleasă de Dumnezeu să nască un fiu. Nedumerită, fecioara l-a întrebat: „Cum va fi aceasta, de vreme ce eu nu ştiu de bărbat?". La care îngerul i-a răspuns: „Duhul Sfânt Se va pogorî peste tine şi puterea

Celui-Preaînalt te va umbri: pentru aceea şi Sfântul Care Se va naşte din tine Fiul lui Dumnezeu Se va chema” (Lc 1, 30-35). De data aceasta nu mai încape nici o îndoială. În Vechiul Testament, Dumnezeu este deseori numit „Cel-Preaînalt”, dar îngerul Îi rosteşte şi numele ştiut de toată lumea: Dumnezeu. Minunea zămislirii s-a produs în clipa când Maria şi-a dat consimţământul: „Fie mie după cuvântul tău!”. Din scurta relatare a Evanghelistului Luca vom observa, cu emoţie, că atunci, în clipa aceea, în fiinţa Sfintei Fecioare s-a aflat Sfânta Treime: Duhul pogorându-Se, Tatăl umbrind, Fiul zămislindu-Se. Această prezenţă va mai fi întâlnită doar la Botezul Domnului: Tatăl rostindu-Se din cer, Duhul confirmând în văzduh, Fiul descoperindu-Se pe pământ. La Iordan, revelaţia se va petrece în văzul lumii; aici, în Nazaret, totul s-a petrecut în taină: pântecele Fecioarei devenise cer.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Zămislirea şi naşterea lui Iisus mai poartă şi numele de „Întruparea Domnului”. Cu alte cuvinte, a doua Persoană a Sfintei Treimi, Fiul lui Dumnezeu, Cel de o fiinţă cu Tatăl şi, prin urmare, El Însuşi Dumnezeu, a devenit om pentru ca nouă, oamenilor, să ne ofere şansa de a deveni dumnezei prin îndumnezeire, adică prin participarea noastră la lumina cea necreată şi neînserată a lui Dumnezeu. Prin întrupare, Fiul a devenit Iisus Hristos, om întru totul asemenea nouă, în afară de păcat. El, Cel ce făcuse legile universului, S-a supus acestor legi; El, Cel ce crease femeia, S-a chircit în pântecele unei femei; El, Cel ce făcuse cerul, S-a născut într-o peşteră; El, Cel ce crease timpul, S-a supus vârstelor timpului; El, Cel ce făcuse pământul, S-a lăsat îngropat în pământ. S-a smerit pentru ca pe noi să ne înalţe; a suferit pentru ca noi să fim liberi; a murit pentru ca noi să fim vii. Asemenea nouă, a flămânzit, a însetat, a ostenit, S-a odihnit, S-a ferit de primejdia inutilă, a tremurat în faţa morţii şi a murit pentru ca să învie.

În acelaşi timp însă El era şi Dumnezeu. Ca Dumnezeu, a pătruns prin cuvânt în mintea şi inima oamenilor, a potolit furtuni, a vindecat bolnavi, a înviat morţi, S-a schimbat la faţă pe Tabor, a înviat a treia zi, i-a dezrobit pe cei din iad şi S-a înălţat la cer, unde va rămâne până la cea de a doua venire.

Calitatea Sa de *Fiul lui Dumnezeu* a fost mărturisită de ucenicii Săi, de cei vindecaţi ai Săi, de sutaşul care-L răstignise, dar şi de El Însuşi. Nu a fost însă mărturisită, în timpul vieţii Lui, de Maica Sa, adică tocmai de aceea care o ştia cel mai bine şi înaintea tuturor. E de-ajuns să ne gândim la nunta din Cana Galileii (In 2, 1-11): când Maica Sa L-a rugat să prefacă apa în vin, ea ştia că Fiul ei este Fiul lui Dumnezeu şi că, prin urmare, avea puterea de a săvârşi minunea; dar de spus nu a spus-o, fiindcă rostul ei nu era acela de a mărturisi, ci de a păstra tainele, aşa cum ea însăşi era o taină. Ştim că Maica Domnului, văzând şi auzind tot ce se petrecea cu ea şi în preajmă, „păstra totul în inima ei” (Lc 2, 19, 51), o inimă care devenise o splendidă vistierie a lucrurilor care nu se spun.

Dar despre firea dumnezeiască a lui Iisus ştia nu numai de la îngerul care-i binevestise, ci şi de la Însuşi Fiul ei. Iată un moment, iubiţii mei, asupra căruia aş vrea să ne oprim puţin.

După moartea lui Irod cel Mare, Maria, Iosif şi Pruncul Iisus au plecat din Egipt, unde se refugiaseră de frica regelui, şi s-au întors în Nazaret. În acest orăşel din Galileea Şi-a petrecut Domnul viaţa de până la treizeci de ani, când a ieşit la propovăduire. Despre această perioadă nu ştim nimic, în afară de ceea ce ne spune Sfântul Evanghelist Luca: acolo, „Iisus sporea cu înţelepciunea şi cu vârsta, şi cu harul la Dumnezeu şi la oameni” (Lc 2, 52). Prin aceasta trebuie să înţelegem că Iisus creştea pe potriva firii Sale omeneşti; pe măsura fiecărei vârste i se dezvolta nu numai trupul, ci şi mintea, capacitatea de a percepe, de a pricepe şi de a evalua realitatea. E sigur că a învăţat să scrie şi să citească; mai târziu, la maturitate, va citi în sinagogă texte din Sfintele Scripturi (Lc 4, 16-17) – pe care le asimilase nu numai în literă, ci şi în duh – şi că a scris o dată, ceva, cu degetul, pe nisip (In 8, 6, 8). Totodată, simţea cum bunăvoinţa lui Dumnezeu, dar şi aceea a oamenilor sporeau, treaptă cu treaptă, asupra Lui.

Acestea erau condiţiile în care s-a petrecut un eveniment relatat, în continuare, de Sfântul Luca. Citez textul: „Şi părinţii Lui mergeau în fiecare an la Ierusalim de sărbătoarea Paştilor. Iar când era El de doisprezece ani, s-au suit la Ierusalim după obiceiul sărbătorii. Şi dacă s-au sfârşit zilele, în timp ce ei se întorceau, Copilul Iisus a rămas în Ierusalim; şi părinţii Lui nu ştiau. Dar ei, socotind că El este printre călători, au mers cale de o zi; şi L-au căutat printre rude şi cunoscuţi. Şi, negăsindu-L, s-au întors la Ierusalim, căutându-L. Şi a fost că după trei zile L-au aflat în templu, stând în mijlocul învăţătorilor, ascultându-i şi întrebându-i. Şi toţi cei ce-L auzeau se minunau de priceperea şi de răspunsurile Lui” (Lc 2, 41-47). Din această relatare înţelegem că Iisus era un copil precoce, cultivat şi inteligent, care cunoştea Scripturile atât de bine şi le tâlcuia cu atâta iscusinţă, încât izbutea să-i uimească chiar pe dascălii îmbătrâniţi deasupra cărţilor. În limbajul nostru de acum, era un copil supradotat, aşa cum îi avem şi noi, în zilele noastre, pe olimpicii care-şi depăşesc profesorii. Faptul acesta era de natură să-i uimească şi pe părinţii Săi, care L-au surprins în această ipostază.

Acum e momentul, iubiţii mei, să vă amintesc că Iosif era, de fapt, tutorele lui Iisus, dar că în faţa legii şi a societăţii îşi asumase rolul de părinte, pentru ca atât Maria, cât şi Fiul ei să aibă un statut de stare civilă. Toţi îl ştiau pe Iosif drept tată al Copilului, iar Iisus nu făcea excepţie. Opinia publică nu ridicase nici un semn de întrebare, de vreme ce, încă de la început, toţi cei din Nazaret îl ştiau pe Iosif ca fiind logodnicul Mariei.

Iată însă ce s-a petrecut mai departe, acolo, în templu: „Şi văzându-L, au rămas uimiţi, iar mama Sa i-a zis: «Fiule, de ce ne-ai făcut una ca asta? Iată, tatăl Tău şi eu Te-am căutat îngrijoraţi». Şi El le-a zis: «Cum se face că Mă căutaţi? Oare nu ştiaţi că întru cele ale Tatălui Meu trebuie să fiu?»” (Lc 2, 48-50). Şi acum, iubiţii mei, să lămurim lucrurile. Maria ştia bine că Iosif nu era tatăl Copilului; tot aşa de bine o ştia şi Iosif. Dar ea, folosind cuvântul convenţional „tatăl Tău”, descoperă cu uimire că Fiul ei, la numai doisprezece ani, ştie că este şi Fiul lui Dumnezeu, pe care şi-L mărturiseşte drept „Tatăl Meu”. Unde? Acolo, în templul din Ierusalim, care era „casa lui Dumnezeu” şi unde erau dezbătute prevestirile profeţilor, mai ales cele

privitoare la mult-aşteptatul Mesia. Dacă, până acum, Sfânta Fecioară cunoştea firea dumnezeiască a Fiului ei doar din cuvintele îngerului Gavriil, de data aceasta o ştia din însăşi gura Lui. Din întrebarea: „Oare nu ştiaţi... ?” reiese că El, acum, ştia că ei ştiau, dar că era vremea ca şi ei să ştie că El o ştie. Cât despre Sfânta Fecioară, ea a continuat să păstreze taina în inima ei până când, la bătrâneţe, avea să i-o încredinţeze Evanghelistului.

Tot de la Luca ştim că Iisus, după această reîntâlnire cu „părinţii Săi”, s-a întors cu ei în Nazaret şi că „le era supus” (Lc 2, 51).

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Avem în faţă modelul dumnezeiesc – dar şi omenesc – al unei vieţi de familie; o familie modestă, fără averi, fără acareturi şi fără slugi, ducând un trai liniştit într-o comunitate paşnică. Ştim că Iosif era dulgher şi că lucra pentru întreţinerea celor doi, pe care-i avea în grijă. Sfânta Fecioară şi-a crescut Pruncul ca orice mamă bună şi iubitoare, cu dăruire şi jertfelnicie. Ca orice gospodină, făcea toate trebile casei. „Copilul creştea şi Se întărea cu duhul, plin de înţelepciune.” Înţelepciunea unui copil înseamnă cuminţenie, dar şi capacitatea timpurie de a distinge între rău şi bine, preferând întotdeauna ceea ce e bun. Întru aceasta era şi ajutat de sus, deoarece „harul lui Dumnezeu era peste El” (Lc 2, 40). Sârguincios, agonisea belşug de învăţătură, dar nimeni nu L-a văzut vreodată mergând la vreo şcoală. Avem motive să credem că însăşi Maica Lui L-a învăţat să scrie şi să citească; Maria îşi petrecuse copilăria la templu, iar acolo, în mod sigur, existau şcoli pentru toate vârstele; la întâlnirea ei cu Elisabeta, rostise un imn presărat cu citate din Sfânta Scriptură (Lc 1, 46-55). Spun aceasta pentru că eu însumi cunosc o mamă care, având doar două clase primare, şi-a învăţat copilul să scrie şi să citească la vârsta de şase ani; ţesea pânză la război şi, la răstimpuri, oprea suveica şi-i mai aşternea fiului ei, pe un caiet, încă o literă din alfabet. Binecuvântată fie-i veşnicia!

Cât de firească a fost spaima Mariei şi a lui Iosif când au băgat de seamă că Iisus nu se afla printre călători! Şi cât de firească le-a fost uimirea când L-au văzut în templu discutând cu dascălii ca un om mare! Şi cât de dumnezeiască le-a fost mirarea când au văzut că El Îşi descoperise obârşia şi chemarea!

Să nu uităm însă că, chiar şi după aceea, adică după ce copilul *ştia* că este Fiul lui Dumnezeu şi că, prin urmare, Iosif nu era tatăl Său, chiar şi după aceea „le era supus”; amândurora le era supus, nu doar mamei Sale. Aşa cum ascultător era faţă de Tatăl Său Cel ceresc, care-L trimisese să devină om şi să-i mântuiască pe oameni, cu aceeaşi ascultare S-a purtat şi faţă de omul care, pe pământ, Îi ţinea loc de tată. Nici o urmă de îngâmfare, ci doar o cuviincioasă conştiinţă de Sine.

Iubiţii mei, în vremea Vechiului Testament, sub domnia lui Iosia, a fost descoperită în templu cartea Deuteronomului, adică Legea dată de Dumnezeu lui Moise. Iar regele, după ce a citit-o, şi-a dat seama cu durere de enorma distanţă ce se produsese între poruncile lui Dumnezeu şi comportamentul poporului pe care el, regele, îl cârmuia. Aşa s-a hotărât să stârpească idolatria şi relele moravuri, restaurând ordinea morală în societate (4 Rg 22, 1-23, 25). Aşa s-ar cuveni să fie şi-n zilele noastre: Biblia din parlament ar trebui să existe nu doar ca obiect în faţa căruia demnitarii îşi depun jurământul, ci şi ca îndreptar pentru legile pe care aceştia le plănuiesc, le votează şi le promulgă. Dacă ei ar deschide Biblia numai la paginile pe care vi le-am tâlcuit eu astăzi, atunci în ţara noastră nu ar mai exista acte normative menite să legifereze sau să permită pornografia, prostituţia, homosexualitatea, concubinajul, practici care nu sunt altceva decât tot atâtea căi deschise spre dezintegrarea familiei şi disoluţia societăţii. E inadmisibil să juri cu mâna pe Biblie şi să faci legi împotriva Bibliei! De aceea ne vom ruga neîncetat pentru ei, aleşii noştri, pentru ca Dumnezeu să le lumineze mintea şi să le încline inima doar spre ceea ce este drept, bun şi de folos acestui popor, aşa cum a făcut, pe vremuri, regele Iosia.

Până atunci, îi rog fierbinte pe părinţi să aibă grijă de copiii lor. Ştiu că avem multe familii adevărate, cu părinţi iubitori şi copii cuminţi. Dar tocmai de aceea vă rog şi vă îndemn, părinţilor, să fiţi veghetori, ca nu cumva copiii voştri buni să încapă pe mâna celor ce-i strică sau să aibă la îndemână ceva ce le poate întina fiinţa. Nu-i lăsaţi doar pe seama şcolii, căci într-o şcoală pot exista programe perverse sau o directoare care, în schimbul câtorva cadouri ieftine, le permite traficanţilor să-şi etaleze scârboasele mărfuri în văzul copiilor. Ajutaţi-vă odraslele să înveţe cu drag şi să se poarte frumos! Cutremuraţi-vă de familiile destrămate şi de copiii lor rămaşi pe drumuri, bântuiţi de mizerie şi de vicii precoce. Oferiţi-le pruncilor voştri mai puţin televizor şi mai multă lectură: din cărţile frumoase şi, pe cât se poate, pagini alese din Sfintele Scripturi. Eu cunosc un copil care a citit Biblia, în întregime, la vârsta de zece ani; nu e important ce şi cât a înţeles, ci faptul în sine că a citit-o şi n-a uitat-o. Faceţi din Fiul Mariei un prieten al copiilor voştri; şi fiţi siguri că Pruncul Iisus vă va surâde din iesle, iar Copilul Iisus va merge spre Nazaret ţinându-vă de mână.

15 Pastorală la praznicul Naşterii Domnului, 2002.

Paradoxurile creştinismului[16]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Naşterea unui copil într-o familie este un eveniment dureros care devine, imediat, sărbătoare. Mama a uitat de chinuri şi trăieşte nespusa bucurie de a-şi simţi pruncul la sân. Când tatăl merge la primărie să-şi anunţe odrasla, nu uită să-şi trezească vecinii şi să se laude pe drum; dacă se află la serviciu, îşi cinsteşte colegii cu un păhărel; dacă se află undeva, departe, în misiune, vestea i se prinde de umeri ca nişte aripi. Botezul e urmat de o petrecere cu mâncare, băutură, muzică şi joc, ca la nuntă. Pe alocuri se mai păstrează datina ca, la un an, copilul să fie dus la naşi, unde primeşte prima tunsoare a părului, în faţa icoanelor, cu colac şi urări de sănătate. De pretutindeni, mama primeşte felicitări, prevestindu-i-se un viitor fericit şi sprijin la bătrâneţe.

Nici naşterea Domnului nu e văzută altfel decât ca o imensă, luminoasă sărbătoare. Momentele grele, precum anevoioasa călătorie a Sfintei Fecioare, inospitalitatea orăşelului de baştină în care ea devenise o străină, porţile închise ale hanului, singurătatea peşterii, naşterea tainică, reacţia lui Irod, pribegia egipteană, toate acestea au pălit, copleşite de certitudinea că, prin ceea ce s-a petrecut în Betleem, Însuşi Dumnezeu S-a întrupat în persoana Fiului Său pe care-L născuse mai ’nainte de toţi vecii, făcând aceasta numai şi numai din iubire pentru noi, oamenii, şi pentru propria noastră mântuire. Umbrele s-au destrămat, bucuria a năpădit universul, totul e transfigurat: peştera a devenit cer, ieslea s-a prefăcut în leagăn, pântecul Fecioarei e tron de heruvimi. Toată această revărsare de lumină adie şi prin colindele noastre. La naşterea Mântuitorului

Îngerii cântau,
Păstorii fluierau,
Magii se-nchinau,
Toţi se bucurau.

Natura însăşi se poartă cu mare gingăşie faţă de Dumnezeiescul Prunc, ocrotindu-L de intemperii:

Vântu-L bate,
Nu-L răzbate,
Neaua ninge,
Nu-L atinge.

În calendarul creştin, Crăciunul este, prin excelenţă, o sărbătoare a florilor dalbe. V-am spus-o cu alte prilejuri. Iată că v-o amintesc şi azi.

În văzduhul istoric al naşterii Domnului există însă un moment care tulbură seninătatea celor spuse până acum. Momentul este istorisit de Sfântul Evanghelist Luca, şi asupra lui aş vrea să mă opresc în anul acesta (Lc 2, 22-35).

La patruzeci de zile de la naşterea lui Iisus, Sfânta Fecioară Maria, însoţită de Iosif, a mers cu Pruncul la templul din Ierusalim ca să aducă jertfa de curăţire prescrisă de legea lui Moise. În Sfânta Cetate locuia pe atunci şi un om foarte bătrân, anume Simeon, despre care ni se spune că „era drept şi temător de Dumnezeu”, adică un om cu viaţă curată şi sfântă. Nu e de mirare deci că „Duhul Sfânt era peste el”, ceea ce înseamnă că bătrânul avea darul profetic, însuşirea de a vedea ceea ce oamenii obişnuiţi nu sunt în stare. Mai ştim că el se număra printre cei ce aşteptau „mângâierea lui Israel”. Cunoaştem din Sfânta Scriptură că întreaga omenire decăzuse din cauza neascultării primilor oameni, Adam şi Eva, şi

că însuşi poporul ales fusese pedepsit de Dumnezeu pentru repetatele lui abateri din calea poruncilor divine. Cu toate acestea, profeţii Vechiului Testament, inspiraţi de Duhul Sfânt, anunţaseră că va veni o vreme când Dumnezeu îi va trimite omenirii – inclusiv lui Israel – un Mântuitor care să aline suferinţele şi să curme răul din lume. În virtutea acestor profeţii, cei mai buni şi mai luminaţi dintre fiii lui Israel se aflau într-o permanentă stare de veghe, aşteptare şi speranţă. În ceea ce-l priveşte pe Simeon, lui anume i se descoperise că „nu va vedea moartea până ce nu-L va vedea pe Hristosul Domnului”. Foarte bătrân, Simeon trăia acea vârstă când anii îi devin omului o povară din ce în ce mai greu de purtat; pentru un asemenea om, „a vedea moartea”, adică a şti limpede că i-a sosit sfârşitul, însemna o adevărată eliberare dintr-o viaţă care-i devenise temniţă.

Ei bine, la o vreme când şedea în casă, bătrânul a primit îndemnul Duhului Sfânt de a se duce de îndată la templu. Acolo, în aşteptare, a văzut-o pe Maria intrând cu Pruncul în braţe. Atunci el L-a întâmpinat pe Prunc cu sfântă iluminare, L-a luat din braţele Mamei şi L-a trecut în braţele lui tremurânde, mulţumind lui Dumnezeu şi rugându-L ca, de acum, să-l elibereze, de vreme ce ochii lui, după atâta aşteptare, văzuseră Lumina prin care toate neamurile lumii – inclusiv Israel – aveau să-şi descopere putinţa de a se mântui. Cuvintele de atunci ale lui Simeon au pătruns în cultul creştin, iar noi le putem auzi la fiecare slujbă a vecerniei, spre sfârşit.

Dacă lucrurile s-ar fi încheiat aici, am rămâne în spaţiul senin al momentului. Dar nu s-au terminat aici. Înapoind Pruncul în braţele Mamei, Simeon a binecuvântat-o şi i-a spus aceste cuvinte: „Iată, Acesta [adică Pruncul] este pus spre căderea şi spre ridicarea multora din Israel şi spre semn de împotrivire – şi chiar prin sufletul tău va trece sabie – pentru ca gândurile din multe inimi să se descopere”.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

M-aş opri mai întâi, pe foarte scurt, la verbul „a binecuvânta”, cu substantivul „binecuvântare”, de vreme ce numeroşi creştini nu au o idee foarte clară asupra lor. Binecuvântarea este o rostire, de obicei însoţită de un gest. Când Dumnezeu binecuvântează un om sau o comunitate umană, înseamnă că acel om sau acea comunitate a intrat sub protecţia divină. Când un om sau o comunitate umană Îl binecuvântează pe Dumnezeu, înţelesul este, pe de-o parte, că omul vorbeşte despre Dumnezeu – sau lui Dumnezeu – numai de bine şi, pe de alta, că Îl laudă şi-I mulţumeşte pentru binecuvântările – sau binefacerile – revărsate asupra omului. Când un părinte îşi binecuvântează copilul, înseamnă că-i doreşte prosperitate şi fericire. Când un arhiereu sau preot binecuvântează pe cineva, rostirea şi gestul binecuvântării nu sunt o simplă urare, ci invocarea harului dumnezeiesc asupra celui binecuvântat. Când însă e vorba de un om cu viaţă sfântă, binecuvântarea cuprinde în ea şi profeţia că urarea de bine se va plini, că va deveni o realitate. Sfânta Fecioară auzise acest cuvânt din gura îngerului care-i binevestise chemarea lui Dumnezeu: „Binecuvântată eşti tu între femei” (Lc 1, 28), dar şi din gura Elisabetei, mama Sfântului Ioan Botezătorul, îndată după buna-vestire: „Binecuvântată eşti tu între femei şi binecuvântat este rodul pântecelui tău” (Lc 1, 42). Maria avea toate motivele să creadă că viaţa ei va fi lipsită de umbre.

Dar, în cazul de faţă, ce observăm? Pe de-o parte, Simeon o binecuvântează pe Mama Pruncului, dar, pe de alta, îi prevesteşte o sabie care-i va străbate sufletul, adică viitoarea durere de a-şi vedea Fiul răstignit pe cruce, ceea ce ar fi totuna cu un blestem. Or, după cea mai limpede judecată omenească, binecuvântarea şi blestemul se exclud reciproc, ele fiind în evidentă contradicţie.

Aici însă, dragii mei, am ajuns la miezul cuvântului meu de astăzi. Dacă Simeon îi prevesteşte Mariei o sabie a durerii, despre Prunc el spune că a fost pus – adică rânduit de Dumnezeu – să fie spre *semn de împotrivire*. Or, în acest verset al Noului Testament, „împotrivire” înseamnă „contradicţie”. A fi în contradicţie cu spusele cuiva sau cu o anumită stare de lucruri înseamnă a fi în dezacord cu acel cineva sau cu acea stare de

lucruri, a avea nu numai o altă părere, dar şi o altă poziţie, atitudine sau activitate. Dacă starea de lucruri e bună, contradicţia nu poate fi decât rea: Adam şi Eva, trecând de partea diavolului, au intrat în contradicţie cu porunca lui Dumnezeu şi au plătit cu fericirea. Dacă însă starea de lucruri este rea, contradicţia nu poate fi decât bună: Sfântul Ioan Botezătorul a intrat în contradicţie cu adulterul din casa regelui şi a plătit cu viaţa. Aşadar, contradicţia e o stare de tensiune între două părţi, la capătul căreia cineva plăteşte. Ea nu trebuie pusă pe seama oamenilor cu „spirit de contradicţie”, adică a celor ce au năravul de a contrazice numai de dragul contradicţiei. Ea e o provocare, o reacţie la o anumită aşezare care trebuie schimbată sau în care trebuie introduse schimbări. În cazurile pozitive, contradicţia e un factor de progres.

În cele ce urmează voi încerca să lămuresc ce anume a vrut să spună Dreptul Simeon prin afirmaţia că Fiul Mariei a fost rânduit de Tatăl Său „spre semn de împotrivire”, adică de contradicţie.

În vremea Mântuitorului, viaţa publică a iudeilor din Palestina era dominată de o clasă socială distinctă, alcătuită din farisei, saduchei, cărturari şi preoţi. Fariseii şi saducheii erau două partide politico-religioase, alcătuite din oameni bogaţi şi foarte influenţi, care afişau o evlavie excesivă şi pretindeau onoruri din partea celor mulţi. Cărturarii erau învăţaţii care cunoşteau legile lui Moise, dar şi pe cele civile, şi care îi instruiau pe tinerii învăţăcei meniţi să li se alăture sau să le urmeze. Preoţii erau casta sacerdotală în descendenţa lui Aaron, fratele lui Moise; exercitau cultul divin, iar dintre ei se alegeau marii preoţi sau arhiereii, care prezidau sinedriul, adică tribunalul religios, politic şi social. Preoţia era ereditară, se moştenea din tată-n fiu şi se bucura de numeroase şi importante privilegii materiale.

În rest, populaţia era alcătuită din negustori, zarafi, mici meseriaşi, muncitori agricoli, dar şi din funcţionari publici; aceştia din urmă formau categoria „vameşilor”, perceptorii care încasau taxele şi impozitele datorate statului, adică imperiului roman care stăpânea pe atunci Palestina; urâţi de popor şi dispreţuiţi de conducători, vameşii aveau proasta reputaţie de

oameni corupţi, tot atât de păcătoşi ca şi desfrânatele. Desigur, ca oriunde în lume, mişunau şi aici cerşetori, invalizi, vagabonzi, hoţi şi tâlhari, săraci şi dezmoşteniţi ai sorţii.

Într-o astfel de lume se iveşte Iisus, un bărbat ca la treizeci de ani, care răsare din gloată şi e prezentat de către Ioan Botezătorul drept „Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii” (In 1, 29). Extraordinară recomandare, dacă ţinem seama de marea personalitate a lui Ioan şi de uriaşul său prestigiu. Aşadar, Mielul e pus în relaţie directă cu Dumnezeu, iar misiunea Lui este aceea – nici mai mult, nici mai puţin – de a mântui lumea (întreaga lume!) de păcat. O provocare nemaiîntâlnită în istoria omenirii şi în aceea, mai strânsă, a lui Israel. De la bun început, anunţul contrazice starea de fapt; de la bun început, cei doi poli ai contradicţiei se conturează: pe de-o parte, Ei, adică fariseii, saducheii, cărturarii şi preoţii, înţepeniţi în ale lor; pe de alta, El, Cel ce contrariază prin noutate.

Ei, cei cu nume de rezonanţă socială; El, un anonim.

Ei, cu câte un arbore genealogic în spate: El, un nimeni.

Ei, şcoliţi în tradiţia rabinică; El, un autodidact.

Ei, de origine nobilă; El, despre care se spune că e fiul unui dulgher.

Până acum, toate acestea sunt doar nepotriviri, dar lucrurile se complică pe măsură ce acest Iisus pare că vrea să întoarcă totul pe dos, să conteste datini şi obiceiuri adânc înrădăcinate.

Ei obişnuiesc să se roage în public, pe ulţie şi-n pieţe; El pretinde că adevărata rugăciune se face în taină (Mt 6, 6).

Ei, când postesc, arborează ţinută de doliu; El, dimpotrivă, cere post luminat (Mt 6, 16-18).

Ei consideră că e obligatoriu să-ţi speli mâinile înainte de masă; El propovăduieşte tocmai contrariul: nu ceea ce intră în gură îl spurcă pe om, ci ceea ce iese din gură (Mt 15, 1-10).

Un mare scandal se aprinde pe seama Sâmbetei: ei ştiu că ea trebuie ţinută cu sfinţenie; El, dimpotrivă, spune că nu omul e făcut pentru Sâmbătă, ci Sâmbăta pentru om (Mt 12, 1-8; Mc 2, 27).

Ei socotesc că săracii sunt vrednici de milă; El afirmă că sunt vrednici de fericire (Mt 5, 3; Lc 6, 20).

Ei ştiu că legea bogaţilor este aceea de a-şi spori averile; El răstoarnă totul şi le porunceşte să renunţe la ele în favoarea săracilor (Mt 19, 16-26).

Ei au moştenit legea răzbunării, a talionului: ochi pentru ochi şi dinte pentru dinte; El impune iertare nelimitată şi – culmea – iubirea de vrăjmaşi (Mt 18, 21-22).

Ei se ţin la distanţă de plebe, de vulg, de păcătoşi; El, în văzul tuturor, stă la masă cu vameşii şi primeşte cu încântare ofranda desfrânatelor (Mt 9, 10; 26, 6-13; Lc 7, 36-50).

Ei pretind că deţin monopolul cinstei, corectitudinii, respectării legii; El îi preferă pe vameşi, ca fiind mai buni (Lc 18, 9-14).

Ei ştiu că sunt fiii lui Avraam, ucenicii lui Moise şi exponenţii poporului ales; El stârneşte o adevărată furtună afirmând că împărăţia lui Dumnezeu le va fi transferată păgânilor (Mc 12, 1-9).

O prăpastie de netrecut: ei cred într-un singur Dumnezeu, al lui Avraam, al lui Isaac şi al lui Iacob; El pretinde că Dumnezeu are un Fiu şi că Acesta nu e altcineva decât chiar El, Iisus, Căruia Tatăl I-ar fi încredinţat şi puterea dumnezeiască de a face minuni (In 12, 23-50).

Iată, dragii mei, atâtea laturi ale contradicţiei dintre Iisus şi pătura conducătoare a lui Israel. An de an şi lună de lună, ea se va întărâta şi va deveni conflict. Confruntările vor fi directe, fără ocolişuri. Iisus îi va denunţa pe cărturari şi pe farisei ce pe nişte nebuni, orbi, hrăpăreţi, laşi, ipocriţi, făţarnici, morminte văruite, şerpi, pui de vipere şi le va promite focul gheenei (Mt 23, 1-36). La rândul lor, aceştia Îl vor condamna la moarte şi-L vor răstigni; la piciorul crucii, mama Sa va simţi sabia cum îi străpunge sufletul.

Iisus însă s-a aflat în contradicţie şi cu propriii Săi ucenici, cu mentalitatea, interesele şi aspiraţiile lor.

Ei cred că vor cuceri lumea strivind-o cu minuni; El îi trimite ca pe nişte miei în mijlocul lupilor (Mt 10, 16-22; Lc 10, 3).

Ei, care pentru El părăsiseră totul, întreabă de răsplată; El le făgăduieşte viaţa viitoare (Mt 19, 27-29).

Doi dintre ei Îi solicită înalte ranguri boiereşti; El le porunceşte să devină slugi (Mc 10, 34-35).

Ei Îl numesc Domn şi Învăţător; El, ca o slugă, le spală picioarele (In 13, 1-17).

Iisus îl contrariază chiar şi pe Înaintemergătorul Său, justiţiarul Ioan Botezătorul, când acesta îi reproşează că întârzie să-i stârpească pe cei păcătoşi: Acum nu lucrează securea care răneşte, ci Mielul Care vindecă (Lc 7, 19-23).

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Din toate cele spuse până acum reiese limpede că Domnul Iisus venise să zgâlţâie şi să trezească o lume amorţită în mentalităţi învechite, în formalism, în rutină, în suficienţă de sine, într-un conformism nivelator, materialist, care nu-i punea omului nici un fel de problemă pentru viaţa lui lăuntrică, în care chiar noţiunea de „suflet” fusese degradată la un înţeles grosolan: „Suflete – îşi zicea omul suprasaturat de belşug –, ai multe bunătăţi strânse pentru mulţi ani; odihneşte-te, mănâncă, bea, veseleşte-te!” (Lc 12, 19). Aşadar, era imposibil ca Domnul să nu deschidă frontal problema existenţei sufletului ca entitate spirituală, a nemuririi şi veşniciei lui, a stării lui în viaţa viitoare. E motivul pentru care a rostit parabola bogatului nemilostiv, din care se vede cu limpezime că, în viaţa de după moartea fizică a omului, sufletul trăieşte într-o stare de fericire sau nefericire pe măsura sensibilităţii sau nesimţirii lui din această lume.

Iată însă că, abordând şi noi această problemă, ne trezim în faţa unei mari nedumeriri: dacă citatele biblice de până acum ne-au făcut să înţelegem că Iisus intrase în contradicţie cu mai-marii poporului, cu propriii Săi ucenici şi cu propriul Său Înaintemergător, de data aceasta El pare să fi

intrat în contradicţie chiar cu Sine Însuşi. El, care fusese prevestit de către profeţi ca „Domn al păcii”. El, Cel care le spunea ucenicilor Săi: „Pace vă las vouă, pacea Mea v-o dau”, El, Cel care-i îndemna pe semeni: „Trăiţi în pace unii cu alţii” (Mc 9, 50), El, Cel care saluta cu cuvintele: „Pace vouă”, tot El este Cel care, la un moment dat, spune: „Să nu socotiţi că am venit să aduc pace pe pământ; n-am venit să aduc pace, ci sabie” (Mt 10, 34-39). Evident, aici nu putea fi vorba de lupte sau războaie sângeroase, în care cad morţi sau răniţi sub sabie de oţel. Domnul foloseşte aici cuvântul „sabie” în sensul metaforic în care Îl folosise şi Dreptul Simeon în faţa Sfintei Fecioare, adică acela de „durere”, „suferinţă”. Pentru aceasta, El spune mai departe: „Căci am venit să-l despart pe fiu de tatăl său, pe fiică de mama sa, pe noră de soacra ei”. Acum vă rog să reţineţi nuanţa acestei rostiri. Ea nu spune că Domnul a venit să despartă pe tată de fiu, ci pe fiu de tată; nu pe mamă de fiică, ci pe fiică de mamă; nu pe soacră de noră, ci pe noră de soacră. Rostirea vesteşte faptul că absoluta noutate a mesajului evanghelic e menită să-i provoace pe semeni la o clară opţiune între vechi şi nou şi că această opţiune, la rândul ei, va provoca inerente dispute şi rupturi nu numai în societate, ci şi în sânul aceleiaşi familii. Or, în timp ce vârstnicii, de obicei, sunt şi rămân conservatori, noile generaţii (fii, fiice, nurori) vor opta pentru mesajul cel nou, pentru Legea cea nouă, pentru Testamentul cel nou. Alegerea noului înseamnă despărţire de ceea ce e vechi şi învechit, iar despărţirea nu se face fără preţul suferinţei (amintiţi-vă de suferinţele tânărului Pavel în urma despărţirii de părinţii săi spirituali, care-l socoteau trădător; amintiţi-vă şi de tânăra muceniţă Varvara, prigonită de propriul ei tată, care rămăsese păgân).

Şi, pentru ca să dea mai multă putere spuselor Sale – dar şi pentru a le da vârstnicilor şansa mântuirii –, Domnul continuă: „Cel ce-şi iubeşte pe tatăl său ori pe mama sa mai mult decât pe Mine nu este vrednic de Mine; cel ce-şi iubeşte pe fiul său ori pe fiica sa mai mult decât pe Mine nu este vrednic de Mine”. El, Iisus, Cel care spune: „N-am venit să stric legea, ci s-o plinesc” (Mt 5, 17), acum pare că vrea să desfiinţeze porunca a cincea din legea lui Moise: „Cinsteşte pe tatăl tău şi pe mama ta” (Iş 20, 12). Cu toate

acestea, El nu desfiinţează porunca. Legea îi cerea omului să-şi „cinstească” părinţii. Iisus însă nu pretinde cinstire, ci iubire; – şi anume, iubire totală. Potrivit propriilor Sale spuse, iubirea poate fi cantitativă: „Celui ce iubeşte mult i se iartă mult, iar celui ce iubeşte puţin i se iartă puţin” (Lc 7, 36-50). Când însă vine momentul ca omul să aleagă între Iisus şi contrariul Său, El, Iisus, solicită o iubire pe care nu înţelege s-o împartă cu nimeni. Oricât ţi-ai iubi părintele sau copilul sau fratele, dacă acesta se împotriveşte opţiunii tale pentru Iisus şi-ţi cere să rămâi de partea cealaltă, atunci eşti dezlegat de iubire; îi poţi păstra însă cinstirea.

Dar Iisus nu se opreşte aici, ci continuă: „Cel ce nu-şi ia crucea sa şi nu-Mi urmează Mie nu este vrednic de Mine”. Aici, dragii mei, am ajuns în culmea urcuşului nostru de astăzi, la ceea ce se cheamă îndeobşte „paradoxul crucii”: pe de-o parte, crucea este contradicţie, întrucât cele două braţe ale ei au direcţii opuse; pe de alta, ea este armonie, întrucât cele două braţe se unesc la mijloc şi alcătuiesc un singur semn; pe de-o parte, ea înseamnă suferinţă şi moarte; pe de alta, biruinţă şi înviere. Cunoaştem că drumul Domnului spre înviere a trecut prin cruce, ştim că în Duminica Paştilor nu se poate ajunge decât trecând prin Vinerea Patimilor. Acesta este adevărul care străbate întreaga istorie a mântuirii noastre. A-ţi lua crucea ta şi a-I urma lui Hristos înseamnă ca, din iubire pentru El, să-ţi asumi partea ta de suferinţă şi moarte, aşa cum a făcut-o El pentru tine. Paradoxul crucii constă în aceea că Hristos, Cel răstignit pe ea, le-a fost iudeilor „piatră de poticnire”, păgânilor semn de „nebunie”, iar creştinilor „Puterea-lui-Dumnezeu-şi-Înţelepciunea-lui-Dumnezeu” (1 Co 1, 23-24); din pricina crucii vor fi creştinii prigoniţi, dar prin ea îşi vor dobândi mântuirea; pe de o parte, batjocură şi ruşine, pe de alta, onoare şi mândrie. Opţiunea pentru Hristos înseamnă opţiunea pentru cruce, iar opţiunea pentru cruce înseamnă opţiunea pentru viaţa veşnică. Numai aşa putem înţelege, laolaltă cu miile de martiri ai Bisericii, angajarea totală pe care Hristos i-o cere fiecărui creştin, atribuind cuvântului „viaţă” cele două valenţe contradictorii ale crucii: „Cel ce va vrea să-şi scape viaţa [de aici], O va pierde [pe cea de

dincolo]; dar cel ce pentru Mine îşi va pierde viaţa [de aici], O va afla [pe cea de dincolo]” (Mt 16, 25).

Iubiţii mei, pe toate acestea vi le-am spus din dorinţa de a vă ajuta să înţelegeţi că, de fapt, întreaga noastră credinţă ortodoxă îşi are profunzimea şi frumuseţea tocmai în acest semn al contradicţiei, Iisus Hristos, intuit profetic de către Dreptul Simeon. Prin El ştim că Dumnezeu este, în acelaşi timp, deasupra lumii şi în lume, grai şi tăcere, taină şi revelaţie; că Iisus Hristos a fost, în acelaşi timp, Dumnezeu şi om; că Sfânta Maria a fost, în acelaşi timp, fecioară şi mamă; că Biserica este totodată în cer şi pe pământ; că sfânta cruce este, în acelaşi timp, rană şi balsam, înfrângere şi biruinţă, durere şi bucurie, moarte şi înviere; că însăşi Întâmpinarea Domnului, sărbătorită la 2 februarie – adică la patruzeci de zile de la Naştere –, este ea însăşi o uimitoare contradicţie: bătrânul Simeon îşi ţine în braţe Creatorul.

Privegherea de noapte a acestei sărbători cuprinde o salbă de cântări, numite catavasii, închinate emoţionantei întâlniri dintre Creator şi creatură. În câteva din marile mânăstiri din Moldova, aceste cântări erau numite „Legănuţul”, dar nu pentru că Simeon l-ar fi legănat în braţe pe Iisus, ci pentru că ele erau însoţite de „legănarea” celor două candelabre ale bisericii; având toate făcliile aprinse, acestea erau pendulate într-o parte şi în alta, dar în sensuri opuse: cel din pronaos, pe direcţia est-vest, iar cel din naos, pe direcţia nord-sud, în aşa fel încât cele două jerbe luminoase alcătuiau o cruce aeriană, adică semnul contradicţiei prevestite de Simeon, sprijinit pe cântările celor două strane.

Iată, iubiţii mei, imaginea superbă a tainei creştinătăţii, pe care v-o doresc eu, în sufletele voastre, pe toată durata acestor Sărbători. Fie-vă inimile ca nişte lumini zburătoare în văzduhul bucuriilor şi veseliei voastre!

Şi nu-i uitaţi pe săraci!

16 Pastorală la praznicul Naşterii Domnului, 2003.

Iisus în calitatea sa de domn[17]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Ne sunt cunoscute împrejurările în care S-a născut Iisus Hristos, Mântuitorul nostru.

Îngerul Gavriil îi binevesteşte Fecioarei Maria din Nazaret că, prin umbrirea Duhului Sfânt, Îl va naşte pe Fiul lui Dumnezeu, Căruia i se va da tronul lui David, dar a Cărui împărăţie nu va avea sfârşit.

Sfânta Fecioară acceptă mesajul şi merge să i-l împărtăşească rudei sale Elisabeta, viitoarea mamă a Sfântului Ioan Botezătorul, prima care o salută cu o închinare şi o numeşte „Maica Domnului”.

Când împăratul din Roma porunceşte un nou recensământ al populaţiei, Fecioara Maria călătoreşte la Betleem, oraşul lui David, alături de logodnicul şi protectorul ei Iosif, ambii fiind descendenţi ai marelui rege. Aici i se împlinesc zilele sarcinii şi, în lipsa oricărui adăpost uman, naşte în ieslea de sub bolta unei peşteri.

Naşterea Fiului lui Dumnezeu este cântată de îngeri şi vestită unor păstori din apropiere, care vin la staul şi I se închină Pruncului.

La opt zile, Nou-Născutul este tăiat împrejur după rânduiala legii şi primeşte numele de Iisus.

La patruzeci de zile este supus unei alte rânduieli legale şi dus la templul din Ierusalim, unde este întâmpinat de către Dreptul Simeon cu emoţie, bucurie şi viziune profetică.

De acum nu se mai întâmplă nimic. Evenimentul se petrecuse la periferia interesului public, în cercul unui număr foarte restrâns de persoane, nu mai multe de cinci-şase.

După aproximativ doi ani, în Ierusalim apar trei magi din părţile Răsăritului, care întreabă pe uliţi: „Unde este Cel ce S-a născut rege al

Iudeilor?”. Irod aude, tresare şi se înspăimântă. El, rege uzurpator, fără antecedente dinastice, află de existenţa unui copil care prin naştere poartă o descendenţă regală legitimă. Începe prigoana. În imposibilitatea de a-L identifica pe Cel căutat, regele ordonă masacrarea tuturor pruncilor de aceeaşi vârstă din zona Betleemului.

Îl află însă magii, undeva, într-o casă, I se închină ca unui rege, cu daruri, apoi pleacă şi dispar.

Maria şi Pruncul se refugiază în Egipt, sub ocrotirea lui Dumnezeu şi a aceluiaşi devotat Iosif. De îndată ce vor fi aflat de moartea lui Irod, ei vor reveni de-a dreptul în Nazaret.

După încă zece ani Îl întâlnim pe copilul Iisus în templul din Ierusalim, uimindu-i pe învăţaţii vremii cu ştiinţa şi înţelepciunea Sa întru ale Scripturii. Avea însă conştiinţa clară că este Fiul lui Dumnezeu.

Apoi, pentru încă douăzeci şi opt de ani, reintră în anonimat.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

În calendarul nostru creştin ortodox, sărbătoarea pe care o prăznuim acum se numeşte *Naşterea Domnului*. Tot aşa se numesc şi altele, precum *Botezul Domnului*, *Intrarea Domnului în Ierusalim*, *Învierea Domnului*, *Înălţarea Domnului*. Urmându-i Elisabetei, pe Sfânta Fecioară Maria o numim, de obicei, *Maica Domnului*, iar marile ei sărbători înscrise în calendar se numesc *Naşterea Maicii Domnului* şi, respectiv, *Adormirea Maicii Domnului*. Peste tot, cuvântul *Domn*.

Noi însă, în general, încă nu avem o cunoaştere foarte limpede asupra acestui atribut al Fiului lui Dumnezeu. Pe Iisus Hristos Îl percepem mai mult ca Învăţător, adică în dimensiunea Lui profetică, El fiind Calea, Adevărul şi Viaţa. De asemenea, Îl percepem mai mult ca Mântuitor, adică în dimensiunea Lui preoţească, El fiind Cel ce, de dragul nostru şi pentru eliberarea noastră din moarte, S-a adus pe Sine jertfă pe cruce. Dar în nici

una din aceste două ipostaze nu ne apare ca Domn, ci mai degrabă ca Fiu al Omului, Care n-a venit în lume pentru ca noi să-I slujim Lui, ci pentru ca El să ne slujească nouă, fie învăţând, fie murind. Iată de ce mi-am propus ca în anul acesta să vă vorbesc despre *Iisus Hristos ca Domn*.

În limbile biblice vechi, adică în ebraică, greacă şi latină, cuvântul „domn" avea înţelesul de suveran, stăpân, stăpânitor, autocrat, conducător deplin, cu drept de judecată, de viaţă şi de moarte asupra supuşilor săi.

Limba română a preluat cuvântul din latinescul *dominus*, care însemna: cap de familie, posesor de bunuri, proprietar, stăpân, arbitru, suveran. Împăraţii romani de după August şi Tiberiu purtau titlul de *Dominus*. În istoria noastră naţională de dinaintea anului 1881 (când Carol I a devenit rege), cârmuitorul ţării se numea *domn* sau *domnitor*; funcţia lui se numea *domnie* şi implica verbul *a domni*; el avea un *sfat domnesc*, locuia în *casa domnească*, soţia sau mama lui era *doamnă*, iar urmaşii săi erau, fiecare, *os de domn*, cu drept de moştenire la tron.

În timpul Vechiului Testament, Domn era Dumnezeu în lucrarea Lui proniatoare, adică chiar mai mult decât Dumnezeu-Creatorul. „Domnul Dumnezeu, acesta-Mi este numele", iată o definiţie pe care o aflăm în profetul Isaia (Is 42, 8). Expresia, foarte frecventă, „Şi voi veţi cunoaşte că Eu sunt Domnul" era menită să ateste autenticitatea unor semne şi minuni dumnezeieşti (doar câteva exemple: Iş 6, 7; 14, 4; Dt 5, 6; 3 Rg 20, 28). Aceeaşi expresie era folosită spre a întări o poruncă divină (Lv 19, 28-37; Nm 10, 10) sau prin care Dumnezeu Îşi defineşte şi calitatea de Judecător (Iz 7, 27). Psalmistul David pune semn de egalitate între *Domnul* şi *Împăratul slavei* (Ps 23, 8, 10).

Cu aceasta, am ajuns în Noul Testament. Aici, de vreme ce Dumnezeu este Împărat, iar Iisus Hristos este Fiul şi egalul Său (In 17, 22), se înţelege de la sine că şi Fiul este Împărat. Cu toate acestea, de-a lungul a trei ani şi jumătate de propovăduire, Iisus nu Se va numi pe Sine Împărat decât foarte târziu, şi nici atunci direct. În schimb, încă de la început intervine noţiunea de *Împărăţia Cerurilor* (sau *Împărăţia lui Dumnezeu* sau, simplu, *Împărăţia*), absolut esenţială pentru înţelegerea şi asumarea mesajului

evanghelic. Apropierea ei este anunţată mai întâi de Sfântul Ioan Botezătorul (Mt 3, 2-3), apoi de Însuşi Iisus (Mt 4, 17; Mc 1, 15), iar ea va deveni temelia şi finalitatea Întrupării. Împărăţia înseamnă, peste tot, devenire ascendentă, desăvârşire, mântuire, sfinţenie. Dacă, aşa cum afirmă Sfântul Atanasie cel Mare, Dumnezeu a devenit om pentru ca omul să devină Dumnezeu, îndumnezeirea omului nu este altceva decât cetăţenia lui în Împărăţia Cerurilor, unde Dumnezeu va domni împreună cu sfinţii Săi.

În rugăciunea „Tatăl nostru” cerem, printre altele: „Vină împărăţia Ta!” (Mt 6, 10), adică împărăţia Tatălui. Dar împreună cu El domneşte şi Fiul. Iată ce le spune Acesta ucenicilor Săi, făgăduindu-le veşnicul ospăţ duhovnicesc: „Eu vă rânduiesc vouă împărăţie, aşa cum Tatăl Mi-a rânduit-o Mie, ca să mâncaţi şi să beţi la masa Mea întru împărăţia Mea” (Lc 22, 29-30).

Ştim că Domnul Iisus obişnuia să vorbească în parabole. Potrivit acestora, Împărăţia ne apare ca o realitate ambiguă, puţin accesibilă înţelegerii de obşte, prin aceea că, pe de o parte, ea se proiectează în viitor, ca una ce va să vină (Mt 6, 10), iar, pe de altă parte, ca una care a şi venit, care „se află înlăuntrul nostru” (Lc 17, 23). Cu toate acestea, nu e vorba de două împărăţii, ci de una singură, în două faze curgătoare: împărăţia aici, pe pământ, în devenire, în curs de constituire, şi împărăţia în faza ei finală, definitiv constituită în ceruri. Asemenea unui drum în urcuş, ea porneşte din istorie, odată cu întemeierea Bisericii lui Hristos, şi se proiectează în veşnicia Sfintei Treimi. Aici, pe pământ, mergem amestecaţi, aşa cum creşte grâul laolaltă cu neghina; acolo, sus, vor fi secerişul, trierea şi cernerea (Mt 13, 24-30). Aici, jos, împărăţia o avem prin Liturghie; acolo, sus, o vom avea prin ea însăşi.

Iisus a întemeiat Împărăţia. El nu Se declară pe Sine Împărat, dar este. Aceasta se vede mai ales în minunile Sale; El se poartă ca un stăpân autoritar, înzestrat cu puterea de a porunci. Păcatul a introdus în lume dezordinea, minunea restaurează ordinea. Boala e o stare anormală, minunea restaurează normalitatea. Omul posedat de demon e un sclav, minunea îi redă libertatea. Moartea e o înfrângere, minunea o întoarce

împotrivă-i, victorioasă. Totul, prin Împărat. Împăratul e puternic şi prompt. Înainte de a face o minune, Iisus nu stă pe gânduri, nu ţine o cuvântare, nu deliberează, ci se comportă ca un comandant care dă ordine scurte, precise, la obiect, cu efect imediat:

Unui paralitic: „Ridică-te, ia-ţi patul şi mergi la casa ta!” (Mt 9, 6)

Unui om cu mâna uscată: „Întinde-ţi mâna!” (Lc 6, 10)

Orbului din Ierihon, care vrea să-şi capete vederea: „Capătă-ţi vederea!” (Lc 18, 42)

Către demonul omului din Capernaum: „Taci şi ieşi din el!” (Lc 4, 35)

Duhului necurat dintr-un copil: „Ieşi din el, şi-n el să nu mai intri!” (Mc 9, 25)

Mortului din Nain: „Tinere, ţie-ţi spun: Scoală-te!” (Lc 7, 14)

Fiicei lui Iair, care de abia murise: „Copilă, scoală-te!” (Lc 8, 54)

Pe prietenul Lazăr, cadavru în mormânt, îl strigă pe nume: „Lazăre, vino afară!” (In 11, 43)

Iisus este şi stăpânul naturii, îi porunceşte vântului să stea, furtunii să înceteze, mării să se liniştească (Mt 8, 23-27; Mc 4, 35-41; Lc 8, 22-25).

Totul, de dragul omului.

Cum Îi răspunde omul? Iisus este arestat prin trădarea lui Iuda şi judecat în sinedriu sub acuzaţia de a fi pretins că este Fiul lui Dumnezeu. El confirmă. Dar printr-o astfel de învinuire nu se poate obţine o condamnare la moarte din partea guvernatorului. Procesul religios se transformă în proces politic, Pilat este supus şantajului. Acuzatorii spun: Iisus pretinde că e Hristos-Împărat, ceea ce înseamnă uzurparea cezarului din Roma. La interogatoriu, guvernatorul Îl întreabă dacă El este împărat. Iisus nu neagă, dar Se defineşte: „Împărăţia Mea nu este din lumea aceasta”. Şi adaugă: „Eu pentru aceasta M-am născut, şi pentru aceasta am venit în lume: să mărturisesc pentru adevăr; şi tot cel ce este dintru adevăr ascultă glasul Meu”. Provocat astfel, Pilat Îi mai pune o întrebare: „Ce este adevărul?” (In 18, 37-38). La care Iisus nu răspunde. Şi vom vedea îndată de ce.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Iată-ne acum reveniţi la momentul naşterii Domnului. Atunci, în faţa lui Pilat, Iisus afirmă că Împărăţia Lui nu este din lumea aceasta. Să reţinem mai întâi amănuntul gramatical: El nu spune „*în* lumea aceasta”, ci „*din* lumea aceasta”. Cu alte cuvinte, Împărăţia Lui poate fi şi în lumea aceasta, dar obârşia sau cauzalitatea ei e în altă parte, în lumea *cealaltă*, în cerurile din care Se pogorâse. Rânduite mai pe înţelesul nostru, cuvintele Lui ne descoperă că tocmai pentru această Împărăţie a venit El aici, pe pământ, ca să o întemeieze mai întâi ca Biserică, şi prin ea să Se descopere pe Sine ca Adevăr mărturisitor şi mântuitor. Mântuitor pentru cine? Pentru toţi cei care se vor naşte dintru acest Adevăr prin Taina Botezului. Aceştia Îi ascultă glasul, tocmai pentru că în El se recunosc pe ei înşişi.

Pilat Îl întreabă: „Ce este adevărul?”. Cum să răspunzi la o întrebare nătângă? E nătângă prin aceea că pretinde un răspuns filosofic. Tăcerea lui Iisus poartă într-însa nu un răspuns, ci o blândă mustrare: omule, nu întreba: „Ce este adevărul?”, ci întreabă: „Cine este Adevărul?”. Dacă aşa mi-ai fi pus întrebarea, ţi-aş fi dat acelaşi răspuns pe care l-am oferit ucenicilor Mei cu câteva ceasuri în urmă: „Eu sunt Calea, Adevărul şi Viaţa (In 14, 6). Dar pentru că nu astfel M-ai întrebat, iată-Mă aici, în faţa ta, răspunzând prin tăcere şi înfăţişare: EU SUNT ADEVĂRUL! Cel puţin de acum înainte e bine să ştii că Adevărul nu e un concept, ci o Persoană, şi că această Persoană S-a întrupat din Fecioara Maria ca Fiul lui Dumnezeu, ca Împărat, ca Domn. Domnul are puteri depline, inclusiv pe aceea de a elibera pe cineva din robie. Când Domnul e Dumnezeu, adică Adevărul-întrupat, El îi poate elibera pe oameni din robia păcatului. Tocmai de aceea le va spune: „Adevărul vă va face liberi” (In 8, 32).

Iată deci, iubiţii mei, ce trebuie să înţelegem prin naşterea Domnului: întruparea Împăratului Care S-a împărăţit întemeind Împărăţia şi Căruia Dumnezeu-Tatăl I-a transferat puterea de a împărţi dreptatea. Atunci, cândva, la sfârşitul veacurilor, după Judecata de Apoi, Cel ce S-a numit pe

Sine Fiul Omului va veni pe norii cerului ca Împărat şi le va spune celor de-a dreapta Sa, adică celor mântuiţi prin iubire: „Veniţi, binecuvântaţii Părintelui Meu, moşteniţi împărăţia ce v-a fost pregătită vouă de la întemeierea lumii!” (Mt 25, 3).

Cine vor fi mântuiţii prin iubire? Toţi cei care-L iubim pe Iisus făcându-I voia, toţi care-L iubim făcându-ni-L părtaş la propria noastră viaţă, purtându-ne cu El ca şi cum ar fi unul de al nostru.

Noi ştim că El, Domnul, S-a născut în umilinţă şi deseori suntem înclinaţi să-L căinăm, uitând că El a vrut-o şi că doar El, Împăratul, putea s-o facă. Şi ştiţi de ce a vrut-o? Ca să-i ofere creaturii prilejul de a-şi ocroti Creatorul. El a făcut pământul, pământul Îi oferă adăpost. Dumnezeu a făcut omul, Fecioara Maria Îl poartă pe Dumnezeu în pântece omenesc. El i-a făcut pe îngeri, îngerii Îl cântă, vestindu-L. El a făcut cerul, cerul Îi trimite steaua. El a făcut necuvântătoarele, acestea Îl încălzesc în staul. El a făcut iarba câmpului, aceasta I se aşterne, prietenoasă, în iesle. El a făcut vântul şi zăpada, dar iată ce ne spune un colind:

Vântu-L bate,
nu-L răzbate,
neaua ninge,
nu-L atinge.

Când Maica Sfântă suspină şi plânge din pricină că

n-are scutec de-nfăşat,
nici hăinuţe de-mbrăcat
pentru Pruncul de-Mpărat,

colindul ne spune că vin femeile din apropiere şi o alină:

Nu mai plânge, maica mea,
scutecele noi ţi-om da,
Pruncul Sfânt de-i înfăşa.

El a creat florile, dar iată ce ne spune un alt colind despre una din ele căreia Maica Domnului i-L aduce-n braţe pe Însuşi Dumnezeu:

Floricica se-nchina
Şi miresme-i aducea.

Iar anonimul autor al colindului adaugă, în încheiere:

Şi cu mica floricea
Îi aduc inima mea.

Iubiţii mei, vreţi să-I aduceţi Domnului un dar de Crăciun? Să-I aducă fiecare inima sa, şi e de-ajuns. La mulţi ani!

17 Pastorală la praznicul Naşterii Domnului, 2004.

De la dialogul cu stelele,
la dialogul cu Dumnezeu[18]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

De faptul istoric al naşterii Domnului se leagă şi episodul magilor de la Răsărit. Iată cum ni-l istoriseşte Sfântul Apostol şi Evanghelist Matei:

Iar dacă-n zilele regelui Irod S-a născut Iisus în Betleemul Iudeii, iată magii de la Răsărit au venit în Ierusalim, întrebând: „Unde este Cel ce S-a născut rege al Iudeilor? Că-n Răsărit văzutu-I-am steaua şi am venit să I ne închinăm”.

Şi auzind acestea, regele Irod s-a tulburat, şi tot Ierusalimul împreună cu el.

Şi adunând pe toţi arhiereii şi cărturarii poporului, i-a întrebat: „Unde este să se nască Hristos?”. Iar ei au zis: „În Betleemul Iudeii, că aşa este scris prin profetul: „Şi tu, Betleeme din pământul lui Iuda, nicicum nu eşti mai mic între căpeteniile lui Iuda, căci din tine va ieşi Cârmuitorul Care-l va păstori pe poporul Meu Israel”.

Atunci Irod i-a chemat în taină pe magi şi a aflat limpede de la ei vremea când li se arătase steaua. Şi trimiţându-i la Betleem, le-a zis: „Mergeţi şi cercetaţi cu de-amănuntul despre prunc şi dacă-l veţi afla, daţi-mi şi mie de veste, pentru ca să vin şi eu să mă închin lui”.

Iar ei, ascultându-l pe rege, au plecat; şi iată, steaua pe care o văzuseră în Răsărit mergea înaintea lor, până ce a venit şi a stat deasupra locului unde era Pruncul. Şi văzând ei steaua, s-au bucurat cu bucurie mare foarte. Şi intrând în casă, L-au văzut pe Prunc împreună cu Maria, mama sa; şi căzând la pământ, I s-au închinat; şi deschizându-şi vistieriile, I-au adus daruri: aur, tămâie şi smirnă. Dar luând prin vis înştiinţare să nu se mai întoarcă la Irod, pe altă cale s-au dus în ţara lor (Mt 2, 1-12).

Din această relatare nu cunoaştem nici numărul magilor, nici numele lor şi nici ţara din care veneau. Din tradiţie însă, consemnată de Sfinţii Părinţi ai Bisericii, ştim că erau trei şi că ţara lor de baştină era, după toate probabilităţile, Persia.

De asemenea, ştim că, în antichitate, „magi” erau numiţi acei înţelepţi, nu mulţi la număr, care se ocupau în special cu astrologia, cu ceea ce se cheamă „cititul în stele”, cu observarea corpurilor şi fenomenelor cereşti pe care le interpretau în sensul că o anume stea sau o anume constelaţie determină şi patronează destinul unei fiinţe umane. Astrele deveneau astfel obiecte de adoraţie religioasă, iar magii erau primii lor închinători. Cu toate acestea, în istoria culturii şi civilizaţiei umane, superstiţia astrologiei şi-a avut partea ei benefică: din ea s-a născut astronomia ca ştiinţă, aşa cum, pe alt plan, ştiinţa chimiei a fost precedată de alchimie.

În general, magii erau oameni din clasa nobililor, unii chiar de viţă regească, şi astfel îşi puteau permite să înveţe carte, să studieze cu cele mai avansate mijloace ale vremii şi să devină sfetnici apropiaţi ai suveranilor lor.

Aşa stând lucrurile, se naşte întrebarea: ce rost au avut magii în iconomia mântuirii noastre? Voi încerca să vă lămuresc în cele ce urmează.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

De la Sfântul Evanghelist Luca ştim că cei dintâi oameni care au aflat de naşterea lui Hristos au fost păstorii din apropierea Betleemului, iar ei au ştiut-o din gura unui înger luminos.

În aceeaşi clipă, la mii de kilometri depărtare, magii persani aflau de la o stea că s-a născut Regele Iudeilor.

Nu e greu să înţelegem că prima veste li se adresa iudeilor şi că cea de a doua le era menită păgânilor. Dar, mai departe, se pune întrebarea: dacă aceeaşi veste s-a dat în două locuri diferite, de ce s-a dat în două chipuri

diferite? Cu alte cuvinte, de ce în Iudeea a vorbit un înger, iar dincoace, în Persia, a vorbit o stea? Explicaţia stă în aceea că, mai presus de toate, o astfel de veste trebuia receptată şi crezută. Or, păstorii iudei credeau în îngeri, iar un înger era perfect credibil, în timp ce magii credeau în stele, iar pentru ei numai o stea putea fi credibilă. Dumnezeu, în înţelepciunea Lui, a ales pentru fiecare calea de acces cea mai potrivită. Să presupunem că lucrurile s-ar fi petrecut invers: dacă păstorilor le-ar fi vorbit o stea, şi-ar fi scuipat în sân; iar dacă magilor li s-ar fi adresat un înger, şi-ar fi clătinat bărbile. Aşa, fiecăruia i s-a vorbit pe limba lui.

Acum intervine o altă posibilă nedumerire: cum poate vorbi o stea? Şi, la urma urmelor, ce fel de stea? Una desprinsă de pe firmament şi intrată în zona de jos a atmosferei terestre? Imposibil de admis, de vreme ce se ştie că o stea are o mărime gigantică, şi e de ajuns să cunoaştem că soarele nostru este el însuşi o stea. Textul evanghelic ne spune clar că, după întâlnirea magilor cu Irod, steaua li s-a arătat din nou acestora şi că i-a călăuzit până la destinaţie, unde a stat deasupra locului unde era Pruncul. Dacă ar fi fost una din stelele cerului, conul ei de acoperire ar fi cuprins o jumătate din globul pământesc; dacă însă a indicat cu exactitate locuinţa în care se aflau Pruncul şi mama sa, atunci steaua nu putea fi mai voluminoasă decât o torţă aprinsă.

În decursul timpului s-au făcut diverse supoziţii, dintre care nu a lipsit aceea că, de fapt, „steaua” nu era altceva decât o cometă. În realitate, astrul cu pricina nu putea fi o stea propriu-zisă, deoarece o stea se mişcă pe direcţia est-vest, în timp ce călătoria magilor avea direcţia nord-sud. El nu putea fi nici cometă, deoarece o cometă se mişcă în sens invers faţă de planete, adică pe direcţia vest-est. Atunci, care era natura stelei magilor?

Sfântul Ioan Gură de Aur este cel care face o revelatoare paralelă între călătoria magilor spre Iudeea şi drumul evreilor după plecarea lor din Egipt[19]. Ca să ajungă în Canaan, aceştia trebuiau să străbată imensa pustie a Sinaiului. De-a lungul acestui drum lung, întortocheat şi anevoios, Dumnezeu i-a călăuzit printr-un stâlp de nor, care le mergea înainte ziua, dar care devenea stâlp de foc la lăsarea întunericului, pentru ca drumeţii să

poată merge şi noaptea, pe răcoare (Iş 13, 21-22). Când stâlpul se oprea, acolo era locul de popas; când pornea el, se mişca şi poporul.

Ei bine, Sfântul Ioan Hrisostom crede că acesta era şi rolul stelei de care vorbim. Creată anume de Dumnezeu, ea avea menirea de a-i călăuzi pe magi spre locul unde se afla Dumnezeiescul Copil. Mai mult, nimic nu ne împiedică să credem că, din porunca lui Dumnezeu, un înger a luat chipul unei stele, tocmai pentru ca astfel să aibă acces la deschiderea, înţelegerea şi angajarea magilor. Să ne amintim de Sfântul Apostol Pavel în Areopag. Dacă el le-ar fi vorbit atenienilor de la început despre Hristos Cel înviat, nimeni nu l-ar fi luat în seamă. El a început însă a le vorbi despre zeul lor necunoscut, a cărui statuie o văzuse în oraş, un zeu în care el nu credea, dar în care credeau ei. Doar aşa a izbutit să fie ascultat, cel puţin o vreme. Aşa e şi cu îngerul care devenise, aparent, o stea.

Pe de altă parte, limbajul curent foloseşte cuvântul „stea” nu doar pentru astrele pe care noi le vedem lunecând pe firmament, ci şi pentru categorii mult mai mici de corpuri cereşti. Astfel, cometele sunt numite şi „stele cu coadă”, iar despre meteoriţi se spune că sunt „stele căzătoare”. În numeroase cazuri, realitatea care se ascunde în spatele unui nume se descoperă treptat. Să ne amintim de cei trei Oaspeţi ai lui Avraam la stejarul Mamvri. La început, Avraam I-a văzut ca Oameni. Îndată după aceea şi-a dat seama că erau îngeri. În realitate, erau chiar cele trei Persoane ale Sfintei Treimi (Fc 18).

Revenim acum la magi. Ca nişte buni cunoscători ai corpurilor cereşti, pe care le urmăreau noapte de noapte, ei au înţeles de la bun început că ceea ce li se arăta sub chipul unei stele nu era un astru obişnuit al firmamentului, ci un semn luminos cu totul aparte, anume rânduit pentru ei să-i dea crezare şi să-l urmeze pe căi necunoscute, fără teama că ar putea fi victimele unei înşelăciuni diavoleşti. Pentru ei, steaua avea o identitate proprie. Spunându-i lui Irod că-L caută pe Regele-Prunc, ei precizează: „Că-n Răsărit văzutu-I-am steaua şi am venit să I ne închinăm”. Aşadar, nu o stea oarecare, ci steaua Lui, în sensul că ea le fusese trimisă anume pentru El.

Cât despre modul în care steaua le-a grăit magilor, acesta nu putea fi decât lăuntric, prin iluminarea minţii. De altfel, vestirea nu avea în faţă un vid intelectual, ci un câmp deja pregătit. Să nu uităm că în acele părţi ale Asiei, cu vreo cinci-şase secole înainte de Hristos, printre robii evrei deportaţi din Ţara Sfântă se aflaseră şi profeţii Iezechiel şi Daniel, că acolo şi-au scris ei cărţile şi acolo au propovăduit că Mesia va veni din neamul iudeilor. E sigur că în toate coloniile iudaice din Asia, care nu erau puţine şi care au dăinuit până târziu, ideea mesianică s-a transmis din generaţie în generaţie, şi tot atât de sigur este că magii noştri, oameni foarte instruiţi, se aflau deja într-un orizont de aşteptare; dovada este marea bucurie care i-a cuprins în clipa când au ştiut că se află în locul căutat. Aşadar, la început, când steaua li s-a arătat pentru prima dată, nimic mai simplu decât o străfulgerare mintală: „Acum S-a născut! Dacă vreţi, vă pot duce la El”. Şi, după îndelungate pregătiri, au purces la drum lung, cu tărhatele încărcate pe cămile. Şi, asemenea stâlpului de nor sau de foc din pustia Sinaiului, steaua i-a purtat pe căile cele mai bune, atât ziua cât şi noaptea, le-a arătat locurile de popas şi le-a îndrumat paşii prin nehotărârea răscrucilor.

Tot din pagina Evanghelistului putem deduce că drumul magilor a durat un an – un an şi jumătate. Cam aceasta trebuie să fi fost vârsta lui Iisus la vremea când Irod a calculat-o din spusele lor. Oricum, Iisus şi Maria se aflau nu în peşteră (aceea fusese doar sălaşul naşterii), ci într-o casă. Nu cunoaştem localitatea, dar nici nu putem exclude presupunerea că aceasta era chiar Nazaretul. Ştim că acolo s-a aşezat Sfânta Familie după revenirea din Egipt şi tot pe acolo, prin Galileea, trecea drumul de întoarcere al magilor spre ţara lor (altul decât acela pe care veniseră).

Se mai poate pune întrebarea: de ce nu i-a călăuzit steaua pe magi de-a dreptul la locul căutat, ci i-a purtat în Ierusalim, unde le-a dispărut din vedere, obligându-i astfel să întrebe ici şi colo, pe străzile oraşului, până ce întrebarea a ajuns în urechile regelui?

Ştim că Domnul S-a născut într-un loc izolat şi că singurii martori ai Nou-Născutului au fost câţiva bieţi păstori. În rest, nu ştia nimeni. Magii însă, pe străzile unui oraş foarte aglomerat, întrebau precis: „Unde este Cel

ce S-a născut rege al Iudeilor?”. Şi ne mai spune Evanghelistul că, de îndată ce a auzit această întrebare, regele Irod s-a tulburat, şi tot Ierusalimul împreună cu el. Nici Irod şi nici Ierusalimul nu au izbutit să afle unde anume era vlăstarul trupesc al regelui David, dar vestea în sine s-a răspândit ca fulgerul şi a continuat să rămână în conştiinţa poporului vreme de aproape treizeci de ani, când Ioan Botezătorul avea să-L arate mulţimilor pe Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii (In 1, 29).

Acum de abia revenim la prima noastră întrebare, şi esenţială: ce rost au avut magii în iconomia mântuirii noastre, adică a neamului omenesc?

Dragii mei, magii de la Răsărit sunt simbolul şi mărturia universalităţii creştinismului. Religia creştină, într-adevăr, s-a născut în Iudeea şi printre iudei, dar nu numai lor le era destinată, ci şi neamurilor păgâne. Ca Mântuitor, Fiul lui Dumnezeu a venit ca să răscumpere, prin jertfa de pe cruce, greşala lui Adam. Adam însă nu a fost strămoşul doar al lui Israel, ci al întregului neam omenesc.

Universalitatea creştinismului este clar atestată în Noul Testament. Pornind de la faptul că reprezentanţii iudeilor, anume cărturarii şi arhiereii, refuzau cu obstinaţie să accepte mesajul Evangheliei, Mântuitorul a rostit mai multe parabole, dintre care cea mai importantă este aceea a lucrătorilor nevrednici. Um om a sădit vie, a înzestrat-o cu toate cele de trebuinţă şi, înainte de a pleca departe pentru multă vreme, a dat-o pe seama lucrătorilor. Aceştia însă au pus stăpânire pe ea, şi de trei ori au refuzat să-I dea stăpânului, prin trimişii săi, roadele cuvenite. În cele din urmă, l-a trimis pe însuşi fiul său, dar lucrătorii, văzându-se faţă-n faţă cu însuşi moştenitorul, l-au omorât. Drept urmare, când stăpânul se va întoarce, îi va nimici pe lucrătorii îndărătnici, iar via o va da altora (Lc 20, 9-19). Mesajul parabolei e cât se poate de transparent: stăpânul e Dumnezeu, via e Împărăţia Cerurilor, lucrătorii sunt iudeii refractari, trimişii sunt profeţii, fiul este Însuşi Iisus Hristos, Cel ucis pe cruce, iar lucrătorii cei noi sunt popoarele păgâne, care vor prelua moştenirea cerească, desăvârşind-o.

Ei bine, din aceste popoare păgâne făceau parte şi magii, care, călăuziţi de stea, au ajuns în faţa Dumnezeiescului Copil. Acolo şi-au pus genunchii

la pământ şi I s-au închinat, după care şi-au deschis vistieriile încărcate pe cămile şi I-au oferit daruri de preţ, anume aur, tămâie şi smirnă. Sfântul Ioan Gură de Aur interpretează în felul următor semnificaţia acestor daruri: aurul, Împăratului; tămâia, Dumnezeului; smirna, Omului care va suferi chinuri.

Toate acestea, dragii mei, echivalează cu o convertire. Carevasăzică, trei păgâni din Persia, cititori în stele, au în memorie o profeţie despre un Mesia care va să Se nască, află printr-o stea că S-a şi născut, pleacă să-L găsească, luând cu ei şi daruri ca pentru o faţă imperială cu nimb divin, se lasă călăuziţi de aceeaşi stea până ce Îl văd cu ochii, I se închină şi-I oferă daruri. Ce vrem mai mult? De aceea ei sunt reprezentaţi şi în icoana Naşterii Domnului, într-un plan mai îndepărat, ceea ce sugerează adevărul că în momentul naşterii ei erau de abia pe drum. Dar ei sunt aici, în icoana creştină, ca unii care au înţeles că vechea lor credinţă fusese o eroare şi că, dacă vor să-şi păstreze vechea lor pasiune pentru corpurile cereşti, acum e timpul ca ei, astrologii, să devină astronomi, iar cititorii cosmosului să devină cititorii Celui ce l-a creat. Este ceea ce ni se spune prin troparul Naşterii Domnului: „[ei, magii] cei ce se închinau stelelor, de la stea s-au învăţat să se închine Ţie, Soarelui Dreptăţii, şi să Te cunoască pe Tine, Răsăritul cel de Sus”.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Aţi observat, desigur, că abordarea acestui episod evanghelic, al magilor călăuziţi de stea, nu e nici simplă şi nici uşoară. Ea însă are menirea de a ne face pe noi, creştinii, mai luminaţi asupra legăturii omului cu ceea ce este deasupra lui.

Acest univers de deasupra noastră îl numim, la singular, cer, atunci când ne referim la cel material (*cerul înstelat*), şi, la plural, ceruri, prin care-l înţelegem pe cel spiritual (*Tatăl nostru Carele eşti în ceruri*; sau:

Împărăţia cerurilor). Sunt cazuri însă când ele sunt folosite şi unul în locul celuilalt.

Să ne oprim mai întâi asupra singularului cosmos alcătuit din astre. Din păcate, astrologia face o carieră strălucită şi-n zilele noastre, de vreme ce sunt ziare care, în scopuri comerciale, publică frecvent harta zodiacului şi prezicerile horoscopului, superstiţie care se situează în aceeaşi categorie cu ghicitul în ghioc sau în palmă sau în cărţi sau în cărbune, cu vrăjile, farmecele şi descântecele de care sunt pline revistele de senzaţie, dar şi numeroase ecrane de televiziune. Oare trebuie să vă spun eu că toate acestea nu sunt altceva decât amăgiri şi că toate se fac pentru bani? Oare trebuie să vă spun eu că toate acestea sunt, pe de-o parte, iraţionale, şi, pe de alta, blasfemiatoare? Ele nu se întemeiază pe credinţa celor ce le practică, ci pe credulitatea celor ce le caută. Dacă se întâmplă uneori ca o prezicere să coincidă cu nişte date reale din viaţa beneficiarului, admiraţia acestuia se îndreaptă spre persoana prezicătorului, care I-a luat şi banii.

Haideţi acum să contemplăm spuza stelelor de pe cerul unei nopţi senine şi să ne minunăm, împreună cu filosoful Immanuel Kant, nu doar de splendoarea spectacolului, ci şi de ordinea lui, de liniştea şi precizia cu care miliardele de astre se mişcă pe orbitele lor. Şi ne vom aduce aminte de cuvintele psalmistului: „Cerurile povestesc mărirea lui Dumnezeu şi facerea mâinilor Lui o vesteşte tăria” (Ps 18, 1). Aşadar, admiraţia noastră Îl are ca obiect pe Dumnezeu.

Haideţi acum să-i întrebăm şi pe astronomi şi să aflăm de la ei ceea ce Sfântul Vasile cel Mare afirma cu şaisprezece secole în urmă, anume că, înainte ca Dumnezeu să fi făcut lumea, El i-a rânduit mai întâi legile care s-o guverneze. Savanţii de astăzi, cei de la NASA sau cei din spatele telescoapelor electronice, ştiu că universul are o structură şi o funcţionalitate raţională şi că numai astfel, prin calcule raţionale, poate fi lansată în cosmos o sondă spaţială care se deplasează în spaţii enorme cu precizie matematică. Or, de vreme ce universul este raţional, Autorul lui nu poate fi decât o fiinţă raţională, adică Dumnezeu.

Nu stărui în acest domeniu, el putând fi prea abstract. Să vă pun în faţă un exemplu mai la îndemână.

Aţi auzit, desigur, de gravitaţie şi ştiţi că ea este forţa prin care astrele şi planetele universului se atrag unele către altele şi se ţin laolaltă în sisteme solare, galactice sau de altă natură. Ştiţi că forţa de atracţie a Lunii şi a Soarelui asupra Pământului este cauza mareelor, adică a fluxului şi refluxului din mări şi oceane. Gravitaţia este aceea care ne ţine cu picioarele pe pământ; fără ea, am rătăci prin aer ca nişte fulgi de păpădie, mânaţi de vânt încoace şi încolo.

Ei bine, iată că într-un schit, undeva, paracliserul şi-a impus un canon în săptămâna lui de rând, anume să aprindă zilnic candela fixată pe un arc de metal la Crucea Răstignirii, sus de tot, în vârful tâmplei. Tâmpla nu suportă o scară, aşa încât el pune mai întâi o masă, pe masă urcă un scaun, el se aburcă pe scaun cu toate cele de trebuinţă şi îşi începe treaba: înlocuieşte fitilul, înlătură zgura, toarnă untdelemn dintr-o sticluţă, scoate din buzunar cutia cu chibrituri şi aprinde candela. Toată această treabă presupune o serie de mişcări complexe ale corpului, ale mâinilor şi ale picioarelor, acestea din urmă având să se mişte, succesiv, când înălţându-se pe vârfuri, când lăsându-se pe călcâie, după cum cere trebuinţa. O mişcare greşită îl poate face pe paracliser să cadă jos, pe podeaua de piatră. Aceasta datorită faptului că gravitatea pământului îl atrage în jos, iar el, prin toate mişcările lui, nu face altceva decât s-o neutralizeze. Forţa de atracţie a pământului însă este determinată de raportul ei cu forţa Lunii, a Soarelui, a planetelor, a întregului sistem solar. La rândul ei, forţa de atracţie a sistemului solar este condiţionată de gravitatea Căii Lactee, adică de cele câteva milioane de stele care o alcătuiesc, soarele fiind doar una din ele. La rândul ei, forţa de atracţie a acesteia este determinată de forţa gravitaţională a celor 125 de mii de milioane de galaxii ale întregului cosmos. Şi iată, dragii mei, cum la gestul banal al unui călugăraş dintr-un schit obscur, acela de a aprinde zilnic o candelă, participă întregul univers, iar mişcările lui de a-şi menţine echilibrul aerian nu sunt altceva decât un dialog al omului cu

cerul de deasupra. Nu e minunat? Iar asta se petrece cu fiecare din noi, de la pruncul care învaţă să meargă până la alpinistul care cucereşte crestele.

Cât priveşte cerurile spirituale, ne vom întoarce iarăşi la magi. Şi ei au dialogat cu universul stelar ori de câte ori s-au urcat pe cămile ori s-au coborât, când s-au rugat cu mâinile ridicate ori s-au odihnit în aşternuturi. Dar, de îndată ce s-au aflat în faţa lui Iisus şi L-au adorat ca pe un Dumnezeu, dialogul lor cu stelele a devenit un dialog cu Cel care le-a făcut. E greu de spus dacă erau sau nu conştienţi de această nouă relaţie în toată plinătatea ei, dar închinarea lor, însoţită de o imensă bucurie, o atestă. Şi dacă Dumnezeu a fost în stare să creeze miliardele de stele ale universului, cu atât mai raţional este să fi creat una specială, anume pentru ei, spre a le descoperi că dincolo de materie – şi deasupra ei – există o galaxie a Duhului Sfânt.

În încheiere, dragii mei, v-aş da un îndemn: ori de câte ori veţi fi ispitiţi de amăgirile ghiciturilor de orice fel, alăturaţi-vă celor trei magi de la Răsărit şi mergeţi împreună cu ei, călăuziţi de steaua lui Iisus. Şi dacă eu nu am fost în stare să vă lămuresc pe deplin ce anume era această călăuză, fac apel la geniul poetic al poporului român. Iată cum o defineşte el într-un cântec-colindă: „Steaua sus răsare/ ca o taină mare”. Da, o taină tot atât de mare şi de adevărată cum este aceea a naşterii Domnului din Sfânta Fecioară Maria. Şi veţi descoperi că ea, taina, nu e altceva decât Soarele Dreptăţii, Răsăritul cel de Sus, Căruia îi vom cânta întru bucuria Crăciunului: „Naşterea Ta, Hristoase, Dumnezeul nostru, răsărit-a lumii lumina cunoştinţei”.

Din pragul Anului Nou, tuturor: La mulţi ani!

18 Pastorală la praznicul Naşterii Domnului, 2005.

19 Sf. Ioan Gură de Aur, *Scrieri*, partea a treia, „Omilii la Matei”, trad. rom., de Pr. D. Fecioru, colecţia PSB, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1994, pp. 76-83.

Chipul sărbătoririi Crăciunului[20]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

De data aceasta îmi propun să vă vorbesc despre adevăratul chip în care se cuvine a sărbători Naşterea Domnului.

E necesar să vă reamintesc că orice praznic de acest fel are două trepte: una religioasă, liturgică, prin care creştinul se pune în legătură cu Dumnezeu, şi o alta omenească, prin care acelaşi creştin se înfruptă din bunătăţile pământului. Amândouă sunt legitime şi necesare, având în vedere dubla alcătuire a omului, din trup şi suflet, aşa cum a fost el zidit de Creator (Fc 2, 7). Prin trup, omul se bucură de roadele pământului, dar prin suflet devine conştient că acestea sunt un dar al lui Dumnezeu şi că bunul-simţ îl îndeamnă să-I mulţumească. Însuşi Domnul Hristos, înainte de a săvârşi minunea înmulţirii pâinilor în pustie, Şi-a ridicat ochii la cer şi I-a mulţumit Tatălui Său (Mc 8, 6). Şi să nu uităm că Euharistia (care înseamnă *mulţumire*) a fost instituită de Domnul la ultima cină pe care a avut-o cu ucenicii Săi, cunoscută sub numele de *Cina cea de Taină* (Mt 26, 26-28).

Pe de altă parte, aş vrea să vă relatez că poporul american păstrează cu sfinţenie una din cele mai frumoase tradiţii ale recunoştinţei omului faţă de Dumnezeu. Ea le reaminteşte tuturor americanilor că strămoşii lor, adică primii europeni sosiţi pe ţărmul estic al Noului Continent, au fost întâmpinaţi de o iarnă foarte grea, în care mulţi din ei au murit de foame şi de frig. După ce, în primăvară, supravieţuitorii s-au apropiat prieteneşte de băştinaşii numiţi „indieni” şi după ce aceştia i-au învăţat cum să cultive porumbul, cartoful şi bobul, au avut parte de o toamnă foarte bogată, care i-a îndestulat cu de toate. Oameni religioşi, ei au început ospăţul prin a-I mulţumi lui Dumnezeu pentru tot ceea ce El le-a dat. Atunci, în anul 1621, a fost instituită *Ziua Recunoştinţei*, celebrată şi astăzi, după mai bine de patru

secole, în cea de a patra joi din luna noiembrie, când toţi membrii familiei se adună în jurul aceleiaşi mese îmbelşugate, pe care mai-marele lor o deschide printr-o rugăciune de mulţumire adresată Tatălui ceresc, în legea fiecăruia. Unii vor zice că e o sărbătoare laică. Aşa este, dar nu fără Dumnezeu.

Iubiţii mei, v-am spus toate acestea la gândul că mulţi dintre noi aşteaptă Crăciunul doar pentru bunătăţile lui cele pământeşti. Este adevărat că şi acestea îşi au rostul lor, că ele sunt menite să întregească lumina sărbătorii, că pentru procurarea lor se cere multă cheltuială şi alergătură. La oraş, bradul cu toate podoabele lui, cadourile, felicitările, goana după alimente prin magazine şi pieţe, ghirlande de becuri colorate, jucării dosite la dispoziţia lui Moş Crăciun; la ţară, tăierea porcului cu toate ale ei, curăţenia casei şi curţii, nerăbdarea copiilor, daruri pentru colindători, pregătiri pentru oaspeţi. Toate acestea sunt lumeşti, dar toate se înnobilează printr-un element comun, anume dorinţa fiecăruia de a-i oferi celuilalt o bucurie. Ceea ce nu e puţin.

Nu e puţin, dar nici îndeajuns.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Pentru ca sărbătoarea Naşterii Domnului să fie trăită pe deplin, e de neapărată trebuinţă ca fiecare din noi să participe şi la dimensiunea ei liturgică, chiar şi creştinii care nu se duc la biserică decât la Crăciun şi la Paşti. Pentru aceştia, dar şi pentru cei ce frecventează sfântul locaş cu mai multă sau mai puţină regularitate, vreau să precizez că simpla prezenţă devine o simplă formalitate dacă ea nu se transformă în participare activă la tot ceea ce se petrece în spaţiul liturgic. La rândul ei, participarea presupune, neapărat, cunoaştere. Cu alte cuvinte, fiecare din noi trebuie să ştie şi să înţeleagă totul, atât ceea ce se vede şi se aude, cât şi ceea ce nu se vede şi nu se aude în biserică, părţile arătate şi cele nearătate, Liturghia

Naşterii ca reprezentare şi ca taină. Nu e suficient să ştim că în vremea cezarului August S-a născut Iisus din Sfânta Fecioară Maria în peştera din Betleem, că îngerii L-au preamărit ca pe Fiul lui Dumnezeu, că păstorii L-au aflat, că magii I s-au închinat cu daruri, că Dreptul Simeon L-a mărturisit ca Mântuitor. Aceasta este, simplu, istorie.

Important este să pătrundem în înţelesul profund al evenimentului istoric şi să descoperim că naşterea lui Iisus Hristos reprezintă, de fapt, naşterea din nou a lumii. Prima citire de la vecernia praznicului este din Cartea Facerii. Citez: „Întru-nceput a făcut Dumnezeu cerul şi pământul. Dar pământul era nedesluşit şi ne-mplinit; şi întuneric era deasupra genunii; şi Duhul lui Dumnezeu se purta pe deasupra apelor” (Fc 1, 1-2). (Vă spun, în treacăt, că prin genune se înţelege un adânc nepătruns, o prăpastie căreia nu i se vede fundul, un gol absolut.) Aşadar, precum facerea lumii a fost precedată de o genune, tot astfel zămislirea lui Iisus a fost precedată de candoarea Fecioarei din Nazaret, căreia nici prin minte nu-i trecea că va deveni mama Fiului lui Dumnezeu. Nici chiar după prima parte a vestirii îngerului, ideea era încă nedesluşită în cugetul ei, de vreme ce nu se vedea mamă fără să fi cunoscut bărbat. Şi precum „întru-nceput”, „Duhul lui Dumnezeu Se purta pe deasupra apelor”, tot aşa, acum, îngerul îi va vesti Mariei că „Duhul Sfânt Se va pogorî peste tine şi puterea Celui-Preaînalt te va umbri” (Lc 1, 35). Este ceea ce Sfinţii Părinţi ai Sinodului Ecumenic de la Niceea vor mărturisi în Crezul pe care-l rostim şi noi astăzi, anume că Fiul lui Dumnezeu „S-a întrupat de la Duhul Sfânt şi din Fecioara Maria şi S-a făcut om”.

Dacă naşterea lui Hristos înseamnă naşterea din nou a lumii ca univers, ea înseamnă şi naşterea din nou a lumii ca omenire. Ştim că urmarea imediată a păcatului săvârşit de primii oameni, strămoşii noştri, a fost intrarea lor sub stăpânirea morţii şi alungarea lor din rai. De îndată, însă, lui Dumnezeu i S-a făcut milă de ei şi le-a făgăduit că le va trimite un Mântuitor (Fc 3, 15). Dar până atunci raiul le va fi închis, cu poarta străjuită de heruvimi, iar drumul spre pomul vieţii va fi păzit cu sabie de pară rotitoare. Iată însă ce ne spune o cântare din aceeaşi vecernie a Naşterii:

„Veniţi să ne bucurăm întru Domnul, povestind taina ce ne stă în faţă. De acum, zidul cel despărţitor cade, sabia de foc se îndepărtează, heruvimul nu mai stă de pază la pomul vieţii, iar eu sunt părtaş al dulceţii celei din rai, de la care prin neascultare m-am îndepărtat”. Această revenire a omului la starea paradisiacă I se datorează Fiului lui Dumnezeu, Cel care, întrupându-Se, a rămas ce era şi a luat ce nu era, cum spune imnograful, adică a rămas Dumnezeu adevărat şi a luat trup omenesc adevărat[21].

Fiinţa prin care Dumnezeu-Tatăl a instrumentat întruparea Fiului Său a fost Fecioara Maria, supranumită „Eva cea nouă”, aşa cum Iisus Hristos este supranumit „noul Adam”. Ei bine, slujba Naşterii face legătura şi între cele două Eve, ambele fiind prototipuri ale femeii. Iată ce spune, în acest sens, o altă cântare din aceeaşi vecernie: „Astăzi s-a dezlegat străvechea legătură a osândirii lui Adam, raiul ni s-a deschis şi şarpele s-a surpat; că pe [femeia] pe care el cândva o amăgise, acum a văzut-o maică a Ziditorului; ea [femeia], care a fost vestitoarea morţii tuturor şi organ al păcatului, prin Născătoarea de Dumnezeu devine începătoarea mântuirii. Cel care prin ea S-a născut Dumnezeu desăvârşit, prin naştere a pecetluit fecioria, prin scutece a dezlegat legăturile păcatelor şi prin pruncie a vindecat durerile Evei”[22].

Sfântul Apostol Pavel spune că dacă printr-un om, Adam, a intrat păcatul în lume, tot printr-un om, Hristos, a venit eliberarea (*cf.* Rom 5, 15). Într-o perfectă paralelă putem spune că, aşa cum printr-o femeie a murit Adam, tot printr-o femeie S-a născut şi a înviat Hristos, ceea ce înseamnă anularea păcatului originar şi restaurarea raiului.

Noi ştim de la Sfântul Apostol Pavel că natura, solidară cu căderea omului, s-a degradat odată cu ea şi aspiră la restaurarea stării primordiale. Noi, cei de astăzi, prin mijlocirea micului ecran ştim foarte multe din viaţa animalelor sălbatice şi deseori ne lăsăm înrâuriţi de realizatorii care ne pun în faţă cu precădere ferocitatea acestora, sub genericul „Făcut pentru a ucide”. Dar adevăraţii oameni de ştiinţă cunosc adevărul, în sensul că o fiinţă sălbatică nu ucide de dragul de a ucide, ci pentru a supravieţui. Dovada este că marea lor majoritate ucid numai când le este foame; un leu

sătul merge liniştit în fruntea unei cirezi de vite, în pas cu ele, fără să le sperie. Pe de altă parte, interdevorarea speciilor asigură şi echilibrul ecologic; dacă păsările nu s-ar hrăni cu insecte, toată planeta ar fi sufocată de muşte.

Nu aşa însă se petreceau lucrurile în rai. Raiul, iubiţii mei, nu era altceva decât mediul în care trăiau oamenii fericiţi, de dinainte de cădere, bucurându-se de prietenia celorlalte vieţuitoare, aşa cum şi acestea se bucurau de prietenia lor întreolaltă. Raiul era un imperiu al păcii universale, care nu cunoştea rivalitatea, duşmănia, ura, crima, tendinţa unei specii de a o desfiinţa pe cealaltă sau imboldul unui animal de a devora pe un altul din aceeaşi specie. Să nu uităm că primul omor din lume a fost săvârşit nu de un animal, ci de un om; cunoaştem cum Cain, fiul lui Adam, l-a ucis pe fratele său Abel. Sălbăticiunile n-au făcut decât să-l imite, dar nu din invidie, ci din trebuinţă.

Ei bine, praznicul liturgic al Naşterii Domnului ne sugerează şi restaurarea paradisului primordial. Una din paremiile vecerniei citează un fragment din cartea profetului Isaia, care prefigurează pacea universală prin venirea lui Mesia, o pace în care carnivorele nu-şi vor mai devora „duşmanii naturali”, cum se spune astăzi, ci toate vor redeveni ierbivore, aşa cum fuseseră cândva. (De altfel, chiar omul paradisiac era menit să se hrănească numai din produsele vegetale ale pământului.) Citez din Isaia: „[Atunci] lupul va paşte împreună cu mielul, iar leopardul se va odihni împreună cu iedul; viţelul şi leul şi taurul împreună vor paşte şi un copilaş îi va păzi; boul şi ursul împreună vor paşte şi puii lor vor fi laolaltă, iar leul întocmai ca boul se va hrăni cu paie; un copilaş îşi va pune mâna pe culcuşul aspidelor şi pe cuibul puilor de aspidă, iar ele nu-i vor face rău şi nici nu vor putea să nimicească pe cineva în muntele Meu cel sfânt, fiindcă totul s-a umplut de cunoaşterea Domnului, aşa cum apa cea multă acoperă mările” (Is 11, 6-9).

Să reţinem, dragii mei, şi faptul că la vremea ideală, când omenirea se va renaşte în raiul pierdut, totul se va umple de cunoaşterea Domnului. Într-adevăr, Adam şi Eva Îl cunoşteau pe Creatorul lor prin însuşi actul creaţiei

şi, nemuritori cum erau, comunicau cu El faţă către faţă. Aşa va fi şi în raiul recâştigat, unde oamenii vor redeveni nemuritori. Ne-o spune Însuşi Domnul Iisus în rugăciunea Sa către Tatăl: „Iar viaţa veşnică aceasta este, [ca ei] să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat, şi pe Iisus Hristos, pe Care L-ai trimis” (In 17, 3).

Bucuria mântuirii nu e parţială, fragmentară, făcută din bucăţi, ci integrală, totală, desăvârşită. Iată ce ne spune una din cântările utreniei de la Naşterea Domnului: „Văzând Ziditorul că piere omul pe care El, cu mâinile Lui, îl zidise, S-a pogorât aplecând cerurile şi, întrupându-Se din dumnezeiasca Fecioară, cu adevărat şi pe de-a-ntregul îl zideşte din nou”[23].

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Iată, v-am poftit la un ospăţ duhovnicesc. Vedeţi câte bunătăţi ne oferă Dumnezeu prin sfinţii şi imnografii care au alcătuit cântările bisericeşti? Aţi văzut cum ni se deschid ochii minţii şi cum ni se luminează înţelegerea unor lucruri pe care nici nu le-am bănuit? Credeţi oare că sunt ele mai puţin preţioase decât bucatele care ne îndestulează masa praznicului? Mai mult, pe acelea le-am agonisit, cum spuneam, cu multă cheltuială şi alergătură, în timp ce acestea ni se oferă pe de-a gata. Nu ni se cere decât o mică jertfă de timp, atât cât să venim în biserică nu doar la Liturghie, dar şi la vecernia din ajun şi la utrenia de dimineaţă. Repet, este esenţial ca fiecare credincios să cunoască slujbele liturgice şi să le înţeleagă. Acesta este motivul pentru care preoţii din Mitropolia noastră au fost îndatoraţi ca în toate Duminicile din acest post al Crăciunului să înlocuiască obişnuitele predici cu tâlcuirea Sfintei Liturghii pe înţelesul tuturor. Iar roadele au început să se vadă.

Vă vorbeam la început despre sentimentul de bun-simţ al recunoştinţei. El nu lipseşte din Sfânta Liturghie, deoarece în centrul acesteia se află euharistia, adică mulţumirea noastră pentru toate darurile lui Dumnezeu. Darul Său cel mai preţios a fost acela de a-L trimite pe Fiul Său pe pământ

pentru ca, de dragul nostru şi al mântuirii noastre, să Se întrupeze, să Se nască, să înveţe, să sufere, să moară şi să învieze. Dar, de vreme ce Fiul a acceptat ca de bună-voie să facă toate acestea, înseamnă că şi El ni S-a dăruit pe Sine, laolaltă cu harul Său mântuitor. Or, când primeşti un dar, spui „mulţumesc”. Când darul este Însuşi Fiul lui Dumnezeu, Cel ce împreună cu Tatăl a făcut lumea cu toate ale ei, atunci toate creaturile Îi aduc cântare de recunoştinţă. Iată cum ne-a lăsat-o, din vechimea Bizanţului, imnograful Anatolie în vecernia Naşterii, cântare de o neasemuită frumuseţe, cu care îmi închei cuvântul: „Hristoase, oare ce-Ţi vom aduce Ţie pentru aceea că de dragul nostru Te-ai arătat ca un om pe pământ? Fiecare din făpturile zidite de Tine Îţi aduce mulţumire: îngerii, cântarea; cerurile, steaua; magii, darurile; păstorii, minunea; pământul, peştera; pustiul, ieslea; iar noi, pe Maica Fecioara. Dumnezeule, Cel ce eşti mai înainte de veci, miluieşte-ne pe noi!”[24]. Amin.

20 Pastorală la praznicul Naşterii Domnului, 2006.
21 Vecernia Naşterii, prima stihiră de la „Doamne, strigat-am”, facerea lui Ghermano. (Textele liturgice sunt reproduse aici după ediţii vechi, cu îmbunătăţiri de limbă română.)
22 Vecernia Naşterii, Slava Stihoavnei, facerea lui Ioan monahul.
23 Utrenia Naşterii, Cântarea a treia din Canonul întâi.
24 Vecernia Naşterii, a patra stihiră de la „Doamne, strigat-am”.

Cum îl laudă îngerii pe Dumnezeu? [25]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Când Domnul Hristos le-a amintit ucenicior Săi că I se apropie patimile şi moartea, ei s-au întristat. Spre a-i duce însă cu gândul la învierea ce va urma, El le-a pus în faţă un exemplu din viaţa obişnuită a omului: „Femeia, când e să nască, se întristează, pentru că i-a sosit ceasul; dar după ce naşte copilul nu-şi mai aduce aminte de durere, pentru bucuria că s-a născut om pe lume. Aşadar, şi voi sunteţi trişti acum, dar Eu iarăşi vă voi vedea şi inima voastră se va bucura şi bucuria voastră nimeni nu o va lua de la voi” (In 16, 21-22).

Iată deci o legătură directă între naştere şi înviere, ca şi cum pântecele mamei ar fi un mormânt în care s-a zămislit, se dospeşte şi biruie viaţa.

Şi iată de ce naşterea unui prunc iradiază bucurie nu doar în familia pe care o sporeşte, ci şi la vecini, la rude şi chiar în satul întreg, acolo unde încă se mai păstrează solidaritatea comunitară. Iar bucuria explodează în veselie atunci când pruncul primeşte baia naşterii celei de a doua, din apă şi din Duh (*cf.* In 3, 5), prin Taina Sfântului Botez. Ştim cu toţii ce înseamnă o cumetrie, ospăţul însoţit de daruri, cântece, jocuri şi voie bună.

Dacă pruncul se naşte într-o curte domnească, din viţă regală sau imperială, şi mai ales dacă e băiat, sărbătoarea se desfăşoară la scară naţională. Suveranul are un moştenitor, evenimentul e vestit prin trompete, tobe şi fanfare, clopotele bat în plin, poporul se adună cântând şi jucând în faţa palatului, tatăl iese în balcon cu pruncul ridicat pe braţe, mulţimile aclamă, văzduhul vibrează.

Dragii mei, acum două mii şi şapte ani în Betleemul Iudeii Se năştea Fiul lui Dumnezeu, Regele regilor şi Împăratul împăraţilor, Mântuitorul lumii. Ştim că fusese zămislit de la Duhul Sfânt în pântecele Fecioarei

Maria din Nazaret, ştim că Iudeea se afla pe teritoriul imperiului roman, ştim că cezarul poruncise un recensământ general pentru evidenţa populaţiei şi estimarea impozitelor, ştim că fiecare cetăţean trebuia să fie recenzat în localitatea de baştină a neamului său, ştim că Maria făcea parte din descendenţa betleemică a regelui David, ca şi Iosif, cel rânduit de Dumnezeu să-i legitimeze Pruncul ca stare civilă şi s-o ocrotească de ignoranţa oamenilor, ştim că amândoi au călătorit greu spre Betleem în timp ce Maria se afla în stare binecuvântată, ştim că tocmai atunci, la sosire, Mariei i-a venit vremea să nască.

Numeroase colinde populare din Transilvania ne-o înfăţişează aici pe Maica Domnului rătăcind prin oraş şi bătând din poartă-n poartă, cu nădejdea că se va găsi cineva să-i deschidă şi să-i ofere o ospitalitate atât de necesară unei femei care din clipă-n clipă urmează să devină mamă. Nimeni însă nu-i deschide, ceea ce creează imaginea unor locuitori reci, nepăsători, egoişti, indiferenţi la trebuinţa altuia. E posibil ca aceste colinde să fie expresia literară a sentimentului care i-a apăsat pe ardeleni vreme de o mie de ani, acela că sunt trataţi ca străini în propria lor patrie. Nu poate fi însă exclusă nici ideea că Iosif va fi încercat să afle niscaiva rudenii printre locuitorii Betleemului şi că, în cele din urmă, a trebuit să renunţe. Ceea ce ştim sigur este relatarea Sfântului Evanghelist Luca, anume că cei doi călători au încercat să afle un loc la han, dar că toate erau ocupate, ceea ce e plauzibil, de vreme ce la recensământ veneau iudei din toate laturile imperiului. Or, Luca este intelectualul de formaţie istorică şi rigurozitate ştiinţifică, singurul evanghelist care istoriseşte în amănunt Buna-Vestire, vizita Fecioarei Maria la ruda sa Elisabeta, întâmpinarea şi profeţia Dreptului Simeon, episoade cu totul speciale, aflate chiar din gura Maicii Domnului, pe care, după tradiţie, a cunoscut-o personal şi căreia, în calitate de pictor, i-a făcut şi primul portret.

Aşa se face că, negăsind loc la han şi făcându-se seară, cei doi au nimerit într-un staul, unde Sfânta Fecioară L-a născut, în aceeaşi noapte, pe Pruncul Iisus. Evanghelistul nu-i spune staul, dar din tradiţie ştim că era vorba de o peşteră, adică adăpostul natural cu temperatură constantă în care

erau adăpostite vitele pe timp de vară sau iarnă. Evanghelistul nu-i spune nici staul, nici peşteră, dar pomeneşte de trei ori cuvântul „iesle”, adică jgheabul de scânduri în care se pune nutreţul pentru hrana vitelor. Ei bine, această iesle cu paie curate şi fân binemirositor a fost patul în care Maica Sfântă L-a înfăşat pe Fiul lui Dumnezeu.

Aşa L-au găsit păstorii, în aceeaşi noapte. Aceştia făceau de strajă oilor pe câmp, când deodată cerul s-a luminat şi un înger le-a spus că în cetatea lui David li S-a născut, lor şi poporului întreg, *un Mântuitor, Hristos Domnul*. L-au văzut, I s-au închinat şi, întorcându-se, le-au spus şi altora ce auziseră de la înger. Cât vor fi priceput ei şi ceilalţi din toate acestea nu ştim. Ştim însă că Iisus a intrat în anonimat, şi aşa va rămâne până la vârsta de treizeci de ani, când va ieşi la propovăduire şi va fi arătat mulţimilor de către Ioan Botezătorul.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Iată, am pus în paralelă fastul care însoţeşte naşterea unui suveran pământesc şi simplitatea în care a binevoit să Se nască Fiul lui Dumnezeu. De o parte, unul din împăraţii Bizanţului va fi supranumit Porfirogenetul, adică născut în aşternuturi mătăsoase de porfiră; de alta, un Nou-Născut în iesle săracă; de o parte, gloate în delir; de alta, câţiva ciobani uimiţi; de o parte, lumină, muzică, trâmbiţe şi clopote; de alta, noapte liniştită.

Noaptea era liniştită şi-n câmpul unde se odihneau oile păstorilor, numai că aici era o linişte a muzicii cereşti: bolta se deschisese larg şi-n cuprinderea ei cânta – ne spune Evanghelistul – „mulţime de oaste cerească, lăudându-L pe Dumnezeu şi zicând: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pământ pace, între oameni bunăvoire! »”.

Deşi am mai făcut-o şi altă dată, în alte împrejurări[26], voi încerca şi acum să răspund la întrebarea: cui îi cântau îngerii şi de ce?

Pentru aceasta trebuie să deschidem Biblia chiar la Cartea Facerii, capitolul 1, versetul 1, unde ni se spune: „Întru-nceput a făcut Dumnezeu cerul şi pământul”. Prin „cer” se înţelege lumea nevăzută, spirituală, alcătuită din îngeri, iar prin „pământ” se înţelege lumea materială, alcătuită din toate elementele universului şi ale planetei pe care trăim. Aşadar, îngerii sunt primele creaturi ale lui Dumnezeu, iar menirea lor este aceea de a-L slăvi, lăudându-L şi preamărindu-L într-o neîncetată doxologie. Aceasta este slujba lor, Liturghia lor, de la început şi-n veşnicie.

E posibil să se nască întrebarea: trebuie cumva să credem că Dumnezeu are nevoie de lăudători, asemenea suveranilor pământeşti, şi că anume pentru aceasta i-a făcut? Nicidecum, dragii mei! Făcuţi înaintea lumii materiale, ei au fost martorii tuturor celor şase zile în care universul, pământul şi viaţa de pe el au fost făcute în trepte, de la simplu la compus, culminând cu omul. În număr incomensurabil, ei au trăit surpriza de a vedea de fiecare dată ceva nou şi nebănuit, iar reacţia lor era pe măsură. Cei ce locuiţi în oraşe aţi văzut, desigur, jocurile de artificii cu care se încheie, seara, marile sărbători naţionale, jerbele de flăcări colorate care împânzesc văzduhul şi cad şi se topesc ca o ploaie părelnică, incandescentă. Când două sau trei rachete sunt aruncate simultan şi din întâlnirea lor irump tot atâtea stele ale căror raze se întretaie fără să se ciocnească, spectacolul devine atât de măreţ, încât privitorii de pe margini strigă de plăcere şi izbucnesc în aplauze.

Imaginaţi-vă, vă rog, miriadele de îngeri ai cerului care urmăreau apariţia astrelor gigantice dintr-un grăunte de materie, ca o explozie a infinitului mic în infinitul mare. O ştim chiar din Sfânta Scriptură, prin cuvintele lui Dumnezeu adresate lui Iov:

Unde erai tu, atunci, întru-nceput,
când stele se năşteau
şi îngerii Mei toţi Mă preamăreau în cor? (Iov 38, 7)

Într-adevăr, Iov nu exista, dar îngerii vedeau aurora universului, vedeau cum răsar lumile din bezna nimicului. Vedeau şi tresăreau. Vedeau şi se mirau. Vedeau şi se minunau. Vedeau şi se bucurau. Surpriza, mirarea, minunarea, bucuria, iată treptele repezi care stârnesc lauda. Preamărirea Creatorului nu e altceva decât bucuria de a fi a creaturii.

Cui şi de ce cântau îngerii deasupra Betleemului? Vedeau ei cum se nasc astre noi? Desigur, le puteau vedea, de vreme ce Dumnezeu Îşi continuă opera prin ceea ce un poet francez numea, metaforic, „început perpetuu”[27]. Dar ochii lor nu erau îndreptaţi spre largul cerului, ci spre umila iesle în care Îl descopereau pe Fiul lui Dumnezeu înfăşat în scutece omeneşti. Fiul lui Dumnezeu, Cel născut din Tatăl mai înainte de toţi vecii, Cel care împreună cu Tatăl crease lumea şi toate ale ei, Cel despre care Evanghelistul Ioan avea să spună că „toate printr-Însul s-au făcut şi fără El nimic nu s-a făcut din ceea ce s-a făcut” (In 1, 3), pe El Îl vedeau acum surâzându-le dumnezeieşte din scutece. Îl vedeau şi se mirau. Îl vedeau şi se minunau. Îl vedeau şi se bucurau. Se bucurau şi cântau: „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pământ pace, între oameni bunăvoire!”. Naşterea Domnului a fost marea surpriză a celor fără de trup. Planurile de taină ale lui Dumnezeu le erau ascunse chiar puterilor cereşti de rang înalt, şi cu atât mai mult îngerilor de rând, aşa cum avea s-o spună Sfântul Apostol Pavel (vezi Ef 3, 10 şi nota). Arhanghelul Gavriil, care-i binevestise Sfintei Fecioare că-L va naşte pe Fiul lui Dumnezeu, avusese o misiune specială şi un mesaj concret, el nefăcând parte din tagma îngerilor, ci din aceea a superiorilor lor. Pe de altă parte, profeţii Vechiului Testament, în majoritatea lor, prevestiseră venirea unui Mântuitor, dar spusele lor erau doar o proiecţie în timp, pe când îngerii de deasupra Betleemului se aflau în faţa faptului împlinit. Ei pricepeau de pe acum ceea ce o cântare bisericească avea să rostească mai târziu, anume că întruparea lui Dumnezeu nu era altceva decât „taina cea din veac ascunsă şi de îngeri neştiută”, descoperită prin Fecioara Maria.

Şi acum, dragii mei, revenind la trâmbiţele, fanfarele, lăutarii, ospeţele, jocurile şi ovaţiile care salută naşterea unui om, fie el chiar fecior de împărat, ce rămân toate acestea pe lângă sublima cântare a îngerilor din Betleem, care Îl slăvesc pe Dumnezeu exact cum o făcuseră la crearea lumii? Oare nu trebuie să înţelegem că naşterea lui Hristos înseamnă o nouă facere a lumii, cu tot alaiul ei de stele născânde, inclusiv aceea care-i călăuzea pe magi?

Născându-Se într-un staul, Domnul nu S-a smerit pe Sine forţat de împrejurări, ci pentru că aşa a vrut El, în deplin acord cu Tatăl Său. Nimic nu a fost întâmplător, nici recensământul poruncit de cezar, nici data acestuia, nici sosirea Mariei în Betleem tocmai când trebuia să nască, nici porţile închise, nici aglomeraţia de la han, nici accesul într-un staul murdar cu iesle curată. Totul a fost plănuit, măsurat, împlinit. În smerenie S-a născut, în smerenie a trăit, în smerenie a pătimit şi a murit, ştiind că preţul smereniei este biruinţa asupra morţii prin înviere şi asupra timpului prin înălţare.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Să ne reamintim cântarea îngerilor la naşterea Domnului: „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pământ pace, între oameni bunăvoire”.

Ea cuprinde nu doar preamărirea Creatorului, ci şi un mesaj pentru noi, muritorii, cei de aici şi de pretutindeni, cei de acum şi dintotdeauna.

Rostirea „pe pământ pace” se referă la relaţia dintre popoare. Ele sunt cele care provoacă neastâmpărul istoriei prin foamea de putere, prin setea de dominaţie, prin lăcomie, prin orgoliul şi iresponsabilitatea conducătorilor, prin neodihna de cuget a celor ce cred că neamurile nu-şi pot afirma identitatea decât bătându-se între ele. Îndemnul îngerilor este la pacea universală, după propriul lor model. Şi ei sunt diferiţi, în cete ierarhice, în număr, în slujiri, în responsabilităţi, dar trăiesc în armonie

universală. Un singur accident s-a petrecut înainte de facerea lumii văzute. Lucifer a căzut, dar coada lui sfredeleşte şi azi prin toate cotloanele pământului, trezeşte ura şi urneşte războaie. Şi totuşi, chiar şi războaiele au nişte norme de conduită şi anumite limite de combativitate, cum ar fi apărarea populaţiei civile prin nefolosirea armelor nucleare, chimice sau bacteriologice. În ultima vreme însă a apărut un război care neagă orice fel de norme: terorismul. Dacă un război de agresiune este opera diavolului, terorismul – agresiv prin definiţie – este diavolul însuşi. Trăim deschideri apocaliptice, iar mesajul pacific al îngerilor se cere mai treaz ca oricând.

Rostirea „între oameni bunăvoire” se referă la relaţia dintre persoane şi grupuri sociale, acestea din urmă fiind familia, satul, comuna, oraşul, provincia, ţara, religia, etnia, cultura. Bunăvoirea nu este altceva decât îngăduinţă, deschidere către celălalt, credinţa că identitatea ta ca persoană sau grup se defineşte prin a celuilalt, că *ego*-ul se oglindeşte în alteritate, că ai în tine destulă putere să-ţi păstrezi intactă credinţa religioasă fără s-o dispreţuieşti pe a celuilalt.

Totul începe de la familie şi de la educaţia celor şapte ani de acasă. Aceasta este criza zilelor noastre. Piere sfinţenia căsătoriei, piere legătura dintre căsătorie şi naşterea de prunci. Familii destrămate, copii lăsaţi de izbelişte – atunci când nu au fost ucişi înainte de a se naşte –, adolescenţă maculată, tinereţe incertă, căminul cultural înlocuit cu discoteca, guma de mestecat înlocuită cu drogul, cartea înlocuită cu televizorul, meciul de fotbal unde se joacă mai puţin cu mingea şi mai spectaculos cu pumnii şi bâtele, o lume în care indecenţa, vulgaritatea, parvenitismul şi corupţia devin instituţii ale binelui comun.

Dragii mei, e posibil ca tabloul acesta să pară sumbru, dezolant, exagerat, pesimist şi, oricum, nepotrivit pentru un final de scrisoare pastorală. M-am gândit şi eu la asta, dar nu puteam să-l ocolesc. Când îngerul Domnului s-a pogorât noaptea la păstori, aceştia nu dormeau, ci, rezemaţi în toiege, vegheau asupra oilor rumegânde, ca nu cumva să le surprindă lupii. Dacă fiarele s-ar fi ivit, ei ar fi strigat. Păstor de veghe, şi eu am această îndatorire. Când oştile îngereşti rosteau cuvintele „pe pământ

pace, între oameni bunăvoire”, pacea şi bunăvoirea – cel puţin în integralitatea lor – nu erau o realitate, ci un deziderat. Rostirea îngerească era, pur şi simplu, o urare.

În saivanele Bisericii au intrat lupii. Cei mai mulţi sunt îmbrăcaţi în piele de oaie – atunci când nu pătrund într-o catedrală să jure îngenuncheaţi sub sabia lui Irod –, iar datoria fiecărui păstor este să strige. Eu o fac către oile mele, ştiind însă că ele sunt oi cuvântătoare, adică înzestrate de Dumnezeu cu raţiune, discernământ şi voinţă, însuşiri care le oferă capacitatea de a se apăra şi singure, dar toate împreună, ca unele care cunosc glasul păstorului.

Iar dacă rostirea îngerilor este urare, să ne amintim şi de faptul că orice urare naşte speranţă. Cu această speranţă în mai binele ţării şi al poporului nostru vă doresc un An Nou plin de lumină, sănătate şi belşug. La mulţi ani!

25 Pastorală la praznicul Naşterii Domnului, 2007.

26 Vezi *Cartea deschisă a Împărăţiei – O însoţire liturgică pentru preoţi şi mireni*, în prima parte a volumului de faţă.

27 E vorba de Charles Péguy, citat de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae în *Spiritualitate şi comuniune în Liturghia ortodoxă*, ed. a II-a, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2004, p. 263.

Minunea din pântecele Fecioarei[28]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Omeneşte vorbind, naşterea Domnului nu a avut în ea nimic extraordinar. Sfinţii Evanghelişti Matei şi Luca ne relatează faptele (Lc 1, 1-20; Mt 1, 18-25): la un moment dat, cezarul de la Roma a poruncit să se facă un recensământ al tuturor cetăţenilor din imperiu, o operaţie de rutină, periodică, al cărei principal scop era stabilirea şi evidenţa impozitelor. Recensământul însă se făcea în localitatea de baştină a fiecărui cetăţean, adică acolo unde îşi avea rădăcinile. Maria din Nazaret, ca şi Iosif, ocrotitorul ei, se trăgeau din neamul regelui David, care se născuse în mica localitate Betleem. Aşadar, era normal ca, în calitate de cetăţeni ai imperiului, cei doi să se supună. Ca urmare, au avut de străbătut un drum lung, din provincia Galileea până spre marginea Iudeii, traversând Samaria, îndurând arşiţa zilei, asprimea nopţii şi îmbulzeala gloatelor care mergeau în aceeaşi direcţie. Maria însă purta şi povara stării binecuvântate, adică a sarcinii care se apropia de sfârşit.

Odată ajunşi la destinaţie, Maria a simţit că i-a venit vremea să nască. Cei doi aveau neapărată nevoie de un adăpost. Ni se spune că au încercat la han (de unde se vede că era singurul „hotel” din localitate); acolo nu mai era nici un loc liber, ceea ce nu e de mirare, dată fiind mulţimea celor ce soseau în fiecare clipă. Nu ştim dacă au bătut la poarta cuiva şi că aceasta nu li s-a deschis. În unul din colindele noastre întâlnim reproşul:

Viflaime, Viflaime,
De ce n-ai primit în tine
Pe Fecioara Maria

Să nască pe Mesia?

Mustrarea pică bine sensibilităţii noastre de astăzi, a celor ce ştim cine era Maria şi pe Cine purta ea în pântece, dar e lesne de înţeles că nici unui locuitor al Betleemului de atunci nu i-ar fi trecut prin minte aşa ceva; îngerul Domnului îl înştiinţase pe Iosif, dar pe nimeni altcineva.

Aşa se face că, în cele din urmă, cei doi au poposit într-un staul de vite, unde Maica Domnului L-a născut pe Iisus. Nici faptul în sine nu poartă în el ceva extraordinar. Nu ştim dacă mai era cineva de faţă; iconografia ne arată câteva femei scăldând Pruncul, dar altă mărturie nu avem. Nu ştim nici dacă Mama a trecut sau nu prin durerile naşterii. Unii Sfinţi Părinţi presupun că, dacă Maria nu a cunoscut plăcerea, era firesc să nu cunoască nici durerea, dar aceasta e o simplă presupunere, nu o certitudine. Chiar dacă a trecut prin chinurile naşterii, acestea intră în firescul fenomenului.

Singurele scene minunate relatate de Evanghelist sunt corul îngerilor şi închinarea păstorilor, dar ele sunt adiacente, fără o legătură directă cu fenomenul în sine al naşterii.

Şi totuşi, dragii mei, minunea se petrecuse, şi anume cu nouă luni în urmă. Orice naştere este precedată de zămislire, iar aceasta s-a săvârşit în ziua pe care noi o prăznuim calendaristic la 25 martie, sub denumirea de Buna-Vestire. Fecioara Maria se afla singură în locuinţa ei din Nazaret când îngerul Domnului i-a adus vestea că Dumnezeu a ales-o să devină mama Fiului Său. Neînţelegând cum poate fi mamă fără să fi cunoscut vreodată un bărbat, tânăra copilă aude o explicaţie pe care nu o înţelege nicicum: „Duhul Sfânt se va pogorî peste tine şi puterea Celui-Preaînalt te va umbri”. Nu înţelege, dar se supune.

Dragii mei, o minune nu se cere explicată, ci crezută. Nici eu nu voi încerca să v-o explic, ci doar să vă introduc în unul din înţelesurile ei ascunse. Prima parte din spusa îngerului e mai la îndemâna priceperii: „Duhul Sfânt Se va pogorî peste tine...”. Ştim că S-a mai pogorât pe

creştetul lui Iisus în clipa botezului din Iordan (Mt 3, 13-17), ştim că S-a pogorât peste Sfinţii Apostoli în ziua Cincizecimii (Fapte 2, 1-4).

Mai greu de priceput este partea a doua: „puterea Celui-Preaînalt te va umbri”. Cheia înţelesului se află în cuvântul *a umbri*. În tot cuprinsul Sfintei Scripturi, verbul acesta are o conotaţie cu totul specială, prin el înţelegându-se acţiunea prin care Dumnezeu îşi exercită puterea sau îşi revarsă harul asupra uneia sau mai multor persoane sau chiar asupra unui simbol. În Vechiul Testament, şi anume în cartea Ieşirii, ni se descrie obiectul de cult care se chema chivotul mărturiei, pe al cărui capac erau înfăţişaţi doi heruvimi îngenuncheaţi faţă-n faţă, cu aripile *umbrind* acoperământul. Din această *umbră*, adică din spaţiul cuprins între aripile heruvimilor şi faţa capacului, Dumnezeu îi va vorbi lui Moise.

Pe muntele Tabor, în timpul schimbării la faţă a Domnului Iisus, un nor luminos *i-a umbrit* pe cei trei apostoli, iar din el s-a auzit vocea lui Dumnezeu rostind mărturie pentru identitatea Fiului Său (Mt 17, 5; Mc 9, 7). Să reţinem că norul dumnezeiesc poate fi şi „luminos”, a cărui umbră nu poate fi decât lumină, lumina cunoaşterii.

În Faptele Apostolilor, „umbrirea” are puteri tămăduitoare. Când Petru mergea la templu, bolnavii erau scoşi pe tărgi şi înşiraţi pe marginea drumului, pentru ca „măcar umbra lui să umbrească pe vreunul din ei” şi să se vindece (FA 5, 15).

În cazul Sfintei Fecioare, în momentul când, concomitent cu pogorârea Duhului Sfânt, puterea lui Dumnezeu i-a *umbrit* trupul, atunci, în clipa aceea, Fiul Său cel născut din Tatăl „mai înainte de toţi vecii”, atunci S-a întrupat în pântecele ei şi a devenit om. Acum putem înţelege mai bine stihurile colindului:

Astăzi s-a născut
Cel făr’ de-nceput,

adică minunea din pântecele Fecioarei, prin care eternitatea intră în istorie.

Aici, dragii mei, sunt dator să mai fac o lămurire, şi anume asupra unui cuvânt care poate duce chiar la erezie. Sfântul Evanghelist Matei afirmă că naşterea Domnului este plinirea unei previziuni a profetului Isaia, pe care îl citează textual: „Iată, fecioara va avea în pântece şi va naşte Fiu...". Expresia „*va avea* în pântece" (sau, mai grav, „*va lua* în pântece"[29]) este incorect tradusă din greceşte în toate ediţiile româneşti ale Bibliei de până în 2001. Ea poate sugera ideea (copios preluată de sectanţi) că zămislirea lui Iisus a fost efectul unei legături trupeşti între o fecioară şi un bărbat, ceea ce, după socotinţa noastră, e o blasfemie. Or, verbul original nu este „a avea" sau „a lua", ci *a purta*[30] (aşa cum se poartă un măr în palmă, un şal pe umeri, o haină pe corp, o sabie la şold). Uneori se traduce şi cu „a avea", dar tot în sensul de „a purta", precum porumbelul trimis de Noe să cerceteze scăderea apelor; acesta s-a întors la corabie „având [adică purtând] în cioc o ramură verde de măslin". Aşadar, versiunea corectă (şi ortodoxă) a citatului din Isaia este: „Iată, fecioara va purta în pântece şi va naşte Fiu", ceea ce e în deplină concordanţă şi cu relatarea lui Matei că, la un moment dat, Sfânta Fecioară „s-a aflat pe sine (adică s-a pomenit) având în pântece de la Duhul Sfânt". Or, despre natura zămislirii ştia de la înger, dar despre ea şi-a dat seama doar când au apărut primele semne ale sarcinii.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Minunea zămislirii a durat o clipă, istoria vieţii lui Iisus va curge în ritmurile normale ale timpului: sarcina celor nouă luni, naşterea propriu-zisă, alăptarea, fuga în Egipt, copilăria şi tinereţea din Nazaret, întâlnirea cu Ioan Botezătorul, activitatea de trei ani şi jumătate, patimile, răstignirea şi moartea. Toate acestea, aşa cum sunt consemnate în Sfintele Evanghelii, atestă o perfectă autenticitate umană, confirmând faptul că Fiul lui

Dumnezeu, devenit om prin întrupare, şi-a asumat toate ale omului, în afară de păcat: a flămânzit, a însetat, a obosit, a fugit din faţa primejdiilor timpurii, S-a întristat, a plâns, S-a bucurat, a mâncat şi a băut, a postit, S-a mâniat, a osândit, a binecuvântat, S-a rugat, a şovăit în faţa morţii, a disperat pe cruce, a urlat de durere – totul, absolut totul fiind profund omenesc. A săvârşit nenumărate minuni asupra altora, dar niciodată asupra Sa. Conştient că la nevoie poate folosi supranaturalul, a preferat să se menţină în limitele naturii umane. Arestat în grădina Ghetsimani, legat la mâini şi înconjurat de soldaţi, şi-a rostit convingerea că Tatăl îi poate trimite legiuni de îngeri care să-l scape, dar El preferă să plinească până la capăt rostirea profeţilor care-i prevestiseră patimile şi moartea. Ca un om a şovăit în faţa morţii, ca un om şi-a înfrânt slăbiciunea şi ca un om şi-a acordat voinţa cu aceea a Tatălui. Chinurile de pe cruce au fost reale, moartea şi îngroparea au fost acelea ale unui om, dar ale unui om născut prin înomenirea lui Dumnezeu, al cărui sânge era menit să ne răscumpere nouă păcatele. Răstignit pe cruce, a refuzat să guste dintr-o substanţă anestezică oferită într-un burete din vârful unei suliţe; durerea răscumpărătoare trebuia îndurată întreagă, fără compromisuri. „Dacă eşti fiul lui Dumnezeu”, Îl batjocoreau fariseii, „coboară-te de pe cruce!”. Nu S-a pogorât de pe cruce. Unde era Fiul lui Dumnezeu, făcătorul de minuni?

Dragii mei, Iisus ca Fiu al lui Dumnezeu avea să se arate, dar de abia începând cu a treia zi de la îngropare, printr-o minune care îi va ului mai întâi pe ucenici şi apoi, de-a lungul veacurilor, pe toţi cei care se vor îndoi de ea, asemenea lui Toma: minunea învierii. Aceasta a fost minunea, singura minune asupra Lui şi, din toată durata vieţii Sale pământeşti, încununată cu aceea a înălţării le cer.

Iată, v-am pus în faşă, alăturate, cele două ipostaze din viaţa Mântuitorului nostru: naşterea omenească, precedată de zămislirea supraomenească, şi moartea omenească, urmată de învierea supraomenească. Această alăturare arată limpede că viaţa de pe pământ a Domnului s-a petrecut omeneşte, dar între două minuni: minunat a fost începutul, minunat a fost sfârşitul, minunată va fi veşnicia noastră întru

acelaşi Iisus Hristos. Vi le-am spus pentru ca voi să vă întăriţi în credinţă, să credeţi fără şovăire în pururea-fecioria Maicii Domnului şi în dumnezeirea Fiului său, să credeţi şi să-i faceţi şi pe alţii să creadă, în această vreme când se fac din ce în ce mai simţite bântuielile lui Veliar. Sărbătoriţi Crăciunul în lumina Paştilor, aşa cum veţi sărbători Paştile în lumina Crăciunului!

Hristos este Unul şi Acelaşi, acum şi în veac. Amin!

28 Pastorală la praznicul Naşterii Domnului, 2008.
29 Ediţia din 1988, reeditată în 2008.
30 *ého* (cu flexiunea *éxei* la persoana a treia singular feminin).

Fecioara Maria şi cuvântul mântuitor[31]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Naşterea Domnului este unul din cele mai cunoscute evenimente din viaţa Domnului Iisus. Deşi neînţeleasă de minte, ea are întotdeauna o cale deschisă către inimă, în care se descoperă cel mai mult tainele lui Dumnezeu. Înainte de a deveni istorie, naşterea pruncului Iisus s-a zămislit în taina inimii Fecioarei Maria, prin vestea cea bună pe care arhanghelul Gavril i-a adus-o. Această prăznuire a bucuriei se leagă tainic de un alt moment din istorie, când Maicii Domnului i se descoperă vestea naşterii Fiului lui Dumnezeu, moment consumat între îndoială şi asumare, despre care vreau să vă vorbesc.

Există în viaţa Maicii Domnului un moment de mare răscruce, atât pentru propria ei rânduială, cât şi pentru istoria mântuirii noastre. Acest moment se întrupează într-un singur cuvânt. Fără el, ceea ce Dumnezeu intenţiona în Buna-Vestire ar fi fost un eşec divin; prin el, conlucrarea dintre Dumnezeu şi om se dovedeşte biruitoare, iar consecinţele ei răzbat până la sfârşitul veacurilor.

Aşadar, tânăra Fecioară se află în rugăciune, iar îngerul Domnului i se arată la un moment dat, o salută: „Bucură-te!” (Lc 1, 28) şi-i vesteşte că va naşte fiu. Maria îi răspunde prin uimire; ea este numai logodită, nu ştie de bărbat, nu pricepe cum, în condiţia ei de absolută puritate, i s-ar putea întâmpla aceasta. Îngerul face un pas mai departe: zămislirea va fi de la Duhul Sfânt, Pruncul ce se va naşte se va chema Fiul lui Dumnezeu (Lc 1, 29-33). Uluirea Mariei e totală, puterea oricărei înţelegeri e copleşită de mister. Mai mult, asemenea momente sunt pândite, în mod obişnuit, de îndoială şi de necredinţă. În faţa veştilor năprasnice, colosale, spiritul reacţionează întâi negativ. El s-a obişnuit cu întâmplările comune şi acceptă

cu foarte mare greutate faptul extraordinar. Vestea, de pildă, că ţi-a murit cineva drag e întâmpinată, mai întotdeauna, cu exclamaţia: nu se poate, aşa ceva nu pot să cred! Aşa va exclama o mamă care află că i-a murit fiul pe front, deşi de mult s-a obişnuit cu războiul şi cu posibilitatea unei asemenea pierderi. Dar tot aşa va exclama şi peste câţiva ani, aflând că, de fapt, prima veste exprimase o eroare, că fiul ei a fost doar prizonier şi că s-a întors acum acasă. Imposibil! E îndoiala, vecină cu necredinţa, cu care ucenicii Domnului au întâmpinat vestea învierii Lui; de aceea nu le venea să creadă, ne spune Evanghelia, de bucurie mare. E prea frumos ca să fie şi adevărat!

Îndoiala însă e imponderabilul din care te poţi înclina fie într-o parte, fie în alta, e punctul neutru al cumpenei, e acea muchie de cuţit care te poate salva sau te poate prăbuşi. Pe o asemenea lamă subţire se află, iată, acum sufletul Fecioarei. Cât va fi ştiut ea din Sfintele Scripturi? Cât va fi cunoscut ea din proorocia Isaiei (Is 7, 14)? În ce măsură aştepta şi ea, ca întregul Israel, venirea lui Mesia (Lc 2, 25-32)? Iar dacă Mesia, ca Fiu al lui Dumnezeu, urma să Se nască dintr-o fecioară, de ce tocmai ea trebuie să fie aceea? E prea frumos ca să fie şi adevărat! Dar, dincolo şi mai presus de aceasta, cum poate fi o zămislire de la Duhul Sfânt, în ce chip poate Dumnezeu să umbrească[32] o femeie pământeană spre a-I naşte Lui un Fiu? Înţelegerea în sine şovăie şi se poticneşte. Maria stă în cumpănă, dar îngerul nu-i dă răgaz şi-i oferă un exemplu de putere a lui Dumnezeu: bătrâna Elisabeta, de o viaţă cunoscută ca stearpă, se află în cea de a şasea lună a unei sarcini binecuvântate (Lc 1, 36-37). Asemenea întâmplări, aşadar, nu trebuie judecate la măsura omului, ci la aceea a lui Dumnezeu, nemăsurată.

Exemplul Elisabetei poate fi convingător, dar, pe de altă parte, e de o concreteţe brutală. O femeie însărcinată în luna a şasea poartă toate semnele apropiatei maternităţi, cu toate implicaţiile ei intime, familiale şi sociale. Or, ceea ce îngerul îi vesteşte tinerei Fecioare este tocmai o viitoare maternitate. Imaginea Elisabetei se proiectează, năprasnică şi nemiloasă, asupra nevinovatei adolescente. Elisabeta însă e o femeie căsătorită, cu legământ legiuit înaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor, iar faptul că va naşte la bătrâneţe e de natură să stârnească, cel mult, uimire. Dar ea, Maria?...

Dacă va trebui să poarte semnele sarcinii, cine o va scuti de bănuiala logodnicului, de osânda rudelor, de batjocura satului, de tot ceea ce se poate chema oprobriu? Cine o va apăra de condamnarea legii, care o poate târî la poarta cetăţii şi ucide cu pietre? Dacă e vorba de un mister, cine va fi în stare să-l propună înţelegerii şi, mai ales, cine va fi în stare să-l accepte, când el vine din gura unei tinere care nu vădeşte într-însa nimic extraordinar? Iar dacă ea va avea destulă putere să îndure toate umilinţele şi va ajunge mamă, cine-L va scuti pe Fiul ei de stigmatul unui copil de pripas, al unui bastard căruia societatea îi refuză un statut normal?...

Cuvântul îngerului nu este o poruncă. Poruncile se dau în vis, aşa cum le va primi, ceva mai târziu, logodnicul Iosif. Cuvântul îngerului nu este nici vestirea unui fapt împlinit, aşa cum o avusese preotul Zaharia lângă altarul tămâierii. Buna-Vestire anunţă, deocamdată, doar faptul că Dumnezeu o alesese pe ea, Maria, să devină mama Fiului Său. Îngerul poartă un mesaj, dar şi o invitaţie. E un apel la libertatea Fecioarei de a decide, de a se pronunţa între două alternative, între un da sau un nu. Pentru ca libertatea ei să nu fie întru nimic viciată, i se pun în faţă cele două perspective: pe de-o parte, harul de a deveni Născătoare de Dumnezeu, pe de alta, jertfa de a purta o sarcină aparent reprobabilă. Spre a-i înlesni hotărârea, îngerul ar fi putut s-o asigure că Iosif, prin revelaţie, va lua totul asupra lui şi că, în faţa societăţii şi a legii, el va trece drept tatăl Celui ce Se va naşte dintr-însa. Dar Mariei nu i se face o astfel de făgăduială, e lăsată să cumpănească singură, în deplină libertate a cugetului. Un nu ar însemna o amânare a planului dumnezeiesc, un da, împlinirea lui imediată. Îngerul aşteaptă din gura Mariei un singur cuvânt. Îl aşteaptă Dumnezeu, dar în acelaşi timp îl aşteaptă toată suflarea, căci, întrebând-o pe ea, Dumnezeu ne întreabă pe noi, iar prin răspunsul ei urmează să se rostească întreaga omenire. „Iată, Eu stau la uşă şi bat!” (Ap 3, 20) E clipa când Fecioara însumează într-însa setea universală de libertate.

„Fie! Să-mi fie mie după cuvântul tău!” (Lc 1, 38)

În acea clipă s-a petrecut Întruparea.

Din acest moment îngerul nu mai are nimic de spus şi se face nevăzut.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Buna-Vestire nu e o idilă divină, nici capitolul romanţat al unei biografii, ci actul dramatic prin care Dumnezeu consultă libertatea omului şi o invită la participare. Dacă, prin Adam şi Eva, omul se pronunţase împotriva lui însuşi, prin Fecioara Maria el se reaşază la unison cu Creatorul şi-şi restaurează propria-i libertate, redându-i, în acelaşi timp, direcţia pentru care îi fusese, întru început, dăruită. Printr-un singur cuvânt, Maria e purtătoarea de cuvânt a tuturor risipiţilor ce aspiră la un destin comun, obştea mântuiţilor Domnului.

Prin acelaşi cuvânt însă Maria îşi asumă, în mod conştient şi deliberat, o rânduială personală cu totul aparte, care va face din ea un unicat al neamului omenesc. Totul decurge din faptul că, între toate fecioarele lumii, ea este singura hrănitoare de prunc. Dar faptul acesta nu se petrece undeva, într-un spaţiu indefinit şi atemporal, ci aici, pe pământ, într-un anume context social şi într-un anume timp istoric, ceea ce îi conferă un caracter de profundă autenticitate umană şi, totodată, o notă de dureroasă dramă personală. În această privinţă, realismul aproape brutal al relatării din Evanghelia după Matei (Mt 1, 18-25; 2, 1-23) este de-a dreptul zguduitor. Maria nu e scutită de bănuieli, iar primul care se îndoieşte de ea este însuşi Iosif, ocrotitorul şi garantul ei în faţa societăţii. E de crezut că el va fi fost cel dintâi căruia ea i-a mărturisit despre dumnezeiasca vestire şi suprafireasca întrupare, despre uluitoarea zămislire din pântecele ei sau, mai simplu şi mai omeneşte, despre faptul că era însărcinată. Dar Iosif nu are nici pe departe capacitatea unei asemenea înţelegeri, aşa după cum nici însăşi Maria nu o avusese după cele dintâi cuvinte ale îngerului. Cine va întâmpina un asemenea adevăr fără să încerce mai întâi să se scuture de el? Dreptul bărbat se crede victima unei mistificări, iar întâia sa reacţie este aceea de a repudia impostura şi, mai mult, poate chiar de a o denunţa (Mt 1,

19-20). Spusele Mariei încearcă, desigur, să învăluiască o greşeală, dar în cazul acesta vina ei este îndoită: mai întâi, greşeala în sine, în al doilea rând, refuzul de a o mărturisi, tendinţa de a o ascunde tocmai faţă de el, care îi acordase logodnicei o încredere totală. Este aici un „vifor de gânduri necredincioase”, care face din sufletul lui Iosif un adevărat iad, şi e de presupus, tot omeneşte, că acest vifor va fi dezlănţuit nu numai în cuget, ci şi în lungi şi dureroase aruncări de cuvinte. Totuşi, este posibil ca, până la urmă, el să fi acceptat adevărul Mariei, chiar dacă nu era în stare să înţeleagă nimic, şi să fi făcut din el şi adevărul lui. Dar acest adevăr, al lui, putea oare să devină şi adevărul societăţii? Cine va fi dispus să creadă măcar o fărâmă din povestea cu îngerul? Două alternative îi stau în faţă: să se creadă că el este făptaşul şi să fie osândit ca unul care a încălcat puritatea logodnei sau să se creadă că făptaşul este altcineva, un necunoscut, iar el să fie arătat cu degetul ca un credul naiv, luat în râs de semeni şi pus în rândul netrebnicilor. Şi într-un caz, şi în altul, integritatea lui morală e compromisă, nu există nici o soluţie de a o salva în faţa opiniei publice, atâta vreme cât el va continua să rămână logodnicul Mariei. În cele din urmă, Iosif alege soluţia disperării: s-o părăsească pe Maria pe ascuns, fără nici o explicaţie, să-şi piardă urma, să rămână fiecare cu destinul său. E un act de laşitate, într-adevăr, dar singurul care îl poate salva. Îl poate salva, desigur, pe el. Dar cu Maria ce se va întâmpla? Ea va rămâne complet descoperită în faţa societăţii, căci nimeni nu va crede că logodnicul a părăsit-o fără pricini foarte evidente. Fecioara e pândită de o singurătate fără margini.

E adevărat că, în final, Iosif primeşte în vis revelaţia adevărului, se hotărăşte să devină soţul legal al Mariei şi să ia asupră-şi, în faţa oamenilor şi a legii, Pruncul ce Se va naşte, ceea ce face ca Acesta să fie numit, îndeobşte, fiul lui Iosif şi al Mariei (Mt 1, 24-25). La nivelul comun, faptul extraordinar nu poate gesta decât îmbrăcând veşmântul vieţii comune. Fiul lui Dumnezeu îşi asumă condiţia umană încă înainte de a Se naşte din Fecioară. Dar, până la acest final, câtă dramă! O dramă ce se născuse dintr-un singur cuvânt: „Fie!”.

Nu avea să fie singura. Rânduiala Fecioarei Maria este aceea a unei maici îndurerate. Naşterea umilă din Betleem (Lc 2, 1-20), spaima de Irod (Mt 2, 12-13), pribegia în Egipt (Mt 2, 14-15, 19-23), singurătatea de după ieşirea lui Iisus la propovăduire (Mc 1, 9-12), drumul Crucii (Mt 27, 31-35), răstignirea Fiului sub propria ei privire (In 19, 25-27, Mt 27, 56), jalea îngropării (In 19, 38-42), toate acestea sunt tot atâtea ascuţişuri de sabie care trec prin inima ei. Toate, dintr-un singur cuvânt: „Fie!”.

Maica Domnului pare tot atât de singulară şi în ipostaza ei cerească. Nu e greu de înţeles de ce ea este mai cinstită decât heruvimii şi mai mărită fără de asemănare decât serafimii: aceştia, neavând trupuri, nu sunt supuşi ispitei şi căderilor trupeşti, dar Sfânta Fecioară, purtătoare de trup, i-a păzit curăţia neîntinată şi l-a păstrat ca pe un potir de aur lămurit în focul dumnezeiesc. Dar ea sălăşluieşte, totuşi, undeva mai presus de îngeri, în spaţiul unei eternităţi care este numai al ei. În cerul nostru creştin, totul e obştesc, sfinţii sunt în cete, îngerii sunt în soboare, până şi Dumnezeu e în Treime, numai Fecioara Maria este singură, ca un luceafăr de dimineaţă plutind între soare şi stele, aşa cum luminează şi părticica ei de pâine de pe discul proscomidierii. Totul, dintr-un singur cuvânt: „Fie!”.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Este Fecioara Maria o conştiinţă tragică? În ordinea omenescului, da. Dar ea este şi purtătoarea unei ordini suprafireşti, iar aceasta se face cu luciditate, cu o anume conştiinţă de sine. Cât timp trăieşte pe pământ, misterul Mariei nu poate fi înţeles şi acceptat de nimeni, dar ea „îl poartă în inima ei” (Lc 2, 19), ca pe o dulce povară. Nu este exclus ca episodul dramatic dintre ea şi Iosif, povestit de Evanghelistul Matei (Mt 1, 19), ca şi teama de o nelămurită curiozitate publică să fi determinat vizita ei, de trei luni, la Elisabeta (Lc 1, 39-56). Dar extraordinarul episod istorisit de Evanghelistul Luca ne dă măsura conştiinţei de sine a Sfintei Fecioare,

poate că de abia acum dobândită pe deplin. Emoţionanta întâlnire dintre cele două femei are dimensiunile unui poem ceresc. Elisabeta este cea care se simte deodată năvălită de Duhul Sfânt şi are revelaţia Celui pe care Maria Îl poartă în pântece (Lc 1, 43). Salutarea ei este, în acelaşi timp, şi mărturisirea acestei revelaţii, ceea ce face ca răspunsul Mariei să capete o rezonanţă de harpă cosmică. El este nu numai un rezumat al mesajului evanghelic, ci şi prefigurarea unei apoteoze tragice, a faptului că ea, Fecioara, va fi fericită de toate neamurile ca rezultat al jertfei sale de a se smeri (Lc 1, 46-53). Salutarea îngerului: „Bucură-te!”, de neînţeles în suita suferinţelor Mariei, îşi dobândeşte acum înţelesul plenar. Lacrimile Mamei, vărsate din belşug de-a lungul a treizeci şi trei de ani, sunt răscumpărate de bucuria lăuntrică a Fecioarei, căreia Puternicul i-a hărăzit mărire în veci. Urmare a unui singur cuvânt: „Fie!”.

Oare este Maica Domnului chiar atât de singură? … Iată, ea tămâiază mormântul împreună cu femeile mironosiţe (Mt 27, 56), se bucură împreună cu ucenicii de învierea lui Iisus (In 19, 19), tot împreună cu ei îi urmăreşte înălţarea la cer (Lc 24, 51-53) şi, mai târziu, va trăi extazul Cincizecimii (FA 2, 1). Adormirea i-o cântă apostolii, trupul îi este ridicat la cer de către Însuşi Fiul ei. Toate acestea însă sunt evenimente. Deasupra tuturor este un fapt, şi anume că Fecioara Maria, deşi mai presus de îngeri, rămâne solidară cu noi, oamenii, şi cu a noastră mântuire. Potrivit uneia din cântările Crăciunului, Naşterea Domnului a fost întâmpinată de fiecare cu câte ceva, ca o mărturie a participării la vrerea lui Dumnezeu; îngerii au trâmbiţat cântări, cerul a pogorât steaua, magii au adus daruri, păstorii au venit cu închinarea, pământul a oferit peştera, iar noi, oamenii, am dat-o pe Fecioara Maria. Omenirea devine astfel născătoarea Născătoarei de Dumnezeu, genealogiile capătă sens şi adâncime, ele mărturisind, pe de o parte, implicarea dramatică a lui Iosif în smerenia Mariei, iar, pe de alta, implicarea apoteotică a neamului omenesc în actul Întrupării.

Maica Domnului pluteşte singulară undeva, în spaţiul cerului creştin, dar în acelaşi timp ea este şi rămâne împreună cu noi, căci prin ea ne-am rostit opţiunea pentru mântuirea prin Iisus Hristos şi tot prin ea nădăjduim

întru neputinţele noastre. Poate că de aceea Maica Domnului ne şi este atât de dragă. În vreme ce pentru Domnul Hristos avem un dublu sentiment, de iubire pentru Mântuitor, dar şi de teamă pentru Judecător, pentru ea nu avem decât unul, cel de iubire, pentru aceea care niciodată nu va judeca, ci pururea se roagă pentru noi. În numele nostru, Fecioara Maria s-a rostit cândva în faţa lui Dumnezeu: „Fie!”. În numele ei, la rându-ne, vom aştepta, prin rugăciune, o supremă rostire a lui Dumnezeu: „Fie!”.

Vă doresc din toată inima să petreceţi Sfintele Sărbători în pace, sănătate, belşug de lumină şi spor de bucurii duhovniceşti. Amin.

La mulţi ani!

31 Pastorală la praznicul Naşterii Domnului, 2009.

32 Puterea prin care Dumnezeu Se descoperă şi creează, asemenea norului luminos de pe muntele Sinai (Iş 24, 16-18) sau a celui de pe Tabor (Lc 9, 34).

Naşterea Domnului şi puritatea tinereţii[33]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Trăim realitatea unor vremuri în care şi la noi în ţară, la fel ca peste tot în lume, Crăciunul se arată foarte devreme, scăldat într-o uriaşă risipă de lumini şi culori. Ai crede că toate jocurile de artificii ale lumii, ţâşnite-n văzduh şi sparte în milioane de jerbe sclipitoare, s-au aninat în copaci, pe balcoane, pe stâlpi, prin grădini, pe acoperişurile clădirilor, în ghirlande de văpăi sărbătoreşti.

Fireşte, întâia şi marea bucurie e a copiilor. Moş Crăciun, pe cât de bătrân, pe atât de ispititor, surâde din desagă şi făgăduieşte la nesfârşit. Părinţii i se supun cu mare lepădare de sine şi-i mută sacul sub crengile bradului festiv, coalizaţi într-o universală şi superbă amăgire a vârstei de cristal.

În nici o altă sărbătoare tradiţia nu e atât de strâns îngemănată cu izvorul ei religios. Mai înaintea icoanei rituale şi a slujbei liturgice, colinda cântă la fereastră şi-L vesteşte pe Dumnezeu-Pruncul. În credinţă şi datină, copiii sunt înaintemergătorii preoţilor şi, poate, cei mai autentici ambasadori ai veşnicului Betleem, purtătorii adevăratei tradiţii a colindelor, care ne oferă o tainică înţelegere a sufletului acestei superbe sărbători.

Cei vechi ai noştri aveau o mai dreaptă înţelegere a Crăciunului decât o avem noi, mulţi din cei de azi. Copleşiţi de atâta simţ al istoriei, suntem tot mai aplecaţi să observăm pe un Iisus al ei, care s-a născut cândva cu aproape două mii de ani în urmă, o dată pentru totdeauna, a cărui întrupare o celebrăm printr-o amintire liturgică şi, eventual, printr-un ospăţ la care El nu a fost poftit. Imnografii Bizanţului ştiau mai mult decât pricepem noi din cântările lor, şi anume că Naşterea Domnului, anuală, e mai mult decât o comemorare, mai mult decât un praznic, mai mult decât o noapte festivă; ea

e nu numai amintirea evenimentului, ci evenimentul însuşi, tot atât de real ca şi acela din Betleem, petrecut acum la măsura transfigurărilor inaugurate de Înviere. Misterul euharistic presupune mai întâi prezenţa pâinii ce se va preface în Trup; nu în zadar proscomidiarul are chipul Peşterii şi nu fără un înţeles al întrupării este purtată pâinea, încă nesfinţită, în procesiune solemnă, ca un Trup în devenire[34].

Când Roman Melodul[35] cânta: „Fecioara astăzi pe Cel mai presus de fiinţă naşte”[36], el credea în acel *astăzi* ca într-un moment în care întruparea se repetă aidoma, pentru noi, la modul tainic, dar nu mai puţin real. Imnografia Naşterii Domnului abundă în asemenea limpezimi.

Când însă vorbeam de cei vechi ai noştri, mă gândeam la vechile noastre colinde de Crăciun, una din moştenirile cele mai preţioase pentru înţelegerea noastră ca oameni ai locului şi neam de durată. Colindele de Crăciun, opere colective ale creatorilor anonimi, evocă sentimentul Naşterii Domnului în versuri de mare adâncime şi frumuseţe, al căror lirism e alimentat de certitudinea credinţei şi de participarea afectivă directă. La vremea când se năşteau colindele, Roman Melodul încă nu cânta la noi în grai românesc, şi totuşi ele îi seamănă printr-o ortodoxie care nu era a teologiei şi nici măcar a ştiinţei de carte. După ele, istorică e nu numai întruparea care s-a petrecut cândva, ci şi aceea care se petrece acum, sub ochii noştri, înnoită perpetuu de un prezent continuu. Iată numai câteva exemple:

Astăzi s-a născut Hristos, / Mesia chip luminos...;
Nouă azi ne-a răsărit/ Mesia cel mult dorit...du;
Preacurata/ Naşte astăzi pe Hristos.

S-ar putea însă ca unii grămătici ai limbii să bănuie că în aceste expresii nu e vorba de nimic altceva decât de ceea ce se cheamă, în stilistică, prezentul istoric. Ca şi cum s-ar fi temut de o asemenea

împotrivire, cei vechi ai noştri, anonimii făcători de colinde, ne-au lăsat această bijuterie lirică, de a cărei frumuseţe eu, unul, nu mă pot sătura în veac:

Mare-i seara de-astă seară,
Dar nu-i seara de-astă seară,
Ci e seara lui Crăciun,
Lui Crăciun celui bătrân
Când s-a născut Fiul Sfânt,
Fiul Sfânt pe-acest pământ.

Las la o parte extraordinara măiestrie a versurilor, pe care orice mare poet ar putea fi gelos, şi mă mărginesc la a pofti pe oricine să găsească ceva asemănător în tot folclorul popoarelor lumii. Colindul începe printr-o afirmare a momentului de acum, urmat îndată de o negare a lui prin invocarea momentului de atunci, dar negarea e doar aparentă, căci ea nu numai că nu anulează realitatea imediată, ci, dimpotrivă, o potenţează prin reiterarea evenimentului originar. Seara aceasta de Crăciun e mare, într-adevăr, dar ea ar risca să rămână o simplă sărbătoare dacă într-însa nu s-ar întrupa acelaşi Fiu care s-a născut în Betleem. Poemul are atâta adâncime şi pe marginea lui s-ar putea scrie atât de mult, încât aş îndrăzni să cred că, chiar dacă autorul lui ar fi cunoscut imnele inspiratului Roman Melodul, le-a întrecut. Anonimul vizionar preia dimensiunea unei sărbători anuale şi, prin numai câteva versuri, o proiectează, uriaş, în ciclul cosmic, conferindu-i atât atributul prezentului continuu, cât şi pe acela al sfinţeniei.

În urmă cu mai mulţi ani, pe când mă aflam în Detroit, în timpul unei convalescenţe, reciteam cartea lui Mircea Eliade *Mitul eternei reîntoarceri* (*Le mythe de l'Eternel retour*)[37]. Fascinat, o dată mai mult, de erudiţia savantului care mă copleşea cu citate din folclorul universal, din Tibet până-n Peru şi din Scandinavia până-n inima Africii, dar dezamăgit, în acelaşi

timp, de absenţa unei cât de mici incursiuni prin cultura noastră populară, i-am scris imediat autorului (pe care-l cunoscusem cu un an în urmă, la Paris), semnalându-i – pentru o eventuală ediţie revăzută – începutul acestei superbe colinde româneşti care, după părerea mea, ilustrează perfect tema cărţii – convertirea timpului istoric în timp mitic, prin care omul devine contemporan cu fenomenul original.

Imnografia Naşterii Domnului pune în lumină şi faptul că întruparea a unit cerul cu pământul şi că, prin aceasta, cel din urmă a căpătat o anume transfigurare. În timp ce Fecioara îi oferă Logosului un trup, pământul îi oferă o peşteră în care El să se întrupeze. Adăpostindu-l pe Fiul ceresc, peştera devine ea însăşi cer, aşa după cum Fecioara devine scaun de heruvimi. Este o intimitate stihială pe care numai misterul întrupării a putut-o realiza.

Colindele noastre merg mai departe şi localizează evenimentul în spaţiul românesc. Ultimul vers al colindului citat mai sus afirmă că Fiul s-a născut „pe-acest pământ”. Evident, nu e vorba de pământul ca planetă, de vreme ce în univers nu mai există o alta cu acelaşi nume, ci de acest pământ, al nostru, al poporului care-şi asumă rolul de gazdă a lui Dumnezeu. Un alt colind se rosteşte gingaş:

La Vitleem colo jos
Cerul arde luminos...

Betleemul nu mai este undeva în Palestina, ci în chiar inima ţării româneşti, e pe undeva pe-aci, „colo jos”, mai devale, la îndemâna ochiului fizic, ce poate fi arătat cu mâna prin fereastră. El e transfigurat de un cer care îl inundă cu lumină, căci tocmai aici, în bătaia vederii noastre,

Preacurata
Naşte astăzi pe Hristos.

Maica este nefericită, plânge, căci e săracă şi nu are cu ce să-l înfeşe pe Fiul de Împărat. Dar femeile din preajmă se implică în lacrimile ei şi sunt gata pentru un act de participare:

Nu mai plânge, Maica mea,
Scutecèle noi ţi-om da,
Pruncul Sfânt de-i înfăşa.

Scena acestui Betleem românesc e populată aşadar nu numai cu îngeri, cu păstori şi magi, ci şi cu localnicele care aleargă să-şi asume acest moment de superbă maternitate. Pământul devine cer, dar transfigurarea îi cuprinde şi pe locuitorii lui, părtaşi la misterul Naşterii.

Aşa stând lucrurile, cum să nu iubeşti un neam care şi-a înnobilat sentimentul duratei prin credinţă în perpetuitatea Întrupării? Şi cum să nu iubeşti un pământ în ale cărui scutece şi-a încălzit Dumnezeu sfintele Lui picioruşe?

În sfârşit, e cazul să ne oprim şi asupra uneia din cele mai gingaşe poezii izvorâte din lirica poetului nostru Mihai Eminescu, *Colinde, colinde!,* pe care, pentru marea ei frumuseţe şi prospeţime, o vom cita întreagă:

Colinde, colinde!
E vremea colindelor,
Căci ghiaţa se-ntinde
Asemeni oglindelor
Şi tremură brazii
Mişcând rămurelele.

Căci noaptea de azi-i
Când scânteie stelele.
Se bucur’ copiii.
Copiii şi fetele
De dragul Mariei
Îşi piaptănă pletele,
De dragul Mariei
Şi-al Mântuitorului
Luceşte pe ceruri
O stea călătorului[38].

Orice comentariu ar arunca peste ea o umbră nemeritată.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Sărbătorile de iarnă sunt, aşa cum am văzut zugrăvit în universul colindelor noastre, o superbă celebrare a purităţii. Naşterea Domnului din Preacurata Fecioară, prospeţimea Anului Nou, apele sfinţite ale Bobotezei, îngerescul chip al Sfântului Ioan, colindele, datinile, bradul de Crăciun, toate sunt menite să ne sustragă mizeriilor endemice şi să ne aducă aminte că, cel puţin două săptămâni din an, putem fi mai buni la inimă, mai frumoşi în gândire şi mai curaţi la suflet.

Din păcate, există printre noi destui creştini care sărbătoresc un Crăciun fără Iisus, o Botează fără agheasmă, un Sfânt Ion fără Ioan şi, mai ales, un An Nou într-un revelion perpetuu, fără sfârşit, condimentat cu narcotice vaporoase, straie impudice şi aburi etilici. Nimic alarmant, dacă o astfel de petrecere în lanţ nu s-ar contura ca mod de viaţă al multora din tinerii noştri de azi, fără nici o apărare legiuită într-un mediu din ce în ce mai agresiv şi mai dizolvant.

Pornind de la premisa că planeta noastră este opera lui Dumnezeu, sunt un partizan al mişcărilor ecologiste, care nu-şi propun altceva decât refacerea şi menţinerea pământului în toată puritatea, frumuseţea şi rodnicia lui. Nu am auzit însă de un ecologism spiritual, de un curent împotriva poluării sufletelor tinere, sistematic agresate de libertinajul mediatic care le inculcă gustul pentru vulgaritate, pornografie, violenţă şi desfrâu. Or, gustul viciat devine mentalitate, iar mentalitatea deviată răstoarnă valorile, consfinţind anormalitatea drept normalitate, în interiorul unei libertăţi prost înţelese şi rău folosite. Aceasta însă nu exclude neputinţa de a înţelege libertatea în sensul ei profund şi adevărat. Cum am înţeles-o noi? Libertatea de a nu mai respecta regulile de circulaţie rutieră, libertatea de a devasta adăposturile din staţiile de autobuz, libertatea de a fi dezmăţaţi, libertatea televiziunii de a afişa neruşinarea, libertatea presei de a cultiva limbajul mitocănesc, calomnia şi asasinatul moral, libertatea copilului de a-şi sfida părinţii, libertatea mamei de a-şi ucide pruncul nenăscut, libertatea legii de a consfinţi anormalul drept normal, libertatea sindicalistului de a impune legea ciomagului, libertatea patronului de a-şi ascunde veniturile, libertatea frontierelor de a înstrăina bunuri culturale şi de a asigura invaziile nocive de tot felul, libertatea insului de a crede că poate oricând să facă ce vrea... Nu este liber cel care poate să facă şi să spună ce vrea, ci este liber cel care spune şi face ceea ce trebuie şi ceea ce este cuviincios.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Avem o lege pentru protecţia copilului, dar ea nu se resimte şi pe micul ecran şi cu atât mai puţin în şcolile publice unde funcţionează, obligatoriu, aşa-zisele programe de sănătate care-i învaţă pe copii cum să îmbătrânească vertiginos prin depravare planificată. Avem o lege antidrog, dar nu şi una antidezmăţ. Avem o lege anticorupţie, dar nu şi una antiseducţie. Avertismentul antialcoolic devine timid şi neputincios în vecinătatea

imediată a beţivului proclamat erou. Ora de religie nu poate face mare lucru dacă eforturile Bisericii nu sunt sprijinite de instituţiile statului, de societatea civilă şi, nu în ultimul rând, de presă. Ne interesează copiii străzii, dar nu avem dreptul să-i uităm pe copiii maidanului moral. Astăzi suntem într-o febrilă căutare de soluţii împotriva crizei şi a sărăciei, dar nu vom face nimic fără remediile spirituale împotriva acestei crime lente şi bine studiate care distruge conştiinţa tinerilor.

Zadarnic curăţim pământul de gunoaie dacă-l vom lăsa populat cu oameni deformaţi şi mutilaţi sufleteşte. Vă rog, părinţilor, ocrotiţi-vă copiii! E vorba de viitorul nostru ca neam, popor şi patrie.

Un gând bun, şi copiii noştri vor primi cel mai frumos cadou de Sfintele Sărbători. La mulţi ani!

33 Pastorală la praznicul Naşterii Domnului, 2010.
34 Vezi p. 67 în volumul de faţă.
35 R.J. Schork, *Sacred Song From the Byzantine Pulpit: Romanos the Melodist*, University Press of Florida, 1995.
36 Condacul Naşterii Domnului, glas 8. A se vedea şi R.J. Schork, *op. cit.*, pp. 49-60.
37 Mircea Eliade, *Mitul eternei reîntoarceri. Arhetipuri şi repetare*, trad. rom. de Maria Ivănescu şi Cezar Ivănescu, Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2008.
38 M. Eminescu, *Opere*, vol. V, Editura Academiei, Bucureşti, 1989.

Dimensiunea universală a Învierii

Suferinţa răscumpărătoare[1]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

De ce a trebuit să sufere Hristos? Şi de ce a trebuit să moară? Şi de ce, anume, să moară pe cruce? V-aţi întrebat vreodată dacă Ziditorul lumii este şi Atotţiitorul ei? Şi dacă da, cum se face că Ziditorul se lasă strivit de propria Sa zidire, că Dumnezeu se lasă omorât de propria Sa făptură?

Iată întrebări în faţa cărora mulţi înţelepţi ai veacului ridică din umeri, dar ale căror răspunsuri ne sunt cât se poate de limpezi nouă, celor ce credem. Căci dacă ştim că Dumnezeu a creat lumea, atunci ştim că El o şi iubeşte – că doar din iubire a făcut-o. Şi dacă o iubeşte, El o iubeşte asemenea unui părinte, atât în starea ei de neprihană, cât şi în starea ei de păcat. Aşa se face că, de îndată ce strămoşii noştri Adam şi Eva au păcătuit şi au căzut sub blestem, Cerescul Părinte le-a şi făgăduit un Mântuitor. Această făgăduinţă a intrat nu numai în memoria sufletească a generaţiilor, ci şi în conştiinţa profeţilor care L-au vestit, de-a lungul veacurilor, pe Mesia Cel-ce-va-să-vină. Şi El a venit, ca întrupare a lui Dumnezeu pentru omenirea de sub păcat, în persoana Domnului Iisus Hristos, Cel născut de la Duhul Sfânt şi din Fecioara Maria.

Atunci, cum de spun unii că El, Creatorul, Şi-a părăsit creaţia de-ndată ce a creat-o? Cum s-o părăsească, de vreme ce, dimpotrivă, El S-a pogorât într-însa prin întruparea Fiului Său? Mai mult, într-atât S-a făcut pe Sine solidar cu semenii, încât a devenit întru totul asemenea lor, în afară de păcat; El şi-a luat asupră-Şi întreaga noastră frumuseţe, dar şi toate neputinţele noastre: foamea, setea, frigul, oboseala şi chiar tremurul în faţa

durerii. Fiind El Dumnezeu deplin, prin întrupare S-a făcut şi om deplin. Or, din deplinătatea fiinţei omeneşti nu poate lipsi suferinţa.

Există pe lume suferinţe care se nasc din păcat, cum ar fi aceea a unui alcoolic desfrânat care-şi degradează trupul şi ajunge în spital; şi există suferinţe care se nasc din iubire, cum ar fi aceea a unui bărbat care s-a aruncat în flăcările unui incendiu pentru a salva viaţa unui copil şi ajunge-n spital. Între acestea două există o lege: suferinţa păcatului nu poate fi răscumpărată decât printr-o altă suferinţă, aceea a iubirii. Or, suferinţa răscumpărătoare, asumată de bunăvoie, se numeşte jertfă. Ei bine, toate patimile Mântuitorului Iisus, de care ne-am amintit în zilele trecute: sudorile de sânge, pălmuirile, scuipările, batjocurile, biciuirea, cununa de spini, drumul Golgotei, răstignirea şi moartea pe cruce, toate la un loc alcătuiesc jertfa prin care suferinţa lui Hristos ne-a răscumpărat pe noi din suferinţa păcatului.

Vedeţi acum înţelesurile cum se desprind şi se limpezesc? Din iubire ne-a creat Dumnezeu întru neprihană; din iubire ne-a făgăduit Mântuitor întru păcatul nostru; din iubire ni L-a trimis, întrupat, pe Însuşi Fiul Său; din iubire S-a jertfit Hristos pentru răscumpărarea şi mântuirea noastră. Există oare-n lumea aceasta o iubire mai puternică şi mai cuprinzătoare decât a lui Dumnezeu? Şi dacă Dumnezeu Îşi trăieşte iubirea în maximă deplinătate, în aceeaşi maximă plenitudine a înţeles să-Şi trăiască şi suferinţa. Iată de ce Şi-a asumat El moartea pe cruce, cea mai groaznică şi mai umilitoare din câte se pot imagina. Vă aduceţi aminte că lui Iisus cel răstignit I S-a întins un burete înmuiat în vin amestecat cu fiere. Aceasta, în fapt, era o băutură anestezică pe care femeile miloase o pregăteau pentru cei crucificaţi, să le amorţească măcar în parte durerile. Domnul a refuzat anestezia şi n-a vrut să bea. A refuzat-o pentru că a înţeles să-şi asume suferinţa totală şi curată, aşa cum numai Dumnezeu o poate face. În dureri Şi-a dat duhul, iertându-i, din iubire, pe cei ce-L răstigniseră. În faţa unei asemenea mărturii, cum poate cineva să se mai îndoiască de dumnezeirea lui Iisus?

Dacă misiunea Domnului Hristos s-ar fi oprit aici, la Evanghelie, jertfă şi moarte, noi, creştinii, n-am avea parte decât de tristeţe şi plângere. Dar

nu, nu aici s-a oprit! Toate acestea aveau un singur drum şi mergeau către unul şi acelaşi deznodământ: Învierea. Dacă Domnul Iisus S-a manifestat plenar prin moarte, tot plenar S-a manifestat şi prin viaţă. Viaţa însă, în puterea ei desăvârşită, nu este cea firească, pe care o trăim cu toţii între leagăn şi mormânt, ci aceea care se manifestă prin înviere, căci numai învierea este aceea care biruie moartea şi-i tăgăduieşte puternicia. Până la înviere, moartea e o realitate: după înviere, moartea nu mai există; Cel înviat nu mai poate muri a doua oară: el nu mai are-n faţă decât veşnicia. Domnul a murit şi a înviat o singură dată cu unul şi acelaşi trup, acelaşi cu care S-a înălţat apoi la cer şi cu care va veni la Marea Judecată.

Dar Învierea Domnului, iubiţii mei, nu a fost un scop în sine, o performanţă personală ca aceea a unui atlet care vrea să-şi dovedească sieşi şi altora că a fost în stare să învingă un obstacol. Învierea Domnului e mai mult decât un eveniment: e o lucrare. Părăsindu-şi giulgiurile din mormânt şi mişcându-Şi trupul îndumnezeit prin transfigurare, întâiul drum al Domnului a fost acela de a Se pogorî la iad şi de a-i dezlega din legăturile morţii pe cei ce-L aşteptau acolo, începând cu Adam şi Eva şi terminând cu Ioan Botezătorul. Domnul nu a murit spre a învia, ci pentru ca prin învierea Lui să-i elibereze pe oameni din robia morţii. Dacă pentru noi, oamenii, S-a pogorât din cer şi S-a întrupat, dacă pentru noi a suferit, dacă pentru noi S-a răstignit şi a gustat moartea, El tot pentru noi, oamenii, a şi înviat; şi nu numai pentru cei de dinainte, ci şi pentru toţi cei de după El, care mor întru numele Său şi care tot întru El vor şi învia. Prin învierea Sa, Domnul S-a făcut începătură, model şi arhetip al propriei noastre învieri.

Iată de ce, iubiţii mei, praznicul de astăzi este o sărbătoare universală a luminii: pentru că Domnul e „Lumina lumii”, prin „lume” înţelegând tot ceea ce există în cer, pe pământ şi sub pământ. Luminându-Şi, prin înviere, propriul Său mormânt, El le-a luminat şi pe ale noastre, începând cu iadul în care S-a pogorât şi terminând cu mormintele celor care vor învia la a doua Sa venire. De aceea, troparul pe care-l cântăm cu toţii la Paşti cuprinde în el menţiunea că Domnul a înviat... „şi celor din morminte viaţă dăruindu-le”.

Viaţa e lumină, iar lumina e bucurie. Aşadar, bucuraţi-vă de viaţa lui Hristos, bucuraţi-vă întru Lumina lui Hristos! Bucuraţi-vă împreună cu Maica Domnului, bucuraţi-vă laolaltă cu apostolii Domnului! Bucuraţi-vă cu sfinţii lui Iisus, bucuraţi-vă cu fraţii lui Iisus! Şi pentru ca bucuria noastră, a tuturor, să fie deplină, lumina lui Iisus ne-o vom vesti unii altora spunându-ne: Hristos a înviat!

1 Pastorală la praznicul Învierii Domnului, 1993.

Învierea ca devenire[2]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Nimeni nu L-a văzut pe Domnul înviind, dar mulţi au fost cei ce L-au văzut înviat.

Poate învierea să aibă martori?

Răspunsul corect cere să mai cercetăm o dată Sfintele Scripturi. Să ne amintim mai întâi de fiica lui Iair, moartă la vârsta de doisprezece ani. Domnul Iisus a înviat-o în prezenţa părinţilor ei, de faţă fiind şi trei dintre ucenicii Săi (Mt 9, 18-26; Mc 5, 22-43; Lc 8, 41-56).

Să ne mai amintim de fiul văduvei din Nain. Mortul era pe năsălie când îl duceau spre groapă. Aşadar, un cortegiu funerar cu lume destulă, oamenii satului, mama, rudele şi prietenii celui răposat. Mântuitorul, întâlnind alaiul, l-a înviat pe tânăr în văzul tuturor şi l-a dat mamei sale (Lc 7, 12-l5).

Să aducem acum în amintire învierea lui Lazăr, cea mai dramatică minune pe care a săvârşit-o Domnul. Lazăr murise de patru zile şi se afla înmormântat într-o peşteră a cărei intrare era astupată cu o lespede de piatră. Cadavrul începuse să se descompună şi răspândea-mprejur mirosul putred. Când Domnul S-a apropiat de mormânt, erau de faţă nu numai cele două surori ale mortului, Marta şi Maria, dar şi foarte mulţi iudei care veniseră să le aline durerea. În prezenţa tuturor acestora a poruncit Iisus să fie dată piatra la o parte şi l-a strigat pe Lazăr: „Vino afară!”. Sub ochii tuturor a apărut mortul în gura peşterii, legat în feşe de pânză şi cu marama pe faţă; în văzul tuturor s-au dus câţiva şi l-au dezlegat, lăsându-l să umble. Aşa stând lucrurile, când anume s-a produs învierea? În clipa-n care mortul a executat porunca Domnului de a ieşi afară. Piatra de pe uşa peşterii era dată la o parte, lumina pătrunsese înlăuntru, toţi cei de faţă l-au putut vedea

pe Lazăr ridicându-se şi apărând în uşă. Aşadar, şi aceasta a fost o înviere cu martori (In 11, 1-45).

Dar învierea Domnului? A avut ea martori? Întrebăm pentru că mai sunt unii care întreabă. Ei zic: dacă a avut, care sunt? Dacă n-a avut, cum anume să credem?

În bună măsură, confuzia vine de la un tablou religios care a apărut în Occidentul creştin şi care, încetul cu încetul, a pătruns şi la noi, ispitindu-i pe mulţi pictori să-l ia drept icoană şi să-l zugrăvească-n biserici. El se intitulează „Învierea Domnului” şi-L înfăţişează pe Iisus Hristos înălţându-Se uşor deasupra mormântului, înveşmântat în alb şi ţinând în mână un steag al biruinţei; alături, îngerul care a ridicat piatra de deasupra mormântului, precum şi ostaşii de pază, cu feţele la pământ. Imaginea sugerează mai întâi că îngerul a înlăturat piatra pentru ca Domnul să poată ieşi din mormânt, adică ceva asemănător învierii lui Lazăr; în al doilea rând, că ostaşii L-ar fi văzut pe Iisus ieşind din groapă şi că, văzându-L, s-au înspăimântat şi au căzut cu feţele la pământ. Altfel spus, singurii martori ai învierii Domnului şi, prin urmare, cei dintâi cărora li s-a oferit privilegiul de a-L vedea pe Iisus înviat ar fi fost tocmai ostaşii din solda celor ce-L răstigniseră!... Nimic nu poate fi mai greşit.

Adevărul e că momentul însuşi al învierii Domnului nu a avut martori; acesta e unul din elementele prin care ea se deosebeşte radical de celelalte învieri pe care le-am pomenit. Trupul mort al lui Iisus se afla în mormântul săpat în stâncă, cu o piatră mare deasupra şi cu peceţi pe piatră, străjuit de ostaşi. Atunci, în noaptea aceea de sâmbătă spre Duminică, totul s-a petrecut într-o singură clipă: giulgiurile de pânză care înfăşurau trupul s-au pomenit fără trup; partea lor de deasupra a căzut, moale, pe partea lor de jos; aşa au fost găsite dimineaţa, întinse, odihnindu-se pe locul de odihnă al trupului ce le părăsise. Ce s-a întâmplat cu trupul? Ne-o spune, indirect, Sfântul Apostol Pavel, vorbindu-le Corintenilor despre învierea cea de obşte (1 Co 15, 42-55): într-o clipire de ochi, trupul firesc se preface-n trup duhovnicesc. Or, învierea obştească va urma întocmai modelul învierii Domnului, fiindcă aceasta, tocmai ea, constituie începutul, arvuna şi

garanţia învierii noastre. Aşadar, acolo, în bezna mormântului, trupul firesc al Domnului, pe care-l primise de la Sfânta Fecioară Maria prin zămislire de la Duhul Sfânt, s-a transfigurat în trup duhovnicesc, îndumnezeindu-se prin înviere.

E bine de ştiut, iubiţii mei, că trupul duhovnicesc nu e un alt trup, ci tot cel dinainte, numai că a trecut într-o altă stare. Spre a înţelege mai bine, să ne gândim puţin la ordinea naturală. Chiar şi în această ordine, materia poate să treacă dintr-o stare în alta, cum este, de pildă, apa: ea poate fi în stare solidă, ca gheaţă, în stare lichidă, ca şuvoi, sau în stare gazoasă, ca abur. Mai mult, există unele cristale, cum ar fi camforul, care pot să treacă direct din starea solidă în cea gazoasă, adică să se facă nevăzute fără să devină altceva decât ceea ce sunt. Aceste sărmane analogii ne ajută să gândim, pe cât e omeneşte cu putinţă, ce anume şi cum s-a întâmplat cu trupul Domnului în ordinea supranaturală. Trupul duhovnicesc al învierii e acelaşi trup firesc în care Domnul S-a născut şi a trăit, cu care a suferit pe cruce şi S-a pogorât în mormânt, numai că de acum înainte el a căpătat însuşirile pe care le cunoaştem din arătările Sale de după înviere: însuşirea de a pătrunde prin materia compactă (de a intra într-o încăpere cu uşile încuiate [In 20, 19-26]), aceea de a mânca fără să-i mai fie foame (In 21, 12-l5), aceea de a-şi schimba înfăţişarea (ca-n faţa lui Luca şi Cleopa [Lc 24, 16]), aceea de a apărea sau dispărea după voie (precum în faţa mironosiţelor sau în casa din Emaus [Mt 28, 9; Lc 24, 31]), aceea de a se oferi ca realitate palpabilă (precum lui Toma [In 20, 27]), aceea de a fi imponderabil (prin înălţarea la cer [Mc 16, 19; Lc 24, 51]). Date fiind aceste însuşiri, e de la sine înţeles că trupul cel înviat nu mai avea nevoie de o „uşă deschisă” prin care să părăsească mormântul; el l-a părăsit prin toate părţile deodată, prin toţi pereţii, prin toată lespedea, prin toţi grăunţii materiei, într-o dumnezeiască izbucnire de lumină. Piatra a fost apoi înlăturată de înger cu un singur scop: acela de a le deschide sfintelor femei şi sfinţilor apostoli calea de acces în interiorul mormântului, spre a se convinge că e gol. Cât despre ostaşi, ei s-au prăbuşit nu la vederea lui Iisus, ci la vederea îngerului; textul evanghelistului e clar (Mt 28, 2-4).

Aşadar, învierea Domnului a fost cu totul deosebită de aceea a fiicei lui Iair, a tânărului din Nain şi a lui Lazăr. Prin învierea acelora, materia trupului se întorcea la starea cea dintâi; prin învierea lui Iisus, ea a trecut într-o altă stare. În primele trei cazuri e vorba de *revenire*; în acela, unic, al Domnului, e vorba de *devenire*. Aici, între *revenire* şi *devenire*, este hotarul dintre lucrarea lui Dumnezeu asupra oamenilor şi lucrarea lui Dumnezeu asupra Sa Însuşi.

Dacă Domnul S-a pogorât din cer şi S-a născut „pentru noi, oamenii, şi pentru a noastră mântuire”, tot pentru noi şi mântuirea noastră a şi înviat. Iar mântuirea noastră, a oamenilor, a început chiar atunci, odată cu învierea, prin două mari deschideri: pe de-o parte, Domnul Cel înviat a deschis raiul, în care l-a primit pe tâlharul care se pocăise pe cruce; pe de altă parte, acelaşi Domn înviat a deschis iadul, din care i-a eliberat pe cei legaţi din veac, părinţii şi protopărinţii neamului omenesc. Iată de ce adevărata icoană a învierii Domnului, pe care noi, ortodocşii, o moştenim din vechimea noastră creştină, este aceea care-L înfăţişează pe Domnul Iisus pogorând la neamuri, ca biruitor al iadului: porţile acestuia, cu zăvoarele sparte, zac la picioarele Lui, în timp ce El, Domnul, şi-a întins mâinile şi-i trage afară pe strămoşii Adam şi Eva, urmaţi de imensa mulţime a celor ce aşteptau acolo, prizonieri ai păcatului nostru dintâi.

Domnul a înviat nu de dragul paznicilor care aveau să-I tăgăduiască învierea, ci de dragul celor ce aveau să i-o adeverească prin învierea propriilor lor trupuri, devenite duhovniceşti. Aceasta este icoana Învierii: Domnul între neamuri, Domnul în mijlocul lumii pe care a creat-o, Domnul Cel ce prin moarte a biruit moartea, Domnul Cel ce Şi-a dat viaţa pentru ca printr-însa să avem noi viaţă.

Dacă întunecatul mormânt al Domnului s-a luminat într-o clipă prin înviere, lumina învierii a pătruns odată cu Domnul şi în bezna iadului descătuşat, şi în cenuşiul raiului deschis. Lumina izvora din însăşi fiinţa Domnului, a Celui ce strigase: „Eu sunt lumina lumii!” (In 8, 12). O singură dată Îşi mai arătase El această lumină, în clipele schimbării Sale la faţă pe muntele Taborului, în mod cu totul tainic şi numai pentru trei din ucenicii

Săi. De data aceasta El o arată lumii-ntregi şi o revarsă peste-ntreaga făptură. Cântările noastre pascale sunt ele însele scăldate în belşugul acestei lumini. Ascultaţi: „Acum toate s-au umplut de lumină, şi cerul şi pământul şi cele dedesubt”; sau: „Hristoase, Cel ce cu patima Ta ai întunecat soarele şi cu lumina învierii Tale ai luminat toate”; sau: „Ziua Învierii, popoare, să ne luminăm!”; sau: „Luminează-te, luminează-te, noule Ierusalime, că slava Domnului peste tine-a răsărit”. Totul se bucură-n lumină, căci „lumina lui Hristos luminează tuturor”. Aşadar, „veniţi de primiţi lumină!”.

Nimic mai firesc, iubiţii mei, decât ca şi noi, cei ce credem în învierea Domnului, să ne bucurăm întru lumina ei. Pentru aceasta însă mai e nevoie de ceva, iar acest ceva ne este înfăţişat tot de o cântare pascală: „Să ne curăţim simţirile şi să-L vedem pe Hristos strălucind cu neapropiata lumină a Învierii”. Aşadar, Hristos Cel înviat nu poate fi văzut oricum şi de oricine, ci numai de cei ce s-au pregătit curăţindu-şi simţirile. Prin „simţiri” se înţeleg atât simţurile, cât şi sentimentele; e vorba deci nu numai de purificarea trupului prin înfrânare, ci şi de aceea a sufletului prin rugăciune. Şansa acestei curăţiri ne-a fost oferită, prin Biserică, de sfântul şi marele Post, pe care, iată, l-am trecut cu bine spre a ne regăsi laolaltă în marea bucurie a Învierii. Iată, „Paştile cele sfinţite astăzi nouă s-au arătat, Paştile cele de taină, Paştile cele preacinstite, Paştile cele fără de prihană, Paştile cele mari, Paştile credincioşilor, Paştile care ne-au deschis uşile raiului, Paştile cele ce-i sfinţesc pe toţi credincioşii!”.

Încă o dată, tuturor celor de faţă şi celor ce din binecuvântate pricini nu s-au întâmplat aici: Hristos a înviat!

2 Pastorală la praznicul Învierii Domnului, 1994.

Sfintele Femei, adevăraţii apostoli ai Învierii[3]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

În scrisoarea pastorală de anul trecut vă spuneam că nimeni nu L-a văzut pe Domnul înviind, dar mulţi au fost cei ce L-au văzut înviat. Cu alte cuvinte, secunda aceea a învierii ca fapt petrecut în mormânt, când întunericul acestuia a fost dintr-odată năpădit de lumină şi când pereţii lui au fost pătrunşi de trupul duhovnicesc al Celui-Înviat, secunda aceea nu a avut martori. Îndată după aceea însă Domnul a socotit de cuviinţă să li se arate oamenilor care-L cunoscuseră mai înainte, spre a-i convinge, pe de-o parte, de adevărul în sine al învierii şi, pe de altă parte, că Iisus Cel ce a înviat este una şi aceeaşi persoană cu Iisus Cel ce fusese răstignit. Adevărul învierii trebuia să devină temelia credinţei şi vieţii creştine, aşa cum o va spune Sfântul Apostol Pavel în Întâia sa Epistolă către Corinteni: „Dacă Hristos n-a înviat, atunci zadarnică este propovăduirea noastră, zadarnică-i şi credinţa voastră” (1 Co 15, 14). Potrivit aceluiaşi Sfânt Apostol – care deţinea mărturii directe de la contemporanii săi –, numărul celor ce-L văzuseră pe Iisus înviat depăşea cinci sute de persoane. Aşadar, o mulţime de martori!

În ordinea judecăţilor omeneşti ne-am aştepta să aflăm că Domnul li S-a arătat mai întâi ucenicilor Săi, ca unora ce-I fuseseră mai apropiaţi – atât de apropiaţi încât îi numise „prieteni” (In 15, 14-l5) –, ca unora ce-I auziseră nemijlocit şi repetat rostirea că Fiul Omului va fi răstignit, dar că a treia zi va învia. Judecăţile lui Dumnezeu însă nu sunt ca judecăţile noastre: Domnul-Cel-Înviat li S-a arătat mai întâi Sfintelor Femei, şi numai după aceea ucenicilor. De ce, vom încerca să desluşim în cele ce urmează.

În general, prin „Sfintele Femei” înţelegem grupul celor câteva galileence pe care Domnul le vindecase „de duhuri rele şi de alte boli” (Lc 8, 2) şi care, în semn de recunoştinţă, s-au hotărât să-L urmeze pe Învăţător şi pe ucenicii Săi, slujindu-le prin munca şi din averea lor. Putem vedea în ele prefigurarea celor ce mai târziu aveau să se numească diaconi – şi chiar diaconese –, al căror devotament şi a căror jertfă îi scuteau pe Sfinţii Apostoli şi pe episcopi de grijile mărunte, gospodăreşti, ei putând astfel să se dedice pe de-a-ntregul principalelor misiuni, propovăduirea Evangheliei şi împărtăşirea Tainelor. Sfintele Femei L-au urmat pe Mântuitorul în tot drumul Său din Galileea până-n Iudeea. Nu ştim când anume şi unde au întâlnit-o pe Maica Domnului; e posibil ca Sfânta Fecioară să fi fost împreună cu ele de-a lungul drumului întreg; sigur este că în Ierusalim se aflau împreună, că împreună au văzut judecarea lui Iisus de către Pilat, împreună L-au însoţit pe Domnul în urcuşul spre Golgota, împreună L-au văzut răstignit şi apoi aşezat în mormânt. Ele se numără printre martorii Patimilor.

Sfinţii Evanghelişti au consemnat numele câtorva dintre ele. O cunoaştem astfel pe Maria Magdalena, pe care Domnul o scosese de sub stăpânirea demonilor. Alături de ea, Sfântul Matei o pomeneşte pe „cealaltă Marie” (Mt 27, 61; 28, 1), în care o putem identifica pe mama lui Iacob cel Mic şi a lui Iosif. Mai ştim că printre ele se aflau Salomeea şi Suzana, precum şi Ioana, femeie de condiţie socială mai înaltă, de vreme ce fusese soţia unui oarecare Huza, demnitar la curtea regelui Irod. Sfintele Evanghelii o pomenesc şi pe „mama fiilor lui Zevedeu”, adică a lui Iacob şi Ioan, căreia însă nu i se dă numele. Tuturor acestora trebuie să le adăugăm pe Marta şi Maria, surorile lui Lazăr din Betania, cel pe care Domnul l-a înviat din morţi.

Aşadar, aceste Sfinte Femei – sau, cel puţin, o parte din ele – au fost de faţă când Iosif din Arimateea şi Nicodim cel cu bun chip au dat jos de pe cruce trupul lui Iisus, l-au înfăşurat în giulgiuri înmiresmate şi l-au aşezat în mormânt, punând deasupră-i o piatră cu pecete. Deşi zdrobite de durere, ele au ştiut chiar de atunci ce vor avea de făcut, care adică este menirea unei

femei într-o asemenea împrejurare: să meargă o vreme la groapă şi să tămâieze mortul. E motivul pentru care Sfintele Femei au fost numite şi „Mironosiţe”, adică purtătoare de miruri pentru cei răposaţi, pricină pentru care Sfânta noastră Biserică le cinsteşte în cea de a doua Duminică de după Paşti. Ei bine, Sfântul Luca ne spune că ele s-au întors de îndată la casele lor şi au pregătit miresme şi miruri – fie că le-au cumpărat, fie că le aveau în cămări. Aceasta fiindcă era Vineri seara şi începea Sâmbăta, zi în care Iudeii nu aveau voie să lucreze nimic.

Aşa se face că Duminică, foarte de dimineaţă, cam când se îngâna ziua cu noaptea, ele s-au dus în grădina unde se afla mormântul Domnului. Maria Magdalena a ajuns cu puţin înaintea celorlalte. Spre marea ei mirare, a văzut că piatra fusese răsturnată, că mormântul era gol şi că golul mormântului era străjuit de doi îngeri. Uluită, şi-a întors capul, şi iată că-n aburul dimineţii a zărit statura unui bărbat; ea a crezut că e grădinarul locului şi l-a întrebat dacă nu cumva ştie cine anume luase din groapă trupul Domnului şi unde anume îl dusese, pentru ca ea să meargă să-l afle. În clipa următoare Omul a chemat-o pe nume şi de-ndată ea şi-a dat seama că se află chiar în faţa Învăţătorului Însuşi, pe Care L-a recunoscut mai întâi după voce şi apoi după chip. Trimisă de Domnul, ea a alergat în cetate să le dea de veste ucenicilor.

În acest timp, celelalte Sfinte Femei au ajuns şi ele la mormânt şi au trecut prin aceleaşi trepte ale uimirii: piatra răsturnată, mormântul gol, îngerul care le-a vestit că Iisus înviase şi care le-a trimis să le spună ucenicilor. În timp ce ele se îndreptau în goană către cetate, iată că Domnul Însuşi le-a ieşit înainte, le-a vorbit, iar ele I s-au închinat, numai după aceea, încă necrezându-şi auzului. Petru şi Ioan au dat fuga la grădină să se încredinţeze de spusa femeilor. Mai tânăr şi mai sprinten, Ioan a ajuns primul, dar n-a cutezat să intre singur în mormânt; mai bătrân şi mai greoi, Petru a sosit al doilea, trăgându-l şi pe Ioan înlăuntru; amândoi au văzut giulgiurile pe care trupul Celui mort le părăsise şi care se odihneau în locul unde însuşi trupul Domnului se odihnise. Dar pe Domnul nu L-au văzut atunci, nici în grădină, precum Maria Magdalena, nici pe drum, precum

celelalte Femei, ci numai după ce s-au întors acasă, înlăuntru, în odaia cu uşile încuiate, împreună cu ceilalţi apostoli.

Acestea au fost faptele învierii Domnului, aşa cum putem noi să le realcătuim după istorisirile Sfinţilor Evanghelişti. Din tot ceea ce ştim, un lucru e limpede: nimeni – dar absolut nimeni – nu dăduse crezare cuvintelor Domnului că a treia zi va învia din morţi; în minunea Învierii nu au crezut nici ucenicii, nici Sfintele Femei. Dar, spre deosebire de bărbaţi, ele nu L-au părăsit pe Domnul, nici în viaţă, nici în moarte. Când cei unsprezece şi-au văzut Învăţătorul cu mâinile legate, noaptea, la lumina făcliilor într-o pădure de suliţi, s-au speriat şi au fugit; toţi au fugit, lăsându-L singur; din apostoli ce se aflau, frica i-a făcut să redevină oameni de rând. Însuşi Petru, cel ce se jurase că nu se va dezlipi de El, în faţa primejdiei a ajuns să se jure că nici măcar nu-L văzuse vreodată. Cât de repede uitaseră ei cuvintele Învăţătorului, anume că El, Iisus, „pe ai Săi iubindu-i, până-ntru sfârşit i-a iubit” (In 13, 1), adică până la ultima consecinţă a iubirii: jertfa de Sine! Ceea ce însă uitaseră ei nu uitaseră Mironosiţele: că dacă-ţi propui să-L urmezi pe Iisus, trebuie să-L urmezi până la capătul drumului; să rămâi cu El pentru ca şi El să rămână cu tine; să înduri cu El pentru ca şi El să îndure cu tine; să mori împreună cu El pentru ca El, cu moartea pe moarte călcând, să te învie şi pe tine.

Şi acum, iubiţii mei, se pune întrebarea: devotamentul acesta neţărmurit al Sfintelor Femei, se cerea el oare răsplătit? Fără nici o îndoială! Dacă-i aşa, putem noi oare să vedem această răsplată în faptul că Domnul li S-a arătat mai întâi lor? Desigur!

Totuşi, ar fi prea puţin să ne oprim aici, la acest răspuns. Continuând să le punem pe Sfintele Femei în cumpănă cu Sfinţii Ucenici, vedem că aceştia din urmă, îngroziţi de moartea Învăţătorului, se încuiaseră în odaie şi nu cutezau să iasă, în timp ce ele Îl căutau pe Domnul. Da, atâta vreme cât El fusese viu, ele Îl urmaseră; acum, când era mort, ele continuau să-L urmeze căutându-L. Veniseră să-L caute la mormânt ca să-L tămâieze, iar Maria Magdalena întreba de El, căutându-L, chiar şi după ce văzuse mormântul gol. Ţineţi minte: Dumnezeu li Se descoperă mai întâi celor ce-L caută!

Chiar şi Saul, mai târziu (după socotinţa unui mare teolog: Gala Galaction), în timp ce prigonea Biserica lui Hristos, de fapt Îl căuta pe Iisus fără s-o ştie; şi tocmai de aceea Iisus i S-a arătat pe drumul Damascului, pentru ca Saul să devină Apostolul Pavel.

Cât despre Maria Magdalena, cea care a ajuns prima la mormânt, nimic mai firesc decât să credem că Domnul i-a răsplătit hărnicia prin aceea că ei i S-a arătat mai întâi. Să privim însă lucrurile mai la adânc. Cei mai mulţi tălmăcitori ai Sfintei Scripturi sunt de părere că Maria Magdalena este una şi aceeaşi persoană cu femeia păcătoasă care a venit la Iisus în casa lui Simon Leprosul din Betania (Mt 26, 6-l3), I-a turnat pe cap mir de mare preţ, I-a spălat picioarele cu lacrimile pocăinţei şi le-a şters cu părul capului ei. Domnul a primit această ofrandă ca pe o prefigurare a morţii şi îngropării Sale: străluminată de iubire duhovnicească, femeia a prevăzut singurătatea-n moarte a Domnului şi, luându-şi rânduială de mironosiţă, a săvârşit de mai ’nainte cele ce se săvârşesc la îngroparea mortului. De aici înţelegem, pe de-o parte, că Dumnezeu se bucură mai mult de un păcătos ce se pocăieşte decât de un drept care nu are nevoie de pocăinţă; pe de altă parte, că o lacrimă vărsată la căpătâiul unui mort poartă-ntr-însa lumina învierii.

Mai este o întrebare pe care nu trebuie s-o ocolim. În Sfintele Evanghelii nu există nici un semn că Domnul I s-ar fi arătat, după înviere, şi Maicii Sale. Dacă-i aşa, e firesc să ne întrebăm: de ce? Arătările Domnului n-au adus decât bucurie în sufletele celor ce L-au văzut. O astfel de bucurie nu i se cuvenea oare şi aceleia care-L născuse?... Răspunsul e simplu: toate arătările Domnului de după înviere au avut un caracter demonstrativ: să-i încredinţeze pe cei ce se îndoiseră de adevărul învierii. Ei bine, Maica Domnului era singura care nu se îndoise; ca urmare, ea nu avea nevoie de dovadă. Şi dacă trebuie să credem că secunda din mormânt a învierii Domnului a avut, totuşi, un martor – un singur martor –, acesta a fost sufletul Sfintei Fecioare: ea L-a „văzut” pe Fiul ei înviind, pentru că inima ei întru credinţă nu se despărţise niciodată de El. E motivul pentru care ea nu s-a dus la mormânt să-şi plângă mortul: cum să-L plângi pe Acela despre

care *ştii* că a înviat? Dar şi cele ce-au plâns s-au bucurat, căci mare-i bucuria lacrimei ce se tămăduieşte-n Dumnezeu.

Iată de ce astăzi, în această Sărbătoare a Sărbătorilor, bucuria e a noastră a tuturor, deopotrivă, a celor ce credem în învierea Domnului. Nu se va supăra însă nimeni dacă vom aminti că urmaşele Femeilor Mironosiţe au temeiuri să se bucure în chip deosebit, ca unele care, asemenea lor, au stat mai aproape de Iisus şi nu L-au părăsit la vreme de necaz. În această privinţă, o laudă creştină cu totul aparte I se cuvine femeii române, mai ales pentru modul în care a ştiut să străbată cele patru decenii de teroare ateistă. Lăsând pe seama bărbatului politica de supravieţuire socială, deseori bântuită de compromisuri, laşităţi şi ambiguitate, ea şi-a asumat rolul de a înfrunta vitregia istoriei, de a învinge frica, de a-şi boteza copilul, de a-l învăţa o rugăciune şi semnul crucii, de a-i aduce aminte că alături e un înger care-l păzeşte şi deasupra un Dumnezeu Care veghează. Mai presus de toate însă, femeia română şi-a luat rânduială de mironosiţă: chiar atunci când nu a putut merge la biserică şi când nu s-a putut cununa cu preot, ea s-a strecurat în cimitir şi a aprins o lumânare la crucea morţilor ei; o lumânare, o lacrimă, o floare, o rugăciune. Din acest drum n-a putut nimeni s-o oprească, din drumul care, printr-însa, leagă veacurile trecute cu cele viitoare şi i-a făcut pe tinerii din Decembrie ’89 să strige că adevărata noastră libertate e dincolo de moarte, în Înviere.

Întru bucuria ei, întru bucuria noastră, a tuturor, încă o dată: Hristos a înviat!

3 Pastorală la praznicul Învierii Domnului, 1995.

Istoria Mântuirii în trei cuvinte[4]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Hristos a înviat!

Cuvintele acestea, „Hristos a înviat”, cuprind în ele întreaga istorie a mântuirii noastre, aşa cum zbuciumul multimilenar al pământului se adună undeva într-un bulgăraş de diamant. Dacă Dumnezeu, după căderea primilor oameni în păcat şi alungarea lor din rai, a pus la poarta acestuia un înger de strajă, tot printr-un înger le-a vestit oamenilor că poarta raiului s-a deschis. Atunci, în acea Duminică dis-de-dimineaţă, când Femeile Mironosiţe au venit, după rânduială, să-L tămâieze pe Domnul în mormântul Său de piatră, au văzut lespedea prăvălită de pe mormântul gol, iar de deasupra ei le-a vorbit îngerul Domnului grăind: „Iisus cel răstignit, pe care voi Îl căutaţi, nu este aici; mergeţi degrabă şi spuneţi-le ucenicilor Săi că S-a sculat din morţi!” (Mt 28, 5-7). Femeile au luat cuvintele din gura îngerului şi le-au pus în propria lor gură, şi astfel noutatea a ajuns în auzul Sfinţilor Apostoli.

Aşadar, „Hristos a înviat” a fost mai întâi o *veste*; o veste căreia i-a urmat arătarea însăşi a Domnului către sfinţii Săi ucenici şi apostoli ce se aflau în cetate.

Cam în aceeaşi vreme însă, Domnul S-a arătat la încă doi ucenici, mai răzleţi, anume Luca şi Cleopa, pe drumul acestora către Emaus şi apoi în chiar casa lor, la cină. Îndată după aceasta ei au alergat la cei unsprezece apostoli, să le ducă vestea că Hristos a înviat, dar aceştia o aflaseră înaintea lor şi le-au spus că „Domnul cu adevărat a înviat şi i S-a arătat lui Simon” (Lc 24, 34).

Iată deci, iubiţii mei, cum vestea a devenit *mărturisire*. Fiindcă ce altceva poate fi aceasta decât confirmarea răspicată a unui fapt real? Mai mult, vestea venise mai întâi de la Dumnezeu, prin graiul îngerului, iar mărturisirea venea acum de la oameni, prin graiul apostolilor. Cerul vesteşte, pământul adevereşte.

Curând, foarte curând după aceea, cele două rostiri ale Învierii au fost preluate de alţii şi de alţii, atât din gura Sfinţilor Apostoli, cât şi din aceea a Sfintelor Femei, şi duse mai departe, din om în om şi apoi din generaţie în generaţie. Şi iată deci cum vestea-mărturisire a devenit *salutare*; o salutare în care cel ce salută spune „Hristos a înviat!”, iar cel ce răspunde rosteşte „Adevărat a înviat!”, ceea ce înseamnă: „cu adevărat” sau „într-adevăr” a înviat.

Această veste-mărturisire-salutare a intrat atât de adânc în conştiinţa creştinilor, încât ea, încetul cu încetul, a pătruns în slujba liturgică şi a devenit *rugăciune*; o rugăciune de laudă, fie că se cântă în forma unui imn, fie că se rosteşte sub forma unui stih. Dar alcătuirea ei cea mai cuprinzătoare este însuşi troparul Învierii, care sună astfel: „Hristos a înviat din morţi, cu moartea pe moarte călcând, şi celor din morminte viaţă dăruindu-le”.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Să ne oprim puţin asupra acestui tropar şi să căutăm a desprinde câteva din înţelesurile lui mai adânci, spre folosul şi hrana noastră sufletească.

Să reţinem mai întâi expresia: „cu moartea pe moarte călcând”. E bine de ştiut că verbul „a călca” are aici sensul de „a călca în picioare” sau „a zdrobi sub picioare”. Aceasta era expresia pe care în vechime o foloseau războinicii biruitori. Dacă lupta se da între două oştiri călare, învinşii erau zdrobiţi sub picioarele cailor; dacă ea se da între oştiri pedestre, biruitorii călcau cu tălpile peste leşurile celor învinşi. La sfârşitul unei lupte de

gladiatori în arena romană, cel învins zăcea întins la pământ, iar biruitorul, cu talpa piciorului pe grumazul acestuia, aştepta semnul împăratului, dacă trebuie să-l ucidă sau nu. În acelaşi fel erau înfăţişaţi şi prizonierii de război, ce urmau să devină sclavi. Imaginea este folosită şi de psalmistul David: „Şezi de-a dreapta Mea până ce-i voi pune pe vrăjmaşii Tăi aşternut picioarelor Tale” (Ps 109, 1), text profetic pe care Sfântul Apostol Pavel îl citează ca referindu-se la Iisus Hristos (Evr 1, 13): aceste cuvinte au fost rostite de Dumnezeu-Tatăl către Fiul Său, Cel ce avea să devină biruitor asupra morţii şi a slujitorilor ei, care sunt demonii.

Aşadar, prin învierea Sa, Hristos a zdrobit moartea sub picioarele Sale, asemenea învingătorului într-o luptă. Ştim deci că Iisus e biruitorul şi că moartea este învinsul. Ne rămâne acum să lămurim înţelesul expresiei „cu moartea pe moarte călcând”. Aceasta poate fi rostită şi altfel: „moartea zdrobind-o cu moartea” sau: „moartea zdrobind-o prin moarte”. Cu alte cuvinte, arma cu care Învingătorul învinge moartea este moartea însăşi. Altfel spus, pentru ca Învingătorul să învingă moartea, a trebuit ca El Însuşi să treacă prin moarte.

Iată-ne dar, iubiţii mei, în faţa uneia din cele mai cutremurătoare taine ale credinţei noastre creştine, prin care faptul Învierii capătă dimensiuni universale. Spre a înţelege aceasta însă e nevoie să ne întoarcem iarăşi la începuturi, adică la păcatul primilor oameni pe care Dumnezeu îi crease şi-i aşezase în rai, dar care, prin neascultarea lor faţă de Creator, şi-au pierdut fericirea. Sfântul Apostol Pavel e cel ce ne spune că prin Adam a intrat păcatul în lume, iar prin păcat a intrat moartea (Rm 5, 12). De ce moartea? Pentru că păcatul nu e altceva decât despărţirea omului de Dumnezeu; Dumnezeu fiind Viaţa prin excelenţă, despărţirea de El înseamnă despărţirea de Viaţă, iar această despărţire nu e altceva decât moartea sufletului. Aşa cum moartea fizică desparte sufletul de trup, tot astfel moartea sufletească, a celui ce a păcătuit, desparte sufletul de Dumnezeu. E motivul pentru care şi Apocalipsa ne spune că la sfârşitul veacurilor, după Judecata de Apoi, va fi vorba de două morţi: aceea a trupului, care le este

comună tuturor oamenilor, şi aceea a sufletului, rezervată numai celor păcătoşi şi nepocăiţi, osândiţi la chinurile veşnice.

Sfântul Apostol Pavel merge mai departe şi face legătura între Adam şi Hristos: dacă prin neascultarea lui Adam faţă de Dumnezeu a intrat moartea în lume şi a pus stăpânire pe ea, prin ascultarea lui Hristos faţă de acelaşi Dumnezeu, Părintele Său, a fost moartea alungată din lume şi omorâtă.

Odată ajunşi aici, avem în faţă două întrebări. Prima: cum anume a hotărât Dumnezeu să învingă moartea? Prin moarte; dar, desigur, prin moartea fizică, de vreme ce Fiul lui Dumnezeu, fiind El Însuşi Dumnezeu şi deci fără păcat, nu putea să cunoască o moarte a sufletului. Şi acum, dintr-odată, totul se luminează: iată de ce a trebuit ca Fiul lui Dumnezeu să se întrupeze din Sfânta Fecioară Maria: pentru ca să devină om şi, devenind om, să poată muri, să poată trece adică prin moarte; trecând prin moarte, să poată învinge moartea; învingând moartea, să-l readucă pe om la Viaţă, la Dumnezeu, la Izvorul vieţii.

A doua întrebare: dacă moartea poate fi de mai multe feluri, ce fel de moarte şi-a ales Fiul Omului spre a învinge moartea? O ştim limpede din Sfintele Scripturi: moartea pe cruce. De ce pe cruce? Pentru că, dacă Adam păcătuise prin roada lemnului, a pomului oprit, gustându-i dulceaţa, Hristos trebuia să-i răscumpere păcatul tot prin roada lemnului, crucea, gustându-i amarul; şi dacă lemnul cel de demult se afla în mijlocul raiului (Fc 3, 3), ca o axă a lumii în jurul căreia trebuia să se rotească viaţa omenirii întregi, şi lemnul răstignirii lui Hristos a trebuit să se afle tot în centru, ca o *axis mundi* pentru mişcarea întregului nostru univers spiritual. Şi dacă Adam şi-a luat asupră-şi ce era mai bun şi, prin aceasta, ne-a lăsat nouă ce e mai rău, Iisus Hristos, dimpotrivă, Şi-a luat asupră-Şi ce e mai rău pentru ca să ne dea nouă ce e mai bun, aşa cum spune o cântare bisericească[5]. Şi-a luat ce e mai rău, pentru că nimic nu putea fi mai rău decât răstignirea pe cruce, cea mai groaznică şi mai umilitoare moarte din câte se puteau imagina.

Desigur, moartea lui Iisus pe cruce a fost prilej de mare sminteală pentru Iudei, ca şi pentru păgâni, fiindcă toţi aceştia, dacă socoteau că moartea în sine e o cădere, moartea pe cruce e o prăbuşire. Nu aşa însă o

vedea Mielul lui Dumnezeu, Cel ce de bunăvoie Se hotărâse să Se jertfească pentru păcatele oamenilor. Ori de câte ori Domnul Îşi vestea moartea în faţa ucenicilor Săi, El nu folosea verbul „a cădea”, ci verbul „a înălţa” sau „a se înălţa”. Voi da numai câteva exemple. Ştim din Vechiul Testament că, străbătând pustia Sinai, la un moment dat Evreii ieşiţi din Egipt au fost năpădiţi de şerpi veninoşi. Atunci Moise, la porunca lui Dumnezeu, a făcut un şarpe de aramă pe care l-a ridicat pe un stâlp înalt de lemn, pentru ca cei muşcaţi de reptile să se uite la el şi să se vindece (Nm 21, 6-9). Referindu-Se la acea întâmplare, Domnul Iisus a grăit: „Şi după cum Moise *a înălţat* şarpele în pustie, tot aşa trebuie *să Se înalţe* Fiul Omului, pentru ca tot cel ce crede într-Însul să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică” (In 3, 14-l5). Nu încape nici o îndoială că e vorba de înălţarea pe cruce. Altă dată: „Când *Îl veţi fi înălţat* pe Fiul Omului, atunci veţi cunoaşte că Eu sunt şi că nimic nu fac de la Mine Însumi, ci precum Tatăl M-a învăţat, aşa vorbesc” (In 8, 28). Aceasta vrea să spună că de abia când Iisus va fi răstignit pe cruce, atunci dumnezeirea Sa li se va descoperi oamenilor, aşa cum avea s-o mărturisească sutaşul. În altă împrejurare: „Iar când *Mă voi înălţa* de pe pământ, pe toţi îi voi trage la Mine”. La prima vedere, aceste cuvinte par a vesti înălţarea Domnului la cer, de după înviere. Dar Evanghelistul, vrând parcă să prevină o asemenea lectură de suprafaţă, se grăbeşte să adauge: „Iar aceasta o zicea arătând cu ce moarte avea să moară” (In 12, 32-33). E limpede că, şi aici, cuvântul „a se înălţa” stă în strânsă legătură cu acela de „cruce”.

Această legătură, iubiţii mei, poate fi înţeleasă mai întâi în planul material, al faptului în sine, aşa cum se petrecea el. Răstignirea era executarea condamnării la moarte. Crucea, făcută din lemn masiv, cioplit grosolan, era întinsă pe pământ, la locul execuţiei. Osânditul era apoi întins pe ea, tot jos, şi acolo i se băteau piroanele în mâini şi în picioare. Apoi crucea era ridicată la vertical, cu trup cu tot, şi aşezată cu piciorul în groapa făcută dinainte, unde era fixată bine cu pietre. Acum, prin această „înălţare”, începea moartea condamnatului, o agonie care putea să dureze câteva ore. Dincolo de aceasta, însă, „înălţarea” pe cruce are un înţeles

duhovnicesc. Crucea lui Iisus devine altar de jertfă pentru răscumpărarea păcatului omenesc, o jertfă în care El, Iisus, este în acelaşi timp preotul care jertfeşte şi victima care este jertfită. Dacă sângele lui Iisus înroşeşte crucea şi se scurge pe pământ, sfinţindu-L, mireasma duhovnicească a jertfei se înalţă la ceruri şi mai presus de ele, sfinţind lumea în întregul ei. La aceasta se gândeşte Sfântul Apostol Pavel când spune: „Un Arhiereu (adică un Mare Preot) ca Acesta ne şi trebuia nouă: sfânt, lipsit de răutate, fără pată, osebit de cei păcătoşi şi devenit mai înalt decât cerurile” (Evr 7, 26).

Să ne amintim, iubiţii mei, că şi învierea este tot o înălţare. Limba originală a Noului Testament foloseşte deseori unul şi acelaşi cuvânt pentru „a se scula”, „a se ridica”, „a se înălţa” şi „a învia”. Iată cum ni se descoperă acum legătura strânsă, de nezdruncinat, dintre cruce şi înviere. Pentru ca să ajungă la înălţarea prin înviere, Hristos trebuia, neapărat, să treacă prin înălţarea pe cruce. Aceasta însă nu înseamnă că ea, crucea, este doar o treaptă depăşită, pe care învierea a lăsat-o în urmă; dimpotrivă, învierea atrage întru sine şi crucea, aceasta încorporându-se în înviere şi alcătuind amândouă o singură realitate. Ele nu pot sta decât împreună. Este şi motivul pentru care învierea nu are un simbol numai al ei, aparte, crucea fiind simbolul atât al înălţării prin moartea pe cruce, cât şi al înălţării prin înviere. Taina de care vorbeam ni se descoperă acum în şi mai multă lumină. Din punct de vedere cronologic, învierea Domnului s-a petrecut în clipa în care trupul Său, în mormânt, a părăsit giulgiurile. Dar din punct de vedere duhovnicesc învierea Sa a început în clipa când trupul Său a fost înălţat pe cruce. Această primă înălţare era aşteptată de cealaltă, a învierii, pentru ca amândouă să se îmbrăţişeze în acea taină prin care suferinţa devine bucurie, înfrângerea devine biruinţă, moartea devine viaţă. Aşa a înviat Hristos, „cu moartea pe moarte călcând”.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Partea de la urmă a troparului e mai lesne de înţeles: „şi celor din morminte viaţă dăruindu-le”.

Dacă expresia „cu moartea pe moarte călcând” înseamnă cauza sau condiţia învierii, ceastălaltă înseamnă scopul sau finalitatea ei. Iisus nu a murit şi a înviat de dragul Său, ci de dragul nostru, al oamenilor. Prima lucrare a învierii a fost aceea că Iisus S-a pogorât la iad şi i-a dezlegat pe cei ferecaţi din veac, începând cu Adam şi Eva, aşa cum se arată în adevărata icoană a Învierii, despre care v-am vorbit altă dată. Să nu credem însă că e vorba doar de morţii de atunci, din vremea aceea, care au ieşit la viaţă din mormintele lor, aşa cum ne spune Sfântul Evanghelist Matei (Mt 27, 52-53), ci şi de toţi morţii veacurilor de după Hristos, care vor învia tocmai pentru că El, Hristos, a înviat. Toţi cei ce credem în El şi murim întru El la capătul acestei vieţi trecătoare vom primi din parte-I viaţa veşnică, dar nu ca o răsplată pentru bietele noastre merite, ci ca un dar al iubirii Sale faţă de noi. De aceea se spune: „viaţă dăruindu-le”.

De câte ori avem în faţă crucea pe care Domnul este răstignit, să avem în minte şi icoana învierii Lui; şi de câte ori avem în faţă icoana învierii Domnului, să avem în minte şi crucea jertfei Sale. Numai aşa bucuria Paştilor noastre liturgice poate fi deplină, dacă pe dinlăuntrul nostru se alcătuiesc şi Paştile duhovniceşti. Este pricina pentru care vă doresc tuturor, din toată inima, să petreceţi această mare şi luminată sărbătoare întru plinătatea fiinţei voastre şi să vă bucuraţi de înţelesul cel adânc al cântării: „Crucii Tale ne închinăm, Stăpâne, şi sfântă învierea Ta o lăudăm şi o mărim”.

4 Pastorală la praznicul Învierii Domnului, 1996.
5 „Slavă” la „Doamne strigat-am”, Sâmbătă în a cincea săptămână din Marele Post.

Ultima îmbrăţişare a lui Hristos[6]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Hristos a înviat!

Ne bucurăm de lumină numai dacă cerul este senin şi însorit, dacă văzduhul este limpede, dacă ochiul nostru este curat şi inima noastră e deschisă. Bucuria luminii înseamnă deschiderea cerului către noi, dar şi deschiderea noastră către cer. Şi nu ne-am bucura de lumina Învierii Domnului dacă n-am şti ce este lumina lui Dumnezeu.

Pentru aceasta, să redeschidem Sfânta Scriptură la Cartea Facerii şi să ne amintim că înainte de a fi fost lumea a fost lumina şi că mai înainte de a fi fost lumina a fost întunericul. Faţă-n faţă cu bezna universală, a zis Dumnezeu: „Să fie lumină! Şi a fost lumină”. Lumina însă nu venea de la soare, fiindcă era ziua întâi, iar soarele şi celelalte astre aveau să fie create de abia în ziua a patra. Lumina venea din Însuşi Dumnezeu; e ca şi cum ea ar fi fost ghemuită şi ascunsă în fiinţa Creatorului, ca şi cum Acesta ar fi ţinut-o închisă în Sine ca într-o învelitoare. Atunci, când a zis „Să fie lumină”, El S-a deschis pe Sine spre lumea ce avea să fie, iar lumina cea necreată, adică cea fără de început, cum e şi fiinţa lui Dumnezeu, a ţâşnit dintr-Însul şi s-a revărsat pretutindeni, izgonind întunericul. Aceasta pentru că Dumnezeu nu a vrut să facă lumea la-ntuneric; la sfârşitul fiecăreia din cele şase zile ale creaţiei, Creatorul avea să vadă că toate erau bune foarte; or, lucrurile bune se fac numai la lumina zilei.

Ca Fiu al lui Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos, venit pe pământ şi întrupat de la Duhul Sfânt şi din Sfânta Fecioară Maria, a purtat şi El într-Însul aceeaşi lumină necreată, ascunsă sub haina smereniei. El nu Şi-a

arătat-o nici la naştere, nici la botez, nici la nunta din Cana şi nici în vreo altă împrejurare, în afară de una singură: atunci când, înaintea a trei dintre ucenicii Săi, S-a schimbat la faţă pe muntele Taborului. Atunci ucenicii L-au văzut îmbrăcat într-o lumină strălucitoare, albă ca zăpada, dar o lumină pe care nu o primea din afară, ci care izvora din fiinţa Sa lăuntrică. Asemenea Tatălui Său întru-nceput, El se deschidea spre lumea pe care avea să o re-creeze şi s-o desăvârşească prin patima şi Învierea Sa. Căci ce altceva este mântuirea lumii, dacă nu re-crearea ei prin jertfă şi har? Schimbarea la faţă a Domnului nu a fost altceva decât prefigurarea Învierii Sale, vestirea luminii ce avea să inunde mormântul de la picioarele Crucii.

Iată de ce, dacă cercetăm încă o dată viaţa de pe pământ a Mântuitorului, băgăm de seamă că ea a fost o permanentă deschidere a lui Dumnezeu faţă de noi, oamenii. Prin El şi-a deschis Dumnezeu inima, pentru ca noi să-I simţim iubirea; prin El şi-a deschis gura, pentru ca noi să aflăm adevărul; prin El şi-a deschis braţele, pentru ca noi să primim iertare, binecuvântare şi sfinţenie. Aşa cum Părintele Său strigase întru-nceput: „Să fie lumină!”, tot astfel avea El să strige pe pământ: „Eu sunt lumina lumii; cel ce-Mi urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieţii” (In 8, 12). Lumina Lui era de-acum lucrătoare şi se revărsa, ca bunătate, din toate deschiderile Sale către suferinţele, neputinţele şi neîmplinirile noastre; ea izvora din ochii Săi blânzi şi lucra prin sfintele Sale mâini, mâinile acelea pururea deschise să ierte păcatele, să vindece bolile, să aline durerile, să mângâie tristeţile, să şteargă lacrimile, să-i binecuvinteze pe copii şi să-i cheme la viaţă pe cei morţi. Când El a strigat: „Veniţi la Mine toţi cei osteniţi şi împovăraţi, şi Eu vă voi odihni” (Mt 11, 28), nu ni-L putem imagina decât cu braţele larg deschise, aşa cum va fi fost bătrânul tată din parabola Fiului Risipitor, îmbrăţişându-şi copilul revenit acasă şi plângându-i pe grumaz.

Iubiţii mei,

Dacă astfel a fost trecerea Domnului prin lume, ne-am pune o întrebare: de ce duşmanii Săi, cei ce plănuiseră să-L omoare, I-au hotărât moartea pe cruce? O, nu numai pentru că ea, crucea, era cel mai cumplit şi mai umilitor mijloc de tortură şi execuţie! Noi trebuie să vedem aici un înţeles mai adânc: prin aceasta, ucigaşii voiau de fapt să-I oprească deschiderea spre oameni, pironind-o pe lemn; au vrut s-o bată în cuie pentru ca ea niciodată să nu mai lucreze asupra noastră; răstignindu-I Trupul, ei urmăreau să-I răstignească şi lucrarea. L-au pironit pe cruce şi au ridicat crucea pe vârful Golgotei.

Atunci s-a petrecut minunea unei îndoite descoperiri, pe care noi de-abia astăzi, târziu, căutăm s-o înţelegem. Şi o înţelegem dacă ne vom aminti de spusa Psalmistului: „Adânc pe adânc se cheamă în vuietul cascadelor Tale” (Ps 41, 9).

Cascada e apa de înălţime, al cărei adânc se prăvăleşte în adâncul apei de jos, răscolind-o şi scoţându-i la suprafaţă tainele. Aşa se întâmplă şi cu adâncurile înţelepciunii lui Dumnezeu când clocotesc în adâncurile noastre de conştiinţă şi ne descoperă înţelesuri ascunse. Crucea Domnului trebuia mai întâi să se înalţe pe Golgota; iar această înălţare fusese vestită de Însuşi Mântuitorul Iisus atunci când le-a spus ucenicilor Săi: „Când Îl veţi fi înălţat pe Fiul Omului atunci veţi cunoaşte că Eu sunt” (In 8, 28). Înţelesul acestor cuvinte se limpezeşte printr-o altă împrejurare: „Iar Eu, când Mă voi înălţa de pe pământ, pe toţi îi voi trage la Mine”. Şi pentru ca să nu existe nici o îndoială asupra înţelesului, Evanghelistul precizează: „Iar pe aceasta o zicea arătând cu ce moarte avea să moară” (In 12, 32-33); aşadar, pe crucea înălţată de pe pământ. Răstignirea însă trebuia să aibă o lucrare. Aceasta a fost vestită de Domnul cum nu se poate mai limpede, amintindu-le ascultătorilor de ceea ce se petrecuse cu multă vreme înainte, când Evreii ieşiţi din robia Egiptului străbăteau pustia şi s-au trezit cu o năvală de şerpi veninoşi, a căror muşcătură era mortală; atunci, la porunca lui Dumnezeu, Moise a făcut un şarpe de aramă şi l-a înălţat pe un stâlp de lemn: cei ce

priveau la el se vindecau de muşcătura şerpilor. Iar acum cuvintele Domnului: „După cum Moise a înălţat şarpele în pustie, tot aşa trebuie să Se înalţe Fiul Omului, pentru ca tot cel ce crede într-Însul să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică” (In 3, 14-15). Altfel spus, cei ce se vor uita cu credinţă şi evlavie la Iisus cel înălţat pe cruce se vor vindeca de muşcăturile diavolului, care sunt păcatele.

Din înălţimea crucii a şiroit cascada sângelui lui Hristos, care a pătruns până în adâncul pământului unde zăcea, în aşteptare, Adam; mâinile, picioarele şi coasta Răstignitului deveniseră izvoare de viaţă, în vuietul lăuntric, neauzit din afară, al reîntâlnirii omului cu Dumnezeu. Iar El, Răstignitul, ale cărui braţe fuseseră legate de stâlpul biciuirii, acum şi le deschidea din nou, pentru ca de acolo, de sus, din înălţime, să îmbrăţişeze cu iubire lumea care-L răstignea: „Părinte, iartă-le lor, că nu ştiu ce fac!” (Lc 23, 34).

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Coborât de pe cruce, trupul Domnului a fost înfăşurat în giulgiuri şi aşezat în mormânt. Braţele Sale s-au strâns din nou, cu palmele pe piept, în aşteptarea învierii. Iar ea, învierea, s-a petrecut acolo, în adâncul ascuns al mormântului, când trupul şi-a părăsit giulgiurile şi, transfigurat, îndumnezeit, izvorând lumină şi năpădind cu lumină, s-a pogorât la iad, i-a sfărâmat porţile şi a izgonit întunericul din împărăţia morţilor. Atunci braţele lui Iisus iarăşi s-au deschis, de data aceasta către Adam şi Eva şi către toţi cei ce aşteptau acolo, luându-i de mână şi trăgându-i afară. Învierea devenea lucrătoare, mântuitoare.

În acest timp, femeile mironosiţe veniseră la mormânt, îl văzuseră gol, aflaseră de la înger că Iisus a înviat şi se duseră în fugă spre cetatea Ierusalimului, să le dea de veste apostolilor. Domnul însă le-a ieşit înainte pe cale şi le-a salutat prin cuvântul: „Bucuraţi-vă” (Mt 28, 9). Nu încape

îndoială că salutarea a fost însoţită de ridicarea şi deschiderea braţelor, mâinile acelea pe care femeile le văzuseră pironite pe cruce şi care acum, purtându-şi încă rănile, se adiau în limpezimea dimineţii. Era ca şi cum o pasăre şi-ar fi strâns aripile-n cuib odată cu amurgul, pentru ca să şi le deschidă iarăşi în văzduhul zorilor.

Timp de patruzeci de zile, de acum înainte, Domnul avea să li se arate ucenicilor în repetate rânduri. De fiecare dată El le apare în faţă şi-i salută prin cuvintele: „Pace vouă!”. În fapt, aceasta este o binecuvântare prin grai şi gest: gura rosteşte în timp ce braţele se deschid şi se înalţă, împărtăşind sfinţenie. Aceasta va fi şi ultima imagine pe care El le-o va lăsa apostolilor înainte de a Se întoarce la Tatăl; ne-o spune limpede Sfântul Evanghelist Luca: „Şi i-a dus afară până spre Betania şi, ridicându-Şi mâinile, i-a binecuvântat. Şi a fost că-n timp ce-i binecuvânta, S-a depărtat de ei şi S-a înălţat la cer” (Lc 24, 50-51). Vedeţi cum toate se leagă şi se împlinesc? Dumnezeu merge printre oameni cu braţele deschise, moare pentru ei cu braţele deschise, învie şi-i învie cu braţele deschise, pleacă dintre ei cu braţele deschise. Şi pentru că braţele Sale sunt şi la urmă deschise, în fapt El nu pleacă. „Iată”, le spune El apostolilor, „Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârşitul veacului” (Mt 28, 20). E motivul pentru care apostolii nu s-au întristat, aşa cum omeneşte ar fi trebuit, ci „s-au întors în Ierusalim cu bucurie mare” (Lc 24, 52).

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Dacă Dumnezeu arată atâta deschidere faţă de noi, oamenii, cuvine-se ca noi, oamenii, să nu rămânem închişi faţă de El. Deschiderea noastră faţă de Dumnezeu se face, îndeosebi, prin rugăciune. Aţi văzut că există momente liturgice când preotul îşi ridică braţele spre cer şi se roagă cu voce înceată. La vecernie există un moment în care şi noi, credincioşii, cântăm prin strană cuvintele Psalmistului: „Ridicarea mâinilor mele, jertfă de

seară” (Ps 140, 2). Această deschidere a braţelor e un simbol al deschiderii inimii, căci dacă rugăciunea nu se face din inimă, din toată inima, ea rămâne o simplă formalitate, un simplu ritual. Jertfa Vechiului Testament era o ardere; rugăciunea inimii trebuie să fie ea însăşi o ardere, o jertfă duhovnicească pe care I-o înălţăm lui Dumnezeu, şi atunci când Îi cerem, şi atunci când Îi mulţumim, şi atunci când Îl lăudăm.

Dar iubirea noastră pentru Dumnezeu nu ar fi întreagă dacă ne-ar lipsi iubirea faţă de semenul nostru, mai ales faţă de cel ce se află în suferinţă. E de neconceput ca tu, omule, să-ţi deschizi braţele către cer, dar să rămâi cu ele încrucişate faţă de nevoile aproapelui tău, să-ţi fie inima arzândă pentru Dumnezeu, dar seacă şi rece pentru lacrima celui de lângă tine. Iubirea creştină nu e un simplu sentiment, ci o putere lucrătoare, iar lucrarea ei se numeşte milă. Despre samarineanul milostiv nu se spune că „a avut milă” de cel căzut între tâlhari, ci că a făcut milă cu el, adică simţământul s-a prefăcut în faptă.

Iată, iubiţii mei, străbatem o vreme în care ni se cer apăsătoare sacrificii materiale. Ştim şi auzim de peste tot că în ţara noastră sunt numeroşi oameni care trăiesc sub pragul sărăciei, că există tot mai mulţi bătrâni fără ajutor, copii abandonaţi sau fugiţi de acasă, bolnavi fără medicamente, orfani fără sprijin, văduve fără adăpost. Toată această suferinţă poate fi un câmp al milei creştine, şansa fiecăruia dintre noi de a-I arăta lui Dumnezeu şi nouă înşine că nu suntem creştini doar de formă, ci angajaţi cu toată fiinţa noastră în a-L păstra cu noi pe Iisus-Cel-Înviat. Creştinul care crede că are ceva mai mult decât celălalt, să-l ajute cu ce poate. Există forme de ajutor individual, de la om la om. Există şi forme de ajutor organizat, fie direct prin Biserică, prin catedrale, prin comitete parohiale, fie prin asociaţii filantropice de felul „Christianei”. Există forma milei discrete, tăcute, după porunca: „Să nu ştie stânga ce face dreapta” (Mt 6, 3); există însă şi forma milei publice, după porunca: „Aşa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, încât ei să vadă faptele voastre cele bune şi să-L slăvească pe Tatăl vostru cel din ceruri” (Mt 5, 16). Mila nu cunoaşte hotare sau piedici; dacă vrei şi poţi s-o faci, fă-o oricum.

Nu uitaţi că la Judecata din Urmă vom fi întrebaţi dacă şi în ce măsură am făcut milă cu aproapele nostru.

Nu uitaţi că Dumnezeu e deschidere, că deschiderea e lumină, că lumina e iubire, că iubirea e faptă bună, că fapta bună ne face „fii ai luminii” (In 12, 36) şi că fiii luminii, atunci, la a doua venire a Domnului, Îl vor întâmpina cu aceleaşi braţe deschise cu care şi-au îmbrăţişat fraţii pe pământ.

„Bucuraţi-vă!” „Pace vouă!” Hristos a înviat!

6 Pastorală la praznicul Învierii Domnului, 1997.

Trupul morţii şi trupul slavei[7]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Iată, sunt şapte săptămâni de când ne pregătim să întâmpinăm marea şi luminata sărbătoare a Învierii Domnului; şase săptămâni ale Postului Mare, căruia poporul nostru îi spune şi Păresimi – de la cuvântul latin *quadragessima*, adică patruzeci de zile – şi Săptămâna Patimilor, premergătoare Sfintelor Paşti.

Pentru această pregătire, creştinul ortodox nu face altceva decât să intre în propriul său suflet ca într-o livadă primăvara, să şi-l grădinărească gospodăreşte şi să-l scoată la lumină curat şi înfrumuseţat, cu vlăstarele gata de rod. Dacă pământul e năpădit de buruieni şi mărăcini, smulge păcatele dintr-însul, le aruncă peste gard sau le arde-n foc; dacă e înţelenit, îl sapă cu hârleţul şi lasă aerul să pătrundă-n brazdă aşa cum cercetarea de sine pătrunde într-o conştiinţă adormită; dacă e tare şi bolovănos, pune grapa să-i netezească asprimile şi-l face gata să primească seminţele cuvântului bun; dacă pomii au ieşit din iarnă cu ramuri ciolănoase, tot ce e de prisos se taie şi se aruncă, lăsând loc virtuţilor tinere să-şi cheme din adâncuri mugurii; dac-au rămas pe răzoare lujere arse de brumă, ele sunt smulse din rădăcină pentru ca-n locul lor să răsară florile faptelor bune. Totul, sub soarele şi binecuvântarea lui Dumnezeu.

Aşadar, o pregătire prin rugăciune şi prin post. O rugăciune mai adâncă şi mai stăruitoare decât de obicei, prin care omul stă de vorbă cu Dumnezeu mai pe-ndelete, spunându-I necazul şi ascultându-I povaţa.

Rugăciunea însă se împleteşte cu postul. Desigur, noi ştim că postul este abţinerea de la unele mâncăruri, numite „de dulce”, dar şi abţinerea de la orice faptă rea. El însă ne ajută să-L percepem pe Dumnezeu cu mai multă uşurinţă şi cu mai mult folos. Sfântul Prooroc Ilie, stând pe munte, a

postit; prin post şi-a subţiat trupul; prin subţierea trupului şi-a ascuţit simţurile; prin ascuţirea simţurilor a fost el în stare să-L perceapă pe Dumnezeu trecând pe lângă el într-o adiere de vânt lin (3 Rg 19, 12). Aşadar, prin postire îţi ridici mâinile în rugăciune şi-L simţi pe Dumnezeu adiindu-ţi ca un zefir printre degete şi, prin ele, până în inimă.

Zic unii rătăciţi că postul nu e de trebuinţă, şi cu atât mai puţin Spovedania, de vreme ce omul, după ce şi-a mărturisit păcatele şi a dobândit iertarea, păcătuieşte din nou… Desigur, ideal ar fi ca el să nu mai păcătuiască; dar, muritor fiind şi supus greşelii, poate să cadă iarăşi, cu voie sau fără voie, cu fapta sau cu gândul. Nu e bine să cazi, dar e important să te ridici; Fiul Risipitor din parabolă n-a făcut bine că şi-a părăsit Tatăl, dar, Doamne!, câtă biruinţă prin aceea că s-a întors! Grădina ţi-o deretici primăvara, datorită faptului că peste ea a trecut o iarnă cu toate ale ei. Dacă Domnul Iisus ţi-a poruncit să-l ierţi pe fratele tău de şaptezeci de ori câte şapte, aceasta înseamnă că fratele îţi poate greşi tot de atâtea ori. A te lăuda că, odată pocăit, eşti în afara oricărui păcat sau a oricărei putinţe de a păcătui este ca şi cum neîncetat L-ai minţi pe Dumnezeu, i-ai minţi pe oameni şi chiar pe tine însuţi. Iată de ce Biserica ne-a rânduit şi această vreme a Postului Mare, pentru ca fiecare creştin, după râvna, puterile şi îngrădirile lui, să se pregătească pentru Ziua Învierii.

Dacă te pregăteşti pentru această zi, înseamnă că o aştepţi; iar dacă o aştepţi, înseamnă că şi crezi în ea, că anume va veni şi te va bucura.

Iubiţii mei, dacă astfel stau lucrurile cu noi, cei de azi, nu tot aşa s-au petrecut cu ucenicii Domnului. Oameni fiind, cu înţelegerea mărginită, atâta vreme cât nu L-au avut pe Duhul Sfânt ei n-au fost în stare să priceapă că Învăţătorul lor va muri şi va învia. De nenumărate ori Şi-a prevestit Domnul patimile, răstignirea pe cruce şi scularea din morţi, şi tot de atâtea ori pescarii au dat din cap, şi-au încreţit frunţile şi s-au uitat unul la altul, nedumeriţi. E de-ajuns să vă amintesc o singură împrejurare, istorisită de Sfântul Evanghelist Marcu: „Că-i învăţa pe ucenicii Săi şi le spunea că Fiul Omului Se va da în mâinile oamenilor şi-L vor ucide, iar după ce-L vor ucide, a treia zi va învia. Ei însă nu înţelegeau cuvântul şi se temeau să-L

întrebe” (Mc 9, 31-32). Ştim că după îngroparea Domnului ucenicii, cuprinşi de spaimă, şedeau încuiaţi în casă, iar alţi doi, mergând pe drum, erau trişti (Lc 24, 17). Chiar şi Sfintele Femei, atât de curajoase în vremea patimilor, erau acum abătute şi triste, gândindu-se doar că-n revărsatul zorilor vor tămâia un mort. Aşadar, nimeni nu credea în Înviere; şi unde nu-i credinţă, nu e nici aşteptare; iar unde nu-i aşteptare, nu e nici pregătire. Cei de atunci nu credeau în ceea ce avea să se întâmple; noi, cei de azi, credem în ceea ce s-a întâmplat. Să nu ne mândrim, ci doar să ne bucurăm.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

După Învierea Domnului, Sfinţii Apostoli şi Sfintele Femei aveau să înţeleagă un fapt extraordinar: Iisus înviase, dar nu pentru Sine. Cu alte cuvinte, omorând moartea cu însăşi arma morţii, El nu Şi-a propus să facă o simplă demonstraţie de putere, aşa cum face un luptător în arenă, cu gândul la premii şi laude. Iisus Cel înviat Se poate asemăna mai degrabă cu un împărat care se întoarce victorios dintr-o luptă în care şi-a eliberat prizonierii, adică pe propriii săi cetăţeni care fuseseră ţinuţi în robia duşmanului. Sfântul Apostol Petru avea să ştie, în sfârşit, că prima mişcare a lui Iisus Cel înviat a fost aceea de a Se pogorî la iad şi de a-i elibera pe toţi prizonierii din lagărele Satanei, de la Adam şi Eva până la Ioan Botezătorul. Aşa ni-L înfăţişează sfânta Sa icoană, aşa se mişcă El în credinţa noastră.

Ceva mai târziu, prin iluminare de la Duhul Sfânt, Apostolii aveau să afle un alt fapt extraordinar: Iisus a înviat nu numai pentru cei ce muriseră înaintea Lui, ci şi pentru cei ce vor muri după El. Orice pământean trece mai întâi prin viaţă şi apoi prin moarte. Murind, trupul său este redat pământului din care fusese alcătuit, iar sufletul merge în viaţa de dincolo, unde îl aşteaptă o judecată particulară şi provizorie, în aşteptarea celei ultime şi definitive. Starea sa de fericire sau nefericire îi este rânduită de

Dumnezeu, pe potriva faptelor lui de pe pământ, dar şi pe potriva rugăciunilor pe care cei vii le fac pentru el.

Va veni apoi un timp al sfârşitului lumii învechite, când Dumnezeu o va transfigura în cer nou şi pământ nou (Ap 21, 1), aşa cum meşterul topeşte-n foc un fier învechit şi din aceeaşi topitură făureşte ceva care nu mai seamănă cu ce-a fost. Un Sfânt Părinte[8] e de părere că universul de după sfârşitul lumii va fi transparent şi imponderabil; corpurile cereşti ni le imaginăm astfel uşoare şi străvezii, ca nişte nori de cristale vaporoase plutind în lumina lui Dumnezeu.

Dar dacă la început Dumnezeu a creat lumea pentru om, tot pentru om o va transfigura la sfârşit. Atunci se va petrece învierea cea de obşte, a tuturor celor din veac adormiţi, ca să-L întâmpine ei pe Hristos Cel ce va veni pe norii cerului. Aceasta va fi, în fapt, nu o venire, ci o revenire – sau a doua venire –, făgăduită de El Însuşi ucenicilor Săi. Atunci sufletul omului va pune capăt aşteptării, îşi va chema trupul cu care a vieţuit pe pământ şi se va uni cu el, refăcându-şi astfel fiinţa întreagă, cu întreaga ei identitate pe care a avut-o înainte de moarte.

Cum va fi trupul omului înviat în obşte? Ne-o spune Însuşi Domnul Iisus prin metafora bobului de grâu: se seamănă-n pământ o sămânţă; din ea răsare o plantă care nu e altceva decât sămânţa putrezită (*cf.* In 12, 24). Sfântul Apostol Pavel reia această idee şi o dezvoltă în câteva versete de o mare adâncime: „Aşa-i şi cu învierea morţilor: se seamănă (trupul) întru stricăciune, învie întru nestricăciune; se seamănă întru necinste, învie întru slavă; se seamănă întru slăbiciune, învie întru putere; se seamănă trup firesc, învie trup duhovnicesc” (1 Co 15, 42-44). Cum va fi acel trup duhovnicesc? Asemenea trupului cu care a înviat Iisus. Cu deosebirea că trupul Său nu a cunoscut în mormânt stricăciune – adică putrezire, descompunere sau vreo alterare de orice fel –, pe când trupul omului trece obligatoriu prin descompunere. Trupul Domnului de după înviere avea însuşirea de a se face văzut sau nevăzut, de a străbate prin materie fără ca aceasta să sufere, de a mânca şi bea fără să mai simtă foamea sau setea, de a face ca cineva să-l recunoască sau să nu-l recunoască, de a se înălţa la cer

fără să părăsească pământul, rămânând între oameni prin Taina Euharistică. Cum va arăta trupul omului de după înviere? Cu excepţia însuşirilor dumnezeieşti, care sunt numai ale lui Iisus, el va arăta asemenea trupului cu care Acesta a înviat. El nu va mai cunoaşte schimbare, nici slăbiciune, nici îmbătrânire, nici moarte, nici putrezire; din trup firesc, materialnic, devine trup duhovnicesc, capabil de îndumnezeire prin participarea la lumina cea fără de început a lui Dumnezeu.

Iată de ce, iubiţii mei, învierea lui Hristos nu trebuie gândită şi trăită doar prin ea şi pentru ea, ci în strânsă legătură cu propria noastră Înviere. Înviind din morţi, Hristos a devenit „pârga celor adormiţi", pârga fiind întâiul fruct care se coace şi care dă semnul că toate celelalte vor veni după el; înviind din morţi, El a deschis calea oricărui trup către învierea cea de obşte; înviind din morţi, El a devenit şi „Întâiul-Născut" din morţi, ca să fie El cel dintâi întru toate" (Col 1, 18), cap de coloană pentru toţi cei ce de-a lungul istoriei se îndreaptă spre final. În legătură cu aceasta, tot marele Pavel spune lămurit, îndeosebi pentru auzul celor ce în vremea lui nu credeau în învierea morţilor: „Dacă morţii nu învie, atunci nici Hristos n-a înviat" (1 Co 15, 16). „Iar dacă Hristos n-a înviat, atunci zadarnică este propovăduirea noastră, zadarnică şi credinţa voastră." (1 Co 15, 14) „Iar dacă noi numai pentru viaţa noastră nădăjduim în Hristos, suntem mai de plâns decât toţi oamenii." (1 Co 15, 19) Cu alte cuvinte, cel ce nu crede în înviere trăieşte degeaba.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Am dorit să vă spun toate acestea pentru că mişună printre voi profeţi mincinoşi care prin tot felul de amăgiri caută să vă îndepărteze de la credinţa cea dreaptă. Unii dintre ei Îl mărturisesc pe Hristos, dar tăgăduiesc învierea morţilor. Alţii, în numele aceluiaşi Hristos, caută să vă sperie prin vestirea unei iminente catastrofe universale, legată în special de anul 2000,

care va însemna sfârşitul lumii; aceiaşi profeţi vă asigură că nu vor supravieţui decât cei aleşi, adică ei şi adepţii lor botezaţi a doua oară. Alţii cred într-un fel de înviere, dar numai a sufletelor, care vor deveni îngeri, tăgăduind astfel transfigurarea duhovnicească a trupurilor şi refacerea fiinţei umane în identitatea ei proprie. Alţii, mai noi, spun că toate religiile sunt la fel şi că la sfârşit fiinţele umane vor fi absorbite în Totul universal, adică în Nimic.

V-am spus toate acestea pentru ca să nu vă înşelaţi. Dacă profeţii mincinoşi se folosesc de drepturile omului pentru a vă amăgi, de aceleaşi drepturi folosiţi-vă şi voi spre a vă apăra. Rămâneţi tari în credinţa voastră, care este aceea a Sfinţilor Apostoli şi a Sfinţilor Părinţi! Cât despre sfârşitul lumii, nici măcar îngerii nu-l ştiu; numai Dumnezeu-Tatăl îl ştie şi numai El îl va hotărî, atunci când va crede; o ştim lămurit de la Însuşi Domnul Iisus. Orice calcul pe această temă e pierdere de vreme şi o spaimă în plus. De ce trebuie ca sfârşitul lumii să fie, neapărat, în anul 2000, dacă el poate fi chiar mâine? Sau peste multe mii de ani? De aceea ne porunceşte Domnul: „Privegheaţi, că nu ştiţi ziua şi nici ceasul în care Fiul Omului va veni” (Mt 25, 13).

Vă spuneam la început că noi ne-am pregătit pentru Învierea Domnului pentru că o aşteptăm; şi o aşteptăm pentru că şi credem în ea. Iată că acum ne-am întărit şi credinţa în învierea morţilor; de vreme ce credem în ea, o aşteptăm; şi dacă o aşteptăm, ne şi pregătim.

Toţi vor învia, dar nu toţi se vor mântui; toţi vor învia, dar nu toţi se vor bucura; toţi vor învia, dar nu toţi vor moşteni împărăţia cerurilor. Rămâneţi în Hristos, pentru ca să înviaţi după Hristos, să vă bucuraţi cu Hristos şi să vă înveşniciţi întru Hristos! Pentru noi, oamenii, S-a pogorât El şi S-a întrupat, pentru noi, oamenii, a murit şi a înviat.

7 Pastorală la praznicul Învierii Domnului, 1998.
8 Sf. Grigorie de Nyssa.

Au înţeles Apostolii Învierea? [9]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Hristos a înviat!

Faptele s-au petrecut aşa:

Coborât de pe cruce, trupul Domnului a fost aşezat în mormânt vineri spre seară, înainte de apusul soarelui. Mormântul era nou, săpat în piatră, iar pe gura lui a fost aşezată o lespede grea, pe care cei ce-L răstigniseră au avut grijă să o pecetluiască şi s-o pună sub pază militară.

Printre puţinii martori ai punerii în mormânt se aflau cele câteva sfinte femei, ucenice ale Domnului, care urcaseră, împreună cu El, drumul Crucii. Într-o astfel de împrejurare, ele ştiau care le va fi datoria: să tămâieze mortul la groapă. N-o puteau face însă decât Duminică dimineaţa, deoarece sâmbăta evreiască era şi nelucrătoare, când nimeni nu ieşea din casă. Acesta a fost motivul pentru care ele şi-au cumpărat cele de trebuinţă încă de vineri seara. Pe sfintele femei le cunoaştem şi sub numele de mironosiţe, adică purtătoare de miruri sau miresme.

Sâmbătă, toată ziua, linişte: Domnul, în mormânt; femeile, triste; ucenicii, înspăimântaţi şi zăvorâţi pe dinlăuntru.

Duminică dimineaţa, foarte devreme, când mijeau zorile şi se îngâna ziua cu noaptea, sfintele femei au ajuns în grădina unde se afla mormântul, purtând miresmele şi întrebându-se dacă vor găsi pe cineva care să le răstoarne lespedea. (Aici trebuie să vă amintesc că mortul nu era pus în sicriu; trupul său era înfăşurat în giulgiuri, adică în feşe mari de pânză îmbibată cu mirodenii; mirodeniile însă erau răşinoase, ceea ce făcea ca

giulgiurile să se lipească de trup. Mortul era astfel aşezat de-a dreptul pe piatră, culcat, cu o maramă pe faţă şi-n jurul capului.)

Iată însă că, odată ajunse la mormânt, au văzut că lespedea fusese deja dată la o parte. Lângă ea, un înger îmbrăcat în haină strălucitoare le-a spus să nu-L mai caute zadarnic pe Iisus, căci Acesta înviase din morţi. Într-adevăr, mormântul era gol!

Îndemnate de înger, dar cuprinse de spaimă, femeile au alergat spre cetatea Ierusalimului, să le spună ucenicilor ce văzuseră şi ce auziseră. Numai Maria Magdalena a rămas în grădină, tânguindu-se şi întrebându-se cine va fi luat trupul mortului din groapă şi unde anume îl va fi dus. Întrebarea aceasta i-a pus-o şi unui necunoscut, pe care ea l-a luat drept grădinar şi care i se ivise înainte, în boarea dimineţii. Necunoscutul însă a strigat-o pe nume, iar ea de îndată L-a recunoscut pe Domnul. Într-adevăr, Acesta era viu!

Domnul li S-a arătat şi celorlalte femei cam la aceeaşi vreme, în drumul lor spre cetate; L-au recunoscut şi I s-au închinat. Într-adevăr, Acesta era viu!

Ucenicii, care şedeau ascunşi în aceeaşi casă, de frica Iudeilor, n-au crezut o iotă din ceea ce, pe nerăsuflate, le spuneau femeile. Mai mult, le-au spus în faţă că se scrântiseră la cap şi nu-şi mai dădeau seama ce vorbesc. Cu toate acestea, doi dintre ei au ieşit din casă şi au dat fuga spre grădină. Ioan, care era cel mai tânăr şi deci mai sprinten, a ajuns cel dintâi, dar n-a avut curajul să intre în mormânt. Petru, mai bătrân şi deci mai greoi, a ajuns după el şi l-a încurajat să intre împreună. Într-adevăr, mormântul era gol!

Totuşi, mormântul nu era cu totul gol. Pe jos se odihneau giulgiurile în care fusese înfăşurat trupul lui Iisus. Dar ele nu erau răvăşite, ca ale cuiva care şi-a dezbrăcat hainele în neorânduială, ci aşternute pe jos, aşa cum fusese şi Domnul; era ca şi cum trupul mortului s-ar fi topit ca un abur, lăsându-şi îmbrăcămintea să cadă, moale, înlăuntrul ei. Numai marama era puţin mai la o parte, singură. Într-adevăr, giulgiurile erau goale!

În faţa acestei privelişti, mult s-au mirat cei doi, rămânând pe gânduri. Şi e uşor să pricepem de ce. Prima – şi singura – bănuială era aceea pe care

o avusese în minte şi Maria Magdalena: că anume cineva a furat trupul mortului şi l-a dus în altă parte. Numai că Maria se aflase la mormânt foarte de dimineaţă, când lucrurile însă nu se desluşeau bine; ea văzuse mormântul gol, dar nu şi giulgiurile. Acum însă se făcuse ziuă, răsărise soarele şi totul era limpede. De aci, mirarea celor doi: dacă trupul mortului era furat, atunci hoţii l-ar fi luat cu giulgiuri cu tot, mai ales că asemenea treburi se fac repede, noaptea. Pe de altă parte, dacă furii ar fi avut vreun motiv să ia numai trupul, ei ar fi trebuit ca mai întâi să desfacă giulgiurile de pe el, lucru greu de crezut: mai întâi, prin mirodeniile cleioase cu care erau feşele îmbibate, acestea se lipiseră de piele (era a treia zi de la îngropare); pe de altă parte, presupunând că desprinderea lor ar fi fost posibilă, nu era cu putinţă ca ele să fi fost aşezate întocmai cum fuseseră pe trupul mortului. Într-adevăr, nu numai mormântul era gol, nu numai giulgiurile erau goale; însăşi raţiunea omenească se golise de conţinut! Nu mai rămânea decât credinţa!

Credinţa – însoţită de încredinţare – avea să vină curând, când Domnul li Se va arăta şi ucenicilor în Galileea, când va frânge pâinea la cina celor din Emaus, când îl va chema pe Toma să-I pipăie rănile.

Iubiţii mei,

Din toate acestea reiese că învierea Domnului a început printr-o tăgadă care cuprindea într-însa o afirmaţie.

Să încercăm să ne lămurim. Venirea Domnului pe pământ şi arătarea Sa în lume fuseseră însoţite numai de afirmaţii. „Iată, fecioara va purta în pântece şi va naşte fiu!”, strigase profetul Isaia cu aproape şapte secole înainte (Is 7, 14). „Iată, în pântecele tău vei zămisli şi vei naşte fiu şi numele Lui îl vei chema Iisus!”, i-a spus îngerul Gavriil Sfintei Fecioare Maria în clipa Bunei-Vestiri (Lc 1, 31). „Veţi găsi un Prunc înfăşat şi culcat în iesle!”, a grăit îngerul către păstorii de lângă Betleem (Lc 2, 12). „Iată,

Mielul lui Dumnezeu!”, a strigat Ioan Botezătorul la apa Iordanului, arătându-L pe Iisus (In 1, 36). „L-am aflat pe Mesia!”, a exclamat Andrei către fratele său Petru (In 1, 41). Aceeaşi exclamaţie a avut-o, tot atunci, şi Filip (In 1, 45). Peste tot, afirmaţii, deseori însoţite de cuvântul „Iată!”, ceea ce înseamnă certitudine maximă.

Dincoace, la înviere, începutul a fost altfel: „Nu vă temeţi!... Nu-L mai căutaţi!... Nu este aici!...” (*cf.* Mt 28, 5-6), spune îngerul către femei. „Nu vă credem!”, răspund ucenicii către aceleaşi femei. „Nu te atinge de Mine!...”, o opreşte Domnul pe Maria Magdalena (In 20, 17). „Nu voi crede!...”, va exclama şi Toma (In 20, 25). Aşadar, întâiul argument al învierii a fost negaţia: mormânt gol, giulgiuri părăsite, minte omenească golită de înţelegere. Chiar şi după aceea sufletele parcă pluteau între credinţă şi nedumerire. Când Domnul li S-a arătat ucenicilor în Galileea, Evanghelistul ne spune că ei au crezut, dar că unii s-au îndoit (Mt 28, 17). Ceva mai târziu, la o nouă arătare, pe ţărmul Mării Tiberiadei, „nici unul din ucenici nu îndrăznea să-L întrebe: Cine eşti Tu?, ştiind că este Domnul” (In 21, 12).

Iubiţii mei, dacă naşterea Domnului din Fecioară a fost „taina cea din veac ascunsă şi de îngeri neştiută”, învierea Sa din morţi a fost şi rămâne o taină incomparabil mai adâncă şi mai de nepătruns. Profeţii Vechiului Testament au vestit venirea lui Mesia, unde anume Se va naşte, când şi din cine, cum Îi va fi înfăţişarea, cum va lua asupră-Şi păcatele omenirii şi cum va suferi pentru ele; i-au prevestit limpede patimile şi moartea, dar nu şi învierea. Astfel, înţelegem de ce naşterea Domnului s-a petrecut într-un orizont de aşteptare al omenirii, pe când învierea nu a fost aşteptată de nimeni. Domnul Însuşi, în timpul propovăduirii Sale, a afirmat în repetate rânduri că Fiul Omului va suferi moarte pe cruce şi că a treia zi va învia (Mc 9, 31), dar S-a mărginit doar la enunţul în Sine, fără să dea lămuriri şi fără să îngăduie întrebări, aşa cum a făcut, de pildă, cu înălţarea Sa la cer, pe care şi-a anunţat-o ca pe o întoarcere la Tatăl şi ca pe o condiţie a venirii Duhului Sfânt (*cf.* In 16, 5-7).

Să nu credem însă că aceasta se datorează neputinţei omeneşti de a pricepe un fenomen cu totul nou şi copleşitor. Neputinţa, desigur, exista, dar deasupra ei lucra iconomia divină, o anumită pedagogie a lui Dumnezeu care-Şi pregăteşte învăţăceii ca pe şcolari; nu dintr-odată, ci în trepte de cunoaştere. Sfântul Evanghelist Marcu ne spune că, la un moment dat, după ce Domnul Şi-a vestit patimile şi învierea, ucenicii „nu înţelegeau cuvântul şi se temeau să-L întrebe”. Dar Sfântul Evanghelist Luca, istorisind aceeaşi împrejurare, ne dă o lămurire: „Dar ei [ucenicii] nu înţelegeau cuvântul acesta, că era ascuns pentru ei, ca să nu-l priceapă, şi se temeau să-L întrebe”. Tot aşa s-a întâmplat în chiar ziua învierii, Duminică spre seară: când ucenicii Luca şi Cleopa mergeau trişti pe drumul spre Emaus, „Iisus Însuşi, apropiindu-Se, mergea împreună cu ei; dar ochii lor erau ţinuţi să nu-L cunoască”. Într-adevăr, ei, care nu credeau în zvonurile cum că Iisus ar fi înviat, aveau să se încredinţeze de abia când Necunoscutul Drumeţ, poftit de ei la cină, avea să frângă pâinea euharistică şi să Se facă nevăzut.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Am socotit de cuviinţă să vă spun toate acestea pentru că uneori suntem ispitiţi să-i judecăm prea aspru pe ucenicii Domnului, cum că nu L-au înţeles, că nu L-au urmat până la capăt, că la greu s-au speriat şi L-au părăsit, că Petru s-a lepădat de El şi că Toma s-a îndoit. Dacă privim lucrurile numai omeneşte, aşa este. Dar dacă le privim din unghiul credinţei, atunci vom înţelege că nimic nu s-a petrecut la întâmplare şi că totul s-a desfăşurat după o anume rânduială dumnezeiască. Sfântul Evanghelist Ioan ne spune că, pregătindu-I Domnului intrarea triumfală în Ierusalim, apostolii făceau aceasta fără să-şi dea seama că împlinesc o profeţie, că deveniseră instrumente ale planului divin. Dacă ei nu întotdeauna ştiau ce fac, Dumnezeu, în mod sigur, ştia. Lepădarea lui Petru fusese prevăzută de Domnul cu câteva ceasuri înainte, ca şi fuga

apostolului. Dar, dacă ne gândim bine, tocmai această preştiinţă dumnezeiască a făcut posibile căinţa lui Petru şi devotamentul de mai târziu al apostolilor. Nici nu suntem siguri că, aflând de învierea Domnului sau văzându-L aievea pe Cel înviat, se îndoiseră de-a binelea; în astfel de situaţii năprasnice, când cineva aude o veste extraordinară, exclamă cu uimire, de-abia ţinându-şi respiraţia: „E prea frumos ca să fie şi adevărat!”. Bucuria adusă de înviere era prea nouă şi prea copleşitoare pentru ca să fi fost întâmpinată cu aplauzele şi uralele unei victorii scontate. Ea a zdruncinat la început, pentru ca după aceea, în timp, să se statornicească definitiv în sufletele celor ce cred.

Dacă, pentru motivele arătate, cei de atunci nu aşteptau învierea, noi, cei de azi, avem în ea nu numai certitudinea mântuirii, ci şi încununarea unei pregătiri. De aceea am postit, de aceea ne-am spovedit, de aceea ne-am amintit de patimile Domnului şi ne-am făcut părtaşi ai crucii, pentru ca bucuria noastră astăzi să fie nu numai deplină, dar şi înţeleasă.

Învierea lui Hristos este centrul credinţei noastre, coloana vertebrală a fiinţei creştine, sistemul de existenţă al edificiului eclesial. Fără ea, totul s-ar prăbuşi. Sfântul Apostol Pavel ne spune că dacă Hristos n-a înviat, atunci „zadarnică e propovăduirea noastră, zadarnică e şi credinţa voastră” (1 Cor 15, 14). Învierea Domnului este pârga şi siguranţa propriei noastre învieri. Dacă cei de atunci, din vremea lui Ponţiu Pilat, nu aşteptau învierea lui Hristos, noi, cei de acum, privim înainte cu nădejde spre sfârşitul veacurilor, ceea ce-l face pe oricare creştin să mărturisească în Simbolul Credinţei: „Aştept învierea morţilor”.

Aşadar, iubiţii mei, fruntea sus! Dacă aţi dormitat, treziţi-vă! ; dacă aţi greşit, îndreptaţi-vă! ; dacă v-aţi poticnit, ridicaţi-vă! ; dacă v-aţi îndoit, credeţi! ; dacă v-aţi adumbrit, luminaţi-vă!

Fie-vă Sărbătorile paşnice şi fericite!

Şi nu-i uitaţi pe cei sărmani!

Al vostru de tot binele voitor şi rugător către Domnul.

9 Pastorală la praznicul Învierii Domnului, 1999.

Bucuria ospăţului lăuntric[10]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Hristos a înviat!

Intraţi toţi întru bucuria Domnului nostru; şi cei dintâi şi cei de după ei, primiţi-vă răsplata! Bogaţii şi săracii, împreună bucuraţi-vă! Cei ce v-aţi înfrânat şi cei ce v-aţi lenevit, cinstiţi această zi! Cei ce aţi postit şi cei ce n-aţi postit, veseliţi-vă astăzi! Masa este plină, ospătaţi-vă toţi! Viţelul este mult, nimeni să nu iasă flămând! Gustaţi toţi din ospăţul credinţei! ; împărtăşiţi-vă din belşugul bunătăţii!

Cuvintele acestea le-aţi mai auzit; nu sunt ale mele, ci ale Sfântului Ioan Gură de Aur, cel ce înfăţişează sfânta şi luminata sărbătoare a Paştilor ca pe un ospăţ duhovnicesc; un ospăţ universal, al tuturor creştinilor, indiferent de condiţia fiecăruia; un ospăţ pe care Dumnezeu, prin nemărginita Sa generozitate, ni-l îmbie tuturor în strălucita zi a învierii Fiului Său; un ospăţ prin care Dumnezeu le oferă celor vrednici răsplată, iar celor nevrednici bunătate.

Vă mai amintiţi de întoarcerea Fiului Risipitor? Tatăl său l-a primit cu bucurie şi a poruncit să se pregătească, în cinstea sa, un mare ospăţ, la care l-a poftit şi pe fiul rămas acasă şi devenit, dintr-odată, invidios pe mântuirea fratelui său (Lc 15, 28). Ospăţul acela nu era doar mâncare şi băutură, ci, mai ales, simbolul iertării, al împăcării, al păcii, al momentului în care oamenii se regăsesc laolaltă în jurul aceleiaşi mese, faţă către faţă, ochi către ochi, inimă către inimă, speranţă către speranţă.

Aceasta pentru că ospăţul nu este o masă obişnuită, la care oamenii se hrănesc. El are întotdeauna un caracter festiv, sărbătoresc, însoţind un eveniment important din viaţa familiei sau a societăţii: o naştere, o cununie, o aniversare, o comemorare, o vizită, o despărţire, o înmormântare, o pomenire a morţilor, un hram, o sfinţire de biserică, o sărbătoare naţională.

În Sfânta Scriptură, atât Vechiul, cât şi Noul Testament ne oferă numeroase împrejurări în care ospăţul era mai mult decât mâncare şi băutură, el alcătuind cadrul unui eveniment deosebit. Astfel, patriarhul Avraam i-a ospătat pe cei trei călători la stejarul Mamvri, dar prin ei i s-a descoperit Sfânta Treime şi tot prin ei a aflat că va fi strămoşul poporului ales (Fc 8). Iacob a avut o ceartă cu socrul său Laban, dar până la urmă au căzut la înţelegere şi au pecetluit împăcarea printr-un ospăţ (Fc 31, 46). Domnul nostru Iisus a luat parte la ospăţul de nuntă din Cana Galileii, dar acolo a săvârşit întâia Sa minune şi tot acolo a binecuvântat Taina Căsătoriei (In 2, 1-11). Poftit la masă în casa Martei şi Mariei, surorile prietenului Său Lazăr, ne-a descoperit primatul duhului asupra materiei (Lc 10, 38-42). Tot acolo, la un alt ospăţ, a primit ofranda de mir a femeii păcătoase, prefigurându-Şi propria Sa înmormântare (In 12, 1-8). Un prinos asemănător a primit, tot la un ospăţ, în casa fariseului Simon (Lc 7, 36), iar în casa altui fariseu a vindecat un bolnav de hidropică (Lc 14, 1). În casa lui Zaheu vameşul S-a poftit singur, dar nu neapărat să mănânce şi să bea, ci să arate că nu cei sănătoşi au trebuinţă de doctor, ci cei bolnavi (Lc 19, 1-10). Şi dacă fariseii Îl învinuiau că stă la masă cu vameşii şi cu păcătoşii (Mc 2, 16), El o făcea într-adins, ca să arate că vindecarea sufletului nu se face cu bisturiul mustrării, ci cu balsamurile comuniunii. Iertând păcatele unuia şi pe ale altuia, El se pregătea să le ia asupră-Şi pe ale tuturor.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Într-adevăr, la trei ani şi jumătate după ce ieşise din Nazaret spre a-Şi propovădui Evanghelia, Domnul Hristos a cunoscut că se apropie ceasul jertfei Sale. Dacă până atunci, în absolut toate împrejurările, Domnul participase la ospeţele oferite de alţii, avându-i alături pe ucenicii Săi, de data aceasta El este Cel care-i pofteşte pe ucenici la un ospăţ cu totul aparte, ospăţ *care se va numi, în memoria veacurilor*, „Cina cea de Taină”. Această Cină a fost pregătită cu grijă, din vreme, şi a avut loc în foişorul din casa unor prieteni apropiaţi, cu trei zile înainte de Paştile Iudeilor. Aici e bine să vă amintesc, iubiţii mei, că Paştile Iudeilor era o sărbătoare legată de eliberarea acestora din robia Egiptului şi că ea se alcătuia dintr-un ospăţ: membrii fiecărei familii se înfruptau din mielul pascal, anume jertfit pentru această împrejurare. Prin Cina cea de Taină, Domnul a anticipat serbarea tradiţională, arătând că de data aceasta – şi pentru totdeauna – Mielul de jertfă este El Însuşi. Atunci, la Cină, a frânt pâinea şi le-a dat-o ucenicilor Săi, zicând: „Luaţi, mâncaţi, acesta este Trupul Meu, cel ce se frânge pentru voi, spre iertarea păcatelor”. Atunci, după Cină, a luat paharul şi l-a dat ucenicilor Săi, zicând: „Beţi dintru acesta toţi: Acesta este Sângele Meu, al Legii celei noi, carele pentru voi şi pentru mulţi se varsă, spre iertarea păcatelor”[11]. E cât se poate de limpede că pâinea şi vinul, reale ca hrană şi simbol, deveneau acum o altă realitate, mult mai adevărată decât prima: Trupul mistic şi Sângele mistic al lui Iisus Hristos, instituindu-se astfel Taina Euharistiei. Trupul ce se frânge şi Sângele ce se varsă sunt ale Aceluia ce Se va sui, va pătimi şi va muri pe cruce, împovărat cu păcatele noastre, ale tuturor, iertându-le astfel prin jertfa de Sine.

Ospăţul acesta, al Cinei celei de Taină, avea să fie şi ultimul. Încă de la început, Domnul le-a spus celor de faţă: „Cu dor am dorit să mănânc aceste Paşti cu voi mai înainte ca Eu să pătimesc. Că vă spun Eu vouă că de acum nu le voi mai mânca până când se vor plini întru împărăţia lui Dumnezeu” (Lc 22, 15-16). Aşadar, era masa de despărţire.

Într-adevăr, după învierea Sa din morţi, Domnul nu S-a mai ospătat cu apostolii Săi. Cina din Emaus, oferită de ucenicii Luca şi Cleopa, nu a avut loc; încă de la început, după ce Domnul a frânt pâinea şi a fost astfel

recunoscut de cei doi, El S-a făcut nevăzut (Lc 24). Fusese, pur şi simplu, o Cină euharistică. Nici după aceea, când li S-a arătat ucenicilor Săi la Marea Tiberiadei, nu a avut loc un ospăţ; pescuirea minunată, poruncită de El, nu a fost altceva decât semnul prin care ucenicii aveau să-L recunoască pe Iisus Cel înviat. Iar dacă a mâncat în faţa lor a făcut-o spre a le dovedi că trupul Său, deşi nu mai avea nevoie de mâncare, era un trup real, nu o închipuire (In 21, 1-13).

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Dacă atunci, la Înviere – şi nici după aceea –, nu s-a petrecut nici un fel de ospăţ, de ce Sfântul Ioan Gură de Aur ne înfăţişează Paştile ca pe un ospăţ duhovnicesc?

Răspunsul constă în aceea că odată cu învierea Domnului ni s-a deschis împărăţia lui Dumnezeu. Or, împărăţia cerurilor a fost de mai multe ori asemănată, chiar de Domnul, cu un ospăţ. Dar, vai, să nu-şi imagineze cineva că viaţa viitoare a celor mântuiţi ar fi cumva mâncare şi băutură, o petrecere fără sfârşit; aceasta ar fi o mare necredinţă şi o mare blasfemie. Se ştie că un ospăţ poate fi şi de altă natură decât cea materială: o carte bună, un concert de muzică, o expoziţie de artă pot alcătui adevărate festinuri spirituale, uneori atât de cuceritoare, încât cei ce se înfruptă din ele nici nu mai simt nevoia hranei propriu-zise. Platon, marele filosof al antichităţii greceşti, a asemănat dialogul înţelepţilor cu un ospăţ al minţilor luminate, ceea ce l-a făcut să-şi intituleze una din cărţile sale *Banchetul*. Atunci, cum am gândi noi oare ospăţul din împărăţia lui Dumnezeu altfel decât un ospăţ duhovnicesc?

Vă amintiţi de parabola istorisită de Sfântul Evanghelist Matei? „Asemănatu-s-a împărăţia cerurilor cu un împărat care i-a făcut nuntă fiului său. Şi i-a poftit pe oaspeţi, zicând: Iată, mi-am pregătit ospăţul, juncii mei

şi cele îngrăşate s-au înjunghiat şi toate sunt gata. Veniţi la nuntă!” (Mt 22, 2-4).

O parabolă asemănătoare se află şi în Evanghelia după Luca: un om a făcut cină mare şi i-a poftit pe toţi să vină la ospăţ, dar unii n-au vrut. Spunând acestea, Domnul Iisus se identifică cu gazda şi rosteşte o sentinţă: „Că vă spun Eu vouă: Nici unul din bărbaţii aceia care au fost chemaţi nu va gusta din cina Mea” (Lc 14, 16-24).

De altfel, Domnul le va spune ucenicilor Săi la Cina cea de Taină: „Eu vă rânduiesc vouă împărăţie aşa cum Tatăl Meu mi-a rânduit-o Mie, ca să mâncaţi şi să beţi la masa Mea întru împărăţia Mea” (Lc 22, 29-30). Or, împărăţia lui Dumnezeu are două dimensiuni: împărăţia ce va să vină, la sfârşitul veacurilor, după Judecata de Apoi, şi împărăţia care a şi venit şi care se află, prin Biserica lui Hristos, înlăuntrul nostru (Lc 17, 21). În virtutea acestui fapt, sfinţii apostoli şi primii creştini săvârşeau „Cina Domnului”, urmată de o agapă (1 Co 11, 20), adică de o masă frăţească, de obicei Duminica, adică în ziua învierii lui Hristos. Şi dacă Domnul i-a poftit la Cina cea de Taină pe sfinţii Săi ucenici şi apostoli, El nu va înceta s-o facă şi pentru noi toţi, de-a lungul secolelor: „Iată, Eu stau la uşă şi bat; de-Mi va auzi cineva glasul şi va deschide uşa, voi intra la el şi voi cina cu el şi el cu Mine” (Ap 3, 20). Aşadar, iubiţii mei, Domnul ne poate fi şi gazdă, şi oaspete; depinde de fiecare din noi să-I accepte invitaţia sau să-L invite. Poate fi ceva mai emoţionant decât această dublă perspectivă pe care ne-o deschide Hristos? Poate fi ceva mai înălţător decât această conlucrare dintre Dumnezeu şi om? Dar dacă ea este posibilă în istorie, în eternitate se restabileşte sensul unic: „Fericiţi cei chemaţi la cina de nuntă a Mielului” (Ap 19, 9), ne făgăduieşte Apocalipsa lui Ioan, referindu-se la uniunea perfectă şi definitivă dintre Hristos şi Biserica Sa. Până atunci însă, Biserica luptătoare înfruntă valurile istoriei, deseori ameninţătoare, ca o corabie zgâlţâită de furtuni, dar sigură de sine, pentru că la cârma ei se află Însuşi Iisus Hristos. Pe pământ, Biserica e anticamera împărăţiei cerurilor, cea care ne oferă, prin Sfintele Taine, ospeţele duhovniceşti ale marilor noastre bucurii.

Bucuria, iubiţii mei, e un sentiment al fiinţei noastre lăuntrice, o lumină care ne năpădeşte inima şi care, în cele mai multe cazuri, e vecină cu fericirea. Ea poate fi însoţită şi de veselie, ca expresie văzută, revărsată în afară, a bucuriei. În concluzia celor Nouă Fericiri, Mântuitorul ne spune: „Bucuraţi-vă şi vă veseliţi, căci plata voastră multă este în ceruri” (Mt 5, 12). De ce vă spun acestea? Ca să înţelegeţi deosebirea dintre bucurie şi veselie. Dacă veselia e izvorâtă din bucurie, atunci ea e frumoasă, ziditoare, legitimă. Dar dacă veselia are alte cauze decât bucuria duhovnicească, ea nu poate fi decât o expresie a superficialităţii, necredinţei şi dezmăţului. Ca rod al bucuriei, veselia e cumpătată şi decentă; în afara acesteia, ea devine excesivă şi neruşinată. În parabola nunţii fiului de împărat, de care v-am pomenit mai sus, ni se spune că unii invitaţi au fost siliţi să vină la ospăţ, dar că unul din ei nu avea haină de nuntă, fapt pentru care împăratul l-a pedepsit. Se pune întrebarea: de ce să fie pedepsit, de vreme ce el fusese forţat să vină, pe nepregătite, adunat din drum, aşa cum se găsea? Iubiţii mei, haina de nuntă e un simbol al stării lui lăuntrice, pe care Împăratul-Dumnezeu i-a citit-o în suflet: ajuns la masă, el nu s-a făcut părtaş la bucuria obştească a nuntaşilor, ci s-a mulţumit să mănânce bine şi să bea bine, veselindu-se ca un simplu petrecăreţ. Aceasta i-a fost vina, pentru aceasta şi-a luat osânda.

Parabola, iubiţii mei, se potriveşte şi zilelor noastre, când încă mai sunt destui creştini care cred că Paştile nu sunt altceva decât o masă îmbelşugată, bine gătită şi bine stropită. Din fericire, există încă şi destui creştini care cred şi trăiesc după rânduială. Sunt absolut convins că cei mai mulţi care vă aflaţi acum în biserică, ascultând această scrisoare pastorală, v-aţi pregătit şi v-aţi împărtăşit de bucuria ospăţului duhovnicesc al Sfintei Cuminecături, ceea ce vă îndreptăţeşte să mergeţi la casele voastre şi să vă veseliţi la ospăţul bucatelor; aceasta cu atât mai mult cu cât, din mila şi avutul vostru, v-aţi îngrijit ca nici oamenii săraci să nu fie lipsiţi de ospăţul pascal. Vă încredinţez că merticul pe care l-aţi aşezat astăzi pe masa sărmanilor vă va aştepta înmiit la ospăţul împărăţiei cerurilor.

Mulţumindu-i Sfântului Ioan Gură de Aur pentru gândul cel bun de a vă vorbi astăzi pe marginea spuselor lui, vă doresc tuturor, din toată inima, Sărbători luminate, întru cea mai frumoasă mărturisire şi confirmare pe care a cunoscut-o vreodată istoria omenirii: Hristos a înviat!

10 Pastorală la praznicul Învierii Domnului, 2000.
11 Sinteză liturgică după Evangheliile sinoptice.

Prezenţa în lume a lui Hristos cel Înviat[12]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Hristos a înviat!

A trecut postul, au venit Paştile, ne bucurăm şi ne veselim şi prăznuim învierea lui Hristos cu gândul la propria noastră înviere.

Aşa vom face an după an, generaţie după generaţie; Paştile vor veni şi vor trece, noi ne vom petrece şi ne vom împlini şi vom îmbătrâni şi vom adormi şi ne vom odihni şi vom aştepta şi-n aşteptare vom nădăjdui.

Şi va veni o vreme când vremea se va poticni şi când trâmbiţa va suna şi vom învia şi Domnul va veni şi ne va judeca: Domnul în strai împărătesc, Domnul pe tron de aur, Domnul cu apostolii şi sfinţii, Domnul în constelaţii de îngeri, Domnul îmbrăcat în slava pe care o avusese la Tatăl mai înainte de a fi lumea (In 17, 5), Domnul pe care istoria nu-L va cunoaşte şi nu-L va recunoaşte, Domnul pe care noi înşine Îl vom cunoaşte şi-L vom recunoaşte numai din slavă, din icoană şi, uneori, din vedenie.

Domnul va face un semn şi semnul ne va rândui, pe unii de-a dreapta, pe alţii de-a stânga Sa. Şi toţi vom înţelege: buni şi răi.

Şi ne va spune celor de-a dreapta: „Veniţi, binecuvântaţii Părintelui Meu, moşteniţi împărăţia cea pregătită vouă de la întemeierea lumii. Că am flămânzit şi Mi-aţi dat să mănânc, am însetat şi Mi-aţi dat să beau; străin am fost şi M-aţi primit; gol şi M-aţi îmbrăcat; bolnav şi M-aţi cercetat; în temniţă am fost şi aţi venit la Mine” (Mt 25, 34-36). Ne va spune şi celor din stânga: „Duceţi-vă de la Mine, blestemaţilor, în focul cel veşnic, care este gătit diavolului şi îngerilor lui. Că am flămânzit şi nu Mi-aţi dat să mănânc; am însetat şi nu Mi-aţi dat să beau; străin am fost şi nu M-aţi

primit; gol, şi nu M-aţi îmbrăcat; bolnav şi în temniţă, şi nu M-aţi cercetat” (Mt 25, 41-43).

Atunci se va petrece, pentru noi toţi, nedumerirea, mirarea, uimirea, uluirea, marea buimăceală; cu ochii ţintă la Domnul de pe tron, ni-L vom aminti pe Domnul din Scripturi şi nu vom şti să-L fi văzut vreodată bolnav într-un spital sau închis într-o temniţă sau neavând pe trup un strai ca lumea; şi dacă uneori a fost flămând sau însetat sau călător întârziat, El niciodată nu Şi-a întins mâna să cerşească. Unde să-L căutăm? Unde să-L găsim? Unde să-L identificăm pe măsura spuselor Lui? Şi, cel puţin pentru o clipă, ni se va părea că măsura e strâmbă: pentru păcătoşi, un iad nedrept; pentru cei buni, un rai nemeritat... Şi ne vom dezmetici şi vom cuteza şi vom întreba; iar Domnul, de pe tronul slavei, ne va răspunde simplu, cu o simplitate tot atât de uluitoare: „Adevăr vă spun, întrucât aţi făcut – sau nu aţi făcut – unuia dintr-aceşti foarte mici fraţi ai Mei, Mie Mi-aţi făcut – sau nu Mi-aţi făcut”. Cuvintele se vor rosti ca o sentinţă a propriilor noastre fapte; ele sunt cele ce ne-au judecat; ele au ajuns la Tatăl, Tatăl i le-a spus Fiului, Fiul le-a auzit şi, judecând, a făcut dreptate. Între El şi faptele noastre nu mai poate fi decât rugăciunea mijlocitoare a Maicii Sale.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

De ce vi le spun pe toate acestea tocmai acum, în ziua de Paşti? Pentru că, aşa cum pomeneam la început, noi prăznuim învierea lui Hristos cu gândul la propria noastră înviere; o înviere în care credem, pe care o mărturisim şi pe care o aşteptăm de-a lungul veacurilor.

Atunci, la învierea cea de obşte, toate se vor lămuri, dar nouă ne rămâne, acum, o întrebare: Cine sunt aceşti „fraţi foarte mici” ai Domnului? Căci nu e vorba de creştini în general, care pot deveni „fraţi” ai lui Hristos (vezi Rm 8, 29), ci de nişte „fraţi” nu numai „foarte mici”, dar cu care El, Domnul, Se identifică: „Cine l-a ajutat pe acest suferind, pe Mine M-a

ajutat!”... Desigur, nu poate fi vorba de una şi aceeaşi persoană – căci o persoană e unică –, ci de două persoane, dar în aceeaşi ipostază: aceea de suferinţă. E ca şi cum Domnul S-ar ascunde în spatele sau în fiinţa unui suferind şi aşteaptă să-L identificăm, pentru ca noi să-L alinăm prin mijlocirea aceluia. Aşadar, suferinţa e un semn prin care Dumnezeu poate fi identificat în om. Dar ce ştim noi despre legătura dintre semn şi Dumnezeu? Să încercăm o lămurire.

Din cei treizeci şi trei de ani şi jumătate cât a trăit Domnul pe pământ, în primii treizeci de ani El S-a ocultat pe Sine, trăind într-un adevărat anonimat în orăşelul Nazaret din Galileea; în afară de Sfânta Sa Maică, nimeni n-a ştiut cine era acest Iisus în realitate. La treizeci de ani iese în lume şi merge spre Iordan, laolaltă cu mulţimile. Atunci Dumnezeu-Tatăl îi spune lui Ioan Botezătorul că tânărul care va veni şi se va boteza şi peste care Duhul Se va pogorî din cer, Acela este Cel ce trebuie să vină. Iisus intră în apă şi Se botează, Duhul Sfânt vine asupră-I în chip de porumbel, Ioan vede semnul, îşi îndreaptă faţa spre mulţime şi-L descoperă pe Nou-Venit: „Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel Ce ridică păcatul lumii!” (In 1, 29 şi contextul). De acum, Iisus va fi cunoscut şi recunoscut după chipul Său, aşa cum ni S-a păstrat şi nouă în icoană. În următorii trei ani şi jumătate, Domnul nu-Şi va părăsi niciodată înfăţişarea omenească, cu o singură excepţie: momentul schimbării la faţă, dar şi atunci în prezenţa a numai trei dintre ucenicii Săi şi sub pecetea tainei: ei nu vor spune nimănui ceea ce văzuseră – adică înfăţişarea dumnezeiască a lui Iisus – decât după învierea Acestuia.

Iată însă, iubiţii mei, că îndată după înviere Domnul Se ocultează uneori, ascunzându-Şi înfăţişarea în spatele semnului; mai precis, punând semnul să meargă înaintea chipului.

În lumina zorilor, Maria Magdalena e prima fiinţă care Îl întâlneşte pe Iisus Cel înviat, dar nu-L recunoaşte, crezând că e grădinarul; e nevoie ca Iisus să emită un semn, adică s-o cheme pe nume, pentru ca ea să-L recunoască şi să I se închine (In 20, 14-18).

În aceeaşi zi, în lumina asfinţitului, ucenicii Luca şi Cleopa vin de la ţarină îndreptându-se spre satul lor, Emaus, abătuţi şi trişti. Li se alătură un „drumeţ” care le vorbeşte despre ceea ce îi doare: Fiul Omului, Care a trebuit să moară pentru ca să învie. Ajunşi în dreptul casei, ei Îl poftesc la cină, El primeşte, Se aşază la masă, ia pâinea şi o frânge; ei recunosc semnul euharistic de la Cina cea de Taină, îşi dau seama că „străinul” e Iisus, dar în aceeaşi clipă El se face nevăzut. Cum de nu-L recunoscuseră pe drum? Ne-o spune evanghelistul: „ochii lor erau ţinuţi să nu-L cunoască” (Lc 34, 13-35; Mc 16, 12-13).

După mai multe zile, şapte dintre ucenici, care îşi reluaseră meseria de pescari, se întorceau dimineaţa din largul mării, după o noapte de trudă zadarnică. Un „străin” îi întâmpină de pe ţărm şi-i întreabă dacă au ceva de mâncare. Ei răspund că n-au izbutit să prindă nimic, El îi îndeamnă să arunce mreaja în partea dreaptă, ei o aruncă, o scot plină de peşte, Ioan recunoaşte în aceasta semnul pescuirii minunate pe care ei, ucenicii, o mai trăiseră o dată (Lc 5, 4-28) şi exclamă: „Domnul este!”. Aşadar, în spatele semnului se află Iisus. Ucenicii se reped la el, pe ţărm, dar văd că „străinul” Care le ceruse de mâncare frigea peşte pe jăratec, având alături şi pâine; înseamnă că, de fapt, El era gazda. Ajuns aici, Evanghelistul Ioan ne relatează un fapt extraordinar: în timp ce prânzeau, „nici unul dintre ucenici nu îndrăznea să-L întrebe: Cine eşti Tu?, ştiind că este Domnul” (In 21, 1-14). Această superbă ambiguitate e menită să ne arate că, deşi ucenicii încă nu erau în stare să-I desluşească chipul, nu se îndoiau de prezenţa reală a lui Iisus; ceea ce înseamnă că, cel puţin în această situaţie, semnul e mai puternic decât înfăţişarea, credinţa e mai puternică decât experienţa; de altfel, între cei şapte se afla şi Toma!

După alte câteva zile, Domnul Îşi adună ucenicii pe un munte; acolo le dă ultimele porunci, acolo îi binecuvintează şi de acolo Se înalţă la cer, dar nu înainte de a le spune un lucru esenţial: „Şi iată, Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârşitul veacului” (Mt 28, 20). Nu e o făgăduinţă, ci atestarea unui fapt; nu spune: „voi fi cu voi”, ci: „sunt cu voi”; înălţarea e o

despărţire şi nu e o despărţire: Iisus Se întoarce la Tatăl de la Care plecase, dar rămâne cu oamenii pentru care venise; El, acelaşi, ieri şi azi şi în veci.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

În ce anume fel se află Domnul cu noi? Ştim cu certitudine că El e prezent în rugăciunea curată, puternică şi fierbinte, în experienţa mistică şi, mai presus de toate, în actul liturgic care se cheamă Euharistie, când ni Se dăruieşte, întreg şi real, spre sfinţire şi luminare.

Iată însă că la Judecata din Urmă vom afla că printre noi a existat şi un Iisus pe Care nu L-am văzut, pe Care nu L-am bănuit, pe Care nu L-am recunoscut, un Iisus anonim, tăinuit în spatele unui semn ce se cheamă suferinţa umană. Atunci, la Judecată, Îl vom privi pe Iisus Împăratul, pe tronul slavei Sale, dar El ne va întreba dacă în viaţa noastră am recunoscut vreodată un Iisus flămând, un Iisus însetat, un Iisus în zdrenţe, tremurând de frig, un Iisus înnoptat la o poartă care nu I se deschide, un Iisus gemându-Şi durerea pe un pat de spital, un Iisus singuratic în spatele unor gratii, un Iisus schilod sau paralitic sau orb sau gârbov sau lepros, un Iisus ca oricare din miile de betegi pe care-i vindecase, un Iisus împovărat de bătrâneţe sau un Iisus Care ne imploră prin ochii unui copil de pripas. Atunci vom fi întrebaţi şi ne vom uita în urmă, în propriile noastre vieţi, şi vom şti sau nu vom şti dacă am întâlnit şi un alt Iisus decât pe Cel din apa Botezului sau din Rugăciune sau din Extaz sau din Cuminecătură, un Iisus care Se descoperă nu numai prin revelaţie, ci şi prin ocultare. Da, iubiţii mei, Iisus este Cel care stă în faţa uşii tale şi bate, dar şi Cel care stă în spatele uşii Sale şi aşteaptă să-ţi deschidă. El a venit să-l caute şi să-l mântuiască pe cel pierdut, dar îl şi aşteaptă pe cel pierdut să-L caute şi să-I ceară mântuirea. Credeţi oare că Dumnezeu există doar pentru cei ce stau cu mâinile-n sân? Nu, dragii mei, roua cerului nu va străluci decât pe florile care şi-au deschis cupa ca s-o primească! Mergi şi caută-L şi găseşte-L pe Iisus prin fapta ta

cea bună, care nu e altceva decât întruparea iubirii tale de Dumnezeu prin aproapele!

Îndemnul acesta e mai necesar acum decât oricând, într-o ţară bântuită de criză economică şi morală, de sărăcie, mizerie, dezgust, disperare şi violenţă. Zilnic descoperim că în societatea noastră există copii orfani, copii fără identitate, copii abandonaţi în spitale, în şanţuri sau în lăzi de gunoi, copii maltrataţi de propriii lor părinţi, copii pe care groaza i-a alungat de-acasă, copii rătăcitori pe stradă sau adăpostiţi prin canale, pândiţi de abuzuri şi vicii precoce, copii hămesiţi, copii cu ochii trişti şi suflete pustii. Toţi aceştia au nevoie de ajutorul nostru. Fiecare din noi poate şi trebuie s-o facă, fie direct, fie prin Biserică, fie prin asociaţiile de profil şi demne de încredere. Guvernul a elaborat un vast program de asistenţă maternală, asigurând şi fondurile necesare; Biserica s-a oferit să participe prin servicii şi cadre specializate. Se pune la cale un parteneriat fructuos, în care responsabilitatea, cinstea, devotamentul şi dăruirea să se constituie în principii de neclintit. Arhiepiscopia noastră are la dispoziţie Sectorul Misionar-Social, Asociaţia „Christiana”, Societatea Femeilor Ortodoxe, ASCOR-ul şi echipe de voluntari. Fiecare din noi se poate implica în această mişcare duhovnicească, chiar acum, de Paşti, începând cu o simplă făgăduinţă intimă faţă de sine şi faţă de Dumnezeu, că va încerca să descopere şi să-şi apropie unul din miile de Iisuşi anonimi care trăiesc şi suferă printre noi.

Trăind bucuria învierii lui Hristos, fiecare îşi poate anticipa şi arvuni bucuria propriei sale învieri, când la picioarele Împăratului va aduce pe unul din fraţii foarte mici ai Acestuia şi va spune:

— Doamne, nu ştiu cât m-am rugat, nu ştiu cât am postit, nu ştiu cât am privegheat, nu mai ştiu de câte ori m-am cuminecat, dar am izbutit să-i redau acestui copil limpezimea ochilor şi surâsul buzelor.

Atunci Împăratul, cu ochii limpezi de bunătate, îţi va surâde şi-ţi va binecuvânta învierea.

12 Pastorală la praznicul Învierii Domnului, 2001.

Curăţirea fiinţei noastre lăuntrice[13]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Hristos a înviat!

„Să ne curăţim simţirile şi să-L vedem pe Hristos strălucind cu neapropiata lumină a învierii.” Aşa sună unul din imnurile ce se cântă la utrenia Paştilor, prin care noi ne îndemnăm pe noi înşine să ne pregătim pentru o experienţă duhovnicească fără seamăn: aceea de a vedea „lumina cea neapropiată” a învierii Domnului. Iată aşadar tema pe care mi-am propus-o pentru această nouă Scrisoare Pastorală.

Mai întâi însă trebuie să vă spun că, în limba noastră liturgică, „lumina cea neapropiată” este expresia prin care înţelegem lumina inaccesibilă – sau greu accesibilă – a lui Dumnezeu, aceea de care văzul – chiar duhovnicesc – al omului nu se poate apropia cu uşurinţă. Dacă ochiul fizic al omului nu se poate uita direct în soare fără să orbească (deşi lumina acestuia ajunge pe pământ îmblânzită de filtrele straturilor atmosferice), cu atât mai puţin poate creatura să se apropie de esenţa Creatorului, adică de strălucirea Lui.

Ca Fiu al lui Dumnezeu, Iisus Hristos este şi El „Lumina lumii”, aşa cum singur S-a definit pe Sine, cu voce răspicată, de mai multe ori (In 8, 12; 9, 5; 12, 46). Cu toate acestea, prin întrupare, El a luat chipul omului smerit, renunţând la lăuntrica strălucire a slavei Sale, cu o singură excepţie: schimbarea la faţă, pe muntele Tabor, când cei trei ucenici ai Săi, singurii martori ai evenimentului, au căzut cu feţele la pământ de îndată ce „neapropiata lumină” i-a năpădit, iar vocea Tatălui le-a grăit dintr-un „nor luminos” (Mt 17, 1-9; Mc 9, 2-8; Lc 9, 28-36). Aceasta a fost înainte de înviere. Dar şi după înviere s-a petrecut la fel: Domnul, deşi cu trupul

transfigurat, îndumnezeit, nu Şi-a folosit slava spre a-i convinge pe oameni că Se sculase din morţi, ci mai degrabă Şi-a folosit omenitatea: a mers ca un călător pe drumul spre Emaus (Lc 24, 13-35), l-a îndemnat pe Toma să-I pipăie rănile (In 20, 27), a mâncat cu ucenicii pe ţărm (In 21, 9-13). Aşadar, mai mult omeneşte S-a purtat, cu o singură excepţie: pe drumul Damascului, când i S-a arătat lui Saul dintr-o lumină atât de strălucitoare, „neapropiată", încât acela, nefiind în stare s-o sufere, a orbit. Şi dacă din lumină s-a auzit glasul Domnului: „Eu sunt Iisus, Cel pe care tu Îl prigoneşti" (FA 9, 5), aceasta a fost pentru ca Saul să priceapă că, prigonindu-L pe Iisus, adulmecându-L, urmărindu-L, de fapt, fără s-o ştie, Îl căuta; şi dacă L-a căutat, L-a aflat. Acesta a fost momentul când prigonitorul Saul avea să devină Apostolul Pavel.

Între aceste două momente – schimbarea la faţă şi arătarea pe drumul Damascului – s-a petrecut învierea. Or, învierea, ca fapt real, petrecut în intimitatea mormântului, nu a avut martori. Mulţi L-au văzut pe Iisus Cel înviat, dar nimeni nu L-a văzut înviind. Ştim doar că trupul, transfigurându-şi materia şi părăsindu-şi, ca un abur, giulgiurile, a ieşit din mormânt prin pereţii acestuia, aşa cum va intra, în seara aceleiaşi zile, prin pereţii odăii unde se aflau apostolii. Şi mai trebuie să credem că acolo, în intimitatea mormântului, a avut loc o explozie de lumină, a dumnezeirii care Se pogorâse de pe cruce, intrase în groapă şi se pogora, biruitoare, la iad. Aceasta e lumina învierii, pe care cântarea bisericească o numeşte „neapropiată", adică inaccesibilă ochiului omenesc în condiţii obişnuite.

Cu toate acestea, îndemnul cântării e cât se poate de limpede: „... să-L vedem pe Hristos strălucind cu neapropiata lumină a învierii". Cu alte cuvinte, la lumina la care nu au avut acces contemporanii învierii putem avea acces noi, cei de astăzi. Putem avea, dar cum? Curăţindu-ne simţirile.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Curăţenia corpului, a locuinţei şi a mediului înconjurător e una din trebuinţele elementare ale omului, iar importanţa ei este subliniată şi de faptul că Vechiul Testament îi acordă o atenţie cu totul aparte. Legea lui Moise face din ea un ritual obligatoriu. În acelaşi timp, ea are şi o altă dimensiune: curăţenia fizică trebuie însoţită, neapărat, de curăţia morală. Dacă cea fizică depinde numai de om, cea morală depinde, în egală măsură, de om şi de Dumnezeu, prin armonioasă conlucrare; dacă omul o vrea şi o cere, Dumnezeu i-o acordă. Amintiţi-vă doar de Psalmul 50, prin care David I se roagă Domnului: „Spală-mă-ntru totul de fărădelegea mea, şi de păcatul meu mă curăţeşte” (Ps 50, 2). Aceasta pentru că păcatul este acela care, după gravitatea lui, întinează, murdăreşte sau spurcă fiinţa omului.

Cu toate acestea, iudeii din clasa politico-religioasă a fariseilor şi cărturarilor s-au îndepărtat din ce în ce mai mult de sensul spiritual al curăţiei, înlocuindu-l cu cel material. Aşa se face că în vremea Mântuitorului ajunseseră la un formalism extrem, îngrijindu-se doar de latura exterioară, văzută, a actului ritual, atenţi şi cârtitori la orice abatere. Ei nu uitau niciodată să-şi spele mâinile înainte de masă (ceea ce, desigur, nu era deloc rău), dar uitaseră cu desăvârşire că şi sufletul se cerea curăţit, cel puţin din când în când (ceea ce, desigur, ar fi fost cu mult mai bine). Iată de ce Mântuitorul nu le-a cruţat ipocrizia şi i-a mustrat cu vorbe aspre*:* „Vai vouă, cărturari şi farisei făţarnici!, că voi curăţiţi partea din afară a paharului şi a blidului, dar înlăuntru ele sunt pline de răpire şi de ne-nfrânare. Fariseu orb, curăţă-ntâi partea dinlăuntru a paharului şi a blidului, pentru ca şi cea din afară să fie curată. Vai vouă, cărturari şi farisei făţarnici, că semănaţi cu mormintele văruite, care se arată frumoase pe dinafară, dar înlăuntru sunt pline de oase de morţi şi de toată necurăţia. Aşa şi voi, pe dinafară vă arătaţi drepţi oamenilor, dar pe dinlăuntru sunteţi plini de făţărnicie şi fărădelege” (Mt 23, 25-28). În aceeaşi împrejurare, Domnul spunea, mai direct şi mai lămuritor, că nu ceea ce intră în gură îl spurcă pe om (adică mâncarea, care nu e altceva decât un aliment care trece prin corp, hrăneşte şi iese netrebnic), ci ceea ce iese din gură (adică „din lăuntrul, din inima oamenilor”); de acolo „ies cugetele rele, desfrânările, hoţiile,

omorurile, adulterul, lăcomiile, vicleniile, înşelăciunea, neruşinarea, invidia, desfrânarea, trufia, uşurătatea; toate relele acestea ies din lăuntru, şi ele îl spurcă pe om” (Mc 7, 21-23). Aşadar, alimentul care a intrat în gură a lucrat înlăuntru, iar afară nu mai înseamnă nimic; dimpotrivă, răul care iese din gură a izvorât din inimă spurcată, iar afară lucrează şi-i spurcă şi pe alţii. Sfântul Apostol Pavel îi spune lui Tit: „Toate sunt curate pentru cei curaţi. Dar pentru cei întinaţi şi necredincioşi nimic nu e curat; dimpotrivă, lor li s-au întinat şi mintea, şi conştiinţa” (Tit 1, 15).

Dar, iubiţii mei, dacă ne gândim bine, nici un om de pe lumea aceasta nu-i cu desăvârşire curat. Iată ce spune psalmistul: „Întru fărădelegi m-am zămislit şi în păcate m-a născut maica mea” (Ps 50, 5). Omul vine pe lume cu păcatul moştenit de la Adam, se curăţă prin Botez, dar după aceea păcătuieşte din nou, repetat, mai mult sau mai puţin, ceea ce-l făcea pe acelaşi Psalmist să exclame cu amărăciune: „Toţi s-au abătut, împreună netrebnici s-au făcut, nu-i nimeni care să facă binele, nu, nici măcar unul nu este!” (Ps 13, 3). Însuşi marele Pavel se plângea că instinctul păcătos al omului e atât de puternic şi dominant, încât deseori paralizează voinţa; „căci nu fac binele pe care-l vreau – zice el –, ci răul pe care nu-l vreau, pe acela îl săvârşesc” (Rm 7, 19). Tot el însă adaugă: „Iar dacă fac ceea ce nu vreau, nu eu fac aceasta, ci păcatul care locuieşte în mine” (Rm 7, 20).

Cu toate acestea, iubiţii mei, dacă diavolul a inventat păcatul, Dumnezeu îi opune iertarea; iar aceasta s-a obţinut mai întâi prin jertfa lui Iisus, pentru toţi oamenii, şi se dobândeşte de fiecare-n parte prin pocăinţă. „Sângele lui Hristos” le spune Pavel Evreilor, „cel ce fără prihană prin veşnic Duh I s-a adus lui Dumnezeu, acela va curăţi conştiinţa voastră de faptele cele moarte, ca să-I slujiţi Dumnezeului-Celui-Viu” (Evr 9, 14). Aşadar, dacă în vremea Vechiului Testament se aduceau jertfe de purificare prin sacrificarea unor animale cu al căror sânge se stropeau oamenii, adevărata purificare s-a făcut, o dată pentru totdeauna, prin sângele lui Iisus Hristos, „Cel ce pe Sine S-a dat pentru noi ca să ne răscumpere din toată fărădelegea şi să-Şi curăţească Sieşi popor ales, râvnitor de fapte bune” (Tit 2, 14).

Dar pentru ca jertfa lui Hristos să devină lucrătoare în fiecare om, e necesar ca fiecare om să şi-o împroprieze prin credinţă şi s-o evalueze prin fapte. Pentru aceasta însă e nevoie de efort. Să ne imaginăm că un om locuieşte în odaia lui şi că fereastra camerei e murdară pe ambele feţe, cu straturi de impurităţi depuse pe geam. Dumnezeu aruncă ploaie pe cea din afară, o spală şi apoi o usucă cu razele soarelui. Dar dacă omul nu va curăţi geamul şi pe dinlăuntru, atunci fereastra va continua să rămână doar un penibil decor într-o cameră întunecoasă; dacă însă el va da dovadă de voinţă, hărnicie, efort şi interes pentru propria sa viaţă, o va curăţi cum ştie el mai bine, iar lumina de afară va năpădi odaia. În acest fel, jertfa lui Iisus, urmată de lumina învierii, devine operantă şi aici. E ceea ce spune şi Sfântul Evanghelist Ioan în prima sa Epistolă: „Dacă umblăm întru lumină, aşa cum [Dumnezeu] Însuşi este lumină, atunci avem părtăşie unul cu altul, şi sângele lui Iisus, Fiul Său, ne curăţeşte pe noi de tot păcatul” (1 In 1, 7).

Şi acum, iubiţii mei, să ne întoarcem la cântarea pascală cu care am început: „Să ne curăţim simţirile şi să-L vedem pe Hristos strălucind...”. Aici însă nu e vorba de curăţirea simţurilor, ci de mult mai mult. Curăţirea simţirilor înseamnă purificarea simţurilor, a sentimentelor, a gândurilor, a cugetelor, a amintirilor, a intenţiilor, a proiectelor, a relaţiilor cu semenii. Este ceea ce recomandă şi porunceşte Sfântul Apostol Pavel în una din Epistolele sale: „Să ne curăţim de toată întinarea trupului şi a duhului, desăvârşind sfinţenia în frica de Dumnezeu” (2 Co 7, 1). În altă epistolă devine şi mai lămurit, folosind aluatul ca metaforă pentru coca ce înăcreşte dospitura, stricându-i puritatea şi dulceaţa. Le spune el creştinilor din Corint: „Curăţiţi-vă de aluatul cel vechi, ca să fiţi frământătură nouă [...], căci Hristos, Paştile nostru, S-a jertfit pentru noi. De aceea să prăznuim nu cu aluatul cel vechi, nici cu aluatul răutăţii şi al vicleşugului, ci cu azimile curăţiei şi ale adevărului” (1 Co 5, 7-8).

Dar ne vom întreba: cum putem să ne curăţim simţirile?

Mai întâi prin rugăciune, pentru ca acolo unde s-a înmulţit păcatul omului să prisosească harul lui Dumnezeu (*cf.* Rm 5, 20). Însuşi psalmistul David se ruga în acest fel: „Inimă curată zideşte întru mine, Dumnezeule!”

(Ps 50, 10). Într-o rugăciune de dimineaţă către Mântuitorul Hristos cerem: „Sufletele noastre [Doamne] le sfinţeşte, cugetele îndreptează-le, gândurile curăţeşte-le şi ne izbăveşte pe noi de tot necazul cel din rele şi durere”. Iar după Sfântul Efrem Sirul, creştinul se roagă astfel: „Doamne şi Stăpânul vieţii mele [...], duhul curăţiei, al gândului smerit, al răbdării şi al dragostei dăruieşte-mi-l mie, robului tău!”. Această rugăciune se spune în timpul Postului Mare.

În al doilea rând, prin cercetarea cugetului şi mărturisirea păcatelor, adică prin Taina Spovedaniei. La aceasta ne îndeamnă nu numai Sfântul Apostol Iacob (*cf*. Iac 5, 14-16), ci şi Sfântul Evanghelist Ioan: „Dacă ne mărturisim păcatele, credincios este El [Dumnezeu] şi drept ca să ne ierte păcatele şi să ne curăţească de toată nedreptatea” (1 In 1, 9).

În al treilea rând, prin iubire sinceră faţă de aproapele, aşa cum ne porunceşte Sfântul Apostol Petru: „Având-vă voi sufletele curăţite prin aceea că vă supuneţi adevărului spre nefăţarnică iubire de fraţi, din toată inima cu ardoare iubiţi-vă unii pe alţii” (1 Ptr 1, 22). Dar iubirea faţă de aproapele este autentică şi întreagă numai dacă devine lucrătoare, dacă sentimentul se converteşte în faptă bună, o faptă bună care, la rândul ei, se mai cheamă şi milostenie. Cu privire la aceasta, Sfântul Apostol Iacob intervine astfel: „Cucernicia curată şi neîntinată înaintea lui Dumnezeu-şi-Tatăl este aceasta: să-i cercetezi pe orfani şi pe văduve în necazul lor şi să te păzeşti pe tine nepătat din partea lumii” (Iac 1, 27).

Iată deci cum se poate ajunge la curăţirea simţirilor şi, prin aceasta, la imensa bucurie de a-L vedea pe Hristos strălucind cu neapropiata lumină a învierii; şi nu numai pe El, acum, în Sărbătoare, ci şi pe Tatăl Său, atunci, în veşnicie: „Fericiţi cei curaţi cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu” (Mt 5, 8).

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Veţi spune, poate, că această temă, a curăţirii simţirilor, ar fi fost mai nimerită la începutul Postului decât acum, în miezul Prazniculuí.

Las la o parte că imnul pe care mi-am construit această Scrisoare se află printre cântările Paştilor; vă voi spune că m-am gândit la ceva mai mult: purificarea fiinţei noastre lăuntrice trebuie să fie un proces continuu, iar nu unul de circumstanţă. Aceasta pentru că şi procesul de întinare a spiritului e unul continuu, de fiecare zi, inclusiv aceea a Paştilor.

Există întinarea lăuntrică a omului rău din fire, primitiv, needucat, pervertit, gata să mintă, să fure, să ucidă, să se desfrâneze, să se îmbogăţească pe seama altora, să-l asuprească şi despoaie pe cel sărac şi neputincios, să nu se dea în lături de la nici o nelegiuire. Inima lui – cum spune Mântuitorul – e un izvor al răului care lucrează în afară şi-i loveşte pe cei buni. Aşadar, dacă el e călăul, cei care-i suferă loviturile sunt victime. La aceste victime m-am gândit, care pot fi oricare din noi, oriunde şi oricând.

Există în lume o îngrijorare crescândă asupra repeziciunii cu care ne sunt otrăvite pământul, apa şi aerul. Nu e un secret pentru nimeni că uriaşele defrişări ale pădurilor – în special ale celor tropicale –, giganticele deversări de reziduuri toxice în apele fluviilor şi mărilor, necontenitele fumegări ale noxelor industriale în toate straturile atmosferei – inclusiv în cel de ozon – reprezintă o ameninţare crescândă la adresa sănătăţii şi vieţii omenirii. Fenomenul se cheamă poluare, iar combaterea lui stă pe umerii mişcărilor ecologiste, deseori neputincioase în faţa vidurilor legislative şi a lăcomiei pecuniare.

Din nefericire, în paralel cu poluarea naturii se desfăşoară şi o uriaşă campanie de poluare a spiritului. Profitând abuziv de toleranţa democratică, viciind noţiunea de libertate şi folosind-o ca adăpost al corupţiei şi abjecţiei, o mulţime de agenţi ai răului pătrund insidios în conştiinţele tinerilor, adolescenţilor, puberilor şi chiar în acelea ale copiilor, colportând o mare varietate de materiale poluante, pe cât de atrăgătoare, pe atât de nocive. În şcoli îşi fac apariţia şi se dezvoltă lenea, indecenţa, fumatul, alcoolismul, viciile precoce şi, mai nou, consumul de droguri. Sub masca unor programe

educaţionale se promovează libertinajul, care, la rândul său, anulează instinctul matern şi duce la disoluţia conceptului de familie. Reclama neruşinată se răsfaţă în paginile unor ziare de mare tiraj, în timp ce o seamă de reviste cultivă deriziunea mitocănească şi asasinatul moral. Televiziunea, mass-media cu cel mai mare impact asupra populaţiei, a devenit principalul agent prin care se inoculează apetitul pentru violenţă, sălbăticie, vulgaritate şi umor de cea mai joasă speţă. De pretutindeni, mintea şi inima omului sunt supuse unui continuu bombardament al răului deghizat, atât de persistent încât, în cele mai multe cazuri, sfârşeşte prin a deveni o a doua natură. Toate acestea, în numele drepturilor omului şi al libertăţii de exprimare!

E vremea ca şi pentru noi, ortodocşii, abordarea acestor triste realităţi să nu mai fie un tabu, nici chiar în ziua de Paşti! Vă adresez această Pastorală tocmai pentru că v-aţi pregătit pentru Marele Praznic prin rugăciune, post, spovedanie şi milostenie. V-aţi curăţit simţirile şi, iată, trăiţi bucuria de a-L vedea pe Hristos strălucind. Dar Paştile trec repede, vă duceţi acasă şi veţi fi întâmpinaţi de neostoita canonadă a poluării spirituale. Reţineţi însă un fapt esenţial: dacă agresorul are dreptul de a ataca, şi tu, cel agresat, ai dreptul să te aperi: nu mergând spre el, ci tăindu-i lui calea către tine. Al tău e banul cu care cumperi ziarul, în mâna ta e butonul televizorului, al tău e copilul de la şcoală şi al tău e dreptul de a vorbi în sfatul părinţilor. Apără-te cuviincios, dar cu fermitate. Adu-ţi aminte de tinerii din Decembrie ’89 în faţa celor ce încă mai erau de partea dictaturii: „Voi cu arme, noi cu flori!”. Şi au învins florile. Citeşte în Apocalipsă lupta dintre Fiară şi Miel: învingător va fi Mielul. Şi pune la inimă îndemnul Sfântului Apostol Iacob, pe care l-am citat mai sus: „Să te păzeşti pe tine neîntinat din partea lumii”. Aşa te vei apăra pe tine, îţi vei apăra copiii şi neamul care te-a zămislit.

Şi acum, dintru curăţia inimilor noastre şi întru lumina strălucirii dumnezeieşti: Hristos a înviat!

13 Pastorală la praznicul Învierii Domnului, 2002.

Lumina cea neapropiată a Învierii[14]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

[Hristos a înviat!]

Şi totuşi, nu cu această salutare, „Hristos a înviat!”, se deschide sărbătoarea Sfintelor Paşti, ci cu o chemare pe care cu toţii o cunoaşteţi bine. Cu puţin înainte de miezul nopţii, toate luminile din biserică se sting şi, pe câteva momente, totul e cufundat în tăcere şi întuneric, ca în haosul primordial – cel de dinainte de facerea lumii –, când Duhul lui Dumnezeu Se purta pe deasupra apelor şi aştepta cea dintâi poruncă a Creatorului: „Să fie lumină!” (Fc 1, 3). Nimic nu luceşte în biserică, în afară de flacăra măruntă a unei candele din sfântul altar, pe sfânta masă; la rândul ei, sfânta masă e aşternută cu sfântul epitaf – cel în faţa căruia aţi cântat prohodul vineri seara, care a fost purtat împrejurul bisericii şi care nu e altceva decât simbolul mormântului Domnului –, în timp ce plăpânda flacără a candelei simbolizează lumina învierii Sale. La ora Zero, preotul aprinde din ea o făclie, iese în uşile împărăteşti şi cheamă cu voce înaltă: „Veniţi de primiţi lumină!”.

Fiecare credincios a venit la Înviere cu o lumânare în mână. Cei ce sunt mai aproape de preot şi le aprind din făclia acestuia; cei mai de departe şi le aprind de la cei mai apropiaţi, şi tot aşa, din om în om, până la marginile adunării. În numai câteva minute, întunericul s-a risipit, credincioşii se revarsă din biserică asemenea unui râu sclipitor, un râu care, lăţindu-se prin cei ce aşteaptă afară, devine o mare de lumină, în apele căreia parcă se răsfrâng stelele cerului. Totul a pornit de la minuscula flăcăruie a candelei din altar (iar nu de la o alta, aprinsă cu amnarul de un oarecine). Totul se

alcătuieşte ca o prefigurare a împărăţiei lui Dumnezeu, aşa cum o cunoaştem din parabola grăuntelui de muştar: din cea mai mică sămânţă de legumă a crescut un pom al păsărilor cerului (Mt 13, 31-32). Tot astfel, din obscura peşteră a Betleemului s-a lăţit pe tot pământul lumina lui Hristos, Cel ce mai înainte de toţi vecii S-a născut din Tatăl ca „lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat". Prin toate acestea, dragii mei, oare nu sunt Paştile o sărbătoare, prin excelenţă, a Luminii şi luminilor?

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Una din cântările Învierii sună aşa: „Să ne curăţim simţirile şi să-L vedem pe Hristos strălucind cu neapropiata lumină a învierii"[15]. Vreau să precizez că textul acesta este opera Sfântului Ioan Damaschin şi că, prin urmare, constituie un izvor al credinţei noastre ortodoxe.

Există în această cântare o expresie rară, pe care autorul a preluat-o din Noul Testament, şi anume din Întâia Epistolă a Sfântului Apostol Pavel către Timotei; vorbind despre Dumnezeu-Tatăl, Apostolul afirmă că Acesta „locuieşte întru lumină neapropiată" (1 Tim 6, 16). Expresia se află numai aici, în Sfânta Scriptură; o traducere foarte exactă ar fi „lumină inaccesibilă", adică aceea la care omul nu are nici o cale deschisă, la care el nu poate ajunge. Aşadar, pe de o parte, Sfântul Pavel o raportează la Dumnezeu-Tatăl, iar, pe de alta, Sfântul Ioan Damaschin o pune în relaţie cu Dumnezeu-Fiul în persoana lui Iisus Hristos Cel înviat din morţi. Îmi propun ca, în cele ce urmează, să vă vorbesc despre această „lumină neapropiată" ca dar al lui Dumnezeu faţă de noi, oamenii.

Pentru aceasta mă voi întoarce la prima zi a creaţiei, când a zis Dumnezeu: „Să fie lumină!" şi când, într-adevăr, „a fost lumină". Această lumină însă nu era de natură materială, întrucât soarele, luna şi ceilalţi luminători de pe cer au fost creaţi de abia în ziua a patra. Deoarece ştim că „Dumnezeu este lumină" (1 In 1, 5), aceea nu era altceva decât lumina

necreată care până atunci se afla în stare latentă şi pe care Dumnezeu, într-o singură secundă, a activat-o prin cuvânt, poruncindu-i să inunde întunericul primordial. Prin această lumină spirituală a instituit Dumnezeu mediul în care avea să-l facă pe om ca singura fiinţă spirituală a universului, dar, în acelaşi timp, şi mediul împărăţiei cerurilor, de după sfârşitul veacurilor, pregătită oamenilor încă de la început, „de la întemeierea lumii” (Mt 25, 34), şi hărăzită celor mântuiţi prin Iisus Hristos.

Din aceasta însă trebuie să înţelegem că şi întunericul primordial era tot de natură spirituală. Lumina necreată l-a inundat şi l-a copleşit, dar nu l-a nimicit. El va continua să existe şi va deveni mediul nu numai al diavolului, ci şi al slujitorilor săi, adică al oamenilor care s-au făcut robi ai păcatului. Această coexistenţă a luminii şi întunericului face parte din rânduiala lui Dumnezeu; ele însă nu sunt supuse unor mişcări ritmice, ca acelea ale zilelor şi nopţilor naturale; în ordinea spirituală, întunericul nu e absenţa luminii, ci refuzul deliberat al diavolului şi al omului de a o accepta; e ca şi cum cineva ar sta în plină amiază, dar s-a legat la ochi: lumina soarelui există, îl învăluie, dar în om e întuneric. Între ele e o luptă permanentă – în fond, lupta dintre bine şi rău; întunericul e agresiv şi tinde să cuprindă lumina, dar aceasta, ca dar al lui Dumnezeu şi, mai ales, ca lucrare a lui Iisus Hristos, îl înfruntă şi-l covârşeşte. Importantă însă este şi voinţa omului ca expresie a libertăţii de a alege între bine şi rău. Dacă el optează pentru rău, sufletul i se înnegurează şi se întunecă. Iată ce spune, în acest sens, Mântuitorul: „Luminătorul trupului este ochiul; deci, dacă ochiul tău e curat, tot trupul tău va fi luminat; dar dacă ochiul tău e rău, tot trupul tău va fi întunecat. Deci, dacă lumina care se află-n tine e întuneric, cu cât mai mult întunericul!” (Mt 6, 22-23). În această luptă există situaţii în care omul se înşală pe sine însuşi şi începe să creadă că răul din el e ceva bun. Este cam ceea ce se întâmplă şi-n zilele noastre de confuzie şi dezmăţ, când totul parcă se întoarce pe dos: minciuna devine adevăr, strâmbătatea devine dreptate, păcatul devine virtute, locul lui Dumnezeu îl ocupă banul, lăcomia şi crima; chiar şi Dumnezeu e aruncat în ceaţă: dreapta credinţă e taxată drept înapoiere, înţepenire şi obscurantism, în timp ce ereziile şi mişcările

sectare, agresive ca şi întunericul din ele, se pretind a fi credinţa cea dreaptă. Dintr-o asemenea ispită nu se poate ieşi decât prin rugăciune, iar aceasta ne este oferită de către Psalmistul David: „Tu luminezi ceea ce mă luminează, / Tu, Doamne, îmi vei lumina mie întunericul” (In 1, 5; Ps 17, 28). Repet, întunericul agresează lumina, dar nu o covârşeşte; lumina iese întotdeauna biruitoare (In 1, 5; Ecc 2, 13).

Iată de ce lumina spirituală a fost întotdeauna asociată cu viaţa. Dacă, în ordinea naturală, despre un nou-născut se spune că „a văzut lumina zilei”, cu atât mai mult despre Iisus Hristos se spune că „viaţă era într-Însul, şi viaţa era lumina oamenilor” (In 1, 4); or, la Sfântul Evanghelist Ioan, cuvântul „viaţă” nu înseamnă niciodată fiinţarea biologică, ci viaţa cea adevărată, adică modalitatea omului de a exista în Dumnezeu. Însuşi Psalmistul exclamă cu faţa către Dumnezeu: „Că la Tine este izvorul vieţii, / întru lumina Ta vom vedea lumină” (Ps 35, 9).

Lumina face bună pereche cu adevărul şi dreptatea: tot ceea ce e ascuns va ieşi cândva la lumină (Iş 2, 14; 1 Co 4, 5; Lc 12, 3). În ea se plinesc poruncile lui Dumnezeu (Pr 6, 23; Is 26, 9), ea este izvor şi văzduh al cunoaşterii şi al ordinii în lume (Ps 118, 130; Ps 42, 3) şi tot în ea îşi are sălaş înţelepciunea, după spusa Ecclesiastului: „Înţeleptul îşi are ochii în cap, / dar nemintosul umblă în întuneric” (Ecc 2, 14). Dăruită de Dumnezeu, „Părintele luminilor” (Iac 1, 17), ea uită cât e de plăpândă şi devine nebănuit de puternică, înzestrată cu forţa de a pătrunde până în tainiţele cele mai ascunse ale realităţii, ca un fel de laser al zilelor noastre; iată, în acest sens, ce spune unul din Proverbele lui Solomon: „Suflare oamenilor le este lumina Domnului, cea care sfredeleşte adâncurile” (Pr 20, 27).

Dacă lumina este sălaşul a tot ce e bun, întunericul e adăpostul tuturor relelor. În umbra lui se zămislesc şi lucrează gândurile nelegiuite, cugetele spurcate, viclenia, ura, lăcomia, nedreptatea şi tot ceea ce-l poate duce pe om la pierzanie (Ps 81, 5; Ef 5, 11; Sir 11, 16; Mi 7, 14; Am 5, 18; Ecc 2, 14). Dar păcatul cel mai greu, rod al întunericului, este închinarea la idoli, fie că idolii se cheamă chipuri cioplite, fie că se cheamă aur, argint, putere

lumească sau ambiţie demonică. Idolatria, sub diferitele ei forme, era religia generalizată a popoarelor din antichitate: lipsite de cunoaşterea, prezenţa şi lucrarea lui Dumnezeu, ele îşi duceau viaţa într-o beznă perpetuă, luminată ici şi colo de câţiva înţelepţi. Iată de ce Dumnezeu, din iubire faţă de omul pe care îl crease, a aşezat în mijlocul acestor neamuri un popor monoteist, ca o galerie luminoasă prin mijlocul unui munte de-ntuneric. Dar, din păcate, poporul ales, cel născut din coapsa lui Avraam, s-a lăsat el însuşi ademenit de atrăgătoarele ritualuri idolatre ale popoarelor păgâne şi, prin acea ciudată răsturnare a valorilor de care vorbeam, a adoptat întunericul ca fiind lumină. Dar Dumnezeu a intervenit din nou, de data aceasta tăind o galerie prin mijlocul propriului Său popor: aceea a profeţilor. Începând cu Moise şi terminând cu Ioan Botezătorul, pe durata a douăsprezece secole, sub inspiraţia Duhului Sfânt, ei au revărsat lumina în toate formele ei de manifestare, de la sclipirea licuriciului la flacăra care biciuieşte şi văpaia care mistuie. În centrul prevestirilor lor se află un singur Personaj, Iisus Hristos, El Însuşi fiind Lumină. Iată cum Îl prevesteşte Isaia: „Poporul cel ce umbla în întuneric/ a văzut lumină mare; / voi, cei ce locuiţi în latura şi în umbra morţii, / lumină va străluci peste voi” (Is 9, 1). Şi în altă parte: „Iată, întuneric va acoperi pământul/ şi negură groasă va fi peste neamuri; / dar peste tine Domnul Se va arăta/ şi slava Lui peste tine se va vedea” (Is 60, 2). Dar, spre a spulbera impresia că prevestitul Mesia va veni doar pentru Israel, acelaşi Isaia devine complet: Dumnezeu-Tatăl I Se adresează Fiului: „Mare lucru-i pentru Tine că Te numeşti Fiul Meu, ca să întăreşti seminţiile lui Iacob/ şi să-i întreci pe cei împrăştiaţi ai lui Israel; / iată, spre legământ Te-am dat unui neam/ şi neamurilor spre luminare, / ca să fii spre mântuire pân’ la marginea pământului” (Is 49, 6). Aşadar, la capătul culoarului profetic se află Mântuitorul, dar nu numai ca restaurator al poporului ales, ci şi ca întemeietor al Bisericii Universale, prin care li se va oferi tuturor neamurilor lumina Adevărului. Să reţinem că expresia „şi neamurilor spre luminare” din această profeţie va fi reluată, după şapte secole, de Dreptul Simeon care, în templul din Ierusalim, ţinându-L în braţe pe Pruncul Iisus, Îi va mulţumi lui Dumnezeu pentru mântuirea pe care El a

pregătit-o „înaintea feţei tuturor popoarelor, lumină spre descoperire neamurilor” (Lc 2, 31-32). Ce anume sau Cine trebuia să li Se descopere neamurilor? Singurul Dumnezeu adevărat, Creatorul a tot ce există şi Proniatorul tuturor oamenilor. Prin această descoperire, neamurile păgâne, care zăceau în întunericul idolatriei, urmau să devină monoteiste şi astfel să poată primi mai uşor mesajul evanghelic.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Dacă Dumnezeu este lumină şi viaţă, atunci şi Fiul Său, Cel de o fiinţă cu El, este tot lumină şi viaţă. Profeţii Vechiului Testament L-au vestit pe Iisus Hristos ca pe o lumină, dar o făceau într-o lume a întunericului, un întuneric persistent şi duşmănos. Iată ce ne spune Sfântul Ioan Evanghelistul despre Dumnezeu-Cuvântul: „Viaţă era într-Însul, şi viaţa era lumina oamenilor; şi lumina întru întuneric luminează, şi întunericul nu a cuprins-o” (In 1, 4-5).

În mijlocul acestui întuneric universal a venit Domnul Hristos ca Mântuitor al universului. El Însuşi, acum, avea să spună despre Sine: „Eu sunt Lumina lumii!” (In 8, 12).

Cu toate acestea, El a trăit printre oameni ca un om simplu, obişnuit, lipsit de slavă, de strălucire. A făcut o singură excepţie: schimbarea la faţă, de pe muntele Tabor. Acolo, în singurătate, i-a luat pe cei mai apropiaţi ucenici ai Săi, Petru, Iacob şi Ioan, şi li S-a arătat în toată slava Lui, având-u-i alături pe Moise şi Ilie. Ei bine, aceşti doi profeţi nu-L percepuseră pe Dumnezeu decât prin auz; acum Îl percepeau şi prin văz. Prin văz Îl percepeau şi cei trei ucenici, dar ei erau încă oameni în trup, iar slava dumnezeiască li se oferea printr-un filtru comparativ: „faţa Lui a strălucit *ca* soarele, iar veşmintele I s-au făcut albe *ca* lumina” (Mt 17, 2). Chiar şi aşa, ceea ce vedeau era prea mult; cuprinşi de spaimă (în înţelesul sfânt al cuvântului), ei au căzut cu feţele la pământ, dar chiar atunci „un nor

luminos i-a umbrit”. Prin această „umbrire luminoasă”, care se va numi „lumina taborică”, ei deveneau părtaşi la „lumina cea neapropiată”, fără ca prin aceasta să fie vătămaţi în vreun fel, ci tocmai dimpotrivă. Lumina taborică, prin care inaccesibilul devine accesibil, este aceea pe care o vor vedea, ca dar al lui Dumnezeu, călugării isihaşti, în practicarea smerită a rugăciunii inimii; dar nici chiar aceia nu vor avea acces la lumina care face parte din însăşi fiinţa lui Dumnezeu, ci la lucrările ei, lucrări pe care Sfântul Grigore Palama le va numi energiile divine[16].

Aşadar, vedeţi cum, prin Iisus Hristos, lucrurile se schimbă radical. În Legea Veche, nimeni nu putea să-L vadă pe Dumnezeu fără să moară, adică fără să fie aruncat în întuneric; în Legea Nouă, e tocmai dimpotrivă: „Cel ce-Mi urmează Mie”, zice Domnul, „nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina Vieţii”. Mai mult: „Cât aveţi Lumina [adică pe Mine], credeţi în Lumină, ca să deveniţi fii ai luminii” (In 12, 36). Auziţi, dragii mei, şi minunaţi-vă: nu numai că, prin Iisus Hristos, lumina cea neapropiată ni se face apropiată, dar între ea şi noi se aşază duioasa legătură dintre mamă şi copilul ei, ea învăluindu-l cu iubire ocrotitoare, iar el simţindu-se iubit şi ocrotit. Dar să vă spun ceva mai uluitor: cel ce primeşte Lumina devine el însuşi lumină şi izvor de lumină. Acelaşi Iisus, Care spusese despre Sine: „Eu sunt Lumina lumii!”, le spune ucenicilor care crezuseră în El: „Voi sunteţi lumina lumii; [...] aşa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, încât ei, văzând faptele voastre cele bune, să-L slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri” (Mt 5, 14-16). Credeţi cumva că acest privilegiu le-a fost rezervat doar sfinţilor apostoli, ca unei elite a societăţii creştine? Nu, iubiţii mei, această părtăşie ne-a fost hărăzită şi nouă, urmaşii direcţi şi indirecţi ai sfinţilor apostoli, adică ierarhilor, preoţilor şi vouă, mirenilor. Iată ce le scria Sfântul Apostol Pavel creştinilor din Efes: „Altădată eraţi întuneric, dar acum lumină sunteţi întru Domnul” (Ef 5, 8). Vă rog să reţineţi nuanţa: nu se spune: „eraţi *în* întuneric”, ci „*eraţi* întuneric”; nu se spune: „acum sunteţi *în* lumină”, ci „*sunteţi* lumină”. Ea, lumina, nu mai este doar mediul spiritual al devenirii omului, ci parte intimă din însăşi alcătuirea lui fiinţială. Să fii tu însuţi lumină din lumină pentru ca, la rândul

tău, să-i luminezi pe alţii, iată nepreţuitul dar pe care ni l-a făcut Dumnezeu prin Iisus Hristos!

Darul acesta îl simţim acum, în sărbătoarea Sfintelor Paşti, când fiecare din voi şi-a aprins lumina de la vecin pentru ca, la rândul său, să i-o ofere celui de lângă el. În această superbă revărsare de lumină aţi ascultat cântarea pe care v-am pomenit-o la început şi care ne îndeamnă *să ne curăţim simţirile* spre a-L vedea pe Hristos strălucind cu neapropiata lumină a învierii. Dacă schimbarea la faţă a Domnului era prefigurarea învierii Lui şi dacă accesul la lumina cea neapropiată – prin lucrările ei – le-a fost îngăduit doar la trei din cei doisprezece apostoli, iată că acum, prin înviere, nouă tuturor ni se îmbie posibilitatea de a-i fi părtaşi; cu o singură condiţie – dar esenţială: aceea ca, în prealabil, să ne curăţim simţirile, adică să alungăm din noi orice roadă a întunericului şi să ne împodobim cu tot ceea ce este roadă a luminii: credinţa, speranţa, iubirea, răbdarea, bunătatea, fapta cea bună. În acest fel, lumina învierii vă va năpădi sufletele cu o imensă bucurie, bucuria pe care au avut-o sfintele femei când L-au văzut pe Domnul înviat.

Aşadar, fiii şi fraţii mei, cei ce sunteţi fii ai luminii, bucuraţi-vă!

Bucuraţi-vă şi veseliţi-vă!

Bucuraţi-vă şi tresăltaţi!

Bucuraţi-vă şi lăudaţi-L pe Domnul!

Bucuraţi-vă şi credeţi!

Bucuraţi-vă şi speraţi!

Bucuraţi-vă şi înfrăţiţi-vă!

Bucuraţi-vă, voi, cei îmbrăcaţi în lumină şi cei ce sunteţi lumină!

Bucuraţi-vă împreună cu Preasfânta Născătoare de Dumnezeu şi pururea fecioară Maria!

Bucuraţi-vă împreună cu îngerii şi arhanghelii!

Bucuraţi-vă laolaltă cu toată firea cea văzută şi nevăzută!

Bucuraţi-vă, şi-ntru bucuria voastră rugaţi-L pe Cel-Înviat-din-morţi:

„Hristoase, lumina cea adevărată care, venind în lume, luminează şi sfinţeşte pe tot omul, să se însemneze peste noi lumina feţei Tale, ca într-

însa să vedem lumina cea neapropiată!”. Amin.

14 Pastorală la praznicul Învierii Domnului, 2003.
15 Din Cântarea întâi.
16 Filocalia 7, pp. 263-424.

Învierea – suprema biruinţă asupra morţii[17]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Hristos a înviat!

Orice biruinţă naşte bucurie, bucuria naşte veselie, iar acestea se adună într-o revărsare de entuziasm, adică într-un clocot curgător al nevoii de comunicare, prin care biruinţa, la capătul unor lungi şi crâncene aşteptări, îşi plineşte trebuinţa de a se face cunoscută până departe. Vă dau câteva exemple.

Cu aproape cinci secole înainte de Hristos, de îndată ce oastea grecilor a repurtat celebra victorie asupra armatei persane în bătălia de la Maraton, un ostaş a străbătut, în necontenită alergare, distanţa de peste 42 de kilometri până la Atena, unde inima i-a cedat şi el a căzut mort, dar nu înainte de a fi spus: „Am învins!”. Imaginaţi-vă explozia bucuriei în toată cetatea.

Cu trei secole înainte de Hristos, învăţatul fizician Arhimede din Siracuza, după îndelungate, răbdătoare şi chinuite încercări, a descoperit legea fundamentală a hidrostaticii, în timp ce se afla în cada de baie; uitând să se mai îmbrace, a alergat în plină stradă, ca un apucat, strigându-şi bucuria: „Am găsit! Am găsit!”.

În secolul al XVII-lea după Hristos, scriitorul francez La Fontaine, după ce a citit pentru prima oară Cartea lui Baruh – din Vechiul Testament –, nu s-a putut abţine să nu iasă pe stradă strigându-şi bucuria de a se fi întâlnit cu o astfel de operă.

La capătul unui război victorios, generalii şi împăraţii romani organizau entuziasmul poporului prin uriaşe serbări, cu cântece şi jocuri,

încununate cu trecerea armatelor învingătoare pe sub arcul de triumf. Arcul de triumf s-a perpetuat şi în epoca modernă. Şi noi, românii, îl avem pe cel din Bucureşti, pe sub care au trecut, la sfârşitul primului război mondial, armatele române în frunte cu regele Ferdinand I.

Mai aproape de zilele noastre, foarte mulţi din noi îşi amintesc de fuga dictatorului şi de frenezia cu care mulţimile au însufleţit atunci, de îndată, străzile oraşelor.

Şi, pentru că Sfântul Apostol Pavel folosea deseori exemple din lumea atletismului, voi da şi eu un exemplu la îndemâna tuturor: fotbalul. Cine oare nu cunoaşte ce se întâmplă imediat după ce s-a înscris golul victoriei? : Jucători îmbrăţişându-se, tribune în delir, trâmbiţe, torţe, petarde şi mulţimea fanilor revărsată pe străzi.

Sfânta Scriptură ne oferă şi ea exemple asemănătoare, cu implicaţii religioase şi dimensiuni liturgice. După ce israeliţii au trecut prin Marea Roşie ca pe uscat, lăsându-i pe urmăritorii egipteni înecaţi în adâncul apelor, Moise a compus un imn de preamărire a Atotputernicului Dumnezeu, pe care poporul l-a cântat chiar atunci, în popasul de pe ţărm, la marginea pustiului, în timp ce femeile, în frunte cu proorociţa Miriam, dănţuiau repetând refrenul în sunetul timpanelor (Iş 15, 1-21).

Visul cel mai drag al regelui David era acela de a aduce în Ierusalim chivotul Domnului, de multă vreme rătăcitor în popasuri răzleţe. Când l-a adus, a organizat o impresionantă procesiune de bărbaţi şi femei care cântau cu mare răsunet din trâmbiţe şi instrumente muzicale, în frunte cu însuşi regele, care dănţuia bătând din palme şi legănându-şi trupul în ritmurile tamburinelor (*cf.* 2 Rg 6, 12-15).

Nu putem trece cu vederea nici intrarea triumfală a Domnului în Ierusalim, aclamat cu osanale de mulţimile care aflaseră de învierea lui Lazăr şi care vedeau în El pe mult-aşteptatul eliberator (Mc 11, 7-11; In 12, 12-19).

Şi, cu aceasta, am ajuns la Sărbătoarea Sfintelor Paşti: O noapte a Învierii, cu mii şi milioane de oameni adunaţi la slujbe, cu măreţe procesiuni în jurul bisericilor, cu belşug de făclii aprinse şi dangăt de

clopote, cu salutarea şi imnul Învierii rostite deopotrivă de slujitori şi credincioşi, cu luminoase curgeri de cântări biruitoare, precum: „Ziua Învierii, popoare, să ne luminăm! Paştile Domnului, Paştile! Că din moarte la viaţă şi de pe pământ la cer, Hristos Dumnezeu ne-a trecut pe noi, cei ce cântăm cântare de biruinţă”[18].

Şi acum, dragii mei, să aruncăm o scurtă privire asupra celor patru exemple biblice. Cântarea lui Moise dăinuie şi azi în cultul mozaic şi oglindeşte întocmai episodul de lângă Marea Roşie. Dansurile davidice se păstrează şi astăzi în Biserica Etiopiei şi oglindesc întocmai străvechea sărbătoare a chivotului sfânt. Ramurile de finic cu care Domnul Hristos a fost întâmpinat la intrarea Sa triumfală în Ierusalim trăiesc şi astăzi în crenguţele noastre de salcie de la Florii şi oglindesc bucuria poporului din vechime.

Iată însă că, ajunşi la felul în care sărbătorim noi învierea Domnului, mintea compară fulgerător ceea ce se petrece *acum* cu ceea ce s-a petrecut *atunci* şi ridică întrebarea: este praznicul nostru oglinda credincioasă a evenimentului originar? Dacă da, să vedem cum; dacă nu, să vedem de ce.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Să presupunem că paginile evanghelice referitoare la Învierea Domnului – şi la contextul ei – nu ni s-ar fi păstrat şi că noi am putea reconstitui faptele din felul cum o sărbătorim acum, de Sfintele Paşti. Dacă ar fi aşa, ar trebui ca noi să ni-L închipuim pe Domnul ţâşnind viu din mormânt şi ridicându-Se în aer cu steagul biruinţei în mâna dreaptă, aşa cum ni-L înfăţişează o icoană occidentală care nu are nimic în comun cu realitatea. Tot astfel ar trebui să ni-L imaginăm arătându-Se ucenicilor Săi care, la rândul lor, şi-ar fi trezit rudele şi vecinii şi s-ar fi năpustit pe uliţele Ierusalimului şi-n pieţele publice, cuprinşi de frenezia victoriei, cântând asemenea lui Moise şi dănţuind asemenea lui David. Cu atât mai mult am fi

îndreptăţiţi să credem aşa, cu cât cunoaştem învierea lui Lazăr. Când i s-a spus de moartea acestuia, Domnul Se afla undeva departe de Betania, şi într-adins a întârziat acolo, ştiind ce şi cum trebuie să facă. De abia după două zile a sosit în satul prietenului său, când mulţi iudei din Ierusalim veniseră să le consoleze pe îndureratele surori. Atunci, în faţa unei mari mulţimi de martori, a săvârşit cutremurătoarea minune (In 11, 1-44), a cărei veste s-a răspândit ca fulgerul în oraş şi în împrejurimi. Cu atât mai mult – am crede noi – s-ar fi cuvenit ca Iisus să învie în văzul tuturor – al prietenilor şi al duşmanilor –, ca unul Care biruise nu moartea unui om, ci propria Sa moarte. Atunci gloatele care strigaseră în faţa lui Pilat: „Răstigneşte-l! Răstigneşte-l!” şi-ar fi regăsit însufleţirea cu care-I cântaseră „Osana!” pe uliţele Ierusalimului şi L-ar fi aclamat acum ca pe Supremul Învingător. Aşa oare să fi fost?

Iată că deschidem paginile sfintelor evanghelii şi nu aflăm nimic din ceea ce am putea presupune, ci tocmai dimpotrivă. Dacă Domnul îl înviase pe Lazăr la lumina zilei, într-un spectacol de dumnezeiască măreţie, propria Sa înviere s-a petrecut în taină desăvârşită, în stricta intimitate a mormântului, unde trupul Său – transfigurat, îndumnezeit – şi-a părăsit giulgiurile şi a ieşit prin materia pereţilor de piatră. Lespedea prăvălită de înger nu avusese menirea de a-I deschide o cale, ci pe aceea de a le arăta femeilor şi ucenicilor că mormântul era gol. Paştile biblic începe printr-o atotcuprinzătoare absenţă.

Icoana ortodoxă a învierii Domnului ni-L înfăţişează pogorât la iad, sfărâmându-i porţile şi ridicându-i din moarte pe Adam, pe Eva şi pe drepţii Vechiului Testament. Faptul însă se petrece sub pământ. Tot în taină e de crezut că i S-a arătat Maicii Sale, de vreme ce ea, ştiind bine Cine este Fiul ei, nu s-a îndoit nici o clipă că El va învia.

La suprafaţă, Domnul i Se arată Mariei Magdalena în revărsatul zorilor, dar aceasta nu-L recunoaşte decât după ce El o cheamă pe nume (In 20, 11-18).

În drum spre Emaus, ucenicii Luca şi Cleopa vorbesc cu El fără să-L recunoască; aceasta pentru că chiar El hotărâse aşa; seara, la cină, Îl

recunosc în frângerea pâinii, dar El li Se face nevăzut (Lc 24, 13-35).

Femeilor mironosiţe li Se arată pe drumul lor de întoarcere în Ierusalim, dimineaţa, şi le adresează salutarea: „Bucuraţi-vă!” (Mt 28, 9-10). Ele aveau nevoie de bucurie, ca unele care-L jeliseră.

În acest timp, cei unsprezece ucenici stau încuiaţi în casă, cu frica-n oase şi disperarea-n cuget. Când vin femeile şi le spun că Domnul a înviat, ei nu ies în oraş strigând de bucurie, ci clatină din capete şi căinează scrânteala femeilor (Lc 24, 9-11).

Când Domnul Însuşi li Se arată în Ierusalim, în aceeaşi încăpere încuiată, îi salută cu: „Pace vouă!”, o pace de care ei aveau nevoie, ca unii a căror conştiinţă era încărcată de vinovăţie şi remuşcări. Dar ei – cel puţin o parte din ei – nu-şi pot ascunde îndoiala, iar El încearcă să le-o alunge arătându-le mâinile şi picioarele cu semnele cuielor (Lc 24, 36-40). Acelaşi lucru se va face, peste câteva zile, cu Toma (In 20, 24-29).

Altă dată, când cei unsprezece şed la masă, El li Se înfăţişează din nou şi-i dojeneşte „pentru necredinţa şi împietrirea inimii lor”, dar ei încă nu-şi revin în fire (Mc 16, 14). Unde e Petru cel de dinainte, care se jurase că e gata să moară pentru Învăţătorul său şi care scosese sabia să-L apere?

După o vreme, şapte din cei unsprezece încearcă o noapte întreagă să pescuiască în Marea Tiberiadei şi se întorc la ţărm fără nici o izbândă, osteniţi şi înfometaţi. Iisus li Se arată de pe mal şi-i întreabă dacă au ceva de mâncare, dar ei nu-L recunosc decât după semnul pescuirii. Nici atunci când El îi pofteşte la masă şi le dă să mănânce din pâinea şi peştele pe care nu ei, ci El le pregătise, nici atunci ei nu capătă o convingere clară despre identitatea Învăţătorului, ci continuă să mănânce plutind între credinţă şi îndoială. Ca ultim argument, Iisus îl reabilitează pe Petru cel ce se lepădase, în timp ce lui Ioan îi conferă primatul iubirii în perspectiva celei de a doua veniri (In 21, 1-19).

Iată, aşadar, că faptul extraordinar al învierii Domnului nu a produs în fiinţa ucenicilor schimbări radicale. Izolaţi de lume, stăpâniţi de nelinişti, întrebări, îndoieli şi spaime, bucuria lor e şubredă şi vremelnică, credinţa lor e ca o frunză plutitoare pe o apă tulbure, speranţa lor nu cunoaşte nici un

liman. O bucurie reală nu cunosc decât după ce Domnul, înălţându-Se la cer, le făgăduieşte că rămâne cu ei până la sfârşitul veacurilor.

Prin urmare, e evident că chipul strălucit în care sărbătorim noi învierea Domnului nu oglindeşte chipul sărăcăcios cu care au întâmpinat-o ucenicii. De ce?

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Noi ştim din Sfintele Scripturi că nu întotdeauna ucenicii pricepeau spusele Învăţătorului lor, că nu înţelegeau de ce Acesta trebuia să pătimească şi să moară, că erau departe de a crede în învierea Lui, că la vreme de primejdie s-au purtat ca nişte bieţi muritori stăpâniţi de frică, laşitate şi trădare. Aceleaşi neîmpliniri le arată şi după învierea Domnului, aşa cum am văzut. Dar nu e mai puţin adevărat că, potrivit aceloraşi Scripturi, Însuşi Domnul-Cel-Înviat Se poartă cu o anume ambiguitate ce nu pare menită să insufle o credinţă imediată şi totală. Iisus niciodată nu spune: „Am înviat”, ci vrea doar să demonstreze că El e una şi aceeaşi persoană cu Cel mort pe cruce şi aşezat în mormânt. El însă acum apare şi dispare, intră prin pereţi şi Se lasă pipăit, mănâncă fără să aibă nevoie de hrană, Îşi schimbă înfăţişarea, se lasă recunoscut sau nu, Îşi ascunde fiinţa în spatele semnului spre a dovedi că, în fapt, El şi semnul Său sunt una şi aceeaşi realitate. Ucenicii nu-L recunosc pentru că *El* vrea să nu fie recunoscut, Îl scapă printre degete pentru că *El* vrea să le scape, bucuria le este reţinută pentru că *El* vrea să le-o reţină; ei nu trăiesc sentimentul exploziv al victoriei pentru că El este Cel care pune frâna.

De ce? Pentru că, dragii mei, deşi învierea lui Hristos este suprema biruinţă asupra morţii, ea nu este şi ultimul cuvânt al planului divin.

Domnul îşi anunţase în repetate rânduri ucenicii că după înviere Se va înălţa la cer. De ce să Se înalţe? Nu numai pentru ca astfel să Se întoarcă la Tatăl Său, ci şi pentru ca, acolo, să le pregătească locuri pentru viaţa

veşnică. De acolo, mai ales, li-L va trimite pe Duhul Sfânt, pentru ca ei să se desăvârşească în cunoaştere, credinţă şi comportament. Le-a amintit-o şi-n ultima clipă, înaintea înălţării: „Iată, Eu trimit peste voi făgăduinţa Tatălui Meu; voi însă rămâneţi în cetate până ce vă veţi îmbrăca cu putere de sus” (Lc 24, 49). E limpede că făgăduinţa Tatălui nu e altceva decât Duhul Sfânt Care, pogorându-Se, îi îmbracă pe ucenici cu putere de sus, adică cu un spor de putere pe care nu o avuseseră până atunci.

Ceea ce, iubiţii mei, s-a şi întâmplat. La patruzeci de zile după înălţare, în plin praznic al Cincizecimii, când Ierusalimul gemea de iudei veniţi din toate părţile lumii să se închine, Duhul Sfânt S-a pogorât în chip de limbi de foc peste ucenicii ce se aflau adunaţi la un loc în aceeaşi încăpere şi i-a îmbrăcat cu putere de sus. Atunci s-a produs transformarea radicală a ucenicilor care, dintr-odată, deveneau apostoli. Izolaţii de lume au deschis larg uşile către pridvoare şi au ieşit la lume; laşii s-au pomenit îndrăzneţi, fricoşii s-au simţit învăpăiaţi de curaj, uitucii se trezeau că au memorie, greii de cap descopereau că li se limpezesc Scripturile, Petru le-a vorbit mulţimilor ca un mare teolog, rostirea fiecăruia se făcea auzită în toate limbile pământului, primele trei mii de oameni s-au botezat pe loc. Atunci, cu primii botezaţi, a luat fiinţă Biserica lui Hristos, prin ale cărei Taine avea să lucreze, până la sfârşitul veacurilor, puterea sfinţitoare a Duhului Sfânt.

E limpede acum că scopul final al întrupării nu este învierea lui Dumnezeu, ci mântuirea omului. Cele cincizeci de zile dintre Înviere şi Rusalii nu sunt altceva decât dumnezeiescul interludiu dintre temei şi întemeiere, dintre Sângele înviat şi Biserica vie, al cărei cap nevăzut este Însuşi Iisus Hristos. Cei ce se aflau sub Lege se află acum sub har. Domnul spusese despre Ioan Botezătorul că este cel mai mare dintre cei născuţi din femei; dar – a adăugat – „cel mai mic întru împărăţia lui Dumnezeu este mai mare decât el” (Lc 7, 28). Or, împărăţia lui Dumnezeu – sau împărăţia cerurilor – a luat fiinţă odată cu întemeierea Bisericii, la Cincizecime.

Aşa se face că noi, cei de astăzi, prăznuim Învierea cu o strălucire pe care n-au cunoscut-o cei de demult; pe vremea lor încă nu exista Biserica, în timp ce noi suntem în Biserica lui Hristos, ca beneficiari ai harului

dumnezeiesc. Învierea Domnului e pârga şi garanţia propriei noastre învieri. Dar învierea noastră obştească nu reprezintă finalul. Ei îi urmează Judecata de Apoi, după care se va deschide „viaţa veacului ce va să fie”, adică împărăţia cerurilor în faza ei finală, desăvârşită, veşnică. Anticamera împărăţiei ce va să vină este Biserica lui Hristos, iar Biserica lui Hristos adăposteşte Sfânta Liturghie ca împărăţie a cerurilor care a şi venit înlăuntrul nostru şi care, asemenea unei corăbii pe oceanul învolburat al istoriei, ne poartă spre limanul cel neînviforat al vieţii veşnice.

Pentru noi, praznicul Învierii cuprinde atât faptul în sine, cât şi lucrarea lui. Sărbătorim cu bucuria şi veselia pe care numai harul ni le poate inspira. Acum şi cei de demult, ucenicii, apostolii, prietenii Domnului şi sfintele femei prăznuiesc împreună cu noi în deplinătatea trăirii: ei, Biserica triumfătoare, împreună cu noi, Biserica luptătoare. Acum, după ce noi ne-am primenit sufletele prin spovedanie şi ni le-am luminat prin cuminecare, putem cânta împreună cu îngerii: „Paştile cele sfinţite astăzi ni s-au arătat. Paştile cele noi şi sfinte, Paştile cele de taină, Paştile cele preacinstite, Paştile Hristos-Izbăvitorul; Paştile neprihănite, Paştile cele mari, Paştile credincioşilor, Paştile care ne-au deschis uşile raiului, Paştile cele ce-i sfinţesc pe toţi credincioşii”.

Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl şi împărtăşirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toţi. Amin.

17 Pastorală la praznicul Învierii Domnului, 2004.
18 Canonul Învierii, Cântarea întâi.

Iuda printre noi[19]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

În Scrisoarea Pastorală de anul trecut v-am vorbit despre prietenii Domnului care s-au bucurat de învierea Lui şi despre felul în care ei şi-au trăit bucuria.

De data aceasta îmi propun să vă vorbesc despre un prieten care nu s-a bucurat de învierea Domnului său. E un personaj pe care toţi îl ştiu, despre care mulţi au scris, dar pe care foarte puţini îl cunosc. E vorba de Iuda Iscarioteanul, unul din cei doisprezece ucenici ai lui Iisus.

Cuvine-se însă ca mai întâi să ne aducem aminte de faptul că sentimentul bucuriei, alături de acela al iubirii, face parte din însăşi esenţa istoriei şi trăirii creştine. Mai mult, bucuria în sine, bucuria elementară de a trăi este un dar pe care Dumnezeu i l-a dat şi omului, şi viermelui, şi păsării, şi firului de iarbă. A nu mai fi în stare să te bucuri înseamnă să exişti fără să şi trăieşti. Trebuie să credem că după ce Dumnezeu l-a plăsmuit pe Adam din lut, prima reacţie a omului înzestrat cu suflet viu a fost aceea de a se bucura de viaţă.

Bucuria este fiorul sfânt al vieţii creştine. Iată doar câteva exemple extrase din Sfânta Scriptură:

Îngerul Gavriil i s-a închinat Sfintei Fecioare din Nazaret, la buna-vestire, cu salutarea: „Bucură-te!” (Lc 1, 28).

Magii de la răsărit, când au văzut steaua oprită deasupra locului unde Se afla dumnezeiescul Prunc, „s-au bucurat cu bucurie mare foarte” (Mt 2, 10).

Bucuria este mângâierea cerească a tuturor celor năpăstuiţi aici, pe pământ: „Bucuraţi-vă şi vă veseliţi, că plata voastră multă este în ceruri” (Mt 5, 12).

Când păstorul îşi găseşte oaia rătăcită şi o aduce în staul, „se bucură de ea mai mult decât de cele nouăzeci şi nouă care nu s-au rătăcit” (Mt 18, 13).

La întoarcerea fiului risipitor, tatăl ţine să-l convingă pe fratele acestuia că acum, în acest moment de răscruce din viaţa unui om, „trebuia să ne veselim şi să ne bucurăm” (Lc 15, 32).

La rândul său, Zaheu vameşul I-a deschis lui Iisus uşa casei sale „şi L-a primit bucurându-se” (Lc 19, 6).

Servul care şi-a folosit bine talanţii sfârşeşte prin a intra „întru bucuria Domnului său” (Mt 25, 14-23).

Poruncindu-le ucenicilor Săi să se iubească unii pe alţii după modelul iubirii dintre Tatăl şi Fiul, Domnul conchide: „V-am spus acestea, pentru ca bucuria Mea să fie întru voi şi bucuria voastră să fie deplină” (In 15, 11).

Bucuria învierii Domnului a fost cu atât mai mare cu cât nimeni – absolut nimeni – dintre apropiaţii Domnului nu crezuse că El Se va scula din morţi. Aşadar, ea era sporită prin contrast.

Duminică dis-de-dimineaţă, femeile mironosiţe au venit la mormânt să tămâieze. Ce poate fi mai trist decât să jeleşti un mort? Iată însă că un înger le-a arătat că mormântul era gol prin aceea că Iisus înviase din morţi. Ele au plecat de acolo „cu frică şi cu bucurie mare”, dar, fiind încă pe drum, Însuşi Iisus le-a întâmpinat cu salutarea: „Bucuraţi-vă!” (Mt 28, 8-9).

Ucenicilor li S-a arătat în Galileea, iar ei „s-au bucurat văzându-L pe Domnul” (In 20, 20).

Chiar şi în exclamaţia finală a lui Toma: „Domnul meu şi Dumnezeul meu!” (In 20, 28) trebuie să citim, neapărat, bucuria.

Dar dacă bucuria învierii a devenit mai puternică tocmai prin aceea că fusese precedată de necredinţă şi întristare, o lectură atentă a Sfintei Scripturi ne mai descoperă un fapt extraordinar, anume că şi necredinţa poate surveni în cazul că e precedată de o bucurie. Sfântul Evanghelist Luca este cel ce notează că, îndată după înviere, Iisus li S-a arătat ucenicilor şi că aceştia erau uimiţi, încremeniţi, încă necrezând de bucurie (Lc 24, 41). Este ceea ce se poate întâmpla cu oricare din noi atunci când pe neaşteptate, de năprasnă, se pomeneşte cu o veste bună şi exclamă: „E prea frumos ca să fie

şi adevărat!”... Ei bine, Iuda nu a trecut prin nici una din aceste experienţe umane. Să vedem de ce.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Iuda Iscarioteanul apare pe scena biblică în vremea ultimelor zile ale Domnului. Ştim că Iisus şi cei doisprezece ucenici ai Săi trăiau viaţă de obşte, că se mulţumeau cu puţin şi că acest puţin provenea în special din anumite danii. Aşa stând lucrurile, Iuda era casierul comunităţii. La el veneau daniile în bani, tot prin el se făcea plata cumpărăturilor şi din aceeaşi pungă se făceau daniile către săraci. Desigur, totul se petrecea pe încredere, nimeni nu-i cerea socoteală, deşi unii îl bănuiau de oarecare necinste, în sensul că el „vămuia” punga comună, reţinând pentru sine câte ceva. Se pare însă că faptul acesta nu era de natură să tulbure. Neavând simţul proprietăţii, apostolii nu-l aveau nici pe acela al pagubei.

Năravul lui Iuda devine semnificativ într-o împrejurare puţin obişnuită. Iisus Se află în Betania, împreună cu ucenicii Săi, ca oaspete al prietenului Său Lazăr, pe care tocmai îl înviase din morţi. În timpul mesei I se apropie Maria, sora lui Lazăr, purtând un vas de alabastru cu mir de nard (adică un ulei foarte scump, preparat cu esenţă extrasă din rădăcină de nard, o plantă aromatică din India), şi revarsă mirul pe picioarele lui Iisus. Toţi cei de faţă sunt surprinşi, nedumeriţi, dar Iuda are o reacţie de împotrivire: „De ce nu s-a vândut mirul acesta cu trei sute de dinari şi să-i fi dat săracilor?”. Reacţia lui Iisus e cu totul alta: „Las-o, că pentru ziua îngropării Mele l-a păstrat; că pe săraci îi aveţi pururea cu voi, dar pe Mine nu Mă aveţi pururea” (In 12, 1-8).

Gestul Mariei, prin gingăşia şi semnificaţia lui, e unul din cele mai emoţionante din câte pot fi întâlnite în istoria omenirii. Prin nu ştim ce revelaţie sau intuiţie, această splendidă femeie a presimţit că Iisus nu va avea parte de ritualul obişnuit al înmormântării şi, asumându-şi rânduială de

mironosiţă, a uns picioarele ce aveau să poarte semnul cuielor. Domnul îi oferă lui Iuda această explicaţie, dar ucenicul nu o acceptă. Gândul lui se îndreaptă în altă parte, şi nu prea departe. El ştie că învierea lui Lazăr, săvârşită în văzul unei mulţimi de martori, împinsese până la culme ura preoţilor iudei faţă de Iisus. Condamnarea Lui la moarte fusese deja hotărâtă la un sfat de taină în casa arhiereului Caiafa (Mt 26, 3-5). Singura lor grijă este aceea ca arestarea acestui Iisus, care se bucură acum de o imensă popularitate, să nu se facă la lumina zilei, în văzul mulţimii. Ei contează pe labilitatea psihologiei maselor: când victima e ameninţată, îi sar în apărare; când o văd în cătuşe, o părăsesc. Este exact ceea ce vor face înşişi ucenicii în grădina Ghetsimani.

Această grădină („grădină” e un fel de a spune; în fapt, era un crâng) se afla undeva în afara Ierusalimului, dincolo de pârâul Cedrilor. Se pare că acolo era locul de taină unde Iisus obişnuia să meargă, din când în când, cu ucenicii Săi. Evident, Iuda îl cunoaşte. Planul e croit la repezeală. Disidentul se furişează în casa arhiereilor şi le face oferta de colaborare: el promite că le va deconspira locul unde Iisus poate fi arestat fără martori incomozi, iar ei acceptă ca pentru acest serviciu să-i plătească suma de treizeci de arginţi (Mt 26, 14-16; Mc 14, 10-11; Lc 22, 3-6).

Următorul episod dramatic se petrece la Cina cea de Taină. Iisus Îşi vesteşte încă o dată patima şi moartea. Şi tot atunci enunţă legea iubirii, îndemnându-Şi ucenicii să rămână întru iubirea Lui (In 15, 9, 12; 13, 35).

Unsprezece apostoli ascultă înfioraţi, dar de inima lui Iuda nu se lipeşte nimic. Iisus i-o cunoaşte şi găseşte că e momentul s-o şi spună: „Unul dintre voi Mă va vinde”. Apostolii se zbat între uimire şi nelinişte şi se întreabă unii pe alţii cam cine ar putea fi. Vestea pare incredibilă, greu de suportat. Iuda are neobrăzarea de a întreba şi el: „Nu cumva sunt eu, Învăţătorule...?”. Iisus îi răspunde: „Tu ai zis” (Mt 26, 25), ceea ce în limbajul vremii înseamnă: „Aşa e, ai spus-o chiar cu gura ta”.

Dar cei unsprezece încă nu se dezmeticesc, nu-şi cred auzului. Acum Iisus i Se adresează de-a dreptul lui Iuda: „Ceea ce vrei să faci, fă mai degrabă!...”. Dar – ne spune Evanghelistul – nimeni din cei ce şedeau la

masă n-a înţeles pentru ce i-a zis aceasta; fiindcă unii, deoarece Iuda avea punga, gândeau că Iisus îi spune: „Cumpără ceea ce ne trebuie la sărbătoare!”...sau să dea ceva la săraci (In 13, 27-29).

Ca să fie şi mai explicit, Iisus adaugă: „Acela este, căruia Eu, întingând bucătura de pâine, i-o voi da”. „Şi întingând bucătura de pâine, a luat-o şi i-a dat-o lui Iuda, fiul lui Simon Iscarioteanul.” (In 13, 26) Evanghelistul Ioan, care a fost de faţă, încheie astfel acest episod: „Deci, după ce a luat acela îmbucătura de pâine, îndată a ieşit. Şi era noapte”.

Într-adevăr, iubiţii mei, noapte era. Înnoptate erau sufletele apostolilor; chiar atunci, la Cină, Iisus le spusese: „Rămâneţi întru iubirea Mea!”. Şi acum, unul dintre ei plecase copleşit de ură. Noapte este acum şi în sufletul lui Iuda. El aleargă prin beznă la arhierei, le descoperă locul unde Iisus poate fi arestat în aceeaşi noapte. Iar pentru cazul că nimeni nu l-ar fi recunoscut sau că nu ar fi fost sigur asupra persoanei, stabileşte consemnul: „Cel pe care-l voi săruta, acela este; prindeţi-l” (Mt 26, 48).

Noapte este în crângul din marginea Ierusalimului. Iisus Se desprinde de ucenici, Se roagă singur, tremură pentru o clipă în faţa crucii care I se apropie, Se întoarce la ai Săi, îi trezeşte din noaptea somnului, clipa a sosit. Crângul e invadat de ostaşi înarmaţi care, la lumina faclelor, caută pe cineva. Îl caută şi adunătura de preoţi care-i însoţeau pe ostaşi. „Pe cine căutaţi?”, îi întreabă Cel-Căutat. „Pe Iisus Nazarineanul”, răspund ei. „Eu sunt!”, le răspunde Acesta. Ei, deprinşi să caute un hoţ care se ascunde, minte şi încearcă să fugă, se descumpănesc în faţa Acestui infractor neobişnuit şi ezită să pună mâna pe El. Acum ţâşneşte din beznă Iuda Iscarioteanul. Se apropie de Iisus şi dă să-L sărute pe obraz. Iisus tresare şi-l mustră: „Iuda, prin sărutare Îl vinzi tu pe Fiul Omului?” (Lc 22, 47-48). Iuda însă nu şovăie. Prin noaptea sa, un fulger din iad îi scapără din gură: „Bucură-te, Învăţătorule!”. Şi-L sărută. Acum, o altă mustrare: „Prietene, pentru ce ai venit?” (Mt 26, 49-50). Cu alte cuvinte: „Nu pentru o sărutare te afli tu aici, ci ca să dai o mână de ajutor la arestarea Mea. Lasă jocul şi fă-ţi treaba!”.

Iisus este legat, dus în cetate, judecat şi condamnat la moarte pe cruce. Iuda află, are o scurtă mustrare de conştiinţă, aleargă la arhierei şi vrea să le înapoieze banii: „Greşit-am vânzând sânge nevinovat”. Aceştia rânjesc a batjocură, nu-i primesc banii şi-i spun cu cinism: „Ce ne priveşte pe noi? De-acum e treaba ta...”. Umilit de moarte, trădătorul aruncă banii în templu, după care merge undeva şi se spânzură (Mt 27, 3-5).

Dragii mei, aşa s-au petrecut faptele. Iuda rămâne până astăzi un personaj nu numai tragic, dar şi controversat, de vreme ce nimeni nu poate preciza motivul real al trădării.

Unii cred că el nu a fost altceva decât instrumentul prin care trebuiau să se plinească profeţiile; aşadar, fusese predestinat morţii, ceea ce îi prezumă nevinovăţia. Numai că profeţiile se puteau plini nu neapărat prin el, ca persoană, ci prin altcineva sau prin alte mijloace. Singurul interes al arhiereilor era să cunoască locul secret al lui Iisus, iar pentru aceasta puteau să angajeze un spion care să-L urmărească.

Alţii cred că Iuda, fiind singurul negalileean din ceata apostolilor, nu era de acord cu mesianismul universalist al lui Iisus, ci cu mesianismul naţionalist al căpeteniilor iudaice. Acestui argument i se poate răspunde că pentru aşa ceva nu era nevoie de calea trădării, ci de aceea, mult mai simplă, a despărţirii.

Alţii, dimpotrivă, îi atribuie lui Iuda chiar intenţia sublimă de a provoca arestarea lui Iisus pentru ca Acesta să-şi poată demonstra dumnezeirea în faţa judecătorilor. Dacă însă acesta ar fi fost scopul, de ce nu şi l-a urmărit până la capăt? Suprema demonstraţie a dumnezeirii lui Iisus, aşa cum în batjocură o invocau arhiereii (Mt 27, 39-44), ar fi fost ca El să Se coboare de pe cruce. Or, la vremea răstignirii Mântuitorului, Iuda era deja mort.

Se încearcă absolvirea lui Iuda şi prin temporara sa căinţă. Desigur, aceasta ar fi fost salvatoare dacă el ar fi alergat la Învăţătorul său şi i-ar fi cerut iertare. Dacă ar fi cerut-o, e sigur că i s-ar fi dat. Dar n-a făcut-o, ci a preferat să se sinucidă.

Cea mai populară şi mai acreditată ipoteză este aceea a lăcomiei. Având punga, Iuda se obişnuise să ciupească din banii comunităţii apostolice,

punându-şi-i deoparte pentru el. Aşa se explică reacţia lui negativă la ungerea din Betania. Se risipea un mir aromat care preţuia trei sute de dinari, adică plata unui lucrător pentru un an de muncă. Dacă aceşti bani ar fi intrat în punga comună, el îşi putea însuşi întreaga sumă sub pretextul că a împărţit-o la săraci. Unde-i hoţie e şi minciună. Nimeni nu l-ar fi controlat. Această sumă însă s-a risipit pe picioarele Învăţătorului. Iuda are sentimentul că Iisus, acceptând gestul femeii, i-a furat banii.

Acum îi trece prin minte gândul trădării. Iniţiativa nu le aparţine arhiereilor. Ca instituţie judiciară, sinedriul putea folosi metoda recrutării unui informator. Iniţiativa îi aparţine lui Iuda. El este cel ce se oferă. Dar nu pentru raţiunile politice ale unui naţionalist dezamăgit. Dacă ar fi fost aşa, o făcea, bucuros, pe gratis. Nu. El cere bani. Arhiereii „se învoiesc” să-i dea bani şi îi oferă treizeci de arginţi (Lc 22, 4-6; Mt 26, 14-16). Arestarea lui Iisus însă era o miză uriaşă; arhiereii ar fi pus în joc o sumă pe măsură. Ei însă oferă ceea ce oferă spre a-L umili pe Iisus (care, în ochii lor, n-ar merita mai mult) şi, pe de altă parte, îşi dau seama pe cine au în faţă. Iuda nu este un negustor abil. Furtişagurile lui nu au nimic spectaculos. Atât prin ciupelile din pungă, cât şi prin preţul derizoriu al trădării, Iuda pare mai mult un biet găinar, un prostănac care se înşală pe sine. Dacă presupunem că prin trădare vrea să-şi recupereze banii pierduţi prin mirul din Betania, şi aici se înşală. Ştim că vasul de alabastru conţinea o litră de mir de nard curat, un produs foarte rar şi extrem de scump. Iuda acceptă treizeci de arginţi, adică suma cu care se vindea un sclav în piaţă.

Slăbiciunea lui Iuda este, într-adevăr, lăcomia, dar lăcomia nu este un procedeu comercial, ci un viciu. Lacomul nu urmăreşte îmbogăţirea posibilă, ci adaosul necesar. Când băutorul devine alcoolic, se îmbată din te-miri-ce. Dependent de propriul său viciu, omul şi-a pierdut libertatea şi poate fi vânat de oricine. Aici cred eu că se află cheia trădării lui Iuda.

Cei mai mulţi comentatori emit tot felul de presupuneri, precum cele pomenite mai sus, dar ocolesc un fapt extrem de important: Iuda este un om demonizat. Doi sunt evangheliştii care menţionează acest fapt: Luca şi Ioan. Demonizarea lui Iuda ca trădător al lui Iisus s-a făcut pe fondul propice al

lăcomiei. Ea cunoaşte două faze. Prima se petrece îndată după ungerea din Betania, când lui Iuda i se strecoară gândul de a intra în legătură cu arhiereii. Acest gând îl stăpâneşte şi în prima parte a Cinei celei de Taină. Aşa se explică impertinenţa cu care întreabă dacă nu cumva el este cel care Îl va vinde pe Iisus, ştiind bine că el va fi. Sângele rece atinge culmea în clipa în care Iisus îl anunţă ca trădător pe cel căruia îi va întinde îmbucătura de pâine. I-o întinde lui Iuda, iar acesta o ia fără nici o tresărire de conştiinţă, confirmând astfel că el este trădătorul. Sfântul Ioan precizează: „După îmbucătura de pâine, atunci a intrat Satana într-însul” (In 13, 27).

După ce i-a bântuit gândul, diavolul intră acum în posesia lui totală şi ireversibilă. De ce ireversibilă? vă veţi întreba; dacă Domnul vindecase atâţia demonizaţi, oare nu putea să-l vindece şi pe el?... Diferenţa e radicală: cei vindecaţi erau victime, Iuda e complice. Între el şi Satana s-a făcut un pact. Înainte de a-L vinde pe Iisus, Iuda îşi vânduse propria-i libertate. Dumnezeu nu-l mântuie pe om împotriva libertăţii lui.

Iuda are acum un alt statut moral decât al celorlalţi oameni. El nu e doar un ins viclean, ipocrit, şiret, prefăcut, duplicitar, făţarnic, ca mulţi alţii; el este un om corupt, pervers, perfid, modelat pe talia celui ce-l stăpâneşte. Numai aşa se explică incredibilul, cutremurătorul gest din grădina Ghetsimani: sărutarea. Există situaţii în care omul Îl surprinde chiar pe Atotştiutorul Dumnezeu. Amintiţi-vă de sutaşul din Capernaum care-I ceruse lui Iisus să-i vindece servul chiar de la distanţă, ca un comandant cu porunci executorii. La auzul acestor cuvinte, care descopereau credinţa unui păgân, Iisus, pur şi simplu, S-a minunat (Mt 8, 5-10). Aici, în Ghetsimani, Iuda Îl surprinde pe Iisus prin gestul său de a-l săruta. Era oare sărutarea necesară pentru identificarea lui Iisus? Nicidecum. Semnul era pur convenţional, putea fi un deget arătător, o mână pe umăr, atingerea cu o crenguţă sau orice altceva. Mai mult, nici nu era nevoie de un semn de recunoaştere, oricare ar fi fost el, de vreme ce împreună cu ostaşii veniseră şi arhierei, bătrâni şi căpetenii care-L văzuseră de atâtea ori pe Iisus în templu şi-L cunoşteau (Lc 22, 52-53). Şi în cazul acesta, ca şi în acela al trădării, Iuda era cel ce avusese iniţiativa. El inventase trebuinţa unui semn,

el stabilise, ca semn, sărutarea. Iisus ştia că Iuda îl va trăda, o spusese răspicat şi explicit, dar sărutarea e de natură să-L surprindă. Întrebarea pe care i-o pune are în ea, deopotrivă, uimire şi dojană: „Iuda, prin sărutare Îl vinzi tu pe Fiul Omului?...”.

Dar faptul e mult mai grav. Înainte de a-L săruta, Iuda Îl salută mieros prin cuvintele: „Bucură-te, Învăţătorule!”. Nu se poate, nu se poate ceva mai pervers! Cuvântul „Bucură-te!”, care ieşea din gura lui Iisus ca un balsam, din gura lui Iuda iese ca un şarpe. Ţineţi minte: fapta care l-a condamnat definitiv pe Iuda nu a fost trădarea negociată, ci sărutarea perfidă. Satana i-a inspirat-o, şi tot Satana îl va împinge la sinucidere. Şi putem anticipa că-n clipa când Iuda îşi va da duhul cu laţul de gât, Satana îi va şuiera, dulce, în ureche: „Bucură-te!”.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Din nefericire, Iuda nu e doar personajul unui anume moment istoric, ci şi un personaj al istoriei de după el, multiplicat peste tot, la scară planetară, în ipostaza sărutării care acoperă trădarea.

Printre noi, cei ce beneficiem de civilizaţie, de cultură, de progres ştiinţific, de libertate, de bunurile pământului şi de harurile cerului, printre noi se instaurează, încetul cu încetul, un duh perfid care răstoarnă valorile şi perverteşte limbajul. Anormalul devine normal, viciul devine virtute, minciuna devine adevăr, furtul inteligent devine profesie onorabilă, sodomia se cheamă orientare comportamentală, cuvinte nobile precum „prietenie”, „prieten”, „prietenă” se degradează în conotaţii dubioase, pervertirea tineretului se intitulează program de sănătate anti-SIDA, destrămarea familiei se numeşte planificare familială, crimele ingineriei genetice se fac în numele vindecărilor miraculoase, prostituţia se legitimează prin libertatea femeii de a face ce vrea cu propriul ei trup, proxenetismul se reclamă de la meditaţia transcendentală, sărăcirea

spiritului devine globalizare, invadarea unei ţări se cheamă război preventiv, terorismul îşi reclamă valenţe divine, înfeudarea economică se numeşte credit bancar, pomana politică devine act de caritate. Şi multe altele.

Iuda se plimbă nestingherit prin societate, prin istoria omenirii, dar şi prin creştinătate. Isprava lui cea mai mare este aceea că dintr-o singură Biserică a făcut mai multe. Din mai multe a făcut o puzderie. Şi continuă s-o facă, prin ceea ce îi este propriu: lăcomie, invidie, orgoliu. Se adaptează uşor, şi-a rafinat metodele. Lucrează la lumina nopţii şi comunică prin unde herţiene. E un iscusit importator de religie, oferind-o concurenţial pe piaţa bunurilor de consum. Altfel, e un ecumenist convins. Când nu lucrează pe furiş, te invită la dialog frăţesc. Dacă-l refuzi sau dacă te aperi, te pomeneşti intolerant, conservator, fundamentalist, retrograd.

Cunoaşte bine Biblia, are studii universitare, vorbeşte câteva limbi străine. El ştie că Iscarioteanul era unul din cei doisprezece care au ascultat şi memorat învăţătura lui Iisus. Dacă ar fi avut curăţie şi talent, putea să scrie o Evanghelie tot atât de bogată ca a lui Matei.

A scris-o postum, în cheia sărutării perverse. Iuda e un excelent teolog, aşa cum este şi patronul său din Qarantania, care Îi oferea lui Iisus citate din Scriptură (Mt 4, 1-11).

Iuda e tot atât de zelos printre ai săi, de vreme ce instinctul dezbinării îl mobilizează peste tot, oriunde s-ar afla. Partenerul trebuie mai întâi sedus, dominat şi numai după aceea nimicit. Iuda îşi abordează semenul cu graţia cobrei care, întâlnind o viperă în junglă, o invită la un dans aerian, fascinant, ameţitor, pe durata căruia îşi calculează cu precizie secunda muşcăturii mortale. Iuda e un maestru al crimei perfecte.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Duhul necurat al sărutării lui Iuda, oricât ar fi el de perfid şi stăruitor, nu ne poate umbri bucuria pascală, aşa cum dramatica experienţă a

ucenicilor nu i-a lipsit de bucuria învierii Domnului lor; dimpotrivă, le-a sporit-o. Noi suntem urmaşii celor unsprezece apostoli, ai celor şaptezeci, ai sfintelor femei, ai tuturor celor ce I-au rămas Domnului credincioşi şi prieteni. Poate că şi noi, asemenea lui Iacob şi Ioan, am râvnit la slavă lumească; poate că şi noi, asemenea lui Petru, ne-am lepădat de Domnul prin laşitate şi frică; poate că şi noi, asemenea lui Toma, ne-am îndoit în credinţă. Dar dacă Ioan s-a învrednicit de prietenia Răstignitului, dacă Petru s-a căit plângând, dacă Toma a îngenuncheat crezând şi dacă toţi au trăit bucuria învierii, părtaşi ai bucuriei lor suntem şi noi, cei de astăzi.

Fie ca bucuria pascală să ne facă mai treji, mai atenţi, mai curaţi, mai curajoşi şi mai încrezători în biruinţa finală a Mielului Înjunghiat (Ap 21, 22-27). Hristos a înviat!

19 Pastorală la praznicul Învierii Domnului, 2005.

Învierea lui Hristos
şi propria noastră Înviere[20]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Hristos a înviat!

Iată, se pare că eu v-am dat o veste şi că voi v-aţi grăbit să mi-o confirmaţi. Altfel spus, eu v-am adus o noutate, iar voi mi-aţi răspuns că, de fapt, vă era cunoscută şi că nu rămânea decât să ştiu şi eu că voi o ştiţi. Dacă aşa ar sta lucrurile, eu aş fi stânjenit de faptul că v-am oferit ceea ce nu vă trebuia, iar voi aţi avea motive să surâdeţi. E ca şi cum eu v-aş anunţa în răsăritul soarelui că s-a făcut ziuă, iar voi mi-aţi răspunde în gura mare că aşa e.

Dar schimbul acesta de cuvinte („Hristos a înviat!” – „Adevărat a înviat”!) nu se petrece o singură dată, la slujba de Înviere, ci de-a lungul celor patruzeci de zile dintre Sfintele Paşti şi Înălţarea Domnului. În acest sens, el nu este altceva decât o bineţe creştinească, o salutare care ţine loc de „Bună dimineaţa”, „Bună ziua”, „Bună seara”. În sinea ei, bineţea este, de fapt, o urare, cu înţelesul de: „Bună (să-ţi fie) ziua!”, motiv pentru care răspunsul poate fi: „Bună să-ţi fie inima!” (ceea ce e foarte frumos). Numai că salutarea „Hristos a înviat” nu poate fi o urare, întrucât ea nu exprimă o dorinţă a cuiva pentru celălalt.

Ea nu poate fi nici rugăciune, întrucât prin aceste cuvinte nu-L lăudăm pe Hristos Dumnezeu, nu-I mulţumim pentru ceva şi nici că-I cerem ceva.

Şi atunci, dragii mei, dacă expresia „Hristos a înviat” nu e vestire, nu e salutare şi nici rugăciune nu e, atunci, ce este? Ei bine, cu acest răspuns am voit să-mi încep scrisoarea pascală din anul acesta: „Hristos a înviat” este o

mărturisire de credinţă. Eu, cel care o rostesc, îmi mărturisesc credinţa că Hristos a înviat, iar voi, cei ce răspundeţi, rostiţi o mărturisire întăritoare, aceea că, într-adevăr, El a înviat.

Dar noi, cei de astăzi, de unde avem această credinţă? De la cei de dinaintea noastră, care ne-au mărturisit-o, fie prin viu grai, fie prin cărţi. O credinţă religioasă poate fi şi un fapt intim, consumat în tăcere, ştiut doar de cel care-l poartă în fiinţa lui lăuntrică. Dar ea nu este întreagă şi lucrătoare dacă nu devine şi mărturisire. O ştim cu toţii din rugăciunea de dinaintea cuminecării: „Cred, Doamne, şi mărturisesc că Tu eşti cu adevărat Hristos, Fiul lui Dumnezeu Cel viu”.

Cei de dinaintea noastră au dobândit-o, tot prin mărturisire, de la cei care i-au precedat şi aşa mai departe, din generaţie în generaţie, până la sfinţii apostoli.

Dar dacă însumarea acestei credinţe pare simplă şi uşoară pentru noi, cei ce ne-am împropriat-o ca pe o moştenire, nu tot aşa s-a petrecut cu sfinţii apostoli, care nici nu auziseră şi nici nu citiseră undeva că un om mort ar fi înviat prin el însuşi. Ei cunoşteau trei învieri săvârşite de Dumnezeiescul lor Învăţător: a fiului văduvei din Nain, a fiicei lui Iair şi, cea mai spectaculoasă, a lui Lazăr. Toate erau minuni operate de Iisus asupra cuiva, dar ei nu puteau concepe o minune făcută de Iisus asupra Lui Însuşi, deşi El le spusese în repetate rânduri că Fiul Omului, adică El, va fi dat în mâinile oamenilor, care Îl vor batjocori, Îl vor omorî, dar că El va învia.

Să deschidem câteva pagini ale Noului Testament şi să ascultăm mărturiile sfinţilor evanghelişti (dintre care doi, Matei şi Ioan, erau ei înşişi ucenici direcţi ai Domnului). Ce aflăm mai întâi din aceste pagini? Că sfintele femei au fost singurele fiinţe care au crezut de la început, fără nici un fel de îndoială, în învierea lui Iisus. Ele au venit Duminică dis-de-dimineaţă să-L tămâieze pe Cel ce fusese îngropat, chiar sub ochii lor, cu trei zile înainte. Vestea învierii le-a fost dată de un înger care le-a arătat mormântul gol, spunându-le că Cel-Viu nu mai trebuie căutat printre cei morţi. Cuprinse de spaimă sacră, dar şi de bucurie duhovnicească, ele au

alergat spre cetate să le dea de veste ucenicilor, dar pe drum au fost întâmpinate de Însuşi Iisus, pe Care L-au recunoscut şi Căruia I s-au închinat. Dar când le-au spus ucenicilor ceea ce ele însele auziseră şi văzuseră, aceştia, clătinând din capete, le-au luat drept nişte biete femei scrântite, care-şi ieşiseră din minţi şi vorbeau în dodii (*cf.* Lc 24, 9, 11).

În cele din urmă, Iisus li S-a arătat chiar lor, celor unsprezece, despre care Sfântul Matei ne spune că, „văzându-L, I S-au închinat, iar unii s-au îndoit” (Mt 28, 16-17).

Vi-l mai amintesc pe Toma, despre care toată lumea ştie că, îndoindu-se de realitatea învierii lui Iisus, a pretins ca el însuşi să-I pipăie rănile de la răstignire (In 20, 24-29). Aici însă aş vrea să mă opresc puţin. Iisus Îşi deschide braţele şi-l îndeamnă, aproape poruncitor, să-i atingă rănile din palme şi din coastă. Dar o spune cu atâta fermitate şi siguranţă de Sine, încât Toma nu mai simte nevoia s-o facă, ci I se aruncă la picioare exclamând: „Domnul meu şi Dumnezeul meu!”. Spun asta pentru acei tineri din vremea noastră care socotesc că o credinţă religioasă se obţine doar prin experienţă. În cazul lui Toma, experimentul nu i-ar fi fost de nici un folos. Toţi ucenicii, inclusiv el, porneau de la premisa că fiinţa aceasta care li se arăta dându-se drept Iisus era de fapt o nălucă, o entitate acorporală, şi nicidecum una şi aceeaşi persoană cu Iisus Cel răstignit pe cruce. De aici, dilema lui Toma devenea insolubilă: dacă „acest” Iisus este real, cum de a pătruns în casă prin uşile încuiate? Iar dacă este nălucă, cum de se lasă pipăit? Aşadar, singura soluţie era credinţa pură, adică nu o relaţie logică între subiect şi obiect (cum ar fi, de pildă: „Cred în constelaţia Orion”, în care constelaţia rămâne exterioară celui ce crede), ci relaţia duhovnicească prin care subiectul îşi încorporează obiectul. Toma nu exclamă: „Acum cred că Tu eşti Domnul Dumnezeu”, ci: „Domnul *meu* şi Dumnezeul *meu*!”. Fostul obiect al tăgadei devine acum parte din fiinţa lui lăuntrică, de care nu se va mai despărţi niciodată. Este, prin excelenţă, o credinţă mărturisitoare, aşa cum o vor avea şi toţi cei unsprezece laolaltă, când le vor spune colegilor lor, Luca şi Cleopa, veniţi din Emaus, că „Domnul cu adevărat a înviat” (Lc 24, 34). Atunci, în acel moment apostolic, atunci a luat fiinţă

zicerea noastră de astăzi: Luca şi Cleopa, în faţa celor unsprezece şi a celor împreună cu aceştia, vestesc şi mărturisesc: „Hristos a înviat!”. Iar aceştia răspund, mărturisind: „Cu adevărat a înviat!”.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Dacă noi credem în învierea lui Hristos şi o mărturisim, oare ce credem şi ce mărturisim despre propria noastră înviere? Aceasta este, de fapt, tema pe care mi-am propus-o pentru scrisoarea pastorală din acest an. Iar motivul este pe cât de simplu, pe atât de esenţial: Domnul nu a înviat pentru Sine, ci pentru noi. Dar nu doar aşa, pentru noi, ca un fel de demonstraţie a dumnezeirii Sale (aşa cum o făcuse schimbându-Se la faţă în muntele Taborului), ci cu un scop mult mai înalt, mai adânc şi mai general. Noi mărturisim în Simbolul Credinţei că El, Domnul, „pentru noi, oamenii, şi pentru a noastră mântuire S-a pogorât din cer şi S-a întrupat [...] şi a pătimit şi S-a îngropat şi a înviat a treia zi”. Aşadar, *pentru a noastră mântuire.*

Dar ce este, oare, mântuirea? Eliberarea dintr-o robie. Care anume robie? Robia morţii. Şi care este pricina acestei robii? Păcatul primilor oameni.

Voi ştiţi, dragii mei, că, atunci când Dumnezeu i-a făcut pe Adam şi Eva, le-a dat pe mână raiul şi i-a înzestrat cu nemurire. În acelaşi timp, i-a avertizat: „Să nu-mi călcaţi o anume poruncă; dacă Mi-o veţi călca, negreşit veţi muri”. Cedând ispitei diavolului, ei au călcat porunca Făcătorului lor, săvârşind astfel primul şi cel mai greu păcat din lume, acela al neascultării de Dumnezeu. Iar *plata păcatului* – aşa cum va spune mai târziu Sfântul Apostol Pavel – *este moartea* (Rm 6, 23). Consecinţa nu a întârziat: izgonirea omului din rai şi intrarea lui în robia morţii. Aceasta e condiţia de existenţă a omenirii întregi şi a fiecărui ins în parte. Moartea e singura noastră certitudine. De-a lungul unei vieţi ne putem îndoi de orice, în afară de faptul că vom muri; şi putem spera în orice, în afară de nemurire. Oricât

ar fi căile vieţii de multe şi de întortocheate, ele merg, în mod sigur, într-o singură direcţie: mormântul.

Ce se petrece însă dincolo de mormânt? Materialiştii, ateii, estropiaţii spiritului spun că dincolo de groapă nu mai e nimic, că totul se cufundă în neant. Mai sunt şi astăzi ziarişti care, păstrând tarele comunismului şi anunţând decesul cuiva, spun că „a trecut în nefiinţă”, ceea ce e o prostie. Ar fi groaznic să fie aşa: viaţa şi-ar pierde sensul, totul ar cădea sub incidenţa absurdului; dacă după moarte nu mai e nimic, ce rost are să mai trăieşti, să te zbaţi, să iubeşti, să urăşti, să lupţi, să speri?...

Ei bine, noi, creştinii, noi ştim că omul este alcătuit nu numai din trup, ci şi din suflet, şi că aceste două componente, trupul şi sufletul, trăiesc împreună din momentul zămislirii în pântecele mamei şi până la ultima suflare. Ele nu se despart decât prin moartea fizică: trupul merge şi se descompune în pământul din care a fost alcătuit, în timp ce sufletul, nemuritor, îşi ia zborul către ceea ce numim lumea „de dincolo”, unde, laolaltă cu cei ce încă trăiesc vii pe pământ, aşteaptă ceea ce aşteptăm cu toţii mărturisind în Crez: „învierea morţilor şi viaţa veacului ce va să fie”.

Aşadar, la sfârşitul veacurilor, într-o vreme pe care numai Dumnezeu o ştie şi pe care doar El o va rândui, va avea loc învierea generală a morţilor. Ea a fost prevestită de Profetul Iezechiel (care a trăit cu vreo 600 de ani înainte de Hristos) printr-o vedenie asupra unui câmp imens plin de oase omeneşti care, la o anume poruncă dumnezeiască, se adună din risipire, se realcătuiesc din încheieturi şi redevin trupurile care au fost (Iz 37). În aceeaşi epocă, Profetul Daniel prevesteşte şi el o înviere a morţilor, cu menţiunea că, după faptele lor, unii „se vor trezi la viaţă veşnică”, iar alţii „la ocară şi ruşine veşnică” (Dn 12, 2).

Credinţa în învierea generală a morţilor capătă rădăcini adânci în spusele Mântuitorului Iisus Hristos. El a afirmat-o în repetate rânduri în convorbirile Sale cu fariseii, saducheii, preoţii şi cărturarii poporului (Mt 22, 30-32; Mc 12; Lc 20, 27), dar mărturia cea mai limpede o aflăm în Evanghelia Sfântului Ioan. Din ea ştim că învierea morţilor va fi precedată de a doua venire a Domnului şi urmată de Judecata de Apoi. Dumnezeu-

Tatăl este Acela care I-a dat Fiului puterea de a învia morţii, dar şi pe aceea de a-i judeca. Iată chiar cuvintele Sale: „Vine ceasul când toţi cei din morminte Îi vor auzi glasul; şi cei ce au făcut cele bune vor ieşi spre învierea vieţii, iar cei ce au făcut cele rele, spre învierea osândei” (In 5, 28-29).

Să lăsăm acum Judecata deoparte şi să ne oprim asupra învierii. V-am amintit că fiinţa umană este alcătuită din cele două componente, suflet şi trup. Dacă ştim că trupul, prin moartea fizică a omului, trece în lumea „de dincolo”, adică în cea spirituală, unde rămâne întreg, el nefiind divizibil, tot atât de bine ştim că trupul se descompune până se face una cu pământul. Mai mult, el poate fi înghiţit şi digerat de sălbăticiuni, mistuit în foc, sfârtecat de obuze sau, pur şi simplu, pulverizat de explozii nucleare. Dacă profetul Isaia vedea oase omeneşti, un profet apocaliptic nu mai vede nimic. Aşadar, se pune întrebarea: cum anume va învia trupul descompus al unui om spre a se reuni cu propriul său suflet? Aceasta deoarece, să fim înţeleşi, prin înviere se recompune omul în fiinţa lui întreagă, pentru ca astfel să se înfăţişeze la Judecata care urmează. Şi e firesc să fie aşa, de vreme ce trupul şi sufletul şi-au trăit împreună viaţa de pe pământ şi împreună au făcut bune şi rele.

Răspunsul ni-l dă, magistral, Sfântul Apostol Pavel în prima sa Epistolă către Corinteni. El face mai întâi o deosebire între trupurile animalelor, care nu supravieţuiesc morţii, şi între acela al omului, supus unui alt regim de existenţă. (Să nu uităm că, dintru început, Dumnezeu a făcut animalele ca specii şi numai pe om l-a făcut în mod special, ca persoană, „întru suflet viu” [Fc 2, 7].) În al doilea rând, Sfântul Pavel face o distincţie între ceea ce el numeşte „trupul carnal” şi „trupul duhovnicesc” al omului. Nu e vorba de două trupuri, ci de unul şi acelaşi trup în două moduri de existenţă. Trupul carnal este acela cu care omul vieţuieşte pe pământ şi care se risipeşte prin moarte; trupul duhovnicesc este tot acelaşi trup, dar transfigurat prin înviere. Cum, adică, transfigurat? Realcătuit după o altă lege, a „cerului nou” şi a „pământului nou”, o lege prin care întregul univers se transfigurează, adică se schimbă la faţă şi se desăvârşeşte, se sfinţeşte, se

îndumnezeieşte, iese din devenirea timpului şi intră în echilibrul veşniciei. Sfântul Pavel aseamănă moartea şi învierea trupului cu o sămânţă îngropată în pământ; din ea răsare o plantă, care însă nu mai seamănă cu ea, dar nici nu este altceva, ci are chipul pe care Dumnezeu i l-a rânduit dintru început, atunci când a făcut şi planta, şi sămânţa ei. Zice Pavel: „Se seamănă trup firesc, învie trup duhovnicesc” (1 Co 15, 44).

Ei bine, dragii mei, trupul omului de la înviere are ca model trupul cu care a înviat Domnul. Prin întrupare din Sfânta Fecioară, Iisus a purtat trup întocmai ca al nostru, cu toate virtuţile şi slăbiciunile lui, în afară de păcat: a simţit şi a înfruntat foamea, setea, oboseala, durerea, chinurile, moartea şi îngroparea. Dar trupul lui Iisus Celui înviat era unul şi acelaşi cu cel răstignit şi mort pe cruce, numai că acesta de acum, transfigurat şi îndumnezeit prin înviere, avea alte legi: putea să pătrundă prin materie, să mănânce fără să-i fie foame, să bea fără să-i fie sete, să străbată fulgerător distanţele fără să obosească, să se înalţe la cer fără să aibă aripi. Devenise trup ceresc, cel care avea să şadă de-a dreapta Tatălui. E motivul pentru care Sfântul Pavel, vorbind de trupurile duhovniceşti ale oamenilor de după înviere, le numeşte şi „trupuri cereşti” (1 Co 15, 40). Trupul ceresc îl transcende pe cel carnal, aşa cum capilaritatea transcende gravitaţia.

Cineva însă ar putea spune: trupul Domnului a rămas întreg în mormânt şi tot întreg a înviat. Nu aşa stau lucrurile cu trupurile oamenilor-oameni: ele se risipesc, îşi pierd forma şi, aşa cum aţi observat, pot fi chiar pulverizate de o explozie nucleară. Cum se pot alcătui dintr-o asemenea dispersare? Nu trebuie să uităm că trupul omului e materie şi că, prin descompunere sau pulverizare, din el rămân moleculele sau atomii. Spre a înlesni, cât de cât, o înţelegere mai apropiată a acestui fenomen, voi lua un exemplu din fizica pe care o învaţă elevii la şcoală. Dacă pe o coală de hârtie presărăm pilitură de fier, minusculele particule ne apar împrăştiate şi informe. În momentul însă când le apropiem o bară magnetică, ele se mişcă şi se organizează rapid după cum le porunceşte fluxul magnetic al barei, luând o anume formă care poate fi desenată sau fotografiată. Cam aşa trebuie că se vor petrece lucrurile cu atomii trupeşti ai fiecărui om în clipa

când sufletul – care-şi caută trupul – va emite un flux magnetic care-i este propriu, individual, personal şi care nu poate fi confundat cu un altul. Desigur, reunirea prin înviere a sufletului cu trupul este o taină pe care nu o ştim, dar pe care o putem intui prin această asemănare, menită să ne alimenteze credinţa.

Se mai naşte însă o întrebare. Învierea cea de obşte se va petrece la o vreme când pământul va fi încă locuit de oameni vii. Morţii, am înţeles, vor învia, dar ce se va petrece cu aceştia din urmă? Vor muri instantaneu spre a învia în acelaşi chip? Ne-o spune tot Sfântul Pavel, în Epistola sa către creştinii din Tesalonic. La semnalul venirii lui Hristos, cei dintâi care se vor mişca vor fi morţii. Imediat după aceea, oamenii vii vor fi răpiţi în nori spre a-L întâmpina pe Cel ce vine întru putere, şi astfel toţi, împreună, cu Domnul vor fi (1 Tes 5, 13-17). Desigur, şi aceasta este o taină, pe care Apostolul o ştia prin descoperire dumnezeiască, dar eu mă aflu în faţa unor creştini din secolul raţionalismului şi al ştiinţelor exacte, şi iarăşi mă simt dator să ofer o punte de înţelegere. Materia ni se înfăţişează în una din cele trei stări posibile: solidă, lichidă şi gazoasă. Apa, de pildă, este solidă în forma unui bulgăre de gheaţă, devine lichidă prin topirea acestuia şi gazoasă prin evaporarea lichidului, ea păstrându-şi aceeaşi compoziţie chimică. Ceara dintr-o lumânare este solidă prin structură, devine lichidă prin aprindere şi gazoasă prin ardere. Cam aşa ar fi trupul care moare, se descompune şi învie. Există însă în natură şi corpuri care trec de-a dreptul din starea solidă în cea gazoasă, adică fără să mai treacă prin starea intermediară, cea lichidă. Un exemplu la îndemâna noastră este cristalul de camfor, ascuns în tubul cu care ne desfundăm nările răcite; el este solid, dar de îndată ce intră în contact cu aerul se volatilizează şi pătrunde în nară de-a dreptul în stare gazoasă. Ei bine, cam aşa se va petrece cu trupurile celor vii la înviere. Şi dacă o astfel de excepţie de la regulă există în fizică, de ce nu poate exista şi în minune? Aşa putem avea o cale de acces la fantastica, uriaşa privelişte a omenirii transfigurate, plutindu-şi prin văzduh urcuşul spre cerul cel nou, în pragul căruia aşteaptă, biruitor asupra morţii, Iisus Hristos, Mântuitorul.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Vă spuneam la început cât de greu le-a fost sfinţilor apostoli să creadă în învierea Domnului şi cât de uşor ni se pare nouă, celor de astăzi, să credem şi să mărturisim. Ei bine, tocmai de aici ne pândeşte primejdia, din faptul că noi credem prea uşor. Apostolii au crezut prin motivaţie, noi credem prin inerţie. Motivaţia e profundă, duhovnicească, inerţia e superficială, comportamentală. Motivaţia îşi are temeiul în ceea ce se arată, inerţia se sprijină pe ceea ce am apucat.

Eu am încercat să vă pun în faţă singura motivaţie posibilă, învierea lui Hristos legată de propria noastră înviere. Sensul însă e dublu: dacă credem că Hristos a înviat, credem că şi noi vom învia. Şi invers: dacă credem că noi vom învia, credem şi că Hristos a înviat.

Acest dublu sens îl avem tot de la Sfântul Pavel, care li se adresează astfel Corintenilor: „Dacă se propovăduieşte că Hristos a înviat din morţi, atunci cum de zic unii dintre voi că nu există înviere a morţilor? dacă nu există înviere a morţilor, atunci nici Hristos n-a înviat. Iar dacă Hristos n-a înviat, atunci zadarnică este propovăduirea noastră, zadarnică e şi credinţa voastră” (1 Co 15, 12-14).

El însă pune problema şi altfel, introducând splendida metaforă a primului fruct care începe să se coacă, numit în româneşte „pârgă”, adică semnul şi garanţia că toate celelalte îl vor urma. De asemenea, el introduce şi binomul Adam-Iisus ca arhetip al morţii şi arhetip al învierii. Iată chiar cuvintele marelui Apostol: „Hristos a înviat din morţi, pârgă celor adormiţi. Că de vreme ce printr-un om a venit moartea, tot printr-un om a venit şi învierea morţilor. Că după cum toţi mor în Adam, tot aşa toţi vor învia întru Hristos. Dar fiecare în ceata sa: Hristos, ca pârgă; apoi *cei ai lui Hristos*, la Venirea Lui. Apoi vine sfârşitul, când Domnul Îi va preda lui Dumnezeu-şi-Tatăl împărăţia” (1 Co 15, 20-24).

Aşadar, iubiţii mei, să sărbătorim Paştile întru bucuria de a crede şi a mărturisi că Hristos a înviat, dar şi întru bucuria de a anticipa, tot prin credinţă şi mărturisire, propria noastră înviere. Doar aşa vom fi în stare să cântăm împreună cu Sfântul Ioan Damaschin: „Ziua învierii, popoare, să ne luminăm! Paştile Domnului, Paştile! Că din moarte la viaţă şi de pe pământ la cer Hristos Dumnezeu ne-a trecut pe noi, cei ce cântăm cântare de biruinţă”[21].

Şi tot astfel vom fi în stare să rostim împreună cu Sfântul Ioan Gură de Aur: „Înviat-a Hristos, şi se bucură îngerii. Înviat-a Hristos, şi viaţa stăpâneşte. Înviat-a Hristos, şi nici un mort nu este în groapă; că Hristos, sculându-Se din morţi, pârgă celor adormiţi S-a făcut”[22].

Iubiţii mei, în plină sărbătoare a Sfintelor Paşti, noi, *cei ai lui Hristos*, credem şi mărturisim: Hristos a înviat!

20 Pastorală la praznicul Învierii Domnului, 2006.
21 Canonul Învierii, Cântarea întâi.
22 Cuvânt de învăţătură în sfânta şi luminata zi a slăvitei şi mântuitoarei Învieri a lui Hristos.

Învierea Domnului şi Codul lui Da Vinci[23]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Nimeni nu L-a văzut pe Iisus înviind, dar mulţi au fost cei care L-au văzut înviat. Faptul în sine al învierii nu a avut martori. El s-a petrecut în intimitatea mormântului, fără ca vreun ochi omenesc să fi avut acces la singura minune pe care Domnul Şi-o anunţase în repetate rânduri, dar căreia nimeni nu-i dăduse crezare.

Momentele de dinaintea învierii s-au petrecut astfel: moartea pe cruce a Domnului a avut loc vineri spre seară. Trupurile celor trei răstigniţi trebuiau îngropate, neapărat, tot atunci, deoarece la apusul soarelui începea Sabatul, sfânta zi de odihnă a iudeilor, în care nimeni nu avea voie să facă nici un fel de lucrare. Totul se cerea făcut în grabă. Nicodim şi Iosif, prieteni de taină ai Mântuitorului, care obţinuseră o autorizaţie specială din partea guvernatorului Pilat, i-au coborât trupul de pe cruce, l-au înfăşurat în giulgiuri, după datină, şi l-au aşezat în mormânt. Sfintele femei, care, împreună cu Maica Domnului şi cu Sfântul Ioan Evanghelistul, fuseseră martorele patimilor şi morţii lui Iisus, priveau de la oarecare depărtare, întrucât autorităţile le interziseseră participarea la actul îngropării. Ele însă ştiau că e de datoria lor să respecte datina de a merge la mormânt ca să tămâieze mortul, iar aceasta nu se putea face decât Duminică dimineaţa, când se încheia Sabatul. Cum însă în dimineaţa aceea ar fi fost prea devreme să meargă la prăvălii ca să cumpere tămâia şi celelalte aromate, s-au grăbit s-o facă tot vineri seara, în ultima frântură de ceas. Astfel pregătite, au mers la casele lor.

În acest timp, căpeteniile iudeilor i-au amintit lui Pilat că mortul de pe cruce se lăudase în repetate rânduri că el va învia şi i-au cerut să le permită măsuri de siguranţă împotriva unei eventuale înşelăciuni. Aşa se face că

guvernatorul i-a autorizat să sigileze mormântul şi, mai mult, să pună lângă el ostaşi de pază

Toate acestea ne sunt relatate de către toţi cei patru sfinţi evanghelişti, ca şi cele ce urmează.

Duminică dimineaţa, în revărsatul zorilor, sfintele femei au venit la mormânt ca să-şi facă datoria. Pe drum, singura lor grijă era aceea de a găsi un om care să le ajute să prăvălească piatra de la intrarea mormântului. Mare le-a fost însă uimirea când, odată ajunse, au constatat că piatra era deja prăvălită, iar lângă ea şedea un înger care le-a dat de veste că Iisus înviase, aşa încât nu era cazul ca pe Cel-Viu să-l mai caute printre morţi. Cât despre ostaşii de pază, aceştia zăceau cu feţele la pământ, ca nişte duşi de pe lume.

Cuprinse de bucurie şi spaimă, femeile s-au grăbit să alerge în cetate spre a le da de veste ucenicilor, dar pe drum li S-a arătat însuşi Iisus, Care le-a salutat prin cuvântul „Bucuraţi-vă!”. Ele I-au căzut la picioare şi I s-au închinat.

În acest timp, stăpâniţi de groaza celor întâmplate cu Domnul lor, dar şi cu sentimentul că rămăseseră singuri, fără nici o apărare dumnezeiască, ucenicii stăteau încuiaţi într-o casă din cetatea Ierusalimului, cu grija de a nu lăsa nici un semn că s-ar afla acolo. Imaginaţi-vă starea lor de spirit când femeile le-au bătut în uşă, le-au cerut să deschidă şi le-au spus, cu răsuflarea tăiată, ceea ce auziseră şi văzuseră. De-a dreptul uluiţi, eliminând de la început orice credibiltate a ideii de înviere, ei au presupus că bietele femei căzuseră pradă cine ştie căror halucinaţii şi n-au găsit să le spună ceva mai bun decât că se scrântiseră la cap. În cele din urmă, doi dintre ei s-au hotărât să alerge la mormânt şi să vadă cu ochii lor ceea ce era de văzut. Fiind mai tânăr şi mai sprinten, Ioan a ajuns primul, dar nu a avut curajul să intre singur, ci l-a aşteptat pe Petru care venea din urmă gâfâind, şi astfel au intrat amândoi. Într-adevăr, mormântul era gol. Se putea presupune că trupul lui Iisus fusese strămutat în altă parte (idee pe care o avusese, în aceeaşi dimineaţă, şi Maria Magdalena), numai că o astfel de strămutare nu putea fi făcută decât de nişte prieteni ai lui Iisus, iar ei, ucenicii Săi cei mai

apropiaţi, nu ştiau nimic. O a doua ipoteză, că în mormânt ar fi umblat niscaiva răufăcători, străini de comunitatea apostolică, era infirmată de simplul fapt că în groapă fusese aşezat trupul gol al unui răstignit de abia coborât de pe cruce, care nu avea asupră-i nimic de preţ, care să poată fi furat.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Din toate acestea se desprinde faptul că învierea Domnului nu era expresia unei prezenţe, ci, dimpotrivă, a unei absenţe. Icoana de tip occidental care-L înfăţişează pe Iisus uşor înălţat deasupra mormântului, cu steagul biruinţei în mână, nu are nimic de-a face cu realitatea. Piatra răsturnată de pe mormânt nu avusese menirea de a deschide calea Celui înviat, ci de a arăta că El nu mai este acolo. Icoana ortodoxă este aceea care-L înfăţişează pe Iisus Cel înviat pogorându-se la iad şi eliberându-i pe strămoşii Adam şi Eva, care Îl aşteptau laolaltă cu drepţii Vechiului Testament. Aceasta însă se petrecea jos, sub pământ. Deasupra, mormântul gol.

Dar dacă, iubiţii mei, din acest gol s-a născut credinţa în adevărul învierii, tot din el s-a născut şi minciuna care i se va opune. Martori ai mormântului gol fuseseră nu doar sfintele femei şi cei doi apostoli, ci şi ostaşii care-l păzeau. Ştim însă că paza îi fusese cerută guvernatorului de către arhiereii iudeilor tocmai pentru a dejuca prezumţia că ucenicii lui Iisus ar putea să-L fure din groapă spre a demonstra că El a înviat. Străjerii însă vegheaseră corect, văzuseră piatra răsturnată de înger şi pe femeile uimite de ceea ce auzeau şi vedeau. Or, prima lor datorie a fost aceea de a merge în cetate şi de a le raporta arhiereilor adevărul, cum că nimeni nu venise să fure trupul Mortului, ci că acesta, pur şi simplu, pierise în chip tainic. Atunci s-a născut marea minciună. În contextul social al vremii, nimic nu era mai simplu decât corupţia. Arhiereii i-au mituit pe soldaţi cu bani grei,

cerându-le ca în schimb să declare că-i biruise somnul şi că-n timp ce ei dormeau au venit ucenicii mortului şi l-au furat. Desigur, o astfel de declaraţie era menită să-i pună în culpa de a nu-şi fi făcut datoria, ceea ce era foarte grav pentru cariera unui ostaş. Banii au lucrat şi aici, odată cu asigurarea că ei, arhiereii, sunt atât de influenţi pe lângă guvernator (o dovediseră obţinând condamnarea la moarte a lui Iisus), încât vinovaţilor nu li se va întâmpla nimic. Şi, povestind acest episod, Sfântul Evanghelist Matei conchide: „Iar ei [ostaşii], luând arginţii, au făcut aşa cum au fost învăţaţi. Şi s-a răspândit cuvântul acesta între iudei, până în ziua de astăzi” (Mt 28, 15).

Dragii mei, expresia „până în ziua de astăzi” se referă, desigur, la anul 65, când Sfântul Matei şi-a scris Evanghelia în limba greacă. Ea însă acoperă o perioadă de două mii de ani, timp în care învierea lui Iisus nu a încetat să fie negată, nu doar în mediile iudaice radicale, ci şi în cele ateiste, liber-cugetătoare, teribiliste, mercantile, precum şi în segmentele gnostice ale creştinismului. Iată că fenomenul se petrece şi în zilele noastre, într-o avalanşă de ştiri şi reportaje care nu par deloc a fi întâmplătoare, încă nu s-a potolit ecoul blasfemiator al romanului *Codul lui Da Vinci*, nici cel provocat de *Evanghelia lui Iuda*, că a şi izbucnit „senzaţionala” ştire despre descoperirea unor sicrie din preajma Ierusalimului, care ar conţine nici mai mult şi nici mai puţin decât osemintele lui Iisus şi ale familiei sale (prin „familie” înţelegându-se soţia, rude apropiate şi chiar un fiu cu numele... Iuda!). Nu a contat faptul că chiar o seamă de specialişti evrei au denunţat falsul, că nu există probe în favoarea a ceea ce se numeşte „o descoperire epocală”, că totul nu este altceva decât o invenţie menită, pe de o parte, să aducă foarte mulţi bani (ca şi cartea lui Dan Brown, de altfel) şi, pe de alta, să producă un cutremur în conştiinţele binecredincioşilor creştini. „Ştirea” a fost preluată imediat de ziare, de posturile de televiziune, de cinematografe, care au răspândit-o cu foarte mare zgomot în toată lumea, inclusiv în mass-media românească, din care nu au lipsit dezbateri publice, cu argumente pro şi contra. Ca de obicei, naivii s-au lăsat antrenaţi în această mascaradă mediatică, în timp ce adevăraţii creştini au înregistrat încă o încercare a

diavolului de a le zdruncina temeiul credinţei, aşa cum a făcut-o de nenumărate ori de-a lungul a două mii de ani.

Or, temeiul credinţei noastre, dragii mei, este tocmai învierea lui Hristos. Aici bate duşmanul. Toate celelalte, cum că Iisus a fost un om obişnuit, cu nevastă, cu copii şi cu urmaşi care trăiesc şi astăzi, toate acestea nu sunt decât învelişurile unui singur scop, acela de a le inocula creştinilor ideea că Omul Iisus nu a fost şi Dumnezeu şi că, prin urmare, a murit (fie şi pe cruce!), dar nu a înviat. Totul, pornind de la refuzul de a admite că în Ierusalim există un mormânt din care Mortul a dispărut fără urmă, lăsându-l gol. Acest „vid dumnezeiesc" este astăzi piatra de scandal a raţionalismului postmodernist pe care-l trăim.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Că trupul lui Iisus a dispărut din mormânt fără să lase vreo urmă e un argument la îndemâna neştiutorilor. În realitate, el a lăsat o urmă, şi încă una esenţială: giulgiurile în care fusese înfăşurat după datina iudaică. Acestea erau nişte pânzături îmbibate cu uleiuri aromate, obţinute din substanţe răşinoase, care se lipeau de trup, întârziindu-i descompunerea. Dacă trupul lui Iisus ar fi fost strămutat în altă parte, el nu putea fi dus decât împreună cu giulgiurile, de vreme ce ele erau strâns lipite de el.

Dacă, omeneşte vorbind, nu exista nici o raţiune pentru separarea giulgiurilor de trup, în ordinea dumnezeiască ele şi-au avut un rost crucial. Aşa cum le-au văzut apostolii şi cum ni le descrie Sfântul Evanghelist Ioan, ele „se odihneau" (acesta este cuvântul exact), „se odihneau" pe piatra rece, nu învălătucite sau aruncate în neorânduială, ci păstrând forma trupului care le părăsise; era ca şi cum acesta s-ar fi topit şi ar fi ieşit prin ele ca un abur, lăsându-le acolo ca pe singurele martore ale trupului îndumnezeit prin însăşi învierea lui, aşa cum li se va arăta sfinţilor apostoli şi sfintelor femei. Alături de giulgiuri „se odihnea" marama care fusese pe capul lui Iisus, dar

nu turtită la pământ, ci păstrând forma ovală a feţei care o părăsise. Aşadar, plinătatea credinţei în înviere se reazimă pe golul giulgiurilor din mormântul gol. Pe acestea le-au văzut apostolii Petru şi Ioan (In 20, 3-10).

Şi atunci, iubiţii mei, de ce l-aş crede eu mai mult pe Dan Brown, autorul talentat al unui roman poliţist, şi nu l-aş crede pe Sfântul Apostol Petru, cel care mărturisea în casa lui Corneliu Sutaşul că „noi, apostolii, suntem martorii faptelor şi cuvintelor lui Iisus, noi, cei ce am mâncat şi am băut cu El după ce a înviat din morţi” (FA 10, 41)? De ce l-aş crede eu mai mult pe fictivul „Evanghelist Iuda” şi nu l-aş crede pe Sfântul Evanghelist Ioan, cel care cu pana lui mărturiseşte că, împreună cu Petru, a văzut giulgiurile goale şi a crezut în învierea lui Iisus? De ce l-aş crede eu mai mult pe Cameron şi montajele lui artificiale asupra „senzaţionalelor” sicrie şi nu l-aş crede pe Sfântul Evanghelist Luca, istoric de rigoare ştiinţifică, a cărui operă „Faptele Apostolilor” a înfruntat, timp de două milenii, toate analizele critice posibile? De ce i-aş crede eu pe toţi impostorii, pe toţi aventurierii culturali, pe toţi veleitarii gloriilor spectaculare, pe toţi samsarii vânzători de cele sfinte, pe toţi falsificatorii de documente şi nu l-aş crede pe Sfântul Pavel, apostolul prin excelenţă al credinţei în înviere? Dacă sfintele femei, ucenicii şi apropiaţii lor L-au văzut pe Iisus în dubla Sa ipostază, înainte şi după înviere, Pavel a fost singurul apostol căruia Domnul i S-a arătat doar în cea de a doua, întru slăvită lumină a Celui Înviat.

Iubiţii mei, l-am citat pe Sfântul Pavel mai la urmă pentru că vreau să opresc puţin asupra lui. Saul era evreu născut în Asia Mică. Om cu vocaţia culturii, vorbind curent ebraica şi greaca, s-a stabilit de tânăr în Ierusalim, unde a fost educat în şcoala rabinică a lui Gamaliel. Excelent cunoscător al Legii Vechi şi zelos apărător al iudaismului, a adoptat cu repeziciune şi convingere poziţia anticreştină a fariseilor. Solidar cu cei care-l uciseseră cu pietre pe Sfântul Arhidiacon Ştefan, s-a calificat pentru funcţia de procuror al sinedriului şi a început o campanie sistematică de identificare, urmărire şi arestare a creştinilor. La un moment dat, informat că ultimii adepţi ai lui Iisus Nazarineanul fugiseră din Ierusalim şi se ascunseseră în Damasc, a

obţinut o gardă militară şi a pornit în căutarea fugarilor. Pe drum însă s-a petrecut un eveniment absolut crucial pentru viaţa lui, ca şi pentru istoria creştinismului: o lumină strălucitoare i s-a arătat, iar din mijlocul ei, un glas: „Saule, Saule, de ce Mă prigoneşti?” – „Cine eşti, Doamne?” – „Eu sunt Iisus, Cel pe care tu îl prigoneşti” (FA 9, 3-5). Acesta a fost scurtul dialog prin care Saul a devenit Pavel, prigonitorul a devenit apostol, călăul a devenit martir. Minunea de pe drumul Damascului inaugurează uriaşa operă de transformare a omului prin Biserica lui Hristos.

În legătură cu acest dialog, Părintele Gala Galaction, cunoscutul profesor şi scriitor, a emis o interpretare care, cred eu, trebuie reţinută şi cunoscută. El afirmă că verbul ebraic, tradus de obicei cu „a prigoni”, poate fi tradus cu „a căuta”, ceea ce mie mi se pare plauzibil, de vreme ce prigonirea cuiva nu este o simplă persecuţie, ci presupune un vinovat absent, care trebuie mai întâi urmărit, identificat, cercetat şi denunţat. Or, tocmai acesta era cazul pe care procurorul Saul trebuia să-l rezolve. Aşa cum ştim, creştinii afirmau că Iisus a înviat, iar proba era mormântul gol. În paralel, pe baza mărturiei paznicilor, arhiereii adoptaseră teza că trupul lui Iisus fusese furat de către adepţii Săi şi ascuns undeva. Saul, prin interogatoriile severe luate creştinilor, urmărea să descopere acel „undeva”, adică locul unde se află „corpul delict”. Odată descoperit, trupul lui Iisus era dovada că învierea Lui fusese o pură invenţie. Aşadar, teza Părintelui Galaction aruncă o lumină nouă asupra lecturii şi interpretării scurtului dialog de pe drumul Damascului: – „Saule, Saule, de ce mă cauţi?” – „Cine eşti, Doamne?” – „Eu sunt Iisus, Cel pe care tu Îl cauţi”. E limpede: Saul Îl căuta pe Iisus în întunericul unui mormânt, iar Acesta i Se descoperea în lumina învierii. De fapt, în forul său lăuntric Saul Îl căuta pe Iisus, dar fără să ştie că Iisus îl aştepta pe el, că încă din pântecele maicii sale fusese ales de Dumnezeu, pus deoparte şi ţinut în rezervă până la momentul Damascului. Îşi va da seama mai târziu, când avea să le-o spună Galatenilor (Ga 1, 15).

Pavel, fostul Saul, va deveni apostolul prin excelenţă al doctrinei hristocentrice, al cărei pilon de susţinere va fi învierea. Dar – vă rog să

reţineţi – nu doar învierea lui Hristos, ci şi învierea morţilor, adică a noastră, a tuturor, deoarece între ele există o legătură indisolubilă. Dacă morţii nu învie, cum susţin unii, atunci nici Hristos n-a înviat. Şi „dacă Hristos n-a înviat – le scria el Corintenilor –, atunci zadarnică este propovăduirea noastră, zadarnică e şi credinţa voastră” (1 Co 15, 14). Cu alte cuvinte, dacă nu crezi în învierea Domnului, nu crezi în nimic. Şi dacă nu crezi că şi tu vei învia, atunci viaţa ta cade sub incidenţa absurdului, a unui om care vine din nimic şi se îndreaptă spre nimic. Totul devine lipsit de sens.

Şi atunci, dragii mei ascultători, revin la gândul meu de adineauri şi mă întreb împreună cu voi: când e vorba de Hristos, de ce să-l cred eu pe un nenea din lume şi nu l-aş crede pe Pavel, personaj biblic real, aproape palpabil, care de două milenii traversează istoria lumii şi rezistă tuturor negărilor? La urma urmelor, Pavel şi scrierile lui fac parte din Sfânta Scriptură, care este „insuflată de Dumnezeu” (2 Tim 3, 16). Or, dacă cred în Scriptură, cred şi în Pavel; iar dacă cred în Pavel, cred şi în Iisus Hristos; şi dacă cred integral în Iisus Hristos, cred şi în învierea lui. Credinţa nu e analitică, nu se întemeiază pe argumente raţionale şi nici pe ADN-uri de laborator. Ea există sau nu există. Desigur, ea poate fi mai puternică sau mai slabă, se poate confrunta cu întrebări, îndoieli, şovăiri, poticniri, dar ea, în sine, există, căci rădăcinile ei sunt ancorate în profunzimea tainei. Ea nu e teorie, ci trăire. Dacă o ai şi n-o trăieşti, ai trăit degeaba.

Iată de ce, iubiţii mei, vă îndemn să credeţi cu tărie în învierea Domnului şi s-o trăiţi întru lumina bucuriei pascale, rugându-vă pentru cei ce nu cred şi nădăjduind în propria voastră înviere. Aşadar, o salutare a vestirii şi un răspuns mărturisitor: Hristos a înviat!

23 Pastorală la praznicul Învierii Domnului, 2007.

Lumina şi întunericul[24]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Una din cântările de la slujba Vecerniei începe aşa: „Hristoase, Cel ce cu patima Ta ai întunecat soarele şi cu lumina învierii Tale ai luminat toate...”. În numai câteva cuvinte sunt evocate cele două momente de la sfârşitul vieţii pământeşti a Domnului Iisus: moartea, precedată de convulsiile suferinţelor, şi învierea, precedată de moarte şi îngropare. Este aici confruntarea dintre două stihii antagoniste, care adică nu pot convieţui împreună, întunericul şi lumina.

Sfântul Evanghelist Luca, în concordanţă cu ceilalţi doi sinoptici, ne relatează astfel momentul şi cadrul cosmic în care s-a petrecut moartea pe cruce a Mântuitorului nostru: „Şi era acum ca la al şaselea ceas (adică în jurul amiezii), şi întuneric s-a făcut peste tot pământul până la ceasul al nouălea (adică pe la trei după-amiază); şi s-a întunecat soarele. [...] Şi Iisus, strigând cu glas mare, a zis: Părinte, în mâinile Tale Îmi pun duhul. Şi aceasta zicând, Şi-a dat duhul” (Lc 23, 44-46).

Aşadar, bezna cuprinde pământul în plină zi, soarele devine neputincios, Iisus Îşi dă duhul pe cruce, în timp ce cosmosul îi devine solidar.

Când e vorba de dispariţia luminii, cuvântul cel mai frecvent este verbul *a stinge*, în forma tranzitivă: a stinge o lumânare, o lampă, o candelă, un bec electric, a stinge un incendiu şi, la modul generic, a stinge lumina; iar în forma reflexivă, *a se stinge*: s-a stins lumânarea, lampa, candela, becul electric, s-a stins focul din vatră.

Acelaşi verb însă este folosit şi când e vorba de viaţa unui om: dacă e în agonie, *se stinge încet*, dacă a murit, *s-a stins din viaţă*.

Este exact ce se petrece pe Golgota: în timp ce Iisus se stinge pe cruce, lumina se stinge de pe faţa pământului.

Noi ştim însă că lumina pământului, în timpul zilei, vine de la soare. Dacă ar fi să tâlcuim fenomenul de pe Golgota după ştiinţa şi raţiunea noastră, ar trebui să abordăm întâi cauza şi apoi efectul şi să citim: soarele s-a stins, şi întuneric mare s-a făcut peste tot pământul. Dar ordinea din Scriptură e răsturnată: ni se oferă efectul, adică întunericul, dar nu şi cauza.

Să observăm însă, încă o dată, că soarele nu s-a stins, ci doar s-a întunecat, adică a pălit sub împresurarea întunericului. Chiar dacă am presupune că întunericul a fost cauzat de o eclipsă de soare, aceasta nu putea să dureze mai mult de trei minute, dar aici e vorba de trei ore. În cazul acesta se naşte întrebarea: de unde a venit întunericul, dacă el nu e altceva decât absenţa luminii?

Ei bine, dragii mei, gândul ne duce la momentul de dinainte de facerea lumii, când, aşa cum ne spune Sfânta Scriptură, totul era o genune, adică un haos întunecat al materiei create din nimic, dar încă informe: „Şi întuneric era deasupra genunii; şi Duhul lui Dumnezeu se purta pe deasupra apelor. Şi a zis Dumnezeu: Să fie lumină! Şi a fost lumină” (Fc 1, 2-3). Dar de unde venea lumina, de vreme ce ne aflăm în ziua întâi, iar soarele şi luna vor fi create doar în ziua a patra? Ei bine, aceasta era lumina necreată, latentă în fiinţa lui Dumnezeu şi pe care El a activat-o prin cuvânt. Revenind pe Golgota, avem motive să credem că Dumnezeu-Tatăl Şi-a resorbit lumina pentru trei ore, adică pe durata agoniei lui Iisus, făcându-Şi simţită prezenţa şi răspunzând astfel strigătului disperat al Fiului Său: „Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, de ce M-ai părăsit?” (Mt 27, 46; Mc 15, 34, Ps 21, 1). Nu, Tatăl nu-Şi părăsise Fiul. Dimpotrivă, El participă, atotputernic şi deasupra oricărei suferinţe, la patima şi moartea Fiului Său, pe care Acesta şi le asumase – depăşindu-şi clipa de şovăială din grădina Ghetsimani –, şi acceptase să soarbă paharul amărăciunii până la fund.

Întunericul primordial precedase lumina creaţiei; lumina învierii este precedată acum de un doliu la scară cosmică.

Dreptmăritori creştini,

Iată-ne ajunşi în Duminica Paştilor, când preotul iese în faţa credincioşilor ţinând în mână o făclie aprinsă şi îi îndeamnă: „Veniţi de primiţi lumină!”. Urmează cântările pascale, în care abundă cuvintele „lumină”, „luminos”, „strălucire”, „strălucitor”, precum: „Să ne curăţim simţirile şi să-L vedem pe Hristos strălucind cu neapropiata lumină a învierii”; sau: „Luminează-te, luminează-te, noule Ierusalime, că slava Domnului peste tine a răsărit!”. Dacă ne întoarcem la cântarea Vecerniei, cu care am început, vom auzi din nou: „Hristoase, Cel ce cu patima Ta ai întunecat soarele şi cu lumina învierii Tale ai luminat toate”.

Nedumerirea noastră însă vine din aceea că verbele „a lumina”, „a străluci”, sau derivatele lor, nu se află în nici una din relatările celor patru Sfinţi Evanghelişti asupra învierii Domnului. De la ei ştim, de pildă, că schimbarea la faţă de pe muntele Taborului L-a înfăţişat pe Domnul transfigurat, cu veşmintele strălucitoare (Lc 9, 29), că îngerul care I-a vestit învierea avea înfăţişarea unui fulger (Mt 28, 3), dar nici o menţiune despre propria Sa strălucire. Dimpotrivă, Maria Magdalena l-a confundat cu grădinarul, ucenicii Luca şi Cleopa L-au luat ca pe un drumeţ oarecare, tot ca unui drumeţ I s-au adresat cei şapte ucenici ai Săi (inclusiv Petru şi Ioan) pe malul Mării Tiberiadei (In 21, 1-14); aşadar, nimic care să arate strălucirea unui Înviat din morţi, nimic care să contrabalanseze, triumfător, întunericul din jurul Crucii.

Şi totuşi, dragii mei, învierea Domnului nu a fost lipsită de strălucire, dar nu exterioară, în văzul lumii, asemenea unui spectacol de senzaţie – aşa cum ni-L înfăţişează neinspirata iconografie occidentală –, ci în intimitatea mormântului, când pereţii de piatră s-au pomenit inundaţi de lumina trupului care se subtiliza prin îndumnezeire, îşi părăsea giulgiurile păstrându-le forma şi ieşea prin toţi porii materiei stâncoase. În aura acestei

lumini a pogorât Hristos mai întâi în iad, de unde i-a tras afară pe morţii care-L aşteptau în întuneric, începând cu Adam şi Eva, aşa cum ni-L înfăţişează tradiţia răsăriteană în singura reprezentare iconografică a învierii.

Revenit printre ai Săi, El se reconstituie într-un Iisus pe Care propriii Lui ucenici, stând la masă cu Cel pe care-L crezuseră un străin, nu îndrăzneau să-L întrebe: „Cine eşti Tu?”, ştiind că este Domnul (In 21, 12). Lumina învierii nu a avut martori, dar o cunoaştem prin credinţă.

Toate arătările Domnului de după înviere au avut un singur scop, anume să-i convingă pe oameni, începând cu ucenicii Săi, că El, Cel capabil acum să intre într-o casă cu toate uşile încuiate, dar totodată să-i ofere lui Toma proba simţului tactil, este una şi aceeaşi Persoană cu Cel care murise pe cruce: acelaşi Iisus, acelaşi Hristos, acelaşi Fiu al lui Dumnezeu, acelaşi fiu al Mariei, acelaşi Mântuitor.

Pe toate acestea le făcea în pregătirea apostolilor pentru următorul mare eveniment din viaţa Sa pământească, înălţarea la cer.

Iubiţii mei, aş vrea să ştiţi că Înălţarea Domnului este o sărbătoare tot atât de importantă ca şi Învierea şi că ele, deşi prăznuite la date calendaristice diferite, nu pot fi gândite decât împreună. Aşa cum, în iconomia divină, Vinerea Patimilor a fost necesară pentru Duminica Paştilor, tot astfel Duminica Paştilor a fost necesară pentru Joia Înălţării, iar Joia Înălţării a fost necesară pentru cea de A Doua Venire, Judecata de Apoi şi constituirea Împărăţiei Cerurilor. Înălţarea era menită să încheie ciclul pământesc al Domnului şi fusese anunţată de El cu mult înainte. I-a spus-o şi Mariei Magdalena, îndată după înviere: „Nu te atinge de Mine, că încă nu M-am suit la Tatăl Meu; ci mergi la fraţii Mei şi spune-le: Mă voi sui la Tatăl Meu şi Tatăl vostru şi la Dumnezeul Meu şi Dumnezeul vostru” (In 20, 17).

Pe de o parte, era normal ca Iisus să Se Întoarcă în cer, de unde venise, şi, pe de alta, era normal ca El, odată întors, să pregătească locuri pentru noii veniţi de pe pământ. Înălţarea înseamnă imponderabilitate. Iisus îşi arătase această însuşire dumnezeiască în două momente, umblând pe apa

mării şi transfigurându-Se pe Tabor, dar acestea erau circumstanţiale, nu permanente şi definitive; înălţarea propriu-zisă va fi permanentă şi definitivă. El şi-a chemat ucenicii într-un loc anume, spre Betania, le-a poruncit să răspândească Evanghelia în toată lumea, Şi-a ridicat mâinile asupră-le şi i-a binecuvântat, după care S-a înălţat la cer.

Învierea nu a avut martori, dar înălţarea a avut. Învierea a fost receptată cu îndoieli şi necredinţă. Iată de ce noi sărbătorim Paştile cu aserţiunea „Hristos a înviat!", la care ni se răspunde cu confirmarea „Adevărat a înviat!". Înălţarea însă a fost o despărţire izvorâtoare de lumină, de vreme ce ucenicii s-au întors în Ierusalim „cu bucurie mare". Iată de ce în cărţile noastre de slujbă nu există o salutare similară cu aceea de la Paşti. Nu se spune „Hristos S-a înălţat! [Adevărat, S-a înălţat!]", pentru că asupra înălţării nu au existat îndoieli sau necredinţă. Faptul că unii creştini folosesc această salutare, din neştiinţă sau exces de evlavie, nu este atestat de Biserică.

Să mai reţinem o rânduială a iconomiei dumnezeieşti. La patruzeci de zile de la naştere, Pruncul Iisus era întâmpinat în templu de către Dreptul Simeon, care, luându-L în braţe, L-a mărturisit ca Mântuitor trimis de Dumnezeu-Tatăl. La patruzeci de zile după înviere, Iisus era întâmpinat de către Însuşi Dumnezeu-Tatăl, care Şi L-a aşezat, întru slavă, de-a dreapta Sa. Iată o emoţionantă simetrie divină!

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Am început cu nedumerirea că bucuria, veselia, lumina, strălucirea, jubilaţia pe care le avem noi în sărbătorirea Paştilor nu se regăsesc şi în paginile Sfinţilor Evanghelişti. Şi totuşi, ele există, într-un text al Sfântului Luca. La una din întâlnirile pe care Domnul le-a avut cu ucenicii Săi între înviere şi înălţare, le-a spus: „Acestea sunt cuvintele pe care vi le-am grăit pe când încă eram împreună cu voi, că toate cele scrise despre Mine în

legea lui Moise, în profeţi şi în psalmi trebuie să se plinească. Atunci *le-a deschis mintea* ca să înţeleagă Scripturile” (Lc 24, 44). Or, a-i deschide cuiva mintea înseamnă, de fapt, a i-o lumina. Există şi expresia curentă a insului care, în sfârşit, a înţeles ceea ce nu înţelesese până atunci: „Acum, da, m-am luminat!”.

Înţelegerea este în primul rând o virtute a minţii, a intelectului. Noi, cei de astăzi, nu mai plutim în întunericul ignoranţei celor de demult, ci cunoaştem, chiar dacă doar elementar, ce înseamnă patimile, moartea şi învierea Domnului Iisus.

Dar, pe lângă înţelegere, mai e ceva, trăirea. Nu e destul să prăznuieşti Paştile, ca o petrecere oarecare; important e să simţi sărbătoarea vie în interiorul tău sufletesc, că ea face parte din fiinţa ta lăuntrică. Pentru aceasta însă e nevoie de pregătire, de post, de rugăciune, de spovedanie, de milostenie. Numai astfel putem intra în duhul unei cântări pascale pe care v-o repet: „Să ne curăţim simţirile şi să-L vedem pe Hristos strălucind cu neapropiata lumină a învierii”. Aşadar, curăţirea simţirilor, aceasta e condiţia esenţială pentru accesul fiecăruia din noi la inaccesibila lumină a învierii; doar aşa imposibilul devine posibil, minunea învierii se petrece în chiar sufletul tău.

Fie ca şi în anul acesta să simţim în Sărbătoare nu numai lumina soarelui, dar şi strălucirea Celui ce a făcut soarele, şi să cântăm laolaltă: „Ziua Învierii”, şi să ne luminăm cu prăznuirea, şi unii pe alţii să ne îmbrăţişăm; să zicem fraţilor şi celor ce ne urăsc pe noi, să iertăm toate pentru Înviere, şi aşa să strigăm: „Hristos a înviat din morţi, cu moartea pe moarte călcând, şi celor din morminte viaţă dăruindu-le”.

24 Pastorală la praznicul Învierii Domnului, 2008.

Capătul drumului[25]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Dacă aruncăm o privire panoramică asupra istoriei universale, vom observa că, încă de la început, omenirea a fost atrasă mai puţin de dimensiunea pozitivă a existenţei şi mai mult de cea negativă.

Primii oameni, Adam şi Eva, au avut de ales între binecuvântare şi blestem; l-au preferat pe ultimul.

Această preferinţă s-a perpetuat de-a lungul veacurilor, atât la eroii de pe scenă, cât şi la spectatori.

În vremea noastră, programele de televiziune se întocmesc în funcţie de preferinţele spectatorilor. Micile ecrane oferă din abundenţă lupte sângeroase, scene de cruzime, bătăi, violuri, crime, dezastre naturale sau provocate. Uneori, astfel de emisiuni au efecte sociale; într-o pivniţă, un copil şi-a ucis prietenul izbindu-i capul de perete; întrebat de ce a făcut-o, a răspuns că aşa a văzut el la televizor... Până şi programele presupuse a fi instructive, cum sunt cele referitoare la viaţa animalelor sălbatice, cad în acelaşi păcat; scenele de tandreţe maternă sunt raritǎţi, în timp ce ni se oferă scene cu fiare care se sfâşie între ele.

Să intrăm însă într-un stadion. El este expresia modernă a vechilor arene romane, unde doi gladiatori se băteau între ei cu spada, pe viaţă şi pe moarte, în văzul a mii de spectatori, dornici de sânge. Cu vremea, spada a fost înlocuită cu o minge, iar crima înlocuită cu pătrunderea acesteia în poartă. Nimic mai paşnic, nimic mai frumos, nimic mai civilizat. La sfârşit, învingătorii se îmbrăţişează, învinşii se aştern, tăcuţi, pe iarbă. Ce ne facem însă cu suporterii? Învinşii se năpustesc asupra unor oameni din aceeaşi tribună, care însă nu au altă vină decât că şi-au încurajat echipa, şi totul se

transformă într-o uriaşă scenă de sălbăticie, cu vânătăi pe feţe şi capete sparte. Se mai cheamă asta civilizaţie? Că de cultură nu putem vorbi.

Adevărul e că ne-am dezobişnuit să vedem viaţa în desfăşurarea ei, ci ne oprim la segmente, refuzând să anticipăm urmările sau să evaluăm întregul. E adevărat că, pe vreme de furtună, fulgerul poate ucide un om, dar tot el este cel care fertilizează ploaia şi, prin ea, pământul. E adevărat că o corabie se poate scufunda în apa oceanului, dar nu e mai puţin adevărat că una ca ea a descoperit America. E adevărat că pe câmpul de luptă cad soldaţi în bătălie, dar tot atât de adevărat este că supravieţuitorii asigură victoria.

De ce ne poticnim noi la mijloc, unde se petrece impasul, şi nu anticipăm capătul drumului? Ucenicii Domnului se aflau noaptea în corabie, când Iisus li S-a arătat umblând pe apă. Spre a se convinge că nu vede o nălucă, ci pe Însuşi Învăţătorul său, Petru îi cere Acestuia puterea de a merge la El umblând pe apă. Primeşte încuviinţarea, dar pe la mijlocul drumului, uitându-se în jos şi văzând valurile ameninţătoare împrejuru-i, începe să se scufunde şi strigă după ajutor. Iisus îl salvează (Mt 14, 24-33). De aici tragem concluzia că niciodată nu trebuie să te sperii de dificultatea drumului, ci s-o depăşeşti păstrându-ţi privirea spre ţinta finală.

Sfântul Evanghelist Matei ne istoriseşte că, la un moment dat, aflându-se Iisus laolaltă cu ucenicii Săi, le-a făcut următoarea mărturisire despre Sine: „Fiul Omului va să fie dat în mâinile oamenilor şi-L vor omorî şi a treia zi va învia”. În final, Evanghelistul adaugă: „Şi ei foarte s-au întristat” (Mt 17, 22-23). Se naşte întrebarea: de ce oare s-au întristat, de vreme ce Iisus le vestea învierea? Normal ar fi fost ca, auzind vestea uciderii, pentru o clipă să li taie respiraţia, pentru ca imediat după aceea, la vestea învierii, să răsufle uşuraţi. Iată însă că ei au rămas încremeniţi în spaţiul tenebros al evenimentului, incapabili să vadă mai departe.

În altă parte, acelaşi Evanghelist Matei ne relatează o altă convorbire dintre Iisus şi ucenicii Săi, în cursul căreia le-a vestit că „El trebuie să meargă la Ierusalim şi să pătimească multe de la bătrâni şi de la arhierei şi de la cărturari şi să fie omorât şi a treia zi să învie. Şi Petru, luându-L

deoparte, a început să-L dojenească zicându-i: Fie-Ţi milă de Tine, Doamne, asta să nu Ţi se întâmple! Iar El, întorcându-Se, i-a zis lui Petru: Mergi înapoia Mea, Satano! ; piatră de poticnire-Mi eşti, că nu le cugeţi pe cele ale lui Dumnezeu, ci pe cele ale oamenilor!” (Mt 16, 21-23). Aşadar, există o mare diferenţă – uneori o prăpastie – între gândirea omenească şi cea dumnezeiască.

Dragii mei, a porni la drum înseamnă a avea o ţintă, ceea ce denotă existenţa unui scop. De cele mai multe ori, între tine şi ţintă se interpun unul sau mai multe obstacole, numărul acestora depinzând de distanţa dintre punctul de pornire şi cel la care vrei să ajungi. Orice obstacol e un punct de poticnire; dacă el e masiv, înalt, puternic, te poate descuraja. Ştiţi care e cheia succesului? Să faci din el un obstacol transparent, adică să vezi prin el sau pe deasupra lui ceea ce e dincolo. Obstacolul poate fi negura, întunericul, necunoscutul. Ţinta poate fi sigură sau nesigură, ipotetică, dar întotdeauna revelatoare.

Să ne amintim de experienţa poporului lui Israel. După ce au fost eliberaţi din robia egipteană şi au trecut de Marea Roşie, au luat drumul prin pustia Sinai, o călătorie care a durat nu mai puţin de patruzeci de ani, în cursul căreia pribegii au întâmpinat numeroase obstacole, precum zăduful zilei, frigul nopţii, furtunile de praf, foamea, setea, oboseala, disperarea, nervozitatea, răscoalele, certurile interne, amintirea morţilor căzuţi pe drum. Pe toate însă le-au biruit, datorită faptului că aveau în minte un singur scop: să ajungă în Ţara Făgăduinţei. Şi au ajuns.

Şi istoria profană ne oferă destule exemple. Aţi auzit, desigur, de spaniolul Cristofor Columb, care în anul 1492 a pornit spre vestul Oceanului Atlantic, crezând că acesta e drumul spre India. Călătorie de durată, ziua şi noaptea, pe vreme bună sau bântuită de furtuni, înaintând spre necunoscut. Pe vremea aceea, mulţi credeau că oceanul se termină undeva într-o prăpastie fără fund, ceea ce i-a făcut pe oamenii săi de pe corabie să se răscoale, bântuiţi de frica unei morţi năprasnice. Columb însă nu s-a clintit, el avea un ţel, să ajungă undeva. Şi, până la urmă, a ajuns pe ţărmul unui continent necunoscut, descoperind America.

Peste trei secole, americanul Robert Peary şi-a propus să descopere Polul Nord. L-a atins de abia la 6 aprilie 1909, după 17 ani de calcule, exerciţii şi tatonări, în cursul cărora a traversat pe jos Nordul Groenlandei pe o distanţă de 800 de kilometri, învingând nenumărate obstacole.

Peste numai doi ani, Roald Amundsen a înfipt steagul norvegian în gheaţa Polului Sud, după o călătorie de trei luni şi jumătate, în cursul căreia el şi echipajul său au înfruntat ceţuri, viscole şi temperaturi de minus 50 de grade Celsius, având de parcurs câte 25 de kilometri pe zi.

Aţi observat, desigur, că la capătul fiecărei încercări se înscrie o victorie.

În zilele noastre se afirmă tot mai des că trăim „vremuri apocaliptice". Pentru evocarea acestora nu voi deschide Cartea Apocalipsei, ci un fragment dintr-o cuvântare a lui Iisus consemnată în Evanghelia după Matei: „Luaţi aminte să nu vă amăgească cineva. Că mulţi vor veni în numele Meu, zicând: Eu sunt Hristos!, şi pe mulţi îi vor amăgi. Şi veţi auzi de războaie şi de zvonuri de războaie; luaţi seama să nu vă-nspăimântaţi, căci toate trebuie să fie, dar încă nu-i sfârşitul. Că neam peste neam se va ridica şi-mpărăţie peste-mpărăţie, şi va fi foamete şi ciumă şi cutremur mare pe-alocuri. Dar *toate acestea sunt doar începutul durerilor naşterii*. Atunci vă vor da pe voi la chinuri şi vă vor ucide şi veţi fi urâţi de toate neamurile din pricina numelui meu. Atunci mulţi se vor poticni şi unii pe alţii se vor vinde şi unii pe alţii se vor urî. Şi mulţi profeţi mincinoşi se vor scula şi pe mulţi îi vor amăgi. Iar din pricina înmulţirii fărădelegii, iubirea multora se va răci. Dar *cel ce va răbda până la sfârşit, acela se va mântui*" (Mt 24, 4-13).

În vremea noastră, nu puţini sunt tinerii curaţi la suflet, bine intenţionaţi şi dornici să se iniţieze în tainele vieţii religioase, dar care nu merg direct la izvoare, adică la literatura de specialitate sau la duhovnici cu experienţă, bine pregătiţi şi gata să-i asiste pe cei neajutoraţi, ci preferă să se cultive prin internet sau televizor, unde nu de puţine ori apar profeţi improvizaţi, cu evidentă poftă de publicitate sau stăpâniţi de un duh al cabotinajului stilizat. Unii cer organizarea unor rugăciuni generale,

colective, cu mare răsunet în popor, pentru evitarea apocalipsei care mijeşte de pe o zi pe alta, uitând că apocalipsa va veni oricum, ea făcând parte din iconomia divină, şi că grija noastră nu este aceea de a o evita, ci de a o traversa nevătămaţi de propriile noastre păcate. De obicei, o furtună se anunţă prin înteţirea vântului, prin fulgere la orizont, prin spulbere de praf, prin dispariţia luminii soarelui în spatele norilor negri, prin tot ceea ce poate produce panică şi spaimă. Aşa se anunţă şi vremurile apocaliptice. Eu nu ştiu dacă ele mijesc sau vor pieri înainte de a se naşte, dar ştiu sigur că noi nu împotriva apocalipsei trebuie să luptăm (căci ea va veni oricum), ci pentru capacitatea noastră, a fiecăruia, de a o traversa fără vătămări sufleteşti, fără vina fraţilor de a-şi fi vândut fratele, aşa cum s-a întâmplat în istoria lui Iosif.

Or, pentru aceasta există o singură armă: răbdarea.

Răbdarea însă trebuie însoţită, neapărat, de conştiinţa că tot începutul are un sfârşit şi că acesta nu poate fi decât luminos. Cartea Apocalipsei e înfiorătoare, dar ea se termină anunţând „Cerul cel nou şi pământul cel Nou”; şi, în final, „Noul Ierusalim”.

Iubiţii mei ascultători,

În viaţa noastră bisericească, Postul cel Mare poate fi pentru unii o piatră de poticnire, mai ales prin rigoarea de a nu permite alimentarea cu bucate de dulce sau abateri grave de la conduita morală. Dar, aşa cum vă spuneam, important este să traversăm totul cu bine şi să ajungem la capătul încercărilor.

Iată că Dumnezeu ne-a ajutat să prăznuim luminata înviere a Fiului Său, în numele Căruia vă împărtăşesc, tuturor, arhiereşti binecuvântări, adresându-vă tradiţionala salutare: Hristos a înviat!

25 Pastorală la praznicul Învierii Domnului, 2009.

Învierea a început în iad[26]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Se îngâna ziua cu noaptea când Maria Magdalena, probabil cu puţin înaintea celorlalte sfinte femei, a găsit piatra răsturnată de pe mormântul Domnului. Înspăimântată, mironosiţa aleargă în cetate şi le spune ucenicilor ce a văzut. Petru şi Ioan se reped într-un suflet către grădină, urmaţi îndeaproape de aceeaşi Marie. Mai sprinten, Ioan ajunge întâiul, dar, tânăr fiind, nu îndrăzneşte să intre în mormântul din peretele de piatră decât însoţit de Petru care, mai vârstnic, îl ajunge gâfâind. Cutremurătorul adevăr le stă în faţă: Domnul nu este acolo! În cugetul lor foarte omenesc, aceasta înseamnă că trupul Învăţătorului a fost sustras de necunoscuţi, pentru pricini de neînţeles. Cu această tulburare se întorc în cetate.

Maria rămâne şi plânge. Plânge chiar şi în faţa îngerilor: „Au luat pe Domnul meu şi nu ştiu unde l-au pus!” (In 20, 14). Plânge şi în faţa Celui care, în semiobscuritatea dimineţii, i se pare a fi grădinarul: „Dacă tu l-ai luat, spune-mi unde l-ai pus şi eu îl voi lua de acolo” (In 20, 15). În clipa următoare Grădinarul o cheamă pe nume. Ea îşi recunoaşte Învăţătorul, viu şi întreg, îi rosteşte numele, îi ascultă cuvintele, îi primeşte porunca şi făgăduinţa. Ea e primul martor al învierii.

De ce tocmai ea? De ce nu i S-a arătat Domnul mai întâi lui Petru, cel atât de înflăcărat în credinţele şi necredinţele lui? De ce nu l-a preferat pe Ioan, cel mai iubit dintre ucenici, singurul care-L însoţise pe drumul Crucii? Iar dacă preferinţele trebuiau să se îndrepte către o femeie, de ce nu i-a acordat acest privilegiu propriei Sale Maici, indiferent unde s-ar fi găsit ea în acel moment? De ce, neapărat, în socotinţa dumnezeiască a trebuit să fie Maria Magdalena?

Doctorul nu vine pentru cei sănătoşi, spusese El, ci pentru cei bolnavi. Păstorul îşi părăseşte turma în căutarea oii celei pierdute. Părintele tânjeşte după fiul rătăcitor şi-i celebrează, cu braţele deschise, întoarcerea. Maria Magdalena e prototipul omului pentru care Domnul a venit în lume. Întâi şi mai întâi pentru ea S-a întrupat, pentru ea a propovăduit, pentru ea a săvârşit minuni, pentru ea a suferit, pentru ea şi-a vărsat sângele pe Cruce, pentru ea şi pentru toată suflarea păcătoşilor lumii, asemenea ei căzuţi şi asemenea ei chemaţi. Nu, nu e vorba de un primat al credinţei. Asemenea ucenicilor, şi Maria se îndoise de perspectiva învierii, şi ea o primise ca pe o simplă metaforă, şi ea gândise că trupul Domnului fusese strămutat în altă parte.

Dar dacă Petru şi Ioan s-au întors îngânduraţi în cetate, Maria continua să-şi caute Învăţătorul. Ceva mai târziu, Iisus avea să i Se arate lui Saul, pe drumul Damascului, tocmai pentru că acesta Îl căuta, alerga după El. „Bateţi şi vi se va deschide, căutaţi şi veţi afla.” (Mt 7, 7). Întru nădejdea deznădăjduitului, Maria vedea acum, poate mai mult decât oricând, superba dominantă a sufletului ei: iubirea. Din iubire pot izvorî cunoaşterea şi credinţa.

Dacă pe Maria Magdalena trebuie s-o vedem în păcătoasa care i-a uns Domnului picioarele în casa fariseului Simon şi asupra căreia El a rostit parabola celor doi datornici, atunci iubirea ei e mai puternică şi mai grăitoare chiar decât aceea a fiului rătăcitor. În logica parabolei, femeia iubeşte mult pentru că i s-a iertat mult; în deznodământul întâmplării, Domnul îi iartă mult pentru că mult L-a iubit. Să mai citim odată textul din Luca 7, 36-50 şi ne vom convinge că iubirea e lucrătoare. Şi dacă pe aceeaşi Marie trebuie s-o recunoaştem în Betania săvârşind, simbolic şi anticipativ, ritualul de înmormântare a Domnului, prin aceeaşi emoţionantă ungere cu mir, iubirea ei capătă dimensiuni cosmice. De moartea lui Iisus se întunecă soarele, de învierea Lui se bucură îngerii. Maria Magdalena e cea dintâi care-I găteşte Domnului îngroparea, ea va fi şi cea dintâi care să se pătrundă de bucuria Învierii. E suprema Bucurie, aceea care încununează Iubirea.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Totuşi, nu Maria Magdalena este primul martor al învierii. Părintele Stăniloae spune – superb – că Învierea a început în iad[27]. De pe Cruce El se pogoară întru cele mai de jos ale adâncului şi li se arată protopărinţilor Adam şi Eva, pe care-i ridică împreună cu cei asemenea încătuşaţi. Şi pentru ei murise pe Cruce, şi faţă de ei avea de împlinit o făgăduinţă. Singura imagine potrivită este aceea a pogorârii Lui la neamuri, izvorâtă din geniul iconografiei bizantine şi atât de frumos rafinată în vechile noastre fresce şi miniaturi. Nimeni nu L-a văzut pe Domnul înviind, dar mulţi sunt cei ce L-au văzut înviat.

Deasupra, în rai, mai aştepta un martor: tâlharul răstignit de-a dreapta lui Iisus. Nu mai avusese timp pentru îndreptare, dar în ultima clipă se răscumpărase prin simpla recunoaştere a vinovăţiilor sale şi a Nevinovatului de alături. Bucuria învierii i se oferă şi celui ce s-a trezit în ultima clipă din somnul – sau somnolenţa – cugetului.

Că învierea „a început” în iad e un fel de a spune, la măsura rostirii şi priceperii noastre. Nu e vorba de momente succesive, ci de simultaneitatea prezenţei lui Dumnezeu. În acelaşi timp, Iisus era „în mormânt cu trupul, în iad cu sufletul, în rai cu tâlharul şi pe scaun împreună cu Tatăl şi cu Duhul”, după cum spune o rugăciune de taină a Sfintei Liturghii, care rezumă simultaneitatea evenimentului învierii ca întreg. Învierea nu e o mişcare în sine, ci un act operativ, un început perpetuu.

E adevărat că evenimentul pogorârii la iad nu se bucură de popularitate biblică, singurul său temei scripturistic fiind acela din Întâia Epistolă Sobornicească a Sfântului Apostol Petru[28], dar acest temei, departe de a fi o dobândă a timpului, e contemporan cu Evangheliile. El face parte integrantă din doctrina noastră asupra învierii, exprimând prima mişcare pe care a făcut-o Domnul îndată după moartea Sa pe cruce. Motivul pogorârii e foarte

frecvent în imnografie. „Porţile iadului le-ai sfărâmat, Doamne”, exclamă o stihiră din vecernia glasului al patrulea, iar una din cântările Sfintelor Paşti o spune mai pe larg: „Pogorâtu-te-ai întru cele mai de jos ale pământului şi ai sfărâmat încuietorile cele veşnice care-i ţineau pe cei legaţi, Hristoase”[29].

Iubiţi credincioşi,

Într-o frescă a bisericii Mânăstirii Clocociov Hristos este înfăţişat pogorât undeva în subteran – sub nivelul colinelor din preajmă, dar nu liniştit ca în scena Botezului, ci viguros, dinamic, biruitor, cu tălpile pe porţile de aramă ale iadului, sfărâmate. Din două morminte îi ridică de mână pe Adam şi pe Eva, eliberaţi acum din lunga lor aşteptare, în timp ce Ioan Botezătorul Îl arată – ca şi odinioară: „Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii” (In 1, 29) –, iar drepţii Vechiului Testament, de-o parte şi de alta, mântuiţi şi ei, îl contemplă. Dedesubt, diavolul zace legat în lanţuri, sub stăpânirea unui înger care – în cazul nostru – îl ţine de coarne, ca un semn că Belzebut nu mai are nici o putere şi că neputinţa lui e veselia celor eliberaţi. Scena e reprezentarea cea mai autentică a învierii Domnului şi o găsim nu numai în fresce, ci şi în numeroase ferecături ale Evangheliei, pe coperta din faţă.

Erminiile recomandă, totuşi, şi o reprezentare mai directă a învierii: Iisus Hristos deasupra mormântului puţin deschis, în haine albe, strălucitoare, binecuvintează cu dreapta şi ţine în stânga un steag cu cruce de aur, întru bucuria celor doi îngeri de alături şi spre spaima ostaşilor ce-L străjuiseră, căzuţi cu feţele la pământ. E interesant să notăm că această reprezentare e cultivată mai ales de pictura bisericească mai nouă – din care nu lipseşte suflul Occidentului –, pe când cealaltă, a Pogorârii la iad, a prins rădăcini foarte puternice în arta bizantină.

Hristos nu numai că le dăruieşte celor morţi viaţa (lumina), ci, mai mult, le-o duce El Însuşi, personal, prin actul pogorârii în iad, împlinindu-le

aşteptarea, în care ne regăsim şi noi, cei de astăzi.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

După ce a fost văzut de Maria Magdalena, Domnul li S-a arătat, de mai multe ori, şi ucenicilor Săi. La un moment dat le-a apărut Cineva la ţărm şi le-a poruncit să arunce mreaja şi ei l-au ascultat şi au prins mulţime mare de peşti. Nimic nu S-a petrecut fulgerător, halucinant, totul s-a petrecut la lumina zilei, cu calm, gospodăreşte, atât de pe îndelete încât pescarii şi-au luat timp chiar să-şi numere vânatul şi să observe că mreaja nu se rupsese de atâta belşug. În cele din urmă, poftiţi să prânzească împreună, ucenicii se uitau la El şi (ascultaţi bine!): „Nici unul nu îndrăznea să-l întrebe: cine eşti Tu?, ştiind că Domnul este" (In 21, 12). Pagină extraordinară! Dacă Biblia nu ar fi opera Duhului Sfânt, atunci Evanghelistul Ioan ar trece drept cel mai mare scriitor al lumii.

Domnul înviază pe rând, ca un val de lumină purtat pe rotundul pământului, de douăsprezece ori triumfător la stele, din Ierusalim până-n Ierusalim. Un văzduh de clopote se stinge aici şi un altul izbucneşte dincolo, către apus, mereu pe urma soarelui, din prag în prag, pe rotund.

E o înviere pentru noi, oamenii; pentru cei din orizontul satului şi al cetăţii şi al ţării şi al pământului. Noaptea Învierii nu cunoaşte somn; ea e numai veghe, împlinire şi aşteptare, întru bucuria nemărginită a biruinţei asupra morţii.

Fie ca această aşteptare şi bucurie să vă fie sporite de toate bunătăţile lui Dumnezeu şi să vă devină o necurmată înviere lăuntrică.

26 Pastorală la praznicul Învierii Domnului, 2010.

27 Pr. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, ed. a II-a, Omniscop, Craiova, 1993, p. 333.

28 1 Pt 3, 18-20: „Că şi Hristos o singură dată a suferit moartea pentru păcate, El, Cel drept pentru cei nedrepţi, ca să ne aducă pe noi la Dumnezeu, omorât în trup, dar viu făcut în duh, întru care [duh] pogorându-Se, le-a propovăduit şi duhurilor ţinute-n închisoare, celor ce odinioară fuseseră

neascultătoare, atunci când îndelunga-răbdare a lui Dumnezeu aştepta, în zilele lui Noe, pe durata pregătirii corăbiei în care puţine suflete, anume opt, s-au mântuit prin apă".

29 *Slujba Învierii*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2002, Cântarea a şasea, p. 31.

Duminica Ortodoxiei

Icoana e scrierea lui Dumnezeu[1]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Sărbătoarea de astăzi e trecută în calendar sub numele de „Duminica Ortodoxiei” şi a fost aşezată în ziua de 11 martie 843, adică acum 1. 154 de ani, când în Biserica Răsăritului a fost reaşezată închinarea la sfintele icoane. Cuvântul „ortodoxie” înseamnă „dreaptă mărire”, „dreaptă credinţă”, „dreaptă închinare” lui Dumnezeu. De ce „dreaptă”? Pentru că poate fi şi una strâmbă. E bine să ştiţi că oamenii, în general, se împart în credincioşi şi necredincioşi. Lăsându-i la o parte pe necredincioşi, cei credincioşi se împart, la rândul lor, în două categorii: binecredincioşi şi răucredincioşi. Binecredincioşii sau ortodocşii sunt aceia care păstrează, fără nici o ştirbire sau adăugire, credinţa cea dreaptă, aşa cum le-a fost ea lăsată de Domnul şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos şi cum li s-a transmis de-a lungul secolelor prin Sfinţii Apostoli şi prin Sfinţii Părinţi; sunt aceia care se împărtăşesc de harul Sfântului Duh prin cele şapte Sfinte Taine ale Bisericii şi a căror închinare este expresia dreptei lor credinţe. Răucredincioşii sunt aceia care, deşi se pretind şi se mărturisesc creştini, au strâmbat adevărurile de credinţă şi practică o falsă închinare, pe potriva rătăcirii lor.

Răucredincioşii s-au ivit chiar din primele vremuri creştine, dar ei s-au osebit mai ales în secolul al VIII-lea, când împăratul Leon al III-lea Isaurul, deşi creştin, a pornit lupta împotriva icoanelor. Această luptă s-a prelungit şi sub urmaşii săi şi a durat aproape o sută douăzeci de ani, în care timp sute şi mii de icoane au fost smulse de prin biserici şi din casele oamenilor,

sfărâmate cu toporul sau arse în pieţele publice, iar cei ce le apărau, adevăraţi martiri ai dreptei credinţe, au fost arestaţi, schingiuiţi, arşi de vii sau omorâţi cu sabia.

Prigonitorii icoanelor pretindeau că, de vreme ce Dumnezeu e duh şi nu poate fi văzut, El nu poate să fie nici zugrăvit; drept urmare, spuneau ei, închinarea la icoane înseamnă închinare la idoli. Apărătorii icoanelor însă deschideau mai întâi Sfânta Evanghelie după Ioan, la capitolul 14: „Filip i-a zis [lui Iisus]: Doamne, arată-ni-L nouă pe Tatăl şi ne e de-ajuns. Iisus i-a zis: De atâta vreme sunt cu voi, Filipe, şi nu m-ai cunoscut? Cel ce M-a văzut pe Mine L-a văzut pe Tatăl”. Aşadar, Dumnezeu Cel nevăzut S-a făcut văzut prin Fiul Său, Care a devenit om prin întrupare şi S-a arătat ca un om, având chip omenesc. Or, „icoana” e un cuvânt grecesc care înseamnă „chip”, „imagine”, „portret”, „înfăţişare vizibilă”. Un chip omenesc poate fi zugrăvit. Prin urmare, dacă Fiul e chipul Tatălui, icoana e chipul Fiului şi, prin aceasta, chip văzut al lui Dumnezeu. Şi dacă Dumnezeu, în felul acesta, poate fi zugrăvit în icoană, cu atât mai mult Maica Domnului şi sfinţii Săi.

Părinţii Bisericii ne învaţă că, cinstind o icoană, noi nu ne închinăm materiei din ea, adică lemnului sau vopselelor, ci persoanei care stă în spatele ei şi pe care ea o înfăţişează, aşa după cum fotografia cuiva care îţi este drag e preţioasă nu prin hârtie, ramă sau chimicale, ci prin persoana pe care ea o reprezintă. Icoana devine sfântă atât prin sfinţenia chipului dintr-însa, cât şi prin sfinţirea pe care i-o face preotul, cu puterea Duhului Sfânt. În anumite cazuri binecuvântate de Dumnezeu, o icoană împrumută atâta sfinţenie de la sfântul sau sfânta din spatele ei încât devine făcătoare de minuni.

Acestea, iubiţii mei, sunt principalele temeiuri ale credinţei noastre în cinstirea icoanelor. Ele au fost consfinţite de către Sinodul al VII-lea Ecumenic şi devenite obligatorii pentru viaţa noastră creştină. Luptele împotriva icoanelor au luat sfârşit de abia în anul 843, sub împărăteasa Teodora, când s-a şi hotărât ca Duminica întâia din Postul Mare să fie numită „Duminica Ortodoxiei”, adică „Duminica dreptei credinţe”.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Cred că nu este casă de creştin ortodox în care să nu se afle una sau mai multe icoane. E bine ca acestea să fie procurate prin magazinele noastre bisericeşti, prin mânăstiri, protopopiate sau parohii, iar nu de prin pieţe şi târguri, unde se vând falsuri sau produse neortodoxe. Când cineva nu ştie să facă deosebirea între icoana religioasă şi tabloul religios, să ceară sfatul preotului, căci acesta, la rândul său, ştie ce anume trebuie să sfinţească şi ce nu. Icoana din casă e sfinţenia casei, semnul prezenţei lui Dumnezeu, martorul văzut al faptelor noastre de fiecare zi. În faţa ei ne spunem rugăciunile încă de când suntem copii şi chipul ei îl purtăm în amintire de-a lungul unei vieţi. Gândul omului nu se poate vedea; dar dacă omul şi-l aşterne în scris pe o hârtie, el devine văzut. Dacă scrierea este icoana gândului, icoana e scrierea lui Dumnezeu. Iată de ce, de-a lungul veacurilor, mai ales în vremurile când oamenii nu ştiau carte, icoanele erau adevărate cărţi în care ei citeau învăţătura Domnului, hrănindu-şi din ele credinţa şi evlavia.

Cele mai multe icoane se află în biserică, după o anumită rânduială hotărâtă de Sfinţii Părinţi. Fie că se află zugrăvite pe pereţi, fie că se înalţă pe tâmpla altarului, ele sunt acolo nu numai pentru a înfrumuseţa locaşul, cât şi pentru ca, împreună cu noi, să participe la actul liturgic. Noi îi rugăm pe sfinţii din icoane, iar aceştia, la rândul lor, se roagă pentru noi şi împreună cu noi. Dacă noi, cei de jos, suntem Biserica luptătoare, ei, cei de sus, reprezintă Biserica triumfătoare, amândouă alcătuind una singură, într-un singur Domn, într-o singură Credinţă, într-un singur Botez. Ce poate fi oare mai minunat decât să ne aflăm laolaltă cu sfinţii lui Dumnezeu în însuşi Dumnezeu?

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Dacă o biserică, văzută din lăuntru, e purtătoare de icoane, văzută din afară ni se arată ea însăşi ca o icoană, ca un chip al casei lui Dumnezeu. Aşa cum icoana din casă este o mărturie a prezenţei lui Dumnezeu în familie, tot astfel biserica unei parohii este semnul văzut al prezenţei lui Dumnezeu într-o familie creştină mai mare, fie la sat, fie la oraş. În fapt, biserica e nu numai o trebuinţă, ci şi mărturia obştească a enoriaşilor, pentru a cărei fiinţare ei nu precupeţesc nici o jertfă. Iată de ce prima grijă a enoriaşilor este să-şi construiască o biserică, dacă nu o au, sau s-o repare, s-o picteze, s-o prenoiască pe aceea pe care o au. În cuprinsul Arhiepiscopiei noastre există acum nu mai puţin de 52 de şantiere parohiale şi mânăstireşti, în care se construiesc sau se prenoiesc biserici. Pentru a vedea cât de mari sunt jertfele noastre, e de-ajuns să vă spun că în decursul anului trecut, 1996, toate aceste şantiere au primit de la stat aproape o jumătate de miliard de lei, în timp ce credincioşii noştri, din sărăcia şi mărinimia lor, au dăruit aproape patru miliarde, adică de opt ori mai mult. Pe lângă contribuţiile directe, locale, există şi o formă organizată mai generală, hotărâtă cu mult timp înainte de către Sfântul Sinod pentru întreaga Biserică Ortodoxă Română: Fondul Central Misionar, care se alimentează prin colecta ce se face în toate bisericile, o dată pe an, anume în Duminica Ortodoxiei. Vă amintiţi că parohiile şi protopopiatele noastre au fost de fiecare dată la datorie, cu rezultate dintre cele mai bune.

De data aceasta, iubiţii mei, doresc să vă fac cunoscut că mai există un locaş de închinăciune care are nevoie de sprijinul nostru, al tuturor: este vorba de Catedrala noastră arhiepiscopală din Cluj-Napoca, primul şi cel mai important monument de artă românească din această zonă a Transilvaniei. Operă a vrednicului de pomenire Nicolae Ivan, întâiul episcop al Clujului, începută în 1923 şi sfinţită după zece ani, la 5 noiembrie 1933, ea este, totuşi, o lucrare neterminată. Ctitorul ei nu a mai apucat să construiască cele patru turnuri mai mici prevăzute să încadreze

turnul cel mare şi nici să finiseze o seamă de alte lucrări. De atunci au trecut peste şaizeci de ani, timpul şi-a spus şi el cuvântul, acoperişul s-a degradat în mai multe locuri, apa a început să pătrundă prin zidărie, instalaţia de încălzire nu mai funcţionează de foarte mulţi ani, pereţii interiori au nevoie de o pictură demnă de măreţia arhitecturală a monumentului. Iată de ce, după o îndelungată chibzuinţă, printr-o recentă încheiere a Consiliului Eparhial şi a Adunării Eparhiale, am hotărât ca în chiar primăvara acestui an să începem lucrările de completare, reparaţii, prenoire şi pictare a Catedralei. Ştim că vremurile sunt grele, dar nu ne lipseşte încrederea în Dumnezeu şi în spiritul de jertfă al credincioşilor noştri. Toate disponibilităţile bugetare ale acestui an au căpătat această destinaţie. Nu ştim cu cât ne vor ajuta Guvernul, Primăria sau bunăvoinţa unor firme comerciale; unele din acestea ne sprijină, deocamdată, în lucrările de proiectare.

Avem nevoie însă şi de sprijinul vostru, al tuturor, avem nevoie de reunirea tuturor eforturilor pentru ca noi, cei de astăzi, să putem termina şi desăvârşi ceea ce n-au apucat să facă cei de ieri. Dacă biserica locală e mândria satului sau a cartierului, Catedrala centrală este mândria noastră, a tuturor, a celor ce alcătuim Arhiepiscopia Vadului, Feleacului şi Clujului.

Iubiţii mei, Sfântul nostru Sinod mi-a ascultat rugămintea şi a admis ca în anul acesta colecta din Duminica Ortodoxiei să nu mai fie destinată Fondului Central Misionar de la Patriarhie, ci direct Centrului nostru Eparhial de la Cluj, exclusiv pentru lucrările de la Catedrală. Aşa se explică şi faptul că această Scrisoare Pastorală vă este adresată direct de către Chiriarhul vostru, cu apelul şi rugămintea de a vă da obolul pentru această măreaţă operă ortodoxă şi românească. Ştiu că nu sunteţi bogaţi, dar ştiu că sunteţi generoşi. Aţi dovedit-o de fiecare dată, pentru Fondul Central Misionar, aţi dovedit-o acum un an, în urma inundaţiilor, o veţi dovedi şi acum. Cei ce nu sunteţi pregătiţi pentru astăzi o puteţi face în Duminica viitoare.

Multumindu-vă din toată inima şi încredinţându-vă că vă am pururea în rugăciunile mele, chem binecuvântarea Domnului peste voi toţi, cu al Său

har şi cu a Sa iubire de oameni.

1 Scrisoare Pastorală la Duminica Ortodoxiei, 1997.

Biserica din icoane[2]

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Această primă Duminică din Postul Mare se numeşte „a Ortodoxiei” sau „a Dreptei Credinţe”. „Ortodox” înseamnă „dreptmăritor”, adică închinătorul care-L preamăreşte pe Dumnezeu şi I se roagă potrivit dreptei credinţe pe care Domnul nostru Iisus Hristos ne-a lăsat-o prin Sfinţii Săi Apostoli şi prin Sfinţii Părinţi ai Bisericii. „Ortodox” este un cuvânt grecesc, venit de la Bizanţ, după cum tot grecesc este şi cuvântul „catolic”, care înseamnă „general”, „universal”, „obştesc”, „sobornicesc”, adică rânduiala care ţine comunităţile creştine laolaltă într-o singură, sfântă, sobornicească şi apostolească Biserică.

Încă de la început, creştinii au avut icoane. Dar ce este o icoană? Este chipul văzut al lui Dumnezeu. Cum poate însă Dumnezeu să aibă chip văzut, de vreme ce nimeni nu L-a văzut vreodată?... Aşa este: Dumnezeu, Care este duh, a fost şi rămâne nevăzut. Şi totuşi, El S-a făcut văzut prin Fiul Său, Cel ce S-a întrupat luând chip de om, Cel ce S-a născut dintr-o fiinţă omenească, Sfânta Fecioară Maria, Cel ce Şi-a ales apostolii de printre oameni, Cel ce prin oameni şi pentru noi, oamenii, a întemeiat Biserica Sa, Cel ce a umplut cerul cu sfinţii Săi, pe care, tot El, i-a ridicat dintre oameni. Prin urmare, iubiţii mei, de vreme ce Fiul lui Dumnezeu a avut un chip văzut, înseamnă că chipul Său poate fi reprezentat într-o icoană, ceea ce, de altfel, a şi făcut El însuşi, pe drumul Crucii, întipărindu-şi chipul plin de sudoare şi sânge pe năframa Sfintei Veronica. Cum rămâne însă cu Dumnezeu-Tatăl? Răspunsul ni l-a dat chiar Domnul Iisus, atunci când apostolul Filip I-a cerut, în numele celorlalţi ucenici, să le arate pe Tatăl: „Cel ce M-a văzut pe Mine L-a văzut pe Tatăl” (In 14, 9); căci: „Eu şi Tatăl una suntem” (In 10, 30). Prin urmare, dacă noi ne aflăm în faţa unei

icoane a Domnului Hristos, aceasta este o cale de acces nu numai către persoana Mântuitorului, Care se află în spatele ei, ci şi către persoana lui Dumnezeu-Tatăl, Care niciodată nu Se desparte de Fiul.

Icoana este un chip zugrăvit pe o bucată de materie, care poate fi lemn, hârtie, sticlă, ceramică sau chiar metal. E bine să se ştie că noi cinstim icoana, dar nu ei ne închinăm, ci sfintei persoane pe care ea o reprezintă. Materia – adică vopselele şi câmpul lor – nu e altceva decât mijlocul prin care simţurile noastre, făcute anume pentru materie, îşi deschid un drum spre ceea ce e dincolo de materie, adică spre lumea spirituală. Există însă şi cazuri cu totul deosebite, când puterea persoanei reprezentate pătrunde în însăşi materia icoanei, dându-i o anume lucrare sfântă. În acest fenomen sunt cuprinse icoanele făcătoare de minuni. Printre ele se numără şi icoana Maicii Domnului din Mânăstirea Nicula, zugrăvită de Popa Luca din Iclod în anul 1683. În anul acesta se împlinesc 300 de ani de când ochii din icoană ai Maicii Sfinte au plâns, cu lacrimi adevărate, vreme de câteva săptămâni, sub văzul uimit al credincioşilor şi necredincioşilor care au consemnat minunea şi ne-au lăsat documente asupra ei. Dar, încă o dată, puterea în sine nu e a materiei, ci a Sfintei Fecioare, al cărei chip îl poartă.

Acest adevăr de credinţă asupra chipului zugrăvit nu a fost înţeles de unii împăraţi ai Bizanţului, care, cu vreo cincisprezece secole în urmă, deşi pretindeau că sunt creştini, au dezlănţuit o lungă şi grea prigoană împotriva creştinilor care cinsteau icoanele, acuzându-i de idolatrie. Atunci, vreme de peste o sută cincizeci de ani, icoanele au fost scoase din biserici şi arse în pieţele publice, iar cinstitorii lor, care-şi mărturiseau pe faţă credinţa dreptmăritoare, erau arestaţi, judecaţi şi aruncaţi în temniţă. Cei ce izbuteau să salveze câteva icoane le ascundeau în pereţi sau le îngropau în pământ, de unde aveau să le scoată copiii lor, după ce prigoana a luat sfârşit. Încetarea persecuţiei s-a făcut prin două femei: împărăteasa Irina, care i-a potolit, o vreme, pe prigonitori, şi apoi împărăteasa Teodora; în urma Sinodului al VII-lea Ecumenic, din anul 787, care a statornicit învăţătura limpede asupra sfintelor icoane ea a mai convocat un sinod, iar icoanele au fost scoase de prin ascunzători şi reaşezate în biserici şi locuinţe. Cei mai

aprigi apărători ai icoanelor au fost atunci călugării, iar dintre ei s-a desprins cu deosebire Sfântul Ioan Damaschinul, care ne-a lăsat, pe această temă, un tratat teologic. Tot atunci, sub împărăteasa Teodora, s-a hotărât ca prima Duminică din Postul Mare să fie numită „a Ortodoxiei”, căci dreapta mărire a lui Dumnezeu şi a sfinţilor Săi nu e deplină fără prezenţa şi cinstirea icoanelor.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Biserica lui Hristos este totalitatea creştinilor botezaţi în numele Lui, care-I urmează învăţătura şi se împărtăşesc de Sfintele Taine.

Noi însă numim „biserică” şi locaşul în care ne rugăm laolaltă lui Dumnezeu, aşa cum este şi acesta în care vă aflaţi acum. El este, într-un fel, imaginea în mic a ceea ce există în mare, simbolul în zid a ceea ce există în suflete.

Biserica lui Hristos însă, cea una, sfântă, sobornicească şi apostolească, este alcătuită din „Biserica luptătoare”, a creştinilor care sunt încă în viaţă şi se luptă pentru mântuirea sufletului lor, şi „Biserica triumfătoare”, a celor ce au trecut cu bine dincolo şi dintre care Dumnezeu i-a cules pe sfinţii Săi.

Vedeţi acum că acest cuvânt, „biserică”, le cuprinde pe amândouă? În locaşul de închinare suntem noi, cei vii de pe pământ, ca Biserică luptătoare, în timp ce Biserica triumfătoare se află în icoanele şi zugrăvelile de pe tâmplă, de pe bolţi şi arcade, de pe stâlpii şi pereţii locaşului. Dincolo de frumuseţea şi podoaba lor, icoanele au o lucrare liturgică: ele ne ajută să simţim că nu suntem nici despărţiţi şi nici departe de sfinţii lui Dumnezeu, ci, dimpotrivă, stăm laolaltă, şi împreună ne rugăm şi-L lăudăm pe Domnul.

Iată de ce o biserică ortodoxă, ca locaş de închinare, este înzestrată, pe lângă multe altele, şi cu pictură. Aşa cum Hristos nu e întreg fără sfinţii Săi, tot astfel o biserică nu e întreagă fără icoanele ei.

Iubiţii mei,

La ora actuală, în Arhiepiscopia Vadului, Feleacului şi Clujului avem nu mai puţin de 48 de parohii şi mânăstiri în care se zidesc, se repară ori se pictează biserici. Că ele, aceste biserici, sunt proprietatea credincioşilor se vede şi din aceea că, aşa cum au făcut-o şi în trecut, ei sunt aceia care jertfesc cel mai mult pentru locaşurile lor. E de-ajuns să vă spun că, în anul 1998, pentru cele 48 de şantiere s-au cheltuit peste 8 miliarde de lei, din care 2 miliarde donate de sponsori, aproape o jumătate de miliard din bugetul statului şi 6 miliarde din contribuţia benevolă a credincioşilor. Având în vedere greaua situaţie economică a poporului, faptul e de-a dreptul extraordinar.

Să nu se creadă însă că bunii noştri creştini ortodocşi au grijă numai de ziduri. Iată, e timpul să vă spun că la apelul pe care vi l-am adresat la 8 noiembrie 1998, prin care solicitam o colectă în sprijinul maramureşenilor invadaţi de ape, răspunsul vostru, al celor din eparhia Clujului, a fost suma de 265.483.000, la care se adaugă tone de cereale, îmbrăcăminte şi alimente. Toate acestea în numai trei săptămâni!

La noi, în afara celor 48 de şantiere parohiale şi mânăstireşti, avem şi Catedrala din Cluj-Napoca, singurul mare monument de artă românească din inima culturală a Transilvaniei, pe care ne-am propus s-o restaurăm şi s-o întregim, dându-i înfăţişarea pe care i-a dorit-o ctitorul ei de acum 65 de ani, vrednicul de pomenire Episcopul Nicolae Ivan. Începute acum doi ani, lucrările înaintează, dar cu destule greutăţi şi poticniri. Vrem însă ca în anul acesta să isprăvim lucrările de exterior, pentru ca s-o facem gata de zestrea unei picturi iconografice la măsura măreţiei arhitecturale. Vrem ca ea să devină cu adevărat un locaş al Domnului, în care Biserica luptătoare să stea laolaltă cu Cea biruitoare. Vă amintesc că, încă de acum doi ani, am obţinut din partea Sfântului Sinod aprobarea specială ca tradiţionala colectă care se

face şi în eparhia noastră pentru Fondul Central Misionar să nu fie solicitată de Patriarhie, ci să fie destinată exclusiv lucrărilor de la Catedrala noastră din Cluj.

Suma de anul trecut, de 141.239.809 lei, la care se adaugă suma de 136.152.100 lei realizată numai din ceea ce credincioşii Catedralei noastre au binevoit să pună în caseta anume rânduită, ne-a fost de mare ajutor, şi vă mulţumesc în numele lui Dumnezeu.

Ştiu că e greu, dar datoria mă obligă să reînnoiesc apelul, şi în anul acesta, acum, în Duminica Ortodoxiei, pentru Catedrala noastră, a tuturor, cea care aşteaptă din parte-vă un semn de bunăvoinţă, iubire şi jertfelnicie.

Mulţumindu-vă, încă de pe acum, din inimă, îl rog pe Bunul şi Atotputernicul Dumnezeu să vă răsplătească cu milele şi binecuvântările Sale!

Al vostru pururea rugător către Domnul.

2 Scrisoare Pastorală la Duminica Ortodoxiei, 1999.

Biruinţa frumuseţii lui Dumnezeu[3]

Iubiţii noştri fii sufleteşti,

Potrivit Sfintei Tradiţii, icoanele fac parte din învăţătura şi practica Bisericii Creştine, iar, potrivit documentelor, ele se aflau pe pereţii catacombelor în secolul I şi în următoarele două, când creştinii, persecutaţi de stăpânirea lumească păgână şi neputând să se roage la lumina zilei, o făceau în adăposturi subterane.

Odată cu Edictul din anul 313, când împăratul Constantin cel Mare – devenit apoi sfânt împreună cu maica sa, Elena – le-a dat creştinilor libertatea de a-şi manifesta credinţa şi cultul, aceştia au ridicat sute şi mii de biserici, pe care le-au împodobit cu picturi murale, dintre care unele se păstrează până astăzi. Aşa s-a dezvoltat arta iconografică bizantină, a Bisericii Răsăritului, care a cunoscut un nou avânt în secolul al VI-lea, sub împăratul Justinian, şi a continuat să înflorească încă două sute de ani, dăruindu-le închinătorilor adevărate monumente de frumuseţe sacră.

Totul a mers bine până pe la începutul secolului al VIII-lea, când tronul imperiului a căzut pe mâna dinastiei isaurienilor, care nu aveau nimic în comun cu civilizaţia şi rafinamentele Bizanţului.

Primul dintre ei, Leon al III-lea Isaurul, a pornit o teribilă campanie împotriva icoanelor, rămasă în istorie sub numele de iconoclasm (adică „distrugerea icoanelor”) sau iconomahie (adică „lupta contra icoanelor”), o urgie care avea să dureze peste şaptezeci de ani, cu nenumărate victime omeneşti şi imense pierderi patrimoniale.

Principala cauză care i-a determinat pe aceştia să ducă o luptă atât de crâncenă împotriva icoanelor a fost, pe de o parte, puternica influenţă a monofizismului, erezie care nega dubla natură a Mântuitorului Hristos, dumnezeiască şi omenească, afirmând că firea omenească a fost absorbită

de cea dumnezeiască şi că, prin urmare, nefiind şi om, Iisus nu putea fi reprezentat în icoană. Pe de altă parte, împăraţii isaurieni erau interesaţi să nu-şi deterioreze relaţiile politice cu califii musulmani din vecinătatea imperiului, care denunţau arta iconografică drept o abatere de la a doua poruncă a Decalogului, puternic inserată în Coran. Acestei duble cauze i se adaugă cea de ordin psihologic, înverşunarea suveranului care constată că voinţa lui se loveşte de împotriviri; la gândul că ar putea fi înfrânt, el devine bulgărele de zăpadă în rostogolire, care începe prin a speria o pasăre şi termină dărâmând o casă.

Pe durata celor şapte decenii s-au născocit cele mai crunte forme ale prigoanei. Toate bisericile au fost golite de icoane, care erau distruse. Toţi cetăţenii din Constantinopol şi Asia Mică au fost obligaţi să-şi aducă icoanele în pieţele publice, unde erau arse. Cei care se împotriveau erau arestaţi, exilaţi sau omorâţi. Cei care încercau să-şi salveze icoanele în ascunzători sau îngropându-le în pământ erau spionaţi, descoperiţi şi aruncaţi în temniţe.

În biserici, frescele şi mozaicurile iconografice au fost arse şi acoperite cu straturi groase de tencuială şi var.

S-a recurs şi la metoda perfidă a discuţiilor publice între adversarii şi adepţii icoanelor, pentru ca aceştia din urmă să fie identificaţi, arestaţi şi supuşi torturilor.

De asemenea, moaştele sfinţilor au fost batjocorite şi arse.

Deoarece împotrivirea poporului lua amploare, împăratul Constantin al V-lea a convocat un sinod care să consfinţească iconoclasmul din chiar interiorul Bisericii. Au participat 338 de episcopi, dar au absentat patriarhii Ierusalimului, Alexandriei şi Antiohiei, precum şi episcopul Romei. Sub ameninţări, participanţii au cedat, aşa că marea rezistenţă a rămas pe seama călugărilor, care, neavând nimic de pierdut, în afară de mântuirea sufletului, erau gata să-şi dea viaţa întru apărarea sfintelor icoane. Dintre aceştia, Sfântul Ioan Damaschin a scris un tratat împotriva iconoclasmului, cu o amplă pledoarie pentru cinstirea icoanelor. Mai mult, el l-a înfruntat direct pe Leon al III-lea pentru abuz de putere, amintindu-i că „nu i se cade

împăratului să-şi facă de cap în Biserică”. Nu mai puţin importante au fost rolul Sfântului Teodor Studitul, egumenul marii mânăstiri de lângă Constantinopol, ca şi acela al Sfântului Nichifor Mărturisitorul. Nu-l putem trece cu vederea nici pe Sfântul Grigorie Decapolitul, ale cărui moaşte se află pe pământ românesc, în Mânăstirea Bistriţa din judeţul Vâlcea.

Prigoana a încetat odată cu venirea pe tron a înţeleptei împărătese Irina, împreună cu fiul ei în vârstă de numai 10 ani. Din porunca acestei femei înţelepte şi doritoare de pace, fapt pe care-l relevă însuşi numele ei, s-a ţinut în anul 787, la Niceea, cel de al VII-lea Sinod Ecumenic, la care au participat aproximativ 350 de episcopi, sub preşedinţia patriarhului Tarasie, şi care a restabilit cultul icoanelor, cu precizarea că lor li se cuvine doar cinstire, iar nu venerare precum sfinţilor sau adorare precum lui Dumnezeu, că prin ele nu cinstim materia din care sunt făcute, ci persoanele pe care le reprezintă, că odată cu ele cinstim sfânta cruce şi sfintele moaşte, dar în limitele permise, fără exagerări.

Tulburări din partea iconoclaştilor au mai fost şi după aceea, până când la cârma imperiului a venit o altă înţeleaptă femeie, împărăteasa Teodora. Sub oblăduirea ei, patriarhul Metodie a convocat un sinod la care i-a invitat pe toţi episcopii, egumenii şi călugării care avuseseră de suferit în rezistenţa anti-iconoclastă. Atunci, la 11 martie 842, s-a hotărât ca prima Duminică din Postul Mare să se numească Duminica Ortodoxiei, adică a credinţei dreptmăritoare, consacrându-se astfel, o dată pentru totdeauna, cinstirea icoanelor în cultul creştin al Răsăritului.

Dreptmăritori creştini,

Aşa cum bine ştiţi, construcţia unei biserici ortodoxe se întinde pe durata mai multor ani. Când noul locaş este acoperit, tencuit, pardosit şi încălzit, episcopul poate da binecuvântarea de a se sluji în el, dar provizoriu. Biserica e terminată şi poate fi sfinţită numai după ce a primit

podoaba picturii, adică a iconografiei care îmbracă pereţii şi tâmpla cu scene biblice şi cu chipurile sfinţilor. Spre mijlocul locaşului, la îndemâna credincioşilor, se află icoana praznicară.

De asemenea, şi în casa fiecărui bun creştin se află cel puţin o icoană, sfinţită de preot şi aşezată, de obicei, pe peretele dinspre răsărit. Chiar şi omul cel mai simplu ştie că icoana nu este altceva decât reprezentarea vizuală a persoanei pe care o înfăţişează şi că rolul ei este acela de a înlesni comunicarea şi comuniunea cu acea persoană. În acest fel, sfântul din icoană, contemplat zilnic prin cinstire şi rugăciune, devine un fel de membru al familiei, unul de-al casei, căruia îi ceri mijlocirea, ajutorul şi în preajma căruia te simţi bine.

Nu altfel stau lucrurile în locaşul de cult, numai că familia Bisericii este incomparabil mai mare, de la dimensiunea unei parohii până la scara universală. Adunaţi aici, în străduinţa de a dobândi Împărăţia Cerurilor prin asaltul rugăciunii, creştinii se întâlnesc cu sfinţii, care deja au cucerit-o. S-a alcătuit astfel o comunitate în care credinciosul de rând, familiar cu icoanele sfinţilor, nu mai are nevoie de perceperea lor vizuală, acum percepându-i prin sentimentul intim că el nu e singur, că sfinţii sunt prezenţi aici ca să-l încurajeze, să-l ajute, să-i ofere dovada că, dacă ei au fost ca el, şi el poate fi ca ei, că sfinţii sunt o punte a posibilului spre ceea ce pare imposibil, mântuirea păcătosului.

Prin icoane, vedem sfinţii în biserici, aşa cum fac şi îngerii – care slujesc împreună cu noi – şi împreună slăvesc bunătatea lui Dumnezeu.

Icoana poate avea şi un rol pedagogic, atât în familie, cât şi în comunitatea elevilor dintr-o clasă şcolară. O icoană nu poate fi în contradicţie cu principiile educative ale dirigintelui, ci, dimpotrivă, le confirmă şi le consfinţeşte, numai că ea nu foloseşte metoda expozitivă, ci pe aceea a exemplului viu. Icoana Mântuitorului Hristos inspiră sentimentul bunătăţii, icoana Maicii Domnului, pe acela al purităţii, icoana Sfântului Nicolae sau aceea a Sfintei Muceniţe Filofteia inspiră virtutea solidarităţii cu cel nevoiaş, icoana Sfântului Gheorghe îndeamnă la biruinţa binelui asupra răului, icoana Sfintei Cuvioase Maria Egipteanca oferă gândul că

răscumpărarea unui păcat, oricât ar fi el de greu, nu e niciodată prea târzie, dacă luăm jugul pocăinţei.

Dreptmăritori creştini,

Până la venirea Mântuitorului Hristos nu era cu putinţă reprezentarea lui Dumnezeu, perceput ca spirit pur. Prin trimiterea Fiului Său pe pământ, nevăzutul Dumnezeu a realizat şi modalitatea de a fi văzut de oameni. Însuşi Domnul le spunea ucenicilor despre Sine: „Cel ce M-a văzut pe Mine L-a văzut pe Tatăl” (In 14, 9). Aşadar, de vreme ce Fiul a devenit trup prin Sfânta Fecioară Maria, a devenit şi materie. Or, materia are consistenţă, contur, formă, culoare, ea poate fi schiţată, desenată, zugrăvită, sau – mai nou – fotografiată. Aşa s-a născut, după Tradiţie, primul portret al Mântuitorului, cel întipărit pe năframa Sfintei Veronica. Un astfel de portret devine, în Ortodoxie, prin sfinţire, icoană. Şi dacă icoana a devenit posibilă prin Întruparea lui Hristos, cu atât mai firesc ea poate reproduce chipul Maicii Domnului şi pe al sfinţilor.

Pe de altă parte, în icoana Domnului Iisus ne recunoaştem pe noi înşine şi pricepem de ce Dumnezeu, după ce a zidit lumea, a încununat-o cu gândul „Să facem om după chipul şi asemănarea Noastră” (Fc 1, 26). Acest plural, „să facem”, denotă că în acel moment Fiul, ca Logos, era împreună cu Tatăl şi cu Duhul Sfânt. Aşadar, dacă omul va avea chipul lui Dumnezeu, şi Hristos-Dumnezeu va avea chipul omului, iar aceasta nu doar prin materialitatea trupului primit de la Sfânta Fecioară Maria, ci şi prin prototipul creat de cuvintele lui Dumnezeu-Tatăl. Virtual, Dumnezeu-Fiul avea chipul omului încă dintru început, ceea ce înseamnă că El S-ar fi întrupat oricum în chipul omului, chiar dacă Adam nu ar fi căzut din Rai.

Identificarea lui Hristos cu omul va fi şi mai evidentă la a doua Sa venire. Principalul criteriu al Judecăţii de Apoi va fi răspunsul fiecăruia la întrebarea dacă el, în timpul vieţii pământeşti, L-a recunoscut sau nu L-a

recunoscut pe Iisus în suferinţa omului de alături, fie că acesta era flămând sau însetat sau străin sau gol sau bolnav sau întemniţat (Mt 25, 34-45). Iisus Hristos se află în fiecare suferinţă umană şi exprimă solidaritatea lui Dumnezeu cu propria Sa creatură. Problema este dacă fiecare dintre noi L-a recunoscut sau nu pe Iisus Hristos în suferindul de lângă el şi dacă, prin urmare, şi-a exprimat solidaritatea lui cu Dumnezeu. Păcatul poate fi comisiv, dar şi omisiv: dacă poţi face binele şi-l faci, e o virtute urmată de răsplată; dacă poţi face binele şi nu-l faci, e un păcat urmat de pedeapsă. Tu, omule, eşti cel care te defineşti şi-ţi hotărăşti soarta.

Iată deci motivul pentru care Biserica noastră a hotărât, încă din vremea Patriarhului Justinian (1948-l977), ca Duminica Ortodoxiei să fie ziua în care se face colecta pentru completarea Fondului Central Misionar. Acest Fond este destinat în exclusivitate ajutorării semenilor noştri aflaţi în lipsuri, în nevoi sau în suferinţe. Ştiind acum, prin mijlocirea icoanelor, că în fiecare suferinţă umană se ascunde şi aşteaptă Iisus Hristos, nu putem rămâne nepăsători. Din păcate, în ţara noastră încă există destui sărmani, bătrâni, văduve, orfani, copii abandonaţi, dar şi parohii sărace în mediul rural, care au nevoie de sprijinul nostru. De aceea vă adresăm această Scrisoare Pastorală, rugându-vă şi îndemnându-vă să contribuiţi, fiecare după puterea şi inima lui, la alinarea celor ce aşteaptă ajutorul nostru, al tuturor.

Dacă unii dintre frăţiile voastre nu au în Duminica aceasta posibilitatea unei donaţii sau dacă vor vrea să dăruiască mai mult decât au dat, colecta le rămâne deschisă şi în Duminica viitoare.

Dumnezeu să vă binecuvinteze şi să vă răsplătească din milele Sale cele bogate!

Harul Domnului nostru Iisus Hristos şi dragostea lui Dumnezeu-Tatăl şi părtăşia Sfântului Duh să fie cu voi cu toţi!

3 Scrisoarea Pastorală a Sfântului Sinod la Duminica Ortodoxiei, din anul 2008, redactată de Mitropolitul Bartolomeu.